

CONSTANTIN ȚOIU

Galeria cu viță sălbatică

Editura Eminescu

BIBLIOTECA DE PROZĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

DE ACELAȘI AUTOR:

La Editura Eminescu:

GALERIA CU VIȚĂ SĂLBATICĂ (roman), Ediția I, 1976; ediția a II-a, 1978

ALTE PRETEXTE (eseuri), 1977

ÎNSOȚITORUL (roman), 1981

La alte edituri:

MOARTEA ÎN PĂDURE (roman)

Editura pentru literatură, 1965

DUMINICA MUȚILOR (nuvele)

Editura pentru literatură, 1967

DESTINUL CUVINTELOR (publicistică)

Editura Cartea românească, 1971

PRETEXTE (eseuri)

Editura Albatros, 1973

CONSTANTIN ȚOIU

Galeria cu viță sălbatică

Ediția a treia, postfațată de autor
Cuvântul editorului, de VALERIU RÂPEANU

Editura Eminescu
BUCUREȘTI, 1984, PIAȚA SCINTEII 1

Coperta seriei

VAL MUNTEANU

Ilustrația de pe copertă

ANAMARIA SMIGELSCI

Soției mele

vis...

deschis.

Răstriștea treacă, s-o numim

Cheile sună... tot s-a

I. HELIADE RADULESCU

„Sonet. La anul 1830“

CUPRINS

<u>CAPITOLUL I</u>	<u>9</u>
<u>CAPITOLUL II</u>	<u>29</u>
<u>CAPITOLUL III</u>	<u>51</u>
<u>CAPITOLUL IV</u>	<u>73</u>
<u>CAPITOLUL V</u>	<u>101</u>
<u>CAPITOLUL VI</u>	<u>121</u>
<u>CAPITOLUL VII</u>	<u>143</u>
<u>CAPITOLUL VIII</u>	<u>163</u>
<u>CAPITOLUL IX</u>	<u>201</u>
<u>CAPITOLUL X</u>	<u>228</u>
<u>CAPITOLUL XI</u>	<u>263</u>
<u>CAPITOLUL XII</u>	<u>299</u>
<u>CAPITOLUL XIII</u>	<u>335</u>
<u>CAPITOLUL XIV</u>	<u>394</u>

EPILOG	440
CUVÎNTUL EDITORULUI	452
ARGUMENT	459
NOTE RĂZLEȚE	461
REFERINȚE CRITICE	485

Capitolul I

PRIAN ANII CINCIZECI, CHIRIL ÎNCEPUSE SĂ SE REFERE din ce în ce mai des, în discuțiile lui, la Hary Brummer, un bătrîn evreu anticar, om de spirit și cu multe relații. El nici nu mai putea stabili precis în ce zi anume și cum îl cunoscuse. Nu se petrecuse nimic extraordinar în acea primă a lor întâlnire. Nimic memorabil, în afara senzației că un astfel de om, lui, pînă atunci, îi lipsise. Pe urmă, despre cîte un astfel de îns, necesar, zici, tu însuți mirat: parcă-l cunosc de cînd lumea...

Acest Hary Brummer făcuse vîlvă înainte de război tipărind în pragul unui revelion un almanah scandalos intitulat „Istoria veselă și completă a principalilor zei ai omenirii, de la origini pînă în prezent”. Era o broșură ieftină și plină de blasfemii, menită să distreze lumea în tren, în vacanțe, și care avusese la vremea ei un succes de pomină. Biografiile zeităților, pline de intrigi

omenești, de ambiții și de extravagante erau comentate cu haz și umor în această lucrare ușuratică, foarte pe placul cititorilor, mai ales când ei constată că o credință ce i-a ținut pe alți semeni de-ai lor, din trecut, la respect, se dovedește a fi o farsă bună de azvîrlit în abisul rîsului popular. Când lumea rîde – zicea Brummer – e semn bun! Înseamnă că lumea a mers mai departe!... Atunci, dînd lovitura cu „Almanahul” lui libertin și cîștigînd o importantă sumă de bani, reușise el să cumpere cea mai mare anticărie din București, ani de zile rîvnită. Aici îl cunoscuse Chiril pe anticar, prin 1952... Era o clădire rotundă și îndesată, ca o bazilică, așezată în mijlocul pieței unde pe timpuri se ridica edificiul unui cotidian de mare tiraj: „al micilor intelectuali, eterni, oricît de mici și orice s-ar zice”, cum spunea tot bătrînul, ironic, lipsit de orice pietate și al cărui cap extrem de agil ieșise teafăr și la fel de tăios și de bine înarmat dintre mormanele de idei ruginite și de sfărîmături ale istoriei.

Anticăria aceasta a lui rotundă, solidă, gheboasă, avea șase intrări. Număr apocaliptic anunțînd monștri neterminați, neajunși pe culmea impară a cifrei a șaptea, din a cărei divină asimetrie creaturile primesc impulsul viu, trebuincios mișcării lor spre desăvîrșire. La intrare, scrisă pe ciment cu litere negre, o inscripție anume făcută, la comandă, când anticăria fusese preluată, îți atrăgea atenția: „Fie ca învățătura ta să nu întreacă faptele tale”. Prima dată, Chiril nu luase în seamă aceste cuvinte. El de obicei reacționa tîrziu. Pe urmă înțelesese maxima aleasă de Brummer. Asta, într-adevăr, ar fi trebuit s-o fi învățat încă înainte de a fi știut pe de rost *Tatăl nostru*. Ceva mai tîrziu, el încercase să comenteze: „Asta înseamnă că orice teorie...”, dar anticarul îl oprise numaidecît, mimînd o enervare comică: „Ei, vezi cum ești? Ce nevoie ai să știe toți ce știi tu? Lasă – îl bătuse părintește pe umăr –, să fie alții deștepți, ce te costă? Numai cine nu-i sigur că-i deștept,

simte nevoia să explice tot timpul...” - și-l zăpăcise cu o mulțime de sfaturi și de povețe.

Anticăria bătrînului îl indispucea pe Chiril din pricina înfățișării ei reci și lugubre, plus ușile acelea, - șase! Ceva mai tîrziu, la această impresie neplăcută contribuise și întîmplarea cu cele două camioane de cărți aparținînd unui profesor universitar și descărcate într-o zi de sfîrșit de noiembrie ploios pe trotuarul anticăriei, înalt cam de o palmă față de restul caldarîmului și înconjurînd ca un brîu prăvălia. Bibliofili, absorbiți în gîndurile lor, se poticneau de regulă de acest brîu de beton cu mult înainte de a ajunge la scările propriu-zise. Din ziua aceea începuse să-i spună în glumă Chiril dughenei pline de cărți rare *crematoriu*, crematoriul lui Brummer, în care ar fi intrat la rînd ca la moară și înfrățite pe veci oasele a mii și mii de autori.

Trecuseră destui ani de cînd anticarul încetase să mai fie patron, dacă fusese vreodată. Fire de boem, înstărit ce-i drept, nepunînd totuși preț pe bani, disprețuindu-i cu un calcul ce-i făcea să se lipească mereu de el ca o femeie respinsă, nu se știe cum ajunsese responsabil, din patron. Trecerea se făcuse fără zdruncinături sau pierderi financiare. *Merge și-așa*, părea că spune întreaga sa înfățișare voioasă de om harnic și întreprinzător. Comerțul se dă totdeauna după politică, zicea el, politica taie ori astupă pîrțiile caravelor, n-ai ce-i face, pe urmă, mai zicea, cămilele care au rumegat liniștite pe loc, îngenuncheate o mie de ani, așteptînd să lucească iar lumina Profetului, se ridică una cîte una, mărețe, pe cele patru catarge ale lor de corăbii ale deșertului, reluîndu-și mersul cuminte și resemnat. Erau ideile unui vechi și liberal fiu al pustiuului, ai cărui strămoși văzuseră, constataseră atîtea și în ale cărui pleoape roșii de iepure, mereu umflate, mereu bolnave, se ascundeau probabil încă multe fire de nisip - ori nisip, ori sare! una din două, precis, filozofa Brummer,

văitându-se de conjunctivita lui și pretinzând că erau nopți când visa că trece Marea Roșie – asta, regulat, când mînca pește – al doilea în ordine după Moise, bîlbîitul, cu toiagul grosolan de cedru izbind suprafața apei. Atunci văzduhul se umplea de stropii sărați, încremeniți în aer, cum ți s-ar așterne pe gene, în loc de zăpadă, un strat fin de sare de lux...

Ziua în care cele două camioane de cărți ale profesorului universitar opriseră lîngă anticăria lui Brummer, Chiril o povestise cu multe amănunte, ca pe un eveniment extraordinar. El recunoscuse după aceea cu toată sinceritatea că, dacă ar fi fost singur, ar fi trecut cu vederea acest eveniment, însă reacția anticarului, isteria ce-l cuprinsese, comentariile și tot ce mai urmasse seara și noaptea pînă tîrziu, umflaseră întîmplarea, grăbind idei, dînd naștere unor sentimente a căror înțelegere cere de obicei un anume răgaz ca să le faci față cum se cuvine și cu întreaga putere a minții de a le primi senină și într-o ordine cît de cît logică...

Volumele scumpe, frumos legate în piele ale fostului profesor universitar așteptaseră multă vreme în ploaie pe trotuarul noroiu. Brummer nu mai știa ce să facă cu ele și se agita speriat în jurul lor. În respectul lui sfînt pentru tot ce înseamnă o carte, asta era o mare suferință, era ca și cum el însuși ar fi fost tăvălit gol sub mizerabila țîrîială a ploii murdare. „Cine-i birocratul? Cine-i tîmpitul?” striga el, țopăind enervat între cărți – „Taci! strîngea din dinți spre el Chiril, taci!” Și, în mijlocul acelei aiureli, sosi cineva cu o geantă din care scoase un borderou gros, bătut la mașină cu panglică violetă, în două exemplare, pe unul încredințându-l anticarului, punîndu-l să semneze de primire, pe celălalt arătîndu-i-l doar, înainte de a-l vîrî din nou în servietă, probabil cu gîndul de a-l face pe Brummer să priceapă că orice șmecherie, orice încercare de sustragere a vreunei cărți, ori de înlocuire a uneia prin alta, ar fi fost

imediat cunoscută și sancționată.

Anticarul și Chiril, care se constituise pe loc într-un fel de ucenic benevol, se apucaseră de treabă cărînd cărțile ude, aruncîndu-le pe toboganul de lemne în pivnița anticăriei, astfel încît ce remarcase ulterior Chiril, faptul că volumele acelea de știință și filozofie arătau „ca niște grămezi de lemne gata tăiate”, comparația în sine adică, își pierduse tot înțelesul ei poetic, abstract, cărțile fiind, sau redevenind, prin simpla alunecare pe jgheabul căptușit cu tinichea, către interiorul beciului, chiar materia inertă, trunchiurile legănate odinioară de vînt, acum retezate, în vederea iernii, cînd trosnetele lor vesele din sobe compun povești atît de ciudate...

Noaptea, în pivniță, la lumina unui bec chior și a flăcării sforăitoare ce o scotea lampa de benzină pe care Brummer o folosea în dublu scop, și pentru a spori la fața locului lumina și pentru a zvînta ooperțile grele îmbrobonate de ploaia mărunță de afară, amîndoi începuseră să trieze cărțile, – ce mergea și ce nu. Era o activitate lipsită de orice criteriu; încă nu fusese pus la punct un serviciu special pentru astfel de treburi, toată răspunderea, pînă una-alta, căzînd, neliniștitor de liberă, în acest prim act de selecție, pe umerii anticarului. „Frumos ne mai șade!” bombănea Brummer, umblînd încoace și încolo cu lampa lui de benzină, aceeași, Chiril pretindea că era aceeași pe care bătrînul o întrebuințase o dată spre a stîrpi ploșnițele cuibărite în lemnăria casei lui mari din strada Olteni, — Chiril o mînuise atunci, personal, îndreptînd flacăra vîjii- toare spre crăpăturile mobilelor mari și negre, cu scîrba pe care nu o întrece decît satisfacția de a purifica drastic prin foc o colcăială imundă... iar Brummer, zăpăcit atunci, cum era și acum, cu biblioteca aceea scumpă picată pe capul lui din senin, ținînd în mînă același instrument zgomotos ce scotea o limbă roșie, violacee, îi spusese istorii nemaipomenite despre ploșnițe, despre viclenia lor gregară, cum nici

lumina aprinsă în toiul nopții nu le alunga, nici ziarele în care se învelise, fel de fel de tactici desperate, ci flacăra doar, dragă Chiril, „focul Gheenei voastre de goi... — voi cu focul, noi cu umorul!”... „Ei, poftim! se văicărea Brummer învîrtindu-se înnebunit în pivnița plină de cărți, azvîrlite într-o dezordine cumplită: John Stuart Mill, *Principii de psihologie*,... *Sistem de logică*... ce facem noi cu ăsta?” Chiril punea cîte o vorbă bună. Din cînd în cînd tresărea la auzul unor foșnete suspecte. Precis că erau șobolani. Dîmbovița nu era departe. „Bine, bine ai să vezi tu!” îl amenința Brummer în glumă, plin de praf, tușind, gîfîind bătrînește, mic, grăsuț, cu veșnicul său papion pleoștit, ce-i strîngea gîtul, făcînd să i se umfle în părți vinele, dar pe care în lume nu și l-ar fi scos niciodată. Ochii lui vii și pătrunzători, tineri încă la șaptezeci de ani, nu puteai să-i înfrunți ușor. Ei îți dădeau revelația propriului tău caracter, făcîndu-te să simți dacă acel „arc al demnității” se mai afla încă la locul lui, bine întins, ori slăbise din cine știe ce motive: servituți, intimidări, atîtea și atîtea mici, mizere și fatale eroziuni... „Dignitas!” făcea Hary în primele luni ale prieteniei sale cu Chiril. „Dignitas!” anunța actoricește, înălțînd arătătorul mîinii drepte în sus și lăsînd în același timp capul în jos, strîngînd ușor din fălcile revărsate peste guler, cînd ceva nu era în regulă. Ca și cum, în orice problemă, de asta ar fi depins totul. Un lucru neglijabil parcă, de care te poți lipsi, de care oamenii chiar și rîd uneori și care, iată, nu ajunge niciodată să fie estimat la adevăratul său preț. Aceste reflecții grave erau totdeauna păstrate cu grijă în învelișul unor relații de pură amicalitate pusă pe flecăreli, convenție pe care Chiril, oricît de lipsit de umor ar fi fost el, se străduia s-o respecte. Astfel încît și acum, triind cărțile profesorului universitar (Brummer îl cunoscuse personal), operația aceea a lor începută în pivnița anticăriei pe la orele șapte seara, o seară sumbră și friguroasă de noiembrie,

devenea aproape un joc, o comedie, al cărei rol principal îl deținea, cu verva lui de septuagenar, Brummer. Chiril pleda pentru o carte sau alta, ca un veritabil avocat. Anticarul îl asculta concentrat, cu papionul dus într-o parte, de atâtea aplecări și eforturi, apoi se făcea că acceptă, că-i face un hatîr, așezînd cartea, cu mimica omului care n-are încotro, în partea pozitivă a realității: un teanc de volume destul de modest. O neliniște însă se furișase în ei, chiar și lăsîndu-se pradă acestui joc ironic al lor de a hotărî, provizoriu, ce era rău și ce era bine, în toată acea impunătoare bibliotecă înghesuită în beci; bine sau rău față de un funcționar închipuit, căruia ar fi trebuit să-i fie înfățișate în cele din urmă roadele muncii lor, atît da plină de răspundere. Neliniștea, probabil, plus oboseala celor două ceasuri de lucru, la subsol, în atmosfera viciată de gazele arse ale lămpii de benzină care funcționase tot timpul, îl făcură la un moment dat pe Brummer să exclame sincer, cu un accent retrezit de cine știe ce strat adînc al zbuciumatei experiențe trăite de ai lui, o tînguire și dulce și comică, de tîrg moldovenesc: „Oî, oî, baiete (cu un „a” pur), să vezi tu acum șe perioadă înșepe!” – cuvinte pe care, într-una din zilele următoare, Chiril avea să le repete în fața Galeriei, foarte bine dispus, ca și cum ar fi venit cu o veste formidabilă, silindu-se să dea cuvintelor accentul anticarului, ceea ce, în pronunția lui, totdeauna cultă, corectă, suna bizar, în orice caz, ca o frază ce trebuia neapărat tradusă. „Shakespeare! poftim!” exclamase istovit Brummer pe la orele zece, stivuiind volumele, sub veghea becului chior spînzurat de tavanul beciului (benzina din lampă se terminase), tavan străbătut de grinzi groase dispuse în toate direcțiile, pentru a întări rezistența dușumelii de sus apăsată de povara mărfii lui anticărești, – „după plumb, pe una din scările densității pe care mi-am permis s-o stabilesc eu, spusese odată bătrînul, la «Vizuina cu hoți», cel mai greu cîntăresc

cărțile, eu am avut de-a face cu ele, am fost hamalul lor o viață întreagă!” Se opriase iarăși din munca aceea silnică, surprins că printre atâtea opere de știință și filozofie se strecurase și o carte de literatură. Se apropie cu ea în mână de becul prăfuit, călcînd cu grijă printre cărți, și un timp rămase astfel, incredibil de scund și de tînăr, citind fără ochelari, cu brațul mult întins. Era o ediție grea în unsprezece tomuri tipărite pe două coloane, adunate la un loc între copertile îmbrăcate într-o pînză de culoarea zmeurei, cu portretul autorului, stanțat, o efigie aurie încadrată de o eșarfă, ca tablourile cu ramă ovală ale anonimilor flamanzi și pe care scria, – deviză pe care Brummer o citi anevoie, dar cu mîndrie: „1564. *Non Sanz Droict. 1616*” – apoi, cu un glas mai încet și mai jos, ca pentru el, care cunoștea marile edituri europene, cu unele întreținînd o corespondență profesională, silabisise fermecat: „*The Shakespeare Head Press Odhams Press LTD and Basil Blackwel MCMLVII. 1957!*” exclamă anticarul, mirat. Asta a apărut chiar anul ăsta!” se întoarse el uimit spre Chiril, care îl asculta din partea slab luminată a beciului, – uimit de traiectoria scurtă și de destinul absurd al acelui exemplar. „Închipuie-ți că a apărut anul ăsta!” repetă Brummer, nerevenindu-și, parcă ar fi fost vorba de o ediție princeps scoasă cu secole în urmă. „Ce știi tu pe dinafară din Shakespeare?” își interogă anticarul ucenicul, de la distanța la care se afla. „A fi sau a nu fi...” dădu din umeri modest acesta. Brummer rîse. „Numai atît?” Chiril nu răspunse. „Eu știu, reluă anticarul, adică *mai* știu trei, în ultima vreme ținerea de minte mă lasă”, și, cu capul în jos, strîngînd volumul la piept cu amîndouă mîinile ca pe o evanghelie, se gîndi, căută în memorie... „A, primul! se învioră el subit, și cită o frază din *Iuliu Cezar*. Bun, făcu, mulțumit că își adusese aminte. Al doilea. Stai... stai puțin... și înălțase capul, clipind des din ochi, schimbîndu-și poziția, ținînd

de astă dată volumul masiv sub braț, ca pe un dosar. *Coriolan!* anunță, ca și cum s-ar fi pregătit să recite o poezie, și recită cu mult zel: „*Flacăra alungă flacăra, cuiul pe cui scoate, rangurile sub ranguri se surpă, forța prin forță pierе. Ce zici... ai? Ce zici?! se agita fericit, cu papionul răsucit, ajuns acum, nu se știe cum, în poziția lui normală... Rangurile sub ranguri se surpă...*” repetă rărind cuvintele, cu o imensă încântare. Brummer era pornit. Chiril însă, din semiumbra în care ședea, îi aduse aminte: „Și al treilea?”... Anticarul uitase. Al treilea..., da, care era al treilea... — făcea cu ochii pe sus, privind tavanul grosolan străbătut de bîrne puternice. „Habar n-am, recunosc, uite, zău dacă-mi mai aduc aminte!...” Chiril se uită la el cu încordare, ca și cum ar fi vrut să stimuleze memoria bătrînului, ce dădea semne de uzură. Văzînd că pe fața lui nu apărea nici o lumină, îi suflă ca un profesor indulgent: „*Noi... sîntem... în ordine...*” și se opri, încurajîndu-l din ochi. Efectul se arată imediat: „... *mai ales cînd sîntem în dezordine!* aproape că explodă Brummer. Cum să nu, vorbele lui Jack Cade, domnule, răsculatul plebeu din Henric al VI-lea... un nihilist... un anarhist modern, domnule!” Anticarul se apropie recunoscător de ucenicul său improvizat, nemaiferind de astă dată cărțile. El păși de-a dreptul peste ele cu efortul și neregularitatea de mișcări pe care le-ai avea suind pieptiș o colină în timpul unui asalt decisiv, îi puse mîna pe umăr lui Chiril, apăsîndu-l în jos cu o forță neașteptată pentru brațul său de om în vîrstă, dîndu-i această acoladă jovială ca pe un cîmp de bătălie semănat cu muribunzi. „Dar de unde știai tu?... – se minuna el – cum de știi tu deviza golanului ăluia de Jack Cade?” și îl privi drept în față, plin de admirație. Chiril îi reaminti: din ziua cînd el îl dusesese prima dată să-i cunoască pe cei de la „Vizuina cu hoți”, – *Le repaire des voyous*, cum îi zicea Praxiteea, stăpîna salonului, despre care anticarul afirmase că era o doamnă foarte

inteligentă și distinsă ce greșise secolul, locul ei adevărat fiind în „al optsprezecelea”. De față era și prietenul său, – Hary pesemne se zaharisise de tot dacă uitase de Cavadia – domnul Pavel... sau Puiu, scriitorul Puiu Cavadia, răsfățatul amfitrioanei. Se discuta despre Carta- gina, cum o araseră cu plugul romanii, iar Chiril îi aduse aminte lui Brummer că și atunci se lăsase o mare tăcere, musafirii tăcuseră mîlc, și Cavadia schimbase vorba numaidecît. „Vrei să-ți spun și ce-a spus el atunci?” îl somă Chiril pe anticar, care asculta năuc, ca și cum de atunci s-ar fi scurs cel puțin un sfert de secol. „Ce?” suflă bătrînul, complet dezorientat, probă că lucrurile se iușiseră și că un singur an, încărcat de atîtea evenimente, cel puțin pentru o minte de om cu experiența aproape încheiată, însemna enorm. Chiril îi aduse aminte metodic că Puiu Cavadia, la cuvintele lui, adică ale lui Brummer, „un anarhist al epocii feudale”, rostite și cu acel prilej ca și acum în beciul în care ei triau cărțile, prietenul său spusese tare și absolut fără nici o legătură cu cele de mai înainte: „Somnu-i singura afacere privată”. Toată „vizuina” bătuse din palme entuziasmată. Era o chestie. Splendid! Minunat!... Numai Brummer, întrerupt în felul acela, rămăsese cu gura căscată. „Cum adică? exclamase el. Ce-nseamnă asta: somnu-i singura afacere privată?... Asta-i o... neghiobie...” Observația era a lui Cavadia?... Chiril îl lămurea acum în beciul anticăriei că și ceilalți, care erau atunci de față, întrebaseră cine spusese „asta” și că Puiu Cavadia făcuse atunci o pauză, tușind cu înțeles, răstimp în care avu grijă să se uite la toți și la fiecare în parte, ca și cum ar fi fost vorba de o ghicitoare, apoi rostise scurt: Hitler! Brummer se dădu surprins un pas îndărăt, împiedicîndu-se de un morman de cărți care se afla în spatele său, gata să cadă. „Cum?! Hitler?!...” bîiguie el. „Hitler, Hitler”, aprobă neînduplecat Chiril – cel puțin așa afirmase atunci Cavadia. În orice caz, în acel

moment, în salon se lăsase o tăcere adîncă, deși nu acesta era termenul cel mai nimerit. Mai reușită ar fi fost comparația cu un sistem refrigerator a cărui manetă cineva ar fi împins-o brusc și în joacă și fără nici un fel de prevenire, pînă la gradul maxim al congelării. „Bine, dar tot nu văd legătură”, reluase îndărătnic anticarul, livid în lumina săracă din beci, după ce își mai revenise... Acum, da, își aducea aminte. Dar ce curios că uitase... Astfel de lucruri nu se uită ușor. Însemna că memoria lui începuse să dea rateuri serioase, că se ramolise. Aici trebuie spus că între cei doi prieteni fusese încheiat încă din primele luni ale amicitiei lor un pact. Brummer îl rugase pe tînărul său prieten să nu țină cont de marea lor diferență de vîrstă, să nu-l cruțe, orice prostie ar fi făcut sau zis, respectul în acest caz putînd să fie o formă de compasiune jalnică – cum sînt priviți ramoliții, zaharisiții... Duritatea – spunea anticarul – e un semn de tinerețe și de libertate, și pentru cel ce o practică și pentru cel ce o acceptă. Așa încît Chiril să se poarte fără menajamente, ceea ce el și făcea. De pildă acum îi spunea: „Hary, m-ai înnebunit cu citatele tale. Vorbești ca un papagal!” Anticarul îl privea duios și recunoscător ca un cîine bățut... Totuși, de unde și pînă unde Hitler?... Ucenicul său îl lămurii iarăși cu aceeași răbdare că acesta fusese probabil „un test psihologic”, una din șotiile drăcești ale lui Cavadia, ale fermecătorului Cavadia, ascetul, bînd, ca alcool, cel mult șampanie, „apa campionilor”, cum zicea el și al cărui spirit neiertător Praxiteea îl admira atît, și că el voise probabil să pună oarecare ordine în atmosfera lejeră în care picase citatul cu totul și cu totul deplasat al bătrînului său prieten, cuvintele anarhice ale lui Jack Cade, dar mai ales aluzia, aluzia aia complet tîmpită – „Pricepi, Hary?” îi căută Chiril privirea, obligîndu-l să se uite astfel cîteva clipe în ochii săi. Anticarul strînse din buze, clătinînd din cap de mai multe ori, dezamăgit, –

uite cum bătea el câmpii, cum îl lua gura pe dinainte, tocmai pe el, care spunea că niciodată nu-i bine să faci pe deșteptul, și care îi dădea sfaturile, povețile acelea... — asta fără să se fi despărțit nici un moment de ediția Shakespeare îmbrăcată în pînza zmeurie, pe care continua s-o țină strîns la piept.

Neplăcuta amintire legată de acel incident îi tăiase anticalului toată verva. El medita acum tăcut asupra acestei întâmplări, iar cînd Brummer nu vorbea, sau era preocupat de ceva, părea într-adevăr un om bătrîn ce-și arată vîrsta reală... Chiril se gîndea că poate acum ar fi fost momentul să-i mărturisească în sfîrșit bătrînului său prieten de ce venise la el în după-amiaza aceea. Din două întâmplări neplăcute, confruntate între ele, împărtășite, ca de la un prieten la altul, poate ieși, dacă nu o lumină, măcar o mîngîiere... Era vorba, în ce-l privea, de un lucru care începuse să-l chinuie... Un caiet de însemnări pierdut într-un magazin de confecții. Îl uitase în cabina de probe, încercînd un costum. Octavia, soră-sa, nu mai voia să-l vadă cu hainele vechi care se lustruiseră, și urma să-l însoțească, să-i aleagă ea, după gustul ei, un costum nou, dar în după-amiaza aceea trebuise să se ducă la spital, unde lucra ca infirmieră. O încurcătură exista și aici. Octavia făcuse un an de medicină și, cînd să treacă în al doilea, trebuise să se retragă din cauza dosarului, povestea veche cu tatăl lor care murise în 1942 și care între cele două războaie fusese medicul unei închisori. Acest lucru, arătat de altfel în autobiografiile celor doi copii ai săi, Chiril și Octavia, orfani – mama lor murise în vara lui 1939 în urma unei congestii cerebrale, – ieșise la iveală abia în 1954. Profesia și locul unde își exercitase tatăl lor meseria de doctor fuseseră menționate de fiecare dată, în afara omisiunii involuntare, sau dictată de o jenă intimă, cine știe... Cum să scrii „medic de închisoare? Un medic rămîne medic oriunde ar lucra. Tatăl lor fusese un

om onest, nu avea nimic pe conștiință, de asta îi asigura și Aurică, tipograful, vecin cu ei și care devenise cu timpul un fel de tutore al lor, nelegal, și care, pînă reușise Chiril să obțină un salariu, îi și întreținuse, fapt la care contribuise în bună măsură și nevasta lui Aurică, „Nașa Primavera”, cum îi ziceau amîndoi, și Octavia și Chiril, o femeie foarte cumsecade, fără copii, italiancă de origine, fata unui zidar din sudul Italiei pripășit la noi. Această omisiune, faptul că tatăl lor lucrase ca medic într-un penitenciar unde o vreme se aflaseră și deținuți politici, și ei nu spusese, o costase în primul rînd pe Octavia, care își întrerupsese astfel medicina, o tradiție în familia lor, întrucît și bunicul lor dinspre tată fusese tot doctor. Octavia suferise mult. Ea luase acest fapt ca pe o degradare pe viață. Chiril, și-așa, nu mai avea ce pierde. El fusese exclus din partid mai înainte, în 1950, și din cu totul alte motive. Pierderea aceluia caiet se putea pune pe seama simplei împrejurări că Octavia, sora lui, nu-l însoțise la „Confecția”; tocmai ea, a cărei fire nu răbda să fie păcălită de jocul orb al întîmplării și care se înverșuna totdeauna să găsească și acul în carul cu fîn. Privindu-se distrat în oglindă, pe cînd își încerca hainele noi, Chiril uitase pe scaunul fără spetează din cabina de probe caietul albastru de dictando pe care pînă atunci îl ținuse cu grijă în mînă, făcut sul. Își dăduse seama de lipsa lui peste vreo jumătate de oră mergînd pe stradă cu costumul împachetat, simțise în tot acel timp că ceva nu era în regulă, că el dusesse pînă atunci în mînă *un lucru cu mult mai ușor*; cînd își dăduse seama, fugise zăpăcit înapoi, îl întrebasese pe vînzător dacă nu găsise înăuntru în cabina de probe un caiet de școală cu coperta albastră, pe care era scris cu cerneală neagră numele său, Chiril Merișor, scosese buletinul, ca să-l convingă. Vînzătorul dăduse draperia la o parte, pe scaun nu se vedea nimic, se interesase și la ceilalți colegi ai lui, la casă nu fusese predat nici un fel de caiet.

E drept că între timp în cabina de probe intraseră doi clienți, rude între ei după toate aparențele, un bărbat mai în vîrstă, „cu o mustață mică, neagră, ca a lui Charlie Chaplin – precizase vânzătorul – și cu doi dinți de aur în față”. Omul care-l servise pe Chiril dăduse aceste amănunte cu toată siguranța și cu aerul unuia căruia nu-i scapă nimic, sau care găsește chiar o plăcere în a reține semnalmente clienților, iar despre cel de al doilea spusese că părea mai tînăr, nu frate, frații vorbesc între ei altfel, nu se înșela, mai curînd înclina să creadă că îi era cumnat. Există între ei, de la cel mai mare la cel mai mic, – sporovăia vânzătorul, care avea o vorbire cultă de om cu școală, – un fel de răsfăț, ca de la cumnat la cumnat, și el avusese un cumnățel, așa că înțelegea situația. Nici prieteni nu puteau fi, Chiril asculta amețit, cu atît mai puțin veri; putea să jure că bărbatul mai în vîrstă o „ținea” pe sora ălui mai mic, și tipul îi cumpărase ăstuia o pereche de pantaloni bufanți, d-ăia „retezați de tren”, care nu se mai poartă. Culmea era că pînă atunci Chiril nu scosese niciodată caietul din casă, nici nu ar fi avut de ce, însemnările le făcea de obicei noaptea, tîrziu, în orice caz la sfîrșitul zilei, și nu zilnic, ci numai cînd credea că se petrecuse un eveniment vrednic de a fi consemnat, și important, important pentru el. În ziua aceea trecuse pe la biblioteca de pe bulevardul Dacia, să ia niște note dintr-o enciclopedie veche pe care o mai consultase. Normal ar fi fost să-și facă însemnările pe cartonașele pe care le purta în buzunar totdeauna și apoi să le treacă acasă în caietul de însemnări, dar fiind vorba de cîteva extrase mai lungi ce trebuiau inserate în textul deja conceput și transcris în caiet, și fiindcă îi fusese lene să facă de două ori operația, luase caietul cu el, și cum la un moment dat îi trecuse prin cap ideea că pe stradă, în înghesuială, cineva ar fi putut să i-l extragă ușor din buzunar, preferase să-l țină în mînă, făcut sul, de aici i se trăgea

ghinionul, ușurința cu care-l așezase pe scaun, încercînd haina nouă. Mai dăduse pe la magazin în zilele următoare, sperînd că cel care-l luase, dacă-l luase cineva, îl adusese; fie că la mijloc era o greșală, o neatenție, o confuzie, caietul lipindu-se, agățîndu-se pur și simplu de pachetele, de lucrurile, de hainele unuia dintre clienții de care vorbea vânzătorul, dacă într-adevăr vreun client, și nimeni altcineva, văzuse mai întîi obiectul pierdut; fie că acel cineva, oricare ar fi fost el, curios să vadă ce scria în caiet, îl luase să-l citească și văzînd că nu era nimic interesant pentru el, nimic amuzant, în orice caz, îl restituise a doua, a treia zi; fapt e că, în ciuda stăruințelor și revenirilor lui, care începuseră să-i sîcîie pe vânzătorii magazinului, Chiril trebui să considere caietul definitiv pierdut. Asta-l rodea, de aceea venise la Brummer, să-i ceară un sfat. (Du-te la oracolul tău, îi șoptise un glas, du-te la Brummer al tău, el se mișcă, circulă, află, știe, cunoaște, are relații...) Cum putea totuși să-l ajute anticarul? Și, la urma urmelor, cine ar fi putut stabili unde începe și unde se termină un lucru presupus primejdios? Începea să rememoreze pasaje, să-și imagineze fața necunoscutului care ar fi stat aplecată asupra acelor însemnări. Ce anume ar fi înțeles el; ce și-ar fi zis, răsfoind filă cu filă? Pe lîngă pierderea irecuperabilă a celor scrise, îl chinuia și ideea asta că niște gînduri, observații și reflecții ale lui, intime, căzuseră în mîna unui om necunoscut. Oricum, nu se hotărîse încă să-i vorbească lui Brummer despre treaba asta. Ceva îl oprea, ca și cum lucrul, odată mărturisit, lucrul pe care îl știa numai el, și de aici înainte, eventual, și acel chip imposibil de deslușit, aplecat asupra paginilor mărunț și ordonat scrise, fără să țină seama de liniile de dictando, umplînd spațiile paralele, des, ca notele unei partituri muzicale...

Bătrînul său prieten, încă turburat de ciudata intervenție a lui Puiu Cavadia în seara petrecută la

Praxiteea, contempla absorbit, cu brațele întinse, mult depărtate de ochi, volumul de care nu se despărțise între timp și pe a cărui copertă sclipea enigmaticul portret auriu, cu creștet pleșuv și bucle lungi de femeie, al Elisabetanului...

Voi face o mică fraudă, dar merită, în amintirea zilei de azi, anunță el punându-se din nou în mișcare. Îți dau ție ediția asta, și în locul ei aduc eu mâine alta, ca să fie în regulă, pe borderoul pe care mi l-a dat să-l semnez cetățeanul acela nu cred să figureze și numele editorului, nu se încurcă el în amănunte, pun ceva, o traducere de a noastră, sus am câteva. O iei, o duci la tine acasă, continuă el pe un ton metodic de conspirator, punînd pentru ultima dată la punct lucrurile înaintea unei acțiuni decisive, – și te rog, te rog mult, dacă eu nu mai trăiesc sau n-am să mai am puterea... în sfîrșit... să-i restitui, cînd o fi și o fi, proprietarului acestei frumoase bibliotecii, pe care-l cunosc... pe care am avut onoarea de a-l cunoaște... și pe care... — începuse să se bîlbîie anticarul, angajat deodată într-un veritabil discurs... — pe care-l stimez și care n-ar fi capabil să facă vreodată un rău... (aici Brummer avu un rîset isteric)... să-i restitui așadar această superbă ediție, între filele căreia voi avea grijă să strecur cu toată discreția o carte de vizită, dacă-mi dai voie: «With the compliments of mister Hary Brummer», vechiul său furnizor, și data, neapărat data... Va fi o surpriză! Dar ce surpriză!” se bucura el dinainte. În asemenea cazuri, avea obiceiul să-și frece mîinile cu o iuțeală de necrezut, îngropîndu-și pe jumătate capul între umeri. Chiril observă că lipsa acestui gest, tipic negustoresc, determinată de faptul că anticarul ținea încă strîns în mîinile sale mici ediția lui Shakespeare, era compensată de jocul fizionomiei. Fața lui Brummer radia o satisfacție

ascuțită, aproape neumană, ceva din aerul mușilor transfigurați de o emoție puternică și care reușesc să se facă înțeleși printr-o suprasolicitare a mușchilor feței.

Bătrînul obosise. Gîfîia din ce în ce mai repede în atmosfera umedă, călduță și înăbușitoare a beciului, la care se adăuga și mirosul dulce-greșos de celuloză și de clei, emanat de cărțile ce se uscau.

Era trecut de zece. Ar fi fost momentul să iasă undeva în oraș să mănînce. Fusese o zi lungă, o zi istovitoare și murdară, de salahori. Chiril se arătă gata să-l însoțească. Amîndoi se pregătiră să urce scara de lemn ce ducea deasupra, lăsînd în urmă treaba făcută nici măcar pe sfert. Brummer, econom, voi să stingă lumina. Chiril îi recomandă s-o lase mai bine aprinsă. Îi spusese asta oprit la jumătatea scării, privindu-l de sus pe anticar, uitat acolo ca într-o mină părăsită. „Ai dreptate”, răspunsese imediat de jos Brummer, învoindu-se, și, îndreptîndu-se spre scară, începu să urce treptele, sprijinindu-și bătrînește genunchii cu palmele; avea dreptate băiatul, ucenicul său - era ca o veghe, da, trebuia să fie ca o veghe, un omagiu, un salut al lor, și acea clipă lui Chiril i se întipări adînc în minte: el la jumătatea scării, așteptînd, cu chepengul deschis spre bolta întunecată a anticăriei și anticarul suind, proptindu-se cu palma, cînd într-un genunchi, cînd într-altul, șuierînd din plămînii săi prăpădiți.

Peste două luni, cînd gluma lui sinistră în legătură cu „crematoriul lui Brummer” devenise realitate (încă o dovadă că vorbele nu trebuie aruncate prea ușor), Chiril îl însoțea pe bătrînul său prieten pe drumul fără de întoarcere, prezent la ceremonia incinerării. Brummer ședea întins pe platforma cu scripeți ai cărei voleți se deschiseseră lent, în acordurile imnului funebru, primindu-l cu o șiretenie ce zadarnic încerca să-și dea un aer solemn, făcîndu-l să lunece încet în jos, pe nesimțite, spre subsolul în care duduia focul încins... Chiril

pretindea că totul, dar absolut totul, lunecarea aia de vis, mai ales, i se păruse o amăgire, și că își mușcase pe furis un deget, durerea să-l facă să admită că totuși asta era realitatea. Pe urmă, treptat, și în acordurile aceluiași imn de pe la începuturile Fonografului, bătrînul dispăruse de tot. Voleții se închiseseră la loc, mai iute acum, cu o satisfacție hapsînă, în sensul că treaba, în ce-i privea, fusese făcută. Lui Chiril nu-i venea să creadă; el alergase repede în jos pe o scară turnantă către sala cuptoarelor, unde lucrurile, apucînd-o pe făgașul final, nu mai aveau nimic funebru, intrînd într-o agitație gospodărească. Mecanicul cu ajutoarele îl luaseră pe anticar în primire, și ce mai putuse Chiril să vadă în mediul acela riguros, de strictă specialitate, fusese scena la care șeful întreprinderii, cu un semn politicos, îl îndemnase să asiste, – gest ce ascundea în el o filozofică, abia deslușită ironie, ceva din umorul clasic al groparilor... — deschizîndu-i, lui, lui Chiril, atras de cuptorul duduind ca o locomotivă în plin travaliu, o fantă, prin care el, dacă binevoiește, să se uite, și să fiți atent, țipase mecanicul la urechea lui, pe un ton profesional, să fiți atent ce face răposatul băgat la ardere, parcă învie, zău!... Chiril îi urmase instrucțiunile, privind la momentul oportun. Hary, veselul Hary, înțeleptul lui Hary, prietenul său iubit, se ridicase fulgerător pe șezut în mijlocul flăcărilor brusc ațîțate, stînd astfel buimac trei-patru dacă nu chiar cinci secunde bune, ca unul abia trezit din somn și care nu știe deocamdată pe ce lume se află, dar zicînd, în buimăceala aceasta, ori gîndind doar, repetînd parcă vorba aceea a lui plină de haz: „Merge treaba? Merge!” cînd ceva continua să funcționeze totuși, în ciuda celei mai mari dezordini și confuzii, în Valahia lui veche și mult iubită... Apoi... De fapt, acest *Apoi* nu mai avea nici o ordine logică în situația lui Brummer; veșnicia fiind întreg acest adverb temporal cu majusculă... mai bine zis *în aceeași fracțiune de*

secundă, deschizându-și larg brațele în vîlvătaia uriașă, ca în întîmpinarea cuiva, anticarul strigă ceva cu fața în flăcări, ceva ce nu-i este dat nici unui muritor să audă, vrînd să-i mai spună lui Chiril un ultim cuvînt, să-i atragă atenția...

Brummer era însă viu pînă una, alta și avea o foame de lup. Ei bine, unde își închipuia bunul său ucenic că vor lua cina? La Capșa! anunță el ca pe o mare surpriză. Meritau, după atîta muncă, o masă de lux. Bătrînul se spăla vorbind la chiuveta de fontă din biroul lui mic și urît unde își ținea și obiectele de toaletă pentru cazurile neprevăzute de peste zi. Îl invită și pe Chiril să-și facă toaleta, erau murdari de noroi, de funinginea lămpii și miroseau de trăsneau a benzină. Rotonda anticăriei cu vitrine largi pe cele șase laturi și cu cele șase uși exterioare avea același număr de raioane unite prin arcade practicate în zidul de cărămidă. Lumina ardea numai în primul raion, cel mai frecventat, și unde se afla biroul lui Brummer mascat de un dulap și cu un covor de iută pe jos acoperind trapa pivniței care avea un belciug gros, ce înălța puțin în acel loc covorul, făcîndu-i pe mulți clienți să se împiedice în el – a doua încercare după brîul de beton de afară înconjurînd anticăria. Cineva ciocăni în ușa primului raion luminat. Era gardianul de noapte venit în inspecție să vadă de ce se auzeau la ora aceea tîrzie zgomote înăuntru. Anticarul deschise, îl salută voios, parcă pe el l-ar fi așteptat, se cunoșteau, și-l pofti să intre. Gardianul refuză, dîndu-se cu mișcări greoaie îndărăt, nu era nimic, el voise să vadă numai dacă totul era în regulă. Brummer îi spuse că erau în inventar, *trudim, trudim, marfă multă, bade, ce să-i faci*, silindu-se să vorbească pe un ton cît mai popular. Anticarul avea obiceiul ăsta, să intre în voia tuturor, schimbîndu-și vorbirea după stratul social cu care intra

În legătură, iar neaoșismele sale, ieșite de mult din uz, îi lăsau pe țărani cu gura căscată. Între timp Brummer se repezise în biroul lui scotocind în sertar de unde luase un pachet de țigări *Chesterfield* început, păstrat pentru musafiri mai distinși; scoțînd din mers o țigară, alergă cu ea după gardian. Chiril îl vedea prin ușa deschisă, agitîndu-se, cum îi dădea cu un gest larg să aprindă, scăpărînd cu o mare risipă de energie bățul de chibrit. „Anticarul – spusese o dată Chiril – era unul din acei bărbați mici care fac mișcări mari.” Bătrînul tocmai îi făcea gardianului de noapte urarea veselă: „Fumează mata una d-asta, americană, fir-ar ea a naibii să fie, și să fii mata sănătos!” La întoarcere el îi oferi zăpăcit și tînărului său prieten o țigară, uitînd că nu fuma, își aprinse una pufăind-o repede și cu bărbia în sus pînă cînd vîrful țigării se contură de un jăratec frumos umplînd încăperea de un parfum foarte plăcut, de viață bună și fără griji. Brummer mai aruncă două-trei ochiri în oglinda cu suport de sîrmă prinsă deasupra chiuvetei simple de bucătărie, aranjîndu-și cochet părul des, bogat, pe care și-l pieptăna cu o nemaipomenită și de mult ieșită din modă cărare la mijloc. Chiril nu prea avea chef să meargă la Capșa. Localul ăsta totdeauna îl intimidă, obișnuit cum era cu cantinele studențești; și liceul tot la internat îl făcuse, iar acasă mîncă de obicei în bucătărie într-un spațiu strîmt în care bucatele, pregătite de obicei de Octavia, n-aveau alte calități, nici ca gust, nici ca prezentare, în afara unei funcții spartane, strict nutritive. În afară de aceasta, Octavia îl aștepta, se făcuse aproape unsprezece, și nu avea cum s-o anunțe, nu-și instalaseră încă telefon. Vru să se scuze și să plece, dar văzîndu-l pe Brummer atît de bine dispus și pus pe petrecere, se răzgîndi și-i făcu hatârul.

Ploaia stătuse. Cînd ieșiră afară, în aerul iute al nopții de noiembrie, rece și înstelată, fără lună, toată încordarea și oboseala acelei seri neobișnuite, petrecută

În subsol, dispăruseră. O liniște adîncă și curată se lăsase peste oraș. Suiră strada scurtă, în pantă, plină de dughenele mici ale șepcarilor, ce dădea în Calea Victoriei. Într-unul din gangurile neluminate pe lîngă care trecură tăcuți se auzeau gemete înfundate. Amîndoi rămaseră cîteva secunde pe loc privind, fără a fi văzuți. „Porci!” – exclamă Brummer. Cotiră energic la stînga, pe trotuarul Căii Victoriei. „Tu ai fost vreodată în *Crucea de piatră*? — se interesa anticarul ațîțat de scena văzută – știi ce-i aia un bordel... ai apucat, vreau să zic?” Chiril negă, din jenă pentru bătrîn, deși relațiile lor erau, cu toată marea diferență de vîrstă dintre ei, declarat camaraderești. Totuși, el se ferea pe cît putea să intre în astfel de discuții cu Brummer, în ciuda faptului că anticarul era un afemeiat, romantic dar întreprinzător. Lectiile lui de germană, de exemplu, pe care le dădea vara numai în grup și numai pentru fete, pe care le înconjura cu atenții de bunic emancipat, constituiau de mult obiectul ironiei spiritualilor oaspeți ai „Vizuinii cu hoți”. Cea mai pornită împotriva acestui libertinaj, inocent, pe care un ultim rest de decență și de bun-simț îl împiedica să nu devină real, făcînd din Brummer un bătrîn ridicul și libidinos, era Praxiteea, stăpîna casei. „Praxi, dragă, – căuta s-o îmbuneze anticarul după o «călătorie de studii» făcută la Sibiu cu trei eleve pe care le dusesese la «Împăratul Roman» cu învoirea părinților, el luîndu-și bineînțeles o cameră separată – să le vezi dimineața, somnoroase și în cămeșuțele lor de noapte, căscînd în pătucul lor ca niște pisicuțe...” „Puah! făcea Praxiteea, fugi să nu te mai aud!” Chiril se amuza ascultîndu-i în serile acelea în care reînvia un trecut ușor, atît de ușor. Și numele pe care și-l dăduseră ei singuri: „hoți”, „conspiratori” care beau ceai de tei și mîncău praz, conopidă și morcovi fierți. Între Brummer și amfitrioană existase pe vremuri un început de iubire, ceva însă cu totul gratuit, ca-n dragostea răsfățată

dintre un bărbat hiperinteligent, dar foarte urât și o femeie foarte frumoasă și în același timp prea deșteaptă, pentru ca farmecul acestui gen tiranic de bărbați - „care fac istoria!” striga în disputele lor anticarul - să nu-și demaște artificiile sub ochii albaștri, lucizi, mereu scrutând fizionomiile, nevoalați de acele mici slăbiciuni feminine, mărindu-se mai mult și scînteind de plăcerea unui raționament bine condus, cum îi avea Praxiteea. Chiril îi mărturisise anticarului: „Dacă Praxiteea ar avea *măcar patruzeci de ani* (el avea pe atunci 26) m-aș îndrăgosti de ea nebunește.” Brummer devenise grav. Privindu-l în ochi, îl bătu ușor cu palma pe obraz, mai mult mîngîindu-l. „Praxiteea?...” făcu el gînditor. Era taina vieții lui.

Capitolul II

INTRARĂ LA CAPȘA ODATA CU UN GRUP DE ACTORI cunoscuți, care își terminaseră spectacolul și care vorbeau zgomotos, încălziți, abia demachiați, pleoape fumurii, încercănate și care răspîndeau un aer de libertate stridentă, starea personajelor a căror piele fierbinte, strălucitoare încă n-o lepădaseră. Spiridonachis, *Oberul*, îi întâmpină ca un tată, cu mustățile lui de epocă, evocînd figura unui vestit ministru conservator de pe timpuri. El făcea din ce în ce mai greu față schimbării survenite în compoziția socială a localului. Brummer îl știa de pe vremea lui Ferdinand și a reginei Maria. Cînd era „garçon” — „piccolo” se pare că fusese încă din primii ani, după ce venise în țară cu taică-său, de la Salonic, Carol I mai trăia, astfel încît toată istoria României moderne defilase printre platourile și notele de plată servite în farfurioare albe de porțelan „Meissen” ale acestui grec, mai degrabă cinstit, inflexibil pînă la grosolănie, decît stilat. „Nici nu ne-a luat în seamă! bombănea anticarul căutînd o masă liberă, și-i dau bacșișuri de treizeci de ani și mai bine, o

simbrie în toată regula! În schimb, pîrliții ăia de actori se împrumută de la el, pînă la chenzina lor nenorocită, și uite cum îi mai răsfăță! Să vezi ce-i fac!”

Chiril intra pentru prima dată în astfel de relații la Capșa și stinghereala lui spori. „Ți-a spus Georgeoiu ce-a pățit cu Spiridonachis cînd l-a căutat aici pe” – și rosti numele unui poet boem și noctambul – îl întrebă anticarul, după ce descoperiseră în sfîrșit o masă retrasă în colțul rezervat, printr-un consens tacit, persoanelor intruse, neobișnuiților Capșei. Georgeoiu era directorul editurii unde lucra Chiril, și oricît de popular ar fi fost el și de amical cu salariații săi, de împlinirea pe care se pregătea s-o povestească Brummer acest Georgeoiu nu le pomenise nimic. Anticarul nu pierdu ocazia să-i relateze pe larg cum venise Georgeoiu înțîia oară la Capșa în căutarea poetului, știind că acesta trecea zilnic pe-acolo, trebuia să semneze un contract important. Era seara, pe la șapte și ceva, în local nu se afla nici un client. Directorul editurii se așezase la o masă, chiar în mijloc, și comandase un pește și o sticlă de vin, negru! Închipuie-ți tu! vin negru la șalău, era șalău, mi-a spus chiar el! Georgeoiu mîncă, sorbind încet vinul, în așteptarea poetului, și la un moment dat, văzînd că acesta nu mai apărea, îi făcuse un semn cu degetul; lui Spiridonachis, semn cu degetul! *Oberul* se plimba nervos de la un capăt la altul al salonului, și Georgeoiu îl întrebase „cînd vine domnul T.”, – era opt, nici opt. Spiridonachis trecuse pe lîngă masa lui în culmea iritării, și-i răspunsese din mers, fără să se oprească, „Domnul T. trețe pe la douăsprezece, bea o cafea și pleacă!” dînd informația asta despre poet ca un șef de gară despre un expres internațional de noapte, a cărui oră de sosire toată lumea o cunoaște, și numai un mocofan ca Georgeoiu habar n-are, un mitocan rătăcit în localul lui și care mai bea și vin negru după șalău, și mai zdrobește și peștele cu furculița, ca pe o tocană de cîrciumă, fără să

puie mîna pe cuțitul cuvenit, numai fiindcă o fi auzit el dracu' știe unde că nu se bagă în pește cuțit! Directorul se întorsese cu scaun cu tot în direcția în care grecul pornise furios printre banchetele și scaunele căptușite cu un pluș obosit, pe care se lăfăise aproape un secol „monstruoasa coaliție”, întrebîndu-l de ce era atît de supărat, pe tonul acela al lui, bonom, popular, pe care Chiril îl cunoștea atît de bine. Spiridonachis se oprise pufăind pe sub mustăți și îi înșirase pe loc motivele, profitînd de faptul că în salon nu se mai afla nimeni, altfel, pretindea Brummer, grecul nu și-ar fi permis. Georgeoiu îl înjurase urît, dar urît de tot, – spunea anticarul –, asemenea vorbe nu mai răsunaseră în localul acela ce păstra în pereți ecouri ilustre, replici memorabile, sau, ca violență, cel mult cîte un gest bine studiat acasă, în fața oglinzii, cărți de vizită schimbate în vederea duelului din zorii zilei următoare, în pădurea Băneasa. Spiridonachis chemase miliția. Georgeoiu nu se intimidase deloc și rămăsese pe poziție la masa lui. În nici cinci minute apăruse un reprezentant al forței publice. Văzînd promptitudinea acestuia, grecul se răzgîndise. Nu era el omul să umble cu pîra. Spre surprinderea lui Georgeoiu, Spiridonachis îi spusese omului legii că avusese un incident „cu o persoană”, dar că între timp persoana plecase. Asta-i plăcuse democratului director al editurii, și, cu jovialitatea sa, îi ceruse *Oberului* scuze pentru înjurătura urîtă. Grecul se înclinase țeapăn, adică el, ca sentinelă pusă la bariera claselor, era gata să înțeleagă orice insultă și să accepte scuzele, deși un domn adevărat – și acest lucru de asemeni ar fi trebuit să-l învețe omul acela gras și vulgar din fața lui – nu cere niciodată scuze unui chelner. Invitat să ia loc la masă, Spiridonachis nu-și îngădui, „— de ce? — se mira Georgeoiu – hai să fim prieteni! de un' să știu eu aiurelile de aici, eu m-am născut în mahalaua Ploieștiului, domnule, eu sînt proletar, neam de neamul

meu n-a mâncat la Capșa, așa că, dă-mi voie, asta-i situația istorică!” Brummer povesti toate acestea ca la el acasă, cu multă vioiciune și cu gesturile cele mai expresive.

Grecul sosi în sfârșit să ia comanda. Anticarul îl beșteli cu o simpatie vădită. Spiridonachis știa, și încasă totul fără a crîcni, aproape cu plăcere. Chiril nu avea nici o preferință, astfel încît Brummer stabili pentru amîndoi:

— Șalău „ca al morarului” (iar am să visez la noapte că trec Marea Roșie, murmură el în surdină). Grecul notă, obișnuit cu modul neaoș al lui Brummer de a traduce lista de bucate cosmopolită. Mușchi de vacă în sînge, – mie nu-mi pui unt, îi atrase el atenția, îmi pui numai cimbru...

— Cimbru?! exclamă ofensat Spiridonachis. Nu sîntem zahana!

— Ba sîntem, ce ne împiedică? îl contrazise anticarul cu severitate prefăcută. Mie să-mi pui cimbru! Gusturile se schimbă și ele, domnule Spiridonachis. Dacă n-ai, trimite fuga un băiat la o crîsmă ordinară. Înghețată de alune apoi, și două cafele mari, dar te rog să fii de față la fierbere. Nu cumva să se ardă zahărul pe fundul ibricului, ca atunci, ții minte?, să miroasă cafeaua a caramel.

Grecul încuviința grăbit; dispozițiile vechiului său client erau mai mult o tragere de timp, un fel de a întinde vorba, sau, cine știe, o inițiere a tînărului ce-l însoțea în arta de a fi cîrcotaș.

— Vin? se interesă el, privindu-l cu luare-aminte pe Chiril, așteptînd din partea lui o preferință măcar la băutură.

Brummer consideră pe cont propriu că cel mai nimerit la ora aceea tîrzie din noapte ar fi fost un „Riesling italian” fin, ușor, foarte sec, dar nu prea rece, stomacul său nu suporta fermentațiile vinurilor românești de elită, prea grele după părerea lui de băutor mofturos. În lume,

anticarul putea să-și îngăduie orice fantezie, încălcând regulile stabilite. La tonul și la siguranța lui de dandy înrăit de trai bun, care nu dusese niciodată lipsă de bani și care trăise pe picior mare zece ani la Paris făcând speculații la bursă în epoca cea mai frumoasă, se adăuga o notă de prietenie ușoară, convențională, fără să-și piardă însă o clipă distanța lui ascunsă de domn, ori să alunece în acele intimități tipice localurilor de cartier. Cu o asemenea purtare, orice erezie a bunelor maniere ar fi trecut drept un rafinament nou, neintrat încă în obișnuință și pe care alții îl încearcă cu stîngăcie. Larghețea lui Brummer însă, felul cum arunca el totdeauna banii pe masă, lejer, ca pe o masă de joc, provocînd cu superioritate hazardul, numărul cîștigător, erau ale unei firi calculate pînă la parcimonie.

Chiril observase de cîteva ori ce zgîrcit era în stare să fie bătrînul, cum se tocmea pînă la ultima centimă, lucru pe care, – pretindea el, – îl învățase în Franța, avariția „rațională” a acestei țări socotind-o un semn de civilizație solidă. Chiril era surprins de prodigalitatea lui Brummer. Mai ales că acasă la el, cînd îl invita, și se întimpla să-i apuce ora dejunului sau a cinei, anticarul scotea văitîn- du-se din frigiderul aproape gol cel mult un borcan de iaurt sau o sticlă cu suc de roșii pe care le împărțeau. Zgîrcenia de acasă a lui Brummer îți dădea totdeauna o senzație de asediu... Pe urmă, deodată, el slăbea frîul și dădea prietenilor săi cîte o masă ca aceea pe care o comandase. Mecanismul acesta contradictoriu al purtării lui, bătrînul îl explicase o dată la „Vizuina hoților”, de ziua Praxiteei, aducînd caviar, șampanie *Cordon rouge* – ceea ce stîrnise aclamații – cumpărături făcute prin intermediul unui diplomat de la un magazin special, precum și o sută unul fire de anemone, – tradiție știută de toți vizitatorii „Vizuinii” – floarea preferată a gazdei. Sînt atît de puține ocazii în viață cînd se cuvine să ne onorăm unii pe alții – spusese cu acel

prilej bunul Hary - încît atunci cînd o facem, s-o facem în stil mare. Se amețiseră și cîntaseră în șoaptă marsilieza. Văzîndu-i cu gurile larg deschise, Chiril avusese o clipă impresia că ei cîntau foarte tare și că el, nu știu cum, asurzise deodată. Era curios, pentru el, care făcea parte din generația tînără, să vadă elanul acelor bătrîni uzați, a căror viață se terminase, cîntînd marșul vijelios ce făgăduia pripit o eră a fraternității, veselă și fecundă. Chiril, abținîndu-se, compara în gînd marsilieza lor frenetică, zburînd pe sus plină de o retorică energie, cu *Internaționala* pe care o cîntau ei la ședințe. Aceasta mergea apăsător pe jos fără cadențe vane sau ușoare, reproducînd înaintarea legănată a unei mulțimi ce purta în mijlocul ei o greutate incalculabilă. Asta te îndemna să te gîndești mai mult la eforturi, la o lungă, masivă înaintare spre zorii unei omeniri ce avea deocamdată mai mult de dărmat, decît de clădit, înainte de a clădi ea însăși o altă existență, și care, și aceasta dobîndită, probabil că încă ar mai fi rămas ceva de făcut. Dar aceste cîntări cereau omului ceva pentru care el încă nu era pregătît. Nu îți rămînea, ascultîndu-le, decît să fii ori erou, ori nemernic. Alternativă absolută, care i se mai înfățișase o dată lui Chiril, cînd se dusesse la înmormîntarea unui coleg ungur, într-un cimitir reformat. Aici, într-o capelă scundă, solidă, ca o cazemată, îl văzuse el pe organistul cu mutră de boxer, zbierînd, roșu la față, în timp ce lovea clapele orgii, cîntînd cu vigoare „Dies Irae”. Ziua Mîniei, psalmul unui popor creștinat mai tîrziu și care, spre rău ori spre bine, ține încă la orgoliul lui păgîn. Un fior îl străbătuse din cap pînă-n picioare. Abia stăpînindu-și plînsul, ieșise afară, apucînd-o pe una din aleile bine îngrijite, unde două femei-gropar tocmai isprăveau de săpat groapa, grase, harnice și curate. În ziua aceea, în cimitirul reformat, înțelesese el că foarte important e cum și pentru ce, mai ales, mori, acesta fiind poate adevărul

certificat de naștere, obținut în momentul cînd nu-ți mai e în nici un fel de folos, dacă Sus nu există cumva o altă administrație.

Brummer îl îndemna să mănînce, vorbind de ale lui:

— *Apropos*, ai auzit de Mitiță Siripeanu? — întrebă, făcînd în capul lui laborios o asociație neașteptată.

Chiril nu cunoștea. Dar se aflau la Capșa, anecdotele erau de rigoare.

— Avocatul ăla bogat, domnule, care a pledat ca apărător în procesul unor comuniști înainte de război, și care trăia cu... și aici rosti numele unei actrițe foarte cunoscute – imposibil să nu fi auzit, e o figură.

Nu, Chiril habar n-avea. Capșa asta era, clar, templul bîrfei.

Sosea înghețata de alune, adusă de o fetișcană drăguță îmbrăcată într-o rochie lucioasă de mătase neagră, cu un șorț alb, imaculat, tivit cu dantelă și purtînd pe frunte o bonetă tot de dantelă ca o coroană de cununie, și spre care anticarul, făcînd o pauză, își îndreptase cu stăruință privirea brusc îndulcită, ceea ce îl făcuse pe Chiril să lase capul în jos, cîteva clipe – nu suporta avansurile libidinoase ale lui Brummer.

— Nu ți-a povestit de el Aurică, tipograful? insistă anticarul invocînd numele tutorelui moral al lui Chiril, care nu putea să nu știe, ca socialist vechi, de avocatul Mitiță Siripeanu. E o generație foarte interesantă. Ăștia erau elevi de liceu cînd s-a făcut România mare, „băieți buni dar cam săraci”. Închipuie-ți că stai într-o cămăruță și statul îți dă peste noapte un apartament cu cinci camere. Ei au avut o adolescență plină de idealuri frumoase, mă rog, au crezut în viitor, au învățat carte, și ce carte! chit că-n Valahia noastră viața se cam lua în bășcălie, se lua, nu?!...

— Spune odată ce-i cu avocatul *acela*, îl întrerupse Chiril acru, ton nepotrivit cu răbdarea îngerească de care dăduse dovadă pînă atunci.

— Ce-i cu tine?... Ești nervos? De ce?... îl scrută Brummer. Ai răbdare! se apără el ducându-și amîndouă palmele înainte cu unul din gesturile lui de comediant ce-l făceau să semene cu Birlic.

Spiridonachis se apropie, se scuză solemn, se aplecă ușor la urechea lui Brummer și îi șopti ceva. Anticarul asculta atent, întors pe jumătate, cu ochii din ce în ce mai măriți, cu gura întredeschisă, alarmat de ceea ce îi comunica *Oberul*. Terminând, acesta reveni la poziția sa dreaptă și falnică, îi adresează un zîmbet convențional lui Chiril și plecă grav cu același aer de ministru conservator care a zis tot ce a avut de zis și acum părăsește demn tribuna.

Brummer se făcuse alb ca varul. Se juca cu un miez de pâine din care rupea nervos bucăți, frămîntîndu-le între degete, făcînd mici cocoloașe pe care le azvîrli unul după altul cu dispreț în scrumiera de cristal, curată, neatinsă.

— Mda! făcu el și repetă încă o dată interjecția aceasta cu aerul unuia care ar înghiți în sec.

Chiril aștepta o explicație. Întîlnindu-i privirea fixă, întrebătoare, anticarul repetă gestul cu palmele de adineauri, de astă dată în alt mod, apăsînd cu ele în jos, din ce în ce mai jos, în semn de liniștire, iar tînărul său prieten înțelese că nu era momentul să afle ce-i spusese discret la ureche Spiridonachis.

Fata în mătase neagră și cu bonetă venise cu cafelele și așeză pe masă ceștile albe masive și grele de porțelan, o greutate – avea să remarce Chiril ridicînd ceașca s-o ducă la gură, surprins de ponderea ei – (detaliu curios reținut de el) „care sugera o creștere fantastică a gravității terestre”. Brummer așteaptă în tăcere să plece picolița, apoi relua discuția pe un cu totul alt glas, puțin stins, glasul vîrstei lui adevărate, revenind la ce auzise el chiar din gura vestitului avocat Mitiță Siripeanu, pe care avusese onoarea să-l cunoască

personal. Reieși că acest eminent jurist ce apăraseră înainte de război un grup de comuniști într-un proces mult comentat în ziare și în cafenelele bucureștene, și care, și în alte împrejurări, îi ajutase cu bani sau găzduindu-i la nevoie, fusese arestat prin 1947 sub învinuirea că girase afacerile unui mare concern industrial. El însă, spunea Brummer, era un om corect. Forța, succesul său – lucru mai rar în astfel de cazuri – stăteau tocmai în această corectitudine și în convingerea că o personalitate ce urcă treptele sociale, un om lucid și inteligent ca el, nu-și poate permite să tragă vreun folos din niște matrapazlâcuri, care, mai curînd sau mai tîrziu, tot ies la iveală... Bun! argumenta Hary, sorbind cafeaua. Asta presupunînd că aici, în afaceri, morala n-are avea ce căuta, deși Siripeanu, ți-o spun eu, a fost și este un om profund moral! Numai cînd mă gîndesc la cuvintele pe care mi le-a aruncat în obraz, mie! — am să-ți povestesc și asta – după ce s-a întors din Franța... cît să fie de atunci?... dacă sînt trei luni, fiindcă după ce a fost arestat și a stat un an și ceva și a fost în fine eliberat, a făcut ce a făcut, cu relațiile lui, și a plecat la Paris – nimeni nu credea că o să se mai întoarcă, ce și-or fi zis, ăsta și-așa nu mai are mult și moare, nu mai spun că avea gura mare, că nu-i gaz, nu-s lemne... Chestiile acestea el le spunea după ce ieșise de la închisoare, cînd de obicei oamenii se mai cumîntesc și își văd de treburile lor. Într-o zi, un prieten de-al lui... mă ascuți? ești atent? — se adresă lui Chiril care părea distrat și care aprobă mut înclinînd de cîteva ori capul – unul din membrii de partid pe care îi apăraseră el, Siripeanu, și care avea, și are și acum, o mare răspundere politică, îi atrage atenția: „Mă, Mitiță, mă, astîmpără-te odată, că te bagă la zdup!” „Pe mine?” – (asta se întîmpla cu puțin înainte de a fi arestat). „Păi, ce, n-am mai fost?” (stătuse vreo lună prin 1943). „Ai fost tu, Mitiță, îi spune celălalt, dar cu poeți, cu profesori universitari, nu se compară, voi

primeați din afară icre de Manciuria, ciocolată *Suchard*, ascultă-mă pe mine, că știu, n-ați stat la Doftana, – Brummer își regăsise verva, rîdea — ... așa că, zice acel bărbat politic, ilegalist vechi, vezi-ți de treabă, Mitiță, istoria, tîrîș-grăpiș, merge-nainte, vor sări așchii din noi, dar ea, istoria va merge înainte!” „Ei bine, exclamă voios Brummer în paranteză bătînd gingaș cu palma în dreapta farfuriei sale – să treacă sănătoasă, că a mai trecut!” Acest Siripeanu, după cum povestea el, n-avea pensie, și nici casă, i se luase casa, locuia la o nepoată, doctoriță de copii, măritată cu un actor frumos, voinic, un malac care începuse să joace, avînd în vedere fizicul său, numai roluri de eroi pozitivi, ei neposedînd nici un fel de viață personală, dar, știi, nimic, – spartani! Tot jucînd rolurile alea, actorul, ce mai încoace și-ncolo, îl dă afară din casă pe Mitiță sub cuvînt că era reacționar și că asculta radio Londra. A fost o întîmplare de pomină! Brummer făcu aici o pauză, pregătindu-se să introducă o altă paranteză în relatarea lui concentrică, imitînd inecele unui trunchi de copac, ce ar crește invers, de afară spre un miez: un mic zero, originea pălăvrăgelii. El scoase pachetul de *Chesterfield* din care îi oferise milițianului o țigară în ușa anticăriei, își aprinse și el una cu o stîngăcie de amator, depunînd bățul ars al chibritului în scînteietoarea scrumieră de cristal plină de cocoloașele mici de pîine, deja înnegrite. Fusesse, într-adevăr, o întîmplare unică prin comicul ei, pretindea Brummer, pe care o savura și acum povestind-o. Actorul ăsta, bărbatul nepoatei lui Siripeanu, invită la el acasă, după o premieră, pe secretarul organizației de bază a teatrului și trei critici dramatici (și dogmatici! dogmatici!! repetă cu delicii Brummer încet, învîrtind o mîină prin aer, cum lauzi o prăjitură, un lucru din cale-afară de gustos). Doctorița nu era acasă, era de gardă la spital. Siripeanu ieșise la plimbare în Cișmigiu, îl apuca noaptea în careul de piatră, acolo unde se joacă șah și table și unde se

comentează meciurile de fotbal. Cei cinci, actorul și criticii gravi și serioși, care nu ți-ar ierta să faci pe scenă o mișcare în contrasens cu ceea ce ei își închipuie că e felul de viață, pur, cunoscut numai de ei, al clasei muncitoare, destupă o sticlă de whisky – Siripeanu, la întoarcere, în casa goală, a văzut-o pe masă, s-a jurat că era un J.B. De un kil! de cînd nu mai băuse el! trăsesese pe furiș o dușcă... — și, la un moment dat, actorul, ca să mai înveselească nițel atmosfera, se duce la aparatul de radio, în toiul unei importante discuții de principii, răsuștește butonul, se întoarce la locul lui, nu cumva să piardă vreun cuvînt, și, deodată, după o liniște foarte solemnă, se aud patru bătăi, bum-bum-bum-bum! ca-n simfonia destinului, cunoști, și o voce anunță răspicat: „Aici e Londra. Toți au fugit, ce mai, dar știi cum? au șters-o imediat, parcă intrase dracul în casă, actorul se ținuse după ei pînă în stradă, explicîndu-le îngrozit că banditul, reacționarul pe care-l ținea sub acoperișul lui, ca un prost și un om slab ce era, îi făcuse figura, lăsînd aparatul de radio fixat pe postul ăla blestemat pe care, abia acum aflase, îl asculta seara fără știrea lui!... Îl dăduse afară, făcînd și o plîngere la miliție chiar a doua zi dimineața, la prima oră, ca să le-o ia înainte celorlalți, în cazul în care vreunul din ei s-ar fi gîndit să-l reclame la teatru ori și mai sus, și așa Mitiță ajunsese pe drumuri, dormind pe unde apuca, pe la foștii săi prieteni, babalîci ca el, pe culoare, în holuri unde-i găseau un loc – o dată a dormit, scuză-mă, și într-un closet – nepoată-sa nu mai îndrăznise să sufle o vorbă, bărbatu-său, eroul fără pată, turbase. În situația asta, Siripeanu își aduce aminte de oamenii politici pe care îi apăraseră el înainte de război și începe să ceară audiențe peste audiențe, altă treabă nici nu mai avea. El nu fusese niciodată marxist. Citise teorie, aflase din acele ore libere de discuție ce-i aminteau de studenție, pe care le avea cu protejații lui, că dreptul burghez, „felia de drept burghez” de care

vorbea Lenin, interpretînd textul lui Marx, ar fi continuat să existe și în societatea nouă pe care o visau ei, de fapt în statul cel nou, deocamdată... Or ea, această „felie de drept”... — Siripeanu se zbîrlea, *cum felie, domnule?*... — urma să subziste, cel puțin așa înțelegea el din toate argumentele lor urmînd firul unei gîndiri surprinzător de riguroase și de constrîngătoare; tocmai rigoarea, constrîngerea aceasta formală, în raport cu existența, i se părea avocatului că au o doză de artificial, dar nu îndrăznise să le-o spună niciodată deschis, ceva îl împiedica, în general el era gata să se acuze de superficialitate, trăise atît de ușor! pe cînd tinerii pe care îi apăra erau atît de săraci și de idealişti! În spiritul lor justițiar trebuia să se ascundă un adevăr, ceva ce lui îi scăpase, o privire mai aspră aruncată asupra vieții, cine știe, o exaltare a viitorului, ce întâlnea în mintea sa sceptică un fel de recunoaștere tacită: era un pariu, absurd poate, dar pariu, în sensul că voinței umane îi este orice posibil, cînd dă dovadă de consecvență pînă la capăt, chiar și fericirea, așa cum o vedeau ei, prinsă ca un fulg ușor, fluturînd ca un fulg incredibil de alb și de gingaș, între verigile dialecticii lor implacabile. O parte din dreptul roman, pe care se baza dreptul burghez, urma deci să supraviețuiască plantat ca un catarg vigilent și de neînlocuit al unei vechi corăbii – pe corabia nouă – și poate că s-ar fi găsit un loc și pentru el în ambarcația proiectată, un jurist ca el!... „*Suum cuique tribuere*” va rămîne? Și ce și cît i se va da fiecăruia, din ceea ce i se cuvine?... O infuzie de utopie, o șansă nouă, într-o burghezie versatilă și șmecheră în arivismul ei feroce – era de admis – e o treabă să-ți pui înainte un ideal ce nu-ți aduce nici averi, nici ranguri. „Să-i vedem – zicea Siripeanu. Să încercăm! Pun rămășag pe mîrtoagele astea famelice că într-o zi vor scoate flăcări pe nări!” Brummer rezumă că aceasta era de fapt baza simpatiei avocatului față de clienții săi nesolvabili. Ei, și

la ananghie cum era, pe drumuri, fără pensie, muritor de foame, avocatul se gîndește să scoată în sfîrșit și să bată asul de pică, să apeleze la un om politic pe care îl ajutase și care locuise un timp în casa lui, pe vremuri, – vreo două-trei întâlniri conspirative avuseseră loc chiar în biblioteca lui Siripeanu, care în acele zile o ștergea prudent la Sinaia – un calcul își făcea și el – unde juca la ruletă, cîștiga mereu, avea un noroc chior, deși norocul ăsta îi ajută pe cei tari și lucizi, care riscă sau pariază unul contra tuturor, aveau dreptate strămoșii noștri, romanii. Chiril zîmbi fără să vrea. În ultimele vorbe ale anticarului nu se simțea nici o urmă de batjocură. Era un clișeu de vorbire ironică pe care Brummer îl folosisese de astă dată fără să-și dea seama, pe un ton foarte serios, și de aceea ridicul. Ei, și omul politic îl primește prietenos pe Siripeanu, află de ce venise la el, evocă împreună timpurile grele de altădată, grele pentru omul politic, în situația lui de altădată fiind acum Siripeanu, printr-una din acele răsturnări de Car Mare ale istoriei, fiindcă are și ea Unul, un car mare, cu oiște, tot așa... și-i zice: bine, îți cer un singur lucru, de fapt o simplă formalitate, o dovadă, dacă vrei, că ești un cetățean fidel regimului nostru (îi ajunseseră și lui la ureche zvonurile acelea, ce spunea Siripeanu despre gazul și lemnele care lipseau, precum și reflecțiile pe care le făcea el despre felul cum ne era siluită economia) – semnează o hîrtie că ești de acord, și-ți dăm pensie și casă și tot ce i se mai cuvine unui om pe care îl stimăm și despre care știm foarte bine că a ajutat în ilegalitate partidul – vorbea uscat, cu frazeologia aia birocratică, scoasă din oțet, pusă parcă la conservare și pe care Chiril nu putea să n-o cunoască și el. Siripeanu refuzase, explicînd după aceea și de ce: nu că nu ar fi fost de acord; nu că ar fi recunoscut astfel că e un „dușman al regimului”. Nu. El, pur și simplu, nu voise „să introducă între ei o hîrtie” – propriile lui cuvinte, – o hîrtie conținînd în ea, prin însuși

faptul că ar fi dat-o, germenul îndoielii, presupunerea că în lipsa acelui act el n-ar mai fi fost omul pe care ministrul îl cunoscuse foarte bine; o învoială scrisă, cuprinzând „ipso facto” umbra unei acuzații posibile; o tocmeală, ce mai! în schimbul obținerii unei pensii nenorocite – pe care de altfel avocatul o merita din plin; ceva dezonorant, și pentru el, adică pentru Siripeanu, dar în egală măsură dezonorant și pentru celălalt, în calitatea lui nouă de reprezentant moral al unei lumi noi, al cărei ideal, nu-i așa? e tocmai eliberarea omului de orice fel de servituți. Celălalt s-a ridicat brusc în picioare în semn că audiența se încheiase. Pe urmă Siripeanu, care făcuse din asta o adevărată manie, s-a dus în altă parte, la un alt cunoscut, care i-a dat pe loc și pensie și casă fără nici o condiție și, culmea! un pașaport să plece în Franța... Și pleacă, domnule, Siripeanu la Paris, și stă acolo vreo două luni... mă urmărești?... întreba Brummer – Chiril făcea eforturi să fie atent – și când toată lumea îl credea fugit pentru totdeauna, iată-l pe Siripică – așa-i ziceam noi la cafenea – că se întoarce întinerit, bine dispus, plin de cadouri – îi adusese și actorului, bărbatului nepoate-si, un aparat de ras electric Apollo. Acum urmează lovitura... Ești atent? — îl somă din nou anticarul... Chiril se încruntă cât putu, dînd fizionomiei sale aerul cel mai concentrat cu putință... Mă văd cu el pe stradă într-o zi, ne plimbăm așa, și nu știu cum naiba îmi vine să-l întreb... a fost o prostie, sigur.... Dar tu, acolo, la Paris, sper că le-ai spus ce porcărie ți s-a făcut aici?” Siripeanu s-a oprit din mers, s-a uitat lung la mine și ce crezi că mi-a spus? Brummer făcu aici o pauză și se uită întrebător la invitatul său, ca și cum acesta ar fi trebuit musai să ghicească ce-i spusese avocatul... Neobținînd nici un răspuns, reproduce răspicat remarca lui Siripeanu: *Se vede că nu ești român*. Siripică, om atît de delicat, să-i spună lui una ca asta!... Brummer avea și acum, povestind, o mutră

foarte necăjită. „Cum... eu nu sînt român?... Tu crezi că eu nu sînt un bun român?!” îl implora cu ochii pe Chiril care începuse să rîdă, pentru prima dată în seara aceea, lipindu-și capul de speteaza înaltă a scaunului și lăsîndu-și brațele să-i atîrne moale în jos, un rîs de om care rîde rar, dar bine. Urmă o reacție neașteptată: Chiril se ridică rîzînd, ocoli masa, gata să răstoarne frapiera în care sticla de Riesling italian, golită, zăngăni, se apropie de anticar, îl îmbrățișă pe după umeri cum ședea sucit pe scaun, cu capul întors, cu mutra unuia care nu înțelege și e gata să se apere. Clienții de la mesele învecinate priveau mirați scena, care contrasta cu discreția localului. Chiril își dădu seama numaidecît de necuviința lui, și, fie că se gîndise mai dinainte la acest lucru, fie că voise să mascheze pornirea aceea mult prea spontană, coti și se îndreptă hotărît în partea în care se afla toaleta.

Cînd se întoarse, Brummer nu mai era singur. Ședea de vorbă în picioare, vădit încîntat de onoarea ce i se făcea, cu trei personalități ale vieții artistice. Bunghez, Take Bunghez, dramaturgul, un bărbat de vreo treizeci de ani, înalt, voinic, păr castaniu de fox sîrmos, ochi mari, adînci, verzui, nuanța lichenului îndrăgostit de umbra nordului, și care în momentele de furie căpătau întunecimea trivială a tablourilor de gang: *marea pe zi de furtună*. Un băutor de cafea cu lapte trecut la alcool, spre a-și biciui imaginația de autor frecat de mizeriile caracterelor omenești, sau din remușcări, cine știe din ce complicate și greu de potolit remușcări. El era însoțit de veșnicii săi aghiotanți. Victor Căldăruș, critic dramatic, un băiețaș cu buze frumos răsfrînte, disprețuitor, ca ale busturilor romane privite din profil. Acest Căldăruș era foarte mic de statură, din cauza picioarelor neînchipuit de scurte. Altfel, dacă l-ai fi văzut așezat la o masă, avea o înfățișare normală. Cînd se ridica însă, proporțiile lui se modificau deodată, cu hilara

aberație ce o dau oglinzile concave de bîlci. „Infantele” îi zicea Bunghez, mare admirator al lui Murillo și Ribera, pe urmă, de la o vreme, nu se știe de ce, începuse să-i zică „Mosorel”. Celălalt, Grigore Spuderca, ieșea din aceeași neliniștitoare viziune a realismului iberic. Era un tînar funcționar de la ministerul artelor, foarte neglijent în purtări, amabil însă, căutînd să capete bunăvoința tuturor. Unii îi spuneau Grigore Spuderca-Fisc, fiindcă tot timpul se disculpa că tatăl său fusese agent fiscal, dar și fiindcă odată propusese ca artiștii să nu mai încaseze pentru lucrările lor nici un ban. Fața lui era plină de coșuri stoarse și cicatrizate ce-l împiedicau să obțină vreodată efectul plăcut la vedere ce-l dă fizionomia unui om proaspăt bărbierit. Chiril observase: cine vorbea cu el evita să-l privească, lăsîndu-i avantajul pe care oamenii îl acordă de obicei infirmilor. Ca și Căldăruș, angelicul Căldăruș, Spuderca îl însoțea peste tot pe Bunghez făcîndu-i fel de fel de servicii. Prietenia lor ca între un prinț ușuratic și un cămătar, ținînd seama de faptul că dramaturgul era un bărbat frumos, îngrijit și nespus de elegant, nu se putea explica altfel decît prin inteligența deosebită a celui de al doilea, care, avînd complexul unei origini sociale nu prea sănătoase, nu pierdea nici un prilej ca să-și întărească poziția politică. Bunghez umbla cu el introducîndu-l în mediile cele mai diverse, așa cum era Spuderca îmbrăcat, în lodenul lui aspru ca o pătură de cal, cu basc vara și căciulă cu clape iarna, cu bocanci grei, veșnic murdari de noroi. Cine-i vedea pe stradă întorcea capul; era ca și cum extravagantul Bunghez ar fi mers cu un dihor în lesă. Singurul care-i ținea piept lui Bunghez era Cavadia, dar ei nu se ciocneau niciodată, ca două specii care și-au măsurat o dată puterile, încheind un armistițiu tăcut și pe termen lung.

Bunghez îi vorbea cu glas tare lui Brummer, care îl cunoștea bine, îi vînduse o mulțime de cărți scumpe. Era

Într-adevăr cel mai șic tip pe care-l văzuse vreodată Chiril. Eleganța asta a lui extrem de căutată și de provocatoare îl intimidă întotdeauna, mai ales în mediul cenușiu, sărăcăcios de la editură, pe unde Bunghez trecea des, pe la Georgeoiu. Avea cravatele cele mai nebunești, ca niște panglici de femei răsfățate și care nu se găseau în comerț, aduse cu siguranță din călătoriile lui peste hotare, cămăși cu manșete dantelate, butoni masivi de aur, cu figuri grotești, o adevărată colecție, mocasini moi și lejeri, culoarea cafelei cu lapte, ori castană, ce-i dădeau un mers de spadasin, și pe branțul cărora scria cu litere aurite *Hush Puppies*, o marcă anglo-saxonă pe care o arătase o dată în timpul unei întruniri scoțându-și un pantof și făcându-i să circule din om în om, tot rîndul. „Liniște, pui!” lăuda pantoful, traducîndu-le în șoaptă celor aplecați curioși spre el, care avea reputația și călcătura zdrobitoare a unui bivol sălbatic purtînd la picior numărul 46; de atunci mulți începuseră să-i spună, cînd nu era de față, „Hușpupi”. Văzîndu-l pe Spuderca sub policandrul scînteietor, între Brummer și Bunghez, Chiril își scuipă în sîn: – „Vade retro, Satana!”, – avea în față un drac de cancelarie.

Noii veniți nu găsiseră loc, deși se apropia ora închiderii. Anticarul le spusese că el și „domnul Merișor”, redactorul acela simpatic de la editură, pe care dumnealor nu se putea să nu-l cunoască, tocmai isprăviseră cina, se pregăteau de plecare, și le cedau cu plăcere masa. Bunghez îl întîmpină pe invitatul lui Brummer cu o mîină întinsă scrutător, înainte ca el să fi ajuns în raza brațului ridicat, – manșeta cămășii, scrobită, imaculată, îi ieșea mult în afară, ceea ce îl făcu pe Chiril să se grăbească spre mîina aceea și s-o strîngă mai relpede decît s-ar fi convenit și cu o mișcare ce i se păru și lui, deodată, slugarnică, lucru care îl indispușe numaidecât, făcîndu-l să nu suporte cu prea mare succes privirea magnetică, tulbure de băutură pe care

Bunghez i-o arunca de la înălțimea staturii sale. Chiril reținuse o replică a dramaturgului, dintr-o piesă istorică; mărturisirea rușinată a unui erou revoluționar, făcută tovarășilor săi de idei, că, avînd o dată ocazia să strîngă mîna Regelui, încremenise, nepermis, ca paralizat de un respect sacru. Spuderca se și așezase pe unul din cele două scaune, pe scaunul lui Chiril, și îi întinse și el, umil, cu un zîmbet neliniștitor, semănînd cu un rînjat blînd mai curînd, o mîină fără relief, ca a unui chirurg cu mînuși de cauciuc.

Spiridonachis veni grăbit cu nota de plată, văitîndu-se și cerîndu-i întruna scuze dramaturgului că așteptase atîta în picioare tocmai el, care era un client atît de vechi și de distins și că timpurile – uite cum s-au schimbat! — sigur el n-are nimic contra, doamne ferește, dar și aici trebuie să fie o regulă, „de la fiecare după puterile sale, fiecăruia după capacitățile sale”... sau „toți sîntem egali, dar noi sîntem și mai egali decît alții, ha-ha-ha” și *Oberul* rîse singur, nepermis de tare, de bancul vechi și răsuflat auzit probabil în local, la o oră de noapte mai relaxată, cînd în intimitate se iau în răspăr principiile susținute cu tărie la lumina nemiloasă a zilei, apoi simțind cu tactul său, o clipă pierdut, că făcuse o gafă, adăugă serios, ca o împăcare pentru toți: „Eu servesc. Toată lumea să fie mulțumită. Vorba lui Marx, – asta-i și deviza mea: *A trăi înseamnă a mîncă, a bea, a te îmbrăca și... și...*” – uitase. „*Alte cîteva lucruri*” îi suflă numaidecît Bunghez (Chiril băgase de seamă că, în prezența dramaturgului, Spiridonachis, atît de pedant și de scorțos mai înainte, începuse să pălăvrăgească, înviorîndu-se subit și purtîndu-se ca un clovn veritabil).

Brummer se așezase între timp la loc pe scaunul lui, cu nota de plată în față, cercetînd-o, vizavi de Spuderca, care ședea neglijent pe scaunul lui Chiril, ca și cum el ar fi fost pînă atunci invitatul anticarului. Bunghez și prietenul lui Brummer așteptau tăcuți în picioare, – era

una din pauzele în care toată lumea își dă seama că vorbele schimbate înainte au fost un fals. Bătrînul se ridică în fine și se despărți grăbit de noii veniți, fără să le mai întindă mîna, cu mici fluturări ale palmelor lui atît de joviale și de elocvente, în semn că, față de ce discutaseră ei între timp, mai erau atîtea de spus și de vorbit... — retragere strategică mondenă, ale cărei legi Brummer le cunoștea la perfecție.

...Spre bătrînețe - explica afară anticarul - datele fundamentale ale caracterului ies la suprafață. De pildă, eu! se bătu în piept cu pumnul său mic. Dacă ai ști cum sînt eu acum, te-ai îngrozi. Cred că am cruzimea de la cinci ani cînd prindeam fluturi și le rupeam aripile ca să redevină omizi. Nu iert nimic... înseamnă, - era el de părere - că vitalitatea maschează datele caracterului, cît ești în puteri, că ea le împodobește, le dă o altă față, vitalitatea purtînd în ea doza necesară de minciună! Forța de a minți slăbește însă spre sfîrșitul vieții, vei vedea, și cel mai sincer lucru pînă la urmă, dragă băiete, rămîne moartea. Așa încît, cu vîrstă, - îi bîrfea el bine dispus pe cei trei de care abia se despărțiseră, a căror apariție la miezul nopții la Capșa... însoțită de unda glacială a eminențelor cenușii, cum s-ar deschide brusc o ușă ce dă spre neant un pic, numai un pic... — cu vîrstă, îi forfeca de zor Brummer, regăsindu-și libertatea în aerul tare al nopții, ies la iveală, se amplifică dezastruos: egoismul, cinismul, ura, ipocrizia... El ar fi vrut să-i vadă, să-i prindă pe acei „scumpi amici”, pe Bunghez, Spuderca și Căldăruș, la șaptezeci de ani cu toate frînele slăbite, lăsînd răul din ei să-i ajungă din urmă ca un bubuit al propriilor lor acțiuni de distrugere. Vor fi venerați! anunța anticarul, ți-o spun eu. După ce vor fi distrus tot ce e de distrus și întîi și-ntîi pe ei înșiși, se vor căi, fiindcă abia la capătul răului străbătut în

Întregime se va vedea că nu mai e nimic altceva de cucerit decât binele, și ei vor încerca să cucerească și binele... Și cui crezi tu, dragă băiete, că i se arată *Domnul vostru* Isus Cristos, muștrător, pe drumul Damascului? Mie sau ție?... Te-nșeli! pufni anticarul. Nouă, care sîntem alegători siguri, catalogați, și care știm de la început cui trebuie să-i dăm votul? Ei bine, băiete dragă, noi, credincioșii de rînd și de rutină, nu contăm; pe noi nu ne va lua în seamă; atenția Domnului se va îndrepta în primul rînd spre Bunghez et compania, cum să-i recupereze, către fiii scandaloși, risipitori, adică *Al lor va fi vițelul cel gras!* Ei vor fi exemplul moral al unei senectuți glorioase. Nemernicia anterioară le va da un gir și mai sigur, și mai greu – pe unde ai trecut, s-a văzut tot ce e posibil de făcut. Așa că să nu te miri dacă ei, într-o zi, epuizînd răul, nu ca noi, rămași la jumătatea drumului, vor trece de partea sfinților predicîndu-ne nouă, ca pe o revelație, ceea ce noi, mai modești, știm și am știut *ab initio*. Ei sînt „marii recuperați”, Marile canalii! explodează finalmente bătrînul anticar.

Chiril îl privea perplex. Nu-l știa capabil de atîta ură. Pe Bunghez îl salutase în modul cel mai cordial și mai afectuos cu putință. Se gîndi dacă ei, fiind atît de umili, de prefăcuți și de lași, în relațiile lor, cum fuseseră de pildă cu cei trei cînd intraseră în local, aveau autoritatea să judece oamenii cu atîta asprime. Dar chestia cu defectele care se amplifică monstruos la bătrînețe era adevărată. Observație perfect justă. Ce parte din el însuși, acum ascunsă, se întrebă Chiril, ar fi luat cu vremea proporțiile catastrofale de care pomenea Brummer?

Vorbînd și mergînd cu dese opriri în loc traversaseră strada ajungînd în colțul librăriei „Cioflec”. Pe Calea Victoriei, încremenită în răcoarea și în liniștea nopții adînci de noiembrie, trecea în jos încet un taxi, o Pobedă cocoșată cu geamuri mici ca ale unui bordei de cîmpie.

Anticarul, care umbla des cu taxiul și care îi cunoștea pe nume aproape pe toți șoferii, nu foarte mulți în acea perioadă, făcu semn de oprire, agitându-se mai tare decât trebuia, fiindcă mașina, mirosind clienții, avea și așa de gând să se ofere, încetinind, să-i ia. Șoferul acesta al Pobedei însă era un necunoscut, unul nou în orice caz, domnule, parcă nu te-am mai văzut, îl interpelă popular și vioi Brummer, cum avea obiceiul ori de câte ori venea în contact cu oamenii de rînd, ca și cum le-ar fi fost veșnic dator cu ceva și nu știa cum să intre în voia lor și să se achite față de ei, cum îl luase cu cîteva ore în urmă și pe sectoristul de noapte care venise în anticărie să vadă de ce arde lumina și căruia îi oferise țigara americană. Omul de la volan înălță din umeri fără să se întoarcă, așteptînd să i se comunice direcția. Amîndoi hotărîră să facă un ocol pe malul Dîmboviței, așa încît cea mai bună direcție era Podul Șerban Vodă, unde coborîră, răzgîndindu-se, indispuși de însoțitorul lor morocănos de la volan. Anticarul îi dăduse probabil un bacșiș gras șoferului fiindcă acesta – și cursa fusese o nimica toată – își schimbase complet atitudinea, nemită terminînd cu salamalîcurile, în orice caz de aici înainte avea să-l țină minte bine pe Brummer. Era partea veche a Bucureștiului, care se turcește parcă deodată, cu străduțe și dughene părăginite, definitiv închise – calea maziliților – anticarul, care călătorise mult înainte de război, susținea că acest cartier ticsit și destul de murdar seamănă cu nu știu ce periferie a Istanbulului. Ajungînd în apropierea locului unde Dîmbovița scapă de sub pieptarul ei de beton și începe să curgă spre destinația ei de rîu mic și idilic nevisînd nici o cotropire, cei doi prieteni o apucară în jos pe chei, pe malul drept, singuratic, să mai ia aer și să-și dezmoștească picioarele. Chiril mai mult decât simțea, știa că bătrînul voia să-i împărtășească, la loc ferit, știrea pe care *Oberul*, caraghiosul de Spiridonachis, i-o

comunicase la ureche, atunci cînd Brummer îl asculta cu gura căscată, cu expresia aceea năucă, atît de puţin potrivită pe figura lui de om de lume veşnic amabil şi surîzător. Chiril nu-l mai văzuse niciodată schimbîndu-se atît de repede la faţă. Era o lipsă totală de control pricinuită de şocul unei veşti urîte, neaşteptate şi care probabil că-l privea; o veste care cerea mult tact, multă chibzuinţă, din moment ce păstrase pînă atunci o tăcere atît de prudentă, el care era un flecar şi un indiscret, oricît farmec ar fi avut în aceste slăbiciuni ale sale. Chiril hotărî că „problema” lui, caietul pierdut, trebuia pusă după; amînare mai mult de om şovăitor, decît logică... Ocolul lor, după miezul nopţii, printr-un loc atît de părăsit şi de puţin umblat, cu Institutul medico-legal în stînga şi cu abatorul înaintea (sinistru! îşi spunea Chiril scuturîndu-se), nici nu se putea explica altfel. Subconştientul alege instinctiv locul în care se rostesc vorbele decisive, destăinuirile, şi în iubire, şi în precauţia dictată de ură sau interese... Chiril credea în această tainică potrivire, astfel încît el aştepta foarte curios dezvăluirea lui Brummer, în timp ce mergeau iute unul lîngă altul mînaţi de frig, avînd totuşi senzaţia de libertate ce ţi-o dă totdeauna mersul întins pe malul unei ape curgătoare.

În loc de vestea urîtă la care se aştepta „domnul Merişor”, cum îl prezentase Brummer pe Chiril celor trei clienţi întîrziaţi de la Capşa, îl auzi pe anticar întrebîndu-l din senin, cu graba prefăcută a celui ce ocoleşte adevăratul subiect:

— Ce faci tu cu Luisa? Lumea a început să vorbească. Fii atent, fii atent!... Se pare că aţi fost văzuţi împreună noaptea în gara Ploieşti-Vest, bărbatu-său e la curent... cuvinte surprinzătoare sosind dintr-o direcţie cu totul neaşteptată şi la care Chiril roşi puternic.

Obrajii aprinşi îl făcură un moment să simtă şi mai ascuţit frigul, ca pe o agresiune plăcută ce-i stimula

organismul. Ce-l făcuse însă să roșească brusc nu era atît darea pe față cu atîta lipsă de tact a „legăturii” sale, despre care nu-i plăcea să discute; nici felul cum Brummer adusese vorba, într-o împrejurare atît de puțin nimerită. Era – Chiril insistase asupra acestor amănunte — și o prindere pe picior greșit, explicabilă prin însuși modul lui de a gîndi și de a-și asculta interlocutorii, distrat, prins în rețeaua deasă a unor asociații lucrînd simultan pe mai multe direcții, ca mintea unui jucător de șah aflat într-un etern impas, încercînd toate variantele posibile și negăsind nici una, ceea ce nu-l împiedica să susțină o conversație firească, dînd răspunsurile cele mai pline de bun-simț, deși tonul vocii lui părea străin și înăbușit, nu la același orizont cu tine, – cum ar vorbi cu cei de afară unul care ar slei fîntîni, primenind sursa de apă... Tot Cavadia mai observa că acest aer oarecum năuc al lui Chiril era unul din efectele laborioasei sale *hypokrisii*, cînd te situezi pe mai multe planuri ale existenței deodată, nici unul nefiindu-ți convenabil, ca să-l accepți ca bază, – deși ăsta nu se putea spune de pildă că e oportunism; dimpotrivă, oportuniștii optează la timp și cu profit sigur pentru direcția cea mai avantajoasă; pe cînd el, Chiril, părăsea drumul exact cînd acesta ar fi putut să-l ducă într-o direcție în care totul ar fi mers de minune. Se putea fără încurcătură?... Ar fi nimerit Chiril o astfel de cale? Nehotărîrea aceasta cel mai bine se vedea în relațiile lui cu femeile. El niciodată nu alegea; se lăsa ales, și adesea în condiții care îi mirau pe cei din jur, cum se întîmplase și cu Luisa Gronțan. Astfel încît, în momentul în care Brummer adusese vorba despre ea, mai mult decît imaginea ei zbătîndu-se pe terasamentul căii ferate cu o furie erotică atît de puțin potrivită unei femei făcînd caz de principii... (invers! — ar fi exclamat cunoscător Hary, dacă ar fi aflat – păi tocmai femeile astea care fac pe grozavele sînt de obicei cele mai rele de muscă) – ... Chiril roșise

numai auzind *Ploiești-Vest*, direcția, doar, a acelei aventuri grotești în care se lăsase târît. Brummer nu cunoștea întâmplarea. Lui nu i se putea spune așa ceva, ținînd cont și de diferența de vîrstă.

Erau păcate, erau întâmplări, anume făcute spre a fi împărtășite urechii de țap, ei, sau naturii, cu o iertare dinainte promisă.

Dar ce era Chiril ? Păcătosul Chiril ?...

Nu era el eclerorul? Cercetașul? Trimisul Galeriei, arcă plină pînă la refuz de amintiri? Porumbelul ei singuratic și îndrăzneț, ce măsoară întinderea vastă, netedă în aparență, a conștiinței, ascunzînd însă dedesubt atîtea prăpăstii și piscuri?...

Capitolul III

DUPĂ O PERIOADĂ DE RELAȚII GLACIALE, LUISA, care nu se mai înțelegea cu bărbatu-său și care ajunsese în pragul divorțului, îl invitase într-o zi acasă pe Chiril pentru niște manuscrise de la editură. Asta după un bal dat de „Ziua femeii”, când ea îl invitase întâia oară la un „Damen-vals”, ceea ce stîrnise multe comentarii. Fusesse, clar, un pretext. Atunci discutaseră prima dată deschis, ca despre un eveniment străin de ei și de mult clasat, – despre excluderea lui din partid în 1950, la care Luisa contribuise în bună măsură. Voia să dreagă răul făcut? Oricum, Chiril se învoia repede și docil asupra oricărui lucru, mai ales când era vorba de potolit remușcări. Mai era și delicatețea lui, de a nu-l face pe un om să se simtă prost, avînd asupra lui, din pură întâmplare, un ascendent moral, – unul care ți-a făcut o dată o măgărie, pe care el, uite, acum vrea, ține morțiș s-o repare...

Băuseră ceva, nu mult, și noaptea târziu Luisa se ridicase în picioare, amețită, propunînd să plece amîndoi departe „în noaptea mare, neagră și neagră”. Chiril întrebase unde. Ea spusese oriunde. Nu conta, numai să plece, să ia un tren, oricare, din Gara de Nord, să

pornească spre un loc necunoscut, unde ar fi coborât clandestin ca niște amănți prigonți de lumea rea și neînțelegătoare. Zarul trebuia aruncat, indiferent pe ce parte s-ar fi oprit, dar trebuia aruncat, lăsat să se rostogolească... Erau în căința ei elanuri nesatisfăcute pentru care nici un orizont nu se dovedea destul de larg... Era o generozitate fără scop și exasperată, cerînd în schimbul ei ceva, o grațiere, o absolvire, de unde ar fi urmat eliberatoarea împăcare cu sine. Amăgire de nelecuit; această împăcare neputînd fi niciodată rezultatul unui schimb sau tîrg, ea are loc, sau nu are loc, decît în tine. Gesticulația sentimental-dezordonată a inimii lasă totdeauna să se întrevadă partea vulnerabilă din noi, uneori mîrșăvia chiar, cu fața plînsă. Reconvertirea ei, a mîrșăviei, poate duce la violența unui ideal moral, sprijinit pe afecte incontrolabile. Iar el, Chiril, lăsa să treacă de la el foarte ușor, la fel cum păcătuia. Astfel, Luisa rămînea mereu în urmă cu o bună bucată de drum neispășită. Ea se dușmănea atunci și mai mult, tîrîndu-l și pe Chiril în expediția ei punitivă. Vina creștea de la sine cu forța obstinată a plantelor obligate să trăiască la umbră. Creștere cerînd și ea, pe măsura puterilor adunate, o suferință proporțională. Foamea aceasta de suferință a Luisei îl speria pe Chiril. Aici puteai să zici cu lov, decavatul: „... Nelegiuirea nu iese din pămînt și necazul din pulbere. Ci omul își naște singur suferința, precum vulturii se ridică în aer, prin puterile lor...”

Acest război cu sine al Luisei îi deschidea lui Chiril alt abis, lui, care, și-așa, nu trăia pe culmi. Totuși cîteodată el reușea să pună piciorul în prag. Așa se întîmplase, și cu fuga lor scurtă cînd se urcaseră fără bilete, la întîmplare, în primul tren, un rapid de noapte. Luisa spusese *nu contează, plătim oricît!* Tot timpul, pînă la Ploiești-Vest, Chiril stătuse crispat de frică, și îl mai chinuia și o teribilă durere de cap. Înainte de a pleca,

băuseră zdravăn în restaurantul gării votcă în care Luisa, distrîndu-se pe seama cumpătării lui, arunca cu o scobitoare, piper. „Praful de pușcă!” gîlgîia ea de rîs, un rîs ațîțat, ce dădea ochilor ei viorii strălucirea lăcrămată a farsei vecină cu plînsul fericit. „Exact ce-ți lipsește ție — chicotea ea pilită, se amețea ușor — praful de pușcă!” și își punea și îi punea și lui piper în pahar cu partea boantă a scobitoarei, folosind-o ca pe o lopețică — așa cum o dată în nordul Transilvaniei Chiril văzuse o maramureșeancă zvîrlind într-un butoi cu vinars lopeți de cenușă, spre limpezire... „Eu, continua ea să rîdă, leșinînd de rîs, așezîndu-și din cînd în cînd capul peste brațele încrucișate pe masă, ca să-și tragă sufletul, mă spăl și pe dinți cu praful de pușcă, uită-te!” — și ridicînd capul, își arăta dinții ei „magnifici, spălați cu rouă”... Pe urmă, de acest rîs al ei nebunesc se molipsise încet și Chiril ; rîdeau amîndoi în hohote în tăcerea restaurantului gării plină de o așteptare lungă și resemnată; mulți începuseră să-și salte capetele și să se uite în colțul acela în care o pereche găsea destule motive ca să petreacă de minune. Piperul, da, privit cum se precipita în paharele lor, puteai să zici că aducea cu praful de pușcă, cu pulberea explozivă care, în sfîrșit, începu să ucidă omul de la distanță și cît ai clipi și fără ca *celălalt* să-l vadă măcar la ochi pe dușman, cum arată — ce progres: murea de rîs Luisa clătinîndu-se, gata să intre sub masă —, duci pușca la ochi, ăla-i departe, habar n-are, și „poooc!” făcea ea întinzînd mîna cu degetul arătător înainte, ochindu-l pe Chiril, ostășește, cu un ochi pe jumătate închis, împușcîndu-l în imaginație.

„Cu tine aș merge pînă la capătul lumii” spusese ea la un moment dat, complet trează, trecînd de apogeul beției și intrînd, de atîta rîs, în tristețe. Excese, care, iarăși, nu erau pe placul lui Chiril. Departe de tot ce se petrecea în jur, departe și de ei doi, așezați la aceeași

masă rece, grăbită, de restaurant de gară, el își privea femeia, mai mult ceea ce ar fi putut fi și ceea ce își dorea poate ea însăși... Luisa, care nu era foarte frumoasă, avea în acele clipe în ochi „o credință nepusă la încercare, nerăbdarea de a o dovedi într-o zi”... sau „nostalgia unui ținut imposibil de atins, dar spre care ea ținea să meargă...”

Avea Chiril forța de a urmări o himeră? Orice himeră cere o enormă cheltuială de energie și o enormă fidelitate. Nu. El era prizonierul de bunăvoie al realității. Sclavul propriei sale povești încurcate. Astfel încât, în momentul în care rapidul de noapte trecu de flăcările de la Brazi pe care ea le privea lacomă și opri în gara mică, de cîmpie încă, de unde toate încep să se schimbe treptat, către munți și zăpezile lor timpurii, el anunțase:

Am ajuns la Ploiești-Vest! Ne dăm jos. Ce contează-i dorința, nu drumul.

Rostise, spre marea ei dezamăgire, aceste vorbe de om măsurat ori laș, ori știind cât poate dura de fapt o fugă, iar ea îl urmase pe cîmpul cu traverse putrede și buruieni răspîndind mirosul viguros de țigete, amintirea trecutului macerat...

Dacă aventura s-ar fi terminat aici, e de presupus că el nu ar fi avut de ce să roșească la întrebarea lui Brummer. Dar Luisa începuse să fugă în susul liniei spre semaforul din depărtare arzînd treaz în pustiul mecanizat. Aici, Chiril explica: toată viața spusese „pustiu” și nu știuse ce înseamnă cu adevărat acest cuvînt și că înțelesul, conținutul real al cuvintelor, îl descoperim de obicei mult mai tîrziu, după ce noi am abuzat mult timp de ele, folosindu-le în contul experienței altora, și că la un moment dat, în împrejurări neprevăzute, pătrundem dintr-o dată în miezul cel mai ascuns al cuvintelor, din care nouă nu ne-a rămas decît simbolul abstract și comun, haine de împrumut, purtate de alții, păstrînd în postav și în cute: udoarea străină,

relieful unui corp care nu mai există... astfel încât, *pustiu*, de atunci înainte, pentru Chiril, începuse să devină însăși suprafața aceea de teren din preajma căii ferate, presărată cu piese de fier, traverse și buruieni exalând în aerul încins al nopții mireasma tonică a țiteiului, monstruoasa secreție a Terrei... un teritoriu *însenat*, cu sonde pe dealurile sterpe, pe ale căror spinări brune constelațiile se lăsau și pe care Luisa alerga cu ispășirea ei fanatică. Fiindcă totul, coborînd în timp, prin lanțul cauzelor și efectelor, riguros înnodate cu verigi care, în unele locuri, slăbind, cedau, trebuind refăcute, reînchipuie cu răbdare și grijă, se învîrtea în jurul aceleiași și aceleiași întîmplări. Pe vremea aceea, necalculînd pînă la capăt consecințele și încercînd să se așeze deasupra evenimentelor, Chiril vorbea de „un punct ireductibil”. Ce era acest „punct ireductibil” salvator? Intransigență? Repulsie? Orgoliu? O formulă a indiferenței? Un punct asupra căruia nu se putea aplica nici o forță, el retrăgîndu-se totdeauna cu un pas mai sus, într-o sferă și mai largă, indestructibilă oricum. Acest lucru el nu-l împărtășise nici măcar lui Brummer. Nu fiecărui ins poți să-i încredințezi același secret; natura secretului depinde de natura insului pe care îl ai în față. Și-apoi, în treacăt fie spus, anticarul făcea parte din altă generație.

Verificarea era axul nevăzut al poveștii... în jurul altor excluși, înzestrați cu puteri administrative sau politice, se căscau goluri, nimeni nu se mai apropia de ei, adîncimea prăpastiei în care căzuseră măsurîndu-se cu înălțimea de la care picau. Chiril, fiind un băiat modest și lipsit de ambiții, stîrnise mai degrabă compătimire. Majoritatea cunoscuților săi, membri de partid de rînd, îl înconjurau cu o afecțiune pe care înainte ei nu i-o arătaseră niciodată. Erau exclamații sincere de surpriză, care îl mirau pe Chiril, „cum e posibil?”, nu se putea, trebuia să fie o eroare la mijloc, nu cumva avea vreo rudă care... Dovezile acestea de simpatie, în loc să-l

mîngîie și să-l liniștească, îi măreau dezorientarea. Nici de pățit nu pățise mare lucru după aceea, în afara faptului că un timp, nu imediat, fusese retrogradat într-un post de corector de noapte, măsură asupra căreia, odată cu numirea lui Georgeoiu ca director al editurii, se revenise (aici și Luisa, care era în bune relații cu șefa cadrelor, jucase un rol, încercînd să mai repare ceva), ținînd seama de cunoștințele lui Chiril și de felul cum muncea el, aplecat totdeauna asupra lucrului său, tăcut, complet absorbit, întocmind referate, deși în stilul lor se putea observa formația sa de intelectual care făcuse universitatea înaintea introducerii marxism-leninismului în facultăți, – de pildă, el n-ar fi spus „în mod nemijlocit”, ci „direct”, mirîndu-se că pentru o acțiune presupusă dreaptă se folosea un adverb cu negație, alcătuit din trei bucăți; la fel, în loc de „dezvoltare”, multă vreme continuase să spună „evoluție”, și altele, cu toate că el era un marxist convins, dar, ce curios, modul lui de a fi marxist părea desuet, din însăși cauza apropierei de sursa lui intelectuală, de început; desuet, sau promis unui viitor în care dogmatismul, acel zbor semeț de vultur cloncănind răgușit în zori între piscuri pietroase, ar fi cedat locul privighetorii modeste, invizibilă de obicei, al cărei minunat și melodios cîntec începe doar seara, odată cu blînda ezitare a serii, cînd toate contururile aspre ale existenței se îndulcesc. Mesajul păsării desăvîrșite nu avea oare ceva din viața ascunsă, nesuportînd nici o atingere sau privire brutală, și care alcătuia centrul de energie al acelui punct imaginar, tainic și ireductibil? ... Fusese o vreme cînd plăpîndul cor tragic alcătuit în jurul lui Chiril (comentarii, presupuneri, cuvinte de regret, cum i-ar fi murit o ființă scumpă) îl făcuse să se întrebe dacă excluderea nu scosese din anonimat un personaj nou și necunoscut, căruia lovitura primită îi dădea un plus de existență. Deși pe Chiril tocmai aceste consolări, de care indivizii puternici decăzuți din funcții

n-au parte, îl nemulțumeau. Cu totul altceva e o prăpastie larg căscată în jurul tău în care nimeni nu mai îndrăznește să pună piciorul. Și eșecul, reversul puterii, depinde de cine și de ce ești; el poate fi la inșii ambițioși o strașnică gumă de mestecat făcută din ură și care te ajută să-ți menții în bună stare măselele. Georgeoiu, cu trivialitatea lui jovială, spusese într-o zi, făcând aluzie la această lipsă de forță și de claritate a scopului imediat: „Băi, Chirilă, băi, dacă vine un ordin să fie împușcați toți comuniștii, pe tine te împușcă degeaba, bă!”... Gluma rezuma aparenta detașare a lui Chiril. Aceeași senzație de desprindere o avusese el și în timp ce se citeau concluziile verificării. Asculta caracterizările ei aspre ca și cum ar fi fost vorba de o persoană străină. Nu simțise nimic. Se înșelase însă. Aceasta nu fusese decât o stratagemă a organismului său, contrareacția salutară la un șoc puternic, despre care organismul știe, intuiește, toate la un loc, plus încă un verb ce ne scapă mereu, că îți va fi foarte greu să-l suporti. O paralizie de animal dezarmat pe care stă scris „înghite-!” – strâns ghem una cu pământul, făcând pe mortul sub laba cu ghearele scoase; o anestezie lucrând după un plan al ei și care se va risipi cu încetul, astfel încât perceperea durerii și traumatismului să aibă loc în doze și grade suportabile, rezistența în fața loviturii înjghebându-se prin astfel de tocmești și amortizări, repetînd, – Chiril descoperise uimit acest lucru – ceea ce se întîmplă și în raporturile ipocrite dintre oameni, și în tot ce merge pe drumul violent al istoriei și al descoperirii adevărului, care, pe alt plan, – adevărul – e și el mai întîi o formă de răscolire dureroasă a conștiinței. Trezirea din starea ce urmasse excluderii semăna cu o convalescență după o operație grea, plină de complicații. Era în orice caz sau mai mult sau mai puțin decât povestea Chiril. Tot atît de greu i-ar fi venit să relateze un vis încîlcit cu mijloacele logicii, care ori leagă prea ușor un lucru de altul, ori separă ce e de

neseplat...

Cavadia, care nu fusese de față la excludere, susținea, pus la curent cu faptele petrecute, că prietenul său fusese „nepermis de sincer”, de o sinceritate „prostescă”... — adăugînd că în procesul unei revoluții „sinceritatea se subordonează necesității istorice”, lăsîndu-i-se frîu liber... (ca unei calități morale secundare, în orice caz capabilă numai de încurcături inutile...)... în mod progresiv și abia după ce micile sau marile defecte, date în vileag, ale unei anumite etape a revoluției, nu mai pot să pună în pericol nimic.

„Înfrîngerea principiului pentru întărirea principiului! ăsta e tot secretul” exclama Cavadia, silindu-se să-i facă lui Chiril mai clare anumite lucruri și să-l scoată din „statica lui poziție contemplator umanistă”. Amîndoi purtau acest dialog separați de o linie de demarcație de netrecut; or, tocmai această linie despărțitoare peste care ei discutau îi ajuta să se asculte și să se înțeleagă unul pe altul mai bine. După ce Cavadia credea că îl convinsese pe prietenul său de toate aceste lucruri, cum rămînea singur, Chiril reîntra în „statica lui poziție”, cu graba, plăcerea și cu senzația unuia care abia așteaptă să ajungă acasă, să-și lepede hainele scurtoase ce-l strîng și-l „țîn” literalmente, și să-și îmbrace halatul ponosit, dar în a cărei formă experimentată corpul său s-a deprins de mult să stea, să respire și să se miște normal. Vorbînd despre toate aceste lucruri, Cavadia avea un limbaj pătrunzător de om ce cunoaște limita cea mai îndepărtată a desfășurării fenomenelor; acea limită dincolo de care, de pildă, un fapt, imposibil într-o anumită perioadă, devine și posibil și viabil întru totul, potrivit aceleiași înfrîngeri de principiu pentru întărirea aceluiași principiu, și producînd uriașe deplasări dialectice. Aici însă trebuia multă atenție – nu cumva să fi adormit pe lauri –, fiindcă ce poate să pară în sfîrșit un lucru viabil riscă să devină caduc cu timpul, necesitînd altă

înfrîngere. Brummer, flecarul Brummer, cu umorul lui de cafenea, mima situația: „Domnule, vrei să știi cum merg lucrurile? Ei bine, află că ele merg ce merg, și – o dată, hîc!... ne ciocnim unii de alții ca în orișice vehicul care frînează brusc, – pe urmă o luăm iar din loc și mergem mai înainte...” Așa vedea lucrurile anticarul. Cavadia dădea în schimb exemple costisitoare din istoria cea mai îndepărtată. „O, acea — perora el prin 1963 referindu-se la frînări – ... lungă, fanatică purecare făcută de trimișii Ducelui de Alba... acel strașnic director de conștiință, Don Ferdinand Alvarez de Toledo, ce propovăduia în simpaticele și onestele Țări de Jos, ținuturi iubind mult viața și avînd (zicea Cavadia) nobilul defect al încrederii bonome în rezolvările firești ale vieții...” Cîți membri de partid adăuga el, măturați atunci pe nedrept, nu găsiseră în ei ulterior îndreptățiri mai bune poate pentru această calitate grea, decît cele ce întăriseră, în 1950, poziția multora dintre cei promovați? Răul, – asta era! — lucra și aici întru cunoașterea și mai largă a binelui. Și-apoi, mai spunea, șarjînd îndrăzneț aplecat înainte în șa, prietenul lui Chiril, și cînd o faci boacăna, s-o faci în așa fel, încît niciodată să nu mai fii ispitit să repeți greșeala. Pe urmă răul ar fi fost ocolit cu și mai multă grijă – cine s-a ars ajunge mai înțelept, și măcar în acest mod vom fi lăsat și noi în urmă un trecut plin de învățăminte. Nimeni nu și-ar fi îngăduit libertatea să spună ce spunea Cavadia. Nici să glumească cum glumea el. Chiril reușise cu vremea să descopere că oamenii puși să explice totul sînt mai curajoși decît cei care se opresc la amănunte. Cavadia vorbea ca „un intușabil” promis unei mari cariere. „Ei, ce-o să faci tu acum, își căina el prietenul, prin 1954. Ai ieșit din rînd, oportunistule, te-ai aplecat făcîndu-te că-ți legi șireturile și ți le-ai legat chiar mai strîns decît era nevoie... Te-ai rezemat pe marginea drumului de un salcîm țepos, și stai și acum și aștepți grosul trupelor, marșul lor învăluit în norii rodnici de praf

ai existenței. Ești un fericit, crede-mă! Fericiți cei răătăciți! Fiindcă n-ai mai crezut un timp, vei crede cu o convingere și mai tînăără, într-o zi, decît credem noi, ăștilalți mai vechi, hîrșîiții, cu ferfenițite state de serviciu...” Chiril avea clipe cînd se lăsa fermecat de acest uimitor de optimist joc al Dialecticii – așa cum îl înfățișa Cavadia – în stare să transforme o dramă într-o glumă liniștitoare.

Mergînd în marș forțat pe malul Dîmboviței ce curgea lin, neauzit, cu resemnarea apelor dirijate, Chiril continuă încă un timp să-și simtă obrazii încinși, răcinduse treptat în aerul rece al nopții de noiembrie. Noaptea de vară petrecută în preajma gării Ploiești-Vest ocupa un loc important, legat de amintirea verificării. Dacă un demon deșuchiat, atunci, în plină ședință, i-ar fi șoptit la ureche, chicotind, pe cînd Luisa îl distrugea cu vehemență, că ei doi, nu peste mult, aveau să stea aieveya, între linii, pe terasamentul duhnind a păcură și că acea femeie avea să conducă „Sabatul feroviar” cu aceeași energie, pe care o punea acum în demascările ei, ar fi zis că demonii se întrec cu măsura, și că osînda, căderea, decăderea lor se datorează tocmai acestui prisos de imaginație. Lăsînd la o parte modul cum Luisa relatase în fața comisiei discuția pe care ea o avusese cu Chiril în legătură cu Platon, de exemplu, pe marginea unei „Istории a filozofiei” care se traducea în redacție – ce zisese Chiril, cum că din buzunarele grecului ar fi ieșit toți marii dialecticieni, și He- gel, și Marx și Engels, comunismul însuși nefiind posibil fără dialectica „acelui înfumurat reprezentant al societății sclavagiste!” (Luisa țipase rostind aceste cuvinte, ca și cum Platon s-ar fi aflat de față și ar fi așteptat să-i vină și lui rîndul la examen, impresie întărită și de mișcarea ei bruscă de întoarcere spre partea din fund a sălii, ca și cum grecul oligarh s-ar fi găsit undeva pitit în ultimele rînduri, ca oamenii lipsiți de curaj.) „Din buzunarele lui Platon!” –

fulgerase ea Comisia, tremurînd de indignare. Ce dispreț pentru clasicii noștri! Vorbitoarea își mărise avantajul atacînd apoi „cele două probleme” ce aveau să constituie ulterior în istoria instituției două moduri tipice de neseriozitate și de comportament scandalos. Aceste capete de acuzație aveau să fie evocate mult timp după aceea în ședințe și seminarii prin două perifraze intrate în uzul unor vorbitori: „ce s-a spus atunci despre mielul pus la tombolă” și „gestul de supremă sfidare cînd un tovarăș mîncă semințe la *Cursul scurt*”. Întîia se referea la împlinirea petrecută într-o sîmbătă noaptea, în săptămîna Paștelui, la o petrecere aranjată la editură. Era un bal cu tombolă. Președintele sindicatului alergase toată ziua să cumpere un curcan, să-l pună la loterie, dar nu găsise, țărani la piață vindeau numai miei abia născuți, iar omul, neavînd încotro, cumpăraseră unul și îi legase la gît o fundă roșie de hîrtie. Toată lumea se bucurase, era o surpriză nemaipomenită: mielul așezat pe masă ca o mică zeitate, în sala frumos împodobită, între celelalte obiecte ale tombolei: farfurii, servicii de pahare, oale de gătit, mașini de tocat carne, ceasuri deșteptătoare C.F.R., mașini de ras, sticlute cu colonie, cutii de cremă de față și de ghete, păpuși de lemn și altele. Se trecuse la dans, tragerea urmînd să aibă loc ceva mai tîrziu după miezul nopții. Mielul behăia pe masă ținut de picioare de Truța, o femeie săracă, foarte cumsecade, abia venită de la țară, îndeplinind funcția de curieră și care îl pupa mereu pe botul mic și umed, vorbindu-i drăgăstos ca unui prunc. „Nu-i așa că nu-l tăiem? — îi întreba ea pe cei din jur cu lacrimi în ochi de duioșie – să-l ținem aici cu noi, tovarăși, la editură, îl cresc eu! am eu grijă de el!” „Depinde cine-l cîștigă!” spusese un redactor care îi făcea curte și care o invitasese la dans. Truța plîngea pe umărul redactorului, în ritmul valsului: „Să nu-l tăiem, să nu-l mîncăm, măcar pe ăsta, e așa de drăguț, mititelul, îl iau eu acasă, îl cresc eu, am

curte, pomi, poate să ȋopăie și să se joace cît vrea. Promite-mi, Baian (așa-l chema pe redactor), promite-mi că ai să intervii... așa, pentru mine, de dragul meu", suspina ea cu fața scăldată în lacrimi. În acest timp, mielul, dat jos de pe masă, începuse să se plimbe pe parchet, rătăcind printre picioarele dansatorilor și behăind jalnic, lunecînd pe copitele mici și moi, lăcuite parcă. Președintele sindicatului îi înfășurase copitele în petece de poleială care se desprinseseră și căzuseră, numai la unul din picioarele dindărăt se mai vedea un rest de poleială aurie, ca o cizmuliță fermecată. Truța își lăsase ȋipînd partenerul și se repezise în partea salonului în care behăia mielul, îl luase în brațe, dansînd cu el, în aplauzele tuturor. Atunci, Fîlfănescu, un alt redactor, de la secȋia agrară, se îndreptase spre Truța și începuse să danseze cu ea, ȋinînd între ei mielul. Văzînd aceasta, Nora Vasilescu, șefa cadrelor, intervenise, luase ea mielul în brațe, strigînd tare, să audă toată lumea: „Tovarăși, să nu chinuim animalele! E un biet miel și el! Și dragostea ca și răsfațul, cînd e prea multă, strică...” Culmea fusese că, după miezul nopȋii, mielul îl cîștigase la tombolă chiar ea, unii văzînd în această împrejurare un înȋeles cît se poate de firesc. Truța plîngea fericită, sărutînd pe creștetul alb și creț mielul ȋinut în brațe de tovarășa Nora care primea emoȋionată felicitările celor din jur; pe urmă ea băgase mielul în sacoșa ei imensă în care încăpeau maldăre de dosare și de cumpărături făcute între două curse prin oraș și fără de care nimeni n-o văzuse niciodată. Înghesuise acolo mielul, înăuntru, lăsîndu-i afară doar capul, ca să respire. Or, într-unul din momentele în care mielul luneca pe parchet, rătăcit în vîltoarea dansului, Chiril, care se afla într-un colț al sălii într-un grup de spectatori unde se găsea și Luisa, exclamase fără să vrea și destul de tare: „lată mielul sindical!” Apucătura lui de a rezuma în două, trei cuvinte situaȋiile grotești, sau numai pitorești, și-așa evidente

pentru toată lumea, gluma asta tîmpită avea s-o plătească scump. Cenușa radioactivă a acelei mici și caraghioase întîmplări se cernuse multă vreme peste capul lui ca o ninsoare rară, întîrziată, doi ani și mai bine, pînă la examenul din 1950...

Cît privește semințele și „Cursul scurt”... La prima întîmplare, Luisa avea să adauge cel de-al doilea fapt, și anume că, de cîteva ori, la cele mai importante ședințe, Chiril fusese văzut spărgînd „pe furiș” semințe. El însuși părea conștient – s-ar fi zis – numai fiindcă se ferea, de acțiunea sa urîtă, de disprețul aruncat asupra întregului colectiv. „Acest metafizician de doi bani (Chiril adică) – strigase Luisa – mănîncă, tovarăși, semințe de dovleac, în timpul ședințelor, sfidînd totul!” Cineva din comisie, nu conducătorul ședinței, un bărbat tînăr și frumușel, fost frizer, care vorbea frumos, cursiv, întrebuse: „Cum... nu înțeleg, mănîncă semințe la ședințe? De ce? ...” Luisa, întreruptă astfel, și ca și cum nici ea nu ar fi măsurat îndeajuns gravitatea faptei pe care o relatase, nu știuse ce răspuns să dea și ridicase din umeri. „De ce ați mîncat semințe în timpul ședințelor?” se întorsese acela spre Chiril, care se ridicase în picioare încurcat, neștiind ce să spună. „Și mănîncă des?” căzuse întrebarea, în mijlocul tăcerii de moarte ce se lăsase în sală. „Eu personal l-am văzut de trei ori – răspunse decisă Luisa — e un obicei detestabil și jignitor. O sfidare a întregului colectiv!”

Adevărul era că, într-o vreme, frecventînd duminica meciurile de fotbal în compania lui Aurică, tipograful, și a prietenului său, Bunthe, fostul cavalerist, Chiril deprinsese obiceiul popular de a mîncă repede și concentrat, cu un aer tîmp, semințe, din cornetele răsucite din file de cărți rupte, cumpărate de la țigăncile Bucureștii- lui (caprele negre ale Capitalei! cum zicea Bunthe). În general, el făcea pe vremea aceea impresia unuia care „roade tot timpul ceva” (cînd de fapt era

invers: el fiind cel ros). Vorbirea lui însă, și-așa precipitată, devenise din cauza acestui obicei aproape neinteligibilă. Scotocindu-și somnambulic buzunarele, Chiril ducea automat la gură semințele de dovleac prăjite, spărgându-le absent, cu ochii în gol, scuipând resturile în pumn, ori aruncându-le pe jos, împrăștiind cojile lipicioase pînă și pe lemnul riguros al Galeriei, curat, lustruit, strașnic frecat de Nașa Primavera cu peria și cu leșie, și strălucind ca interiorul unei farmacii ce n-ar îngădui nici o pată. Dar astea erau fleacuri. Cauzele adevărate abia aveau să urmeze. „Mielul sindical”, Platon și semințele nu făcuseră decît să pregătească atmosfera, astfel încît, în momentul în care Chiril se ridicase în apărarea Retei Mușon, tot ce spusese căpătase o cu totul altă lumină... O, dacă același demon dogoritor al dialecticii sentimentale, care i-ar fi prezis noaptea din preajma gării Ploiești-Vest, s-ar fi aplecat din nou la urechea lui ca un avocat extrem de perspicace, șoptindu-i: „Atenție, nu te lăsa păcălit; femeia asta pățimașă care te lovește, te vrea, te va căuta și te va iubi! Totul e o stratagemă, ai grijă! Umilința crește din orgoliu și orgoliul din umilință. Ura e viermele adormit în miezul iubirii. Totul se bate cap în cap, soarta ta se va decide între cele două femei” etc., etc...

Luisa și Reta. Chiril ar fi putut să se întrebe ce curs ar fi luat viața lui dacă n-ar fi fost aceste două femei. Cauza, sigur, se afla în el, oricum, chiar și fără existența lor. Ele însă fuseseră ocaziile, trecătoare, ce grăbiseră desfășurarea destinului, accelerîndu-l ca pe un fenomen fizic. Biografia Retei Mușon se reflectase asupra propriei lui biografii, care altfel poate că ar fi trecut neobservată. Chiril credea în aceste contaminări ale vieților oamenilor, ce dau proporții dramatice unor întîmplări, care, privite izolat, nici nu sînt luate în seamă. Astfel avea să-și explice el mai târziu și ieșirea Luisei, violența

atacului ei. Același Cavadia, psiholog rece și nemilos, diagnostica: „folie indusă”; „labilitate nervoasă a psihologiei de grup”; „isterie feminină transformată în mediu inductor”. Reieșea că situația lui Chiril fusese agravată de verificarea acelei ziariste de care toată lumea vorbea, Reta Muchon – sau Mușon, cum semna în presă – nepoata unui fost mare bancher din București. Ea făcuse școala la călugărițe și intrase în partid, fiind catolică, amănunt pe care îl trecuse de altfel în autobiografie. Cu o noapte în urmă, în ajunul verificării, această ziaristă inteligentă, plină de fervoarea revoluționară ce o aduc uneori în partid odraslele marii burghezii ce-și reneagă originea, nu totdeauna din calcul, mai curînd datorită orizontului cîștigat printr-o cunoaștere mai întinsă, în acea perioadă, făcuse, împreună cu soțul ei, ziarist și el, și cu un prieten — (Spuderca, pe care Chiril și cu Brummer îl întîlniseră cu un ceas în urmă la Capșa) o repetiție, acasă, în vederea ședinței fixată a doua zi dimineata. Ei puseseră la punct toate amănuntele biografiilor, făcînd rînd pe rînd pe cel ce întreabă și pe cel ce răspunde, – Reta Mușon juca rolul cel mai complicat, ea trebuia să explice cum și de ce devenise catolică. Spuderca o imita cel mai bine, și el interpretase acest rol de cîteva ori, din diferite puncte de vedere. Se putea pune aderarea la catolicism pe seama originii ei de clasă? Ea refuza. Asta fusese de fapt bomba! Reta refuza să mintă, în repetiția făcută acasă, susținînd că trecerea ei la catolicism, la vîrstă pubertății, fusese sinceră și nu doar „ca să se asimileze”, cum făceau unii coreligionari –, și cum o povățuia Spuderca – pentru a depăși o prejudecată... Bărbatul ei și prietenul nedespărțit al casei, același Spuderca, se străduiseră s-o convingă că trebuia să abjure pentru a-și salva poziția de membră de partid. Ea aderase în 1945. Or, un membru de partid cu o origină neproletară și neautohton și mai practicînd și o religie aleasă cu bună-

știință, străină nu numai de cea a rasei sale, dar și de religia oficială, de mult împămîntenită și care, oricum, era socotită, prin forța lucrurilor, o inerție mai mult decît o alegere deliberată și conștientă... toate acestea puneau probleme complicate (în pragul examenului din 1950). Chiril o cunoștea vag pe Reta din primii ani de facultate. Bucurîndu-se de protecția bogatului ei unchi dinspre tată, domnul Muchon, evreu de rit spaniol, și el creștinat, precum și de avantajele trecerii la catolicism, ea nu avusese nimic de pătimit de pe urma persecuțiilor rasiale din anii războiului, deși se știa că avea vederi marxiste. Era un marxism viu, curgător, gîndind totul într-o continuă, surprinzătoare mișcare, învingînd sau convingînd de la sine, bazat pe o flexibilitate a legilor, - ea, tocmai această „flexibilitate fermă” asigurînd desfășurarea lor necesară. Un marxism avînd ceva și din bunele purtări ale unui mediu cultivat, umanitarist, sceptic, pentru a nu părea îngîmfat. Asta convenea sufletului de misionară al Retei Mușon, educată în copilărie la călugărițele franțuzoaice luminate, cu lecturi îndrăznețe din Montesquieu, Diderot, profesînd o compasiune cu un substrat laic, social. Fapt e că această domnișoară Mușon putea fi văzută în compania acelor vioaie femei în negru cu tenul roz și colerete albe ca niște aripi de păsări, cînd împărțeau daruri și bani prin căminele de orfani, de bă- trîni sau de ucenici, în anii grei de foamete de după război. După ore întregi de discuții care duraseră pînă la șase dimineața, cei trei se prezentaseră la verificare la ceasurile opt fix, nedormiți, surescitați, cu repetiția lor pusă la punct, dar nu în toate amănuntele. Asta ar fi cerut un travaliu enorm; o perioadă de pregătire egală cu a unui spectacol extrem de complicat, cu o sumedenie de sensuri și nuanțe ce trebuiau bine dozate, perceperea lor să nu scape unei minți mai puțin ascuțite, dar nici să pară prea evidente, prea aranjate, mai erau și alții tot atît de deștepți ca și

ei; mărturisiri încurcate, cu șovăieli, detalii lăsate anume în umbră; de fapt, nu chiar în umbră, dar cu o proiecție ascunsă de lumină ce-ar fi dat lucrurilor alte contururi; scăpări voite, autocritică acolo unde nici nu te așteptai, – o cazuistică întreagă, Spuderca aici era imbatabil, el făcuse seminarul la Blaj. Abia avuseseră timp, cele două ore, de la șase la opt, să-și facă la repezeală toaleta (Spuderca nu-i părăsise nici un moment) și să bea câte un ceai, luat cu nervozitate în picioare, înfulecînd sandviciurile cu unt și cu șuncă pregătite de Reta, mai aruncînd în acest timp câte o replică, ce ar fi putut să întrebe comisia și care ar fi fost răspunsul cel mai bun, și tonul acestui răspuns, foarte important era tonul, inflexiunea vorbirii și fața, cum arătai. Spuderca, înghițind și sorbind grăbit ceaiul, era pentru o umilință atent calculată, dar, atenție! îi spunea el Retei, atenție să nu cazi în autobiciuire! oricît de puri ar fi trebuit ei să fie, nu puteau să se comporte ca niște autoflagelatori. Toate aceste amănunte, precum și altele, Chiril avea să le cunoască ceva mai târziu chiar de la Reta. Ele pluteau ca niște sloiuri de gheață, roase și rupte, independente, nemaiputîndu-se îmbina unul cu altul, și nici să se topească la vreo sursă de căldură. Scene, de neexplicat în momentul desfășurării lor, căpătau după aceea o motivare foarte simplă, fie adusă de alții, fie descoperită de el însuși, prin deducții târzii, cînd mișcarea de apropiere înceată a unui lucru de altul refăcea imaginea întregului fărîmițat, care, în aparenta lui neorînduială, păstra o lege a unității... (o! labirintul în care se înfunda Chiril ...)... Erau și scene pline de o emoționantă simplitate, și acestea păreau mai pline de viață, oricum, cum fusese de pildă verificarea bravei femeii de serviciu, Truța, care striga în 1947 lozinci în sălile de cinematograf de pe bulevardul 6 Martie. După verificarea ei, care ținuse nici trei minute, ea izbucnise într-un plîns zguduitor. Plîngea de fericire. Asta, în fine,

era ceva omenesc, după cazul celor trei. Repetiția aceea a lor ipocrită se prăbușise ca un decor de carton; Spuderca îl ridicase și tot el îl dărimase. Sala, dar mai ales comisia, rămăsese uluită...

Nuda veritas! — adevărul gol-goluț – ridica aici o mînă, atoateștiutor, Cavadia. Această uluire părea a fi reacția firească a unor inși de treabă în fond și care încă nu văzuseră destule și nici nu stăpîneau știința de a se preface. Prietenul lui Chiril avusese ocazia să vadă ce înseamnă „o fizionomie bine antrenată”, zâmbitoare și calmă, acolo unde unii din cei mici tăiau în carne vie, de teama de a nu încălca principiul, de a nu se abate cumva de la el fie și cu un milimetru. O parte din acei inși, buni la inimă și deloc stăpîni pe afecte, cădeau primii la zguduirile mai mari. Tot Cavadia mai pretindea, – deși asta putea fi una din exagerările lui de psiholog căutînd peste tot traume, – că unii dintre aceștia aveau să intre, descumpăniți, în clinici, pentru îngrijirea nervilor. Un astfel de rol – spunea el – costă firile slabe... Așa se explica și stupefacția comisiei, după lovitura de teatru a lui Spuderca. Dacă cineva ar fi avut curajul de a-l condamna în egală măsură și pe el, ca pe unul a cărui lege de viață ar fi legea succesului său personal, și care, în cine știe ce altă împrejurare, ar fi fost gata să trădeze lucruri mult mai importante... Foloasele imediate aduse de un sicofant în înjghebarea și în sprijinirea cetății, medita prietenul lui Chiril, sînt totdeauna scurte și păgubitoare, raportate la viitor. Cînd cetatea, consolidată prin teamă și suspiciune, se va afla într-o zi la ananghie, nevoită să apeleze la adevăratele și vechile virtuți ale cetățenilor săi, ea își va da seama fără îndoială ce-nseamnă o victorie falsă asupra conștiințelor și ce este o etică solidă, născînd caractere durabile. Era și părerea generației de mijloc a Galeriei – a

comandorului, profesor de rezistența materialelor, nu cine știe ce diferită de rezistența umană.

Înfundându-se din ce în ce mai adânc în acest labirint, reconstituind atâtea și atâtea detalii, punându-le cap la cap,

— pe Chiril îl obseda totuși o întrebare: ce avusese cu el Luisa? întrebare la care nu găsea, rațional, cît de cît un răspuns. Acest răspuns îl căpătase mult mai târziu, într-o noapte. „N-am să-ți iert... auzi?... n-am să-ți iert niciodată că ai apărât-o atunci pe jidoafca aia!” urlase ea din senin. Fusesse „o gelozie virtuală”. În aventurile pe care le avusese pînă atunci, Chiril asculta destăinuri nemaipomenite, de felul... „nici nu poți tu să-ți închipui cît de josnice sîntem în stare să fim noi, femeile”. El refuza să creadă, din cavalerism, dar pe urmă, cu exemplele în față, trebuia să se dea bătut. Reieșea că unele femei, cele mai pasionate, și care nu-și găsiseră liniștea într-un cămin bine înjghebat, mai păstrau în ele ceva din lașitatea grasă a vieții, de născătoare sterpe, neavînd ce apăra și care se apărau numai pe ele, găsind o forță tocmai în dezordinea lor de spirit (ca oștile primitive care nu se încurcă în legile nescrise ale luptei, cîștigînd un profit, dacă nu biruința însăși, din incapacitatea adversarilor de a-și închipui că o atît de infamă încălcare a codului onoarei e cu putință). Farmecul Retei Mușon, ca un sunet imperceptibil, făcuse să lunece deodată la vale avalanșa...

Din acel moment, cum se întîmplă cînd doi oameni cad victimă aceleiași împrejurări nefericite de viață, și care îi face să se caute încercînd să afle unul de la altul cărui lucru anume se datorează nenorocirea lor comună, Chiril avea să se apropie de Reta, copleșită de gestul lui; pe cînd Luisa, destinul ei luă, cu vremea, chipul unui rîu obligat să curgă, nevăzut, pe sub pămînt, cu visul lui îndărătnic de a ieși, cîndva, la lumină.

„Acest rîu este (și) Estera!” prorocise într-o zi vesel

Chiril, în fața Galeriei, adăugind încă un etaj povestirii lui, vorbind despre cele două femei legate prin ură, și el, în mijloc, strîns în nodul acestei uri...

Aici căile se bifurcau. Povestea se înălța la întîmplare, după necesități. Alegerile apar uneori, deghizate, sub înfățișarea unor femei, dacă ele n-or fi cumva, prin firea lor cea mai ascunsă, femei de-a binelea. Ce însemna Luisa?... Ce însemna Reta... Drumuri contrare. Și Chiril între ele, fără vreun drum al lui, hotărît. El anunțase atunci enigmatic, pîrînd a vrea să spună mai mult decît puteau zice aceste cuvinte biblice: „Acest rîu este (și) Estera”, introducînd conjuncția din paranteză, ca pe o mică erezie a lui. *Estera*, sau *Reta*: nepoata eternului sfetnic, dușmanul lui Aman. Era perioada în care Chiril se plîngea de ghinionul lui de a avea numai aventuri „cu probleme” și cînd, la „Vizuina cu hoți”, Praxiteea începuse să-i spună în glumă „Consolatorul doamnelor ce se găsesc în dificultate”. Încă o dovadă a modului cum se lăsa el dus, determinat, de împrejurări. „În inima doamnelor ce se găsesc în dificultate – explica mai departe Praxiteea – se produce o breșă, și domnul Chiril cade în ea numaidecît, fără să se apere, supt de vîrtejul golului creat și neopunînd vreo rezistență convinsă.”

Cu Reta se petrecuse la fel. Deși, în cazul ei, se putea vorbi și de simpatia spontană, născută între oameni care împart o soartă comună, încredințați de nedreptatea ce li se face. Ea intentase acțiune de divorț imediat după excludere, din cauza lașității de care dăduse dovadă bărbatul ei la verificare. Unchiul Retei, avînd relații, făcuse ce făcuse și își plasase nepoata exclusă din partid la o cooperativă de pavoazări. El ar fi putut foarte bine s-o întrețină, lucra la Banca de Stat, cu un salariu bun, ca om priceput în finanțe, dar familia, adunată în consiliu, hotărîse că Reta trebuia să rămînă totuși în cîmpul muncii, indiferent de post, pînă ce lucrurile s-ar fi lămurit. Tot Cavadia, la observațiile de mai sus, adăuga

părerea lui că mai repede se împacă un aristocrat cu o muncă umilă, decît un ambițios de rînd prăbușit dintr-o funcție înaltă, și că el văzuse cu ochii săi „o cantacuzină” spălînd în mod firesc cimentul unei policlinici. Putea să fie o tipă scîrboasă și arogantă, dar ea își spunea probabil: ia să le dau eu ăstora o lecție – din punctul de vedere al clasei ei, preciza Cavadia. Chestie de educație! spunea el pe față, – și aici, uite, mai erau multe de învățat. Astfel încît Reta începuse să lucreze la întreprinderea aceea, foarte activă, avînd ceva din promptitudinea, rapiditatea de execuție a unui atelier ce fabrică lucruri pentru care nu există o cerere mare pe piață. Chiril cunoștea, făcuse și el treaba asta prin 1947, tăind în ore de muncă voluntară, în preajma evenimentelor mai importante, litere de carton pentru chemări, saluturi. Atunci, de un Întîi Mai ploios, chinuindu-se să taie un „S”, cel mai greu de executat din cauza liniei lui sinuoase, descoperise, atent la materia literelor și nu la înțelesul lor, ceea ce avea să numească mai tîrziu „realitatea fizică a alfabetului”; ideea că din literele alfabetului se poate face orice, cu o ușurință ce lasă uneori viața cu mii de leghe în urmă.

Cooperativa lucra și după-masă, avînd orar de minister. Chiril se dusesese la Reta cu o garoafă albă pe care o ținuse ascunsă cît fusese posibil sub haina lui largă de doc. Floarea trebuia să spună: copii, eu reprezint partea neînțeleasă din voi, fiți puri ca și mine, vine ea și vremea răscumpărării. Domnișoara Mușon lucra în picioare la o masă, cu aerul complet absorbit al unei gospodine cîrpind pentru a zecea oară o rufă tocită pînă la urzeală. Ea se bucurase văzîndu-l, ieșiseră pe coridor, el îi întinsese garoafa cu zăpăceala unui amarez stîngaci, însă ferm pe poziție. „Ei, ce bine-mi pare c-ai venit, exclamase ea, parc-ai veni la spital!”, – asta, dar exact asta fusese și impresia lui. Reta îi propusese numaidecît să plece împreună, să vadă un film, nu-i era

greu să ceară o învoire, deși mai bine ar fi fost să stea undeva, în liniște, să discute; acasă la ea nu se putea, bărbatu-său încă mai locuia în Boteanu, cu toată familia, și a ei și a lui; ce-ar fi să-i facă o vizită, dacă se putea, „vreau să văd și eu cum arată camera unui burlac”, spusese și se roșise, ceea ce Chiril constată cu multă plăcere. Cu acest prilej ar fi cunoscut-o și pe Octavia, sora lui, despre care el îi vorbise într-una din seri, când o luase de la birou, însoțind-o pînă la unul din blocurile luxoase construite pe timpul lui Carol al doilea, de pe strada aceea scurtă, ferită, ce dă spre Piața Palatului.

Octavia se afla acasă, în locuința lor din Dristorului, bine îngrijită, năpădită de nalbe și de regina nopții. Întîlnirea celor două femei fusese plină de simpatie și de efuziune. La curent cu amănuntele excluderii, Octavia, cu inima ei bună de soră medicală voinică, trăgîndu-și parcă sănătatea și roșeața obrazilor din contactul zilnic cu bolnavii, o îmbrățișase zdravăn, pupînd-o cu elan pe gură ca pe un copil, pe Reta, atît de delicată și de slăbuță. Înfățișare însă care era o aparență; una din aparențele cochetăriei rafinate a cărei lege e de a ascunde ceea ce nu oricui îi este dat să vadă. Chiril pretindea că abia pe urmă avea să înțeleagă și el ce înseamnă cu adevărat *une fausse maigre*, expresie auzită întîia oară la „Vizuina cu hoți”: o slăbănoagă durdulie, cum ar veni, sau, în sfîrșit, una care pare ea sfrijită, dar cînd se dezbracă... Octavia bătea din palme, ca țărăncile cînd află o veste nemaipomenită, plesnindu-le rar și cu putere una de alta: „Ei, va să zică, v-a dat pe amîndoi afară din partid! Ce nimereală!...”

Reta o asculta foarte bine dispusă și se lipise și mai mult de ea. Parcă s-ar fi cunoscut de cînd lumea. A doua zi Octavia avea să-i spună fratelui ei, încurajîndu-l pe calea noii sale idile presupuse, cu grija ei de soră mai mare cu fler: „Fata asta, să știi de la mine, e din femeile alea care nu ți-ar face o porcărie cît trăiesc, sau dacă

fac, dacă, să zicem, le vine și lor într-o zi să facă una, *în orice caz te anunță din timp !*”...

Chiril reținuse observația aceasta, ce i se păruse mai întâi vulgară, dar care pe urmă – așa cum erau mai toate remarcile Octaviei, plină de o fecundă intuiție feminină, generos hrănită de corpul ei voinic, cu o fiziologie puternică – îl ajutase să-și fixeze o părere asupra noii sale prietene. Într-adevăr, Reta inspira ideea unui caracter pe care te puteai baza, dobândit mai mult prin educație.

Înainte de a pleca, Octavia așezase pe masă o farfurie de uscățele împletite în formă de opt, pudrate cu zahăr, și o carafă de vișinată făcută de ea. Era o piesă de cristal dintr-un serviciu desperecheat, cumpărat pe vremuri de tatăl lor la Viena și care îi atrase atenția Retei, cunoscătoare, după cum se dovedi, în astfel de lucruri de preț. Cîinele de vînătoare galben purtînd o zgardă de aur cu un smarald mic, silueta lui încordată cu o atenție inteligentă, imprimată pe pîntecul umflat al carafei străbătute de dungi fine verticale, ce păreau mai curînd niște plesnituri, crăpături întîmplătoare ale sticlei desfășurîndu-se într-o ordine desăvîrșită, îi plăcuse atît de mult Retei, încît ea ridicase recipientul privindu-l în lumina după-amiezii de vară. Vișinata ședea grea în carafă ca un elixir promițător. Octavia o privea pe Reta cu o mare încîntare întipărită pe față. Era ceea ce Cavadia numea „efectul divin al sincerității”. Cînd Reta puse la loc pe masă carafa, cu un gest grațios mîngîind cîinele de vînătoare îngropat în sticlă cu degetele ei foarte fine și întoarse la ultimele falange de unde începeau unghiile îngrijite, tăiate perfect, de un roz natural, cu dunga scobită sub tăietură imitînd sideful, Octavia se apropie de ea și o îmbrățișă din nou, cu și mai multă duioșie decît la venire, ținînd-o astfel între brațele ei puternice un timp, legănînd-o parcă, pe cînd Reta se lăsa moale, în acel unghi de apărare, în acel

„unghi mort” al surorii lui Chiril, unde nu mai era cu putință să ajungă vreo lovitură, fericită de locul acela ferit, de strînsoarea și maternă și prietenească. Chiril le privea mirat. Era o alianță neașteptată. Una dintre acele înțelegeri ale femeilor ce pot fi cîteodată false, perfide, mergînd pînă acolo, încît două rivale, dorindu-și pieirea cu o ură de moarte, pot rîde braț la braț în hohote pe o alee de trandafiri mărturisindu-se una alteia, în veselul și teribilul lor armistițiu. Înțelegerea celor două femei, cît ținu, aproape un minut, șaizeci de bătaî, – în timp ce capetele lor, energic în blîndețe, al Octaviei, visător și culcat pe-un umăr, al Retei, se legănau în tăcere, – fusese însă una reală. Ce-l atrăgea pe Chiril, privindu-le, era tocmai ceea ce în această înțelegere lui îi scăpa, secretul feminității: tunelul ei feeric, fidel și înșelător, mișcînd și viața și istoria...

Capitolul IV

PLECÎND CU AERUL VESEL ȘI COMPLICE AL mijlocitoarelor ce știu că lasă în urmă o situație favorabilă și plină de promisiuni, „cuibușorul plin de nebunii”, micul paradis al periferiei bucureștene, Octavia avu grijă să precizeze, în timp ce se retrăgea grăbită, că serviciul ei de soră de caritate urma s-o rețină pînă spre miezul nopții și că nici atunci nu se întorcea acasă, noaptea petrecîndu-și-o la logodnicul ei, „un băiat foarte cult, deși nu-i decît medic veterinar”, îi spusese Retei, în mod special, ca și cum s-ar fi scuzat – Chiril asculta crispat toate aceste amănunte ale surorii sale, gata îmbrăcată, întîrziind în prag. Și pe el încercase la început să-l convingă cît de importantă era, mai ales în țările civilizate, meseria de medic veterinar, cu una din prejudecățile sau mîndriile ei de fiică de „doctor uman”. El reușise s-o facă să creadă că-i plăcea cumnatul său, exagerîndu-i calitățile, ducîndu-l și acasă la Bunthe, fostul căpitan de cavalerie, prietenul lui Aurică, de pildă în seara memorabilă cînd Max, maimuța lui Bunthe, avea febră mare, și unde îl cunoscuse și pe Axente, „copilul orfan al dialecticii”, cum îi spunea Aurică – vecinul de apartament al cavaleristului, împrejurări în care aveau loc discuții aprinse și în care veterinarul, băiat studios,

capta atenția tuturor cu știința sa despre viața animalelor. Octavia vorbi fără nici o jenă de noaptea pe care avea să și-o petreacă la logodnicul ei, șocînd-o oarecum pe Reta, cel puțin așa i se păruse lui Chiril, care, cu flerul lui, observase ușoara ei reacție de surpriză și de atenție sporită, ceea ce, la ființele foarte delicate, maschează de obicei o contradicție interioară, ceva nepotrivit cu moravurile lumii din care faci parte – destăinuire pripită, familiaritate arătată mult prea devreme, gafă, grosolănie, lipsă de tact, cerînd pe loc din partea ascultătorului un efort de prefăcătorie reparatoare, nu cumva celălalt să se simtă prost că bate cîmpii, – asta remarcase Chiril și la „Vizuina cu hoți”: cînd era clar că unul spusese o prostie, cei de față îi zîmbeau pe loc cu o mecanică ireproșabilă și îndelung exersată a mușchilor feței, cu o îngăduință neîntîlnită în celelalte straturi ale societății. Acest surîs atît de civilizat al Retei și pe care Octavia, cu franchețea și bunăcredința ei de femeie simplă și sănătoasă nici nu avea cum să-l sesizeze, îi fu de ajuns lui Chiril ca să stabilească distanța dintre marea și mica burghezie. Surîs superior în ciuda alianței feminine încheiate și care, ca un vînt de secetă, uscă orice urmă de sevă și de veselie spontană. Lucrurile din preajmă și casa însăși – casa lor onestă, gospodărească – păsură lipsite de gust în prezența acelei fete frumoase și manierate. Ieșind, Octavia se aplecase pentru ultima oară prin ușa întredeschisă luîndu-și rămas bun cu o clipire din ochi, făcîndu-le ștregărește cu ochiul – asta mai lipsise! — „și-acum puișorilor, vă las, ați rămas singuri, părea că spune, puteți să vă faceți de cap cît vreți!”... Realitatea asta și era, de fapt, numai că lucrurile evidente (și Chiril odată cu ele) se tem ca de o superstiție să li se spună dintr-o dată pe nume. Urmase o pauză destul de lungă stingherită, mai ales de modul cum le făcuse Octavia cu ochiul la plecare. Fereastra dublă, deschisă, a salonului

de zi dădea spre nord, astfel încît se aflau în semiumbră. De galeria de alamă bine lustruită, cu scînteieri aurii, atîrna strînsă, o draperie de culoarea foiței de ceapă, roz-cărămizie. Reta observase cu un mic țipăt de plăcere speriată îngerul de cireș de dimensiunile unui prunc abia născut și care, pe jumătate ascuns în faldurile draperiei, atîrna cu capul în jos, spînzurat, cu picioarele legate sus cu o funda albastră de măciulia de alamă din stînga galeriei, picioare de copil, de cupidon creștinat, pudic lipite și între care se vedea răsărind un fel de corn al abundenței, călărit copilărește, și de unde ar fi trebuit să se reverse o minunata ploaie cerească de surprize naive. Reta se ridică pe vîrfurile picioarelor și atinse cu mîna în joacă țeasta cît pumnul și frizată a îngerului atîrnînd cu capul în jos spînzurat; acesta se clătină puțin, răsucindu-se ca un mic acrobat la trapez și privindu-i așa, răsturnat. Chiril nu știa și nici nu avea cum să știe că soarta în acel moment îi făcuse un semn anticipînd lucrurile, mesaj obscur, complicat, a cărui cheie pentru a-l înțelege ne mirăm că n-am avut-o la timp, dar asta, tîrziu, după ce evenimentul s-a produs sau, printr-o străfulgerare, cînd e pe cale să se producă... Legănîndu-se sub faldul draperiei, cupidonul de lemn lăsa să se vadă în mișcarea sa de întoarcere și acul de siguranță imens, ceva absurd de clown de circ, ac cioplit din același material ca figurina pe care o susținea și care era legat cu o fundă albastră de una din măciuliile de alamă lucitoare. Era un obiect ciudat și nepotrivit cu restul salonului, dacă nu aveai perspicacitatea de a face o legătură între el și celelalte două lucruri, tot atît de străine acolo: un tablou mare agățat pe peretele de la vest, înfățișînd o scenă medievală și pe care Reta nu-l remarcase încă și pendula uriașă, „de epocă”, rezemată de peretele opus, de la răsărit. Toate trei - îngerul de cireș, tabloul și pendula alcătuiau o treime de sine stătătoare în ansamblul modest al salonului de zi -

achizițiile tatălui lui Chiril. Lumina de vară se retrăgea, lăsînd grădina să cadă în stăpînirea calmă, visătoare și puțin sumbră a lui miazănoapte. Toate lucrurile de metal care se aflau expuse în salonul de zi, strașnic dereticat de Octavia, rețineau lumina, difuzînd-o discret în jur. În momentul acesta de liniște, un scrîșnet se auzi și un zgomot înăbușit ca de lanțuri... Pendula doctorului Merișor se pregăti să bată, dar nu bătut. Octavia oprise de mult soneriile orologiului, nu suporta... Chiril se apropie de pendulă, dădu drumul mecanismului oprit, și se auziră cinci gonguri grave, restul de două, pînă la ora șapte, cît era, se pierduseră. Reta privea cu uimire pendula, abia acum, auzind-o cum sună, o văzuse, și o examinează cu mult interes. Era o pendulă uriașă făcută pentru palate și castele, în orice caz pentru încăperi foarte înalte și spațioase și care atingea tavanul, exilată parcă acolo, neavînd loc destul și de aceea căpătînd proporții monstruoase în raport cu lucrurile celelalte, potrivite cu dimensiunile salonului – achiziția absurdă a unui parvenit, ai fi zis, așa cum cumpără țărani cu ghiotura lucruri absurde în perioadele de inflație premergătoare stabilizării, obiecte imposibil de acordat cu viața și cadrul vieții lor. Înaltă cam de doi metri și jumătate, din lemn de mahon masiv, negru-roșcat, cu geamuri de cristal groase, cu șapte tuburi de sonerii dispuse ca niște tuburi de orgă, în spatele lanțului atîrnînd greu, limba pendulei se legăna rar și majestuos, producînd un zgomot semeț. Cadranul gălbui în jurul căruia se vedea scris, literele ocupînd ordonat întreaga circumferință: *Westminster CHIMES*, Dangătele Westminsterului, avea cifre romane înghesuite și ace fin lucrate cu nervuri de oțel ca ale unei frunze terminîndu-se într-un vîrf foarte ascuțit, ca de seringă. La sfîrșitul fiecărei curse a pendulului, lentă și amplă, un secundar grosolan aflat în partea de jos a cadranelui, – secundar mai mare decît diametrul celui mai solid ceas

deșteptător - marca cu efort secunda, tresărind ca o insectă cu mers dezordonat, prin salturi, cuceriri mici și bruște de teren. Chiril îi spunea Retei, amuțită de admirație, că în copilărie secundele pendulei îl speriau tocmai prin salturile dându-i senzația că aia era clipa adevărată, ceva ce se adună precis și cu mare atenție și trudă. O trudă mecanică vizibilă, cu opinteli și scrîșnete, efectul unei feronerii de meșteri gotici; o secundă, nu a timpului astral, abstract și convențional; ceva naiv, dimpotrivă, și foarte concret, făcut pentru momente solemne, pentru bătrînul, bunul timp de altădată. Chiril vorbea frumos ca un ghid într-un muzeu, ieșind din rutina expunerii, avînd în față un vizitator excepțional. Nu trebuia trecut cu vederea nici ce scria pe cadranul gălbui-închis, avînd în cîteva locuri mici pete, scrijelituri; ce scria sus, în partea opusă secundarului grosolan, unde se afla alt cadran, un cerc cuprins de un vîrtej de flăcări mărunte, zbîrlite, și ele naiv desenate, asemeni cercului de arenă stropit cu benzină și aprins și prin care trec la un semn al dresorului bestiile îmblînzite... erau două inscripții: deasupra *Clopotele, Dangătele*, CHIMES, iar dedesubt *Tăcerea, SILENT*, cu o săgeată între ele ca a manometrelor indicînd presiunea și al cărei vîrf fusese lăsat în jos de Octavia; Chiril, - în cinstea Retei, - o întorsese cu vîrful, bont, rupt, de vechime, sau tocit numai, spre *Clopote*. Pendula aceea gigantică cerea într-adevăr un spațiu imposibil, - fusese de acord și ea, - încăperi în care oamenii se pierd și devin mici, în care cu greu îi găsești, dar cînd ai dat de ei, ai impresia că, în sfîrșit, ai dat de ceva. Curios! — adăugase privind pendula, dar marile monumente sau edificii, strivind omul, nu fac decît să-i redea dimensiunea adevărată, a spiritului său nu? pe care toate exaltările materiei lucrate se bazează... Ce tip de om va ieși din spațiul locativ modern? Un spațiu mic în care corpul uman dă mereu de sine și de ceilalți, la fiecare pas?...

Reta se opri, puse palma pe geamul gros de cristal al pendulei, o ridică, lăsând un moment pe sticlă amprenta mîinii fierbinți, apoi termină: uf! dar ce putem face noi?! ... Mirosul dulce de petunii și de regina nopții te chema spre fereastră. Reta respira mireasma florilor, privind cu brațele încrucișate vegetația sălbatică a grădinii, iarba înaltă crescută în jurul rondurilor de petunii ce mai păstrau, singure, un rest din ordinea severă impusă de mîinile harnice ale surorii lui Chiril. Fusesse un început de vară ploioasă, buruienile solului gras de la periferie năpădiseră totul, Octavia nu mai prididea cu plivitul, și-apoi și veterinarul ei, domnul Indrea, o zăpăcise de tot, luîndu-i din ce în ce mai mult timp, „predîndu-i”, cum spunea soră-sa, fel de fel de cunoștințe ce-l uimeau pe Chiril, — de pildă, Octavia știa acum pe de rost toate, dar absolut toate rasele de câini. Dezordinea și singurătatea casei îi plăceau lui Chiril. Niciodată în locuința părintească nu se simțise mai liber. I-ar fi părut sincer rău dacă sora lui, măritîndu-se, s-ar fi mutat la bărbatul ei care avea o garsonieră frumoasă în Cotroceni, „cartier rezidențial” cum spunea cu orgoliu veterinarul. El îi propusese chiar lui Chiril să facă schimb, ca ardelean practic ce era, să-i dea garsoniera lui, „ultracentrală”, viitorii soți urmînd să-și întemeieze căminul lor fericit în casa bătrînească. Octavia se împotrivise însă. Chiril era singura direcție bărbătească a familiei și casa tatălui cu atîta grijă făcută trebuia să rămîină în stăpînirea lui, ca un castel nobiliar, cu fantome, cu trecut cu tot și cu o morocănoasă independență trăind din atîtea amintiri... Inspectînd în voie salonul de zi ce servea și de bibliotecă, Reta trecuse la peretele de vest, – zugrăvit în albastru pal, celelalte aveau culoarea simplă a varului stins – singurul neacoperit de rafturi de cărți, dominat de *Plata Dijmei*, cealaltă achiziție nemaipomenită a doctorului Merișor, tabloul al cărui preț Chiril o lăsase pe frumoasa

vizitatoare să-l descopere singură, și pe care ea, dezorientată în casa străină în care intra întâia oară și nu fără o tulburare lăuntrică, la care contribuiseră și efuziunile Octaviei, nu-l observase pînă atunci, deși ocupa aproape o treime din lățimea peretelui. Era o pînză flamandă din secolul al șaptesprezecelea, mîndria casei, și care se potrivea perfect cu pendula aceea seniorială. Tatăl lui Chiril, domnul Merișor, cumpărase tabloul la o licitație publică prin 1932 într-un orașel din Ardeal unde lucrase ca doctor înainte de a deveni medicul unei închisori, pe vremea cînd avea „Röntgen” – primele aparate, rare ca și radioul – și cîștiga bani mulți. Ca și autoritățile locale, ce descoperiseră tabloul odată cu îngerul de lemn și pendula în podul unui conac de vînătoare aparținînd unei familii de grofi scăpătați, cumpărătorul crezuse că era vorba de o copie. Mai multă importanță doctorul Merișor dăduse pendulei pe care o căra peste tot cu el, în târgurile pe unde se muta, înfășurînd-o cu o infinită atenție ca pe mumia unui faraon și care, reparată mereu cu bani grei, scotea din oră în oră dangăte de catedrală, decît pînzei cumpărate pe un preț foarte scăzut. Lumea făcuse mult haz în timpul licitației. Pînza înfățișa o scenă care aducea cu scena reală a licitației din urbea transilvană. Ba chiar cineva recunoscuse în tablou cîteva mutre din oraș. Tatăl lui Chiril însă avea o adevărată slăbiciune pentru cupidonul acela baroc, rupt, descleiat, pe care îl reparase cu mîna lui, apelînd pentru unele detalii și la un meșter tîmplar șvab ce completase, după multe consultații, știrbiturile, cu esența de lemn cuvenită, lăcuind totul astfel încît nu se mai puteau desluși cîrpiturile. Abia peste vreo cinci ani, după ce doctorul Merișor se stabilise în București cumpărînd casa de pe *Dristorului*, pentru bătrînețe, un vechi prieten de-al său, profesor de istorie și care studiase și istoria artelor, bănuind, după starea vopselii, că tabloul era original,

chemase un specialist, care stabili fără nici un dubiu valoarea nemaipomenită a pînzei. Chiril crescuse în „umbra” acestui tablou. Taică-său, așezat înaintea lui, în fotoliu, cu pipa lui de cireș în gură, îl contempla ore întregi, mai descoperind cîte un amănunt trecut cu vederea, și împărtășindu-i-l fiului său... Chiril pretindea că în fiecare seară personajele arătau altfel, ca și cum peste zi se deplasaseră sau „schimbaseră vorba”. Reta, despre care el spunea că „avea un simț înăscut al valorilor”, era în culmea admirației. Bine, dar tabloul acela era o adevărată avere!... *Le paiement de la dîme*, scris cu litere negre pe fondul unui ecuson aurit, părea o adăugire, ca și rama, tot aurie, în bună stare, specialistul descoperise pe reversul ei

data înrămării, relativ recentă, 14 aprilie, 1896, Nanterre. Un contoar, un oficiu de percepție la care ședeau trei perceptorii în fața țăranilor veniți cu produsele lor, femei și bărbați cu oale, putinici de brînză, de unt, de miere, toți aplecați, cu capul întins înainte, plin de atenția stupidă a oamenilor de la țară, aiuriți, depășiți de legi și de evenimente, nepricepînd bine ce se întîmplă. Funcționarul din mijloc, osos la față și disprețuitor, cu o dantelă scrobită ce-i făcea gîtul să stea și mai țeapăn accentuîndu-i aerul de scîrbă, părea un conțopist ce-și cunoaște bine socotelile și îndatoririle. El purta pe capul țuguiat o pălărie neagră în trei colțuri, fiind șeful celorlalți doi, ce scriau de zor, înclinați peste registrele lor. Reta îi arăta, ferindu-se să atingă pasta picturii, întinzînd degetul, retrăgîndu-l și mușcîndu-l de uimire, apoi indexul ei se deplasa de-a latul tabloului oprindu-se asupra figurii unui bărbat foarte negru la față, cel mai urît dintre toți plătitorii dijei, așa cum este arătat Iuda în toate *Cinele* Renașterii, cu mîna dusă la piept, justificîndu-se sau cerînd o păsuire impasibililor slujbași. Reta observase și săculețele de bani de pe jos, din preajma tejghelei înalte, cu etichete sau chitanțe

prinse, lipite pe pînza gri pătată, pămîntie și care aveau aspectul unor hîrtii muncite, trecute prin multe mîini, colțurile lor erau îndoite, de acea laborioasă și primitivă încă birocrație feudală. Dijma dată seniorului. Lui, care trebuie să-i apere pe amărîți, să le garanteze existența, contra năvălitorilor, jafului și tîlharilor. Biruri, tributuri, impozite... și *ăștia care* nu prea înțeleg de ce plătesc, dar plătesc, n-au încotro, plătesc cu o umilință prefăcută... Chiril, vorbind, constata mirat că vedea acum altfel tabloul, parcă prin ochii Retei, deși ea nu făcuse nici un comentariu; se uita numai, scoțînd din cînd în cînd exclamații de încîntare, dar ea îl stimula să gîndească repede și ușor, plin de o exaltare lăuntrică. Reta îl privea zîmbind: aerul de duioșie supusă, atentă, al femeilor cînd bărbații le farmecă, le încântă fără voie cu ceva, păstrînd totuși în această stare o oarecare distanță critică. De la marele lor examen din '50 nu-l auzise vorbind cu atîta însuflețire. Era, din partea ei, nu atît admirație în fața cine știe căror idei nemaipomenite; era mai curînd un amuzament bine mascat, tipic acelor femei ce nu sînt fanatice din fire, și care nu iau sută la sută în serios cuvintele mari ale partenerilor de o după-amiază; pe urmă ar fi putut fi și plăcerea pe care ele o resimt cînd, datorită seducției lor evidente, judecățile bărbaților, conținând totdeauna un rest de copilărie, o iau razna, dar razna frumos, dezlipindu-se de realitate atît cît e nevoie pentru ca aceasta să pară un teren sigur, lipsit de obstacole. Vizitatoarea acelei după-amiezi toride de vară, „prietena de restrîște”, părăsi tabloul flamand mai repede decît se așteptase Chiril s-o facă. Ea se îndreaptă iarăși spre îngerul de cireș căzînd paralel cu draperia, același înger grăsuț, simpatic, atârînd absurd cu capul în jos, într-un plonjon încremenit, spînzurat cu acul de siguranță, clovnesc, legat de galeria de sus cu funde bleu, ca de botez... Reta îl privea cu încordare. Obiectul acela baroc pripășit în verdea,

voioasa periferie bucureșteană, sugera, cu rolul său decorativ, cu inocența vârtejului său suspendat, ceva sinistru totuși, o strangulare – îi și spusese gazdei, scuturîndu-se ca de un fior al morții, și se apropiase de spațiul ferestrei, căutînd un refugiu în contemplarea grădinii unde înserarea sporise. Petuniile și regina nopții trimiteau acum o mireasmă grea, decisă, de moarte dulce și împăcată. Reta începuse să strănute des, cu reținere. „Am alergie la flori” explicase, cu fața comic strîmbată de convulsiile strănuturilor. Un măr stufos și cu trunchiul spoit și care toată viața lui nu dăduse decît niște mere mici, pipernicite, pătate, nereușind să se pîrguie sănătos, și un păr tînăr legat de o jordie cu o bucată de ham vechi și care făcea prin septembrie cîteva pere erau singurii pomi ai grădinii. La capătul ei și în părți se ridica un gard de lemn foarte înalt, acoperind casa vecină din care nu se vedeau decît acoperișul și coșurile. Gardul exagerat de înalt dădea grădinii aspectul neobișnuit al unei cutii uriașe căreia i-ar fi lipsit capacul, aolo unde se vedea cerul de seară albicios de canicula verii. Tatăl lui Chiril, spre bătrînețe, ieșind la pensie, suferea de „agorafobie”; era, explica el, o consecință a vieții sale petrecute în mediul penitenciarelor ca medic de închisoare. Grădina, primind lumina nordului, egală, bună pentru meditație și pictură, părea un rezumat al existenței sale; un simbol al modului cum trăise. Chiril îi explicase Retei că bătrînul îi tot vorbea de un căpitan de vas care stătuse toată viața pe apă și care ieșind la pensie își construise o casă în formă de vapor. Doctorul Merișor spunea: „Fiecare general are băătălia lui” – adică tot ce poate să realizeze un om mai mult într-o viață. Casa asta, concepută ca de mintea unui ins a cărui obsesie e cum să reziste cel mai bine la un eventual asediu, fusese băătălia lui, declarată. Aici, la pensie, se închidea, citea, făcea plajă, îngrijea florile. Primăvara, ara petecul de pămînt cu un plug de

lemn la care meșterea tot timpul, ținându-l în bună stare. Epoca de lemn ar fi fost epoca lui preferată, dacă ar fi existat vreuna, și i s-ar fi lăsat să aleagă. „Înnebunise puțin la bătrînețe”, mărturisise Chiril. Servind-o pe Reta cu vișinata Octaviei, îi mai relatează cum îl pusese taică-său, odată, să tragă, ca un cal, la plugul lui de lemn. Vișinata nu prea dulce și nici prea vîscoasă, în care Octavia pusese și coji de lămîie, avea un gust plăcut. Reta turnase în ea sifon, întrebându-l mai întîi pe Chiril dacă *se face*, – „orice merge cu orice” declară el vesel, cuvinte care îi făcură să rîdă și să se simtă în fine destinși. Era momentul să asculte puțină muzică. La radio se vorbea pe amîndouă posturile. Dar doamna Merișor, mama lui Chiril ? ținuse ea să afle. El îi arată o fotografie ovală prinsă într-o ramă subțire de bronz pe care o ținea pe unul din rafturile bibliotecii. Era o femeie foarte frumoasă. Ochi depărtați, adînci și melancolici, buze strînse, pomeții obrazilor ascuțiți. Chipul unei țărănci dîrze măritată la oraș. Părul bogat, strîns romantic într-un coc înalt, pe creștet, o făcea să semene cu una din acele femei din secolul trecut a căror primă tinerețe ducîndu-se, își ignoră bărbatul, dedicîndu-se copiilor și unei vieți virtuozitate și pline de religiozitate. Era numai o aparență. Domnul Merișor o iubise cît trăise cu o mare pasiune, în mijlocul căreia copiii se simțeau părăsiți. Nu cunoscuse alte femei. Moartea ei fulgerătoare la vreo patruzeci de ani în urma unei congestii cerebrale... Tot timpul se plîngea de migrene și se ferea de soare, iar astrul zilei o doborîse, pe ea, care era o fiică a lunii. Bătrîna slujnică se îmbolnăvisese. Doamna Merișor se apucase să spele singură rufele în grădină în cazanul așezat pe pirostrie – pe vremea aceea nu aveau apă curentă. Ea spusese: „Rufele se înălbesc cel mai bine cînd le speli la soare” – ultimele ei cuvinte – asta o știa încă de pe timpul cînd era fată, la țară. De atunci doctorul Merișor intrase treptat în viața lui

retrasă. Din anul acela data și gardul înalt, asupra căruia vecinii făcuseră fel de fel de presupuneri, pînă se obișnuiseră... Reta observă că el, Chiril, semăna la ochi și la buze cu maică-sa și că și părul, des, bogat, energic, avusese probabil aceeași culoare ca al lui... Era momentul nehotărît al trecerii de la o stare la alta. Muzica ar fi însoțit cu bine această alunecare. Pianina Octaviei era dezacordată. Reta își plimbă degetele pe clape, solfegiind. Notele sunau grotesc. Atunci lui Chiril îi venise ideea să-i pună la picup „Fanfare celebre”. Avea, de la taică-său, mare amator de marșuri, o colecție întreagă de discuri de ebonit solide și groase ca niște blaturi de tortă. Chiril dispăru pe coridorul ce ducea în fundul casei, însoțit de Reta, care inspectă cu această ocazie cele două odăi, față în față, în care intrai pe ușile de pe culoar, larg deschise, camerele de dormit, umbroase, cu storurile lăsate. Camera de zi, unde stătuseră pînă atunci, era mult mai încăpătoare, iar biblioteca întinsă ocupînd doi pereți ca și biroul lui Chiril încărcat de hîrtii, așezat în dreapta ferestrei de unde se vedea grădina, îi dădeau un aer mai intim și mai plăcut decît al celorlalte două odăi severe, ordonate – prea mult chiar – gustul Octaviei. Reta văzu într-una din ele mobila bătrînă, greoaie, patul larg cu tăblii pictate, o noptieră cu cîteva cărți deschise așezate una peste alta și o lampă de citit și deduse că acolo se afla dormitorul lui Chiril, care tocmai se întorcea cu picupul adus de la debara și cu un vraf de plăci deasupra. Nu văzuse cînd Reta intrase în dormitorul lui; el trecuse înainte în odaia de zi, și negăsind-o, o strigase familiar pe nume, neînțelegînd unde dispăruse; ea îi răspunse din altă direcție, din camera lui, de departe, ca într-un joc de-a v-ați ascunselea, apoi, ieșind pe coridor, venise la chemarea lui rîzînd fără motiv, și începu să-și descheie nasturii rochiei, unul cîte unul, de la înălțimea sînilor în jos, spre talie, lăsînd să se vadă sutienul de un alb

imaculat, culoarea cretei, și cu dantela umezită de transpirație; în acel moment, pendula uriașă scoase un zgomot lung de scripeți puși în mișcare și „Clopotele Westminsterului” începură să sune cu o violență adâncă, prea adâncă pentru o încăpere atît de mică. Reta țipă de surpriză. Era ora opt. Ea anunță, văzîndu-l pe Chiril înmărmurit: „Eu mă dezbrac, – vorbea ușor printre cele opt bătăi rare, cu brațele aduse peste cap, continuînd să rîdă fără motiv... — tu pune un marș, pînă termin! — se auzi clar, după ce pendula își încetă bătăile – pune *Aida*! marșul din *Aida*, îl ai?...” Chiril o privea complet zăpăcit. Nu, bîiguise, n-avea decît marșuri militare și, depășit total de situația creată, se duse la birou, așeză picupul pe fotoliu, dădu la o parte hîrtille de pe birou, puse aparatul deasupra, vîrî ștecherul în priză, căută febril în vraful de plăci, alese una la întîmplare și, după un hîrîit ce dură destul de mult, încît un moment avu impresia că în șanțurile unde acul sălta silitor nu mai rămăsese nimic imprimat și că fanfara pur și simplu adormise în sanctuarul tuturor sunetelor, se auziră, în sfîrșit, alămurile bărbătești ale Regimentului I Roșiori, regimentul de gardă al Reginei. Fusesse, pretindea Chiril, o întîmplare; nimic altceva decît întîmplarea!... Cît stătuse întors cu spatele, veghind bunul mers al picupului, Reta mersese și mai departe. Chiril așa o văzuse: stînd în picioare în mijlocul lenjeriei aruncate pe jos în dezordine, sfărîmăturile unei mari scoici de sidef, și ea, apărînd. Venus pistriuita, arsă de soare – niciodată nu văzuse atîția pistriui pe centimetru pătrat, pe șoldurile mai albe, ferite de soare, pe sînii puțin căzuți de căldură și ei foarte albi, reproducînd forma sutienului protector, ceea ce le dădea o nerușinată independență. Chiril înaintă un pas. Ea îl opri, întinzînd brațele cu palmele desfăcute. Sînii pendulară de energia acestei mișcări, mai mari și mai plini decît lăsase vreodată rochia să se vadă, cu sfîrcuri violete și

puternice de mamă de trib ca dudușele pe jumătate coapte, cu pata pal-trandafiriu din jurul lor, cercul lunii pe secetă. Acest neînțeleș gest de interdicție fu însoțit numaidecât de o înceată, meditativă, întoarcere a brațelor care se încrucișară asupra sînilor, acoperindu-i, pe cînd ochii se lăsau în jos; o statuie vie a victorioasei resemnări și umiliri, aerul roabelor de preț vîndute în Orient. Peste cîtiva ani, după ce Reta plecase definitiv în America, la Los Angeles, Chiril primise o fotografie colorată înfățișînd-o pe ea cu noul ei bărbat, un tip grăsuț, vesel, cu copilul lor, pe marginea unei piscine de marmură, cu apa albastră, în costume de baie în decorul unui paradis tehnic (raiul tehnic american, spunea Chiril, unde tristețea omenească începe să aibă motive și mai adînci)... Reta arăta fericită în fotografia color. Se îngrășase mult, dinadins parcă, să dea familiei o pondere maternă, ceva stabil, în fine. Capul își pierduse finețea, aerul ironic, spiritual; părul era altul și el, tuns scurt, băiețește, „un păr american” din epoca *charlestonului*, complet diferit de cel pe care-l avea acum, lung, moale, roșcat, arzînd pe umerii pistruiați, lucioși de transpirația verii. Ea făcu lucrul care îl miră cel mai mult pe Chiril. Se apropie de el, cum ședea încremenit, respectînd interdicția, și, îmbrățișîndu-l cu o nesfîrșită grijă, fără să-l scape o clipă din ochi, îl sărută prima. El se lăsă sărutat mai întîi duios, ca un frate, apoi sărutările ei se făcură mici, din ce în ce mai mici, mai dese, mai repezi și rele, mușcături simulate în cadența fanfarei Regimentului unu Roșiori. Dinții ei mărunți clănțăneau de o frenezie gingașă a cruzimii, drămuță astfel, încît un timp imită, prin afinitățile cu celelalte specii ce zac adormite în noi, jocul unei feline cu puii săi și care își păstrează întreagă rezerva ascunsă de forță și de cruzime pentru adevărații dușmani. Buzele coborîră pe gît, pe pieptul cuprins în cămașa cadrilată de vară, pe pîntecul strîns de veșnica sa curea de piele jupuită, pe

genunchi, peste docul ieftin și mototolit al pantalonilor. Îngenunchind cu spinarea arcuită, îmbrobonată de sudoare, desfăcu încet cataramele sandalelor de cârpă, prăfuite. „Căci tu ești stăpînul, bolborosea ea la picioarele lui, strîngîndu-l de glezne pînă la durere – tu ești Regele... Artaxerxe... iubitul blînd și înțelept al Esterei. Aman, tiranul, voi pieirea noastră...”

Chiril încercă să se desprindă, dar voința de jos nu-i îngădui.

„Și Estera își dezbracă hainele cele de jale și se îmbracă în cele de regină... Și regele o prinse în brațele sale și o mîngîie cu vorbe bune zicîndu-i: «Ce ai, Estera? Eu sînt fratele tău! Liniștește-te... stăpînirea ne e comună.» Și regele își întinse sceptrul său de aur și Estera se apropie și se atinse de vîrfurile sceptrului, iar regele îi puse sceptrul pe grumazul ei și o sărută zicîndu-i: «Grăiește-mi!» “

Strînsoarea mîinilor slăbi deodată: sîngele oprit reîncepu să circule liber în artere. Fanfara Regimentului de Gardă își terminase de mult marșul cu un vaier triumfător de cimbale ciocnite, dar asta se auzise departe de tot, ca-n altă lume. Placa se învîrtea în gol hîrîind legănat. Brațul metalic al picupului apăsa acul prins în capcana ultimei spirale, silindu-l să descrie același și același ocol: o mînă ce ar fi semnat îndîrjită o sentință, o iscălitură energică, definitivă. Scrișnetul răutăcios al plăcii în tăcerea lăsată îl trezi pe Chiril făcîndu-l să se uite crispat îndărăt. El se întoarse călcînd peste sandalele de cârpă, se apropie de aparat și smulse ștecherul din priză.

Reta aștepta în genunchi, pe covor. Ea îl privea cu bustul înălțat, trezită ca dintr-un somn lung, întremător. Brațele ei ședeau liniștit întinse pe pulpele încordate. Părul lipit de sudoare accentua ovalul figurii de păpușă de ceară, cu ochii negri, spirituali, extrem de atenți, strălucind de atenția fidelă, cuminte și inteligentă a

cîinilor de vînătoare urmărind mișcările stăpînilor lor: himera amabilă a unei civilizații rafinate, în care amorul e în primul rînd un ritual... Chiril se dezbrăca grăbit. Unul dintre lucrurile jenante ale unor astfel de momente e să te dezbraci pentru prima oară în fața unei femei care se uită la tine fix. Ea rămăsese încet-încet cu privirea ațintită într-un singur loc. Chiril ghici de ce, și se rușină. Era ca atunci, la Buzău, în Crîng, în militărie, învoit într-o duminică după-masă, cînd transilvăneanca lui striga din răspuțeri prin peretele de scîndură, spre camera de alături: „tulai, Piroșka!... vină... vină de vezi! ...” Reta sări în picioare, fără să se sprijine de podea, executînd înapoi un salt de gimnastă, cu trupul ei de „slăbănoagă durdulie” pe care pistruiile dese, neocolind nici un loc, îl făceau și mai despuat, și de piele parcă. El o prinse în brațe în plină mișcare...

Se făcuse aproape întuneric. Pe fereastra deschisă, venea și mai decis, și mai violent mirosul dulce, somnoros, de regina nopții. „Plata Dijmei” se cufunda treptat în umbră. În stînga, în odaia întunecoasă, pe care Reta o inspectase în fugă mai înainte, patul de nuc bătrînesc, țeapăn, larg, răcoros, îi primi gudurîndu-se la gîndul romanței împlinite pe care Octavia o cînta în gura mare în zilele cînd făcea curățenie generală cu toate ușile și ferestrele deschise: „Cuibușor de nebunii!...” „Căsuța noastră, cuibușor de nebunii, te aaaaașteaptă ca să viiiiii...” Tocmai refrenul ăsta prostuț îi trecuse prin cap lui Chiril în timp ce întindea în obscuritatea odăii pe patul puternic de lemn povara sa pe jumătate adormită. Diminutivul romanței disprețuind vesel orice putere sau ambiție, căutînd doar culcușul modest al fericirii mărunte, îl ademini întîia oară pe Chiril. S-ar fi putut să fie și astfel. O viață mică arzînd egal și tihnit ca o lampă cu focul discret coborît. Asta putea fi totul... Femeile dorite, învoindu-se să intre cu foșniri repezi în acest cuib veșnic de păsări active și cîntătoare pe

ramuri, dedîndu-se împerecherilor frenetice, celebrînd acel lucru sacru, mereu atacat, mereu osîndit de făţărnicia omenească... Veterinarul Octaviei (pe care Bunthe, de pildă, îl recomanda totdeauna cu multă importanţă musafirilor săi din Gabroveni: „Domnul Coriolan Indrea, ardelean fără umor, doctor de patrupeze şi zoolog de valoare”) făcea mereu comparaţii, cu brutalitatea ştiinţei sale, între animalele pe care le îngrijea şi viaţa oamenilor. „Experienţa sexuală hotărăşte totul!” exclamase el odată, în timpul unei discuţii foarte animate chiar în camera în care Chiril o culcase pe Reta, aţipită – perifrazînd fără să vrea una din lozincile vremii. Pedanteria veterinară (fiul unui avocat înstărit, Indrea „căzuse” în ultimii ani de studiu la medicina umană, deşi avusese o medie excelentă) o nimerise aici, orişicît, scoţînd la iveală tabu-ul, frîna, noul obiectiv, bun de distrus şi el, în neînduplecatul mers înainte al rasei omeneşti... Cu faţa lui plină de negi mici, albicioşi, cu ochelari de miop cu multe dioptrii, îndărătul cărora albul ochilor, mărit, căpăta o stranie mobilitate, dîndu-i o expresie de permanentă surpriză, curaj, frică, sfidare „, Indruţ”, cum începuse să-l răsfeţe Octavia, perora fumînd tot timpul, ţinînd în mînă pachetul de „Specialităţi” în care avea totdeauna mai multe sorturi de ţigări pe care îl întindea celor din jur cu reţinere, părăindu-i rău, zgîrcit cum era, că oferă: „Eu am adorat în podul liceului chiloţii unei servitoare analfabete atîrnaţi pe o frînghie, prinşi în două cîrlige de lemn, întăriţi de ger, domnule, – asta a fost icoana pubertăţii mele!...” Din cînd în cînd, uitîndu-se în jur, nu cumva să-l audă viitoarea soţie, care umbla cu treburi prin casă. Chiril îl asculta jenat, dar aprecia franchisea viitorului său cumnat. „Toată copilăria mea – susţinea Indrea, care moştenise ceva din talentul avocaţesc al tatălui său – a fost obsedată de ideea împerecherii, şi ce era simplu la animale, la cîinii şi la căţelele în călduri pe care-i

urmăream pe uliță, sau la taurul comunal adus cu alai la fața locului și lăsat lîngă vaca aleasă... ce era simplu aici, vreau să zic, devenea deodată atît de complicat la oameni, – păcat, depravare, mama, tata, toți, lecturile mincinoase, bigoteria, Maica Domnului cu nașterea ei clandestină, cu oroarea creștină de sex, de păcatul biologic... Eu, domnule, – continuase astfel toată seara veterinarul – ședeam în genunchi, chiulind de la algebră, înaintea chiloților Minodorei, fata care servea la cantina internatului. Chiloții ei roz de bumbac întinși pe frînghie, întăriți de ger. Ei bine, pînă într-o zi... ca să-ți povestesc cum am devenit eu bărbat, – deși astea ar trebui să le spui mai întîi femeii cu care te legi pe viață, *în speță*, eu Octaviei; dar poți? Te întreb, poți să-i faci unei femei pe care o iubești astfel de mărturisiri? Măcar că vei trăi lîngă ea zi de zi, noapte de noapte, ceas de ceas pînă la capătul vieții!” Și fiindcă viitoareii sale soții nu putea să-i facă asemenea confidențe, el se spovedise pînă la capăt fratelui ei. Cum o pîndise el la subsol pe coridoarele spălătoriei pe Minodora asta a lui și cum o trîntise pe maldărul de rufe numărate; cum ea, după aceea, spusese, ca prima lui femeie: „Rănitul meu adorat! L-am rănit!...” – vorbe mai tandre, de atunci, nu mai auzise... „Căci adevărata tandrețe, *dragul meu Chiri* – (din seara aceea începuse să-i zică așa, dînd numelui său rezonanța unui nume de dincolo de munți, ceea ce Chiril primi fără să clipească, socotind asta încă o extravaganță a fantastului veterinar) – adevărata tandrețe, ce nu se teme de cuvinte, n-o găsești decît în popor! Mie, de atunci, nu mi-au mai plăcut decît slujnicele zdravene care îți dau ghionți și-ți spun măscări. *Vir abiectus! Pasiuni ancilare!*, domnule” – latiniza cu pedanteria lui ardelenească domnul Indrea. El mai pretindea că mai avea și acum nopți cînd visa Olimpul lui de rufe murdare, și că totul depindea cu cine te culci prima dată, element capital, și care, cu

siguranță, în viitor avea să fie consemnat, printre semnalmente sau bolile ce le-ai avut, în buletinul de identitate, în fișa „bio-socială”, presupunînd că atunci vor mai exista asemenea acte.

Dus de valul acestor confidențe sordide, Chiril se gîndise și el la prima lui femeie, dar nu spusese nimic. Un zîmbet îi juca pe figură, ascultînd, și pe care viitorul său cumnat, debitîndu-și amintirile nu tocmai respectabile, nu-l prinsese. Prima lui femeie fusese grasă și bună, o ființă placidă, foarte albă la piele, și a cărei gură roșie, cărnoasă, mirosea a cuișoare. O dureau maseaua, și ținea în gură un bob din planta exotică. Acea leneșă preoteasă a Venerei murmurase la sfîrșit, bătîndu-l ușurel pe spate:... Bravo, puîșor! Mult au să mai tragă de tine femeile! Tu ești din ăia periculoși care le spun și povești...” De cîte ori mirosea a cuișoare, Chiril își aducea cu plăcere aminte de aceste vorbe profetice.

Încet, avînd grijă să n-o trezească pe Reta, el se duse la baie. Lăsa să răpăie peste el dușul deschis la maximum. Se bărbieri a doua oară în ziua aceea, ceea ce nu mai făcuse niciodată. Pregăti două cafele tari. Umplu două pahare cu coniac. Vișinata nu mai mergea, era prea cald. Un aer dulce, grețos, venea dinspre florile din grădină. Scoase din frigider și un sifon rece, cu plasă. Reta, fie că pînă atunci se prefăcuse că doarme, fie că între timp se trezise, îl striga din odaia lui cu o voce slabă, revenindu-și parcă din boală. Era ca un glas obișnuit al casei. Chiril apăsă pe butonul lui. Dincolo, în salonul de zi, pendula, cu un zgomot înăbușit de distanță, bătu majestuos ora zece. El își aduse aminte că ultima dată o auzise bătînd de opt, și că la ora nouă nu se auzise nimic. Trecuseră două ceasuri, și ora din mijloc zburase neanunțată. Vru s-o întrebe pe Reta dacă ea auzise. Renunță însă. Puse tava jos, se duse în salonul de zi, deschise capacul de sticlă ce proteja cadranul mare al pendulei și întoarse în jos săgeata indicatoare

spre liniște, așa cum o lăsase Octavia. Când se înapoie în odaie, veioza de pe noptieră, aprinsă între timp de Reta, lumina tava așezată pe podeaua roșie, lăcuită, culoarea sîngelui de bou. Abia acum, revenind din salonul de zi plin de mireasma petuniilor și de ecourile pendulei, desluși un miros străin; ceva ce nu pomenise niciodată în casa doctorului Merișor, și care nu intra nici în ideile de cochetărie ale Octaviei. Un parfum abstract, o olfacție nepămînteană, nici dulce, nici amară; ceva senin, fără vreo corespondență cu natura și cu lumea reală. Acest miros necunoscut îl făcu să se oprească. Pe noptieră, pe care Reta își așezase trusa mică de toaletă din poșeta rămasă în salon și pe care el nu înțelegea când avusese timp s-o aducă în odaia unde se aflau, strălucea o sticlută, un cub de cleștar, o bucată de gheață sclipind în bătaia veiozei. Era – și Reta silabisi clar și răspicat ca la o lecție de limba franceză: *Lan-vin... Lan-vin* – un parfum parizian, o verișoară i-l trimisese prin bărbatu-său, cu un an în urmă, cu ocazia unei călătorii. Chiril rămăsese cîteva clipe nemișcat, savurînd unda spirituală a parfumului. Domnișoara Mușon se privea într-o oglindă de argint cu mîner, masîndu-și obrazii ai căror pistrii se înmulțiseră pe tenul palid. El se strecură în așternutul fierbinte, orbitor de alb, Octavia schimba zilnic așternutul ca-n marile hoteluri, și strînse în pumn para de lemn a veiozei. Un miros de plajă încinsă, de alge și vietăți marine se înalță din întunericul înăbușitor, alungînd mireasma aceea atît de pură și de artificială, neavînd nimic comun cu viața și cu trupurile lor. Reta dîrdîia ca-n miezul iernii, clănțănind din dinți, iubirea ei se năștea dintr-o furie sacră, necunoscută, de alt sînge, iar Chiril se lăsă pradă Esterei și delirului. Un strigăt de triumf sau de înfrângere făcu să pîlpîie întunericul plin de scânteii, și, în acest moment, el *auzi* ora pierdută, ora ratată, dangătele pendulei risipite în urmă, sunînd ora nouă undeva, într-o firidă a memoriei, în care timpul e

reversibil. Reta izbucni în plâns. Era dincolo și de satisfacție; un sunet care ar dori să treacă de propria sa limită, dincolo de pragul de unde nu mai e posibilă nici o vibrație... Criza aceasta dură câteva minute bune. Ea plîngea în pernă, mușcând din fulgi printre hohote, un plâns care nu se mai termina, astfel încît Chiril se văzu nevoit s-o ducă în baie cu forța. Ținînd-o strîns în brațe, lăsă dușul să-i bată cu toată puterea. O înveli apoi într-un cearceaf, vorbindu-i, căutînd s-o readucă la rațiunea ei atît de precisă și trează, și astfel, înfășurată ca o mumie rece, lăsînd să i se vadă doar părul ei roșu și ud, lipit de țeastă, ceea ce-i schimba trăsăturile feței, accentuîndu-i ascuțișul nasului și urechile, simiești, o purtă în brațe pînă în odaie și o întinse cu multă grijă pe pat. Dădu apoi fuga la bucătărie, prepară alte cafele, amare, puse în caimac și o picătură de rom, și cînd se întoarse, Reta aștepta, refăcută, părădînd că dormise la rînd cel puțin zece ore bune de somn. Îi dădu să bea cafeaua, pe care ea o sorbi încet cu înghițituri mici, îngândurate, în timp ce Chiril o privea de jos, stînd turcește lîngă prima tavă cu cafelele răcite, cu sifonul și paharele de coniac alături. O servi, bău și el dînd pe gît coniacul din două înghițituri, pe urmă ea, pe tonul cel mai simplu, ca și cum ar fi fost vorba de-o raită prin cartier, spusese că se pregătea să plece cu unchiul ei în America, și... „ce-ar fi”... nu glumește deloc, „ce-ar fi să-l ia și pe el!” Chiril rămăsese pironit, cu paharul în mînă. Pusese paharul jos, se ridicase în picioare, mai turnase un rînd, nezicînd nimic, mirat, foarte mirat de propunere. Reta aștepta, întrebătoare. El se așezase în sfârșit pe marginea patului, murmurînd pe gînduri: „America, America...” cum ai invoca numele unei ființe imposibile, sau numai legendare. Ghicise cam despre ce putea fi vorba, mai auzise de astfel de cazuri, nu-i fusese greu să înțeleagă că ei doi, căsătorindu-se... Ea îi explică pe degete ceea ce el pricepuse dintr-o dată – căsătoria de

formă, absolut de formă, bineînțeles, *acolo* urmând să ia o hotărâre, și dacă între timp ar fi ieșit ceva serios, cine știe, cu atât mai bine. Întâmplarea îi unise, mizerabil, dar îi unise. Simplitatea raționamentului ei îl dăduse peste cap pe Chiril. El bău la iuțeală și al doilea pahar, observând, în pauza ivită, că acel coniac foarte prost și caustic îl băuse ca apa, fără să se mai scuture de greață. Întinzându-se iarăși în pat, cu un sentiment aproape conjugal, în care se ivise acel element nou al relațiilor lor, simțise, și asupra acestui moment avea să revină deseori mai târziu, cu înțelegerea sporită pe care timpul o adaugă unei idei, nu îndeajuns de cîntărită la vremea ei, așa cum și unui vin bine păstrat, anii îi dau tăria, noblețea necunoscută la început, că nimeni din toată lumea, în afara Octaviei, nu-i dorise poate mai din adînc binele, în felul ei, desigur, ca Reta, în noaptea aceea de vară. Scoțînd încă un suspin pe care îl eliberă în cîteva trepte reținîndu-și respirația, spusese, punînd mîna pe pulpa ei fierbinte și expulzînd restul de aer: „Ce propui tu e imposibil!” Strămoșii ei știuseră totdeauna, și la timp, să treacă îndărăt cîte o mare. Ursita lui era să rămîie scrib între piramide. Căci unde se arată mai clar cerul și existența? Era vorba de o construcție, și el, orice ar fi fost, făcea parte din teritoriul și planul acestei construcții. O secundă se gîndi la Merfu. Încă nu intraseră în amănuntele excluderii. Se gîndi la Merfu, cum trebuie să fi arătat el pe bordul locomotivei, și, ciudat, la Truța Floarea, curiera editurii, și la modul cum îl caracterizase ea. Ce-i propunea Reta era cea mai ușoară soluție, rezolvarea cea mai comodă. Sînt oameni, presupuși slabi, care se bănuiesc ei singuri a fi slabi, și care mereu simt nevoia să-și întărească onoarea. Chiril era unul dintre aceștia. „Trebuie să am încredere în țara mea, șopti el, în căldura nopții de iulie. Aici m-am născut, ăsta e locul meu, ce vrei?... Nu pot... n-aș putea, aș pieri... deși motivul fidelității mele, dragă Reta – și nu

era doar un joc gramatical –, tare mă tem că se ascunde de fapt în viitorul al doilea, care se știe că e trecutul răsturnat.” Ea asculta argumentele ferindu-se să-l atingă, să-l mîngîie, întinsă în pat, izolată parcă de el, lăsîndu-i libertatea alegerii. Apăsătoare pentru Chiril fusese tocmai această lesnicioasă situație oferită, să trăiască, dacă s-ar fi învoit, într-o lume care nu era a lui și unde această femeie stînd liniștită, neîncercînd să-l convingă, zgomotos, cu lacrimi, cum se întîmplă în astfel de clipe, se gîndise să-l ia ca spre un tărîm al făgăduinței. Tot explicînd cauzele refuzului său, se petrecu ceea ce se petrece uneori cînd motivul real al unei decizii recurge, spre a fi și mai grăitor, la un detaliu subiectiv, la o imagine-șoc: el își reaminti satisfacția, vacarmul sălii cînd fusese exclus... Bine, dar asta ar fi însemnat cum dracu’ nu se gîndise pînă-atunci... *asta-nsemna... asta ar fi însemnat că ei avuseseră dreptate*, și Chiril se enervă numai la presupunerea că ăia și-ar fi spus mulțumiți – vedeți? n-am greșit! am știut noi cu cine avem de-a face, e un escroc!... Reacție ce fu atît de puternică încît, strîngîndu-se ghem deodată, cu genunchii la gură, se izbi cu capul de tăblia grea de nuc a patului bătrînesc. Reta crezuse că-l pișcase ceva, sau că vreo crampă musculară îi dăduse convulsia aceea neașteptată și se aplecă asupra lui îngrijorată: „Ce ai? Spune, ce ai?... Ți-e rău?...” Chiril tăcea în lumina zgîrcită a veiozei. Da, asta putea fi un argument, o motivare... O viață de om nu se cîștigă decît pe terenul unde ai fost înfrînt o dată... Ar fi fost un nenorocit; ar fi fost o zdreanță dacă n-ar fi înțeles această lege elementară. Cuvinte frumoase, care cereau însă și fapte, mai ales fapte! Ar fi greșit grav, s-ar fi rătăcit de el însuși, dacă s-ar fi căutat pe el însuși în altă parte. Tărîmul lui făgăduit îi apăru, nu precis conturat; el era doar mișcare, ceva în continuă, anevoioasă mișcare, un marș lung, cu halte mici și etape interminabile, scoțîndu-

ți sufletul. Chiril îi spusese toate acestea Retei, care pur și simplu explodase: „Ei bine, ești cel mai sucit om de pe lume, asta e culmea! dar culmea, știi? Am înțeles, tu crezi că o să ai satisfacția asta, să vină ăia să-ți ceară ție scuze...” Chiril o strînse cu putere la piept, mai mult ca să-i înăbușe vehemența; lipindu-și gura de urechea ei moale și ascuțită, de maimuță, singura parte a trupului imperfectă, neisprăvită, neglijența unei capodopere, îi cântă fals, ca un om cherchelit: „Uite dealul... uite viaaa... Papistașo! — o zgîlții el - unealta Vaticanului!” Cuvinte ce avură efectul unei gîdilituri. Reta rîdea rostogolindu-se nebunește spre peretele acoperit de o scoarță oltenească aspră cu omuleți geometrice, stînd țepeni în rînduri drepte, apoi, repetînd mișcarea, reveni val-vîrtej la loc, în mijlocul patului larg și, cînd se lovi de trupul lui Chiril, strigă una după alta: „Menșevicule care te tîrîi în coada maselor! Oportunistule jalnic, care ai sfidat comisia!... care ești de acord cu desființarea exploataării omului de către om, dar nu ești de acord cu... cu...” – se îneca de rîs – ... cu ce zicea el că nu este de acord?...

Nu-și mai aducea aminte. Chiril amuțise. Erau caracterizările comisiei. Gluma se întoarse împotriva lui. „Un oportunist sfidînd propriul său mijloc posibil de parvenire, o contradicție totală în termeni!” apreciasse marele Cavadia aflînd de împrejurările excluderii, iar Chiril își aminti acum tocmai această inteligentă, ocrotitoare observație a prietenului său, recurgînd la ea ca la un balsam alinător.

Criza părea că trecuse cu totul. Dovadă – umorul care reintra în drepturi. Și nu credem noi oare că ne despărțim de trecut rîzînd?... Așa cum, și de supărări, unii se aruncă în frenezia amorului, aliatul de nădejde al vieții. Cele mai nebunești aventuri au loc, după abecedarul științei sufletului, în împrejurări în care

existența noastră este pusă în primejdie, sau în clipe de mari deprimări. De pildă, noaptea de dragoste dezlănțuită sub un bombardament năprasnic al aviației americane, când în garsoniera unui bărbat a dat buzna o cîntăreață de operă ce locuia la un etaj de deasupra și pe care nici n-o cunoscuse măcar înainte, personal; ea a venit îngrozită, a sunat la nimerelă la ușa lui, cerînd protecție, și „ca să vezi ce-a ieșit din spaima aceasta!” – comenta un specialist. Sau, tot după el: excesul de virilitate cauzat de înmormîntări, tragedii, catastrofe, când viața, alarmată, se pune îndată pe lucru, biciuită de gîndul pieirii posibile, încercînd să se opună, să ia o revanșă... Astfel, văduva tînără, plînsă și neconsolată, în timpul slujbei din capelă, sedusă de privirile focoase aruncate peste sicriul unde ședea întins răposatul, de un bun amic al familiei...

Suceli ale sufletului omenesc invocate spre a așeza pasiunea Esterei într-un context inteligibil. Reieșea că și reacțiile Retei din noaptea aceea fierbinte de vară, criza ei erotică, aveau dedesubt panica unei catastrofe. Perfect. Și?... Chiril explica: și aici, ca și în partea trează și logică a conștiinței, vîrtejul era spovedania pînă la rădăcina lucrurilor. Verificarea devenise axul obsesiei în jurul căruia se rotea totul. Nu tăia el prea mult firul în patru?... Nu avea tendința, suspicios cum devenise cu timpul, – ceea ce a fost maladia epocii, pe care generațiile următoare nu aveau cum s-o mai priceapă – de a îngrămădi în jurul fiecărui lucru lămuriri disproporționate, nu cumva în conștiință să rămîină vreun ungher nu îndeajuns de bine luminat și care ar fi putut fi arătat cu degetul? Exorcismul fanatic, născocind demoni cît mai șireți și mai bine ascunși, ce trebuiau izgoniți, supuși judecății publice, culmina cu acea frază de epocă pe care o rostise cu patimă într-o ședință încordată fata unui fost mare negustor de coloniale și delicate: „... și să nu uităm, tovarăși, să nu uităm nici

un moment că principialitatea începe de la bideu!” Puritani în vorbe, găsindu-și unul altuia grele păcate, gata să se îmbrace cu discursuri exaltate pentru o lume nouă. O, dar măcar să fi fost așa! Măcar acea maladie trecătoare să fi fost cu adevărat curățenia morală, simplitatea...

Cît tăcuseră, Chiril întorsese veioza în așa fel, încît ei doi să rămînă feriți, într-un întuneric odihnitor. Lampa bătea acum covorul persan întins pe jos și care înfățișa un Arbore al vieții, pe ale cărui ramuri ședeau cățarate o turmă de animale fantastice, nesemnînd cu nimic din ce a creat natura. Niște jivine cu ochi ficși, umani, ațîțați de curiozitate, privind ceva ce se petrecea dincolo de orișice orizont. În același rotocol larg de lumină intrau și cele două tăvi depuse pe covor, paharele golite și sifonul albastru cu plasă, restul pierzîndu-se în umbră. Doar pe ușa dată de perete se strecura de pe coridor o licărire slabă venind dinspre salonul de zi cu ferestrele deschise către grădina excentrică a doctorului Merișor.

Oricîta inteligență, umor, ironie, oricîte lămuriri s-ar fi cheltuit în jurul acelei întâmplări ce-i împinsese unul spre altul, făcîndu-i să se alăture, să stea cum stăteau ei acum, cu ochii deschiși în întunericul aceleiași odăi, ceva rezista, neclintit, ca un colț de stîncă, indiferent la bătaia talazurilor. Gîndul că erau totuși vinovați; senzația unui păcat, ale cărui consecințe ei nu le măsuraseră. Cu șapte ani mai tîrziu, în ultima lor plimbare mai lungă, făcută noaptea pe cheiul Dîmboviței, Brummer găsise în mod surprinzător formula și, speriat el însuși parcă de îndrăzneala ei, i-o comunicase pe loc lui Chiril : „păcatul original devenit politică de stat!” Conștiința tulbure a unei greșeli oricînd posibile, și care ne terorizează și pe care secolele de obscurantism au speculat-o. Întreținînd-o vie, cu bună știință, spre dominarea indivizilor. Or, bătrînul Brummer vedea sursa libertății omenești tocmai în eroare —

„eroarea sacră”, cum spunea el, în greșeală, în acest „păcat neliniștitor”, dar care însemna pentru om începutul adevăratei lui ere libere și creatoare. Asta o spunea, ca un veritabil avocat al cauzei tuturor păcătoșilor, anticarul. Dar

Luisa?... Dar Spuderca...? Nu trebuiau și ei înțeleși în numele acestor „erori sacre”?... Nu făcuseră ce făcuseră pentru un principiu, greșit înțeles, dar totuși principiu?... În formula lui Brummer nu încăpea chiar totul, și în nici un caz infamia deliberată. Aici un rol moral de prim ordin îl juca intenția, buna intenție, răul fiind scuzat eventual de convingerea senină a conștiinței că lucra pentru promovarea binelui. Demascându-și prietenii la câteva ore numai după „încheierea mîrșavei înțelegeri”, cum se exprimase Spuderca făcîndu-și autocritica, și cerînd să i se aplice cea mai severă sancțiune pentru că se lăsase tîrît în această acțiune din cauza unei slăbiciuni de caracter datorate originii sale sociale nesănătoase, cei de față rămăseseră cu gura căscată. Din cele relatate, reieșea că „ideea repetiției” în vederea verificării fusese a lui, a lui Spuderca. Bilete scrise în grabă circulau din om în om la masa comisiei. O hîrtiuță se trimisese și din sală, din rîndul întîi. Uluirea provocată de revelările lui Spuderca, raționa acum Chiril, avînd-o lîngă el pe eroina întîmplării, care atunci leșinase, iscîndu-se altă zăpăceală, cine să aducă apă – și atunci intervenise Truța, care se repezise la prezidiu, luînd una din carafele pline cu apă, fără să mai țină cont de nimic, turnîndu-i Retei o jumătate de cană peste față, făcînd-o să-și revină – se explica în bună măsură și prin faptul că o asemenea răzgîndire, mustrare de cuget sau regăsire a principialității cere de obicei un anumit timp. Or, Spuderca demascase un „acord” despre a cărui simbolică cerneală s-ar fi putut spune în termeni de cancelarie că nici nu se uscăse. La șapte dimineața plecaseră împreună de acasă, tustrei, perfect înțeleși,

după o noapte întreagă de discuții, iar la zece și ceva, în aceeași zi, urmasse lovitura de teatru. Un om al legii, presupunând că i s-ar fi încredințat un astfel de caz cu urmări penale, s-ar fi mirat de procedeul acuzatorului. Punînd ipoteza că acesta era un om sincer și principial, rămînea întrebarea de ce totuși el se pretase, numai cu cîteva ceasuri înainte, la un lucru atît de neonest, cum fusese „repetiția”. O fulgerătoare reacție a conștiinței șoptindu-i în ultima clipă că făcuse un rău?... Dar asta ar fi însemnat într-a- devăr o labilitate de caracter cu totul neobișnuită, constituind un temei bun pentru a nu avea niciodată o încredere fermă în linia generală de conduită a unui asemenea ins. Un om lucid și cu minte ageră, un Cato al principiilor sănătoase l-ar fi exclus în primul rînd din partid pe Spuderca. Sau poate acuzatorul țintea ceva, urmărind un joc politic foarte încurcat, ale cărui ițe numai el le-ar fi cunoscut?... Iarăși se puneă întrebarea ce foloase ar fi tras el doborînd dintr-o lovitură doi oameni a căror situație politică nici măcar nu însemna cine știe ce. Astfel de lucrături se fac, s-au făcut totdeauna în istorie în contra unor adversari importanți, care, distruși, lăsau gol un loc rîvnit sau de acuzatorul propriu-zis, sau de grupul din care acesta făcea parte, fiind eventual numai unealta lor. Sigură aici era doar ura, pe care Reta nu și-o putea explica în nici un fel. Totul i se păruse atunci o nebunie. Cu bărbatul ei, dimpotrivă, Spuderca fusese chiar bun amic. Chiril tatona cu grijă în toate direcțiile, neuitîndu-le nici pe cele simple în aparență... Nu cumva Spuderca îi făcuse curte? — ceea ce ar fi fost normal față de o femeie atît de frumoasă... Nu cumva ea îl respinsese într-un mod care să-i fi rănit grav amorul propriu?... Mari bărbați de stat din trecut au lansat acțiuni catastrofale pentru popoarele lor numai fiindcă într-o anumită împrejurare fuseseră lipsiți de această satisfacție naturală. Spuderca îi făcuse avansuri, ce-i drept, dar asta ea o luase ca pe o

glumă, ținînd seama de faptul că era prieten bun cu bărbatu-său, – un mic omagiu, acolo, convenit oricări femeii, ca să te achiți, să-i faci o plăcere, însă numai atît. Membrii comisiei erau numai ochi și urechi, Chiril observase acest amănunt încă de atunci: toți oamenii aceia de treabă, care aveau neveste, familii numeroase, neamuri, prieteni, în tovărășia cărora beau bere acasă, vorbind, depănînd amintiri din copilărie, din școală, armată, război, tresăriseră, izbiți de purtarea aceluia îns ce-și înfunda prietenii cu atîta ușurință. Fusesse o reacție necontrolată. Cea mai sinceră, poate, determinată de respectul vechi datorat legilor nescrise ale prieteniei și pe care oamenii de cartier cu căsuțele lor sprijinite unele într-altele, cu întîmplările vieții trăite în comun, întrajutorările în clipele grele, s-au bazat totdeauna. Așa ceva ei nu mai pomeniseră. Morala lor simplă și sănătoasă n-ar fi admis un asemenea lucru. Asta durase însă foarte puțin. După cîteva minute, cînd Reta își revenise și totul reîntrase în ordine, Chiril nu mai desluși pe fețele lor nimic. Știa ea cum se numeau cei nouă membri ai comisiei? Își mai aducea aminte?... Reta nu-și mai amintea nici măcar cum arătau la față. Și-atunci, el, cu precizia pe care memoria o păstrează pentru amănuntele ce ne privesc numai pe noi și de care a depins sau depinde viața noastră într-o anumită împrejurare imposibil de uitat, îi numi pe rînd începînd cu Merfu Grigore – președintele, preciză – cel din mijloc, cu bărbia opărită, lucioasă, pe care nu creștea barba, un accident de muncă probabil, și îi înșiră unul cîte unul, pe toți. Apelul strigat, cu mici pauze, reînvie masa prezidiului, un pic înălțată deasupra sălii, atît cît să inspire respect. Chiril îi contemplă în memorie imaginea, un timp, cu înțelegerea pe care trebuie s-o ai față de o fotografie neretușată. Sigur, cei nouă inși reprezentau în acel moment partidul; dar ei nu erau, nu puteau să fie partidul. Erau doar nouă oameni, și-atît; cu

biografiile lor concrete și cu firile lor, fiecare cum apucase pînă atunci să trăiască. Nouă oameni numai, din șirul lung, răbdător și decis. S-ar fi putut spune cîte ceva pe seama pregătirii acestor nouă. O anume lipsă de cultură în pragul preluării puterii. O gîndire împrumutată, obsedată de ideea de a nu greși, în absența unei cunoașteri vii și profunde, exact ca-n gluma în care, vrînd să arăți pe unul, spre a fi mai sigur, dobori, în preajma lui, zece. Excese pe care Chiril, cu simpatia mai veche ce o avea pentru toți oamenii cu meserii concrete, era gata să le treacă cu vederea. Discernămîntul, cultul legii cereau o știință, încă neacumulată. El mai zicea: să distrugi este ușor, mai ales cînd ai suferit. Mai greu este să construiești lumea dreaptă pe care o visaseră toți. Așa gîndea Chiril: un mic intelectual, un mic umanist care pînă atunci stătuse cuminte în banca lui. Dar simpatia aceea a lui pentru oamenii onești care lucrau și care asigurau, prin frămîntările istoriei, legătura înțeleaptă cu natura, cu o anumită idee a lor, sigură, despre om și omenie avea o explicație sentimentală. Bunicul său dinspre mamă fusese dulgher. Un om dintr-o bucată. El muncise toată viața și se pregătise de moarte din timp, ca și cum moartea asta, pentru un ins care robotise, de cînd se știa, ar fi fost tot un fel de treabă, o angajare, o trecere spre un loc unde mai rămînea de făcut cîte ceva, gospodărește. Chiril îl văzuse în vacanțele copilăriei, undeva într-un sat din Muscel, lucrînd cu rindeaua, fierăstrăul și cu acel instrument ce părea o jucărie avînd în lichidul închis în el o bulă de aer jucăușă, și care te făcea totdeauna să descoperi, orice ai fi măsurat, linia dreaptă. Bătrînul avea fața veșnic albă de rumeguș. Fluturi de talaș purta și în păr și pe umerii lui robuști. Chiril îl privea fermecat. Mai tîrziu, fiul doctorului Merișor avea să deducă:

Moartea îi sperie doar pe cei ce au mîinile neocupate.

Bunicu-său acesta al lui, la șaptezeci de ani, își făcuse singur sicriul, pe care-l ținea în pod umplut cu boabe de fasole. El își dusesese într-o zi sus în pod nepotul, să i-l arate, și amândoi stătuseră, vorbind, pe capacul lui solid, scîrțîind ca o mobilă veche, uscată de trecerea vremii. Lemn de stejar negeluit, nevopsit! Dincolo, zicea dulgherul, trebuia să te înfățișezi fără lux, fără mofturi și cît mai curat.

Capitolul V

RETA SE ÎNCĂPĂȚÎNASE SĂ FIE SINCERĂ PÎNĂ LA capăt. Cavadia avea în această privință o vorbă a lui: un om care pierde este un om care nu respectă jocul. Asta se putea întâmpla fie din onestitate, fie numai din naivitate.

Atît în noaptea premergătoare, cît și a doua zi, în plină ședință, cînd partida și-așa era pierdută, noua prietenă a lui Chiril încercase să arate că în catolicismul ei din adolescență nu existase nici o urmă de misticism, prezentîndu-l ca pe o filozofie laică aproape, ce urmărea binele practic al omenirii modeste, muncitoare, chiar dacă mijloacele ei de transformare a lumii erau, bineînțeles, idealiste. Totuși, ea *contribuia* – acest cuvînt îl repetase de cîteva ori – „la cauza milenară a umanității și civilizației ei”.

„Confuzii mari!” conchidea acum Chiril, refăcînd cu Reta acasă, asemeni unui maestru de șah, partida pierdută. Ea spusese atunci, printre altele, stîrnind un murmur lung de dezaprobare în sală: „progresul, poetic vorbind, firește, înlocuiește lumea de dincolo”, – vrînd să arate că materialismul istoric nu putea să ignore aspirația oamenilor din epocile îndepărtate de a găsi un loc ideal unde principiile dreptății și valorile morale ale vieții să se realizeze într-un sistem echitabil. Prin socializare, cu alte cuvinte, progresul material și spiritual înfăptuia dezideratul acelei lumi, visată de atîta vreme și echitabilă cu cei sărmani, cu toți umiliții, ceea ce, în

esență, adăugase ea, corespundea, ca aspirație morală, luată în general, idealului societății comuniste viitoare. „Eu am combătut aceste idei retrograde și mistice!” – strigase Spuderca ridicându-se numai cu un umăr, undeva în față, izolându-se între timp de scaunele pe care ședeau Reta și bărbatul ei, Cornel Greceanu, și înaintînd spre rîndurile ce rămîn de obicei goale și în care iau loc fără să le pese numai cei cu conștiința curată. Președintele comisiei remarcase cu subînțeles: „Vrei să spui că la *repetiția voastră*, și accentuase ultimele două cuvinte, ai încercat să-i atragi atenția că această atitudine nu ar fi pus-o într-o lumină justă, principială, pe tovarășa în cauză, care așa n-ar fi ieșit cu fața curată...” Spuderca se ridicase de astă dată în picioare, apărîndu-se: „Eu de la început n-am fost de acord (ceea ce, pînă la un punct, era perfect adevărat), eu am arătat în mod principial...” Președintele Merfu, cu bărbia lui lucioasă pe care nu mai creștea nici un fir de păr, zîmbise, uitîndu-se în dreapta și în stînga la ceilalți membri ai comisiei, care ascultau fără să clipească, apoi încheiase: „Dacă nu ai fost de acord cu o astfel de atitudine neprincipială – și dumneata ai mărturisit că n-ai fost de acord nici înainte, fiindcă erați prieteni și discutați toate aceste lucruri între voi, nu?... Ei, atunci, de ce ai mai participat la repetiție? Ai vrut oare să le deschizi ochii în ultimul moment, în ceasul, cum ar spune, ca o bună creștină, tovarășa Mușon, al doisprezecelea?” – și Merfu se uită din nou în lături spre membrii comisiei, care de astă dată surîse de la un cap la altul. Spuderca rămăsese în picioare, încurcat. „Da, e adevărat... bîiguise el... eu am crezut că pot s-o conving pe tovarășa Mușon să se poarte deschis, sincer, și să ia atitudine aici, în fața tovarășilor și a comisiei, împotriva religiei la care a aderat din motive... din motive pe care nu le cunosc. Eu așa am crezut, cum ați spus și dumneavoastră, și zîmbise, întorcîndu-se spre restul

sălii, zîmbet care, în mișcarea aceasta de întoarcere silită, celor așezați în ultimele rînduri le păru o grimasă plină de regret... și eu crezusem că măcar în ceasul al doisprezecelea..."... „Un moment! îmi dați voie?” ridică brațul unul din membrii comisiei, și acela era – Chiril îi reținuse figura – fostul frizer cu darul vorbirii, cel care la acuzația Luisei avea să exclame mirat: „Cum, tovarășul mănîncă semințe la *Cursul scurt*!? De ce?...” El îl întrebă pe Spuderca de ce nu dăduse totul în vileag mai dinainte, și așteptase anume ședința de verificare. Ce interes avusese el să dea totul pe față *abia acum* și, subliniind și el ultimele două cuvinte, cum făcea președintele cînd voia să sugereze ceva fără a spune lucrurilor pe nume, se așază jos, căpătînd din partea lui Merfu o aprobare morocănoasă. Spuderca nu mai știuse ce să răspundă. Amintise ceva despre slăbiciunile lui de intelectual format la școala burgheză, de „obiectivismul” primejdios ce-l făcuse să amîne darea pe față a acelor jalnice confuzii; în cele din urmă însă, făcîndu-și un examen riguros al conștiinței, își luase inima în dinți mărturisind totul, chiar dacă asta ar fi putut da naștere acum anumitor întrebări, îndreptățite, cum fusese de pildă întrebarea tovarășului (și-l numi pe fostul frizer) pe care îl stimează, dar căruia alt răspuns nu poate să-i dea decît acela dictat de conștiința sa de comunist, în sensul că mai bine este să treci, curajos, oricît de tîrziu, de partea adevărului și a principialității revoluționare intransigente, decît să rămîi robul unor scrupule, unor mici șovăieli, de asemeni burgheze și pline de condamnabile prejudecăți, cu toate că el e gata să primească în mod disciplinat orice sancțiune, oricît de aspră...

Reta, care în tot acest timp rămăsese în picioare, complet uitată, nu mai scosese o vorbă. „Unde am rămas?” – întrebă Merfu, părăind a se trezi din cine știe ce gînduri ale lui ce nu aveau nimic comun cu ce se

vorbea. Rotindu-și ochii prin sală, o văzu, în picioare, pe tovărășica aia nemaipomenită... „La lumea de dincolo!” strigase între timp cineva din sală. „Da, acolo rămăsesem! — aprobase Merfu. Crezi în lumea de dincolo, tovarășă Mușon?” întrebă el, privind-o cu atenție și împreunându-și mâinile grele și mari pe masa drapată în roșu. Reta răspunse: „Vă rog să mă iertați, dar nu-i vorba despre asta, n-am fost înțeleasă...” cuvinte politicoase, dar spuse pe un ton înțepat. „Cum nu v-am înțeles?” se miră președintele, și făcu o pauză, întorcînd capul spre comisia pe care o conducea. Crezînd că se ivise o dificultate, un cunoscut gazetar mai bătrînior, căruia nu-i venise rîndul, se ridică de undeva din mijlocul sălii și interveni lămuritor, fără a cere cuvîntul. „Noi, comuniștii, o viață avem, nu? — viața de aici de pe pămînt pe care vrem s-o facem cît mai frumoasă, dar nu pentru dușmani, dușmanilor noi le facem și le vom face viața cît mai grea și mai amară, fiindcă sînt dușmanii poporului. Dar noi, comuniștii, credem numai și numai în viața de pe pămînt și pentru binele ei luptăm, pentru pace, bunăstare...” Merfu avu un gest de liniștire, întinzîndu-și deasupra mesei amîndouă brațele deodată. „Dar crede în Dumnezeu? nu se lăsă gazetarul. Crede în viața de dincolo? Aici s-a spus, și tovarășa încă nu a negat, că această domnișoară este catolică. Să spună da sau nu! Crede? ... Crede???!” Vîntul se întorsese și acum bătea cu putere din sală. Reta tăcuse, palidă. Chiril spunea că în acel moment de paloare extremă, văzuse – așa cum fiecă om, în clipele cele mai grele ale vieții lui, poartă pe față propria sa mască mortuară, anticipată –, văzuse cu toată precizia cum ar fi arătat ea neînsuflețită, liniile chipului tras, emaciat, adăugînd surîsului morții fluturarea unui dispreț superior. „Ascultă, papistașo, o strînse el de umeri, încercînd s-o apropie, n-am văzut ființă care să meargă mai cu avînt spre prăpastie...”

Umărul său percepu senzația a ceva fierbinte. Reta plîngea încetișor. Chiril o îmbrățișă ca pe o soră nefericită. „Și pe urmă... tu... bîigui ea plîngînd în pernă... te-ai ridicat... și... ai spus...”

Ce spusese? Chiar! Ce spusese el atunci? Sărind în ajutorul unui înecat, se dusesse cu el cu tot la fund. Deznădăjdută scufundare! Neputința de a ieși din încheștarea conștiinței îl împingea să refuze linia de plutire, oricît l-ar fi îndemnat s-o accepte sănătosul instinct al supraviețuirii. Era ca o demisie dintr-o existență ce te contrazice la tot pasul, împotriva căreia trebuia să lupți orbește, astfel încît prea puțin ți-ar mai fi rămas de trăit, văzînd clar ce trebuia trăit, între o bătalie și alta. Măcar nu se îneca singur!... Dulcele înec împreună... Asta să-și fi zis?... Tot ce e posibil ca asta să-i fi dat și curajul. Atunci, într-adevăr, el se ridicase și ceruse cuvîntul spre mirarea tuturor. Merfu aprobase imediat crezînd că intervenția vorbitorului avea să aducă ceva nou. Era bine să ia cît mai mulți cuvîntul. Asta ar fi dat concluziilor finale mai multă greutate. Sala, plină pînă la refuz, cu atenția încordată, părea că stă la pîndă. Ridicîndu-se, Chiril întîlni privirea lui Merfu, care condusesse pînă atunci ședința părintește, sfătuindu-se cînd și cînd din ochi cu ceilalți membri ai comisiei, ce se grăbeau totdeauna să încuviințeze aplecîndu-se peste masă, spre mijlocul ei, ocupat de șeful dezbaterilor, și bucurîndu-se vizibil ori de cîte ori li se cerea avizul. Pentru un fost mecanic de locomotivă, cum era Merfu, grija aceasta a lui de a se sfătui democratic cu cei din jur era impunătoare. Ar fi putut fi, cum era la unii, o fățarnicie; stratagema unui demagog, neschițînd nici un pas fără a-și trăda omeneasca sa slăbiciune de a nu fi în stare să ia o decizie singur, - fraților, ajutați-mă, dacă voi nu mă ajutați, nu pot să fac nimic!... Dar nu, nesiguranța lui Merfu era reală și tendința lui de a căpăta sprijinul comisiei avea un fond

sincer. Ce făcea să pară fals și studiat spiritul său democratic de lucru era amorțeala comisiei răsfângându-se asupra-i în mod dezavantajos. Un caracter puternic într-un grup de caractere slabe nu poate la un moment dat să nu se molipsească de inconsistența acestora, în așa fel încât unele reacții ale sale să nu producă o impresie exterioară falsă, străină de natura lui. Neîntîlnind rezistența nici unei firi mai îndrăznețe, înzestrată cu puterea de a gândi critic, deprinderea președintelui de a se sfătui cu ai săi, pentru a nu greși cumva, părea o slăbiciune. Un porumbel de gheață scînteietor plana pe creștetele celorlalți. În loc de flăcări, ei purtau deasupra semne reci de întrebare. Merfu, cinstitul Merfu îl îndemna să ia cuvîntul... „Hai tovarășe Merișor, curaj, te ascultăm, dă-i drumul!...” Chiril nu era omul care să aibă îndreptățirea de a emite păreri tăioase. Totuși, lui puteai să-i acorzi cel puțin însușirea de a recunoaște ce putea fi omenesc într-un om. Merfu, da, era, putea să fie un om... Noul vorbitor mărturisi mai întîi că nu cunoștea împrejurările în care cei trei avuseseră ideea, „repetiției” lor, în afara celor arătate în ședință, dar că, din cele auzite, în primul rînd atrăgea luarea-aminte comportarea foarte ciudată a tovarășului Spuderca, cu toate că „demascarea” lui – cuvînt înaintea căruia șovăise, punîndu-l cu repulsie între ghilimele, joc ce nu le scăpă celor din sală – ar fi putut fi interpretată ca un act de principialitate, după cum afirmase el însuși în intervenția sa polemică și nedisciplinată, cînd o întrerupsese pe vorbitoare, fără a cere permisiunea comisiei. Chiril nu avea faima unui bătaios și nici a unui spirit avocațesc plin de chichițe. Cu atît mai mult tonul său, și violent, și pedant în modul cum articula frazele, îi surprinse pe cei ce-l cunoșteau. La furie vezi mai bine, și corect, lucrurile. Cînd era furios, ceea ce nu i se întîmpla des, Chiril devenea mai clar, mai elocvent și convingător, el care de obicei avea

un debit verbal destul de stins și de încâlcit – monologul interior al unuia ce ar fi gândit întruna cu glas tare. Acum, dimpotrivă, vocea lui devenise sigură și tranșantă în vorbire, ca și cum pe neașteptate i s-ar fi scos un căluș. Sala îl asculta înmărmurită. Ce muscă-l pișcase? Unde voia să ajungă? Era prieten cumva cu fata aia frumoasă căreia unii îi ziceau în glumă Șoșon? În tăcerea adâncă lipsită deodată de aer, câțiva tușiră nervos, ca la un concert spectatorii profitând de scurta pauză muzicală de trecere de la o parte a simfoniei la alta. Însuși președintele Merfu făcu un efort suplimentar de concentrare, ca niciodată pînă atunci, strîngînd ușor din fălci și rezemîndu-se cu tot spatele său masiv, de om care trăise mai mult în picioare, de speteaza scaunului ce scîrțîi puternic în liniștea lăsată. Mîinile, pe care și le ținuse aproape tot timpul împreunate pe masă, acum și le întinse paralel, cu pumnii strînși tronînd parcă independenți, separați de el ca niște obiecte. Orbitale umbroase, profunde, ale ochilor adăposteau o atenție sporită pe care Chiril o resimți de departe ca pe o sursă tăcută de energie. Acest om – înregistrase el, vorbind, cu capacitatea secretă a intelectului său de a lucra în dublă partidă, făcînd în subsolul activ și febril al gândirii observații imposibil de dat pe față, – putea să fie un om simpatic. Apoi și îndemnul lui bonom, popular „... curaj, tovarășe Merișor, dă-i drumul!”... „Sub masca principialității lesne de proclamat în ședințe, așadar, tovarășul Spuderca comisese pur și simplu o delațiune, ca sicofanții Atenei care își câștigau viața pîrîndu-i pe amărîții hoți de smochine...” „Protestez! — îi tăiasse vorba cu vehemență Spuderca, ridicîndu-se de astă dată drept în picioare, nu numai cu un umăr ca la prima întrerupere – tovarășul Merișor, dacă pot să-i spun tovarăș, e un idealist confuz și un cosmopolit. Numai exemplul pe care l-a dat! *Domnul* Merișor ne instruiește cu pilde din filozofia

idealistă!...” Merfu îl poftise făcînd un gest cu palma în jos să ia loc. Să aștepte tovarășul Spuderca, să aibă răbdare, îi vine și lui rîndul, să ceară cuvîntul și i se va da și lui cuvîntul, toată lumea are dreptul să participe la discuții, dar vorbitorul nu terminase încă ce avea de spus – după leșinul ei, Reta părea complet scoasă din competiție. „Să ne referim la tovarășa Mușon, să nu ne îndepărtăm de la subiect”, îi pusese el în vedere lui Chiril, care încuviințase liniștit, controlîndu-și respirația – nici nu avea cum să se îndepărteze de la subiect, el se afla chiar în miezul subiectului. Reluîndu-și expunerea, revenise îndărătnic la procedeul lui Spuderca, încercînd să-l explice, să-i arate resortul moral dubios: de la un delator – precizase uitîndu-se drept în ochii lui Merfu – poți să te aștepți la orice, chiar și să trădeze a doua zi, fără a clipi, cauza pentru care cu o zi în urmă făcuse impresia că luptă cu devotament! Era culmea. Așa ceva nu se mai spusese pînă atunci în nici o ședință. Sala părea contrariată de întorsătura pe care o luase polemica celor doi. Spuderca sesiză situația și se ridică din nou enervat în picioare. „Asta e delațiune? — strigă el. Delator e acela care e credincios partidului? care își deschide inima și sufletul înaintea partidului? care combate, care arată cu degetul pe dușmanul de clasă?”, perioadă retorică rostită cu o repeziciune de necrezut. Chiril replicase sec: „Dar azi-noapte, fiindcă repetiția a avut loc chiar azi-noapte, nu? nu erai gata să închei un pact cu acest dușman de clasă pe care acum îl arăți cu degetul, după nici douăzeci și patru de ore? Atunci de ce ai mai participat la înscenarea asta, vreau să știu”, insistă cu siguranța diabolică dobîndită sub efectul furiei, nemaiîținînd cont de cei din sală și nici de comisie, adresîndu-se numai adversarului său, peste capul tuturor. Violența duelului îi dezorientase pe toți, și pe conducătorul dezbaterilor, care din cauza aceasta întîrzie un timp înainte de a interveni energetic, obligîndu-

I pe Spuderca să se așeze din nou și făcându-i apoi încrunțat lui Chiril un semn cu mâna, ca un arbitru de box ce indică reluarea unei lupte care se duce nu tocmai în limitele regulamentului. Unul dintre membrii comisiei, cel ce ședea în dreapta președintelui, se aplecă la urechea acestuia și îi șopti ceva. Merfu clătină din cap de câteva ori. Chiril ghici imediat că cei doi îi dădeau lui dreptate, și prinse curaj. Da, tovarășa Mușon greșise. El n-o cunoștea bine, dar din cele relatate în ședință, reieșea că avea caracter, măcar acest lucru tovarășul Spuderca, care de la o zi la alta își schimba punctul de vedere, nu putea să-l conteste. Vorbitorul făcuse aici o pauză involuntară, crezând că adversarul său îl va întrerupe iarăși cu vehemență, dar, fapt curios, acesta se abținu.

„Primise un bilet între timp, tu n-ai observat, - îi explică Reta - i-l trimisese Derdeicea de la raion, sînt prieteni, unii din ardeleniiăștia din generația veche au administrația în sînge, cum au comerțul oltenii - administrație, birocrație chezaro-crăiască. Tu, în schimb, regățean, ești Mitică-fără- pată-și-fără-reproș!” și îl sărută pe întuneric. Își revenise. Chiril continuă să refacă mutările partidei.

Tovarășa Mușon declarase că ar fi fost nesinceră în fața partidului dacă s-ar fi lepădat formal în ședință de o credință care în adolescență o formase, ajutînd-o să ducă o viață morală riguroasă și corectă și căreia îi rămăsese datoare în conștiința ei. Nu putea să treacă ușor peste acest lucru, ar fi fost necinstit, și pentru ea și pentru părerea ce o avea despre partid ca despre o organizație ce n-ar fi admis în rîndurile ei un om care se joacă cu propria lui conștiință, acceptînd un lucru înainte de a fi profund convins că e bine să fie așa și nu altfel. Un ins care nu renunță formal la ce a crezut el o dată - perora Chiril în fața comisiei din ce în ce mai nedumerite - un ins care nu ține seama de circumstanțe

și conjuncturi, ci de etica de bază a unei revoluții hotărâte, odată cu făurirea unei societăți noi, să modifice și esențialul, tocmai ceea ce relația de la stăpîn la rob desfigurase în om, caracterul omului, adică — paranteză din care vorbitorul ieși ca un înotător temerar, doar capul mai văzîndu-i-se undeva departe la linia orizontului... — un astfel de ins, luînd foarte în serios problemele de conștiință, înseamnă că e capabil de un atașament profund. Dacă acest ins a avut neșansa să se rătăcească într-o direcție falsă, în suflet el va păstra, oricum, resursele unui real devotament cînd va regăsi calea adevărată, și asta uneori cu mai multă decizie decît unul ce ar crede în ceva lesne, din capul locului și fără o cunoaștere profundă a motivelor adeziunii sale. Acesta se numește, după mine, caracter! repetase Chiril cu mîndrie, el însuși rătăcit, simțind vag în timp ce vorbea astfel că înainta pe un teren necunoscut încă — asta se vedea bine și în ochii comisiei din ce în ce mai perplexă.

Aici, — îi reaminti Reta dezvelindu-se cu nervozitate (era cald, o noapte înăbușitoare) — a intervenit gazetarul ăla înfipt care o atacase și pe ea și care a strigat: „Tovarăși, cea mai bună dovadă că tovarășul care vorbește n-are ce căuta printre noi, e că eu, care am nivel ideologic, datorită mea fiind să fiu zi de zi la curent cu politica partidului, n-am înțeles nimic, zău. Să mă tăiați, dacă am înțeles ceva din toată pălăvrăgeala asta!” (Spuderca exclamase din capătul celălalt al sălii ca un ecou „Așa e! Așa e!”) Sala se însuflețise brusc, ieșind cîteva momente de sub tensiunea în care stătuse pînă atunci, reprimîndu-și reacțiile. Întorcîndu-se să-l vadă pe cel care îl întrerupsese, Chiril — spunea acum Reta — îi zîmbise ca un condamnat ce găsește la auzul sentinței capitale superioritatea nevrută că el va cunoaște în scurt timp ceea ce celorlalți încă nu le era dat să vadă... Ceva curios, insista Reta, cu darul femeilor

inteligente de a reține amănunte în aparență lipsite de importanță. Merfu spusese: „Să mergem mai departe, să nu-l întrerupem pe tovarășul Merișor, să vedem ce mai are de spus” – și repetase gestul arbitrilor de box invitând la reluarea unei lupte oprite. Chiril era pierdut. De fapt, vorbele gazetarului bătrîior, un social-democrat de pe ulița Sărindar, hotărîseră totul. Pornit pe drumul ales, trebuia să meargă mai departe, cum spusese și Merfu. Era clar că se înfunda singur – drum prin pustiu, fără apă, fără umbră, doar miragii amăgitoare. Poziție greu de apărat. Cum să împaci catolicismul cu comunismul? Asta era într-adevăr o enormitate. Cine-l pusese să pledeze? Reacția lui de a apăra o ființă lovită nu-și găsea altă justificare decît în mîrșăvia lui Spuderca. Asta-l făcuse să sară în sus – Reta spunea că nici ea nu înțelesese și că gestul lui, la început, i se păruse curată nebunie. Papistașa!... Chiril pleca decis spre pieire. El știa, ghicise ceva. Fusesse o simplă intuiție bazată pe bun-simț și pe o încredere în raționalitatea marilor mișcări ale istoriei. Preoți catolici misionari printre populațiile sărace ale Africii sau Americii de Sud începuseră să protesteze contra clerului înalt care sprijinea interese latifundiare, exploatarea maselor ignorante. În rezistența italiană, înainte ca Mussolini să fie executat și după aceea, luptători comuniști și catolici se întîlneau în tabăra democrată. Un dialog timid, dar care avea să influențeze treptat poziția Vaticanului în problemele societății moderne. Comunismul era o idee universală care avea de partea lui, chiar dacă nu întru totul conștienți, sute și sute de milioane de dezmoșteniți, de înfometați și de analfabeți a căror singură știință era oprimarea, cunoscută pe propria lor piele, precum și faptul că așa nu mai mergea și ceva în lume trebuia neapărat schimbat. Această necesitate, începînd să cuprindă întreg globul – „katholikos”, însuși termenul filozofic grecesc nu însemna oare la originile

lui „universal”? — îi readucea acum aminte Vaticanului de propria sa sursă înnoitoare de la începutul primului mileniu creștin, cînd a celor săraci și umili avea să fie împărăția cerurilor. Ei bine, împărăția asta nu era o metaforă? Progresul modern, așa cum spusese tovarășa Mușon, – și numai în acest sens trebuiau luate cuvintele ei, – nu însemna, în sfîrșit, realizarea mult rîvnitei lumi ideale, așezată de niște amărîți în cer, fiindcă pe pămînt nu găseau unde?... Dogmatismul, în toate, avea o trăsătură comună: aceeași intoleranță lipsită de perspectivă istorică. Mult mai tîrziu, Cavadia, după ce se întorsese dintr-o călătorie făcută la Roma, avea să-i relateze că un iezuit tînăr și inteligent, pe care îl cunoscuse la un congres mondial al partizanilor păcii, glumise spunîndu-i în șoaptă, lui, delegat comunist, într-o convorbire spiritual susținută în timpul unor dezbateri plictisitoare: „Caro amico, voi e noi abbiamo qualche cosa di comune: molta considerazione per gli infideli e una intrattabile ripugnanza per gli eretici” – comuniștii adică și catolicii se înțeleg măcar într-o privință: și unii și alții au multă considerație pentru necredincioși și un intratabil dispreț pentru eretici. Butada, adusă din Italia ca o adevărire a intuiției lui Chiril din anul '50, prinsese rădăcini, priindu-i pămîntul latin din Balcani. Dar asta privea viitorul. Chiril lansase prea devreme porumbelul. Apărarea se încheie într-o tăcere de gheață. Urmaseră alți cîțiva vorbitori care avuseseră numai aprecieri negative despre tovarășa Mușon. Foarte bine făcuse tovarășul Spuderca că demascase înscenarea petrecută cu o noapte în urmă. Conștiința lui de comunist și nimic altceva îl sfătuisese să se rupă de doi reacționari, reprezentanți ai clasei exploatare, chiar dacă pentru slăbiciunea sa de moment merita o sancțiune, pe care avea s-o primească bucuros. Toate teoriile lui Chiril Merișor erau grave confuzii idealiste și cosmopolite. Tovarășul care îl întrerupsese spunînd că nu înțelesese

nimic din expunerea lui (gazetarul din Sărindar) avea toată dreptatea și rezuma hotărîrea pe care comisia trebuia s-o ia cînd îi va veni rîndul. Luisa Gronțan, colega lui Chiril de la secția Traduceri, spusese că acesta „nu împlător” intervenise în favoarea Esterei Mușon – nu-i spusese tovarășă, socotind-o de pe acum exclusă – că amîndoi se potriveau „ca sacul cu peticul” – obiceiul ei sîcîitor de a vorbi în proverbe cînd lua cuvîntul în public. Intervenția ei fusese dură, plină de subînțelesuri ori de cîte ori pronunța apăsător *Estera Mușon*, scoțînd în relief și numele ei exotic de „burgheză trufașă”, care îndrăznise să se prezinte astfel înaintea comisiei. Reta puse cu precauție o mîină întrebătoare pe pieptul lui Chiril : „Nu cumva Luisa asta era și puțin antisemită, nu crezi?” Tot ce se putea... Timpul cerne cu răbdare totul, pînă cînd în sită rămîne acel grăunte al înțelegerii pe care nici nu-l bănuiseși. Peste cîtiva ani, la balul dat în cinstea „Zilei femeii”, Luisa se apropiase de el invitîndu-l la acel memorabil „Damen-vals”. Era îmbrăcată într-una din multele ei bluze de mătase cu dantele ce păreau flori crescute din însăși carnația ei de femeie cu o fiziologie triumfătoare. Ochii, viorii, culoarea liliacului bătut, se umeziseră de plăcerea ritmului și străluceau. Din absurd se naște și amorul – își spunea Chiril învîrtind-o în tact – din contradicții și abjecții duioase, fecunde! Luisa respira greu, se lăsa moale în brațele lui, cu pieptul ei mare, elastic, liber, fără sutien, săltînd la întoarceri cu o greoaie promisiune. La tangoul următor, el se înfipsese numaidecît. Or, tangoul, se știe, e un mare codoș. Chiril, păcătos, mărise avansul... După Estera Mușon, urmasa la verificare Truța Floarea. Ea trecuse cu aclamații. În plîns izbucnise și cînd luase cuvîntul. Bocea țărănește, cu fața ei sinceră și vioaie strălucind de lacrimi – tipul de femei bune la inimă, care aprind luminări și la căpătîiul dușmanilor. Sala aplauda emoționată. Cînd îi venise și lui Chiril rîndul, imediat după Truța, contrastul se făcu

simțit numaidecât. Era vorba de o simplă formalitate. Singur se caracterizase prin cele spuse mai înainte. Această situație ținu s-o sublinieze de la început unul dintre membrii comisiei. Merfu întrebă dacă vorbitorul avea de gând să retracteze cumva cuvintele rostite în apărarea tovarășei Mușon. Era o șansă. Chiril pricepu că i se oferea această șansă. Aici se produse un incident cu totul neașteptat. Truța, încălzită de aplauze, se ridică și strigă cu vocea ei de zile mari: „Pe tovarășul Chiril îl cunosc! Mă salută totdeauna primul ca pe-o doamnă! E băiat bun!...” Sala izbucni într-un năprasnic hohot de râs. Însuși Merfu, făcând semne de potolire, avea lacrimi în ochi. Truța tăcea, rușinată. Când se lăsă liniștea, Chiril răspunse că nu; nu retracta nimic; ce spusese, spusese, erau păreriile lui. Merfu îl privise lung din orbitele lui mari și întunecoase. Apoi coborî fruntea, rămânînd astfel aproape zece secunde, părăind că cercetează cu mult interes ceva, un punct al mesei, pe care numai el îl vedea. Membrii comisiei respectară tăcuți, deși puțin intrigati, această pauză obosită parcă, oricum nefirească pentru un om atît de hotărît. Un alt membru al comisiei, în răgazul ivit, se ridică încetișor, puse mîna pe carafa cu apă, o înclină tot atît de încet, cu prudență, cît era nevoie ca să umple fără zgomot un pahar, și după ce umplu paharul vru să i-l aducă, pășind rar, cu grijă. Merfu observă mișcarea, că lui i se oferea paharul, și se scutură, respingîndu-l cu o mormăială nedeslușită. „De ce ai intrat dumneata în partid, tovarășe Merișor, ce te-a făcut pe dumneata să intri în partid?” întrebă el în sfîrșit, rar și răspicat, dînd peste cap normele, – de regulă se începea cu autobiografia orală. Chiril nu se aștepta la întrebarea aceasta, care se punea de obicei mai tîrziu, ca o încoronare a cauzelor, faptelor și lămuririlor acumulate pînă în pragul adeziunii. El păstră, gîndindu-se, o tăcere aproape egală în lungime cu tăcerea lui Merfu. Și spuse de ce. Merfu păru mulțumit. Răspunsul

era bun. „Ce este comunismul?” adăugă el, și iarăși avu gestul acela al lui de împreunare liniștită a mâinilor sale grele și negre pe viață de fost mecanic de locomotivă. Chiril șovăia. Să fi uitat? Sau definiția cerea un timp mai lung de gândire?... „*Comunismul* - îl ajută binevoitor Merfu - *este puterea sovietelor plus electrificarea!* — așa ne învață Lenin...”

Chiril tăcea. Sprîncenele ridicate ale președintelui comisiei îi aduceau aminte răspunsul corect. „Desigur, desigur - spuse cel întrebat, trezindu-se ca din vis și încercînd să reintre în realitate. Dar eu cred că el... comunismul.... Mai este... și omul... în întregime scăpat de orice servitute și chiar și de obsesia chinuitoare a propriei sale libertăți...” Frază care se încheie obscur și care dezlănțui vacarmul.

Sala protesta în picioare. Cîțiva dintre membrii comisiei se ridicaseră și ei agitați, uitînd de Merfu care continua să stea jos în mijlocul gălăgiei, făcînd cu amîndouă brațele semne de potolire.

Luisa țipa ca peste un șes nemărginit:

„E un idealist periculos. Tot ce spune e minciună... minciu-nă!... E un mincinos... Un în-di-vi-du-a-list! Să fie dat a-fff-ară!... a-fff-ară!!!, să-l smulgem din mijlocul nostru ca pe o bu-ru-ia-nă!...”

Era tot glasul ce-l chema pe terasamentul căii ferate în preajma gării Ploiești-Vest. „Și dacă vine trenul?” întreba prostește Chiril privind șinele care reflectau lumina verde, fixă și rece a semaforului. „Nu-i nimic! țipa ea zvîrcolindu-se. Vom auzi!... vom auzi şuieratul... dar să vie odată... să treacă peste trupurile noastre păcătoase de viermi istoria!... istoria!... istoria!...”

Merita Chiril Merișor să facă parte din avangarda clasei

muncitoare?... De acest lucru începuse a se îndoii, cinstit, el însuși mai întâi, dîndu-se în lături ca un soldat ce nu rezistă unui marș prea greu și lăsînd grosul companiei să treacă în pas vioi înainte...

El spunea îndărătnic: „asta e! deocamdată se amîină. Rămîne pentru mai tîrziu!...” Pentru un viitor în care suferințele unei generații pot părea derizorii celor ce vor avea atunci o altă măsură a lucrurilor. De ce se temea el mai mult, închipuindu-și viitorul acela superior în multe privințe, era că experiența generației sale și-ar fi putut pierde proporțiile avute la vremea dată, și că ei toți nu vor fi trăit nici măcar o dramă veritabilă, vrednică să înfrunte timpul. Despre toate, posteritatea ar fi zis poate cel mult, dînd din umeri: „Niște caraghioși!, zidul era de paiantă și ei habar n-aveau...”

Galeria avea un punct de vedere deosebit, încercînd să explice eșecul... La Chiril, dorință secretă și inconștientă de autodistrugere. Un caracter ferm în aparență, purtând în el o tainică și invizibilă spărtură. O veșnică eschivă în fața obstacolului, iar verificarea fusese unul!... O stare curioasă, în care eroul evită să înfrunte un anumit aspect al realității, sau toată realitatea la un loc. De aceea, el se arată oricînd gata să-și agraveze poziția în existență, făcînd acest lucru chiar cu o senzație de eliberare plăcută. Iertarea nefiind posibilă, el se pedepsește singur ca să se răscumpere pentru o vină de cele mai multe ori imaginară. Atît avea de spus *Galeria* în această privință.

Cavadia pășește în acest cor improvizat, cu un pas al lui, repede și ușor. Să vedem, să urmărim, care sînt aparențele, spune el, întrucît din moment ce ele există, înseamnă că sînt necesare, și trebuie să te pui mereu la curent cu mersul lor. Nu conflictul de idei e totdeauna

cauza nefericirii. Acest conflict poate să fie și el una din aparențe. O infirmitate e de ajuns să explice multe lucruri puse pe seama unor nobile speculații; sau o dorință secretă de răzbunare, un resentiment bine mascat. La ședințe, poți studia în voie această năstrușnică relație dintre aparență și realitate. Cavadia avea aici oarecare experiență... Dar Chiril? Ei bine, Chiril, cu erotismul lui de care, culmea, se plînge, cum s-ar plînge un neputincios... Aici, Cavadia, știind că se implica singur, deși la modul opus lui Chiril, făcea o pauză plină de subînțeleșuri – adică asta era situația!... Acel cusur al lui se preschimba însă cu profit într-o calitate deosebită a inteligenței dezlegînd lucid în orice împrejurare încurcăturile vieții. Pe cînd Chiril ... El era robul instinctului său. Neliniștea, confuziile lui, neputința de a tranșa net lucrurile, de a lua hotărîri categorice, se datorau în bună parte moliciunii. Acestea erau părerile lui Cavadia. Tot el, înaintînd necruțător spre cauza cauzelor, vorbea, ca mare amator de artă plastică, de Sfinxul unui supraréalist... Acest Oedip modern – situația inversîndu-se – interoga el Sfinxul, unul disproporționat de mic față de dimensiunile omului. Sfinxul, care e arătat de obicei impunător, punîndu-i trecătorului întrebarea fatală, avea înfățișarea unui mic monstru, hibrid, cu o crinieră zbîrlită pe ceafă, ca penajele pieilor-roșii, iar ciudățenia era că animalul acesta mitologic aducea cu un sex bărbătesc – sexul lui Oedip, propria lui problemă, de fapt. Reieșea că întrebarea cea mai grea, pe care noi șovăim să ne-o punem din pricina unui vechi tabu sădit în cutele cele mai adînci ale memoriei noastre, e tocmai aceea care privește organul reproducerii, creșterii și înmulțirii, al fecundității, dar și al desfrîului, uneori... Iată asupra cărui lucru s-ar fi convenit să-și concentreze atenția Chiril. Cînd era vorba de slăbiciuni, el se oferea generos ca un exemplu viu pentru disecțiile moraliștilor. Cavadia sesiza această inegalitate, căutînd în

compensație argumente care să justifice, omenește, slăbiciunile. Atunci ele deveneau un semn al individualizării umane. Perfecțiunea obligă oamenii să ajungă la același numitor comun, idealul moral abstract. Asta ar fi fost un sacrificiu: să accepți să nu te mai deosebești cu nimic de ceilalți! De aceea noi ne și apărăm atît de mult slăbiciunile, motivîndu-le ca pe o proprietate a noastră particulară, cea mai scumpă de fapt. Împins de zefirul dialecticii sale, Cavadia spunea lucruri interesante. În acel moment bătu alt vînt și impecabila lui construcție se năruî. Vorbea generația de mijloc a *Galeriei*. Cel despre care se putea zice pe drept cuvînt că știa ce înseamnă echilibrul, distinsul profesor universitar de rezistența materialelor, îmbrăcat în halatul său vechi chinezesc de mătase, cu doi dragoni galbeni în luptă, el intervenise desfăcînd capacul cutiei de ceai. Presărînd în strecurătoare firele aspre, răsucite, nervii plantei cerebrale, rostise, fără a privi pe nimeni, doar aceste cuvinte: „Să nu uităm... să nu uităm, domnule Cavadia, nici legea fizică, verificată, ce face, ca pe pămînt, cel puțin, din două slăbiciuni bine articulate să rezulte o forță apreciabilă. Aceasta ar putea folosi deopotrivă, la o înțelegere mai judicioasă a caracterului omenesc...” Bunicul, a cărui maturitate se împlinise în sunetul săbiilor ascuțite în cerdacuri, cînd cu războiul din 1913, și care era la acea epocă maior activ de roșiori, deținea punctul de vedere cel mai vechi al *Galeriei*. Ținerea lui de minte nu era în stare să aducă la toate acestea vreo contribuție înțeleaptă, contrar părerii curente care există despre bătrîni. Ce auzea el în jur cu siguranță îi făcea impresia unor mesaje sosite din alte lumi.

... Corul strîns și atît de felurit, mergînd pînă la părerile mai concrete, singurele ce puteau aduce claritate, dacă nu mîngîiere, executa atunci altă mișcare, și se auzea în fine o vorbă răspicată și cinstită, punctul

de vedere, glasul iacobinului din strada Gabroveni...

A doua sau a treia zi, îngrijorați, Aurică și Bunthe îl duseseră pe Chiril la Axente, fostul strungar de mecanică fină, *fost* din cauza pensionării survenite în urma unui accident de muncă (pensionare se pare grăbită – spunea Aurică – făcută la repezeală și cu un lung oftat de ușurare, dat fiind tonul lui colțos cu șefii și obiceiul stingheritor de a aplica în viața uzinei principiile declarate în ședințe), să-l „consulte”, după expresia tipografului, iar cei doi chiar aerul acesta îl avuseseră, că merg la un doctor, internist în speță, să vadă ce are sau ce a avut „băiatul”. Bunthe locuia cu un etaj mai jos decât Axente – la mezanin, de fapt, casa neavînd decât un singur etaj. Fostul cavalerist se mîndrea, ca vecin, că el auzise întîi și întîi deviza misogină a casei... ce striga fostul strungar cînd veneau pe la el fetele de la fabrică să-l caute, – faimoasa lui notă categorică de respingere, aruncată de sus, din balconul de fier forjat: „Putorilor, mai puneți și voi mîna pe-o carte!”, odaia sa de burlac ursuz devenind cu vremea un sanctuar de studiu aprig. Lui Chiril, în urma acestei întîlniri pline de tensiune, ar fi trebuit să-i fi fost limpede de la bun început că în primii pași ai revoluției, în joc aveau să intre nu numai conștiințe exemplare, – puține, orișice s-ar zice, se strîmba sceptic Axente, ilegalist de prin 1938. O conștiință solidă, după el, o conștiință marxistă cerea mai întîi eliberarea morală, care eliberare morală nu se putea fără o bază materială bună, nu zic excelentă, conceda Axente, dar bună. Asta ar fi făcut ca omul, omul revoluționar, să se ridice senin și echilibrat și sigur mai mult pe dreptatea și rațiunea lui, decât pe puterea oarbă, și dator față de sine și de ceilalți – or baza aia materială bună care ar fi scăpat omul de mizeria lui morală, nu exista încă, nu putea încă să existe, din motive bine știute. Așa că revoluția pornea „cu o mare datorie la activ”. Axente chiar așa spusese, și, din acest moment,

de la aceste cuvinte: „cu o mare datorie la activ”, Chiril devenise deodată foarte atent. Neasigurându-se mai întâi baza necesară – căci puțini sînt cei ce au forța morală de a lupta în orice fel de împrejurări pentru un ideal, adăuga Axente – în lupta pentru nou ar fi intrat și unele din armele vechi, acum întoarse în altă direcție, brutalitatea, abuzul... mă opresc aici, azi sînt zgîrcit, nu-mi dă mîna, anunțase el... Aceasta nu înseamnă că noi trebuie să dăm înapoi, numai fiindcă am constatat pe parcurs că în partid au intrat și niște elemente necinstite. Rolul unui bun membru de partid e să meargă cu adevărul lui, și cu al celorlalți, dacă se lovește cu al lor, pînă la capăt, ori, cum zic toți la ședințe, pînă-n pînzele albite de atîtea spălături, chiar dacă urzeala între timp se mai și rupe... Aici Axente se opri, avînd un zîmbet al său. Aluzia era cît se poate de evidentă. Totul mersese metodic, cu temei, pînă cînd fostul strungar cunoscuse, din gura lui Aurică sau Bunthe, nu se mai știa precis, dar mai sigură era referința la cel dintîi, că „băiatul” lor *nu mai răbdase*, și, fiindcă de demisie nu putea fi vorba, făcuse prostia de a contribui în largă măsură la sentința aceea neașteptată a comisiei de verificare. Aici avusese loc ciocnirea. „Ce-nseamnă: *nu mai răbdai?!*” îl privise cîteva clipe Axente. „N-am zis asta” se apăra Chiril. „Păi reiese... așa reiese” și se uită la cei doi martori ai săi, care aprobară, tăcuți. „Eu am zis: nu sînt de acord” repeta băiatul. „Ce-i aia *acord*? Acord cu cine?” izbucnise Axente pentru care nici un argument și mai ales cuvintele care nu reprezentau ceva concret nu aveau nici o valoare... „Și ai spus... ai mai spus asta cuiva?” „Ce?” încerca să-l înfrunte Chiril. „Că tu... că tu singur ți-ai făcut-o cu mîna ta... că așa ai vrut tu?!” „Nu, n-am spus”, mințea el. „Cum n-ai spus? Păi dacă știm noi trei, și se întoarse din nou spre cei doi, înseamnă că știe toată lumea. Atunci la ce-ai mai intrat în partid? Ca să ieși? Ca la cinematograful, cînd nu-ți place

filmul?!“... „Băiatul a ținut capul sus”, îi puse în vedere Aurică. „Tot l-ar fi dat ei afară”, murmurase și Bunthe. „De unde știi dumneata?” îl repezise colocatarul, și, tăbărînd iar pe Chiril, exclamă în culmea surescitării: „Spune-mi, atunci, de ce dracu ai mai intrat *dumneata* în partid?” Chiril își adusese aminte că întrebarea aceasta-tip i-o pusese la verificare și șeful comisiei, Grigore Merfu. *De ce dracu...* Nu era expresia cea mai nimerită; dar așa-i venise lui Axente. Gîndindu-se puțin, răspunsese ce-i răspunsese și lui Merfu, atît că acum adăugă ceva ce nu spusese atunci, și care-i veni în minte pe loc, și anume că *motivele* se schimbă și ele ca și realitatea; cauzele adeziunii, adică, pot suferi transformări, ținînd de evoluția conștiinței fiecăruia ca și de a celorlalți, care te judecă pe tine. Practic – trăsese el concluzia – nu putem avea în timp, pentru unul și același lucru, aceleași motivări. Ce a fost valabil ieri, e posibil să nu mai fie azi, sau mîine, sau cine știe cînd, în viitor... Astfel încît motivările lui vechi nu mai stau în picioare; iar dacă azi, presupunînd că n-a fost exclus și ar voi să intre din nou în partid... deși ciudat, oricum ar fi, continui să rămîi comunist, ca o datorie contractată pe viață... Nu, nu te scalzi de două ori în apa aceluiași fluviu – asta Axente s-o știe. Sîntem în mijlocul unei treceri, ea însăși în veșnică prefacere și care ne duce, ne transportă pe toți... „Știu, totul curge, am citit”, spusese morocănos „iacobinul”, care nu voia niciodată să lase impresia că rămăsese cumva în urmă cu lecturile lui... Totuși, explicațiile lui Chiril păreau atît de întortocheate... Dar comunismul? Îl întrebasese acolo ce era comunismul?... Chiril repetă vorbă cu vorbă tot ce spusese. Axente îl privea și intrigat și cu un imperceptibil impuls al mîndriei sale de om drept ce îi cucerea treptat fața, fără voie, o față reflectînd totdeauna mișcările inimii – sentiment pe care ceilalți doi, bătrînii, nu aveau cum să-l sesizeze. Așa vorbise el, Chiril Merișor?!... Axente pufnea, străbătea

cu mâinile la spate odaia, se oprea, se uita iarăși la acel tânăr pe care-l crezuse totdeauna cam nătăfleş, un visător incapabil să accepte realitatea... Dacă n-o făcuse din interes, – şi nici vorbă nu putea fi de aşa ceva, – la ce o făcuse?!... Aurică şi Bunthe interpretară această nervozitate a prietenului lor ca pe ceva deosebit de grav. Se uitau unul la altul, întrebători. Dacă era aşa, boala băiatului era grea, într-adevăr!...

IRITAREA LUI CHIRIL AVEA DE FAPT O CAUZĂ MAI îndepărtată decît mica indiscreție a lui Brummer ce nu făcuse decît să scormonească mai vechi întîmplări... De *încurcătura* posibilă de care amintise Brummer putea fi vorba, la urma urmei, și încă în modul cel mai concret. Luisa voia un copil. Ea ținea cu încăpăținare să aibă acest copil cu el, deși nu terminase divorțul. Aflînd vestea la editură, în pauza de prînz, în cantina de la subsol unde ea începuse în ultima lună să scoată bonuri pentru amîndoi, să ia masa împreună, și dînd din ce în ce mai des semne de delăsare, de neglijență – umbla șleampătă, nepieptănată, cu ciorapii rupti, căska zgomotos, purtîndu-se asemeni acelor femei care, punîndu-și în gînd să nască, nu le mai pasă cum arată – Chiril intrase în panică. O teamă superstițioasă îl făcea să creadă că o progenitură concepută în acele condiții anormale n-ar fi putut duce la nimic bun. Din asta, clar! — spunea el – nu putea să iasă decît un monstru. Una din acele defectuoase alcătuiri biologice rezultînd din tarele părinților și picînd pe capul lor ca un blestem. Teamă nedezvăluită nimănui, încredințată doar Galeriei, fără grija măcar că stăpînul ei s-ar fi putut simți prost, fiind, la urma urmei, el însuși unul din acei cu umor și deriziune numiți „copii vitregi ai soartei”. Dar ce era SOARTA?... Acest cuvînt în care doarme cuvîntul SORĂ? Consonanță tulburătoare. Ea cuprinde tot, și dimineața ploioasă de toamnă, și țiganca, doica bătrînă și beată venind cu o sticlă de rom în mînă spre fereastra copilăriei, scăpînd această sticlă, spartă în noroi, sorbind ca dintr-o cupă sordidă băutura strînsă în urma ce o lasă în noroi copita oricărei mîrțoage... *Sors humana* (sora

tuturor). Ea rîde indulgentă la ideea că totu-i aranjat dinainte. Ea nu pricepe de ce noi refuzăm libertatea oferită. Ea privește peste umărul nostru, pactul nostru semnat cu mînă tremurătoare la ananghie, cu *Ananke*, Necesitatea în zdrențe cu ochi măriți de frică, de rugă?... Determinări care nu sînt altceva decît ceea ce noi am lăsat să treacă de la noi; ceea ce n-am știut să alegem la timpul potrivit, neavînd nici forța, nici claritatea, nici curajul...

Chiril, dimpotrivă, el credea într-o lume riguroasă de condiționări ce nu-ți lăsau altă alegere, împingîndu-te părintește din urmă, în afara micilor încălcări, atît de nesemnificative, încît scapă vigilenței ochiului din vîrfurile Piramidei însumînd totul. O încredere într-un aranjament perfect gîndit și pus la punct, așa cum și stelele ar prezida pînă la ultima consecință voința oricui. Dar, nemergînd atît de departe, pînă și speculațiile lui făcute în jurul acelei ipoteze, în mijlocul cărora el stătea ca un posibil tată... (și care ascundeau de fapt eschivele unui bărbat lipsit de îndrăzneala vieții, cu procentul ei de neprevăzut și de nesiguranță pe care orice om de rînd îl acceptă firesc). Cînd Luisa, de pildă, îl anunțase că vor avea un copil, și că acesta va fi copilul *lui*, Chiril intrase în panică, nu atît din cauza complicațiilor în care se producea evenimentul. El „nu se vedea reprodus în viitor”. Astfel încît în ziua în care ea, nesuportînd sarcina, o *sarcină toxică*, se internase în spital pentru intervenția chirurgicală necesară, Chiril răsuflă ușurat. Incompatibilitate, „sarcină toxică, „Erhaș negativ”, – o cabalistică întregă... Faptul că ea avea *minus* și el *plus*, incompatibilitatea în sine, nefavorabilă, toate acestea el le punea pe seama unui lanț de inconveniente fatale a căror intuiție se felicita că o avusese și care justifica ce credea el că fusese „neviabil” în noaptea concepției, – mai mult ca sigur noaptea sabbatului feroviar. Un lucru neplăcut fusese și faptul că trebuise să primească, în

urma insistențelor Luisei, pe cînd ea se afla în spital, să-și facă analiza sîngelui, totul dîndu-se în vileag, și anume că femeia nici nu terminase divorțul și făcuse, avusese intenția să facă un copil cu altul, cu el, care îi era coleg de birou și care, culmea! — pentru cunoscuți - fusese exclus din partid în bună măsură datorită ei... Totul era atît de încurcat!

Brummer, fără să știe nimic din toate acestea, călcase peste detonator. Chiril îl pusese imediat la punct. Lui nu-i plăcea să se amestece nimeni în viața sa intimă. Replica fusese dură. Asta îl surprinsese pe anticar, care îl știa băiat gentil și prevenitor. Își ceruse pe loc scuze, Chiril pusese totul pe seama nervozității și oboselii. La urma urmei, interesul lui Brummer era unul părintesc. Anticarul nu avusese niciodată copii, și ar fi dorit să aibă, contrar lui Chiril, la fel ca Aurică, tipograful, tutorele său legal. Cu vîrsta, spunea Chiril, bărbații lipsiți de progeneruri caută una, pe care s-o apere, s-o ajute, din instinct, dintr-un instinct căruia „nu i se dăduse de lucru”. Aurică, de exemplu, ar fi fost (și era) un tată larg și duios. Brummer, în ciuda inteligenței și concepțiilor sale libere de viață, ar fi fost un tată tiran. Cert e că Brummer se trezise spre sfîrșitul vieții cu această mică dramă de părinte frustrat, pe care Chiril nu o înțelegea deloc. Anticarul îl cicălea des dîndu-i dovezi exagerate de afecțiune, purtînd în ele dreptul tiranic înnăscut la constrângere și interzicere, firesc oamenilor ce văd în existența odraslelor un bun prilej de a corecta prin ele propria lor viață scursă și asupra căreia nici un fel de îndreptare nu mai e cu putință...

Brummer se opri lîngă trunchiul unui arbore a cărui coroană se apleca peste taluzul înclinat sporind întunericul, ceea ce încurajă mărturisirea. Praxiteea fusese reținută pentru cercetări.

Chiril îl privea perplex. Nu mai respira. Deci asta era! se gîndi în lipsa de aer care îi golise creierul de sînge.

Vrînd să-și reia respirația, se înecă și începu să tușească rău. *Ce vrei să zici?* apucă să articuleze tușind în pumn, arestată? repetă, mai mult uimit decît speriat. Brummer aprobă, plecîndu-și capul cu gîtul strîns de papionul mare, umbră înfioată sub bărbia grea de om scund și dominator. El îl luă de braț pe Chiril, obligîndu-l să meargă, și îi vorbi ceva în legătură cu o afacere cu aur, un denunț, mai mult ca sigur. Praxiteea ar fi deținut cocoșei – asta-i — atît apucase să afle de la *Ober*, dar el, Brummer, nu crede că Praxiteea e în stare să comită o astfel de neghiobie, – poate bărbatu-său, idiotul, ramolitul ăla! și ea n-o fi știut, știi cum încep să se ascundă de ai lor bătrînii sclerozați, cum sapă și pun deoparte ca niște hîrciogii. Brummer se înveseli singur de spusele lui – Rorică, bărbatul Praxiteei, zău dacă nu arăta ca un hîrciog, acum îi venise în minte! Chiril înțelegea de ce vorbea atît de urît Brummer despre Rorică. El îi făcuse pe vremuri curte fără succes Praxiteei, și-apoi Rorică avusese pe timpuri avantajul de a fi un bărbat cuceritor, fără a simți nevoia de a face nici cel mai mic efort pentru a părea inteligent și spiritual. Anticarul mărturisi că se gîn- dise la început să nu-i comunice tînărului său prieten vestea; mai întîi ar fi vrut să se intereseze, să verifice și apoi să-l anunțe, să-i explice exact cum stă situația, ca să nu-l alarmeze degeaba. Pe urmă – lucru pe care îl mărturisise tot atît de franc – își zisese că poate la mijloc era altceva, povestea cu aurul să nu fi fost decît un pretext; oricum, mai bine era să-l pună la curent...

— Să avem răbdare pînă mîine, conchise el, cine știe, poate că *realmente* a fost invitată pentru cercetări.

Ajunseseră în dreptul podului Mărășești, mohorît ca tot cheiul la ora aceea, și cînd trecură podul pe malul stîng al Dîmboviței, spre zona Căii Văcărești, după cîteva zeci de secunde în care lucrurile se reășezară altfel parcă, în altă direcție, Brummer spuse repezit, ajungînd

la o concluzie a lui cu totul originală:

— Oricum ar fi, dragă băiete, inamica noastră principală rămîne imaginația... Infernul este imaginația, ascultă-mă pe mine, sînt bătrîn, știu ce vorbesc – iar imaginație are numai cine are și conștiință, cinicii sau tîmpiții n-au nici una, nici alta – de unde deduc că iadul este sala proceselor de conștiință pe care ni le intentăm singuri!... Tu, aici, ești un specialist!...

Chiril se opri. Anticarul mersese departe. Tot ce spusese el, spusese ușor, cu o gîndire lunecînd ca apa. Vorbele acestea ale lui păreau că trag după ele o experiență fantastică. Puteai să crezi că el se gîndise ani de zile la ce spusese acum, cu mult înainte ca ei doi să se fi cunoscut, să fi știut cîte ceva unul despre altul – un adevăr pe care nu l-ar fi spus oricui, și care, spus, era cel mai durabil semn de prietenie – încît decizia bătrînului de a-l formula în sfîrșit dădu acestui adevăr, prin recul, o irezistibilă putere de a se face înțeleș. Imaginația, aliatul sau inamicul conștiinței? În ce-l privește pe el admitea că întîmplările reale depășeau uneori orice închipuire. Bătrînul inversa acest raport nou, într-un mod pe care Chiril nu izbutea să și-l clarifice. La șaptezeci de ani, privind în urmă, probabil că drumul parcurs arată altfel. Viața e cu puțință să nu mai pară ceva întîmplător, ci un ținut extrem de rațional și de bine legiferat. Seninătatea unei bătrîneți echilibrate recunoaște în sfîrșit o ordine lumii, acolo unde altădată, rob al pasiunilor, vedeai numai fața absurdă a lucrurilor, dezordine și nesiguranță. Mustrea de cuget, procesul de conștiință nu sînt un curs, o lecție de morală ținută înaintea unui auditoriu total analfabet, și orb și surd, cum e natura senină în suverana ei indiferență?... Ei?... Brummer spunea: sursa primă a nebuniei este imaginația, nebunia își creează singură o lume absurdă, dar convenabilă, fiindcă altfel nu mai poate rezista, și ea se eschivează, se apără inventînd un alt mod de a fi. Cine se crede

Napoleon nu mai are altă șansă de a trăi pînă la capăt decît comandînd bătălii imaginare. Cine crede că e de sticlă și poate să se spargă la cea mai mică ciocnire înseamnă că *trebuie* să se protejeze așa, recurgînd tot la o cale a închipuirii, fiindcă în sistemul său nervos a intervenit o situație care îl face extrem de fragil într-un anumit punct slab, asupra căruia acționează, concentrat, forțe exterioare cu mult mai puternice decît sistemul său de apărare. Știe el, Chiril, ce e acela un „Schwerpunkt”? Urcau panta ușoară ce duce spre mica piață în care dau mai multe străduțe, *Sîrbi, Hameiului, Răscrucii și Olteni*, unde locuia anticarul, piața avînd, din cauza urcușului abia schițat, un aer vechi și senin, cum se întîmplă în orașele de cîmpie sortite unuia și aceluiași orizont, cînd relieful lor monoton se rupe deodată și tinde către o înălțime neașteptată, deși aici era una falsă și iluzorie. Totuși, vorbind și suind panta, cei doi se opriră în mijlocul piațetei familiare ca într-un decor de mucava liniștitor după întunecata înaintare pe chei. Lumina electrică bătea locul cu putere, desprinzîndu-l de bezna din jur, ceea ce îi dădea aerul artificial și perfect controlat al unei scene de teatru. Brummer cu nemțeasca lui se osteni să-i explice expresia pe care o folosisese și care fusese baza strategiei statului major german în cel de al doilea război mondial (nu întîmplător nemții au avut cea mai bună metafizică și, cîtva timp, cea mai bună armată din lume, remarcă anticarul) – „Schwerpunkt”, centru de gravitate, punct important în desfășurarea frontului de luptă, asupra căruia se exercita maximum de presiune și de efort pentru străpungerea liniei de apărare. Fiecare ins are în el un astfel de punct, în care existența apasă nu dintr-o dată, ci cu o intensitate progresivă, tenace, pe tot „frontul psihic”, care la un moment dat se rupe unde nu te aștepti – iar Brummer, ale cărui gesturi erau totdeauna cum nu se poate mai plastice, și sugestive, arătă cum,

strângînd energic pumnii și mișcîndu-și lateral coatele, demonstrație făcută cu o satisfacție veselă, ca și cum el ar fi fost într-adevăr comandantul unei astfel de acțiuni tactice reușite. Chiril îl asculta atent. Nu, nici vorbă nu putea fi de vreo asemănare cu „punctul său ireductibil”. Și, mulțumit că nu i se descoperise secretul, se gîndi că toți marii șefi ai istoriei, și Alexandru cel Mare, și Cezar, și Hanibal, și Genghis-han, și Napoleon au fost totdeauna și puțin actori sau filozofi ratați, ca Brummer. Intensitatea electricității bătînd piațeta pustie largi deodată teatrul de acțiune al „Echipei trecătoare prin lume”. Două mii de ani!... Ce însemnau douăzeci de secole, raportate la bezna istoriei primitive, nescrise, și la viitor, uriașa poliță semnată în alb, cu o scriere plină de speranță, dar atît de timidă încă și de stîngace?... Oasele lui Cezar și Genghis-han, în rotirea universală, cel mult de o secundă, a galaxiilor, aproape că se suprapuneau în lutul tînăr al Terrei cu oasele lui Bunghez, Spuderca și ceilalți. Chiril simți un gol în piept. Mușcătura lui era mare... Ca să înghită halca aceasta de istorie inteligibilă, i-ar fi trebuit un gîtlej și un stomac de titan. Dar asta, la urma urmelor, poate că era exact ce voia Brummer să spună: *Imaginația*! Locul din noi, suprasolicitat, prin care, spărtura fiind făcută, pătrund dimensiunile imposibile, pe care le acceptă, pe care le îndură și pentru care se bat doar geniile nefericite... Teren deschis tuturor vînturilor! Ce ne închipuim noi că este și nu e! Sau ce ne închipuim noi că nu e, și este de fapt într-o măsură incalculabilă, și mult mai plină de urmări, față de presupunerile noastre...

Chiril îi întinse grăbit anticarului mîna:

— Bine, am înțeles: noi, cu imaginația noastră, sîntem de vină, și pe pămînt domnesc armonia și dreptatea deplină...

— Nu, protestă anticarul, n-am vrut să zic asta, nu m-ai înțeles bine; dar ține minte ce-ți spun: sudul visează,

nordul învinge. Tu te-ai născut sudist... Asta suna ca o insultă.

Chiril îl îmbrățișă fals, repetînd gestul de la Capșa.

— Tu vorbești? — se desprinsese Brummer cu energie din această îmbrățișare ce ar fi trebuit să fie afectuoasă — tu, care-l vezi mereu pe „generalul tău” la șosea și care ți se arată numai ție?... Mîine, poimîine, o să vii să-mi spui că ți s-a arătat pe bulevard și Maica Domnului...

Hary, cînd era sarcastic, nu-l întrecea nimeni. Aici anticarul atinsese partea cea mai sensibilă a lui Chiril : neîncrederea, batjocoritoare, în ceva de care el era convins în cel mai concret mod cu putință.

— Bine, Hary, - se enervă brusc -, dar ți-am spus, nu e o halucinație, îl văd ziua-n amiaza mare, cum mă vezi și te văd.

— Dar îl vezi numai tu; cînd ești cu altcineva, nu apare; tu singur mi-ai mărturisit.

— Sînt coincidențe.

— Ei vezi: *coincidențe!* ricană Brummer cu o răutate plină de veselie amicală. Imaginația ta lucrează din plin, și cînd e vorba să aranjeze ea niște lucruri...

— Atunci, tu crezi că eu sînt nebun...

— De ce să fii neapărat nebun? Asta i se întîmplă oricărui om normal, aș spune chiar că întîi și întîi unui om normal, care e în stare să distingă visul de realitate — de unde și neliniștea, interesul pentru propria ta fantasmă. Un nebun nu distinge. El confundă. Și confundînd, e în sinea lui perfect liniștit.

— Hary dragă, se impacientă Chiril, îl văd... îl văd! Circulă, în carne și oase, ce naiba, n-ai încredere în ce-ți spun?

Anticarul zîmbea condescendent. Era, într-adevăr, o istorioară fantastică. La șosea, din cînd în cînd, dar cam în același loc, Chiril întîlnea de ani de zile un general înalt, foarte distins, un statmajorist deprins cu munca de cabinet și hărțile riguroase mai mult decît cu

aproximațiile terenului. Mantaua lui sură avea o croială impecabilă și culoarea pământului ars, crăpat de secetă, mimetismul oștilor în atac ori apărare când vor să se facă una cu solul. Chiril povestea des la început despre aceste întâlniri ale lui misterioase, ce stârneau surîsuri amuzate, – detaliile personajului, repetate, adâncite de fiecare dată, ca ale unui pictor lucrând de ani de zile, nemulțumit, la unul și același portret, dovedeau, pentru cine nu-l credea, o imaginație, într-adevăr, foarte... foarte aplicată. Chiril era exasperat. Cavadia manifesta o oarecare bunăvoință, dar și în acceptările lui se simțea o mică doză de ironie. Chiril, din ce în ce mai enervat, ajunsese să se certe, în noaptea aceea, pe chei, cu Brummer pe chestia „generalului lui”. Își aruncară vorbe grele, deși nu tocmai înjurături. Anticarul trebuia să tragă neapărat o încheiere avantajoasă:

— Dragul meu, spuse el morocănos, după ce se potoliră... dragul meu, începem să ne bănuim din ce în ce mai mult unii pe alții, am devenit extrem de suspicioși, să știi. Te rog să mă scuzi. Uite... cred... cred *chiar* și în generalul ăsta al tău, fără nici o ironie... Să păstrăm sensul încrederii omenești, înțelesul democrației... Tu știi care e baza democrației? Întrebă și se opri brusc. Tonul fusese al unui ultimatum izbutind să fie și blînd și amabil.

Chiril se opri răbdător.

— Baza democrației este – începuse bătrînul reluîndu-și apăsător mersul și însoțind fiecare cuvînt cu o bătaie largă a mîinii ca și cum ar fi dirijat o orchestră de estradă – este sau decurge din „prezumția de inocență”, tipică societăților evolute în care, pînă la proba contrarie, orice individ este considerat nevinovat, o scînteie divină din focul universal. N-ai dreptul... înțelegi tu?... n-ai dreptul să-l lipsești pe om de o șansă, oricît de mică ar fi ea... Și invers, catastrofală pentru om, pentru cultură, politică, societate, ce vrei, este cealaltă poziție

posibilă... — ești atent?... mă urmărești?... — numită *prezumția de vinovăție*, tipică autocrației neîncrezătoare, în care prima reacție e de suspiciune... Asta am vrut eu să zic despre imaginație, și nu m-ai înțeles, de fapt nici nu mă exprimasem clar... *Păcatul originar devenit politică de stat!* exclamă Brummer, făcînd o pauză, el însuși întrecut, depășit de iuțeala acestei noi idei a lui inspirate și îndrăznețe. Era însăși definiția stării tulburi pe care Chiril, cu șapte ani în urmă, o căuta, în noaptea de vară petrecută cu Reta Mușon. Da, acest păcat de esență religioasă, din noaptea umanității, transformat într-un instrument de șantajare a conștiinței, de punere a ei continuă în gardă, era, după Brummer, marele inamic al conștiinței umane... „Asta am vrut eu să spun – repetă el –, inamicul nostru este ideea că noi putem fi oricînd vinovați de ceva – *prezumția de vinovăție*. Și asta se exercită asupra unei imaginații traumatizate demult, prin ale cărei falii, fose, hăuri continentale, naiba mai știe (fiindcă aici anticalul îl încredința pe tînărul său prieten că era vorba de un întreg continent) răzlesc miasme, forme apocaliptice, rebusul subconștientului nostru, unde zac obsesiile sclaviei milenare, subconștientul terorizat de milenii și milenii, abia învelit cu giulgiul curat și atît de gingaș al inteligenței speciei, cu atîta efort țesut, ca de o mamă bună și grijulie... își da seama Chiril, își da seama el ce *Leviathan* dormita aici? Și încă unul, supralicita anticalul, pe lîngă care simpaticul și la urma urmelor utilul cal troian al grecilor e o mică și simpatică șmecherie. Deci, un ins care nu era cinic, sau pur și simplu redus, ar fi fost cel mai dezarmat, cel mai lovit, tocmai fiindcă avea imaginație, și prin urmare și conștiință! Era limpede?... Brummer se opri cu mîinile în șold, triumfător. Ochii săi mici și umflați sclipeau în reverberația luminii electrice, de plăcerea demonstrației. Chiril acceptă dus pe gînduri.

Se gîndea la caietul lui. În acest sens, da, desigur, era ceva... Bătrînul se uita lung și de departe cu mișcarea sa de presbit la ceasul de mîină, un *Schaffhausen* plat de aur, căznindu-se să vadă cît era ora. Era, și acest lucru el îl anunță cu mimica unui om alarmat de scurgerea incredibilă a timpului, *două trecute*, – ceea ce putea să fie, adăugase cu un rest de pedanterie, însuși „punctul de maximă absență a soarelui”, un „Schwerpunkt” și asta!...

Chiril se decise aici surprinzător de repede pentru el, și îi vorbi lui Brummer despre caiet. Anticarul asculta aiurit, iar cînd prietenul său termină, exclamă cu o furie sinceră:

— Ce, ești idiot? Ce te-a apucat?! Tu ții jurnale intime ca domnișoarele de pension? Bine, dar eu am crezut că tu ești băiat inteligent. Auzi! Dumnealui scrie *Oracole!*

Nu-și mai revenea. Liniștindu-se, îl întrebă ce scrisese în caiet, dacă erau cumva chestii politice, aprecieri ale evenimentelor curente. Chiril negă, mai mult ca să-l potolească pe bătrîn, și regretînd că-i mărturisise. Recunoștea că făcuse o prostie, dar uite, sînt prostii pe care nu ai cum să nu le faci. Dacă Brummer înțelegea... și el nu putea să nu înțeleagă... „Jurnalul acela de bord” era pe- riscopul lui, prin care se uita deasupra, el navigînd în adîncuri atît de înșelătoare; un instrument simplu, al cărui sistem optic se străduia să refacă realitatea, imposibil de a fi altfel percepută... Anticarul aproba morocănos, dezamăgit. Bine, bine, ce spunea Chiril era frumos, dar depinde ce observații făcuse el acolo, ce văzuse și pe mîna cui încăpuse caietul... Se și iscălise cumva pe el?... Ei, asta-i nemaipomenit! O idioție mai mare nici că se putea închipui. Întîi Praxiteea; acum, poftim, Chiril cu boroboața lui puerilă. Ce zi!...

A doua zi – de fapt chiar în ziua aceea – trebuia să cerceteze faptele, calm, și cu mintea limpede.

Brummer își luă precipitat rămas bun și dispăru

înghițit de strada *Olteni*.

Chiril o apucă la dreapta, spre bulevardul Mărășești, cu gândul să facă pe jos drumul pînă la capătul *Dristorului*. Mergînd contra dimineții prin frigul amețitor, frigul în care se trezesc zgribuliți și lucizi și cu o altă valoare a vieții condamnații la moarte, ce au reușit să găsească o cauză vrednică de plătit, cu o idee a existenței imposibil de privit altfel de aici înainte decît din acest prag glacial al unei nemuriri gata deschisă în fața ochilor și scînteind de puritate, Chiril își aduse aminte, înviorat, și cu acea precizie a memoriei ce păstrează extrem de fidel remarcile măgulitoare rostite cîndva în legătură cu noi, ce-i spusese Praxiteea cînd se cunoscuseră întîia oară la vizuina de „hoți” vegetarieni și palavragii, cum intrase el acolo, tensionat, „încins pînă la alb”, ceea ce sunase într-adevăr foarte frumos; aerul acesta pretindea ea că îl avusese el atunci, al unui tînar „mistuit de o flacăra ce nu lasă în urma ei nici un fir de cenușă”. (Vorbe mai mult amabile, decît pătrunzătoare.)

Mergea grăbit pe bulevardul tăcut. Trotuarul prost pavat îl făcea să se împiedice, să se clatine ca un om beat, pe lîngă căsuțele vechi, scunde, adormite. La șapte trebuia să fie, odihnit, la editură. Georgeoiu, directorul, îi comunicase cu o zi înainte că pe la douăsprezece venea la editură în vizită un romancier sudamerican, și îl rugase să fie de față, cu spaniola pe care o știa, ca tălmaci, la convorbire urmînd să asiste și cîțiva invitați. Dar ce era cu Praxiteea? Brummer nu pomenise nimic de Rorică, dacă era și el sau nu implicat, în afara observațiilor răutăcioase cu privire la starea fizică și la caracterul lui. Dacă fusese reținută Praxiteea, ea, care n-ar fi comis o astfel de prostie – să țină la ea aur – cum spunea Brummer, la mijloc putea foarte bine să fie și altceva. Povestea cu tînarul ziarist italian sosit la București, fiul primului ei iubit... Era gata să regrete că se vîrșe în lumea aceea atît de străină de lumea lui și

spre care îl mînase numai curiozitatea, dacă nu punea la socoteală afecțiunea ce i-o purta bătrînului anticar, pe care, la începutul prieteniei lor, îl însoțea peste tot. Sînt regrete care te fac să te rușinezi... Acesta era și el unul. Se opri și se rezemă cu spatele de scoarța unui copac bătrîn cu frunzele scuturate, ale cărui crengi răsucite se ridicau masive spre cerul înstelat. În clipa aceasta, ca și cînd organismul său ar fi vrut să-l apere de ceva, în minte îi apăru imaginea perechii întrezărite în gangul de pe ulița șepcarilor. Era ori oboseala, încurajînd lumea noastră de jos, trimițîndu-i energia respinsă de creierul somnolent, ori un șiretlic al subconștientului, amestecînd în aceeași neliniște două neliniști gemene. Astfel se trezi repetînd răufamata ecuație a lui Hary: puterea și libidoul... O operație elementară, ca unu și cu unu, pe baza căreia s-ar fi clădit toate... Brummer, orice ar fi fost, mergea totdeauna drept la țintă. Se întoarse automat, făcu îndărăt drumul spre piațeta în care stătuse de vorbă mai înainte cu anticarul. Luminile ardeau acum mai intens din cauza singurătății. Efectul acela de scenă spori, dînd și mai multă realitate ipoteticilor spectatori. Tot învîrtindu-se și inspectînd intrările blocurilor mici cu un etaj, zări sub o poartă un telefon public, spre care se îndreptă de astă dată hotărît. Se căută prin buzunare, găsi o fisă, o introduse în aparat. Nu venea tonul; așteptă cît așteptă, apoi, enervat, dînd drumul enervării pentru prima dată în noaptea aceea, bătu cu pumnul în pieptul de oțel al telefonului. Un zuruیت zglobiu se auzi, zeci de monezi începură să se rostogolească la picioarele lui. Aplecîndu-se, le privi. Piese de strălucire argintii în lumina lampadelor. Luînd una, o vîrî în deschizătura nichelată, o auzi căzînd, mai dădu un pumn zdravăn în aparat, și culmea! tonul veni numaidecît. Întăritat, formă anevoie, însoțind cu degetul arătător cursa fiecărei cifre de pe discul pe jumătate strîmbat și înțepenit, numărul Luisei.

Era o mojiție să telefoneze la ora aceea. Între amanți însă bunele maniere sînt aproape o ofensă. Lăsă telefonul să țîrîie lung, în pustiu, ascultînd sunetul ritmic, îndîrjit, ca pe un mesaj trimis spre cine știe ce lumi. În minte străbătea traseul știut spre patul Luisei care desigur dormea, trecînd prin holul în care se afla frigiderul alb, impunător, un personaj cunoscînd absolut totul și mormăindu-și pe întuneric monologul; de cîteva ori, la început, trebuise să meargă de-a bușilea, condus de mimica ei disperată, dintre ușile întredeschise ale glasvandului, și care dădeau în camera ei, de fapt camera bătrînei, cedată, recomandîndu-i mutește să nu facă nici cel mai mic zgomot, să nu-l simtă maică-sa, la care se mutase de trei luni, după ce se despărțise de bărbatu-său, fără divorț, așa fusese înțelegerea; mergea aplecat cu ochii țintă spre colțul unde moașa dormea în „patul ei de cîine”, ascuns vederii de un paravan japonez cumpărat de la Consignația și pe care un cîrd de gîște sălbatice, cu gîturile întinse într-un suprem efort de a ajunge la ținta mult dorită, atingeau după un zbor lung și greu suprafața unui iaz liniștit.

Mama Luisei era o bătrînică simpatcă și plină de umor, Chiril o cunoștea. În cîteva după-amiezi luaseră ceaiul împreună în jurul samovarului mare și strălucitor, de alamă, cu un robinet ca de cișmea, într-o atmosferă senină, plăcută, plină de pauze lungi de tăcere, exact, dar exact ca-n romanele sau piesele rusești din secolul trecut. Bătrîna avea o manie, își repara singură pantofii. Ea îi pingeala, era plăcerea ei, asta ținea loc de pasiență, de care se plictisea repede. Fusese o femeie activă, energică moașă la Rădăuți și prefera să lucreze, să îndeplinească, dar pingelitul pantofilor, și toate operațiunile mărunte ale unui cîrpaci veritabil erau adevărata ei pasiune. O dată Chiril, între două cești de ceai, în criză de conversație, aruncase vorba că astfel de deprinderi frumoase și pline de „noblețea sănătoasă a

unui meșteșug cinstit” avea și țarul Petru cel Mare. Bătrânei îi plăcuse complimentul, copleșitor prin exemplul dat, și roșise, iar de atunci prietenul fiicei sale începuse să se bucure din partea ei de multă atenție. Peste câțva timp avea să-i ofere chiar și o cravată nouă, roșie, scoasă din cufărul greu, „lada de campanie” cum îi zicea Luisa, cravată cumpărată cu douăzeci de ani în urmă pentru bărbatul ei, „un curvar și un destrăbălat”, pe care acesta nu apucase s-o poarte niciodată. De l-ar fi văzut străbătînd de-a bușilea, în toiul nopții, holul... Luisa îi spusese că mama ei era o femeie de modă veche, care n-ar fi înțeles astfel de procedee; era sigură că ea știa ce era între ei, dar nu voia să se știe că știe. Foarte curios pentru o moașă, de la care te-ai fi așteptat să fie vulgară; pudoare – explica Luisa, ale cărei lecturi științifice se răsfîrgeau imediat în vorbire – impusă probabil și de „spectacolul mizeriei fiziologice a amorului”, oferit de îndelungata ei profesie de asistentă a ceea ce rezultă, fatal, după clipele dulci de uitare și de înălțare ale iubirii... Oricum, Amfilofia, așa o chema după numele de botez pe bătrîna ei mamă, fusese totdeauna o ființă foarte rușinoasă și delicată (Luisa, cu libertățile ei, sărise departe de trunchiul maică-si) și care ura bărbații ca pe niște agenți purtători ai răului în lume, prin însuși faptul că ei *nu nășteau* și nu știau ce-i aia o sarcină, alegîndu-se doar cu plăcerile. Cînd auzise asta, într-o seară, pe Chiril îl apucase rîsul – Luisa nu-l mai văzuse rîzînd astfel niciodată – pe urmă coana moașă rezumase în modul următor situația, îngăduindu-și pentru prima și ultima dată să fie și ea vulgară, pe față: „Dragul meu băiat, nu rîde, tu poate că nu ești așa, dar toți bărbații sînt la fel, nu se uită și nu le pasă, îți pun fusta-n cap și gata, descalecă și pleacă, – animale!” O, Luisa răspundea în fine. Luisa vorbea, întreba somnoroasă *cine este* cu vocea ei capabilă să înmoaie și pietrele. Vocea Marii Muieri, „un joc mai mult al naturii

decît al spiritului". Ea se supărase totuși că fusese trezită la o oră atît de extravagantă. Îl certă pe Chiril, care și-așa era inhibat cînd ținea un receptor la ureche. El nu putea vorbi normal cu cineva căruia nu-i vedea fața. Asta-l făcea să se comporte destul de stupid, schimbîndu-și pînă și timbrul glasului. Luisa se trezea pe măsură ce vorbea; apoi ea simți că se întîmplase ceva, și îl învită să vină numaidecît. Era singură, avea să-i facă și o cafea; noroc, dar ce noroc că maică-sa înnoptase la o prietenă de-a ei bolnavă care locuia tocmai la Băneasa!... Atîrnînd receptorul greu de cîrligul aparatului și făcînd înainte un pas, Chiril călcă peste monezile argintii risipite pe jos și care străluceau la picioarele lui în lumina electrică intensă a piațetei. Vru să se aplece, să culeagă măcar una „în contul atîtor și atîtor fise înghițite, dar se răzgîndi. Puțin dispreț față de firimiturile pe care hazardul ți le aruncă milostivindu-se de tine într-un mod de-a dreptul jignitor, după ce te-a ras de mult de pe lista norocoșilor, se cuvine să ai... „Bani de biserică!", de „Cutia cu mile!" – pot de pocher la care ai mers numai tu și ai luat praful de pe tobă... Trebuia însă să recunoască: și de jucat, juca meschin, fără să braveze seria ascunsă, îngrămădită undeva, a cîștigurilor... Știa că asta depinde de măreția riscului: acest cuvînt scurt, lipsit de orice rezonanță, și de care Chiril se temea...

Mergînd spre fosta Piață a Senatului pe cheiul Dîmboviței, în sens contrar, refăcînd pe celălalt mal drumul străbătut nu cu mult înainte în compania lui Brummer, Chiril se pomeni strigat de o femeie care alerga după el re- petînd: „domnule! domnule!" cu voce foarte calmă care în tăcerea acelei ore tîrzii îl alarmă.

Întorcîndu-se, văzu apropiindu-se de el o fată îmbrăcată în cămașă de noapte cu un pachet de țigări și cu un chibrit în mînă. Aceste două obiecte, ținute cu grija

unui fumător care se pregătește să-și aprindă o țigară, contrastau cu fuga de mai înainte, ca și vocea aceea liniștită și sigură de om aflat la miezul zilei ce-l făcuse să se oprească încremenit.

În mod ciudat, fata părea acum dezorientată, brusc, ca și cum n-ar fi știut, sau ar fi uitat de ce îl oprise pe bărbatul din fața ei. Pieptul fără sîni îi tresălta încă de fugă sub cămașa de molton boțită. Un moment, Chiril se gîndi că fata era o prostituată care încerca să-l agațe. Privirile lui cercetară cu repulsie și cu un interes obscur în același timp fața fetei ce purta ochelari cu rame subțiri de sîrmă și a cărei expresie, de blondă spălăcită, era marcată de lipsa dinților, avea numai unul în mijloc, ceea ce o făcea să semene cu o babă; cum ar fi arătat de fapt peste patruzeci, cincizeci de ani.,.

— Domnule, începu fata rugătoare, gîfîind încă și apăsîndu-și pieptul cu mîna dreaptă liberă, în stînga continuînd să țină pachetul de țigări și chibritul, au intrat la noi hoții. Sînt mulți! Au mai fost și ieri, au încercat, dar au fugit...

— Unde? bîigui Chiril, simțind că-l trece un fior de gheață prin șira spinării.

— Acolo... în fund, la noi... în curte. Haideți cu mine. A omorît-o pe mama. Zace într-un lac de sînge. Aveau chei false, chei potrivite...

— Chei potrivite? o privea aiurit Chiril.

— Acu o săptămînă, tot așa, mi-a omorît copilu', erau tot ăia, erau mulți, mulți, știți cît de mulți? i-am văzut. L-a omorît și pe tata, și încă pe doi, nu mai știu pe care... Domnule, scapă-mă, vino cu mine, hai! și surîse surprinzător, apoi, scăpărînd un băț de chibrit, aprinse cu gesturi de animatoare de local o țigară din care pufăi de cîteva ori cu o plăcere evidentă.

Chiril o privea perplex, uitîndu-se în același timp în jur cu prudență. Auzise de astfel de înscenări cînd oamenii fuseseră atacați în toiul nopții și jefuiți,

dezbrăcați... După colțul unei străduțe care dădea spre chei, apăru un bărbat, după mers, și cînd se apropie destul ca să-l vadă bine în lumina săracă a stîlpilor rari cu lămpi înalte și fără prea multă putere, el constată, în timp ce fata continua să fumeze, scîncind, tropăind ușor pe loc și strîngîndu-se friguroasă în cămașa ei subțire de noapte, că omul care se apropia era destul de bătrîn și că se sculase direct din pat; avea niște izmene lungi legate pe gleznă, un cojoc fără mîneci astfel că brațele musculoase în lipsa cămășii i se vedeau pînă la omoplați; pe cap purta o șapcă cu clape lăsate în jos pînă peste urechi. Acest personaj, pe care Chiril avu senzația vagă de a-l mai fi văzut undeva, cîndva... printr-una din acțiunile memoriei ce ni se par gratuite, reținînd fizionomii, gesturi, detalii lipsite de importanță, față de funcția ce i-o acordăm noi, ca a oricărui aparat folositor slujind practic numai interesele noastre imediate..., ceva mai tîrziu, peste nici zece minute, cînd el intra pe ușa larg deschisă în garsoniera Luisei îmbrăcată într-o spumoasă cămașă de noapte, albă, cu dantele proaspăt apretate, avea să-și aducă aminte brusc și cu toată claritatea cine era... Chiril rămăsese un moment în prag, șocat, surprins de precizia aducerii aminte: era un figurant de teatru zărit în culise la o repetiție unde îl cărase cu el Puiu Cavadia între două curse prin oraș, Chiril urmîndu-l peste tot pe vremea aceea, docil, fermecat... Personajul care se apropia de el pe strada paralelă cu cheiul stîng al Dîmboviței avea vreo cincizeci de ani, un nas puternic, de carton parcă, cum își pun la circ clovnii, fălci grele, orbite adînci cu sprîncene stufoase... În culise, cînd îl zărise Chiril, era tot în izmene lungi, tocmai se dezbrăca pentru a intra în pielea figurantului pe care îl juca, un fel de ostaș turc, un ienicer, probabil; în loc de cojoc purta o platoșă de carton, – aceasta era singura diferență –, pe cînd brațele, aceleași, le avea solide, de sugrumător sau de călău, și

la fel de goale și de noduroase pînă la omoplați. Acest ins în costumația lui grotescă îi făcu repede semn cu ochiul lui Chiril cînd ajunse aproape de el și de fată, ce stătea întoarsă cu spatele, continuînd să tropăie pe loc, strîngîndu-și umerii cu brațele, cu țigara fumegînd lîngă obraz și chibritul în palmă, în aceeași palmă în care ținea și țigara. Chiril își dădu seama, înțelese pe loc despre ce era vorba, numai la clipirea ageră și complice de ochi a noului venit. Acesta zise blînd:

— Hai, Margareto, hai cu tata, hai să mergem acasă, i-am prins pe toți, fir-ar ei ai dracului să fie, hai fetiço, nu mai e nimeni, poți să vii, hai cu tata... Fata se lăsă dusă fără nici cea mai mică rezistență, împăcată de glasul gros și bubuitor de bețivan al noului venit, vorbind parcă din fundul unui butoi – era mai mult ca sigur tatăl ei. Chiril îi privi cum se depărtau vorbind cu nervozitate: pe urmă, cînd să se întoarcă, să-și continue drumul, îl văzu pe individul acela caraghios răsucindu-se în loc și venind iarăși spre el, cu pași mari, făcîndu-i semn cu amîndouă brațele să stea, să-l aștepte, și cînd ajunse la doi pași, își puse mîinile lui de comediant în șolduri și îl înjură urît: „... de derbedeu și de porc, te-ai dat la fata mea, ai?... Ai vrut să... credeași că-ți merge?... O biată fată... singură... noaptea, îți cere ajutor și ea, chit că e nebună... și ce dacă-i nebună... îți cere ajutor... Și tu, nemernicule, vrei să profiți de ea, curvar nenorocit... Ce, crezi că nu mi-a spus? zbieră el, gata să plîngă, tremurînd tot. Mi-a spus! ... Și ce dacă...” și în mijlocul frazei lui încurcate și pline de ură, îi arse un pumn în bărbie lui Chiril, care se prăbuși înainte de a-și da seama ce se petrece cu adevărat și de a schița vreun gest de împotrivire... Cînd se trezi, strada era pustie și din buza de jos îi curgea sînge. Se șterse pe bărbie cu batista, buimăcit, învîrtindu-se în loc, uitînd complet direcția în care trebuia să meargă. Se roti astfel aplecat un timp, avînd grijă să nu-i curgă sînge pe piept. Ținu strîns lipită

batista pe rană, pînă ce, vederea limpezindu-i-se, zări la oarecare distanță pe marginea trotuarului o mică fîntînă țîșnitoare de care se apropie clătînîndu-se. Apa abia se prelingea, se spală pe față, lăsînd firisorul de apă să-i mîngîie bărbia tumefiată. Își spală batista, o aplică pe rană, și cînd își ridică fața de deasupra micii fîntîni arteziene cu debitul ei sărac, văzu dincolo de barele de oțel ale cheiului și de gîrla tăcută, pe celălalt mal al ei, o umbră înaltă care trecea, singuratică, visătoare în încremenirea nopții tîrzii. Chiril o privea, amețit, apăsînd batista peste bărbie, căscînd ochii, silindu-i pînă la refuz să vadă realitatea. Era Generalul. „Generalul lui”. Obsesia lui de care rîdeau toți, în cap cu Hary Brummer. Dar ce căuta el pe malul modest al Dîmboviței, – el care apărea cu pasul său meditativ numai la Șosea, în perspectiva ei largă?... Să fi fost o excepție? Imposibil. Chiril alergă îndărăt, pe malul lui, separat de năluca de barele de oțel ale cheiului, dar ea, vedenia, dacă fusese una, dispăruse sub coroana unui copac bătrîn. Era prima încălcare a convenției stabilite între ei – între el și General. Asta, nerespectarea înțelegerii ori a jocului, ar fi putut să prevestească cine știe ce evenimente excepționale. Dacă nu cumva... dacă nu cumva, în momentele noastre de epuizare nervoasă, sau cînd sîntem loviți greu, propriile noastre obsesii nu capătă o independență a lor, începînd să se miște în spațiu singure și de sine stătătoare...

Își continuă drumul spre fosta Piață a Senatului, cu mîna la falcă, încă paralizat de agresiunea figurantului și de insolita apariție a „Generalului lui” în acel loc. Lovitură după lovitură. Era prea mult... Era într-adevăr prea mult, chiar și pentru zece ore, cîte trecuseră de cînd intrase în beciul anticăriei lui Brummer.

Poarta blocului era deschisă. Străbătu holul spațios luminat cu neon. Portarul dormea, sau se făcea că doarme în odăița cu geamul acoperit cu o pînză de cort,

În care era practică o gaură cu o clapă de stofă deasupra ce putea să lase liber ori să închidă punctul de observație. Luă liftul de serviciu, care îl urcă la etajul nouă, aproape de ușa garsonierei. Mergînd cu liftul principal, ajungea la celălalt capăt al coridorului pe care trebuia să-l traverseze de la un cap la altul, în care timp ar fi putut să riște o întîlnire nedorită. Ca de obicei, cînd Luisa era prevenită că sosește, ușa îl aștepta pe jumătate deschisă. Era ceva „anglo-saxon”. Ea avea o ascunsă admirație pentru comportamentul britanic de cînd stătuse cu bărbatul ei, atașat de presă, cîteva luni în Anglia, prin toamna lui 1949. Chiril constata mirat la unii marxiști cu funcții oficiale acest dezacord dintre viața lor publică și viața intimă. La fel, democrația lor devenea ceva abstract, lipsit de vreo legătură reală cu oamenii reali. Ce ar fi trebuit să fie o gentilețe naturală – de pildă această deprindere de a aștepta pe cineva cu ușa deschisă, exagerare intenționată a dreptului oricărui om de a nu întîlni în drumul lui măcar piedicile ce pot fi ușor evitate – avea, căpăta, în cazul Luisei, aerul acelor obiceiuri împrumutate, caracteristice snobului, trădător înnăscut al clasei sale. La țară, ușa omului ce te primește larg deschisă trece neobservată. Mimetismul claselor de mijloc dă totdeauna acea spectaculoasă inconsistență a valorilor morale, oscilante prin parvenire. Cavadia revenea des asupra acestei idei la care ținea: capabile de o etică solidă sînt doar extremele organismului social, clasa de jos și aristocrația de calitate! Axente, în schimb, zicea: tot luptînd contra burgheziei și frecîndu-ne mereu de ea, cel mai caraghios lucru ar fi să căpătăm firea dușmanului pe care-l nimicim! Chiril ținea minte că asta, fostul strungar i-o spusese reparînd un lacăt – reținuse și marca, era un *Phoebus* de pe vremuri – și observase că el vorbea cel mai bine cînd repara ceva, complet absorbit de lucrurile pe care le dregea, ca și cum spiritul său ar fi avut

absolută nevoie de un mecanism riguros, ținut sub ochi, pentru a se elibera de toate șovăielile vieții și vorbirii...

Închizînd la etajul nouă ușa liftului de serviciu, Chiril văzu paralelogramul de lumină făgăduitor pe care ușa pe jumătate deschisă îl arunca pe culoar. Noroc că bătrîna moașă, cizmăreasa, mama Luisei, nu era acasă. Intră, prima dată la o oră din noapte atît de tîrzie, drept, în picioare și fără precauții, ca la el acasă. Paravanul japonez stătea strîns ca o armonică în colț. Nu mai erau nici un fel de gîște sălbatice, nici un iaz liniștit. „Patul de cîine” se oferea vederii cu pătura lui bine întinsă ca la armată, opus frigiderului clănțănind silitor în colțul celălalt, pe aceeași linie a peretelui unde se afla glasvandul, ceea ce făcu să i se pară cu mult mai mare și mai încăpător holul bine cunoscut în care locuia bătrîna. Luisa, apărînd din dreapta, pe ușa ce dădea spre bucătărie, îl surprinse privind holul, oprit în pragul vestibulului. Atunci, ea intrînd deodată în cîmpul vederii lui, în cămașa de noapte imaculată, scrobită, pusă special, probabil, după ce el o trezise telefonîndu-i – nu arată astfel o cămașă de noapte în care ai dormit în pat fie măcar și un sfert de ceas – avu momentul acela de suspensie, cînd în minte îi apăruse absurd și cu o precizie uimitoare mutra figurantului zărit în culise, a individului ce venea spre el în izmenele lui lungi pe cheiul Dîmboviței și care-l pocnise cu atîta furie, înainte de a se arăta el, Generalul. Moment de prodigioasă aducere-aminte și care seamănă pe figura oricărui om cu însăși uitarea, cu expresia înghețată a feței cînd vrei cu intensitate să-ți aduci aminte de ceva și nu poți. Luisa îl întreba speriată ce are. Dacă nu-i bolnav. Chiril, încă șocat de pumnul primit și de modul cum „generalul lui” rupsesse înțelegerea, o privea fix, cu un tremur imperceptibil. Memoria lui, în această fixitate a fluxului nervos, lucra complet anapoda, ca un aparat dereglat, scoțând la iveală imagini absurde; de pildă, mutra brusc

Încremenită a unui unchi dinspre tată, venit la ei în vizită din provincie în copilărie și care, servit de maică-sa cu dulceață de nuci verzi, înghețase deodată cu lingurița dusă în dreptul buzelor și fluierînd ceva straniu de tot printre dinți și cu ochii sticloși – domnul Merișor, tatăl, le făcuse semn să păstreze tăcere, cum se recomandă cînd vezi un somnambul pășind în echilibru pe muchea unui zid – pe urmă unchiul își revenise și continuase neturburat conversația ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, era epileptic, o formă mai puțin gravă, explicase șefui familiei. Cît îl tamponase eu batista, pe stradă și în lift pînă la intrare, sîngele se oprise, pe urmă, cît stătuse în pragul ușii deschise, Chiril nu mai ținuse batista la bărbie, și acum un firisor roșu îi mustea din colțul gurii prelingîndu-i-se în scobitura bărbiei. Luisa țipă; abia acum văzuse; își înfipsese mîinile în păr, le coborîse ca într-o veritabilă scenă de teatru, pe obraji, apăsîndu-și-i cu putere, incapabilă să mai vorbească. Chiril încerca s-o liniștească pronunțînd anevoie cuvintele ca după o extracție de măsea. Ea se repezi în baie, înmuie o batistă în apă rece, reveni în grabă, îi șterse sîngele, apăsînd batista pe locul vătămat, mîngîindu-l, spunîndu-i vorbe de alinare. Dar ce era, ce se întîmplase?! voia să știe, cu alarma femeilor cînd văd o rană. Chiril dădu din mîna – avea să-i spună mai tîrziu. Își revenise. Lovitura de pumn primită pe chei parcă intrase într-un sistem de înțelegere. Obosit, își îmbrățișă prietena, recunoscînd parfumul ei dulce și greu de tuberoze. Suportă tăcut mirosul suav-dulceag, autoritar însă, al apei de colonie. Cu trișeria celui ce, îmbrățișînd o femeie, se gîndește la alta, care a însemnat pentru el altceva... tot ce rămîne dintr-o iubire înainte de a intra în rutină... Chiril își aduse aminte cum mirosea în noaptea de demult, din iulie, parfumul Retei. Acea mireasmă neavînd în natură nici o corespondență – „un joc mai mult al spiritului”. Mireasma de altădată stăruia un timp, probă șovăitoare a

unei existențe ce începe să se confunde cu visul. Dopul de cristal strălucea la locul lui, pe noptiera bătută de lumina veiozei, și el smulse deodată din vis, ca un corp delict imposibil de pus la îndoială, noaptea celor zece dangăte ale pendulei doctorului Merișor. Totul, în acest moment și de uitare și de aducere-aminte, luă înfățișarea trupului pistruiat al Esterei, smerit îngenuncheată lângă marșul din colecția „Fanfare celebre”.

El o săruta acum pe femeia pe care o ținea în brațe cu o sîrguință prefăcută ce reușea să fie copilăroasă și tandră, ceea ce dădu clipei o falsă inocență. Chiril se desprinsese, bătînd repede din gene, semnul cel mai sigur că se simțea vinovat, și se uită cît putu de scurt în ochii viorii ai Luisei, înmuiiați de dorință. Mai mult decît ei, își ceru iertare sieși, onestității lui, îngropată în sezonul vitreg, rece și mort. Ar fi îngenuncheat la rădăcina acestei onestități, prea gîngașă și lipsită de căldura cuvenită, pentru a îndrăzni... Ar fi scormonit pămîntul, și o ajute să se înalțe cît de cît liberă. Din colțul gurii, firisorul de sînge începuse iarăși să curgă...

„... Sîngele tău e dulce și bun! șoptea ea amețită, săru- tîndu-l cu lăcomie. Sîngele tău e atît de dulce, de bun și de fierbinte... îmi place sîngele tău... să-mi dai mie tot sîngele tău!”

Încet, încet, îl trase către patul de fier din hol, al cărui paravan japonez cu gîște sălbatice, strîns, îl lăsa complet descoperit vederii. Ideea de a se trînti în „patul de cîine” al „moașei” jenă pudoarea lui Chiril ; cîteva secunde el încercă să se opună. Se resemnă însă ca un mare rănit, lăsîndu-se pradă consolărilor.

LLA EDITURĂ AJUNSESE TÎRZIU, PE LA ORELE NOUĂ dimineața, cu falca umflată după lovitura de pumn de pe chei a figurantului și cu ascunsă, nelămurită contrariere intimă produsă de apariția „Generalului său” într-un loc ce făcea excepție de la regula, constatată și admisă de ani: întâlniri numai pe acea Șosea măreață, plină de rigoare și de trandafiri. La distinsul statmajorist, deprins mai mult cu imaginile de pe hartă ale terenului, decît cu realitatea propriu-zisă, se gîndea Chiril mergînd pe jos spre locul său de muncă în ziua înnorată de noiembrie. Era ca unul care ar fi fugit dintr-un spital cu rana încă nevindecată, grijuliu ascunsă față de trecători; cu o traumă abia acum simțită, cînd organismul ridică, prematur, apărarea, ca la terminarea prefăcută a unui asediu. Mergînd pe străzile reci, strîmte, străzi de noiembrie, el se pomenise cu ecoul acestor cuvinte ajungîndu-l cine știe de unde: *durerea vine totdeauna mai violentă din urmă...* În dreptul librăriei „Cioflec” se oprise, scosese din buzunar agenda de telefon, notînd automat observația la *Adrese*. Nărav vechi și bine înrădăcinat. Cei cărora li se taie la mijlocul vieții un braț rămîn încă un timp mai departe cu ideea brațului întreg, pe care îl întind în mod abstract dintr-o îndelungată obișnuință, pe traiectul experienței mușchilor și nervilor retezați. Chiril își aduse astfel aminte de caietul pierdut. Lipsa aceasta dădu deodată jurnalului rătăcit o realitate nebănuită pe care n-o avusese niciodată, sau cel puțin de care autorul lui nu-și dăduse seama pînă în acel moment. Așa ți se întîmplă să visezi uneori că ai scris o capodoperă din care, trezit, revenit la luciditatea necruțătoare a dimineții, nu-ți mai amintești nici un

rînd... Durerea din falcă îi trecuse; obsesia reveni, și cu ea își reluă mersul pe Calea Victoriei...

La plecare, Luisa îi făcuse un ceai negru, puternic, în care înota falnic un sfert de lămîie. Nu mai văzuse lămîi dinainte de seceta și de foamea lui nouă sute și patruzeci și șapte. Batog, nici înainte nu prea mîncase, iar Luisa, culmea, îi dăduse în dimineața aceea să mănînce chiar batog, scos din frigiderul încăpător, de înaltă tehnicitate, al cărui termostat zumzăia plăcut din cînd în cînd, pus pe lucru - niște feliuțe subțiri, transparente, brumate de temperatura joasă, ca petalele de trandafir întinse la uscat, din care maică-sa făcea pe vremuri dulceață. Asta, și dulceața de afine, cu pîine prăjită și unt galben, *olandez*, spunea Luisa, după peștele afumat, mersese grozav. Fusesse hrănit regește, ca o personalitate internată într-o clinică model. Adevărul era că ea era abonată la magazinul diplomaților unde se găseau fel de fel de bunătăți, neobișnuite comerțului curent. Astfel se explica luxul aceluia mic dejun, luat gospodărește, ca între doi soți ducînd o viață îndestulată și tihnită. Servit de brațele albe, harnice și strălucind de sănătate ale Luisei, emanînd un erotism de gospodină veșnic agitată (ca și cum ea - zicea tot Chiril - s-ar fi iubit întruna cu toate lucrurile gospodăriei pe care puneă mîna, muștrulindu-le, ridicîndu-le, mutîndu-le dintr-o parte într-alta)... el trebuise să admită în sinea lui că femeia ce-l slujea cu atît devotament casnic ar fi fost, și din acest punct de vedere, o nevastă ideală, tipică unui matriarhat autoritar și duios, în care bărbatul acceptă, răsfățat și la adăpost, condiția lui primară de reproducător. O „mujerie”, cum zic țărani; „muma” neolitică, tăiată în granit, tronînd pe altarul cavernei cu bărbați pitici lipiți de fusta ei protectoare...

Galeria chicotea: „Avestița, fata Satanei!” alăturînd legendelor primitive hazul poveștilor populare. O femeie,

se gîndea Chiril mîncînd pîine prăjită cu batog, pe care să n-o iubești ca un descreierat, nu; una, din contră, ce te-ar mira că îți rămîne atît de fidelă; o căsnicie construită mai mult dintr-o trainică indiferență, făcută, tocmai de aceea, să reziste marilor oscilații... Un compromis calculat și lucid, schimbînd iubirea în comoditate, ca fructele zaharisite, păstrate închise în pragul toamnei în borcane, în care domnește vidul antiseptic, nici el absolut, față de roadele simple, pline de seva și de culorile verii... Erau ideile unui pașă alintat și leneș, paradoxal, de prea multă bărbăție. În alcătuirea aceasta controlată a afecțiunii ce-i lega și care le asigura din capul locului o longevitate de amanți rezonabili, dincolo de pat, intra totuși și un element moral neprevăzut, crezuse la început Chiril, și care el, de fapt, după cum avea să se lămurească mai tîrziu, ședea la baza legăturii lor: era aceeași și aceeași imposibil de stins remușcare a Luisei, hrănindu-se din propria ei amintire, ce lua proporții acum, în intimitate, și pe care în mod firesc timpul ar fi trebuit s-o mai roadă... Chiril nu se mai aflate niciodată în fața unei astfel de încurcături. Dar ce complica și mai mult lucrurile era faptul că ea, iubindu-l, puneă și în amor un amestec al ei, derutant, de umilință și autoritate, stări cu repeziciune schimbate ca vitezele unei mașini de mare randament, fără să-și dea seama de resortul real al pasiunii ei, ceea ce, iarăși, din punctul lui de vedere măcar, putea să capete aerul unei dezarmări feminine înduioșătoare, cerînd înțelegere și compasiune ca-n fața unei maladii. Asta era! Niciodată nu se știe cine pe cine îl obligă să sufere mai rău. O vagă propunere de mariaj făcută în glumă avusese loc, totuși, venită din partea ei, cînd ea îi spusese într-o zi, după o lungă dădăceală în legătură cu moliciunea și cu firea lui lipsită de spirit practic: „Te-aș face om! Habar n-ai tu ce om aș scoate eu din tine!” - ochii ei de culoarea liliacului bătut

scăpăraseră umezi și înflăcărați ca-n momentele de pasiune, nările albe, fine, îi tremuraseră ca la iepele de rasă, iar dinții, dinții ei, despre care Chiril nu scăpa niciodată ocazia să spună că erau „spălați cu rouă sau cu praf de pușcă”, se dezveliseră în zîmbetul sălbatic care la unele femei, din cauza tensiunii sentimentelor, aduce mai mult a cruzime. Da, era posibil. Judecînd practic lucrurile, manevrat de Luisa, Chiril ar fi devenit și el un om de succes. Dar i se potrivea lui succesul? S-ar fi simțit el bine în pielea aurie a reușitei? Sînt oameni pe care izbînd- zile îi întristează sau îi pun pe gînduri mai repede decît un eșec. Într-o înfrîngere îți mai rămîne o motivare tonică a existenței, un dor, amînat, de revanșă... La șapte fix, Luisa telefonase la editură că în ziua aceea ea avea de lucru la un manuscris, acasă, și că „norma” avea s-o prezinte a doua zi. Începuseră să lucreze de cîteva luni pe baza unor fișe pe care trebuia trecut cu exactitate numărul paginilor citite, traduse sau redactate. Această formă administrativă devenise o adevărată obsesie, mai puternică decît și a unei munci pe brînci. Cui îi ajungea în mîină uriașa cantitate a acelor hîrtoage putea să contemple împăcat întreaga producție editorială, ca Dumnezeu lumea după facerea ei metodică și bine întocmită. Chiril telefonase și el șefului său de redacție, un bărbat de vreo 40 de ani, frumos, blînd, dar palid mereu, chinuit de insomnii, Tase Gheorghită – de fapt îl chema Anastase, dar el însuși prefera numele scurtat, așa semna și fișele de lucru, referatele, biletele de învoire...

Băiat de ceferist de pe Griviței, al cărui tată fusese închis în timpul grevei, Tase intrase în U.T.C., ca ucenic la Ateliere, făcuse liceul seral cu o înclinare sigură spre învățătură, iar prin 1949 terminase și dreptul, tîrziu, printre ședințe, ore de permanență în Slătineanu și muncă de teren. La începutul războiului fusese închis, maltratată la Siguranță, ani grei din care se alesese cu

două apucături: nu suporta murdăria, pînă și cornul cuierului în care își agăța șapca sau paltonul îl ștergea cu grijă de praf. Al doilea obicei al său nu mai era o manie, ci o consecință a nopților lungi de interogatoriu luate cu lampa de birou în ochi. Nimeni nu înțelesese de ce, la venirea lui ca șef al secției, acest bărbat uscat ca o traversă C.F.R., prevenitor și cu fața mereu trasă de lipsa somnului, dăduse dispoziția aceea ciudată femeii de serviciu, să strîngă toate lămpile de masă de pe birouri, pe care redactorii le aprindeau în diminețile neguroase de iarnă sau în serile suplimentare, motivînd aceasta printr-o povață practică de om ce are din experiența lui mai veche un punct de vedere igienic și sănătos asupra modului cum trebuie să cadă lumina peste un lucrător al paginii, fără să-l supere. Fusesse aproape „o cuvîntare”. „Cea mai bună lumină, tovarăși – spusesse el cu acel prilej, ceea ce subalternilor săi li se păruse o metaforă izbutită – vine de sus, împărțită în mod egal, toată lumea să se bucure, nu-i așa? fără conuri de umbră, să nu-i mai vezi pe ceilalți, dar mai ales trebuie să știți că lumina de aproape strică vederea, simț, care, slăbit, ne poate aduce nouă numai ponoase.” Cauza acestei „fotofobii” avea să fie aflată ceva mai tîrziu, șoptită cu respect de la redactor la redactor. Tase preda materialismul istoric la seminariile de joi după-amiază, la care participa toată lumea. Chiril avea pentru el multă simpatie, mai ales de cînd cunoscuse motivele acelor două manii. În afară de aceasta, tovarășul Gheorghită nu făcuse caz nici de semințele mîncate în sedință. El spusesse liniștit: „Ei, și ce? Ce dacă mănîncă semințe? Și muncitorii noștri și țărani noștri mănîncă semințe”. Chiril își mai aducea aminte încă de un amănunt. După o manifestație, toți o șterseseră, lăsînd baltă pancartele, steagurile. El îl văzuse pe tovarășul Tase cărîndu-le singur în spinare pe toate. Așa-l ținea minte: ca pe un om corect, luînd asupra sa totul, în stare

să facă și muncile care altora li s-ar fi părut umile sau degradante. Șeful secției spusese la telefon: „Poți să vii când vrei, te trec prezent, n-ai grijă, ai lucrat probabil azi-noapte mai mult, înțeleg, vino când poți” – iar Chiril roșise din mai multe motive. Întîi fiindcă își închipuisese că cel de la capătul firului știa că el telefona de acasă, de la Luisa, deși între apelul ei și al său trecuseră cel puțin douăzeci de minute. Apoi pentru că mințea pe un om atît de cumsecade, care fusese bătut la închisoare și care nu suporta lămpile de birou. Pe urmă pentru felul cum sunaseră în urechea lipită de receptorul îmbibat de parfumul tare al Luisei cuvintele... *ai lucrat probabil azi-noapte mai mult, înțeleg*; dar nu, Tase avea o delicatețe înnăscută, el n-ar fi fost în stare de nici o vulgaritate. Batogul, dulceața de afine și ceaiul îi redaseră lui Chiril forța trebuincioasă unei noi zile de lucru, în ciuda nopții agitate. Dintre imaginile ei încîlcite, amintirea jurnalului pierdut răsări nespus de limpede, ca un vapor alb pierdut în zare și de la care ți-ai luat de mult adio... Simulînd o durere de măsele, intră la secția de traduceri ținîndu-se cu o mîină de falcă, pe cealaltă fluturînd-o în semn de salut, și se așeză la biroul lui din colț, cel mai retras. Toți redactorii păstrau sub geamurile groase de pe birouri fel de fel de fotografii cu vederi idilice din țară. O astfel de poză colorată trimisă din Sighișoara, cu străzi țepene, ieșite din timp, nepurtînd semnul vreunor înnoiri, vizibile în alte localități, se afla presată și sub cristalul lui Chiril. I-o trimisese un tînăr redactor, proaspăt angajat, băiat bun, dar care stătea prost de tot cu gramatica. Chiril îl prinsese într-o zi scriind *sa-u* dus și îi atrăsese atenția. Redactorul se plesnise cu palma peste frunte, necăjit, spunînd „ce scăpare!”, pe urmă se corectase singur la repezeală, scriind *sau dus*. Tovarășul Merișor păstrase aceeași discreție și asupra întrebării, pusă în șoaptă la ureche de același redactor, și anume dacă Petrarca trăise înainte sau după Garibaldi. Drept

mulțumire și ca semn de prietenie, colegul îi scrisese pe ilustrata aceea entuziastă de la Sighișoara atemporală, tocmai lui, lui Chiril, care era pe față un mic-burghez: „Construim fără burghezie și împotriva burgheziei!” Semnul exclamării era îngroșat cu tot dinadinsul, astfel încât el sugera silueta unui stîlp de înaltă tensiune. Șeful secției fu singurul care se deranjă, venind încet la Chiril, cu mersul lui frumos și calm de doctor care se apropie de un pacient despre care, dintr-o ochire, știe ce are, ca să-l întrebe cum se mai simte, dacă l-a mai lăsat durerea, ba chiar îi recomandă un dentist bun la care se ducea el, totul pe un ton liniștit, afectuos, încât Chiril, mai mult din cauza acestei vorbiri atît de măsurate, schiță o ridicare de pe scaun. Tase însă nu înțelese. El crezu că era un reflex de la subaltern la șef, lucru pe care nu-l admitea, și-l apăsă delicat pe umăr, sușotind repede, *stai jos, stai jos, tovarășe Merișor...* Cu acest Tase, Chiril mărturisea că se înțelese. O singură dată, șeful secției, care era și un bun desenator, făcînd la date mai importante caricaturi la gazeta de perete a editurii, îl ironizase înfățișîndu-l ca pe un omuleț pierdut undeva pe pămînt, în loc de gît cu o sfoară interminabilă de zmeu înălțat, capul plutind sus de tot într-un nor în interiorul căruia era scris cu litere de mînă: *Chiril Merișor în transcedent*. Adevărul e că Tase o cam nimerise. Chiril însă avusese un șoc, la fel ca atunci cînd îți auzi întîia oară vocea imprimată pe o bandă de magnetofon. Așadar, *ăsta* era el în ochii celorlalți... Abia pe urmă observase că lipsea acolo un „n”, – șeful secției scrisese caligrafic „transcedent, mîncînd în grabă litera care se mănîncă de obicei. Chiril se jignise prosteste. El care trecuse delicat pînă atunci cu vederea greșelile de ortografie ale colegului nou angajat. Bine, dar acum era vorba de el! Și Tase... Totuși, Tase era șef! De n-ar fi făcut-o, firea lui, dîrză cîteodată, i-ar fi șoptit că dă dovadă aici poate și de o anumită slugărnicie. Astfel că

el rumegase toată dimineața acel „n” căzut de la locul lui, ca un șurub prea fin și care lesne se rătăcește. Spre sfârșitul programului, luă *Dicționarul enciclopedic*, se duse la șeful secției, care credea că vrea să-i ceară vreo informație, și îi arătă cu degetul cuvântul șoptindu-i ca o parolă: „Trans-cen-dent!” „Poftim?!” sărise amabil Tase. Chiril repetă, îndârjit. „Cum? Nu-nțeleg!” făcea șeful secției. „Norul!... Legenda... caricatura dumneavoastră... un «n»... o nimica toată... dacă permiteți, fac eu corectura, discret, de-acord?!” – ton care ieși, fără voie, aproape amenințător. Tase îi mulțumise înghițind în sec. El anunță cu glas tare întregii redacții greșeala. Tovarășul Merișor avea dreptate, îl ajutase în muncă, foarte frumos din partea lui! Chiril, fiert, enervat de meschina lui răzbunare de intelectual arțăgos, se întorsese la loc, scoțînd cu zgomot din sertar „Mizeria filozofiei”, o reeditare la care lucra, și încercă să se cufunde în lectură. Asta era... Acum avea senzația că începuse să-l doară și un dinte, caninul drept, cariat sau dislocat de lovitura de pumn a figurantului de azi- noapte. Sculîndu-se iarăși, se strecură printre mesele redactorilor aplecați peste lucrul lor ca o clasă model, ieși pe coridorul pavat cu marmură, se duse la W.C., dădu drumul robinetului vechi de fabricație germană pe care scria curios *Kalt*, ca-n trenurile de cursă lungă. Scoțîndu-și batista din buzunarul de la piept al hainei, o ținu mult sub șuvoiul rece al robinetului, să-și facă o compresă spre a-și mai alina durerea din falcă. Abia acum își dădu seama că batista pe care o ținea în mînă nu era a lui. El avea batiste albe, de pînză ordinară, îngălbenite de arsurile fierului de călcat zdravăn mînit de Octavia, pe cînd aceasta, tot albă, era croită dintr-un material moale ca mătasea, cu o monogramă la culoare, fin lucrată, un L și un G între două crenguțe, ca două paranteze, lauri ai fi zis. Era batista Luisei, i-o pusese ea pe ascuns în

buzunar, în locul celeilalte, pătată de sînge, fără să știe, bravînd superstiția că o batistă dată înseamnă despărțire. Monograma era precis opera moașei, care bungheia ceasuri întregi cu acul, cînd se plictisea de cizmărie. Toată rufăria casei, pînă la cearșafurile răcoroase ca iarba de munte, purta pe ea inițialele acelea cu înflorituri complicate... Înainte de a-și pune compresa, Chiril se privi în oglinda cu argintul ciuruit de vechime. Privitul în oglindă semăna la el cu nevoia pe care marii astenici o resimt de a se cufunda în somn de mai multe ori pe zi, pentru reîntremarea nervilor. Asta îl înviora, oricît de prost dispus ar fi fost, dovedindu-i că lipsa lui de realitate, presupusă, cu puțin mai înainte, fusese o falsă alarmă. Al doilea fapt ciudat ce se întîmpla ori de cîte ori lua act de realitatea lui reflectată în oglindă, și care venea în contradicție cu primul, era modul cum se uita la el, în acele clipe, la el însuși, încruntat, cu reproș, ca și cum ceva ce se afla dincolo de propria sa imagine n-ar fi fost niciodată în bună ordine. Umflătura fălcii îi strica simetria plăcută a figurii. La un ins cu trăsături armonioase, acest lucru produce întotdeauna un efect comic mai izbitor decît la cei cu fața grosolan modelată. Privirea aceea ferită încă mai avea claritatea pe care organismul omenesc o păstrează, chiar și după o noapte de coșmar, spre treizeci de ani. Părul cădea peste fruntea bombată, de taur tînăr, într-o dezordine mătăsoasă, roșcat închisă, ca tinctura de iod privită în soare. Era, după cum spusese o dată Praxiteea, amfitrioana „viziunii cu hoți, „calitatea de păr cea mai veche din Europa, roșul-celt, de amurg, după care mor femeile nebune”. Ochii negri, catifelați, genele întoarse pe fața albă, netedă, adăugau figurii un aer melancolic. Erau chiar ochii maică-si din fotografia de tinerețe. În orice caz, dacă s-ar fi născut femeie, Chiril ar fi avut probabil aceiași ochi. El ținea minte ce-i spusese în copilărie maică-sa că-i spusese baba

Lixandra, o vecină care o ajutase la naștere când îl născuse pe el: „Coană Lenuțo, - strigase baba dezamăgită - păi ce făcuși, făcuși *tot fată!...*” „*Tot fată!* șoptise cu ciudă maică-sa, istovită de facere, - umplu casa de fete!” - ea care-și dorise atîta un băiat. Chiril reținuse acest mic dialog, și îl reproducea ca pe o primă confuzie a vieții lui, prezidată la naștere de o ursitoare aiurită... Ce părea moale în lumina ochilor era contrazis de linia nasului, drept, puternic, - asta-i și atrăsese la școală porecla de Nazone, - un nas bun pentru o față mai energică și pentru o fire, oricum, mai hotărîită. Mersul - un mers liber, hai-hui - părea tăcut și el pentru o țință nedecisă. Buzele ușor întredeschise măreau impresia aceea de căutare fără scop precis. Ele lăsau să se vadă întruna dinții foarte albi de rozător simpatic și activ, deși colțurile, fin desenate, sugerau poate o perfidie greu stăpînită. Taică-său, care cunoștea argoul pușcăriilor, îi spunea în copilărie „Piele-scurtă”. El care îi făcea băiatului său la pubertate o strașnică inspecție medicală lunară, avusese prilejul să constate ce era la el în plus, ca piele, obligîndu-l, în schimb, să stea cu gura veșnic deschisă, cusur nemaipomenit în neamul lor, cunoscut pînă la vreo trei generații în urmă.

Dar toate aceste exagerate amănunte ale portretului său poate că nici nu contau. El era, mai curînd decît o prezență fizică, un curent, - *Ornifle*, spunea Cavadia, franțuzit pînă în măduva oaselor, *sau curentul de aer...* Un om pentru toate timpurile.

Pe culoarul strîmt al toaletei aflat în prelungirea coridorului lung și larg de marmoră al etajului doi unde lucrau redacțiile, răsună de departe, amplificată ca de o pîlnie, aria „Trubadurului”, semn că Georgeoiu, directorul, venea la W.C. Aplecat deasupra chiuvetei, Chiril nu-l văzu, și nici nu se întoarse, oprindu-se doar în timp ce storcea batista, ascultîndu-i cu atenție vocea. Era, ca totdeauna, vocea unui om vesel, bine dispus și

producînd în jur o dezordine simpatică. Al doilea în ordine cronologică în dinastia nouă a directorilor editurii, Georgeoiu se deosebea ca de la cer la pămînt de primul director, Ariel Scarlat, un moșneag mic, șchiop și cu lavalieră. Erau la a unsprezecea ediție a volumului său de versuri intitulat „Trîmbițele soarelui”. În dimineața în care fusese chemat în biroul directorial de la parter, un mausoleu de stejar și de catifea vișinie, avusese loc un incident notabil. De cînd fusese numit director, nimeni nu-l văzuse la față pe Ariel, în afara subdirectorilor și a contabilului-șef venind la semnătură cu statele de plată. Nimeni nu observa cînd îl aducea sau îl ducea mașina. Programul său era de patru ore, cele din mijlocul zilei, cînd lumea avea atîtea pe cap. La ceasurile douăsprezece fix, tovarășa Sevastița, femeia de serviciu, dădea o raită cu tava ei plină cu sandvișuri cu brînză și salam și cu borcane cu iaurt, prin toate secțiile. Ea nu îndrăznise niciodată să intre în cabinetul sacru al directorului. Ei bine, în dimineața, mai bine zis în amiaza în care avusese loc întîmplarea a doua, fiind trecut de douăsprezece, iar Scarlat sosind ceva mai tîrziu, o surprinsese pe Sevastița în hol cu tava pe care nu mai avea decît niște borcanele cu iaurt. „Cum?! a exclamat el, văzînd iaurtul, de cînd vinzi dumneata iaurt? Ai iaurt și nu spui nimic? Va să zică la toți le duci iaurt, și numai mie nu!!... La mine nu vii, nu? De ce, eu nu exist aici?... Asta e o dis-cri-mi-na-re... o... o... o porcărie, am să reclam!!” Făcuse scandal mare. Cînd cei de sus îndrăzniră să-și arate capetele pe scara ce ducea la parter, o văzură pe Sevastița plîngînd în hohote, în timp ce Ariel, în culmea furiei, intra în birou, trîntind ușa. Numai că o ușa capitonată pe care o trîntești nu face mare zgomot. Așa că toți redactorii avură ciudata senzație că în amiaza aceea în biroul directorului pătrunsese o fantomă. Nu trecu nici un sfert de oră și Scarlat îl chemă pe Chiril, ca responsabil de carte, să se

prezintă urgent la el. A unsprezecea ediție de masă a „Trîmbițelor” urma să fie trasă într-un tiraj-fluviu în colecția clasicilor. Tovarășul Merișor, despre care un tip vulgar, verde și glumeț ca Georgeoiu, cel de-al doilea director în ordine cronologică, avea să spună mai târziu că „pe el cade întotdeauna măgăreața și nu întîmplător”, șovăise cîteva momente bune înaintea ușii înalte, îmbrăcată de sus și pînă jos în piele de Cordoba bătută cu bumbi aurii. Luîndu-și inima în dinți, el împinse ușile duble, capitonate, a căror deschidere seamănă mai mult cu interiorul unei curse în care pici pe neașteptate... Ariel ședea liniștit la biroul său ca și cum nu el făcuse tîmbă- lăul de mai înainte. Ședea studiind ceva cu luare-aminte. Nu i se vedea decît capul, lunguiet, și părul neînchipuit de alb, contrastînd cu fața trandafirie, uscată, fără riduri, de moșulică prosper. Un timp destul de lung, directorul nu observă, ori se făcu că nici nu bagă de seamă prezența redactorului invitat. Lui Chiril i se oferă astfel prilejul rar de a-l contempla în voie, așa cum părea el dus în concentrarea lui profundă, scenă pe care soarta, asemeni unui bătrîn fotograf profesionist, metodic la culme, ținîndu-și capul ascuns în mîneca neagră, părea că anume o aranjase, spre a fi fixată pentru veșnicie. Ce studia acolo Scarlat complet absorbit – asta remarcăse întîi Chiril – era macheta noii ediții, redactorul o cunoștea prea bine. În avalanșa reeditărilor, coperta nu se schimbă, culorile doar se modificau. Desenul, un soare ale cărui raze se răsuceau luînd forma unor trîmbițe înmuiate, topite de căldură, era același. Ariel surîdea privind macheta, uitîndu-se în ea ca-ntr-o oglindă. Din cînd în cînd o îndepărta de ochi, o aducea la loc, o întorcea pe partea cealaltă, o așeza din nou satisfăcut pe birou în poziția unei lecturi imaginare. Erau și momente cînd jocul fizionomiei sale trecea de la admirație la prefăcute alarme sau îndoieli. Atunci fața lui mică, triumfiulară, căpăta o expresie de cruzime

șireată. La un moment dat, deschise repede sertarul, scuiپă în el și-l împinse la loc cu aceeași repeziciune... Chiril tuși. Scarlat îl văzu în fine. El se ridică numaidecât fără să lase macheta din mână, ocoli șchiopătînd biroul imens, și salută vesel, prietenos, apropiindu-se de redactorul său. „lubești ppoporul?” – îl întrebă el prin surprindere, dublînd bombastic „p”-urile și punîndu-i o mână pe umăr. Era întrebarea-cheie a lui Ariel, pe care el o adresa tuturor ca pe o somație voioasă. Chiril tăcuse, intimidat. Directorul se întoarse și se îndreptă din nou spre biroul lui. Abia atunci văzuse Chiril misterioasa pată albastră, un fel de haină ce atîrna pe speteaza înaltă a fotoliului de piele liliachiu părăsit de Ariel. Orice și-ar fi putut închipui că este, numai o salopetă, nu. De asta își dădu seama doar cînd Scarlat luă uniforma muncii de pe speteaza fotoliului său elegant, moștenit de la o fundație antebelică și i-o arătă de la distanță cu subînțeles, zîmbind cum știa el să zîmbească, duios, bătrînește, fără să spună nimic, ca și cum celălalt ar fi trebuit mai întîi să ghicească despre ce era vorba. Era, clar, o salopetă nou-nouță, nepurtată, o haină de lucru stas. O uniformă a muncii, extrem de curată, dar culoarea, mai ales culoarea ei, un bleu ultramarin, neatins de soare, sudoare ori praf, cu pînza nedeformată încă de trupurile grele hărăzite s-o poarte!... Ea nu semăna – fiind identică totuși, un produs de serie – cu nici una din salopetele roase, arse, decolorate, pe care le văzuse pînă atunci Chiril. Era „salopeta ideală”, „salopeta arhetip”. Ariel o aduse în brațe privind-o cu adorație tăcută, ca pe o copilă adormită. El mărturisi cu mîndrie că o cumpărase personal cu o zi în urmă de la un mare magazin central și că aici, adică în ce ținea el acum în brațe, se ascundea secretul ediției a unsprezecea, pe care numai ei doi aveau să-l cunoască... „Fii bun și ia dumneata de colo de pe birou macheta, adineauri mi-a fost adusă, și am ținut s-o cercetăm

împreună” – îl rugă el desfășurînd salopeta, punîndu-și-o în față ca unul ce și-ar proba la vedere o haină. Chiril se execută. Ghicise dintr-o dată totul! „Apropie-te, acum”, îl dirijă Ariel, vorbind mai puțin deslușit acum, în timp ce se căznea să țină sub bărbie partea de sus a hainei de lucru, lăsînd crăcii pantalonilor să măture parchetul sclipitor și care, în raport cu statura lui de gnom, se întinseră pe podea cam de la genunchi în jos... „Așa – făcu el concentrat ca înaintea unui greu ce de-abia de acum începe – ia vîră acum dumneata macheta aia în buzunarul ăsta de-aici, să vedem, încape?” Chiril făcu ce-i ceruse, ca-n somn, cu mișcări somnabulice, zicîndu-și în acest timp, sau gîndind numai, sau poate nici măcar gîndind, făcînd o acțiune pentru care nu s-a inventat încă un verb, în orice caz ceva ce s-ar fi putut traduce prin vorbele: „ia te uită, realitatea iar se-ntoarce pe partea ailaltă și iar o dă pe coșmar!...”. „Încape?! țipa bătrînul. Încearcă încă o dată! Așa!... Să între ușor! Vezi?... Vezi că nu merge?... Să mai retez pe margini formatul ăia de la tehnic... Tehnicul! ha-ha-ha — rîse el sarcastic. Vax! Și eu le-am spus, eu le-am dat dimensiunile fir-ar ei ai dracului să fie, și am avut în vedere chiar și faptul că o salopetă nouă mai intră și la apă, la spălat, nu? Ce naiba!” – și luîndu-i lui Chiril macheta din mînă, încercă s-o vîre el în buzunarul salopetei, înverșunîndu-se neputincios. „Vreau – strigă el exasperat, tot îndesînd acolo machetă și văzînd că nu merge – vreau să mă aibă toți muncitorii în buzunarul lor, auzi dumneata? să mă citească în pauza aia a lor de zece dimineața cînd își mănîncă sandvișurile lor cu salam – mai înghite omul o îmbucătură, mai citește un vers, și p-ormă, la lucru, la lucru! căliți, mobilizați de poezie, mă-nțelegi dumneata? Voi ce păziți acolo? De ce mă sabotați?... Ai?... Spune!!” – și izbucni într-o criză de plîns. Cînd își mai revenise, îi ceruse scuze redactorului său, care îl privea zăpăcit. Strîngînd la piept salopeta mototolită, Ariel mărturisise,

Încă măi suspinînd ca un copil neîmpăcat: „Asta-i viața mea, dragă băiete, ce vrei... ăsta-i drumul meu... eu... eu voi muri, dacă pe mine nu mă înțelege... dacă pe mine nu mă iubește poporul...” iar de astă dată, surprinzător, nu mai dublă bombastic „p”-urile, rostind cuvîntul aproape normal... Și el, peste ani, chiar așa și muri: complet uitat, scufundat în uitare și deriziune, pe cînd oasele lui subțiri, nefăcute să poarte vreo povară, se prefăceau în scrum și în fumul arderii înălțîndu-se voios, ușurat, grăbit, spre cerul care primește iertător totul...

O altă paranteză a Galeriei trebuie să adauge aici un alt fapt de istorie... o scenă istorică. Rămășițele pămîntești ale celui alt poet, ale marelui poet, căruia Ariel, ca un moșneag mic și rău din basme îi luase o vreme locul, sînt expuse în incinta Ateneului român, în 1967, într-o ședință de doliu național. Tînărul secretar general în funcție al comitetului central apare la ceremonie, să-și ia rămas bun. Cavadia va înregistra și detaliul care altora le va scăpa. Brasarda neagră a bărbatului politic s-a desprins și flutură liberă pe brațul stîng. El se înclină adînc înaintea catafalcului acoperit de flori. Apoi acest al doilea amănunt deținut tot de prietenul lui Chiril : pantofii secretarului general poartă pe ei urme de praf; iar praful adus de afară în Rotonda funebră, sau colbul, sau pulberea țării, spune Cavadia, pare cel mai frumos omagiu adus Artistului care ciopli României un fluier vrăjit... „Pe jos!” va spune bărbatul politic, hotărînd cum trebuie dus Poetul la groapă. Cavadia, împreună cu ceilalți cinci confrăți ai săi, trei pe o latură a dricului, trei pe alta, așa vor și merge, pas cu pas. De-a lungul bulevardului golit, cu lumea înghesuită pe trotuar. Ținînd în mîini panglicile carului mortuar, ei se gîndesc cu toții că jupînul strașnic și cîrcotaș, cu penița lui neiertătoare la adunări, scăderi, înmulțiri,

împărțiri, avusese ce-și dorise și ce i se cuvenea de fapt: o înmormîntare regească.

Era încă una din marile repuneri în drepturi la care toți se simțeau părtași. Numai Cavadia comisese sacrilegiul. El avea să le șoptească celor de față, înaintea mormîntului proaspăt vîrfuit, din livada defunctului, că aici pînă și corcodușele păreau numărate.

Dar, toate acestea nu-l mai priveau de mult pe Chiril

...

El venea de la lavabou pe culoarul scurt, purtînd la falcă drept cataplasma batista albă de mătase a Luisei. De aici, în prelungirea culoarului dînd în coridorul lung și larg de marmură al etajului unde se aflau toate redacțiile, putu să-l zărească, tocmai la celălalt capăt, pe Georgeoiu, al doilea director în ordine cronologică al editurii, a cărui voce o auzise nu cu mult timp înainte, și care venea spre toaletă cîntînd în „fortissimo”, cu prosopul aruncat pe umăr, aria „Trubadurului”. Era o slăbiciune a lui de tenor remarcat în tinerețe și care cîntase un timp ca solist în corul sindicatelor din orașul Ploiești.

Georgeoiu, care avea peste patruzeci de ani, fusese tipograf și se cunoștea bine cu Aurică, tutorele lui Chiril. Era limpede, deși lucrul nu se putea vedea cu ochiul liber că tovarășul Merișor avea pile la noul director. Cînd îi vorbise prima dată lui Georgeoiu despre Chiril, Aurică pledase un ceas întreg să-l țină în editură, „așa exclus cum era”. Era pe vremea cînd tipograful încerca să-i convingă pe toți că între un medic de închisoare, fie și de deținuți politici, și odrasla lui, nu poate exista nici o legătură de la cauză la efect, în afara actului de procreație în sine, deși și-aici, zicea Aurică, nu știi niciodată la ce poți să te aștepți, pe bunul motiv, de pildă, că dintr-un tată cinstit și cumsecade poate să iasă

un tâmpit și-o lichea, și *invers*, perora Aurică (Georgeoiu îl încuraja tăcut cu dese clătinări de cap) – or nu era cazul, tatăl lui Chiril fusese un om bun și onest, de asta tipograful garanta, ar fi pus mîna în foc, fuseseră vecini. Redactorii, care nu-și aflau liniștea pînă nu găseau șefului instituției o poreclă, îi spuneau lui Georgeoiu „Rigoletto”. Nu pentru că ar fi fost cumva infirm, ci datorită pasiunii lui pentru opera italiană, și, poate, în egală măsură, pentru bufoneriile lui. Era ceea ce se numește un om care caută ceartă cu lumînarea; un ploieștean liber în purtări, luînd și morții în zeflema și care, în afară de unele scandaluri provocate în public de bătărăniile lui, simpatice totuși, fiind ale unui om inteligent, și de spiritul său contradictoriu, avea în autobiografie o singură pată, cu toate că și asta nu cine știe ce – taică-său fusese dascăl, cîntase în strana bisericii Sfîntul Vasile din Ploiești. Cel mai mare scandal și care era să-l bage la fund îl făcuse pe vremea cînd era vicepreședintele sindicatului Poligrafiei. După un banchet dat la „Cireșica” în cinstea unor tipografi bătrîni, vechi membri de partid din ilegalitate și care ieșeau la pensie, în zori, restaurantul fiind închiriat special în vederea acestei agape tovarășești, bătrînii îl rugaseră în cor pe „Silică”, pe Georgeoiu adică, pe care după numele de botez îl chema Vasile, Vasilică, să le cînte – situația lor de pensionari, dacă ai fi stat și te-ai fi gîndit: „Strînge omu’ ca furnica, cînd moare nu ia nimica...” Georgeoiu, care ședea în capul mesei (băutura el o dăduse, ținuse morțiș, restul plătise sindicatul), se ridicase, cîntînd cu lacrimi în ochi cel mai frumos cîntec al lumii bucureștene, pe urmă căzu o liniște grea peste capetele îngreuiate de țuica și de vinul băut și de tristețea apusului vieții. Silică, afumat rău, strigase deodată după pauza aceasta: „Dragi tovarăși... acum că plecați... eu vă urez noroc... viața lungă... și să mai bem... *sic transit gloria mundi!*” Apoi începuse să cînte:

„iar cînd fraților m-oi duce de la voi și-o fi să mor, pe mormînt atunci să-mi puneți”... De aici ieșise un mare scandal. Noroc cu bătrînii zețari, altfel cariera lui Georgeoiu s-ar fi dus pe copcă încă de pe atunci. Silică era ca și copilul lor. Ei îl recomandaseră la intrarea în partid; pe el îl alegeau totdeauna în adunările lor. După un an și ceva, culmea, Georgeoiu ajunsese director. Era totuși ceva nemaipomenit: un conducător de instituție să cînte în gura mare arii din opere în birou și pe coridoare și să se producă vocal chiar și pe scenă la diverse serbări înaintea colectivului său de muncă...

Ușa secției de traduceri era închisă numai pe jumătate. Chiril, între timp, intrase repede. El o lăsase astfel, anume, fie că știa că Georgeoiu, oricum, ar fi dat pe la ei în trecere, să-i salute, ori să le spună „ultimul banc”, fie că el dorea să-l vadă în dimineața aceea intrînd în redacție pe prietenul lui Aurică. În afară de toate acestea, mai era și întîlnirea plănuită cu scriitorul sudamerican. Pe coridor, dacă l-ar fi întîlnit pe Silică, precis că i-ar fi pus una din întrebările lui obscene, cînd nu era nimeni de față. De exemplu: „Ascultă, băi, Chirile, cum mai stai cu damele tale? Am auzit că...” – și ar fi zis ce auzise el, sau ar fi născocit ceva, or legătura lui cu Luisa. Se părea că devenise publică. Dacă știa Brummer, imposibil să nu fi aflat și Georgeoiu.

Directorul se opri într-adevăr în dreptul secției, împinse ușa pînă la refuz, apărînd în cadrul ei, așa cum arăta, cu șervetul pe umăr, în cămașa cu mînecele suflecate, deși erau în noiembrie, și ținînd în mînă o savonieră galbenă de celuloid, fără capac. El îi contemplă din pragul ușii larg deschise pe toți cum lucrau, concentrați, și, cu jovialitatea lui de om gras, sincer și brutal, îi apostrofă, legănîndu-se și bătîndu-se cu prosopul pe spate:

— Carabenilor! Lucrați, lucrați...

Era o adresare misterioasă. Un argou ploieștean. O

vorbă al cărei înțeles numai el îl cunoștea. Oricum ea putea să însemne ceva nu tocmai măgulitor, ceea ce îi făcea pe redactori, când erau astfel interpelați, să rămână cu ochii în manuscrise. Când și-i ridicară în sfârșit, secția de traduceri îl văzu cum îl știa de câțiva ani: un burtos, cu pantalonii largi în vine, roșu la față, – un spîn știrb și cu ochelari, plesnind de viață și de voie bună. Băiat sărac, autodidact, Georgeoiu nu terminase liceul. Fusesse pe rînd piccolo la restaurantul „Berbecul” din Ploiești, casier la un depozit de lemne, pompist la o stație de benzină, și abia pe urmă se specializase în arta tipografică. El suferea de „complexul culturii”, dobîndită de alții prin studii oficiale și cu patalama la mînă. Directorul editurii nu pierdea niciodată prilejul să braveze pe intelectualii în bună ordine, făcînd o adevărată risipă de cunoștințe, dar mai ales reproșîndu-le acestora, sau făcîndu-i măcar să simtă lipsa lor de experiență practică și de cunoaștere a vieții. Era dreptul unui om care știa din copilărie ce-i mizeria și care își lua o îndreptățită revanșă, trăind trufaș, sfidător...

— Măi, – apostrofă el secția de traduceri, cea mai bine informată în materie de cultură. Directorul ședea acum proptit de canatul ușii cu prosop cu tot. Savoniera galbenă o ținea cu aceeași grijă în mîna cealaltă ca pe un obiect de preț. Măi, le vorbi el disprețuitor, voi stați aici și mîzgăliți și habar n-aveți ce-i viața! — și zicînd acestea scoase un rîset răutăcios, hîrîit...

Redactorii îl priveau speriați. În ziua aceea însă Georgeoiu avea chef să-i atace, să-i pună în inferioritate mai mult ca oricînd. El înaintă un pas din cadrul ușii, tot scuturînd dintr-un picior și aranșîndu-și indecent pantalonii largi.

— Măi, – le spuse – eu sînt copilul revoluției, eu și laptele l-am supt numai din țîța stîngă, de mic am avut acest punct de vedere...

Secția îl privea înmărmurită. Chiril, în colțul lui, era

singurul care-l sorbea încântat din ochi. Uitase de falca traumatizată. Noaptea din urmă părea un vis, față de realitatea aceasta dezlănțuită care era Silică Georgeoiu. Revenindu-și și văzînd că nu i se dă nici o replică, directorul luă un ton părintesc de tată ce-și dădăcește copiii:

— Voi stați și munciți aicea pentru gloria culturii și literaturii inspirate de viață și habar n-aveți ce se întîmplă în viața reală, ce povești formidabile conține ea, realitatea asta, pe care voi vreți atîta s-o reflectați. Am un cumnat, ofițer și vînător în orele libere, pe nume Roadevin, locotenentul Ionel Roadevin, așa-l cheamă pe el, e însurat cu sor'mea, Viorica, profesoară de fizică.

— Roadevin?! pufni în rîs redactorul care îi trimisese lui Chiril ilustrata de la Sighișoara.

— Roadevin, domnule, am zis bine! întări cu mîndrie Georgeoiu. Neam de podgoreni get-beget, de pe la Vaslui... Pe drumul de costîșă ce duce la Vaslui, etc., etc., știți voi... Ei, și acest cumnat al meu se duce săptămîna trecută la Putna să vîneze mistreți. Aia de-acolo, - continuă Georgeoiu mai înaintînd cîțiva pași înăuntru și punînd stăpînire pe toată încăperea, - îi dau un brigadier lui cumnatu-meu, lui Ionel, să-l însoțească. Vă spun, dacă vreți, și cum îl cheamă pe brigadier: Pîrghie! așa, ca detaliu, detaliile mici fac literatura mare... Pleacă ei în pădure în zori și merg, și merg... mă ascultați? Vă plictisesc? se întrerupse, schițînd o falsă retragere.

Redactorii protestară voioși.

— Și..., la un moment dat, reluă el satisfăcut de reacția auditoriului său, țîșnește un mistreț. Unul solitar. Voi știți ce-i aia un mistreț solitar? repetă didactic. Redactorii nu știau. Eu, adăugă modest Georgeoiu, nu știam pînă nu m-a lămurit cumnatu-meu; sigur, aș fi putut să-mi închipui, ușor, un mistreț solitar ce poate să fie altceva decît unul care umblă singur, de capul lui,

cum solitari pot fi cîteodată și oamenii (mania de autodidact a fostului tipograf de a explica totul pînă-n pînzele albe). Deci, am aflat de la Ionel, cumnatu-meu. Trebuie să vă mai spun că Ionel Roadevin e cel mai deștept tip din Republica Populară Română, exceptînd strălucita secție de traduceri aici de față... Sor'mea zice din contră, că e un prost, că nu ține la cariera lui, dar știți cum sînt femeile... Brigadierul Pîrghie vede mistrețul, ridică pușca și strigă: „un solitar, dom' locotenent!” Vă-nchipuiți cum a sunat asta în gura moldoveanului Pîrghie!... Cumnatu-meu zice: „Jos pușca, nu trage!” „De ște? — zice Pîrghie în dulcele său grai, lăsînd jos arma - e voie, trageți dumneavoastră, dom' locotenent!”... „Știu că-i voie, zice Ionel, dar nu trag, Pîrghie, nu, eu nu trag în solitari, să-l lăsăm să se ducă-n mă-sa, - ce vrei, Pîrghie, am și eu o țicneală, nu-mi place să trag în solitari...” „Bine dom' locotenent, face Pîrghie (și Georgeoiu, care ar fi putut fi un excelent actor de comedie, imită aerul constrîns al brigadierului de la Putna), dacă ziceți dumneavoastră așa, vă duc la o turmă, trebuie să fie ceva pe-aîșea...”

Georgeoiu rîdea. Cînd se potoli, în sfîrșit, fața lui roșie, bucălată, de spîn gras, vioi și inteligent, purtînd ochelari cu lentile foarte groase, de mare miop, avea două dîre de lacrimi strînse la rădăcina nasului porcin.

Redacția tăcea neștiind ce să spună.

Tase Gheorghită se ridică de la locul său, făcu doi-trei pași, se opri și spuse:

— Interesant, foarte interesant. Foarte interesantă poveste...

Ploieșteanul îl privi intens o secundă; în acest scurt răgaz își redobîndi volubilitatea de la început:

— Ehe, culturalilor, exclamă el în semn de încheiere, asta literatură!! Să-mi scriți voi mie o istorioară ca asta, și vă fac oameni, vă tipăresc în două sute de mii de exemplare...

Georgeoiu obosise isprăvindu-și în dimineața aceea porția lui obișnuită de întâmplări curioase.

Plecînd, își aminti:

— Chirile – se adresa protejatului și interpretului său benevol – ai grijă, la unșpe fix dai pe la mine cum vorbirăm, că vine sudamericanul...

Cu spatele gîrbovit, purtînd pe umăr prosopul, ca pe un drapel strîns după un miting cînd toată lumea se întoarce liniștită la realitatea curentă, directorul părăsi într-un mod ciudat redacția. El închise ușa cu multă delicatețe, predispus meditației.

Pe coridor, în minutele ce urmară, nimeni nu-i mai auzi vocea atacînd triumfător vreuna din ariile lui de operă preferate.

Capitolul VIII

LLA ORA UNSPREZECE FIX, CHIRIL INTRĂ LA DIRECȚIE, în fosta încăpere a lui Ariel Scarlat. Mobila ei greoaie, burgheză, moștenită de la o instituție antebelică, suferise transformări radicale în urma dispozițiilor lui Georgeoiu. Nu mai rămăsese nimic din interiorul acela somptuos de bancă elvețiană prosperă de la sfârșitul secolului trecut, nici fotoliile de piele liliachii, moi, pneumatice, în care rarii autori ce-l vizitau pe Scarlat dispăreau complet ca-n niște capcane confortabile. Canapeaua, la culoare, cât un pat bun, moale și larg, făcut pentru un somn dulce și pe care cineva pretindea că-l văzuse o clipă prin deschizătura ușii capitonate pe Ariel întins făcându-și psihanaliza sub veghea unui renumit medic psihiatru, nu mai exista. Nu mai erau nici dulapurile în „stil florentin”, unde, la instalarea noului director al editurii, se dovedi că nu se află altceva decât un munte de cărți trântite în dezordine, toate edițiile autohtone și străine ale faimoaselor „Trîmbițe”; nici covoarele scumpe persane, lămpile cu abajur „Secession”, întreținînd o intimitate bătrînească și desuetă. Toate acestea fuseseră cedate, la inițiativa noii administrații, fondului de reprezentare al statului. În schimb, noua direcție căpătase un mobilier mai ieftin, însă modern, cu excepția biroului masiv de stejar, cu multe sertare, cel din mijloc purtînd în el și mult discutata scui pătoare de porțelan a lui Ariel. Bătrînul, mergînd anevoie din cauza piciorului beteag și salivînd des, recursese la acest procedeu, observat și de Chiril în acea zi memorabilă. Georgeoiu pusese să fie dezinfecat bine întreg biroul, cu interioarele lui numeroase cu tot, rostind în glumă, ca băiat de dascăl ce era, și cuvîntul

„sfeștanie”. Faptul că păstrase biroul acela vechi se datora podoabelor sale pe care noul director le aprecia. Erau un fel de zeițe ale abundenței sculptate pe muchiile celor patru picioare masive, busturile numai, cu sînii luscioși, bine reliefați, închiși la culoare ca ai unor creole nerușinate. „Domnilor, – anunțase degajat, cu prilejul instalării, Georgeoiu, făcînd astfel și debutul carierei lui tumultuoase – pe mine damele astea mă inspiră, sînt sigur că ele – și le arătase cu degetul, celor de față – îmi vor purta noroc. “ Vorbe pripite. Nu peste mult, timpul dezminți și această profeție frivolă. Restul încăperii arăta acum sobru. Cu toate că și sobrietatea, după cum afirmase într-o bună zi paradoxalul Take Bunghez, răsfățatul lui Georgeoiu, poate să devină și ea cu vremea un viciu cînd nu are, desigur, un echivalent sufletesc. Scaune nichelate, bănci tari de lemn gălbui de tei pe care spiritul trebuia să rămînă treaz, activ, dulapuri, clasoare metalice de ultimul tip, un mic bar „rabatabil”, cu băuturi scumpe pentru oaspeții de seamă, și care nu se găseau în comerț, o mașină de scris portabilă *Olivetti*, la care directorul își bătea singur rapoartele confidentiale, un aparat de radio ultimul tip, „combină”, avînd și picup și plăci cu Maria Tănase, lămpi-armonică, din cele ce se întind peste planșele arhitecților... Un *decor funcțional*. Era o expresie nouă, încă misterioasă, dar plină de promisiuni, cu toate că puțini inși și-aceia specialiști, îi cunoșteau clar conținutul. Ea apăruse ca o rîndunică foarte veselă și grăbită, pusă pe fapte mari, abia cu un an în urmă, în primăvara lui 1956.

La Georgeoiu intra cine vrea și cînd vrea. Secretara lui, o femeie destul de bătrînă și urîtă, se afla alături, într-o încăpere mică, separată, astfel încît exclusă fusese din capul locului și ideea birocratică a anticamerei, purgatoriul administrativ ce dă atîta prestigiu instituțiilor publice de pe tot globul. Era, sau trebuia să fie, după concepțiile noului director, o întreprindere de cultură

model, dinamică, democrată și care nu umblă cu mofturi. Și totuși, în ciuda acestei popularități, fățiș declarată, nepunînd nici o distanță între conducere și salariați, la Georgeoiu se intra cu mult mai rar decît în biroul celui mai distant șef de instituție. Umorul și limbajul lui verde intimidau mai mult decît ar spera chiar și cel mai tiran director.

Sudamericanul nu sosise încă și nici confrășii săi români. Ei aveau să apară peste vreo jumătate de ceas, în care interval, făcîndu-i redactorului său un semn cu mîna și invitîndu-l să ia loc, directorul vorbea la telefon cu tipografia, în timp ce la radioul deschis se auzea încet, înfundat, o simfonie de Beethoven, a treia sau a cincea. Chiril, care era complet afon, le încurca totdeauna. După ce îi beșteli, în felul său pe cei de la tipografie pentru nu știu ce întîrziere, Georgeoiu își scoase ochelarii, se frecă la ochi, și ochii lui în astfel de momente se arătau foarte mici, copilăresc de mici, cum erau înecați în grăsime. Punîndu-și la loc ochelarii, el se ridică, se duse la aparatul de radio, îl dădu mai tare, astfel că Beethoven se auzi deodată eroid de ireal sau ireal de eroid, Chiril nici asta n-o putea stabili, oscilînd între una și alta. Prietenul lui Aurică rămase aproape un minut lîngă aparat ascultînd simfonia, pe urmă avu această remarcă trăsniță:

— Mie, muzica acestui neamț îmi aduce aminte totdeauna de niște guzgani mari, grași, energici... De niște șobolani care duhnesc a teamă... Care împrăștie, vreau să zic, un miros de teamă, știu, n-ai cum să mă-nțelegi...

Chiril se arată șocat.

Georgeoiu îi lămuri această stranie senzație a lui povestindu-i cum dormise el în tinerețe înainte de război la un prieten, tot ploieștean, student la *Bellearte*, în atelierul lui, o fostă cîrciumă, dărăpănată, de lîngă gara de măruri Filaret. Prin somn, el auzea noaptea guzganii trecînd repede în trapul lor catifelat pe lîngă pereți și

dărîmînd în fugă pînzele, tablourile rezemate jos de zid — „erau mari cît un sifon”, spunea Georgeoiu, și puteau îngrozitor - de spaimă îl scuturase pe pictor, care dormea buștean alături pe rogojina comună și ăsta mormăise atunci ca-n vis... „dracu’ știe. Parcă miroase a teamă”; Georgeoiu, care murea de frică și scîrbă, nu se lăsase pînă nu-l trezise de tot, și ca să-l liniștească, acest prieten artist îi pusese prima dată, la patefonul pe care-l puneă să cînte și cînd lucra, simfonia a noua de Beethoven — asta, observase studentul la *Bellearte* căscînd, năuc de somn, sperie șobolanii...

Directorul reveni după această explicație la biroul lui, se așează pe fotoliul rigid de lemn cu pernă de piele, își împreună mîinile grăsuțe și zise neașteptat și pe un ton întristat:

— Chirile, băiete, am impresia că ai cam încurcat-o...

Chiril ținea minte că, auzind aceste cuvinte, nu se alarmase în nici un fel, ba chiar i se păruse că pentru ele anume venise în ziua aceea la editură.

— Ai fluierat cumva în biserică? deveni ceva mai clar fostul tipograf.

Chiril strîngea din umeri, neștiind ce să răspundă, deși bănuia... Găsind puterea de a-și ascunde presimțirea rea ce i se strecurase în inimă, răspunse nepăsător:

— Nu... Dar de ce?...

— Domnule, i se adresă directorul, folosind tonul său degajat-ironic, cînd vorbea cu cineva în intimitate, a venit azi-dimineață la mine cineva care te-a căutat mai întîi la cadre, dar zăpăcita aia de Nora era plecată pe teren, și-atunci acest cineva a venit la mine. Confidențial! — șopti directorul cu mult sub sonoritatea simfoniei lui Beethoven care continua la radio. Cică... „Tovarășul Merișor Chiril lucrează la dumneavoastră?!” îl imită Georgeoiu, lăsînd apăsător și cu înțeles capul în jos. „Da, tovarășe, zic, la noi, da’ de ce?”... se puse în pielea

celuilalt el care relata totul pe viu, dialogat, sărind de la un personaj la altul, schimbându-și în același timp și vocea. „Avem o problemă cu dînsul, zice...” „Ce fel de problemă?” zic... „Vrem să știm mai întîi ce fel de element e, dumneavoastră sînteți în măsură să-l cunoașteți ca responsabil de instituție”. „Da, sînt, răspunse Georgeoiu, și-l cunosc, pot să spun că-l cunosc: e un băiat capabil, cultivat și devotat partidului, deși a fost exclus în 1950, dar părerea mea, dacă vreți – și prietenul lui Aurică duse mîna la piept și acum, reproducînd ceea ce fără îndoială făcuse stînd de vorbă cu acel necunoscut –, este că excluderea lui a fost pripită. Băiatul e sincer, și asta... știți... poate să-l facă să fie greșit înțeles... trebuie să vezi în sufletul omului, mai întîi. Dragă tovarășe, e aici o chestiune”..., și directorul strîngînd la un loc principalele degete ale mîinii și frecîndu-și ușor unul de altul cu mîna întinsă spre interlocutorul său, strîmbîndu-și totodată fața de încordarea atenției, cum ai mîncă ceva acru – mimică, și ea reprodușă probabil întocmai – încercă să sugereze un lucru neapărat fin, gingaș, ori poate numai subtil. Chiril asculta cu ochii măriți; era de presupus: expresia aceasta o avea de obicei cînd nu înțelegea ceva, ori înțelegea prea bine. Într-un cuvînt, Georgeoiu îi spusese că pledase în favoarea lui, încercînd să-l tragă de limbă pe celălalt, să afle cam despre ce era vorba, dar nu ieșise nimic. Ce era limpede, luîndu-se după flerul său, era că omul nu venise după niște referințe obișnuite, cum se obțin de pe la vecini, de la instituția unde lucrezi, persoana lui Chiril suscita un interes diferit; în astfel de cazuri, ori ești avansat vertiginos peste noapte, dîndu-ți-se un post de mare răspundere, ori... Asta-i alternativa, încheie logic directorul, și fiindcă intuiția îi spunea că o astfel de avansare nu era posibilă, — cel puțin el nu-l vedea pe redactorul său protejat trimis într-un post în diplomație, să zicem, sau undeva în ierarhia ministerului

culturii, unde era nevoie de niște băieți mai deștepți... „dar stai, ce tot vorbesc eu! — se bătu brusc cu palma peste frunte Georgeoiu întrerupându-se din presupunerile lui – tu ești exclus! uitasem că te-au dat afară din partid, ca să vezi, eu am impresia că tu ești mereu cu noi, că ai rămas cu noi, vreau să spun”, îl privi directorul cu întreaga lui bunăvoință de om gras și gentil în partea cea mai puțin cunoscută a sufletului său de republican sentimental de justițiar. Or asta, să fi fost și să nu mai fi fost în partid, era mai rău decât n-ai fi fost niciodată. Ipoteza fantastică a avansării nu stătea în picioare nici măcar teoretic. „Cei chemați, ieșiți, cei chemați, ieșiți!” parodie cîntînd încet pe nas ca la biserică Georgeoiu, și îi explică lui Chiril, care nu știa, – simfonia lui Beethoven se terminase, acum se dădeau știri despre ogoare – că în copilărie, mergînd la slujbă duminica, obligat de taică-său, pe el asta îl intriga totdeauna, acest ordin clar al popii și singurul din toată slujba, dar mai ales faptul că, deși striga „ieșiți!”, nu ieșea niciodată nimeni afară. Pe urmă aflase că formula asta rostită după spunerea „Crezului” rămăsese de pe vremea cînd creștinismul încă se mai îngîna cu păgînismul și că ea, această „formulă-fosilă”, era adresată în amintirea neofiților, a proaspeților admiși în tainele dogmei; ceilalți puteau sta liniștiți pînă la capătul slujbei, noii primiți însă, nu, după „Crez” ei trebuiau neapărat să iasă, adică pînă aici le fusese de ajuns, restul era treaba credincioșilor mai vechi și verificați.

Digresiunea aceasta teologică îl ajutase pe directorul editurii să definească într-un fel poziția redactorului său în raport cu noua, posibila stare intervenită. Oricum, el nu trebuia să se alarmeze. Poate că era vorba de o simplă referință complementară. Chiril, ascultînd, înainta tăcut în temerea lui. Frazele liniștitoare ale lui Georgeoiu aveau un efect contrar; tocmai efortul pe care el îl depunea de a-l îndepărta de gîndul unui lucru grav, îl

împingea pe Chiril mai aproape de ceea ce știa el, și de proporțiile lucrului știut, la care nu se gândise înainte, cărora nu le măsurase consecințele, socotind totul ceva strict personal, un mod de a vorbi cu sine, de a te referi la realitate, o condică de socoteli sinceră și exactă... În acea clipă, între el și omul din fața lui, auzi glasul pițigăiat al lui Brummer – „ești un tâmpit!” – certându-l pe chestia jurnalului pierdut. Jurnalul, oracolul lui intim de domnișoară de pension!! (cuvintele anticarului). Un viciu urât, sau ce-și închipuie lumea că e un viciu urât, oricât l-ai ascunde — și dacă judeci bine, tocmai pentru că-l ascunzi, — conștiința ta veșnic neliniștită ajunge cu vremea să-l creadă public. Poate că nu era nimic; putea fi exagerarea de moment a unui lucru, care totuși, în principiu, n-ar fi fost exclus să nu se întâmple. Cu Brummer discuta direct; cu Georgeoiu, deși îi purta simpatie, veriga de încredere ce-i lega fiind Aurică, nu reușea niciodată să vorbească deschis, din cauza ironiilor și zeflemelilor lui, cu toate că știa că ele sînt aparente și că dedesubtul lor se ascundea altceva, oricum nu i s-ar fi destăinuit niciodată. Fostul tipograf căuta să-l descoasă, dibuind:

— Spune... mie poți să-mi spui... Ai vorbit... ceva... cumva... — Își răsuci palma ca un sfredel...

Chiril nu făcea decît să ridice din umeri.

— Ai bîrfit?... Ai zis că nu e gaz, brînză?... Te-ai exprimat ireverențios față de un tovarăș aflat în vreun post înalt de conducere?... Fii atent, îi puse el serios în vedere, te-ntreb ca la spovedanie, și cel mai mare păcat rămîne minciuna, inducerea aproapelui în eroare...

Tovarășul Merișor zîmbea amuzat de lista păcatelor întocmită de Rigoletto.

— Ai zis... ai spus... cuiva... ceva... știi și eu mai ce... că noi nu mai avem... ceva... ce aveam... înainte?

Chiril începu să rîdă. Silică ar fi fost un mare comic.

— Rîzi tu, intelectualule, rîzi... îl tachina el, mulțumit

de efectul vorbelor sale...

Se pomeniră auzind muzică populară. Georgeoiu, deși iubea această muzică, îi făcu semn redactorului său să pună mai încet aparatul. Beethoven cu obsesia guzganilor din gara Filaret rămăsese undeva în urmă. Când Chiril se întoarse la loc și se așează din nou pe scaunul lui lipit de biroul ale cărui muchii ofereau din profil privirii sînii obraznici de abanos ai frumuseților creole, directorul exclamă puțin iritat, uitîndu-se la ceas:

— Ce dracu' întîrzie ăia!...

Ultimele observații și recomandări în legătură cu vizita personajului în căutare de referințe fură făcute pe un ton scăzut și bine cumpănit. Georgeoiu voise să stea de vorbă în prealabil cu Aurică, să-l prevină, dar își spusese – și-așa era bine – că astfel de lucruri trebuie să le cunoască direct de la sursă întîi și întîi cel în cauză. Era și mai bărbătesc. În al doilea rînd, asupra celor discutate de ei acum între patru ochi trebuia păstrată toată discreția. Dacă el, Chiril, ar fi scăpat ceva, să fie sigur că el, Georgeoiu, ar fi spus imediat că băiatul bate cîmpii, minte, sau ceva în genul ăsta, și crezut ar fi fost, fără cea mai mică îndoială, tot șeful instituției, vinovatul agravîndu-și situația și prin crima numită defăimare, ponegrire... *Așa că să fim înțeleși!* îi pusese ferm în vedere prietenul lui Aurică. Mai era un lucru, o propunere, pe care Georgeoiu o făcu cu aceeași circumspecție. Dacă treaba s-ar fi complicat, i-ar fi dat un concediu neplătit, să plece unde vrea, să aibă timpul necesar și liniștea de a-și rezolva problema. Numai că în acest caz – improbabil după el – el, ca director, n-ar mai fi zis că i-a dat redactorului său de la secția de traduceri un concediu neplătit; ar fi declarat, din contră, că el plecase de capul lui. Dacă nu se întîmpla nimic rău, Chiril s-ar fi ales cu două-trei săptămîni, cel mult o lună, de odihnă, iar șeful instituției, el, ar fi zis după aia: „Mi-a cerut băiatul concediu că avea nu știu ce treburi

urgente, și eu i-am dat, e un salariat conștiincios, lucrează bine...”

În acel moment ușa capitonată se deschise și oaspeții așteptați apărură.

— Bine-ați venit, monșericilor! îi întâmpină cu cea mai mare afecțiune directorul editurii ridicându-se de pe fotoliu. El înaintă sprinten spre ei cu brațele larg deschise, îi strânse fiecareia mîna cu amîndouă mîinile, îi bătu bucuros pe umăr, pe spate... Își putea permite această familiaritate. Avea în mînă, după cum spunea deseori în glumă, „și tariful și cuțitul”.

Cu scriitorul sudamerican, veniseră la întîlnirea protocolară, în ordinea talentelor, poziției și valorii unanim recunoscute Take Bunghez, Puiu Cavadia, - care se apropie numaidecît de Chiril îmbrățișîndu-l amical — Morocănosul Spuderca, adversarul oricui, și care oriunde ar fi intrat părea că mai întîi caută pe cineva anume, Sergiu Zecheru, tînar romancier ce se mîndrea că la șaisprezece ani fusese rîndaș pe o moșie, începîndu-și cariera literară ca prozatorii americani. El afișa față de toți confracții săi un dispreț total. Singurul pe care îl respecta, ca tigrul pe leu, era numai Bunghez, a cărui cultură întinsă îl intimidă. Neplăcut la el era aspectul său de fătălău, contrastînd cu aroganța, care cere o fizionomie mai dură și faptul că purta mai tot timpul niște mănuși negre, uzate, foarte neplăcute la vedere, - „din piele de cîine prins de hingheri”, zicea Cavadia cu limba lui ascuțită. Al cincilea în ordine era Aristică Ceilalți, autor de voluminoase romane rurale, și care-i ținea telefonic zi de zi pe confracți la curent cu intriga cărții la care lucra.

Chiril, dînd mîna cu toți, nu se mai grăbi, servil, cînd ajunse în dreptul lui Bunghez, cum nu-și ierta că făcuse cu o noapte în urmă la „Capșa”. Cu statura lui mijlocie, se hotărî să-l privească drept în față pe înaltul, pe trufașul Bunghez, în ochii săi pictură de gang, „marea pe

timp de furtună”, sau, cum zicea Cavadia, cu slăbiciunea lui pentru parnasieni: *o mare nesfîrșită pe care gonesc mii de galere...* Dramaturgul îi susținu încordat privirea. Pupilele doar i se micșorară, ochii schimbîndu-și deodată culoarea, din verdele lor de aramă coclită, devenind pal-gălbui, asemeni ceaiului după ce ai stors în el un strop de lămîie. El reuși să surîdă destins, cu o amabilitate studiată. Chiril pretindea că în acea clipă se gîndise că omul dinaintea lui, neliniștitor ca un vulcan cu craterul pașnic înverzit și care stă să erupă, era unul însemnat de soartă. Acest ins ar fi putut săvîrși un lucru ce părea acum de neconceput... O lovitură spectaculoasă. El strîngea în pumnul său marcat de un buton masiv de aur un zar încă neazvîrlit și pe fețele căruia ori nu se afla scris nimic, ori existau numai numere cîștigătoare. Chiril mărturisise că acest om îl făcuse să se cutremure. Era, oricum, o personalitate. De față nu se găsea nici unul dintre poeții de vază. Poate și fiindcă sudamericanul era prozator, un cunoscut romancier, care patrona și o editură progresistă — asta măsura interesul. Oaspetele străin era însoțit de un funcționar de la Externe, interpretul oficial, un tînăr corect îmbrăcat, costum bleu, țeapăn croit, cămașă albă, cravată nouă, roșie, pantaloni la dungă, pantofi lustruiți, vestimentație contrastînd cu neglijența boemă a celorlalți. Sergiu Zecheru, de pildă, venise încălțat în bocanci de ski cu șireturi albe și într-un pulover alb, nu tocmai curat, închis la gît și cu două căprioare albastre croșetate pe piept; siluetele lor fiind geometrizzate pînă la desfigurare, cu greu puteai să admiți că ele erau sălbăticiunile sfioase și pure ale codrilor. Spuderca avea eterna lui haină de catifea de zi, maro, lustruită și cu mulți nasturi încheiați pînă la bărbie. Pe cap purta o pălărie de vînător, uzată, cu urma întunecată a șnurului, scos. El intrase ultimul, cu pălăria pe cap, descoperindu-se după o anumită întîrziere și cu un gest ferm. Sosind în două automobile care îi luaseră

pe fiecare de acasă, toți umblau în talie, deși timpul se răcorise. Excepție făceau, de la ținuta aceea neglijentă, – ceea ce îi îndemnase de la bun început să se apropie unul de altul, nemaipunând la socoteală faima, — Bunghez și romancierul sudamerican, îmbrăcați diferit, dar avînd în comun concepția eleganței lejere și adevărate în care trebuie să intre o notă de nepăsare studiată. Singura lor extravaganță erau fularele de mătase înnodate la gît și care păreau legate în mare grabă, fără să-și fi aruncat măcar o dată ochii în oglindă. Al sudamericanului, *corai*; al lui Bunghez, violet-cardinal – parcă se vorbiseră. Doar Cavadia, în privința corectitudinii clasice a îmbrăcăminții, nu contrasta cu interpretul oficial, atît că pe el șeviotul *gris-souris*, croiala și pantofii mici, nr. 36, lucrătură manuală, erau cu mult mai fine. Georgeoiu, — Chiril abia acum își dăduse seama, uitîndu-se pe rînd la toți cum erau îmbrăcați — se schimbase înainte de a fi intrat ei în biroul direcției. Cît stătuseră ei singuri de vorbă înainte de apariția oaspeților, nu remarcase că Rigoletto nu mai purta cămașa albă cu mînecele suflecate pe care o avea cînd se oprise în ușa secției de traduceri. Acum era îmbrăcat într-un tricou galben de sport, cu mîneci, ca de fotbalist; puteai să crezi că acum începea a doua repriză și el apăruse pe teren în alt echipament. Fața lui era plină de pete roșii inegal împărțite, dar nu de emoție, ci din cauza mașinii electrice de ras, o noutate; spîn fiind, firele rare, tari și crescînd în direcții contrare, se smulgeau greu, iritîndu-i pielea. Nici de bărbierit, sau de ceea ce se putea numi astfel, nu pricepea Chiril cînd avusese Georgeoiu timp. Probabil tot înainte, în birou, unde i se montase o priză specială. Orice ar fi făcut el, făcea repede și cu eficiență.

După cum se dovedi, interpretul oficial se achita prompt de datoria sa, și bine. Prezența lui Chiril devenise astfel inutilă; directorul, însă, care nu

prevăzuse situația aceasta, stăruise pe lângă redactorul său protejat să rămână. „Lucrează la *Mizeria filozofiei*, operă grea, îl laudă el față de oaspeți, recomandându-l de formă, e cel mai bun redactor al meu, ca-li-fi-cat, și are, vă rog să mă credeți, mare succes la dame, *un grand successo negle donne*”, o dădu el pe limba suroră, maltratînd-o frățește. Sudamericanul bătuse cel dintîi din palme. Înțelesese și fără să i se traducă. Cavadia chicotea. Bunghez, picior peste picior, își aprindea o havană. Cînd îi întîlni din nou privirea, de astă dată luminată de flacăra chibritului care mai ardea încă, între palme, Chiril avusese iarăși impresia că ochii lui verzi se fac brusc pal-gălbui asemeni unui pahar de ceai în care ai picura un strop de lămîie.

Sevastița, femeia de serviciu, aceeași de pe vremea „scandalului cu iaurtul”, aduse cafele și un carton mare de fursecuri, depunîndu-le pe o măsuță joasă lângă barul cu băuturi, o mobilă stil, singura excepție în interiorul funcțional al noului director, un mic bufet pîntecos, pe a cărui ușă rabatabilă un faun fugărea două nimfe. După ce Sevastița se retrase, Georgeoiu se apropie de bar, și în loc de băuturile scumpe, străine, obișnuite acestor întîlniri, el scoase o colecție de vinuri românești, fără alte indicații decît etichetele de caiet de școală lipite pe sticle și pe care, cu creion chimic, erau scrise numele și aspre și deșucheate, sau glumețe ale licorilor moldovenești: *Zghihară, Busuioacă de Bohotin, Poama Fetii, Poamă Păsărească, Păsărească, Fetească neagră, Poala Popii...* Directorul le prezentă pe rînd, înălțîndu-le, ca și cum ar fi fost vorba de producția instituției pe care o conducea, iar interpretul oficial traduse conștiincios, deși nu fără oarecare greutate, făcînd din fiecare nume cîte o frază lungă, plină de ezitări și adaosuri. Fiecare denumire era întîmpinată cu exclamații zgomotoase. Sudamericanul, om de vreo cincizeci de ani, trăit bine, cu părul grizonant lipit de stratul ușor, dar vizibil, de

briantină, bătea fericit din palme. Așa ceva nu mai văzuse. În loc de cărți și de discuții lungi, obositoare și pedante în jurul lor, – vinurile acestea sincere, nerușinate, zglobii și tari probabil ca niște pulpe pietroase de fete dezvelite în joacă... Toți aleseseră *Zghihară*, poate și fiindcă numele acesta nu însemna nimic, sugerînd doar ceva, și asta foarte vag, în legătură cu năvălirea tătarilor. Înainte de a destupa o sticlă, directorul ținu să spună că prețioasa lui colecție de vinuri moldovenești, oferită în cinstea oaspetelui sosit de atît de departe, și totuși atît de apropiat – și arată teatral spre inimă – din motive pe care nu mai găsea necesar să le sublinieze, îi fusese pusă la dispoziție de un cumnat de-al său, un bărbat strălucit, căruia el îi prevede o glorioasă carieră militară și politică și care se născuse pe pămîntul dumnezeiesc al acestor licori sălbatice și curate... Era vorba – și Georgeoiu îi pronunță numele pe același ton ce-l avusese numind vinurile –, de căpitanul Ionel Roadevin. Musafirii explodară de entuziasm. Cavadia îi șoptea ceva rîzînd lui Bunghez. Acesta se întoarce și îi comunică la rîndul său sudamericanului ce-i împărtășise confratele său. Spuderca scoase numaidecît carnetul lui soios de însemnări și-l notă. Pe genunchi, cine știe, odată și-odată i-ar fi prins bine. Potolindu-se, Sergiu Zecheru se interesă dacă nu era cumva o invenție, – știau că Georgeoiu se cam ține de farse. Nu, monșericilor, îi asigură el, așa-l cheamă pe el, *paroldoneur*, dacă vreți vă fac și cunoștință, deși... surîse el și nu mai adăugă nimic. Interpretul oficial, pus iarăși în dificultate, traduse: Ionel *care-mănîncă-vin*, sudamericanul însă, exclamînd de cîteva ori *bravo bravissimo*, părea că înțelegea totul mai bine decît se străduia funcționarul de la Externe să-i tălmăcească.

— Și-acum, tovărășeilor, să degustăm! anunță cu toată voioșia sa de grăsan petrecăreț fostul tipograf din Ploiești. Împărțind paharele de cristal de Boemia,

așezându-le fiecăruia în palmă, el mai făcu o pauză înainte de a turna, explicînd cu sticla în mînă principiile și „fiziologia degustării”... Scoțînd limba în văzul tuturor, directorul explică arătînd cu degetul în jurul gurii fără să atingă organul vorbirii, făcînd o demonstrație doctorală. Pe vîrfurile limbii, vă rog să fiți atenți, uite-aici se află „dulcele și săratul”; pe margini... aici... aici... „acrul”, cel mai întins ca suprafață, zise, lăsînd deodată mîna-n jos și vorbind normal. Dovadă că în viață senzația aceasta e mult răspîndită și, practic, primită pe o lărgime mai mare și cuprinzătoare, a simțurilor. *Amarul*, duse el mîna la gură arătînd de astă dată cu degetul întors undeva dedesubtul limbii, încercînd să vorbească astfel și nereușind, *amarul*, ca și *acrul*, continuă revenind în poziția firească, e și el ca senzație tot atît de întins pe suprafața papilelor gustative, și dacă-mi permiteți să fac o observație personală, întins, aș adăuga, și-așa, privind lucrurile în general, în natură și societate...

— Un adevărat poem! tălmăci sec, fără nici o participare, traducătorul oficial, în timp ce romancierul sud-american îi făcea amfitrionului semne amabile de salut cu amîndouă mîinile deodată, adresîndu-i-se ca unui mut. Georgeoii începu să toarne vesel, cîte puțin mai întîi, în paharele sclipitoare.

Cu mînușile lui mari, negre, țepene, descusute, puse pe genunchi, ca două ciori împușcate, și pompînd aerul afară prin colțurile gurii, ceea ce dădea totdeauna cuvintelor sale, în subtext, ceva sfidător, un fel de batjocură, și condescentă și orgolioasă, Sergiu Zecheru spuse:

— Nu știam că tovarășul director al editurii știe să țină discursuri atît de frumoase și de interesante... Pe noi scriitorii, se adresă el roată tuturor, cu paharul în mînă, ne incintă ideea de a avea un patron... nu-i așa?... am zis patron... he-he-he... în sens spiritual, firește, și Socrate a fost patron, nu? patronul minunatei antichități.

El bea cucută. Noi, *Zghihara* de Huși, al cărei nume, și el, pare sortit unei proze robuste și viguroase pe care stimabilul tovarăș și director al acestei harnice edituri, sper că o va edita, și pe viitor, în cele mai bune condiții estetice și materiale. Căci materia fără estetică nu merge, așa după cum, de la sine înțeles, nici estetica... he-he-he... nu merge fără materie...

Georgeoiu îl întrerupse ca pe un copil:

— Lasă că bani vă dăm noi, cu materia stăm bine.

— *In vino veritas!* strigă Zecheru, întinzînd mai întîi paharul spre Bunghez, nu se știe de ce, poate din pricina trufașului său complex de cultură pe care prezența dramaturgului, autor cu o vastă informație umanistică, i-l zgîndărea totdeauna. Cavadia se apropie cu paharul în mîna de Chiril în timp ce toți ciocneau făcînd să răsunе între ei muzica superioară a cristalelor de Boemia și îi șopti:

— Zecheru va deveni în timp directorul acestei edituri. E de fapt un parastas. Te ai bine cu el?...

Chiril n-apucă să răspundă. Aristică Ceialți, care pînă atunci nu se făcuse remarcat prin nimic, ascultînd totul țărănește cu un mic zîmbet viclean pe față, se apropie de ei, tîrșîindu-și picioarele, avea gută, și ciocni pe rînd cu amîndoi, după ce făcuse turul întregii încăperi, comuni- cîndu-le și acestora unde ajunsese cu ultimul său roman și ce mai făceau personajele sale.

Bunghez, Georgeoiu, Spuderca, Zecheru și sudamericanul discutau în picioare în celălalt colț, – interpretul tăcea, acum traducea volubil Take Bunghez. Un rîset plin de voie bună porni dintr-acolo, și Georgeoiu exclamă, întorcîndu-se spre cei ce nu erau de față:

— Fiți atenți! Fiți atenți ce spune tovarășul sosit din America de Sud!...

Se discuta despre realism. Mai întîi sudamericanul făcuse observația, care-i surprinsese pe toți, că atunci cînd se discută mult despre realism, înseamnă că ceva

nu e în regulă cu realismul, că acesta suferă de ceva, e bolnav, asta, mă rog, era opinia lui. Pe urmă, ce fel de realism? Cum concepeau romancierii români, ale căror opere mai recente, spre regretul său profund, nu le cunoștea prea bine, acest realism atît de discutat pe tot globul?... Relata Bunghez. Spuderca îi explicase oaspetelui, îi dăduse un exemplu imaginar, deși situația propusă de el – Chiril avea să-și dea seama repede – semăna cu aceea dintr-o carte premiată. Doi tineri care se iubesc luptă pentru idealul lor revoluționar în plină prigoană a poliției burgheze. El moare în luptă, cu arma în mînă, într-o noapte, lipind afișe pe străzi, în preajma alegerilor. Logodnica lui este și ea prinsă, închisă, aruncată în temnița grea, singură, într-o celulă, fără aer, numai cu pîine, apă și cu arzătoarea ei speranță în vremuri mai bune și fericite. În locul iubitului ei împușcat, n-a mai rămas decît amintirea frumuseții sale fizice și morale în care, simbolic, se reflectă însuși idealul crezului lor revoluționar. Ea stă zile, nopți întregi, gîndindu-se ce metode de luptă va trebui să pună la punct în lunga detențiune, pentru a contribui la realizarea revoluției, cînd va ieși din închisoare, după cincisprezece ani. I s-au dat 15 ani, preciză Bunghez, cu ochii la Spuderca, – parcă cincisprezece – ai spus?... Nu-i mult?... Ce zici?... Că, practic, ea n-a fost prinsă cu arma-n mînă, se știa doar că e logodnica eroului... Bine, să zicem zece! se învoi pe loc Spuderca. Toate acestea nu i se mai tălmăciră sudamericanului, care asculta cu amabilitatea lui senină de om de lume, convins fiind că se repetă cuvînt cu cuvînt ce i se tradusese mai înainte. Bun, reluă Bunghez și cîteva secunde se ocupă cu reaprirea trabucului stins, dînd dovadă de oarecare stîngăcie, se simțea că asta la el era o deprindere recentă. Tovarășa din închisoare speră – continuă slobozind cîteva fumuri albăstrie – că într-o zi ea va fi salvată de tovarășii ei din exterior, nu atît pentru

persoana ei, neînsemnată, mi se pare că ea nici nu e încă membră de partid?... Dar va fi! Întărise imediat Spuderca, fără să-l întrerupă de fapt pe idolul său, vîrînd la repezeală ca o pană aceste trei monosilabe între ezităările dramaturgului. Nu e, dar va fi, repetă acesta ca un ecou, mai important decît sursa sunetului însuși, ceea ce îi făcu o vădită plăcere celui alt, – va fi, deci, și ea e conștientă că salvarea ei se va face mai mult în numele iubitului-martir doborât de neagra reacțiune... „Foarte frumos!” exclamă Aristică pe neașteptate, și asta îi zăpăci un moment pe toți; putea reieși că era foarte frumos că-l omorîseră bestiile reacționare, dar așa era Aristică, reacționa cu puțină întârziere, și cădea prost, zmucind aiurea conversația ca un cal de căpăstru. Pe scurt, încercă Bunghez să n-o mai lungească, văzînd pe fața sudamericanului ceva ce ar fi putut fi constatarea unui sensibil decalaj între ce știa el că spusese și ce se relata acum, între români, ea așteaptă ani și ani de zile în închisoare, scriind pe zidul mohorît al celei numele scump al iubitului ei, umplînd tot zidul cu acest nume, pînă cînd într-o noapte cu beznă, într-o noapte grea...

Cavadia tuși ostentativ.

Bunghez se opri și se uită la el, cu reproș. Spuderca îl ucise în gînd pe întrerupător cu o singură privire.

—... Pînă cînd, în noaptea de care vorbeam, continuă dramaturgul cu vocea ușor schimbată, tovarășii, cu riscul libertății, sau vieții lor, fac ce fac și-o salvează...

— Ei, și? Nu înțeleg de ce rîdeți; se miră Cavadia. E o intrigă puternică... originală și mai ales adusă din condei.

E de presupus, Galeria știa: ochii lui albaștri și clari înotau în ironie, așa cum despre ai altora se spune în mod curent că înoată în lacrimi...

— Stai că poanta abia acum urmează, ai răbdare, interveni Zecheru mîngîindu-se sau ștergîndu-și palmele de sudoare pe puloverul cu cele două căprioare excesiv geo- metrizeate.

— Bine, continuă tu, îi cedă generos Bunghez rolul povestitorului.

Zecheru povesti varianta sudamericanului, ce credea el, din punct de vedere al Americii de Sud, că era soluția realistă, *cu mult mai realistă!* țipă el azvîrlind un deget în sus și ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor, decît concepția lui Spuderca, iar el, Sergiu Zecheru, tînăr romancier român, se asocia, „plăcut șocat”, ba chiar cu o nespusă... sau greu de spus, cel puțin credea el, încîntare, fiindcă nimic nu poate fi de *nespus* pentru un scriitor cînd e foarte talentat, numai scriitorii mediocri zic de *negrăit*, asta e foarte ușor de zis și scuză deseori lipsa de forță de pătrundere a sufletului omenesc... Fiindcă acest realism *teribil... Teribil i-a spus*, nu?...

— Zi, odată, monșericule, cum devine chestia, îl întrerupsese iarăși, bonom, Georgeoiu cu același aer de tată ce vrea să-și îndrepte odrasla pe un drum mai lesnicios.

Presat astfel, Zecheru ajunsese confuz la capăt, obosindu-și în așa hal auditoriul, încît rîsul liber și voios ce răsunase mai înainte cînd sudamericanul arătase prima dată cum vedea el rezolvată această situație epică, nu se mai repetă. Oaspetele spusese cu o încîntătoare ușurință că fata, logodnica martirului, într-o bună zi, tot așteptînd salvarea și jucîndu-se așa, cu o fărîmă de cărămidă ruptă, picată din zid, face pe acest zid o corabie, desenează frumos cu mîna ei o corabie, un vas, un vapor, mă rog, ce-o fi, și *pleacă*... ăsta era realismul teribil.

— Cum pleacă? bîigui Aristică, în pauza ce se lăsă cînd nimeni nu rîse. Păi ce, nu era-nchisă-n celulă?

— Pleacă, domnule, se răsti la el Georgeoiu. Ce, ești turc, nu pricepi?

— Eu zău dacă pricep, mormăi cuminte Aristică. Cum să plece... să fugă adică, dacă era păzită... Păi știi dumneata cum îi păzea la noi la Doftana?! se întoarse el

adresându-se sudamericanului în românește.

— Realism magic de-al lor, constată serios Bunghez. Lumea lui Don Quijote. Nu știu de ce-i zice el *teribil*...

— Ahaaaa... se dumiri Aristică. Păi așa da... se poate și-așa, da'i mai greu... Adică fata desenează acolo o corabie cu creta, ca copiii la școală, și evadează cu ea ca-n basme. E bună, dom'le, zău că-i bună, se luminează el scuturînd din cap, înviorat că problema devenise în sfîrșit clară, și asta-i făcu pe toți să rîdă mai mult chiar decît se rîsesse întîia oară, cînd sudamericanul le istorisise această nostimă variantă a lui la varianta Spuderca...

Mîncau fursecuri. Aristică Ceilalți spunea că la *Zghihara* de Huși mai bine ar fi mers pastrama, și avea dreptate. Directorul mai luă două din sticlele așezate pe măsuța joasă de lîngă bar, – nu avea din fiecare sort decît una, de probă. El propuse, ținînd sticlele sus într-o mîină și alta: *Poama Fetii* sau *Poala Popii*? și făcu cu ochiul, ultimul avînd un cu totul alt nume, era un „negru vîrtos”, dar numai Georgeoiu știa. Toată lumea alesese *Poama Fetii*.

Zecheru, gata amețit, spunea răzbunîndu-se pe lipsa lui de succes și de umor de mai înainte:

— Realismul teribil e bun pentru cine nu știe să ia realitatea de piept, pentru cine nu poate să înfrunte realitatea care ea, nu-i așa, e și mai teribilă decît ne închipuim noi... și cum cred eu și cum cred că o înfruntăm noi cu toții, – și își bombă toracele de atlet. Nu întîmplător – adăugă el cu fața lui unsuros-măslinie luminată de o răutate febrilă – în America dumneavoastră de sud se dau atîtea lovituri de stat!...

Era, nu atît o gugumănie, cît o totală lipsă de bună-cuviință. Toți înlemniseră. Zecheru era renumit pentru ultragiile lui aduse la întîia vedere unor oameni pe care nu-i cunoștea și pe care încerca să-i subjuge astfel, jignindu-i în mod grosolan. Interpretul nu mai traduse

observația aceasta, avînd ideea plină de tact de a-i comunica invitatului că era vorba de un toast, de un toast amabil. Oaspetele îi zîmbi confratelui său român, înălțînd paharul în semn de mulțumire...

Chiril se trezi gîndindu-se la Generalul lui pe care numai el îl vedea și pe care îl întîlnea la intervale aparent dezordonate. Cu realismul teribil, în jurul căruia începuse să se învîrtă cam toată conversația, nu era de glumit, și el se scufundă în zona înșelătoare a imaginației în care totul, de la o anumită graniță depășită, este posibil. Ar fi fost poate cazul să-i reamintească lui Cavadia mica istorioară a întîlnirilor lui sistematice cu statmajoristul distins îmbrăcat în mantaua sură, culoarea pămîntului crăpat de secetă, dar el discuta în acel moment între patru ochi cu Bunghez.

Rostul întrevederii colegiale ce se apropia de sfîrșit era parafarea unui dublu contract. Sudamericanul urma să tipărească în editura lui o antologie a prozei și dramaturgiei românești. Georgeoiu îi publica un roman de actualitate în trei volume. Firește, după ce ar fi primit, și avea să primească vizele, ca și date. Aceste contracte se semnau acum într-o atmosferă plăcută, destinsă, de prietenie și înțelegere desăvîrșită, la care în bună măsură contribuise originala, simbolică tratație a directorului, dar mai ales verva și vorbele lui pline de miez cu care însoțise libația. Erau gata să plece, vorbind tare și bine dispuși, cînd, lui Aristică îi venise ideea!... „Domnule, să știi, e un director bun, inimos, - îi spunea el oaspetelui ținîndu-l de braț și uitînd, ca de fiecare dată, că nu știa românește - dar să-l auziți cîntînd... știți ce voce de tenor are?!” Interpretul oficial apăruse între ei: „Zi-i mata, zi-i că directorul nostru cîntă frumos din opere, - îl rugă el - la italienii ăștia le place opera, mor după operă, să mai zăbovească un pic să-l asculte, îi face și lui Georgeoiu plăcere, îl cunosc, strîngem relațiile și mai bine” - îl povățui. Interpretul traduse.

Sudamericanul exclamă:.. Bravo, bravissimo” - era gata să-l asculte cu cea mai mare plăcere. Ceilalți se supuseră; cunoșteau repertoriul, dar nu avură încotro. Georgeoiu protesta, ca orice artist... Sînt ocupat, am treabă!” Oaspetele străin mersese pînă acolo cu stăruințele lui atît de gentile, încît la un moment dat își împreună, sub bărbie, palmele, ca-ntr-o rugăciune... Ei fie! se înmuiase directorul. Dacă vreți voi să mă fac de rîs, le spuse el, uite că mă fac, cineva trebuie să-și ia măcar curajul ăsta. Dar nu sînt condiții... își aduse aminte. N-am condiții, îi imită el comic pe cei cărora la venire li se adresase cu «monșericilor». Încăperea asta are a acustica mizerabilă, parc-ai vorbi într-o cutie, ce cutie, cușcă!” Aristică, tot el, strigase cu glasul lui de gură umplută eu prune: „Mergem la sala de festivități! N-o fi ea Scala din Milano, dar e sală frumoasă, domnule, se aude bine!...” Georgeoiu nu voia. În mijlocul programului de lucru? Ce o să creadă musafirul despre noi? Bunghez intervenise spunînd că în definitiv era vorba de o „mică destindere”, de o manifestație artistică, deloc străină unei instituții de cultură ca aceea pe care o conducea mult rugatul cîntăreț. Lui Bunghez, Georgeoiu nu i-ar fi refuzat nimic. Porniră cu toții într-acolo. Sala de festivități se afla în spatele clădirii și în cealaltă extremitate a ei dînd în curtea interioară a tipografiei. Asta o făcea să zacă în umbră cea mai mare parte a zilei, și cînd era soare. Primul lucru pe care îl făcu Georgeoiu intrînd în fruntea tuturor, - mic alai al lui Bachus, format la-ntîmplare - fu să aprindă luminile speciale împingînd șalterul pînă la refuz. Acestea se aprinseră, nu fără oarecare întîrziere. Ca neonul, gîndindu-se parcă, șovăind dacă să se aprindă ori nu, pe urmă se deciseră, aprinzîndu-se rînd pe rînd și cu un clinchet al lor vesel, vrăjit, muzical, deși asta te făcea să te gîndești și la vidul incandescent al unei săli de operație... Toată lumea luă loc la parter pe șirurile de

scaune dese și drepte ținute strâns lipite unele de altele de o stinghie lungă bătută la spate în cuie, astfel că despre ele se putea spune, fără nici o greșeală că erau legate printr-o soartă comună. Georgeoiu urcă rar treptele estradei cu o mișcare grațioasă a trupului său gras, pe care nu o avea niciodată în mersul său obișnuit. Ajungând sus pe scândurile pustii, cu masa și scaunele individuale și plușate ale tuturor prezidiilor trecute îngrămădite în fundul scenei, el căută un moment prielnic de reculegere și de inspirație cu mâinile împreunate pe tricoul sportiv ce nu reușea să-i acopere bine pîntecele. Toată asistența văzu, sau cel puțin Chiril își închipui că văzuse, luîndu-se după el, care nu observase între timp acest detaliu, și poate nu atât detaliul, cît sensul, semnificația, valoarea lui – anume că directorul purta în picioare o pereche de teniși de culoare albastră tiviți cu alb și fără șiret. Trăgînd încet aer în piept, în poziția sa de rugă, reproș, resemnare, el atacă aria cea mai tristă din „Boema”. Cavadia ședea undeva mai la marginea unui rînd, lîngă Chiril. Acesta îi șopti, și nu trebui să facă nici un efort special pentru a se feri, scaunele foarte apropiate silindu-i să stea lipiți umăr de umăr, – cuvinte pe care avea de fapt să le rememoreze mai tîrziu, nu Chiril, ci însuși prietenul său:.. Tu știi că eu în sala asta am fost exclus, ori nu ți-am spus?...” Cavadia nici nu se clintise. Georgeoiu, cîntînd și frîngîndu-și mâinile, avea lacrimi sub ochelarii aburiți. Era de presupus că el, Chiril, neprimind nici un răspuns, se gîndise mai departe prin legea implacabilă a asociațiilor puse în mișcare la toate scenele acelui eveniment din urmă cu șapte ani, la președintele comisiei, Merfu, de care abia acum își dădu seama că încerca poate să-l salveze; la Spuderca, ascultînd cu un rînd mai în față vocea de spîn a cîntărețului, toată tensiunea ședinței, Reta care leșină, Truța care dă fuga să aducă un pahar cu apă, fața vînată de ură a Luisei... Era ca un muzeu

modest al biografiei sale. Sus, în dreapta, ca și în urmă cu șapte ani, aproape de tavan, firida, balconul mic spre care nu ducea nici o scară, și care era, printr-o eroare a constructorului probabil, un balcon fals, ascunzînd cine știe ce defect sau imperfecțiune, ori poate unul real și neterminat, căruia nu i se găsise o mai bună întrebuințare, decît să adăpostească aceleași pancarte de altădată strînse, păstrate acolo. Chiril abia acum deduse, cu o siguranță care înainte îi lipsise, că în acel balcon nu puteai ajunge decît de sus, printr-o trapă practică în pod. Georgeoiu terminase. Mulțumind aplauzelor, el se înclina din cînd în cînd, ștergîndu-și de zor cu batista ochelarii aburiți. Sudamericanul striga în picioare ca la un veritabil spectacol: „Bis!... Bis!... Bravissimo, bravissimo!!!...” Aristică țipa și el: „Georgică... ești... formidabil, să știi!” Directorul nu mai voia să biseze, lucru rar la un artist încălzit de succes. Emoția însă și elanul interpretării îl istoviseră. Cînd se dădu jos de pe scenă, oaspetele îl îmbrățișă sincer tulburat, și așa cu el de gît merse pînă la ușă, urmați de ceilalți care îl felicitau pe cîntăreț cu exagerări ipocrite. *Și tariful și cuțitul:* arma absolută a lui Georgeoiu. Cuvinte figurînd și ele ca o curiozitate în cronica *Echipei trecătoare prin lume*. Noul director le spunea de pildă clienților săi: „Știu că în ziua în care eu nu voi mai fi director, nu veți mai da pe mine nici un ban. Corupția e rîia rasei umane. Luptăm contra ei, mîncărimile trec de la o perioadă la alta, dar reapar.” Și ziua prorocită de el avea să sosească. Dat afară cu multe tinichele legate de coadă, Georgeoiu, furios, se îndrepta amenințător spre tribună, urmărit de toate privirile din sală, aceeași sală. Decis să dea totul pe față, presiunile, tirajele, încurajarea mediocrităților gras plătite pentru niște biete pinge de mucava ce se vor rupe la prima ploaie, un întreg dosar al memoriei lui de om care înghițise atîtea ca un caraghios și-un nerod. Întreaga sa înfățișare, pe

cînd înainta spre tribună, spunea că după el putea să vină și potopul. În loc de toate acestea, însă, ca și cum mersul său energic și apăsător ce-l purta spre tribuna justițiară i-ar fi consumat însăși forța, cu greu adunată, a hotărîrii luate în vederea unei mari și spectaculoase lovituri; sau, poate – și acest motiv părea mai plauzibil – fiindcă un lucru ce nici măcar nu putea fi numit îl făcuse să se răzgîndească înaintînd, el spusese cu totul altceva, dezamăgindu-i pe toți. Suit la tribună, congestionat, Georgeoiu făcuse o pauză, strigase: „*A fi... sau a nu fi*”, șovăind între una și alta, împărțind existența și contrariul ei după cele două direcții ale brațelor sale întinse, care subliniară energic dilema, apoi, repezindu-și mîna grăsuță și acuzatoare înspre sala zăcînd în penumbră, încheie cu vocea lui de tenor: „Aceasta-i întrebarea! — *the question!*” – lipsa dinților din față, știrb cum era, transformă „chestiunea” într-o folfăială neinteligibilă – și se dădu repede jos, în- dreptîndu-se grăbit către locul său, ca împins de ecoul propriilor sale cuvinte. Un mare hohot de rîs însoți această intervenție hilară, deși unii începură să se întrebe ei înșiși după aceea ce se ascundea aici, întorcînd spusele pe toate fețele; ce este și nu este, ce era și ce nu era sau ce trebuia să fie și nu era posibil să fie, fel de fel de presupuneri; dar întrebarea, mai ales acel *the question*, rostit din gușă cu o flegmă ce reuși să dobîndească un neașteptat accent britanic, despre ce fel de întrebare putea fi vorba?... Măscăricii descumpănesc totdeauna intelectul, obligîndu-l să iasă din rutină.

Georgeoiu uitase să închidă luminile. Ceilalți ieșiseră cu toții. Chiril îl aștepta în prag. Voia să-i ceară liber. Cavadia îl invitase la dejun. Rigoletto repetă mișcarea cu șalterul, împingîndu-l de astă dată în jos cu o neîndemînare aproape feminină. Lămpile se stinseră, așa cum se și aprinseseră, cu repetate ezitări muzicale, în mijlocul cărora directorul exclamă vesel: „Liber de la împărăție!”

Fața lui nădușită strălucea de succes. Nu uită însă să-i atragă din nou redactorului atenția că în ce privește înțelegerea lor, treaba cu concediul neplătit, luat la o adică, rămînea cum vorbiseră. Era un om într-adevăr stăpîn pe sine și lucid, dacă, transportat de o emoție atît de mare ca aceea pe care i-o dăduseră aplauzele micii asistențe, compusă însă numai din oameni de gust, se mai putea gîndi la planuri atît de meschine...

Chiril trebuia mai întîi să treacă prin redacție, să-și strîngă manuscrisele. Îl rugase pe Cavadia să-l, aștepte în holul intrării principale. Știa că nu-i place să dea ochi cu redactorii. Ajungînd sus, află că îl căutase de două ori la telefon „domnul Brummer”, spunea că e vorba de ceva foarte-foarte urgent și că să-i telefoneze „domnul Merișor” la el acasă după terminarea ședinței, dar neapărat... Chiril formă în grabă numărul lui de telefon. Nici nu apucă să sune bine aparatul și de la celălalt capăt se și ridică receptorul.

— Alo! striga Brummer. Alo! Cine e? repeta disperat, înecîndu-se – proteza îi clămpănea în gură ca niciodată.

— Eu! făcea Chiril. Eu sînt. M-ai chemat...

— Domnule, striga anticarul „avem mesaje interesante” imită el tonul unui medium de la „Vizuina cu hoți”, cînd se făcea spiritism.

— Ceee?

— El!

— Cineeee? — Nu înțelegea nimic.

— El! țipa Brummer. *Damnatio memoriae...*

— Hary, tu nu te simți bine?

— Ba da... Așa să-mi dea Dumnezeu mie sănătate dacă m-am simțit vreodată mai bine ca acum. Mă simt excelent.

— Dar ce s-a-ntîmplat? Spune, că m-așteaptă Cavadia, sînt grăbit.

— Nu mai e...

— Cum?!

— Nu... mai... este!...

— Cine?..

— El, domnule... Propria sa reprezentare...

Chiril lăsă brațul în jos cu receptor cu tot și se uită în jur. Avea impresia că ceilalți înțeleg, sau știu deja totul și se prefac că habar n-au și că numai el nu era la curent. Anticarul vorbea ca de la depărtări de ani-lumină. Chiar și-așa, cu receptorul jos, îl auzi deslușit, un glas prefăcut ca de păpușă de bîlci, iar ceilalți ar fi putut foarte bine să audă și ei... Duse receptorul la ureche, dar îl îndepărtă succesiv ca și cum între timp s-ar fi încins și l-ar fi fript, pe măsură ce vocea ascuțită a lui Brummer creștea în intensitate.

— Alllooo!... zbiera el. Alllllooooo. Nu se-aude... Ești pe recepție?...

— Da, făcea Chiril, desigur... silindu-se să fie calm, și luînd tonul unei conversații firești.

— Du-te neapărat să vezi... în piață... acolo... E is-to-rie!... Mi-a spus dactilografa... care stă la lacuri... prietena Praxiteei...

Chiril termină indiferent:

— Bine, Hary, s-a făcut. Îți dau un telefon mai pe seară. Să trăiești. Te duci la anticariat?

— Nu mă duc, domnule, nu-mi arde... Treci pe la mine la trei. Avem de vorbit. Auzi?... gîfîia în capsula receptorului. Avem de vorbit...

Chiril îi răspunse că avea treabă, era ocupat, îl aștepta Cavadia și închise, emoționat. Toți redactorii păreau adînciți în lectura manuscriselor. Tovarășul Merișor strînse la iuțeală *Mizeria filozofiei*, anunță că era învoit de director și o șterse cît putu de repede.

În hol, Cavadia dădea semne de nerăbdare; ceilalți plecaseră în cele două mașini care veniseră.

— Mergem, spuse el, e unu trecute. Mîncăm la Capșa, ăilalți s-au dus la „Pescăruș”, m-am săturat, Zecheru ăsta mă calcă pe nervi - se dă un banchet, probabil

Înăuntru, uite ce vreme-i afară...

Chiril se uită prin geamurile înalte ale ușilor duble de la intrare ce dădeau direct în stradă și văzu trecătorii îndoîți de vînt. La nouă cînd venise el la editură fusese liniște; cît stătuseră ei la adăpost, presiunea aerului crescuse și iată, acum aveau o adevărată vijelie.

— Ziceai că Zecheru ajunge director? întrebă Merișor ieșind în stradă cu o neliniște ce era de fapt a veștii comunicate de Brummer, și pe care nu mai știa cum s-o amîne, deși lui Cavadia tot trebuia să-i spună pînă la urmă.

— Lucrează de mult în acest sens, răspunse Cavadia, luptîndu-se cu vîntul, căutînd o direcție de înaintare mai ferită.

— Și are șanse?

— Are.

— Dar e prea tînăr, obiectă Chiril.

— N-are a face, spuse Cavadia. Trebuie elemente viguroase. Zecheru promite, adăugă făcînd aluzie la prima profesie a lui Zecheru cînd avea șaisprezece ani și cu care el dealtminteri se mîndrea... Și-apoi... și-apoi, vorbea cu spatele întors în vîntul egal, puternic și implacabil ca o divizie pneumatică de tancuri, de aer, numai de aer, Zecheru nici nu mai e așa tînăr, a împlinit treizeci și opt de ani. Și știi ce zice?... Cînd o să vie el, pe mulți o să-i popească. Îi dau afară pe toți! spune între intimi.

— Crezi că mă dă și pe mine?... — tocmai intrau în Pasajul Victoriei unde era adăpost.

— Te dă, te dă, ești omul lui Georgeoiu, îl asigură Cavadia, care știa absolut tot ce se întîmplă, toate mișcările. Astfel încît, în momentul în care Chiril se hotărî să-i comunice vestea aceea extraordinară, descoperi că prietenul său știa. Anunțul el îl primi cît se poate de liniștit:

— Am aflat de ieri, - era în aer.

Chiril voia neapărat să vadă. Cavadia se codea. Amîn- doi se pomeniră în Pasajul Victoriei, discutînd despre evenimentul anunţat de Brummer.

— Ştii cum se numeşte starea în care ne aflăm noi doi acum? — pot vorbi şi în contul tău, te cunosc, spuse Cavadia, şi se opri înaintea unei vitrine cu ochelari de soare din Pasaj.

Chiril aştepta, uitîndu-se şi el la ochelarii expuşi.

— ... O bucurie... plină de melancolie... căuta Cavadia s-o nimerească - sau, invers, o melancolie bucuroasă... tracul, teama, de a nu se sfîrşi ceva prea repede, înainte ca repetarea acelui ceva să nu mai fie în mod firesc posibilă... nu ştiu dacă sînt clar?

Însoţitorul său nu înţelegea; făcînd un efort de pătrundere, înţelese; crezu că înţelesese. Dar el ţinea morţiş să vadă. Cavadia se învoi şi se îndreptară spre „Coada lui Mihai Viteazul” să ia un taxi, punînd în prealabil condiţia că el va rămîne în maşină atît timp cît prietenul său va umbla, dacă vrea să umble prin piaţă, ca să-şi facă damblaua „Eu sînt un om prudent, care va să zică laş, nu mi-e ruşine s-o spun, mărturisi el, nu vreau să am, pe lîngă problemele mele, şi alte probleme, evitabile...” Maşina era tot o Pobedă „cafea cu lapte”, strînsă în ea şi cu geamuri sărace ca ale unui bordei de cîmpie. Chiril crezu că era aceeaşi de azi-noapte care-l dusesese împreună cu Brummer spre cheiul Dîmboviţei, avînd şoferul schimbat pentru tura de zi, - n-ar fi fost exclus... Vîntul, în mers, exercita presiunea lui crescîndă în parbrizul îngust, încruntat ca de un gînd chinuitor, în portierele nu prea bine închise, cu mînerile atîrnînd dislocate. Înaintau ca printr-un tunel aerodinamic de probă. Fisurile bătrînei carcase de tinichea, în care se aflau, lăsau să se infiltreze curenţi reci şi contrari agitînd nebuneşte fumul ţigării şoferului. Cavadia, înfrigurat, îl rugă s-o stingă ca şi cum astfel i-ar fi fost mai cald. Nici un stop nu le tăia calea. Nimeriseră pe un drum liber şi

continuu. Rezistența turbată a aerului pocnind pereții dădea senzația unei viteze amețitoare. Acul vitezometrului, defect, înțepenit între zero și zece, contribuia și el la iluzia aceasta. Luțeala avea un credit în alb, nemărginit. De pe acoperișul unui bloc aliniat pe bulevardul cu trotuarele deodată lărgite din cauza pustietății, pe care puținii trecători înaintau cu efort și de-a-ndaratele, ca racii, reclama pastei de dinți *Kalodont* zbura răsucindu-se smulsă de vînt prin văzduh. Ea se prăbuși ca un planor undeva înainte peste îngrămădeala unor clădiri mai mici. Mîna dreaptă a șoferului părăsi volanul schițînd repede cîteva cruci. Intrau în Piața Victoriei. „Și cînd te gîndești că de aici înainte ăia se băteau cu flori!” – spunea Cavadia disprețuitor, zgribulit în costumul său subțire *gris-souris*. — „Cine?” se interesă curios șoferul întorcînd puțin capul. Chiril îl lămuri scurt: „Lumea de altădată”.

— Crezi că circulă și pe vremea asta? întrebă pe neașteptate Cavadia, – el care nu credea, sau cel puțin așa lăsa să pară.

— Cine? întrebă Chiril, luat prin surprindere.

— Știi tu cine...

— Exclus – își aduse el aminte – asta se întîmplă numai cînd merg pe jos...

Șoferul trăgea cu urechea, gata, curios să intre din nou în vorbă cu acei clienți deosebiți și care aveau o adresă nesigură.

Chiril tăcu. Vîntul zgîlțîia și mai tare caroseria mașinii. De la un timp, înaintea neîncrederii întâmpinate, începuse să se îndoiască el însuși de ceea ce știa precis că vede cu ochii lui. Brummer zicea: visezi treaz, băiete... Visezi că e un vis în care ți se pare că nu visezi, asta e... un al doilea, al treilea vis în vis – din două negații totdeauna iese un fel de realitate, dar asta este de fapt obsesia ta activă și creatoare, așa cum și noi, lumea întreagă, tot universul, sîntem obsesia ființei

supreme, visul ei, nu tocmai frumos, recunosc. Anticarul avea darul diabolic de a te face să te îndoiești și de pământul ferm pe care călcai... Singur Cavadia, cu întrebarea lui neașteptată, îl asigura: n-ai grijă, nu visezi, ce vezi tu e adevărul adevărat. Foarte ciudat, această întâmplare, fantastică pentru mulți, nu-și găsisese un loc în caietul pierdut. Galeria cunoștea motivul, mărturisit: era o superstiție; nu cumva, prin simpla transcriere, apariția aceea obsedantă să nu capete dreptul unei realități istorice, așa cum și poporul evită să vorbească deschis despre un lucru malefic, a cărui pomenire l-ar materializa brusc. Bătut de curenții de aer din mașină, Chiril inventarie ocaziile ce-l puseseră, singur mereu, fără nici un martor, în fața așa-zisei obsesii, de realitatea căreia nu putea convinge pe nimeni, cu excepția lui Cavadia, și el făcînd, de altfel, impresia că o acceptă mai mult din politețe. O obsesie absolut năstrușnică, dacă ne gîndim la gradul ei de General, și încă al unui general înalt, frumos, impunător, îmbrăcat în eterna sa manta sură de culoarea pământului ars de secetă, lungă pînă la glezne, lăsînd să se vadă niște cizme de lac, impecabile, bine lustruite și apărînd în același loc al Șoselei, vara, iarna, cam în jurul aceleiași ore, cu diferențe de cel mult cinci-șase metri în raport cu punctul fix unde avea loc cel mai des întîlnirea. Puteau să treacă și luni fără să-l vadă. O dată trecuse chiar un an. Pe urmă, iar îl vedea la intervale năucitor de mici, cîteva săptămîni; o dată - și ăsta fusese un veritabil record, îi ieșise în cale două zile la rînd, una după alta. Astfel încît, cu vremea, Chiril pricepuse că probabilitatea acestor întîlniri urma o lege extrem de complicată și că el, practic, trebuia să se aștepte de aici înainte să-l vadă oricînd, să fie pregătit să-l zărească în orice clipă, pe traseul știut, și-l aștepta cu încredere în acea regulă, cosmică ai fi zis, a evoluțiilor și aparițiilor sale scăpînd relațiilor cauzale imediate. Cavadia trecuse deseori cu Chiril pe la Șosea în zile

frumoase de primăvară ori toamnă. Șansa nu-i surîsesese niciodată lui Chiril în ceasurile acelor plimbări. Generalul nu apărea. Aflînd despre această particularitate a lui de a se arăta cînd nu era nimeni în jur, Cavadia îi spusese cu toată larghețea prietenului său: „Chirile dragă, e afacerea ta, înțeleg, sînt ultimul care ar fi în stare să afirme că ești nebun, sau că te-ai țăcănit la cap. Îmi pare rău că nu pot să-l cunosc și eu pe Generalul tău. E *realitatea* ta, se-ntîmplă.” „O manta lungă, așa... bine strînsă pe corp, - explica Chiril —bine închisă pînă sus, revere scurte, de sub care iese un nas lung, ascuțit, aristocratic... un pîntec destul de proeminent, dar care nu se vede, tocmai pentru că individul e atît de înalt... — nasturii, aurii, bine frecați și ei ca și cizmele, o figură distinsă, dragă Cavadia, de ofițer de stat-major ce nu prea are multe contacte cu țărîna cîmpului de instrucție; un birocrat lucid al artei militare ale cărui planuri exacte de luptă pot să-ți dea impresia gratuită că sînt o capodoperă de gîndire tactică ideală, nepotrivindu-se și nici nefiind nevoie la urma urmei să corespundă propriu-zis cu ce se va întîmpla mai tîrziu în învălmășeala bătăliei adevărate, imprevizibilă, incalculabilă, oricum, oricît ți-ai bate capul, ca existența cea mai pașnică și mai banală.” „Bine, bine, cred!” întrerupea Cavadia, amuzat de aceste detalii aglomerate cu înverșunarea celui ce nu reușește să se facă crezut. Generalul e și el singur totdeauna, dacă mai este necesar acest amănunt; în preajmă, pe o bună distanță, nu-i nimeni, așa că în acest careu al lor, se pot cerceta la față foarte în voie, fără să se oprească nici o clipă; în voie și cu întreg interesul ce-l ai față de o persoană întîlnită într-un spațiu atît de întins și de nefrecventat de alți oameni. Chiril merge pînă acolo încît imită cum pășește Generalul lui, calm, solemn, uitîndu-se pe sub cozorocul negru, strălucitor, al chipiului kaki cu banda roșie a infanteriei; privirea, deprinsă mai mult cu citirea

manualelor, tactice și strategice (unde, iarăși îi explică el lui Cavadia, nu trebuie uitat, luptele se desfășoară la perfecție, în disprețul realității, liberă, transigentă și aproximativă în aprecierile ei) se filtrează printre pleoapele pe jumătate închise din pricina efortului de a păstra neinvadată de nici o senzație prea concretă lumea exactă a închipuirii... La a patra, a cincea, sau, exagerînd, tocmai pentru a nu greși, la a șasea întâlnire, cu abia un an în urmă, într-o zi superbă de iunie, el îi va adresa lui Chiril, în fine, ceea ce se poate numi *un început de surîs*. Coincidența întâlnirilor, intrînd astfel într-o schemă inteligentă, îl va obliga la acest surîs. El face mai mult chiar, se întoarce pe jumătate și se uită țeapăn și lung după Chiril, care l-a depășit între timp pe aleea asfaltată; Chiril schițează, de fapt a și schițat, aceeași simultană mișcare de întoarcere mirată, și amîndoi se surprind spionîndu-se reciproc, ca doi trecători care se cunosc de mult, care se vor întîlni mereu, dar n-au făcut niciodată cunoștință între ei stabilindu-se doar complicitatea impusă de hazardul întâlnirilor și coincidențelor iscusit dirijate. Ascultînd cu bunăvoință, Cavadia trăsese această concluzie care era un sfat, abscons, ca tot restul: „Cînd Generalul tău se va opri și îți va vorbi, fii atent, spune: *nu știu, nu cunosc, salută și pleacă...*”

Parcurgînd întreg traseul cerut, șoferul trase, la recomandarea lui Cavadia, și stopă pe o străduță pietruită cu bolovani ce dădea în piața întinsă din regiunea lacurilor și unde se afla o cîrciumă curată cu aspect de locuință particulară, prielnică vara întîlnirilor amoroase. Din acest punct, Chiril o luă singur pe jos spre piață, după cum conveniseră. Mergînd, se mai întoarse o dată, și fiindcă voia să vadă, dar și de vînt, și văzuse parbrizul îngust al mașinii, îngust, crispat ca de o idee neliniștitoare. Cavadia, în fundul Pobedei, nu se mai zărea. Reluînd direcția marșului său solitar, Chiril avu

strania impresie că înaintează ca un explorator îndărătnic spre o pădure virgină, sau spre oricare alt loc nemaiumblat și primejdios. Ne-ar trebui cel puțin o sută de ani, – credea și spunea pe vremea aceea el, între prieteni, lăsînd grijuliu viitorului o marjă largă de siguranță, exagerînd cu plan, spre a nu greși cumva, – pentru ca senzația aceea să li se pară celor ce vor veni o glumă. Ce văzuse atunci cu ochii săi prietenul lui Cavadia pătrunzînd în piața imensă măturată de rafalele vijeliei figura la loc de cinste și fără nici un comentariu prea personal în Memoria Echipiei... Stilul, foarte sărac, intimidat de strălucirea întîmplărilor, și neîngăduindu-și să complice ceea ce, și-așa, era complicat, avea mai curînd aspectul unui proces-verbal simplist încheiat la fața locului după un accident. Mărturia orală, în schimb, pune în povestire mai multă viață. Dar nu viața conta. Sau, cel puțin, nu numai viața; sau nu în primul rînd ce se înțelege în general prin acest scurt grup de sunete. Astfel, de pildă, Chiril spunea prin viu grai că, zăbind în piața sălbatic bătută de vînt rogojinile zbătîndu-se și străduindu-se să mascheze trupul solid al statuii, dar nereușind, tocmai din cauza înălțimii, să ascundă faptul esențial, că ea nu mai avea cap, se gîndise întîi și întîi că acolo îi dăduse lui prima dată întîlnire o nemțoaică foarte solidă, fără să fie grasă, foarte puternică și mai ales extraordinar de albă, șefa paginii culturale a ziarului de limbă germană, care, iubindu-l cu un romantism schillerian, îl învăța pe gratis limba germană într-o odăiță din Vatra Luminoasă. Era Kriemhilde, ca-n Nibelungii (aici se intra din nou în stufărișul relațiilor amoroase), prietena lui Lutzi, unguroaica pe care Chiril o lăsase, de fapt Kriemhilde i-l răpise. Dar asta privea mai mult istoria sentimentală. Kriemhilde însă, în după-amiaza aceea de sfîrșit de vară cu soarele luminînd frunzișul gata atins de rugină, fixase altfel momentul, cu pedanteria ei germană. Lîngă statuia teafără, al cărei

braț făcea deasupra lor semnul acela îndreptat undeva departe, ea îl învățase strofa din Rilke, pe care el și-o aminti acum în piața bătută de vînt: *E vremea, Doamne, vara a fost lungă, aruncă-ți umbra peste cadranele solare...* Era ca rugăciunea unei Walkirii învinse de amor și de poezie. Abia rezistînd rafalelor, Chiril păru un moment că uitase rostul misiunii sale. Brațul era însă acolo; ridicat încă în văzduh; neatins de pickhamere, ale căror păcănituri metodice de motor de tăiat lemne se auzeau precis în dezlănțuirea liberă a vijeliei. Mai erau apoi celelalte detalii legate de evenimentul în sine, dar a căror plasticitate, pur estetică, lăsa impresia unei elaborări ulterioare; a unei reconstituiri făcute din memorie, imaginile ordonîndu-se mai mult după niște linii de înțelegere nesesizate în clipa confruntării directe. Așa erau rogojinile ce vibrau cu putere în vînt, pocniturile seci, ca niște plesnete de bici, ale papurii protectoare, ridicîndu-se și căzînd repede la loc. Prin filfiitul lor trimisul deslușea cu ochiul liber și mișcările celor cinci muncitori cu pickhamere în mîini. Ei atacau colosul, alcătuiind altă statuie, un grup statuar patetic, eboșa altei reprezentări, ca în tablourile restaurate lăsînd să apară schița abandonată a unei opere necunoscute, lipsită de noroc. Rogojinile se dădură biruite deodată. În acel moment, oricine l-ar fi putut vedea clar pe muncitorul năpustit cu sfredelul lui electric asupra cizmei trainic bulonată în soclu. Șuruburile ca de cale ferată prinseseră rădăcini făcîndu-se una cu baza de sprijin. Cizma trebuia ruptă ca unui om viu căruia i s-ar fi umflat brusc picioarele. Trupul, fără cap, doar cu brațul întins, intact, mantaua uriașă de bronz cu pulpana ridicată de vîntul ei închipuit, neclintită însă în vîntul real, apărură în întregimea lor. În raport cu ele, cei ce lucrau părură neașteptat de mici. Ai fi putut spune: Gulliver legat fedeleș cu tot ce se găsisese mai gros ca funie în Lilliput.

Chiril fusese de față cu patru ani în urmă la gigantica ceremonie funebră. El auzise, pierdut în mijlocul aceleiași piețe, şuieratul locomotivelor de pe toată planeta luîn- du-și adio de la marele defunct, oprite unde le apucase momentul solemn, cu aburii pufăind rar, clocotind în cazane ca un plîns stăpînit: printre plantațiile înăbușitoare de cafea ale Braziliei; pe câmpiile riguroase ale Europei; în Australia plină de canguri; peste viaductele Americii de Nord. Chiril putea să depună mărturie. El era acolo, în mulțimea înghițită de cutremurătorul vârtej al istoriei care, în răgazul celor cîteva minute de adîncă reculegere, lăsă să cadă asupra lumii încremenite ceva din extazul zăpezii copilăresc de pure și de încrezătoare în basme și legende fără pată a iernilor desăvîrșite de dincolo. Femei cernite și palide jeleau pe bărbatul aspru și glorios, căci este un dar al asprimii să fie iubită. Alături de Chiril, una, matură, cu o beretă strîmtă în care nu încăpea părul țeapăn, cărunt, și avînd în ochi neliniștea femeilor ce nu au născut copii, țipa strivită de mulțime: „Ce ne facem noi acum!... Oh! Aer!... aer!... Nu-i aer!... Ah, ce ne facem noi acum!...”

... Cavadia apăruse rebegit în costumul său cenușiu ca blana de șoarece în colțul străduței ce dădea în piață. Încovoiat de vînt, îi făcea semn de departe cu mîna prietenului său, să vină. Chiril o luă din loc și cînd ajunse în dreptul lui află că el eliberase taxiul, hotărînd să se întoarcă pe jos. Nu strica puțină mișcare înainte de a prânzi, și-apoi...

Aici, Cavadia, omul tuturor surprizelor, îi mărturisi franc că lașitatea lui fusese, oricum, exagerată. Cît timp stătuse în mașină, așteptînd, se gîndise la multe, printre care – și ideea asta nu se știe cum îi venise – că, plecînd într-o expediție vînătorească, n-ai voie să tragi în vînat din mașină, lăsîndu-i cinstit și bestiei fugărite o șansă, așa că plătise cursa și dăduse drumul Pobedei.

Ce-l sîcîia era că nu-și mai aducea aminte unde făcuse

bătrînul vînător de lei această remarcă bărbătească. Chiril pomeni de moartea lui Sir Francisc Macomber, și asta îl ușură pe Cavadia a cărei singură idee era să ajungă odată la „Capșa”, după maratonul pe care singur și-l impusese.

Se întoarseră cu pas vioi prin vînt. La o răscruce, pe trotuarul de sub teii desfrunziți, Chiril îl apucă de braț pe amicul său, silindu-l în mod brutal să se oprească. Pe marginea unei prăpăstii să fi fost, și gestul opririi n-ar fi avut atîta violență disperată. Cavadia se dezechilibra, gata să cadă în rafalele vîntului.

— Privește! exclamă Chiril, ațîțat și cu ochii ieșiți din orbite.

La o bună distanță înainte, pe același trotuar cu teii desfrunziți și pustiu, Cavadia văzu, dar se făcu că nu vede.

— Generalul! bîigui Chiril, în culmea unei bucurii îngrozite.

— Care General? Cavadia era galben ca un borcan cu muștar.

— Uite-l, se-apropie... *Generalul meu*, în care nu credeți.

Chiril era rău în triumful lui. Proba concretă ivită pe negîndite semăna cu un loz pe care fuseseși gata să nu-l cumperi și care ți-a adus într-o clipită un milion.

— M-am convins, ai halucinații, conchise Puiu Cavadia în mijlocul vijeliei, silindu-se să-și păstreze echilibrul.

— Dar nu-l vezi?! — îl zgîlțîia el.

— Nu văd, zise corbul, *Nevermore!* — declină orice fel de percepție nepotul de episcop.

Vîntul care le sufla în față îi smulse de pe buze aceste cuvinte proiectîndu-le fantastic îndărăt.

— Cavadia, te rog, nu fă pe nebunul, implora acum Chiril ținîndu-l de braț, n-am halucinații, îl văd cu ochii

mei. Uite-l, se-apropie... E prima dată cînd am un martor... Ești martorul meu! strigă, strîngîndu-l cu o mîină de fier. Lasă gluma, recunoaște!...

Tonul acestor vorbe fu atît de dramatic și de poruncitor în același timp, încît Cavadia, luptîndu-se cu șarjele de aer, se îndură și recunoscă prietenește:

— El e, *mon ami*, ai cîștigat... Acum ai un martor... Deși era mai interesant... deși nu era nevoie..., nu... el oricum exista și fără dovezi... Dar nu uita... nu uita că eu pot oricînd... să-mi retrag mărturia. Va rămîne... o simplă legendă... Și vei putea... vei putea... — vîntul nu mai îngăduia între cuvinte nici o legătură, iar Chiril auzi, i se păru că aude, de fapt mai mult reconstitui din silabele risipite în rafale sfîrșitul confuz al frazei:... Să visezi mai departe singur...

Era în carne și oase, Generalul statmajorist pe care Chiril îl cunoștea atît de bine. Mantaua lui impecabil croită dintr-un postav sur, culoarea pămîntului crăpat de secetă. Strategul birocrat ale cărui bătălii teoretice nu corespundeau niciodată situației intervenite pe cîmpul de luptă. El făcu un lucru nemaipomenit. Cînd cei doi prieteni ajunseră în dreptul lui cu dificultate, rezistînd presiunii aerului, îi salută din mersul marșial pe sub crengile agitate ale teilor desfrunziți, și drept, neadmițînd ideea vreunei flexiuni; nu-și înclină nici măcar capul; doar fața execută un surîs, o mișcare imperceptibilă plină de o amabilitate indiferentă, cum se salută oamenii cînd se întîlnesc pe o mare întindere de teren și în jur nu-i nimeni. Surprinși de acest salut, adresat unor simpli civili luptîndu-se neputincioși cu vîntul, cei doi se aplecară repede, politicoși, mai repede sau mai mult decît s-ar fi convenit și, în primul rînd, Chiril ... Nu avură nici măcar curajul de a se întoarce și de a privi îndărăt cînd Generalul îi depășise măreț, nepliindu-se o clipă, vijelia părăind a fi elementul lui spre a se convinge odată că nu fusese vorba de nici un fel de

nălucă. Merșeră ață înainte...

Cînd ajunșeră la Capșă, storși de puteri, întăritați de apariția Generalului, se făcuse trei jumătate. Mureau de foame. La intrare avusese loc un incident neplăcut. Femeia bătrînă, cu buzele violent rujate, cu o maramă de în găurită pe capul albit și pudrat, o „cucoană”, veche clientă a distinsului local bucureștean și care spre sfîrșitul anilor cincizeci, țicnindu-se, lovea veselă lumea pe spate în treacăt, ușor, cu bastonul ei din lemn de cireș, urîndu-i viață lungă, pocăință și iertarea păcatelor, ca într-o veșnică Miercure a cenușii unde rămăsese ignorînd trecerea timpului, fusese dată afară cu brutalitate de un piccolo. Cavadia, care nu putea să vadă bătrîni molestați, intervenise cu autoritatea lui recunoscută, muștrîndu-l pe piccolo și obligîndu-l să-i ceară pe loc scuze bătrînei doamne. Dar nu era numai asta. El, care o cunoștea mai de mult, spunea, ca un exeget al „Crailor”, că ea putea fi numită, fără nici un sacrilegiu, „o Penă Corcodușă a epocii moderne”, deși în biografia ei nu se cunoștea nimic, ca dramă sentimentală, care să fi îndreptățit apropierea de eroina aceluia sfîrșit de epocă. Era vorba doar de o dramă a depozedării și pierderii relațiilor sociale în care acea femeie decăzută se născuse și trăise pînă aproape de șaizeci de ani; *Margot, Madame Margot Dimănceano*, cum scria pe cărțile ei de vizită îngălbenite ce le arăta trecătorilor (Cavadia, de cîțiva ani, îi spunea „Pena Corcodușă a doua”, cum ai adăuga unei regine numărul respectiv de ordine în istorie), venise la Capșă să cumpere un carton de saleuri. Nicăieri, se văita ea în pragul localului de unde fusese izgonită, nu se mai făceau delicioasele produse crocante de aperitiv, și ceruse pe bani buni, și scosese din geanta ei enormă niște monezi grele, aurii, cu capul cu coif al regelui Carol

al doilea. Chiril o trecu automat în Echipă; asta-i produse o strângere de inimă, făcându-l să se gîndească la jurnalul pierdut. Bătrîna le mulțumi pentru intervenția lor și îi lovi pe rînd pe umăr cu bastonul cu noduri, dîndu-le o comică acoladă, în timp ce le spunea, - lui Cavadia: „*Vous... vous serez un grand seigneur, vous êtes la Chance même*”; lui Chiril : „*Attention, mon fils, vous avez le coeur lourd...*” Pe urmă plecă într-ale ei, *pour faire les emplettes*. „Fetelor, - o imita Cavadia intrînd în local, povestind bine dispus, el care trebuia să devină «un mare Senior»-, cum colinda febrilă Margot magazinele, făcînd cumpărături pentru prînzuri imaginare, — am treizeci de invitați la masă: două sute de chifle proaspete, zece sticle de șampanie, caviar cît aveți, repede că mă grăbesc, pa, Jenico, *à bientôt*, Săndico...” Vînzătorii și vînzătoarele, de obicei rezeziți și nepoliticoși cu ceilalți clienți, comenta Cavadia alegînd în același timp cu ochii o masă cît mai ferită, se purtau cu ea foarte frumos, ba chiar comenzile ei fabuloase și franțuzeasca vorbită în ritm de mitralieră îi intimidau, copleșiți de realitatea din capul nebunei și de purtările ei atît de alese. Oricît de mare ar fi fost coada și înghesuiala, fanatică magazinelor bucureștene era servită cu prioritate: „*Pardon madame, pardon monsieur...*” își urmă jocul Cavadia în timp ce Chiril îl asculta voios. Uitaseră de vînt și de tot. Înăuntru era cald și bine și mai ales aerul ședea cuminte la locul lui. Dar Generalul! Apariția lui! Faptul că el avea de aici înainte un martor! Onoarea pe care le-o făcuse salutîndu-i el primul! Cavadia mergea mai departe zicînd: „Complicitatea!”, și tandră și oneroasă... Trebuia băut ceva special în cinstea acestui mare eveniment...

Chiril își luă inima în dinți, hotărît să-i vorbească prietenului său despre jurnalul pierdut. Spiridonachis însă se prezentă să ia comanda și el se bucură de noua piedică ivită sub înfățișarea majordomului care-l făcea să

amîne acel lucru, a cărui mărturisire pripită s-ar fi putut s-o regrete. În lumina crudă a zilei, grecul arăta mai bătrîn decît azi-noapte. Recunoscîndu-l pe Chiril, ceea ce la el era un semn de simpatie, Spiridonachis ieși o clipă din protocolul strict al profesiei sale:

— Și domnul Hary Brummer?... întrebă, ca și cum el și cu anticarul ar fi fost legați pe veci împreună. Vă rog să binevoiți să-i transmiteți din partea mea cînd îl vedeți salutările mele respectuoase...

Cavadia încruntă din sprîncenele lui rare, jumulite de ani de zile cu mîna, în momentele de mare concentrare sau de plictiseală.

Chiril explică, după ce majordomul plecă să aducă cele cerute, că cinase în noaptea din urmă cu vestitul anticar chiar la masa de alături, la care acum prînzeau doi indieni în vîrstă, soț și soție după aparențe.

— Cu Brummer, aici? întrebă, nu se știe de ce mirat, Cavadia. Înseamnă că începi și tu să intri în lumea bună, deduse el cu o ironie protectoare. Și fiindcă pînă aveau să vină cele comandate mai trebuia să aștepte nițel, apărătorul „Penei Corcodușa a doua” îi ceru băiatului care o dăduse afară în brînci cu puțin înainte ziarele și revistele din acea zi, o sîmbătă zbuciumată.

Amîndoi se adînciră în lectura preseii. Nu trecu nici un minut, și Cavadia exclamă zgomotos, bătînd cu palma în pagina care-l masca:

— Poftim!... Citește!... — și arătîndu-i ce, îi întinse revista. Era „Aldebaran”. Pe prima pagină, Chiril citi, neveniridu-i să-și creadă ochilor, titlul unei poezii lungi: *Statuile nu mor niciodată*.

Amîndoi se uitară unul la altul uimiți. Putea să fie și o coincidență...

Urmașii ar fi avut tot timpul să cerceteze liniștiți în arhivele lor strania coincidență a acelei zile de neuitat.

Chiril mai încercă o dată să treacă pragul ce nu-i dădea voie să vorbească despre caietul pierdut, dar nu

izbuti. Faptul că lui Brummer i se destăinuise în cele din urmă, iar lui Cavadia nu, încă nu, nici el neștiind prea bine ce-l făcea să ezite, putea să fie o dovadă de amicitie sau de încredere mai mare acordată primului. Și totuși, de al doilea se simțea mult mai legat...

Cei doi prieteni începură dejunul îngîndurați. „Doi cavaleri ai furtunii!” rosti Cavadia între două linguri de supă, atent să nu se frigă, făcînd aluzie la cartea unui franțuz, pe care el o citise recent, dar și la furtuna propriu-zisă de-afară. Era acolo o frază de sfîrșit, pe care nepotul de episcop avea obiceiul s-o pomenească din senin ori de cîte ori voia să umple o tăcere ce amenința să dureze prea mult:

„... Și el muri din cauza vieții care a refuzat să meargă mai departe.”

Erau doi cercetași, doi călăreți gonind pe același drum, fiecare cu puterile lui. Galeria miza pe ei; cînd pe unul, cînd pe altul, cunoscînd și legea cîștigătorului ce trebuie neapărat să lase pe cineva în urmă. O mîngîiere exista și aici, dacă ne gîndim ce-și spun în clipa înfrîngerii toți în- frînții, că ultimii vor fi cîndva cei dintîi.

Capitolul IX

FURTUNA ȚINUSE PÎNA ÎN ZORI, CÎND O DĂDUSE PE ploaie. Era o ploaie rece, pătrunzătoare. Adormisem strîns învelit în pleduri pe galeria de lemn mascată de crengile viței sălbatice. Trecuse de mijlocul lui noiembrie, – anul care se termina cu cifra șapte. Timpul înclina încet, dar sigur, către solstițiul de iarnă, reglementar. Un dezechilibru, știut, al dreptei împărțiri de zile și nopți, efemeră ca orice egalitate stabilită de oameni. Rafalele vîntului pulverizau stropii de ploaie printre frunzele vechi ale verii; ce mai rămăsese din îndărătnica lor rezistență și fidelitate și care acum scoteau un foșnet străin, îmbătrînit. Frunzișul, chiar și-așa, mă apăraseră o vreme, cum îmi dormeam în fotoliu somnul meu speriat ce părea mai curînd un supliciu. Înainte de a ațipi, știu că la asta mă gîndisem ultima oară, lăsînd pleoapele în jos ca peste un adăpost al meu, bine găsit: cum ar fi, sau ar sta, într-un bîrlog veritabil, o fiară privind cerul înstelat...

Hotărîsem să mă trezesc, în sfîrșit. Amînarea ajunsese la capăt. Povestea cerea aici un ocol, o despărțire vremelnică pentru o regăsire mai bogată în înțelesuri. Rol atît de ingrat! Am stat cîtva timp, meditînd, în bătaia picăturilor. Primeam cu o resemnare plăcută biciuirea. Ochii îi țineam larg deschiși în întunericul friguros al dimineții. Aerul mirosea ca toamna, tîrziu, la mahala, a melancolie fără motiv: ceva amestecat, paie ude, buruieni amare, vegetație putrezită, regrete nelămurite... îmi zisei – îmi aminteam, adică, ce-mi

zisese de fapt o dată Chiril, personaj făcut, născut, să te referi mereu la el la a treia persoană și în pielea căruia poate intra oricine: „Tu ești și țap și duhovnic!” Așa spusese Chiril șarpele, părăsindu-și pielea și plecând renăscut mai departe, cine știe în ce altă erezie scânteietoare a lumii...

Cu mișcări de vâslă, din brațe, trăsesem fotoliul mai la perete, lângă scoarța de var pe care am pipăit-o cu palma să mă încredințez dacă ploaia bătuse și-acolo. Obrazul ei zgrunțuros îmi dăduse din nou știrea aceea rece, ostilă: „Credeai că numai tu ești pe lume!... Uite că mai e totdeauna câte ceva și în afară de tine!”... Dar, - vijelia se opri se în cele din urmă. Nu de tot, oricum vîntul avea acum o presiune normală. Crengile viței se mișcau cu un fișit plăcut totuși, intim. Era frig însă, frig de-a binelea, ploaia stătuse și ea în mod cert, dovadă țîrîitul cișmelei din grădina din față, care se auzea deslușit prin mireasma vagă și tristă a crizantemelor întîrziate. Trebuia să i se pună, la urma urmelor, robinetului o garnitură. Cișmeaua curgea monoton și fără oprire, de ani. Să stai în casă cu doi babalîci maniaci, fiecare fortificat contra existenței prea repezi, în reduta lui de apucături bizare, bine clădită, cu adaosuri zilnice la care nici nu te-ai fi gîndit, reparînd lucruri de nereparat, bătînd peste tot cuie, dregînd iarăși ce fusese dres, prefăcîndu-se că mai au o groază de făcut, cînd nu mai e nimic, dar absolut nimic sub trecerea nivelatoare a zilelor, și nici unuia să nu-i dea prin cap măcar să repare cișmeaua...

Luam în primire resemnat încă o zi de nemișcare forțată. Nu-mi mai rămăsese decît să aștept răsăritul, dacă avea să fie vreunul. Pe urmă, ca în fiecă dimineață, pe galerie va ieși întîi bunicul, cu nopțile lui atît de scurte, maiorul de roșiori de la 1913, sublocotenent după războiul de la 1877, cînd secolul nici nu se gîndea să se termine, ținînd-o în brațe pe Rosemarie, pisica sa

albă astfel numită în amintirea din ce în ce mai vie și mai clară, în ultima vreme, a fetei din cofetăria de pe Calea Călărași a lui frau Berta, când el intrase cu calul echipat de instrucție printre mesuțele albe, lăcuite, dinăuntru, unde se mînca cel mai bun cremșnit... Apoi, urma fiul lui, martorul unui singur război, al celui despre care toată lumea obișnuiește să spună că este ultimul. Vom bea cafele, vom pălăvrăgi, vom mînca dulceața de vișine preparată de Nașa Primavera, nevasta lui Aurică tipograful, vecinul nostru, iar mie, căruia nu mi se întîmplă nimic decît în vis, mie îmi va reveni sarcina de a povesti ce-am visat. Or, cînd plouă, se știe, visezi înecați. Se-ntîmplă nici visuri să n-am, și-atunci inventez. În noaptea aceea însă îl visasem pe Sterică, bunul meu prieten din copilărie. Era și nu era el, și cînd nu era, era Chiril. Și acest Sterică, sau Chiril, cînd unul cînd altul, discuta cu monumentul eroilor, Obeliscul ridicat prin colectă publică și de ale cărui bare de oțel, protectoare, țărani, – care habar n-aveau ce sînt eroii, țărani zăcînd de regulă sub lespezile eterne ale soldaților necunoscuți – își legau vitele sîmbăta, zi de obor, ca să bea aldămașul. Era singura operă de artă a târgului din care plecaserăm cu puțin înainte de război, de ultimul. În fața acestui monument, Costel Stămbulescu, băiatul primarului, prin anii treizeci și doi, un tânăr foarte sensibil și care juca excelent biliard, făcuse pe Napoleon plimbîndu-se un ceas întreg în sus și în jos cu mîna înfiptă între reverele hainei, sub hipnoza unui iluzionist în trecere, celebrul Sturmweiler, – asta cu un an și ceva înainte de a-și trage, într-o seară de vară, un glonte în cap cu un *Browning 65* de damă, cu plăsele de sidef, după ce familia, care mînca un pepene în grădină, îl auzise cîntînd pînă la capăt la vioară melodia lui favorită. „Cînd apari, seniorita, în parc pe-nserat... ” Mai mult decît eroii scriși cu litere de aur pe obeliscul urît de marmură neagră, al căror apel solemn era făcut

totdeauna la zece mai de comandantul regimentului local 5 Cavalerie, aghiotantul său zbierînd după fiecare nume „Prezent!”, monumentul, printr-o substituie care e a vieții indiferețe și ingrate, devenise un simbol al nefericirii băiatului sinucis care jucase cu atîta sinceritate rolul ilustrului împărat. Gerațiile ulterioare aveau să spună, dîndu-și în acel punct întîlnire, „La Costel”, „Hai să mergem” sau „Ne vedem la Costel”. Vulturul ținea în ciocul căscat o cruce și un bec electric învelit într-un petec de hîrtie roșie care ardea de două ori pe an, de zece mai și de ziua eroilor, pe urmă nu mai era bun decît să tragi în el cu praștia. Asta și făcea în vis Sterică, ori Chiril. Becul lovit scoase un pocnet de dop smuls cu tirbușonul, el sau pasărea, care cloncăni slobozind din plisc unul cîte unul cioburile becului spart, cum și-ar scuipa un om din gură toți dinții după un pumn zdravăn: „Ascultă Sterică... ascultă Chiril ... (nici vulturul nu părea hotărît), bagă bine de seamă ce-ți spun, să nu te prind că te duci mîine la gîrlă, că te-neci!” Tocmai atunci, pe rambleul înalt al căii ferate ce se zărea departe spre răsărit, dincolo de capătul străzii principale a tîrgului, trecu tîrîndu-se găzarul lung de băragan. Asta împiedica răsăritul. El se făcea bucăți-bucăți tăiat de cisternele negre și de cabinele frînarilor. Era ca atunci, de mult, în zori, după noaptea petrecută în bordeiul înjghebat din coceni și tulpini de floarea-soarelui la marginea grădinilor de zarzavat ale bulgarilor de unde furam napi și gulii, cînd fugeam spre tîrgul încă adormit să dau semnalul *Săriți, Sterică se-neacă!*, fiindcă asta nu mai era vis, iar pe Chiril, în orice caz, multă vreme trebuia să mai treacă pînă să-l cunosc, iar găzarul îmi bara trecerea, numărasem înnebunit nouăzeci și șapte de cisterne negre, unsuroase, *Oil Company*...

— Bună dimineața! a strigat, apărînd pe galerie, fiul bunicului, profesorul de rezistența materialelor, comandor de aviație în rezervă. Așteptînd răsăritul,

ațipisem din nou. Am tresărit trezindu-mă și mai odihnit decît înainte și am răspuns pe țigănește ca-n momentele mele cele mai tonice de bună dispoziție: *Te traizem but berș fericime!* — comandorul adică, să trăiască ani mulți fericți – limbă pe care o cunoșteam binișor din anii petrecuți în tîrgul băragănean și a cărei veche sare sanscrită o gustam, strălucind, moartă și grea ca sarea depusă pe țărmurile Asiei bîntuite de foamete și de uragane. Alteori spuneam: *Șucar araclemtume sasiereste*, asta însemnînd: bine v-am găsit sănătoși; formulă ce nu mi se potrivea deloc, fiindcă eu, nevenind de regulă de nicăieri, nu găseam pe nimeni, ci pe mine, nemișcat, mă găseau totdeauna alții, gravitînd ca-n jurul unei stele stinse, pitice, de o densitate formidabilă, a cărei masă uriașă s-a transformat în plumb... Știam că urmează o nouă lecție de rezistența materialelor sau o trecere în revistă a unor prelegeri mai vechi, spre consolidare. Mă resemnasem să fiu victima acestei pedanterii. Întors de un an din detențiune (șapte vaci slabe), plăcerea profesorului de a vorbi crescuse enorm. Era ca și cum s-ar fi silit să recîștigate timpul pierdut. Pe urmă aveam să înțeleg că era tocmai invers; că în cei șapte ani de secetă vorbise cît ar vorbi un vorbăreț într-un secol, și că era vorba, din contră, mai mult de un fel de accelerare a discursului în virtutea inerției... Ascultam cu o ureche distrată, gîndindu-mă la altele, ca acele cucoane cînd se duc la concert și în pauza bruscă dintre un *andante* și un *allegro ma non troppo*, în tăcerea lăsată în sală, li se aud vocile: „Mai întîi bați bine ouăle..... Frigul dimineții stătea aspru pe mine ca o piele de țap (ori de duhovnic, tot una). Aici, Chiril nu exagera prea mult. Dar soarele răsărise frumos. Răsplata venise. Era o zi senină, curată. Furtuna avusese măcar partea bună că te făcea să te bucuri mai mult de ceea ce proverbul înțelept spune că urmează în mod normal, decît zilele cînd, obișnuit cu binele, crezi ușuratec că așa

va fi totdeauna și că totul ți se cuvine.

Comandorul făcea exerciții de înviorare pe galeria pavoază de instrumentele lui meteorologice de mare precizie, zilnic cercetate cu multe observații și comentarii: trei termometre, unul *Reaumur*, avînd o coloană de alcool albastru, al doilea *Fahrenheit*, verde, al treilea *Celsius*, roșu, ca tot atîtea ceasuri arătînd ore diferite față de un meridian închipuit. Erau niște termometre grele, cilindrice, de fabricație veche, cu tuburile de sticlă purtînd platoșe de nichel strălucitoare, aruncînd scînteii cînd soarele, abia ridicat, bătea în ele pieziș, cum bătea dimineața, mai devreme sau, mai tîrziu, după anotimpuri. Ele dominau ca niște antene suprafețele exterioare ale celor trei ferestre, – două în dreapta ușii ce se deschidea spre galerie, a treia în stînga, mult mai depărtată, aflîndu-se în dreptul porțiței care îți îngăduia să pătrunzi din curtea interioară în tunelul împletit de vița sălbatică. Barometrul era o capodoperă. El atîrna prins de perete sus, imediat în stînga ușii, deasupra fotoliului pe care se așeza de obicei profesorul în orele lui de contemplație sau cînd își ținea prelegerile improvizate. Starea vremii era indicată pe cadranul masiv adăpostit de un capac de cleștar, cum nu se mai pune la barometrele moderne, de trei capete de femei, indiferent la „Variabil”, încruntat și cu obraji umflați la „Furtunos” și senin, zîmbind senin, la „Timp frumos”. Girueta de pe acoperiș, care avea și un dispozitiv pentru măsurarea vitezei vîntului, o vedeam rar. Îi auzeam doar zbîrnîitul cînd bătea vîntul – în noaptea din urmă se învîrtise nebunește. Peste puțin, terminîndu-și exercițiile și cercetînd termometrele și în primul rînd instrumentul cu cele trei fizionomii ale presiunii atmosferice, comandorul urma să anunțe: *Avem timp frumos, vom naviga plăcut, domnișoara din mijloc ne surîde*, și remarca aceea a lui care-i plăcea și pe care o repeta ori de cîte ori se întîmpla să fie „Beau-

fixe", la urma urmei, inspirația nu e nici ea altceva decât o meteorologie optimă a spiritului. Apoi lua loc, să răsuflă, pe fotoliul de lîngă ușa ce da în interiorul casei, al cărei geam de cristal mat, montat în tăblia de lemn, avea gravate pe el trei perechi de crini, cei de sus, în picioare, cei de jos, răsturnați, ca oglinziți, blazonul anonim al unui geam scump de Boemia rămas de la marchiza unei vile bombardate și pe care comandorul îl cumpărase la Talcioac. Firul de apă al cișmelei se auzea căzînd pe lespedea de piatră între crizantemele chircite. Profesorul făcea gimnastică în halatul lui cu doi dragoni galbeni în luptă, mama nu putea să suporte halatul acesta, spunea că e de actor, în orice caz nu de profesor, și încă de unul care preda Rezistența materialelor la politehnică, dar de cînd ea murise, el îl purta zi de zi, ca și cînd și-ar fi regăsit libertatea. În picioare avea papucii moi de voiaj, cumpărați odată cu halatul tot de la „*Djaburov*”, un magazin de lux din capitală de dinainte de război. Un bărbat trebuie să aibă cîteva lucruri de calitate, îmi explica el, deși asta suna mai curînd ca o justificare a cochetăriei și pedanteriei, slăbiciunile sale.

— Te-ai lămurit, sper, cum e cu cele trei Sigma, începu el lecția ca în fiecare dimineață, după cîteva observații asupra furtunii și ploii – gîfîind ușor de efort și netezindu-și cu amîndouă palmele firele rare de păr de pe craniul pleșuv. De cînd ieșise la pensie și nu mai avea auditoriu, îmi ținea zilnic prelegeri complicate de Rezistența materialelor „pe înțelesul orișicui”. Eram încă amorțit de frig și am aprobat fără nici o tragere de inimă să examinăm împreună cazurile „celor trei Sigma”. Așezîndu-se pe fotoliul de răchită spart, comandorul recapitulă lecția de ieri, silindu-se să-și normalizeze respirația, după gimnastica făcută.

— Avem, așadar, mai întîi „Sigma de proporționalitate” cînd deformațiile rezultate din exercitarea efortului revin înapoi – adică sînt elastice.

Avem pe urmă „Sigma de curgere”, punctul din care materialul începe să se deformeze sub efortul constant, fără a-i mări sarcina... Ei, și acum urmează – continuă el netezindu-și delicat cu palmele tâmpilele încărunțite – cel mai interesant caz, *faimosul nostru Sigma de rupere* – spusese „nostru”, ca și cum ăsta ar fi fost un bun al familiei. Aici rezistența materiei capătă deodată un curaj omenesc, ceva stoic, și comandorul făcu o pauză uitându-se bătrînește în gol... Momentul, reluă el, ieșind din această absență și vorbind rar, ca și cum ce urma trebuia să-mi intre bine în cap, când oțelul cedează, nu înainte de a se mai încorda o dată, de a se întări cu o sfortare supremă, ca a oamenilor înaintea morții. Plusul acela brusc de luciditate, când îți amintești într-o secundă toată viața, și ce este ciudat este faptul că materialul, deși neînsuflețit, se poartă ca un organism viu; materialul, creat de om, parcă ar fi împrumutat caracterul omului, și-l împrumută, efectiv, tot ce se construiește sîntem tot noi, oamenii, văzuți în ipostaze diferite – soarta noastră este comună, a materiei vreau să spun și a spiritului, aproape aceleași legi.

Am întors capul și l-am privit. Totuși, oricît de pisălog ar fi fost, vorbea frumos cîteodată, nu puteam să n-o recunosc. Și teoria aceea a lui cu „cineva care înghite prea multe”, căruia îi este dat să rabde ceva peste limita de răbdare omenească general admisă ori presupusă. Cu podul de fier peste care trupa nu trebuie să treacă niciodată în cadență, ci în pași civili, de plimbare, cît mai prefăcuți, pe furiș, ori tiptil, dacă se poate, pentru a înșela înjgheburile, sau jocul rezistențelor de sub picioare, joc hotărît să cedeze pînă la urmă și să se rupă, în fața unui ritm prea insistent mecanic și prea brutal, în exercitarea sa îndelungată (ritm cu totul străin de alcătuirea naturii fizice universale, îmi atrăgea atenția)... acel om suportînd nu *prea multe* – diversitatea putînd fi totuși salvatoare, ea înscriindu-se, de fapt, în legile

jocului - ci *prea mult*, adică una și aceeași mișcare imposibilă, în mod mecanic și stupid repetată asupra lui, cu toată oboseala, cu toată presiunea exercitată asupra unui singur punct deja slăbit... în fine, omul acela crapă când nici nu te aștepți (el habar n-avea că exact așa aveau să se întâmple lucrurile și cu el, exact peste zece zile, încît se putea spune că el era un mort care mai avea exact de vorbit zece zile), tot astfel cum trupa plecînd într-o prea frumoasă dimineață cu soare la instrucție și cîntînd în cadență marșul ei bărbătesc și avînd o încredere perfectă în podul de care se apropie și peste care a trecut de atîtea ori nepăsătoare, cu aceeași mișcare viguroasă, rap-rap-rap-rap, mișcarea ce ne umflă pieptul de mîndrie la parăzi... ei bine, podul, în fața unei asemenea lipse de finețe, nu mai vrea, podul nu mai suportă această mișcare, prea lipsită de subtilitate, podul nu mai vrea să-i audă pe trupeți răcnind: *O fată blondă și drăguță odată trecea...* și se duce dracului, „fleșează”..., se frînge-n două... (ca și Chiril ! mi-am spus în gînd: și el avusese o scurtă și catastrofală dorință de a se frînge singur în două), o dorință de a nu mai lega mal de mal, și se dărimă cu o dezordine a liniilor de sprijin și cu un vacarm imposibil de închipuit, pentru că nimeni nu putuse să-și facă pînă atunci o imagine a procesului lent de slăbire a rezistențelor și de uzură a materialelor, prin exces, prin lipsă de grijă și prevedere. Destinul - adăuga el, cu una din comparațiile lui de om de știință ademenit de literatură - e un comandant cu pieptul aurit care trece peste noi prea semeț și prea apăsător, cu grija de a păstra un ritm al lui, numai al lui, dar și spinările noastre, îți spun, ca și metalele, au legile lor precise, iar cînd ele vor renunța de a mai fi pod, un pod de carne pentru pașii aceia grei și gigantici...

Acestea puteau fi consecințele morale ale marilor ecuații stabilite de precursori străluciți, ale căror nume și

date ajunsesem să le cunosc pe dinafară.

— Hooke! striga profesorul catalogul pe galerie.

— 1703!

— Bernoulli!

— 1705!

— Navier!

— 1836!

— Poisson!

— 1840!

— Castigliano!

— 1800.

— Și ce-a făcut..., să zicem, Poisson, va să zică pește
- cu un singur „s”, ai grijă, înseamnă *otravă*...

— *Poisson cu doi de s* n-a făcut altceva decît un coeficient care este un raport dintre deformația longitudinală și transversală (aici repetam ca un papagal, fără să mai pricep nimic).

„Pascal” - suflasem, rostind acest nume ca o parolă: omul e cea mai slabă ființă a naturii, slab ca o trestie ce se pleacă în vînt, dar, „o trestie gînditoare”. Priveam drept înainte printre crengile de viță sălbatică spre curgerea din grădină, amintindu-mi picăturile scurse de pe lopata vîslei rezemată într-o zi de reverie pe marginea luntrii, cînd apa prelinsă în soare, strop cu strop, înapoi în iaz, de pe metalul lopeții, bătut în ținte și care sclipea, dînd fenomenului nimbul unei revelații, făcîndu-mă să înțeleg că nici o izolare nu-i posibilă și să înțeleg unitatea și legea căderii, ori a readunării la loc, legea întoarcerii în matca comună și ce anume condiționează sfîșierea brutală, izolarea trecătoare a picăturilor distincte, grăbite să reintre în somnul elastic și unit al apei; și iazul cînd secase și mă plimbasem peste mîlul de pe fund, uscat, cenușiu și plesnit în toate direcțiile, un desen cu figuri ca-n zațul unei cești de cafea, iazul cu patine de os, iarna, înainte de a seca, transformarea lui într-o spinare vînată de gheață,

Îngăduindu-ți la fel ca un pod să atingi în linie dreaptă, fără nici un ocol, punctele cele mai îndepărtate unul de altul; iazul, vara, nu gîrla gălăgioasă, cu țigăncile goale de la *Cotul țiganilor*, cu Gioaca născîndu-mă în întunericul din beciul nunții de joi unde fusesem un domnișor alb, domnișorul lor alb și dornic de amestec; iazul traversat direct, iarna, pe patine de os, cînd îl străbăteai pe linia cerînd vara cel mai mare ocol, trecînd peste carapacea străvezie a gheții cu copcile ei înșelătoare; pojghițele proaspăt prinse ca tot atîtea răni abia vindecate și ale căror membrane subțiri foamea de oxigen a știucilor mari le spărgea cu capul în nopțile intense de vifor; trestiiile cu murmur versatil, plătînd înfipite în gheață, legănîndu-se în crivăț sticloase, comentînd cu șoaptele lor repezi și contradictorii dezlănțuirea stihiei, ignorînd eroicul *Sigma de rupere* al oțelului... înclinai să-i dai dreptate plantei atît de mlădioase, slabă dar meditativă. Deși în sinea ta nu credeai că încovoierea ei tactică poate fi o victorie. Cuvintele simple ale Sihastrului învățate încă din primele clase ale cunoașterii introduceau aici un dar, care el trebuia să dea mai întîi de gîndit și pe care, pentru a-l rosti, nu-ți trebuie nici măcar o secundă, cînd el e totuși cheia existenței omenești: „Capul ce se pleacă, sabia nu-l taie, *dar* cu umilință lanțu’l înconvoaie”. Bunul Daniil!...

Soarele se ridica destul de voios pentru luna noiembrie, Galeria cîștiga în lumină. Ascultam distrat privind printre gratiile împletite ale crengilor umede încă de biciuirea ploii, cerul avînd el însuși unul din reflexele albastre ale oțelului tînăr și rezistent. Și profesorul meu matinal care sporovăia acum tocmai despre „moartea oțelului”!... Cîteodată ciuleam urechea, prinzînd crîmpeie de fraze... Rezistența materialelor calculînd valoarea eforturilor interioare în funcție de forțele exterioare... Stabilirea unui echilibru între forțele de sus și reacțiunile de jos, între forțele exterioare și cele interioare, ca

regulă de bază a unui întreg menit să poarte poveri cu un calcul exact al solicitărilor.... Conștiința omenească se preta aici unor comparații tulburătoare.

Bunicul aducea cafelele și dulceața. Rosemarie i se împleticea printre picioare, cu trupul ei lunecător, numai plăcere și răsfăț și asupra căruia puteai să fii convins că acționa numai forța triumfătoare a instinctului. „Poftim! zicea comandorul: tandrețea ca vehicul al cruzimii!”.

Punînd tratația pe masă, lîngă fotoliul spart acoperit de perna veche, bunicul anunță vesel ultima lui știre:

— Un șoarece a mîncat azi-noapte pisica...

Era un exemplu bun de nesocotire a logicii, foarte nimerit, și care pică la țanc.

Profesorul reacționează pe loc, cu aceeași bunăvoință pedantă:

— Cum să mănînce șoarecele o pisică?!... Invers, îl corectă, pisica, adică Rosemarie a dumitale, a mîncat un șoarece... la gîndește-te puțin!

Bunicul se gîndi într-adevăr cîteva clipe bune și recunosc:

— Așa e cum zici, fiule. Așa-i spunea, deși profesorul se pregătea să împlinească șaiszeci de ani. Rosemarie a mîncat un șoarece. Uite p-atîta de mititel! Dar știi ce chițăia și cum se apăra!... Uite-așa stătea în colț ridicat pe două lăbuțe - și maiorul de roșiori imită poziția unui boxer în gardă. După plecarea lui, profesorul reînnodă firul destrămat de acest incident, exact din locul unde se rupsese, de la diversitatea forțelor care se exercitau asupra oțelului: încovoieri, torsionări, răsuciri, solicitări ce puteau acționa, fie separat, fie împreună. Separate, aveau „încovoieri pure” sau „forfecări pure”... dar aceste solicitări simple erau mai mult teoretice, starea lor pură fiind - și puteam să-l cred pe cuvînt - monstruoasă!... așa că noi spuneam: încovoiere pură, forfecare pură, deși aceste solicitări apăreau foarte rar, dar cînd apăreau... și comandorul făcu un gest elocvent

care indica în mod sigur catastrofă. Aici se opri se să-și bea cafeaua, care între timp se răcise.

Dulceața de vișine a Nașei Primavera, soția lui Aurică, vecinul nostru, era delicioasă. Bine legată, cu boabele alese, aglutinate în siropul în care fusese aruncat și un baton de vanilie cine știe de cînd păstrat. Mîncîndu-le una cîte una, mă gîndeam la fetuși de faraoni fierți în uleiuri sacre înainte de a fi încredințați reîncarnărilor... Aceste vișine, mineralizate aproape, îi prilejuiseră profesorului una din asociațiile lui de idei atît de neașteptate... Cum se dusesse el odată la Lupeni să verifice galeria nouă a unei mine. Stătuse 20 de ore sub pămînt. Credea că nu mai vede lumina soarelui. Atunci intrase prima dată în subteran și, ieșind în mijlocul unei cîmpii cu livezi printr-un alt puț decît cel pe unde coborîse, văzuse la suprafață, în plină natură, un vișin copt - „era vișinul prototip, vișinul unic din rai”, spunea el cu o imensă încîntare zugrăvită pe față.

Am lăsat jos dulceața, ca un pelerin obosit. Unul care merge și merge (plăcere a mișcării, atît de refuzată mie!), fiecă pas în natura încăpătoare fiind altă și altă descoperire ce nu intră în nici o alcătuire dinainte știută: capcane, mereu capcane, vesele, îmbietoare, tufișuri răcoroase în umbra zilei, unde sclipesc ochi batjocoritori sau tulburi, făcîndu-ți semne complice, n-am murit, n-am murit, cine crede că am încetat să mai fim se înșală, nu vom muri niciodată, sîntem, sîntem aici, silfi, naiade, satiri, propriile voastre fețe și înfățișări refuzate, din ipocrizie, din degenerescență și pe care noi vi le păstrăm, vi le păstrăm, să vi le restituim cînd vă veți întoarce la noi, cînd vă veți da seama că v-ați rătăcit. Am băut un pahar cu apă. Bunicul scosese un scaun pe galerie și se așezase între noi cu Rosemarie în brațe. Profesorul detesta pisicile, suferea de astmă. Se plîngea că lasă peste tot fire invizibile de păr pe care le înghiți fără să știi, obturînd totul în organism, înotînd nevăzute

și în sosurile mîncărilor. Mă așteptam să spună strîmbîndu-se: „Fugi cu pisica dumitale de-aici!” dar se stăpînise. Rosemarie, da, stăpînea cheia lucrurilor; Rosemarie, fata cofetăresei nemțoaice de pe Calea Călărași pe care bunicul o iubise la nebunie.

„Pe timpul meu”.. „vorbea bătrînul. „Pe timpul meu”, răspundea bătrînul bătrînului. Ce nu încăpuse în anii nici una dintre ei, rămăsese închipuire: povești, cum ar fi fost dacă n-ar fi fost. Trebuia să mă pregătesc să încep să spun și eu într-o zi „pe timpul meu”, iar timpul meu cel mai bătrîn era găzarul lung de bărăgan cînd senecase Sterică, al cărui chip, deodată, cu trecerea anilor, îl luase în vis pe-al lui Chiril, ca și cum amintirea primului ar fi căutat o putere de reînnoire în viața celui de-al doilea. Amestecînd astfel planurile, Chiril avea și el dreptul din cînd în cînd să participe la ceea ce îi aparținea de fapt numai lui Sterică, de pildă vremea cînd noi doi ședeam cufundați în pîntecul Sărății, fiica lalomîței, bolborosind cu apa pînă la buze, cu nisipul surpîndu-se sub tălpi, duși de curent spre *Cotul țiganilor*, spre locul lor ales, rezervat ori impus, privind, de la cotul nostru mai vechi și mai larg al românilor, țigăncile goale, peste fața gîrlei plină de dîre lungi de păcură și care, după abator, se amestecau cu șuvoiul de sînge al vitelor sacrificate. De aici înainte nu se mai scălda nimeni pînă la viile lui Hagianof de la Manasia (sub malul cu vii și cu sîrmă ghimpată murise Sterică), sîngele avînd tot răgazul să reintre în ceea ce nu se poate numi sigur, de la prima vedere, sînge. Astfel încît ei, sloboziții, fiii Indiei, erau și aici încolțiți, împinși pînă la marginea spurcăciunii, abatorul, șandramaua mare de lemn aplecată într-o parte de la nord către sud, cum bătea crivățul și care la început fusese cinematograf de vară, pe vremea filmului mut, „Cinematograful Tomescu”, înainte de apariția *Vorbitorului* cu sala nouă *Royal* – cînd dincoace, în clădirea de lemn părăsită, primarul, tatăl lui

Costel Stămbulescu care se împușcase în seara aceea după ce cîntase la vioară, avusese ideea să toarne ciment pe jos, cu jghiaburi de scurgere, în bună regulă, cu puțuri de piei și cîrlige, tocile și guri de apă, – ceea ce îl făcuse pe el, pe primar, la inaugurarea ținută afară într-o zi de mai, în fața abatorului împodobit cu ghirlande de verdeață, să încheie vesel: „După cum vedeți, domnilor, orice se poate transforma în orice “ – și unde răcneau toată ziua boii izbiți între coarne de Barabulea, jertfitorul, decăzut din arta lăutărească, băiatul lui Barabulea bătrînul, contrabasistul.

La nunta Jertfitorului (cu numele ăsta figura pe statul de plată al primăriei, frumos caligrafiat cu cerneală violetă și cu niște iscălituri de oameni care știau că ei există slovă cu slovă) făcusem pariul acela cu Sterică, cu două zile înainte, la nunta de joi, că intru în beciul cu țigani dobo- rîți, fiindcă Sterică se înecase sîmbătă. Era un pariu de curaj. Pe cel de joi îl cîștigasem ușor, sîmbătă însă, cînd ar fi trebuit să mă arăt cu adevărat îndrăzneț, pierdusem pariul, pe care-l cîștigase Sterică: anume că el putea să stea sub apă cît ai număra pînă la o sută, și stătuse chiar peste, exact de unde începea viața lui veșnică. Cel mai mult mă usturaseră vorbele învățătorului Năițescu care apăruse pe mal, după înec, după ce Sterică și Cîciu fuseseră scoși din apă încleștați unul de altul, cu greu despărțiți și culcați alături cu fața în sus între cătini, din strînsoarea lor disperată, ca și cum ei acolo, sub vârtejul gîrlei, ar fi încercat să realizeze o altă formă a corpului omenesc, mai rezistentă (proiectul refuzat al unui zeu bețiv și ursuz) – pentru că, ăsta, Cîciu, idiotul tîrgului, venind beat de la culesul viilor de la Manasia, pe poteca de pe malul înalt paralelă cu sîrma ghimpată, sărise să-l scape în timp ce goneam spre tîrg să strig ajutor, și se înecaseră amîndoi... pe cînd eu, fug după ajutor, sau de frică, în răsăritul cîmpiei sub rambleul căii ferate îmi taie calea, vine găzarul lung

de băragan, cu nouăzeci și șapte de cisterne murdare, lucioase și, ca un neghiob, sau tot de frică, alerg în sens cu mersul lui, când ar trebui să o iau invers, îndărăt spre coadă. Seara, la lumina lumînărilor aprinse între cătinile de pe mal, Sterică, gol, nebărbat, lângă Cîciu, ghebos, păros ca o maimuță, zace vînăt, surîzător, ca un înger de piatră, un înger rătăcit pe malul Sărății, „copilul cel mai inteligent”, spune învățătorul Năițescu, sosit și el pe mal, și care face acasă experiențe cu șobolani, scriind și sentințe morale puse în versuri și care, între nuiielele subțiri ale cătinelor, între luminări și adormiți, spune ridicînd glasul:

„Sînt unii care se nasc trădători, așa cum sînt alții care se nasc eroi”.

E ca începutul unui discurs funebru. Pe malul înserat al Sărății, fiica mai mică a Ialomiței, lumea care s-a strîns tace, așteaptă să continue; dar el nu va mai adăuga nimic. Noaptea, capela părăsită din cimitirul nostru ortodox urît de cîmpie, fiindcă biserica e închisă, popa a plecat cu cheile la el, capela în care înecații au fost puși *provizoriu* va lua foc de la lumînări și de la toate coroanele vechi de hîrtie înghesuite acolo de la toți morții, arzînd ca un rug artificial de ridicele regrete eterne, prefăcîndu-i în scrum pe morții apei surghiuniți, ca și cum proba apei nu ar fi fost de ajuns... Astfel încît, a treia zi, după ce popa venise cu cheile și se făcuse înmormîntarea, în carul cu boi se puteau vedea, în loc de coșciuge, două lăzi mici de cenușă, Sterică și Cîciu, iar Camen, bulgarul, croitorul, tulburase și ce mai rămăsese limpede sau întreg, cu discursul lui, când oprise convoiul în mijlocul străzii lângă prăvălia lui Gîndac, sub ploaia rară, călduță, cu toate birjele tîrgului, rîioase, oprite într-un cortegiu lung cu cocoșele lor de piele de capră înălțate... „Aceasta nimeni nu va evita – zbiară Camen în fața boilor pașnic opriți. Omule, nu fi vanitos! Aici totul e gata! Aici praf și miros urît! Scrum și vierme rău!

Moartea și mormîntul compunînd soarta fiecărui om de la care nimeni nu poate scăpa repetîndu-se înaintea noastră în fiecare zi și oră, ne dau înaltă și instructivă lecție de deșertăciunea vieții pămîntești”. „Hai, Camen, termină, îl întrerupse popa Gheorghe, lasă am ținut eu predica în biserică, haide că mai avem de mers”. „Aceasta nimeni nu va evita! urlă croitorul, cu o voce atît de puternică, încît boii își clatină capetele făcînd să se legene crăcile de salcie legate de coarne cu fire de lînă roșie. Moartea egalează pe toți! Bogați și săraci! Distinși și simpli! Intelectuali și analfabeți! Mormîntul pe toți va egala! Hai, mîna, popo!” strigă Camen scos din minți, făcînd semn că înmormântarea era liberă, iar lumea care rîdea începu să strige: *Pisica! Pisica! Se fac priculici*. Cîțiva dădeau cu pietre, dar ea tăiasse drumul căruței care tocmai se urnea, fugind spre șopronul prăvăliei și prin sita unei răsuflători alunecase în beci la Gîndac, unde se ținuse și nunta de joi. Jertfitorul ne primise vesel și gătit – pe mine și pe Sterică – în sala pătrată cu gazorniță în tavan și lanțuri colorate de hîrtie creponată, a prăvăliei lui Gîndac, unde aveau loc și balurile de sîmbătă seara. Mirele parlagiu purta o cocardă mare în piept. Părul lui negru despărțit la mijloc de o potecă largă și albă pe care cu siguranță trecuse un tătar călare strălucea de grăsime ca o carabină ținută la rastel. În picioare avea niște pantofi de lac țepeni, care nu fuseseră niciodată ai lui și care la cea mai mică mișcare îl făceau să se strîmbe și să-și muște buzele vinete și cărnose; ceva mai tîrziu avea să se descalțe rămînînd în ciorapii albi și cazoni de bumbac care reușeau să-i acopere picioarele pînă la marginea pantalonilor golf maro în carouri, cum purta boierul Botescu la vînătoare, lăsați mai jos, cu cataramele încheiate între genunchi și glezne, pe mușchiul gambei. Peste pantalonii aceștia atîrna o redingotă tocită, veche, cu un luciu verzui, strîmtă în umeri și care îl făcea să-și

țină brațele depărtate ca unul gata să se ia la trîntă. Redingota precis că era a lui taică-său, gloria lăutărimii din târg, care cîntase două ierni la rînd la cazinoul din Sinaia.

Comandorul obiecta încă de pe vremea aceea: „Slăbiciunea asta a ta pentru țigani spune multe”... Vorbe pe care mult mai târziu Chiril, slăbiciunea profesorului, avea să le aprobe întru totul.

Țigăncile măritate mîncău semințe, dîndu-i ultimele instrucțiuni Ruscăi, mireasa Jertfitorului, în vîrstă de cincisprezece ani, fata mai mică a Gioacăi, care făcea curat în casă și spoia pereții primăvara și toamna. Numele ei era o veche amintire lăsată de strălucitele manevre militare desfășurate cu foarte mulți ani în urmă în împrejurimile târgului, cînd o săptămână și ceva plutise deasupra lui un balon captiv de observație strașnic legat la sol cu parîme, avînd și o scară de frînghie ce ducea la nacela împletită din trestie, ca un coș imens cu merinde. Într-o noapte de chef, un ofițer frumos venise cu Gioaca, fată de șaisprezece ani pe atunci, și ea dansase, lumea zicea că goală, dar nu fusese așa, sub amenințarea glumeață a revolverelor. Adevărul era că ea îi ceruse ofițerului însoțitor, primul ei iubit, chipiul de cavalerist, înainte de a se dezbrăca și de a-și începe dansul pe masă. Toată lumea crezuse că rozeta cavaleriei avea să-i acopere sexul. Dar nu; Gioaca jucase cu chipiul pe cap. Atunci cineva îi spusese „Gioconda neagră”, și un ciob din acel nume ciudat îi rămăsese suvenir ca un giuvaer ieftin. Drept răsplată, a doua sau a treia zi, într-una din serile calme de repaus ale manevrelor, Gioaca, urcată pe furiș în balonul captiv al statului-major, gol la acel ceas, în afara hidrogenului susținător, păzit de o santinelă mituită cu cinci zile de permisie, văzuse întreg târgul și nu numai târgul, dar și drumul încolăcit al Ialomiței pînă departe de Manasia și de vii, în cîmpie, de la o mare înălțime, cum nimănui nu-i

fusesse dat pînă atunci să-l vadă și despre care ea, dacă mai trăiește, vorbește poate și-acum...

Pe vremea aceea, salonul lui Lică frizerul, în care Gioconda neagră avea să joace un rol de prim ordin în viața amoroasă a târgului și unde ea căpătase gustul ei pentru stăpînii albi, era plin de ofițeri cu purtări de o eleganță nemaivăzută și risipitori cum târgoveții nu și-i închipuiseră niciodată, ei care cunoșteau cîntecul: „Căpitanii, căpitani, bagă pietre-n buzunar ca să sune-a gologani...”. Succesul acestui salon, efigia lui, căruia ofițerii, lăsîndu-se în voia briciului mînuit de Lică, îi dăduseră o nouă strălucire, era tabloul agățat deasupra oglinzii din mijloc și care îl înfățișa pe Napoleon la Austerlitz, idolul lui Lică. Ce știau ofițerii despre împăratul francez imitat de Costel Stămbulescu în ziua aceea rămasă în memoria târgului întrecea de departe poveștile frizerului. Astfel, Lică aflase uimit despre idolul său că era *și el* un curvar și că *La grande armée* era de fapt „o mare cocotă”, – vorbe ce clătinaseră din temelii idolatria pură a frizerului, patron în același timp și al unui bordel clandestin spre care dădea o mică ușă mascată de o perdea roșie de stambă, direct din frizerie. Aici, marea aventură a Gioacăi, cînd cu manevrele, proliferase un numeros harem de țigănci, unul care, în loc de smochine și rodii, mîncă semințe de bărăgan. Ele stăteau vara afară, în curtea dosnică a frizeriei, sub dud, în găinațul exotic, umbros, al acestui pom păgîn izgonit sigur din rai, – clientul ras intra pe ușa mică, ieșea afară în curtea avînd și-un rond de flori împrejmuit cu nuiiele de cătină arcuite, date cu var, amîndouă capetele împlîntîndu-se în pămînt, un rond de gară mică sau de cazarmă provincială; el striga un nume, sau dacă era străin, arăta numai cu degetul, țiganca se scula de sub dud, apoi în odăița de alături se auzea cheia răsucită cu putere în broască, și-atunci Lică începea să vorbească mai tare, ceilalți tăcînd în schimb și ascuțindu-și auzul.

Aici Gioaca avea s-o aducă mai târziu pe prima ei fiică, pe Florica, zdravănă, cu brațe muncite, care dădea cu sapa în grădinile sîrbilor și bulgarilor, și, ca la o veritabilă încoronare, se cunoșteau și cuvintele rostite, ce spusese cu acel prilej Gioaca, aducîndu-și fata sub dud: „Du-te, Floricica mamei, du-te, să înveți și tu, să vezi, bărbatu-i ca dracu’, fără el lumea-i nelume”. „Bărbații sînt porci!” declarase supărată Florica încăpînd pe mîinile lui Herman cerealistul, și se întorsese la sapă. Pînă să crească Rusca, vremurile se schimbaseră, dar și Lică murise. Astfel că la originea a ceea ce s-ar fi putut numi cu oroare un incest, incestul doicii sau al ursitoarei, simulat ori deviat, rămăseseră tot manevrele militare de demult cu forfota albă arogantă și parfumată a ofițerilor tineri, chipeși și morți cine știe pe unde, al căror descendent necunoscut, zămislit din amintire, mă socoteam, numai prin simplul fapt că scandaloasa lor „Giocondă neagră” mă avea virtual în vedere încă de pe vremea în care nimeni nu se gîndea să mă aducă pe lume și cînd ea privise cîmpia, de sus, din balonul captiv, cu întreg viitorul în față... Rusca purta pe cap voalul alb pe care i-l cumpărase mama. Un voal ieftin din mătăsică. Tot mama îi dăruise, prin Gioaca, și o bluză veche, a ei, ciupită de molii, o bluză albă de dantelă. Mama, care o cumpărase din Italia – îi atrăsese țigăncii atenția asupra acestui lucru – i-o dăruise Gioacăi după o mică șovăială, văzusem, eram de față. Bluza îi venea prea largă, umerii spînzurau în jos, iar sînii păreau prea mari față de corpul ei puber încă – după ce se încinsese „țigăneasca” și după ce Barabulea tînărul își scosese pantofii, își scosese și ea ghebele de coade pentru preșuri, sînii falși pe care îi az- vîrlise unul după altul în beci, pe chepengul deschis, peste doborîți. Pe Rusca o iubeam. Era sora mea de lapte, într-o zi maică-sa venise cu ea la noi în brațe, era mai mare decît mine cu un an și mama îi spusese Gioacăi: „la dă-i tu, ia dă-i tu nițel din laptele ăla

al tău albastru de țigancă, să văd, că prea e mofturos"... „Tilică, strigase Rusca văzîndu-mă și alergînd în întîmpinarea mea – dă-mi voie să-l sărut, e fratele meu de lapte", și mă sărutase – abia atunci observasem că salba grea de aur pe care o purta la gît era un lanț de bicicletă, scurtat, dat cu bronz și de care atârna o inimă roșie de lut ars – înainte ca el, bărbatul, să fi admis, și mă înroșisem fiindcă îmi adusesem aminte de cealaltă nuntă a noastră, din coteț, în urmă cu doi ani, cînd Rusca îmi făcuse semn, și intrasem. Găinile se culcaseră, moțăiau cu ghearele strînse pe stîngii. Asta am văzut intrînd după Rusca, ghearele lucind în lumina soarelui înclinat ce bătea drept înăuntru peste duzii din curte, pielea lor inelată, pergamentoasă, ca hărțile primilor navigatori, mai mult înflorind decît spunînd exact cum e lumea, iar păsările noastre Leghorn cîrîiseră puțin, ce căutam noi acolo, apoi dezechilibrîndu-se, întinzînd aripile, aducîndu-le la loc, se retrăseseră prudente fără să facă totuși gălăgie prea mare, ca și cum ele ne-ar fi făcut nouă loc, înțelegînd totul din punctul de vedere al speței lor. Rusca își ridicase cămașa de in murdară. Vara umbla numai în cămașa aceea cu bretele de sfoară de Manila înnodate pe umeri, făcînd în față și în spate cîte două perechi de urechi mici. Sfoară furată cînd lega aracii la vie, de la Manasia, și aștepta privindu-mă cu ochii holbați, cu ochii ei care și-așa erau mari, albi și holbați, mereu cerînd, întrebînd ceva și care cereau sau întrebau și acum în timp ce scotea un muget întăritat, pentru că poala cămășii o ținea între dinții deși, sclipitori, cu pînza înfundată în gură ca un căluș. Mi-am lăsat jos pantalonii, mișcînd din umeri, făcîndu-i să cadă pînă la glezne, cu bretele cu tot, și m-am uitat. Ea vorbea mestecînd pînza care se umezise de scuipat și privind cu aceeași groază spre pîntecul dezgolit. Ghemuindu-mă, am pipăit pămîntul uscat cu pete de găinaț întărit, mai mult ca să nu văd, totul fiind prea

puternic și prea poruncitor: *vedere*, și întorcînd privirea în stînga spre ușa încă deschisă la soarele care, scăpătînd, bătea prin frunzele duzilor, duzii grăbind înserarea, mi-am adus aminte că era ora dihorului, așa spusese bătrînul, tata adică, vara trecută, înainte de a împușca dihorul, pe cînd ședeam la pîndă, tot în coteț și pe cînd el șoptea cu soarele înflăcărînd duzii: *nu mai e mult și vine*, și venise. Trăsesem repede ușa, Rusca țipase, năpustindu-se în ușă, trăgînd-o și apoi trîntind-o cu atîta putere, încît se închisese și se deschisese singură de cîteva ori, în timp ce o lume de cotcodăceli mă îngropa în cotețul văruiat cu acoperiș de carton gudronat și cîteva cărămizi puse deasupra să nu-l ia vîntul...

Și-atunci făcusem pariul acela cu Sterică, pe zece penițe, dacă am curaj să cobor în beci printre doborîți pe chepengul deschis în mijlocul sălii lui Gîndac, și să stau acolo pînă numără el pînă la o sută (așa cum, tot pe zece penițe, sîmbătă, mergînd în zori după raita noastră nocturnă prin grădinile bulgarilor, pe malul Sărății, el spusese că poate să stea sub apă, tot pînă la o sută și stătuse, cred că de aceea se înecase, să atingă exact suta rar numărată, cred că numărase prea rar...). Hora continua neîntreruptă, de cinci ceasuri, după regula lor, strîm- tîndu-se din ce în ce, lepădînd slăbănogii căzuți în mijloc, îmbrînciți, împinși de mire în beci, după legea tribului, pe cînd tribul împuținîndu-se, dar înaintînd treptat către miezul lui adevărat de forță, își regăsea ritmul pierdut, răbdător, viguros, încurcat de neputernici, de căzuți și desprinși, de toți doborîții.

„Ando becii... Raușien, ando becii! Soven! Ghure! Jublea! Hurdores!...” Doborîții, jos în beci! Bătrîni, muieri, copii! Dormiți! striga mirele-șef, Jertfitorul, judecătorul și executorul – în limba lor răsărită între focuri și baroase, sarea sanscritei bîntuită de foamete și de uragane.

Am coborît pe furiș treptele, lăsîndu-i sus pe țiganii

Încleștați în cercul lor de fier cu brațele petrecute pe după umeri, cu capetele în jos, bătătorind podeaua care se cutremura. Întîi a trebuit să mă obișnuiesc cu întunericul, pînă să văd butoaiile și acareturile cârciumarului Gîndac și printre ele umbrele osîndiților zăcînd în dezordinea somnului și înfrîngerii. Coborîsem singur, cu de la mine putere, treaptă cu treaptă, nefiind în nici un fel doborît, neavînd, chiar, acest drept, luîndu-mi-l ca un mic și trufaș stăpîn alb. Gioaca, dărimată mai demult, vorbea singură lîngă două trupuri care se băteau orbește rostogolindu-se încet și gemînd:

„Of, prafos hai cic, of prafos hai cic pramende” – of, praful și noroiul, of praful și noroiul pe noi.

Ea mă văzuse prima, gata deprinsă cu întunericul, căderea ei fiind una dintre primele, ca mamă-soacră mică istovită de pregătirile nunții, dar și de rachiul roșu băut, obicei nou la ei, împrumutat de la români, ai fi zis însă că ei îl aduseseră din India lor păgînă, cum și-l turnau direct în gurile păroase și larg căscate, lăsîndu-l să picure de pe bărbii pe cămășile albe care se roșeau frumos, adăugînd fierbințelii firii lor țigănești și culoarea aceea patetică de înjunghiați, atît că ei îl beau înainte și nu după deflorarea așteptată cu mult tîmbălău, de altfel Rusca era gata *în poziție*, pretindea tîrgul, în luna a doua, alții ziceau chiar a treia... Cîteva minute, pînă mă obișnuisem cu întunericul, auzisem doar vocea Gioacăi, răgușită de păpușile de tutun făcute sul și fumate și din care ea avea șiraguri peste șiraguri atîrnate pe prispă la uscat înainte de a le vinde „Regiei”, glasul care mă alăptase și care e de presupus că mirosea și el a tutun, ca pieptul revărsîndu-se din bluza sfîșiată și asupra căreia ea îmi făcea semne să mă aplec, uitînd, sau amestecînd totul în capul ei turmentat, că nu mai eram pruncul pe care mama i-l întindea să se adape din laptele ei albastru, ci un băiat mare de paispe ani... M-am lăsat pe vine privind mamela ei neagră și nu prea

plină, tânără totuși, cu izvorul vînat strîns matern între degetele lungi, cafenii, ca pentru alăptare, în timp ce ochii ei închiși, de deznădejde, dezgust ori de paroxismul așteptării, stau întorși într-o parte, rugîndu-se și zicînd: „Hai la Gioaca să te legene ea... hai că tot ea ți-a dat lapte, hai puiul mamei alb, hai la Gioaca!” Și atunci am auzit, mi s-a părut chiar că le văd și le aud în bezna de beci pe cele două pitice sosite la Predeal la aer la „Pîrîul rece” cu o zi înainte de baia mea în frunze uscate, și cu cinci ani în urmă, și care urcau prin pădure, și care erau, sigur, nimfe degenerate și care mă îmbrățișaseră în joacă, vorbind incorect, într-un stil periferic, – or nălucile, chiar și nimfele degradate, vorbesc limba literară, corectă, ele fiind proiecțiile noastre, pe cînd pitica din dreapta spusese cu pasiune trivială... „tu, gagicul meu, simpatiu meu!” – petrecîndu-mi de gît brațul ei scurt, apoi și una și alta aplecîndu-se asupra mea, cu degetele lor pline de inele mici și ridicul de scurte, pe pantalonii mei de cercetaș din piele de drac... Mă dusei. Sînul țigăncii mirosea într-adevăr a fum și cenușă, și ea începu să mă legene, ca-ntr-un leagăn, atît că vorbele ei șoptite erau vorbe aspre, nu mîngîieri, iar mișcarea aceea mă făcu de la un timp să aud cîrîitul găinilor speriate în coteț cînd mă chema Rusca, un legănat, curios, din care nu așipești, ci te trezești prea mult, chiar, în față cu o zi pustie, fără sfîrșit, în care nu știi ce vei face... Și-atunci, nu peste multe zile, ca o pedeapsă de neînlăturat, sosise și blestemul, ziua nemișcării depline... Ședeam la geam fiindcă ploua din cauza lui Sterică și fiindcă încă mă mai gîndeam la Sterică și la bordeiul nostru și la raitele noastre prin vii și prin grădinile bulgarilor. Gioaca trecea strada prin ploaia deasă, verticală, dinspre cîrciuma din colț, cu o sticlă în mînă. Ploua tare, se făcuse noroi și asta adeverea ce zicea toată lumea că, după ce unul se neacă, plouă trei zile la rînd și trei nopți și pe urmă se șterge socoteala făcută și se face iar frumos, mai frumos

ca niciodată. Doica se poticnise, căzuse, sticla îi scăpase din mână și se spărsese, romul vărsându-se în noroi. Am văzut-o cum se apleacă și cum îngenunche în noroi sorbind romul strîns în adîncitura unei copite de cal. Am deschis fereastra și am strigat-o pe nume. Nu era frumos ce făcea, ea care-mi fusese doică, al cărei lapte îl purtam în carnea mea, dîndu-mi prin aceasta dreptul de a-i cere să fie mai conștientă și mai mîndră de sine, ca un stăpîn alb proprietar și pe ce nu-i al lui, pe o ereditare abstractă, străină de el. M-am ridicat energic în picioare pe prichiciul ferestrei, s-o cert. Ea mă privea din noroi, în răpăiala rece a ploii, vorbind, venerîndu-mă ca pe un mic zeu răsărit în altarul ferestrei, în limba lor făcută pentru văicăreli și gîlceve, foșnind ca șopîrlele în junglă printre pietrele templelor ruinate: *O ingeraşos me dacacoro... so denili sam romaro... be daiacoro, romaro... che dineamles thud cana sa ticnoro...* — ceea ce, în graiul lor focos, deprins fără să știu nici eu cînd, era o adorație veche, un cîntec tulburător... încordarea atenției, muzica acestor cuvinte pline de răsfăț mă pierduse, dar mai ales rătăcirea veni din ceea ce înțelegeam atît de repede și ușor...

Mă aplecai de la înălțimea ferestrei, ca-n somn, cînd știi că nimic nu te oprește să zbori. Eram la mezanin. Căderea mă prinse pe spate, în punctul în care doar pisicile știu să se întoarcă. Spinarea izbi trotuarul pavat cu bolovani de rîu colțuroși. Primii pe viață sentința care încape într-un singur cuvînt: nemișcare!...

... Sus, glasul socrului-mare, a cărui grea grijă era să rămîină în picioare pînă la capăt, urla: „O ghes si rat!... Chelen, chelen! Pies... Has!...” Cîntați, cîntați... Beți, mîn- cați!... Apoi un vaier se auzi, o plîngere sfișietoare: „Nu... mireasa nu!!!!...” „Ba da, și ea, să știe!” răcnea deasupra dușumelii, bubuind de tropote, Jertfitorul, mirele, și numaidecît fata doicei mele, Rusca, se prăbuși și ea pe gura chepengului în beci, între două pendulări

ale gazorniței atîrnînd de tavan ca o limbă de clopot care, în loc să sune, ar lumina, și care luminează într-adevăr în trecere tot ce era dedesubt, pe cînd mireasa izgonită se rostogolea pe trepte în bluza ei albă de dantelă... Astfel încît despre ce era sau fusese imaginea unui prieten legendar, a primului prieten, Sterică, se putea spune că el avea darul, moștenit, de a pierde cu larghețe orice pariu, pierzîndu-l și pe cel de joi, al nunții de joi, și pe cel al numărătorii cu ghinion din zorii zilei de sîmbătă.

A doua zi, la școală, după înmormîntarea celor două urne cu cenușă așezate împreună într-o ladă mare ca de recrut și plină de flori, ce se mai putuse aduna din scrumul capelei incendiate, ceremonie făcută cu mult alai și la care participaseră în semn de doliu toate trăsurile târgului cu cocoșele lor vechi și nenorocite de piele de capră, ridicate din cauza ploii mărunte, călduțe și care se înșirau de-a lungul străzii principale pînă la monumentul eroilor, de unde drumul cotea prin țigănie, luînd-o mai iute și parcă rușinat, cu umerii aplecați, către cimitir, învățătorul Năițescu mă arătase răzbunător cu degetul în fața întregii clase: „Priviți - spusese el înălțînd vocea ca la lecțiile mai mari de istorie - îl cheamă Isac... și mai zice că-l cheamă Isac... cumintele, resemnatul, disciplinatul Isac... cel ce poartă numele biblic al jertfei respinse de bunul Dumnezeu care trimise în locul lui berbecul, să-l taie părintele său, Avraam. Fiindcă Isac a primit curajos să moară spre binele alor săi, Domnul a trimis berbecul, iar cuțitul lui Avraam nu mai căzu asupra gîtului pus pe butucul jertfei, împiedicat de vrerea Celui de Sus... Tu nu ești Isac! — striga - și nu te voi mai numi de aici înainte astfel, pînă ce Dumnezeu nu va da un semn de împlînzire a mîniei sale. Pînă atunci, privindu-te de la această catedră voi avea mereu înaintea ochilor chipul galben de frică al lașității, gura de muiere prefăcută a lui Iuda, inima împietrită a ne iubirii de aproapele...”

Năițescu pusese în vorbele acestea atîta ură, încît toată clasa mă privea ca pe un ucigaș. Or, proba fusese făcută: dacă nici Cîciu, cît era el de puternic, în bicisnicia lui, și care la abator căra singur un bou în cîrcă, nu-l putuse salva pe Sterică... Rămînea doar imputarea teoretică adusă de unii ce înclinau să scuze totuși lipsa de curaj punînd-o pe seama unei copilării rîzgîiate, anume că martorul morții lui Sterică nu făcuse nici cea mai mică încercare de a sări în ajutorul aproapelui său aflat în primejdie. Învățătorul respingea cu dispreț aceste circumstanțe atenuante. Fanatismul, intransigența lui morală, pe urmă aveam să aflăm, erau ale unui închinător de sîmbătă, recent intrat în sectă... Dar tot el, cuprins de remușcări, ca și cum ar fi greșit măsura unui blestem, împingîndu-i intenția dincolo de ceea ce îți este îngăduit să-i dorești unui om, ca suferință și nefericire, se arătase cel mai inimos și mai plin de zel, venind personal acasă să mă țină la curent cu lecțiile, vorbindu-mi, în legătură cu experiențele lui de savant ratat din lipsă de condiții, și despre anatomia și comportamentul șobolanilor, atît de omenesci că ți-e silă, se strîmba el, ținută în stare de arest; unul dintre ei, pe care-l botezase, cu pasiunea lui pentru istoria antică, *Vercingetorix* și pe care îl adusese într-o zi să-l văd, închis într-un borcan de varză, organiza - Năițescu jura - evadări imposibile, adunări de protest, constituindu-se într-un fel de șef șiret și temut al fraților săi de captivitate.

Acestea se întîmplau pe la începutul perioadei a cărei denumire avea să se umfle cu timpul, asemeni unui fluviu zăgăzuit, preschimbat într-o imensă întindere de apă stătută. Zeci și zeci de plăci de lut ars ți-ar fi trebuit ca să transcrii pe ele babilonica titulatură:

„Perioada - nemișcării - depline - și - domniei - unui - singur - punct - de - vedere - așintit - într-o - singură - direcție - fără - putința - de - a - divaga - liber - ca -

viața - și - conținând - în- imobilitatea - lui - trufașă - miliarde - de - ipoteze - și - de - contradicții - complexe...”

Chiril era singurul care știa pe de rost acest stufos titlu de noblete. Cavadia ar fi mormăit: *mult prea neclar*, cerînd lămuriri.

Era condiția de totdeauna a Povestitorului obsedat de una și aceeași temă, viața pur și simplu, și care întreaabă încoace și-ncolo trecătorii, culegînd în auz polenul întâmplărilor și dulce și otrăvit. O stare fixă, mereu luată în răspăr, a unui cronicar forțat să rămîină în repaus, și care, în lipsa mișcării și existenței directe, se străduie pe cît îi stă lui în putință să lege ceea ce poate că nici nu e prea legat... O harnică *Mașină de cusut*, treaba ei nefiind durată vie, ci doar punctele repezi și în aparență haotice, unde împunge Acul. Destul pentru ca vederea să capete pe mici porțiuni o percepție vertiginoasă... Chiril, *Curentul de aer*, împrăpăta cu veștile lui existența, plătind acest lucru cu o față veșnic rătăcită din cauza atâtor solicitări. El se putea spune că încerca să fie, și era, cîteodată, cel de-al doilea chip al Naratorului, trimis în lume să afle, să cunoască și, eventual să judece. Un personaj avînd de astă dată minunata însușire a vieții, mersul... Și așa și era... Chiril venea grăbit pe *Dristorului*, fostă *Gura Lupului*, mereu cu știri noi, fînul, pîinea, hrana zilnică a Galeriei... „Țapule, am sosit!” - striga el încă din poartă. Ziua se umplea atunci de înțelesuri, de umbre și de caractere fantastice. Cunoșteam de la a doua, a treia, uneori de la a patra ori a cincea mînă, evenimentele. Sigur, totdeauna, era faptul că eu le aflam ultimul. Regulă acceptată. Fel de fel de întâmplări se înghesuiau spre ținerea mea de minte, ca spre o arhivă unde deocamdată totul se aruncă de-a valma, în nădejdea unei viitoare clasificări inteligibile, fiecă amănunt urmînd a-și găsi, cu scurgerea vremii, locul său firesc, senin, altul cel mai ades față de

modul încâlcit în care fusese el transmis în febra trăirii. Multă luare-aminte se cuvenea... Mult tact... Mult calm... Dar, mai ales, multă putere de a desluși adevărul, în înfriguratele mărturii. Ce era important, și ce nu. Ce era bine, și ce nu. Ce ar fi trecut, și ce ar fi rămas durabil... Pentru tot ce ți se pare la un moment dat uriaș și care, cu timpul, s-ar micșora pînă la dispariție, – asemeni unui drumeț înghițit de orizont, – tot îndoiala, rece, lucidă, ar fi fost nimerită spre a păstra măsura justă a fiecărui lucru. Fiindcă prin ea se înlătură mai multe falsuri decît adevăruri, acestea fiind mai rare și întîmpinînd astfel un risc mai mic. Fie și din acest punct de vedere, statistic, să te fi îndoit era mai înțelept. Pe cînd încrederea ușuratică... Ea ar fi lăsat larg deschisă calea himerelor, mai violente în dreptul lor efemer la existență, tocmai pentru că știu că viața lor va fi foarte scurtă. Apoi un lucru real mai e și răbdător, avînd înaintea tot timpul. El știe că, mai curînd sau mai tîrziu, oamenii vor zice: uite-l, și noi nu-l vedeam...

Dar ca să fii aliatul realității, al cărei înțeles, fericit ori nu, depindea de noi, un efort se cuvenea făcut. O vrajă trebuia rostită în gînd, pentru ca un lucru atît de scump plătit, ca viața, să se decidă să apară înaintea noastră, cum e, întreg și neprefăcut.

Aici, Chiril, purtînd în mîini jeraticul vetrei, dintr-o parte într-alta, ar fi putut avea de suferit unele urmări, necîntărind bine lucrurile. Sînt însă lucruri pentru care nu există nici un cîntar și nici o măsură exactă. Pe talgerul zeiței legate la ochi, acolo unde e de pus mereu cîte ceva, nu se afla nimic decît speranța, ușoară ca fulgul, cît timp ea nu capătă densitatea, teribilă sau angelică, după împrejurări, a dreptății împlinite.

Capitolul X

ZECE ZILE DUPĂ PLOAIA RECE DIN ZORI, CARE MĂ prinsese pe galerie dormindu-mi somnul meu treaz, de bîrlog, cînd îl visasem pe Sterică sub înfățișările lui Chiril, tata, – profesorul, comandorul de aviație în rezervă – murise subit de inimă. Trecuse pe lumea cealaltă în timpul nopții, fără să-l audă nimeni. În loc de lumînare, mîinile lui în clipa supremă se încleștaseră pe un tratat greu legat în piele „Die Zukunft der Ameisen”, „Viitorul furnicilor”, pe care-l citea, cartea unui entomolog austriac. Comandorul se încăpățâna să traducă „Viitorul /a furnici” – pe chestia asta discutaserăm odată o seară întreagă.

În dimineața de noiembrie cînd îmi făcuse obișnuita-i prelegere pe galerie, reieși, revizuiind cu grijă totul în urmă, că el își ținuse de fapt ultima sa lecție de rezistență a materialelor. Asta, abia acum îmi dădeam seama, sunase, fără să știu, ca un testament. Moștenire, altceva mai de preț nici nu lăsase, decît faimosul său

Sigma de rupere, o bibliotecă plină de cărți aride pe care n-aveam să le citesc niciodată și chimonoul chinezesc de mătase cu doi dragoni galbeni în luptă.

Între timp sosise pe adresa lui și o scrisoare din partea domnului Tingerian, un vechi coleg de liceu emigrat înainte de război în Canada și pe care dorul de România îl făcuse să întrețină în toată această perioadă o activă corespondență. Profesorul îi răspunsese de fiecare dată, meticolos, cum le făcea pe toate, eu excepția anilor 1951—1956, interval în care ispășise o condamnare. Aceasta, datorită unei întâmplări petrecută prin august '51, când promoția 1921 a Politehnicii bucureștene celebrase treizeci de ani de la obținerea diplomei. În acel an, bătrînul încă își mai ținea în fața studenților cursul lui de specialitate. La întîlnirea colegială ce avusese loc într-o grădină de vară, sub cerul unei nopți senine de august cu stele căzătoare, se rostiseră cuvîntări, se depănaseră amintiri, se băuse din belșug, cineva ridicase un pahar în cinstea Eliberării, a cărei sărbătorire se apropia, prilej de a povesti fiecare pe unde îl prinsese marele eveniment de la sfîrșitul lui august. Comandorul se găsea pe atunci în preajma Turdei, la o unitate de aviație, ca tehnician rezervist. El arătase cu lux de amănunte cum își luase zborul în grabă de pe aerodromul lor o escadrilă germană de avioane de vînătoare, a doua zi, în dimineața lui 24 august, pe cînd el era ofițer de serviciu, decolare permisă în virtutea unui presupus răgaz de retragere a trupelor nemțești asupra căruia în unitatea lui existaseră în acele ceasuri dramatice păreri confuze. Aviatorii, spusese el cu orgoliu, fără să se ridice ca ceilalți, împărtaşind aceste lucruri în dreapta și în stînga, vecinilor de la masă, au un rest din cavalerismul de altădată, o lege a profesiei lor atît de primejdioase și de plină de riscuri. Printre convivi erau și cîțiva asistenți tineri, de altă generație, care nu făcuseră războiul și ei îl

ascultau captivați pe profesorul lor, cerînd detalii – vîrstelor fragede le plac totdeauna istorisirile de război. Se discuta pe grupuri. Berea îi moleșise pe toți. Cineva se ridicase la un moment dat și, fiindcă sărbătoarea Eliberării se apropia, strigase: „Trăiască Partidul Muncitoresc Român, organizatorul și înfăptuitorul mărețului act de la 23 August!” Toată lumea aplaudase în picioare. Cînd se stinseseră aplauzele și toți se reasează zgomotoși, profesorul îi spusese, în limbajul său politic demodat încă de pe atunci, unui asistent de-al lui ce-și mutase scaunul lîngă el: „E adevărat; așa e, în ce ne privește; partidul comunist românesc a fost vioara întîia; dar, ca să fim dreapți, nu trebuie să uităm că regele, băiatul ăla căruia îi plăceau motoarele și care precis că ar fi ajuns as, campion de curse, dacă nu i-ar fi lăsat ta'su coroana, a jucat și el aici, totuși, un rol. Istoria-i istorie...” Scurt timp după aceea, profesorul era reținut pentru cercetări.

Pe la începutul lui 1957, întorcîndu-se acasă, el reînnoiește corespondența cu domnul Tingerian – căruia îi spunea din școală Tingirică. Soarta îi legase de mult. Împreună făcuseră liceul. Împreună se aflau cînd iubiseră prima fată, slujindu-și unul altuia de mijlocitor. Împreună se mutaseră, cam în aceeași perioadă, din Bărăgan, cînd părinții lor hotărâseră să se stabilească în capitală. Pe măsura îmbătrînirii, armeanul plecat în Canada se arăta din ce în ce mai exaltat de amintirile bucureștene și cu atît mai mult cu cît el găsea total insipidă noua lui patrie, în comparație cu „un mustos grătar de mititei de pe Calea Văcărești, ademenind clienții cu bătați de clește”... Acest Tingirică era complet nebun. El începuse prin 1950 să ne trimită și vederi din București, expediate de la Montreal. Niște ilustrate vechi de pe vremea lui Pazvante; case dărâmate, ori de război, ori de tîrnăcopul edililor, oameni pe străzi, morți ori de moarte bună, ori de bombe sau gloanțe, trăsuri oprite

pentru poză și olteni cu cobilițe, – luase la plecare un vraf întreg și acum le trimitea îndărăt una după alta sau câte trei deodată, la origine, exact ca un telegrafist extrem de scrupulos care bate înfrigurat Morse habar n-avînd că la celălalt capăt al firului nu mai este nimic din ce știa el și din ce mai credea încă neclintit că este. Era de bănuir că și comandorul, exceptînd întreruperea 51—56, se lăsa dus ori prins de evocările sentimentale ale lui Jenică Tingerian, înlocuind realitatea cu incredibile amănunte și efuziuni sosite de peste ocean și întreținînd vie flacăra unor timpuri nu de mult, dar catastrofal apuse. Schimb de scrisori, dealtfel, care nu încetase nici un moment, în ciuda hiatului căscat de anii petrecuți de comandor la închisoare. Aceasta, datorită unui truc, care îl supărase mai întîi pe profesor la întoarcere, dar care în cele din urmă, măsurîndu-i-se și folosul și subînțelesul, asigurat de secund care preluase cîrma (ideea unei vieți normale, liniștite și frumoase, așa cum o evoca armeanul cu atîta însuflețire), fu iertat.

De astă dată nu mai aveam încotro. Nu se mai putea face jocul, trebuia să anunț decesul. Reluîndu-mi identitatea, pe care domnul Tingerian o cunoștea foarte vag, îmi venea mai greu. Mai lesne îmi era cînd mă puneam în pielea tatii ticluind acele epistole de un stil desuet și naiv — stilul generației lor, la care, uneori, la câte o întorsătură de frază, îmi mai dăduse o mîină de ajutor și Chiril. Ce descoperisem cu ocazia acestei substituirii vesele pînă la un punct și bine întreținute, era că Jenică, referindu-se voios în scrisori la mine, îmi spunea *Sache*, cum nu-mi spusese nimeni niciodată. Era un diminutiv posibil tras din Isac, însă pe contul lui, al domnului Tingerian, deși asta ar fi putut veni și de la Sumbasacu, Sumbasache, dar așa ar fi trebuit să-i spună tatii, or lui îi spunea Fănică de la Ștefan – „dar Sache ce mai face?” sau „cred că Sache e acum un tînăr, ce tînăr! un bărbat în toată puterea cuvîntului...” – astfel încît, pe

vremea aceea, Chiril începuse să-mi zică și Sache, când nu-mi zicea țăp, un țăp privind țință și pe jumătate ironic lumea, cu ochii lui de chihlimbar pitiți printre frunzele viței sălbatice... Ce mai înțelesesem, adresându-i scrisori lui Tingirică și căznindu-mă să imit la perfecție caligrafia aplicată a tatei (avînd de la bun început și avantajul că, după o perioadă mai lungă de timp, și scrisul omului se mai schimbă), era faptul că el nu-i dezvăluise nimic prietenului său din Canada referitor la starea în care mă aflam. Asta-mi dădea, curios, în raport cu Jenică, o degajare nemaipomenită, fiorul unei existențe ideale: cum aș fi putut fi și cum aș fi fost, eventual, dacă nu aș fi fost... Rupsesem cîteva coli din topurile bleu-pal „Sagittas” din care tata avea o rezervă inepuizabilă, nu se mai găsea pe piață o astfel de hîrtie, dură și foșnitoare, pe care penița scîrțîia ronțăind-o cu lăcomie parcă, tot încercînd să întocmesc o epistolă cuviincioasă și la înălțimea momentului... *Iubite domnule Tingerian... Mult iubite domnule Tingerian... Iubite*, nu, nu mergea într-o astfel de împrejurare. Mă hotărîsem pentru: *Domnule Tingerian*, dar asta suna ca o somație și în primul rînd Jenică s-ar fi speriat din prima clipă, așa că șocul trebuia amortizat printr-o formulă bine găsită care să nu fie nici rece, nici deplasat de amicală. Optasem pentru formula curentă la care nici nu mă gîndisem și care era atît de simplă... *Stimate domnule Tingerian*. Cu multă trudă terminasem un text țeapăn lipsit de orice emoție, era ca adresa unui patron de pompe funebre. Am rupt totul, luînd-o de la capăt, punînd ceva mai multă căldură, dar la urmă iscălisem stupid și ridicol „Sache”. Am făcut ghemotoc și foaia aceasta aruncînd-o enervat peste galerie, fără să cadă însă, rămînînd prinsă între două crengi ca un ostaș mort într-o rețea de sîrmă ghimpată. Am recopiat totul, semnînd decent, fără nici o înfloritură: Sumbasacu. Tot compunînd, mă vizitase și gîndul răutăcios că astfel puneam capăt o dată pentru

totdeauna și aceluia comerț dulceag de evocări duioase, aruncînd stăvilarul în aer și lăsînd realitatea să dea năvală cum știe ea. Pe tăblia de lemn sprijinită de brațele fotoliului, aveam mai toate scrisorile lui Tingirică, și cele schimbate direct cu tata și cele răspunzînd epistolelor contrafăcute. Nașa Primavera, nevasta lui Aurică, se în- vîrtea prin casă dereticînd și din cînd în cînd aducîndu-mi tăcută cîte un ceai „Hornimans” preparat din cutia veche a tatei, care nu mai conținea ceai englezesc ci fire din pliculețele ordinare vîndute la Alimentara și care aveau un gust de morcov. Conțin fier, mă asigura italianca. Ei bine, mie tocmai fierul îmi lipsea! Bunicul, care avea de gînd să atingă suta, ședea în odaia lui vorbind din cînd în cînd tare cu Rosemarie. Se țicnise de tot. În noaptea priveghiului, la care apăruse și Cavadia, adus de Chiril și Bunthe prin Aurică, se apucase să spele podelele și să le frece cu peria. Normal ar fi fost să iau eu comanda. Dar italianca, bună, grăsuță și blîndă, mereu îmbrăcată în halatul ei alb imaculat și care își merita cu prisosință numele, asigura cu mult tact trecerea spre o perioadă și mai pustie a casei. Reciteam scrisorile armeanului care-mi răspunsese de fapt mie, fără a ști, apreciind cu o neagră satisfacție ce bine prinsese trucul, cînd la poartă, nemaistrigîndu-mă, apăru îngrijorat Chiril. Avea motive să recurgă la concediul în alb pe care i-l oferise Georgeoiu. O anunțase, nu se știe de ce, și pe Luisa lui, neîmpărtășindu-i însă adevărata cauză, punînd totul pe seama asteniei, toți redactorii sufereau în epoca dată de această boală distinsă, tenace și subtilă, o acoperire deci exista. „Avestița, fata Satanei” (numele acela întîlnit în genealogia populară a dracilor pe care o citea bunicul), îi propusese să meargă și ea cu el, pe litoral, în satul Costinești, „la foc de paie”, - noiembrie foc de paie, mîrîisem, vei reveni pe targă, slab și uscat de amor ca un somon după ce și-a depus lapții pe cataractele

siberiene. O soluție era. Bunthe, în cele din urmă, beneficiase de o vorbă bună pe care Aurică o pusese pe lângă domnul Indrea, medicul veterinar, acesta devenind, în sfârșit, din logodnic zăbavnic, ca și soțul legitim al Octaviei. Fostul cavalerist fusese angajat agent veterinar la Jurilofca, în Dobrogea, unde nu se ducea nici dracu și unde se descurca binișor, avînd în vedere faptul că era deprins cu animalele, de cînd lucra ca îngrijitor la menajeria unui circ. Totul – îi pusese în vedere Aurică – e să te adaptezi la cele domestice; iar Bunthe, gata să facă pe jos și ocolul pămîntului, pretindea că prea mare diferență nu putea să existe, atît că nu ar fi avut de a face cu „dumnezeiasca cruzime a fiarelor junglei”, cum declarase la plecare, însoțit la gară de tipograf, înainte de a fi ajuns la fața locului dobrogean. Dobrogea?! am exclamat. (Aurică fusese cu ideea.) Merge de minune! E pămîntul străvechi al surghiuniților mofturoși, dar glorioși pînă la urmă... *Parve, nec invideo, sine me liber ibis in urbe*. A fost o bună ocazie de a ne mai aminti cîte ceva din *Triste* și din *Pontice*.

Ședeam în față cu scrisorile domnului Tingerian, alt exilat. Am început să-i citesc din ele lui Chiril, care contribuisese într-o mică măsură la redactarea unora, printre care și răspunsul acesta, un plic de foiță fină expediat la 21. IV.1954 din Toronto:

„Măi Fănică măi, – scria Tingirică – dacă ce-ți spun eu e minciună, să mă trăsnească Cel de Sus. Astă-noapte te-am visat. Mă întorsesem la București și mă duceam să fac baie la *Tir*, în fosta sală de arme în care «mi-am exersat ochiul și mîna pentru patria română», cîndva (să fi fost oare aievea?). Acolo mă așteptau o mulțime de amici bucu- reșteni. Cîștigasem procesul cu Letea și, ții minte, aveam parale nu glumă. Nu mi-amintesc cine erau. După ce am terminat cu toții, ai apărut tu, îmbrăcat în macferlanul tău verzui. Ce șic erai! Apropo,

Îți aduci aminte de primul meu palton de student răsfățat de babacu', cu eticheta aia: *La cavalierul chic - Chișinău?* Aveai fața ta de zile senine și mă sorbeai parcă din ochi. Ne-am îmbrățișat și parcă nu ne venea să ne despărțim. Amintirile noastre din școala primară din Bărăgan și de la «Șincai» din București și cum ne jucam în prăvălia tatei care începuse comerțul cu trei bucăți de cretă și cinci gheme de sfoară și ce magazin și-a făcut el după doi ani *Tingerian & fiii magazin universal - fel de fel*. N-am mai putut dormi. Am sculat-o și pe nevastă-mea și i-am povestit visul. Asta înseamnă chef și bucurie, a zis ea, și nu greșește...”

„Dragă Fănică - spunea în alta -, după o trecere de mai bine de doi ani ne-am schimbat domiciliul, trecând nu numai în alt continent, dar și în altă emisferă. Am călătorit cu avionul aproape jumătate din biata noastră planetă, constatînd că ea este nu numai nenorocită, dar și foarte mică, domnule. Am trecut pînă acum opt mări și două oceane pe aripile avionului și îți mărturisesc că a fost foarte, foarte plăcut. De altfel, la trecerea Atlanticului, pe care am făcut-o noaptea, am avut o cabină de dormit. Cum să-ți explic? Tu, care ai făcut armata la aviație, ai să înțelegi: dormi și zbori” etc., etc.

„Dragă Fănică - începea o a treia, expediată la 14.11.1955 -, ți-am scris de mai multe ori, dar probabil că adresa nu era corectă sau alte elemente esențiale bunului mers al unei scrisori n-au fost îndeplinite, începînd cu nevastă-mea care poate că a omis să pună scrisoarea la cutie, fapt pe care ea îl neagă cu toată greutatea celor 100 și ceva de kile ale sale. Ne bucurăm cînd poșta ne aduce plicuri purtînd marca țării voastre. Avocatura aici merge greu. Cu splendida dar inutila oratorie europeană mori de foame. Așa că sînt tot voiajor de comerț. Am făcut, de cînd lucrez în branșă, 110 000 de mile, adică vreo 180 000 de kilometri. Vînd FEL DE FEL (bietul taică-meu cu magazinul lui universal!)

de aparate electrice; mașini de spălat, frigidere, mașini de gătit, aparate de ras, aparate de îmbuteliat sticle și tirbușoane (electrice și ele, nu manuale) etc., etc.

A patra fusese scrisă la 18. VII.1955.

„Fănică, nu înțeleg de ce scrisorile tale sînt atît de scurte. Dacă nu mi-ai da amănunte despre viața ta și despre amintirile noastre comune, aș crede că îmi scrie un altul. Am impresia, sau poate mă înșel, că ți s-a schimbat pînă și scrisul. E tremurat. Ce naiba, că doar n-ai îmbătrînit! Dictezi scrisorile cuiva? Ce s-a întîmplat cu tine, bătrînul meu prieten? Astă-noapte, ca în multe nopți din ultima vreme, m-am visat iar la București. Pe o stradă necunoscută. Înfloreau, în România, salcîmii. Nicăieri ca în România salcîmii nu înfloresc mai frumos, dar întîmplarea visată nu era plăcută, și am făcut un efort să mă trezesc: am reușit!”

— Mai citește o dată chestia asta! — a cerut Chiril, și am reluat pasajul cu punctuație, ca un text dictat la telefon: „înfloreau virgulă prin urmare virgulă în România salcîmii punct nicăieri ca în România salcîmii nu înfloresc mai frumos virgulă dar întîmplarea visată nu era plăcută virgulă și am făcut un efort să mă trezesc două puncte am reușit semnul exclamării...”

În clipa aia, bunicul a ieșit pe galerie și s-a uitat la noi. Rosemarie rămăsese înăuntru la căldură. El a mormăit iarăși ceva, după obiceiul său, despre cazacii albi călărind printre cătini pe malul Ialomiței, poate chiar prin locul unde zăcuse Sterică înecat, scos din gîrlă; cazacii care ridicau batiste din goana cailor printre cătinile Bărăganului, pe malul Ialomiței umflate, cînd venise ea odată mare și rupsese podul de vase. Călăreții aceia nestatornici, din 1921, neîmpăcați cu revoluția și care dădeau reprezentații prin târgurile României; numai că, apa venind mare și distrugînd totul, reprezentația lor avusese loc pe celălalt mal, de neatins și deci benevol și gratuit, nimeni nu mai putea să treacă dincolo din cauza

inundației... Oamenii rătăcitori pe care fostul maior de roșiori îi mai vedea și-acum ca prin amăgirea unui geam înghețat.... Erau strigoi! Strigoi pe cai!! se răsti el, și plecă la fel cum apăruse, ca un somnambul.

„Va să zică, repetă Chiril concentrat, părăind că pînă atunci numai la asta se gîndise: ÎNFLOREAU ÎN ROMÂNIA SALCÎMII, DAR ÎNTÎMPLAREA VISATĂ NU ERA PLĂCUTĂ ȘI AM FĂCUT UN EFORT SĂ MĂ TREZESC: AM REUȘIT!...”

Cele cîteva cești din ceaiul cu gust de morcov feruginos pregătit de Nașa Primavera, care trebăluia de zor undeva în ultimele tranșei ale casei, își făcuseră efectul. Mă strâmbam stăpîninindu-mă, Chiril credea că mi-e rău, pe urmă îi spusese. De obicei, de însoțirea necesară se ocupau, pe rînd, cînd profesorul, cînd bunicul, mai ales acesta din urmă, în lunga perioadă în care rămăseserăm singuri. Exclusesem mai de mult orice soluție legată de asistența vreunei îngrijitoare plătite, care ar fi făcut totul cu scîrbă reținută probabil, sau ură convertită în milă. „Domnul Merișor” se achită cu simplitate, umor și naturalețe de această treabă penibilă. Important era să nu fii delicat. Ba chiar să bravezi, ironizînd cu cîte o glumă situația. Asta și făcuse Chiril împingînd fotoliul și povestind despre nobilul senator boșorog al unuia dintre secolele trecute, care moțăia în parlament pe rîndul cel mai de sus al băncilor, alături cu oala sa grea de noapte personală, de porțelan, păzită de un valet și care avea aurit pe pîntecul ei blazonul familiei, un tăuraș de corridă rumegînd o ramură de măslin. Mișcările erau complicate. După așezarea plină de precauții pe locul „unde și regele se duce singur”, cum repeta pînă la tîmpire bunicul, urma un timp în care eram lăsat de capul meu. La semnalul unei sonerii, a cărei „pară” ca de veioză, pusă la îndemîină, n-aveam decît s-o strâng în pumn, cineva trebuia să vie și să tragă apa. S-ar fi putut face și aici o instalație mai comodă, dar costa și se tot

amînase. Apoi totul reîntra în normal. De astă dată nu mai sunasem. Cu Chiril era altceva. Ieșind din rutină, am strigat cu propria mea voce, făcînd dinadins și o remarcă ordinară. Mi-am reluat postul pe Galeria ajunsă la capătul lui noiembrie, spunîndu-i însoțitorului meu, drept mulțumire, aceste cuvinte: „Chiril, blîndețea ta prefăcută e arma ta de apărare și de atac, armă cu două tăișuri, vezi cum o mînuiești...” Și fiindcă nu se hotăra să aducă vorba despre ceea ce era clar că-l frămîntă, l-am lăsat să aleagă el momentul, nepunîndu-i nici o întrebare. Mă jucam cu briceagul păstrat încă din vremea copilăriei pe cînd mai locuiam în bărăgan. Îl luasem la un bîlci de toamnă de Sfîntă-Maria mică și devenise un fel de fetiș. Era un briceag grosolan a cărui lamă, tot ascuțită, se îngustase. Mînerul de lemn de tei, înnegrit, unsuros, fusese roșu la început ca ouăle de Paști. Țineam minte și cum îl chema pe negustorul de mărunțișuri de la care îl cumpărasem: Cană, dar lumea îi mai zicea și Cănuță. Acest cuțit de bîlci mirosea cîteodată a melancolie. Partea de dinăuntru a galeriei era plină de înțepăturile lui. Și-acum îl aruncam arar, în joacă, înfigîndu-l în scînduri pe partea de dinăuntru; dincolo, la vedere, lemnul era vopsit într-un verde întunecat, confundîndu-se vara cu frunzele viței sălbatice care înveșmîntau Galeria. De fiecare dată, Chiril se ridica de pe fotoliul spart cu pernă de piele pe care se așeza de obicei comandorul și mi-l aducea asemeni unui cîine fidel făcînd aport. Și la priveghi fusese la înălțime. Rămăsese cu mine ultimul, pînă se crăpase de ziuă, după ce toți ceilalți, Aurică și Nașa Primavera, Bunthe și Cavadia, plecaseră unul cîte unul. O societate mai amestecată nici nu se putea găsi. În special ultimii doi: fostul cavalerist, cu evocările lui de prizonier de război, și nepotul de episcop, cu observațiile lui tăioase. Uitasem soba. Și ea era un personaj, - ea și *Hedda Gabler*. Pe catafalc, profesorul surîdea cum nu-l mai

văzusem niciodată, cum fac mai toți morții, prea târziu pentru ca acest surîs să mai fie bun la ceva. La cap, aproape de cap, un metru și ceva, odaia fiind mică, de fapt biroul tatii, încăperea cea mai curată, – soba, o sobă scundă de faianță strălucitoare, pe care scrie... ce idee nemțească! *Eigner Herd ist goldes werth* – adică o sobă sau un cămin în care arde focul, face cât aurul, e aur... Camera aceasta păstra amintirea cuvintelor pe care tata, cu puțin înainte de divorț, aflându-se într-o permisie prin 1943, i le aruncase mamei în față într-un moment de furie, în noaptea când se întorseseră de la teatru unde văzuseră piesa lui Ibsen: „Ești Hedda Gabler! Tot ce atingi devine grotesc și demn de dispreț”. Aluzie la un lucru foarte urât pe care-l făcuse mama și la obiceiul ei monden, după sălbăticia vieții noastre de la țară, de a-și împărți timpul între partide de bridge, coafor, croitorese costisitoare și mania de a purta în fiecare seară altă pălărie – la concertele de la Ateneu lumea o arăta în pauză șușotind: „doamna cu 360 de pălării”. Cu vîrstă, cochetăria asta exagerată, urmînd tinereții de fată crescută în mijlocul naturii, cu temperamentul ei zvăpăiat, dar simplu, putea să pună pe oricine pe gînduri. Comandorul spunea: mergi la concert ca la hipodrom. Dispreț, însă? Ce era „demn de dispreț”?... Fusesse unul din secretele vieții lor conjugale, nefericită, mai ales după ce ne mutaserăm în capitală. Într-o oarecare măsură, neînțelegerile, evidente încă de pe atunci, și prin diferența de vîrstă, de caracter, educație, cultură, și tot ce mai apare în existența unei perechi, cînd pasiunea încetează, le puneam mai târziu, în sinea mea, și pe seama propriei mele nefericiri, care, se știe, se ia. Sau totul era invers: mama să fi fugit instinctiv de mine ca de un insucces, ca de o iubire ratată... Din fuga aceasta a ei, tot ce rămăsese în urmă era rîsul; un rîs pe care nu puteam să-l uit, liber, neliniștitor, dar melodios, de o sfidare melodioasă, cum sună în gura și pe buzele

veșnic umede și roșii ale brunetelor focoase, cu nări subțiri și cu ochi verzi. Acest rîs, nota lui, și liberă și provocatoare, o reținusem de trei ori, în trei împrejurări, fără nici o legătură între ele, dar pe care memoria Galeriei, cu timpul ajunsese să le unească în ceea ce se putea numi o palidă, șovăitoare înțelegere... Fata unui mic proprietar de pămînt de pe lîngă Slobozia, Rizeanu, Lizi, viitoarea soție a profesorului, făcuse șase clase de liceu la „Institutul Negoescu, pensionul bucureștean al domnișoarelor bogate din provincie. Pe a șaptea nu mai apucase s-o termine; în preajma unei vacanțe, Rizeanu se dusesse să-și vadă fiica, directoarea se plînsese de purtarea ei (fusesse văzută într-o duminică la curse, la hipodrom, făcînd pariuri cu un jocheu bătrîn, pe care de altfel domnul Rizeanu, el însuși proprietar de cai de alergări, îl cunoștea mai demult). Lizi ascultase liniștită muștrările, apoi ieșise, se dusesse la birja care aștepta afară, îi luase birjarului din mîină biciul, și, în fața tatălui ei, o biciuise pe directoare cu sete, ca pe o iapă rău învățată și îndărătnică. Tot ce se poate ca și atunci ea să fi avut rîsul acela al ei teribil, dar asta nu se putea ști; tot ce se poate presupune este faptul, posibil, că Isac, fiul ei de mai tîrziu, fusese virtual prezent în gestul ei nemaipomenit și în hohotul feminin de triumf, ură, satisfacție și ciudă. Domnișoara Rizeanu, eliminată din toate școlile, rămăsese acasă, la „arman”, stăpîină pe șareta ei galbenă cu maci roșii pictați de mîina ei, și călărind caii. Domnul Rizeanu se ruinase la curse, ca fiică-sa, care îl împinsese cu orgoliul ei să-și facă un grajd de mari competiții. („Un mare orgoliu și o glorie atît de mică!...”, spunea, mîhnit, după despărțire, comandorul.) El o cunoscuse la Balcic, într-un cerc de „intelectuali ialomițeni” stabiliți în București, înotaseră în larg împreună, profesorul, cu legile lui, era în stare să și doarmă pe apă ceasuri întregi. Între ei era o diferență de paisprezece ani, dar profesorul, slab, sec, vegetarian,

mereu preocupat de forma lui fizică, arăta mult mai tânăr, iar după ce „Lizi” născuse, vîrstele lor se putea spune că se egalizaseră, cum se întîmplă în multe menajuri de acest fel. În toamna aceluiași an, după zilele de mare petrecute la Balcic, politehnicianul Ștefan Sumbasacu, îndrăgostit cu metodă, făcuse o vizită, anunțată solemn, la Slobozia, se prezentase la familia Rizeanu, decavată încă de pe atunci, și o ceruse pe Lizi în căsătorie. Ea primise numaidecît: un vulcan căruia i-ar veni deodată ideea năstrușnică de a locui într-un ghețar. Nunta avusese loc în iarnă. Ce mai rămăsese din proprietatea de la Slobozia se lichidase, iar perechea, cu socri cu tot, se mutase la U., ceea ce nu fusese o prea mare schimbare de decor, bărăganul fiind peste tot unul și același. Soții Sumbasacu închiriaseră un mic apartament în capitală, în blocul „Aro”, recent construit, pentru perioada de muncă universitară a profesorului. De „muncile agricole”, în vară, se ocupau, pe rînd, domnul Rizeanu, bunicul, maiorul de roșiori, și doamna Sumbasacu, dar, se vede, era un dar al familiei lor: pe ce puneau ei mîna, sau se usca, sau se ducea de rîpă. Profesorul primea cu superioritate comunicatele din ce în ce mai negre ale „situației de la țară”, ca și cum agricultura în sine, în raport cu știința exactă a ingineriei, ar fi fost o imensă și ancestrală eroare de care oamenii nu știau cum să mai scape. „Mă mir de contele Tolstoi, care precis că e Vronschi, – spunea pe gînduri profesorul, dus de ai lui să contemple cîmpul, grîul, orzul și rapița, – cum s-a încurcat el cu agricultura asta: numai belele, sudoare acră, robie, ia uitați-vă la țărani!... o răscoală tot mai clocesc ei, o să vedeți, și au motive, dacă te gîndești bine...” Vînduseră casa de la U. Și ce mai rămăsese, mai nimic, din pămînt. Familia Rizeanu rămăsese pe loc, într-o căsuță din tîrg, a cărei chirie o plătea profesorul. „Tinerii” cumpăraseră în capitală casa patriarhală de pe Dristorului cu galeria ei

mascată de vița sălbatică, dorința profesorului iubitor de liniște și de viață retrasă, prielnică în fine studiului, după atâtea necazuri, de care nu el era răspunzător, dar care se abăteau numai asupra lui. Aici izbucnise prima ceartă. Doamna Sumbasacu preferase apartamentul din blocul „Aro”, „capul de pod bucureștean” pe care și-așa îl ținuseră închiriat pînă în momentul mutării. „Ori la țară, ori în centru, pe bulevard, – urăsc mitocanii și mahalaua!” țipase – și în judecata ei exista, fără îndoială, ceva din logica impunătoare a firilor extremiste. Profesorul, care o adora și-i făcea pe plac, rezistase. În calculul său, înțelept, în lipsa căruia n-ar mai fi fost nimic din ce s-ar fi putut numi mai târziu „vraja neclintită a Galeriei”, intrase, ca un element de bază, ori sprijin, „nefericitul fiu... Era într-o vară, la U „în plin seceriș. Treierătoarea înghițea snopii, pusă în mișcare de „vaporul negru care tras de 24 de cai făcuse cu o noapte în urmă să se cutremure tot tîrgul. Îl văzusem noaptea pe geam. El dădea acum o forță neagră, virilă, încăpățînată, de jar și de foc, acelei construcții de lemn roșcat, ușoară dar primitoare, supusă, feminin de supusă în lucrul ei fecund, care era Treierătoarea, înaltă, atentă la tot ce face – mama, cloșca cerealelor. Atunci a apărut în goana calului, nu Lizi, pentru că demult profesorul, optînd totdeauna pentru lucrurile ferme și grave, îi spunea, pe numele întreg, Eliza, ceea ce părea mereu că anunță *prezența* unei ființe străine. Ajungînd în preajma ariei, „Odor, armăsarul ei răsfățat, se speriasse de vacarmul treierătoarei și o trîntise din șa. Lizi căzuse rău pe pămîntul zbicit, plin de fire de paie calde, proaspăt treierate. Cînd se ridicase rîzînd, haina bărbătească, de lucru, a lui taică-său, a domnului Rizeanu, era plină de paie; paie aurii, fierbinți, din cauza prăbușirii, credeam, îi străluceau și în părul negru, desfăcut, și pe care și-l ținea de obicei într-un coc mare, cît trupul unei păsări

libere și grase, săturată vara de grăunțe. Ea râdea izbindu-se, peste picioare cu cravașa, în timp ce „Odor se învârtea în jurul ei, semeț, galopînd, nelăsîndu-se prins de oameni... „Odor! îi striga ea, și toți auziserăm foarte clar aceste cuvinte – tu, tîlharule... nerușinatule... tu (rîdea) dacă ești atît de rău cu mine... înseamnă că mă iubești!”... Vorbe pătimase, în care mă regăseam cu uimire. Aceasta fusese prima împrejurare a rîsului ei în care stătusem de la bun început prizonier, conceput astfel într-o matcă veselă, excesivă în contrariile ei și iresponsabilă în libertatea luată. A doua oară, ședeam înaintea Despinei, o croitoreasă tînă, foarte frumoasă, veșnic în doliu, negrul accentuînd albeața îngerească a feței: Junona, casnică, mereu aplecată asupra mașinii de cusut. Făcea rochiile mamei în casă, cu săptămînile, aducînd în familia noastră o delicatețe tăcută, supusă și bănuitoare, vorbirea ei silindu-se mereu să anuleze acea senzație inexplicabilă de pîndă, de catastrofă, oricînd posibilă numai la un singur semn, amînat, ascuns sub zîmbete resemnate. Ședeam pe jos pe dușumea înaintea mașinii de cusut ale cărei pedale picioarele ei goale încălțate în tîrlci le puneau în funcție cu o repeziciune amețitoare. Genunchii frecîndu-se, rotunzi, albi, nepîrliți de soare, osîndiți la umbra lor țesută doar din bănuieli scurte și aprinse, mai mult fereau ceea ce pîndeam și așteptam să se arate, sporind misterul energiei ei atît de femeiești. Și-atunci, fără a se opri din lucru, dînd din picioare înainte, aplecată cu genele ei lungi și mătăsoase asupra mașinii sale, ea a întrebat: „Ce vezi tu acolo?... Ai?... la spune! Ce vezi tu de te uiți atît?...” Pe urmă, venise mama să probeze. Despina, făcîndu-i proba, îi spusese peste umăr, în șoaptă, totul. Eram de față, mimînd o joacă ce nu mă interesa. Mama a izbucnit în rîs. Al doilea ecou al rîsului ei circulînd în memorie fără rost ca un corp străin și rătăcitor, negăsind ceva, o formă, o specie de-a lui, cît de cît

asemănătoare. „Adevărat?!” – făcea ea rîzînd în hohote, nevenindu-i să creadă, și terminînd proba, o îmbrățișase pe fermecătoarea, îndoliata croitorită, plină de primejdia ei vertiginoasă ca însuși lucrul pedalelor puse-n mișcare... Se legănau amîndouă una pe alta, strîns îmbrățișate, cu o duioasă reverie. Două surori gemene, parcă, în frumusețea lor unică și lipsită de orice hotar. Peste un an, toamna, plecam în vacanță la Predeal. Asta se petrecea cu cinci ani înainte de a ne fi mutat în capitală. La „Pîrîul rece”, cunoscînd întîia oară aerul de munte iute și îmbătător, după praful și arșița bărganului, mă tăvălisem nebunește în frunzele moarte de anul trecut. Soții Sumbasacu mă priveau de pe malul fictiv al viroagelor secate; puteai să crezi că fusese într-adevăr albia cine știe cărui rîu pierdut, ce-și abandonase de mult cursa. Le făceam semne de jos, strigînd tare: „Adio, frunze, ne vedem la anul!” – fericirea unită a familiei păzea baia mea nebună, de foi uscate, împlinisem zece ani. „Ce e cu băiatul ăsta, ce l-o fi apucat?” se mira profesorul alături de Eliza lui umbrită de o florentină vaporosă, ca pălăriile apicultorilor, cu panglici lungi căzîndu-i pe umeri. „Ei și tu, nu-nțelegi! — o auzisem limpede prin foșnetul frunzelor veștejite — să-ți spun ce mi-a spus într-o zi despre el Despina” – și aplecîndu-se spre urechea comandorului, izbucnise a treia oară în rîsul ei...

Abia în noaptea priveghiului cunoscuse și Cavadia în amănunte povestea arestării comandorului și împrejurările în care el primise „palma” aceea din gara Alba Iulia. După atîta vreme, prin efectul depărtării cîștigate, erai ispitit să vezi între una și alta o relație simbolică... Aceeași distanță aducea modificări sensibile în relatarea faptelor – adaosuri, precizări, luminări mai intense ale figurilor, adînciri ale cauzelor, dar pe măsură ce credeai că te apropii de adevăr – și ăsta era lucrul cel

mai curios – rădăcinile urmărite se întortocheau și mai mult... Cea mai mare deosebire însă se putea observa între ce auzisem pînă în 1949 și ce aflasem după 1956. Iluzie pe care o ai cînd, văzînd zilnic un copil, nu-i sesizezi creșterea. Explicația o dăduse tot profesorul în cursul acelui 1957, ultimul an al vieții sale. Pentru el, anii de detenție fuseseră „un fel de cameră obscură” în care, vrei nu vrei, se developează totul. Se gîndise la multe. Descoperise în el lucruri despre care nici măcar că le uitase nu putea spune, neavînd înainte conștiința lipsei lor. Ce părea sortit să rămînă uitării, îi reapăruse în minte cu o vioiciune nemaipomenită. Să fi avut toc, cerneală și hîrtie, dar mai ales „tihna stejarului bătrîn și umbros al lui Tucidide” ar fi ieșit ceva vrednic de tot interesul. Vorbea și mai mult după ce se întorsese, iar obiceiul său de a ține prelegeri căpătase între timp o justificare. Acolo toți povesteau ce știau și cel mai ascultat, în ciuda aridității, fusese Cursul său de „Rezistența materialelor”. Cînd îmi spusese întîia oară că le făcuse și pușcăriașilor același curs pe care mi-l ținea și mie acum dimineață de dimineață, după gimnastica de înviorare, mă apucase rîsul. El nici nu-și dădea seama de hilara contradicție a rezistenței materiei predată într-o pușcărie! Revenise slăbit, întinerit. Parcă s-ar fi întors dintr-o lungă excursie. Astfel și sunaseră vorbele lui cînd deschisese porțița, anunțîndu-mă de departe, fără a mă vedea încă, sigur fiind că-l aștept: „Dragă Isac, m-am întors!...” Mulți ca el se vindecaseră de bolile traiului bun. Alții își descoperiseră și o demnitate de care nu fuseseră conștienți înainte. În schimb alții, care se crezuseră demni, nu mai găsiseră sub ce își închipuiau ei că e demnitate nimic. Erau și firi tari, care aveau să dea mai tîrziu totul pe umor și pe o înțelegere resemnată a istoriei; și naturi slabe pentru care nefericita experiență devenise un capital de ură și de rîcă pînă la capătul vieții. Aceștia, înaintînd în vîrstă, aveau să-și recompună

un trecut avantajos, retușat ca o fotografie mișcată sau fără suficientă lumină. Un fel de mândrie se născuse din brutalitatea cu care istoria îi apucase, anume pe ei, de guler, și nu pe alții... Aceștia erau și cei mai vorbăreți, referindu-se tot timpul numai la ei înșiși, când suferința reală, se știe, nu-i egoistă niciodată și nici lăudătoare de sine. Comandorul nu intra în nici una din aceste categorii. El acceptase condamnarea, mirat, încă mirat, făcînd eforturi s-o priceapă, bănuind că poate lui îi scăpase totuși ceva din „logica vertiginoasă a noii realități”, din moment ce treaba fusese luată atît de în serios și ajunsese în fața unui tribunal... Acceptarea unei opinii sincere, care ție, pînă la proba contrară, ți se pare justă, în nici un caz ostilă - nimic decît justă - comandorul o socotea ca pe una dintre bunele dovezi ale unei societăți sigure pe ea și trainic așezate pe temeliiile ei. Asta o spunea cineva care știa cum și cît poate să suporte chiar și materia neînsuflețită. Despre arestarea comandorului, Cavadia știa doar atît în 1957: că el spusese ce spusese atunci la reuniunea politehnicienilor din vara lui 1951, plus concluzia: „Istoria-i istorie” - el care nu era un monarhist și care nu jura decît pe Republica matematicianului Carnot. Pentru asta fusese condamnat. Ce nu știa Cavadia încă era ce reieșise după aceea în cursul procesului, episodul numit de Chiril, poate cu oarecare emfază, „afacerea meserșmiturilor”, ceea ce agravase situația comandorului. La auzul acestei întâmplări, sala tribunalului protestase furtunos. Tribunalul însuși se legănase și el ca izbit pe toată lățimea lui, într-o mișcare de indignare. Cei treisprezece piloți, mecanici și tehnicieni germani, aflînd prin canalul lor secret despre întoarcerea armelor, se îmbarcaseră în dimineața zilei de 24 august într-o totală zăpăceală în trei avioane de vînătoare, două *meserșmituri* și un *fochevulf*, în stare de zbor. Comandorul susținea că ar fi existat un termen prevăzut pentru retragere, dar la

distanța la care se aflau, în inima Ardealului, totul devenise neclar. Deci treisprezece inși, cifră fatală, pe două tipuri de avioane înarmate în care nu încăpea decât câte un singur om, și nici ăsta nu trebuia să fie prea voinic, – asta venea cam câte patru nemți și ceva de fiecare aparat, lucru absurd, pe care însă ei încercau să-l realizeze, legîndu-se unul pe altul de aripi, de fuselaje, cu ce nimeriseră. Comandorul, fiind în ziua aceea ofițer de serviciu, trebuia să aprobe decolarea. Motoarele erau ambalate cu răgetele lor de fiară, cîțiva piloți români, strînși „la punct”, înmărmuriți și ei ca și bătrînul ofițer de zi, rezervist, salutaseră cu mîna, ăsta fusese adevărul, ălorlalți nu le ardea de așa ceva, se legau ca nebunii unii pe alții. Tata îi cunoștea, știa că sînt oameni inteligenți și cu logică, și s-ar fi dus la ei să le explice că ce aveau ei de gînd era curată sinucidere, disperarea însă îi ia mințile. „Asta mai lipsea!” ricanase cineva la proces, – chestia cu regele aproape că fusese uitată – făcînd o evidentă aluzie la „bunăvoința” pe care acuzatul o arătase față de un inamic detestabil. Tata nu pricepuse și repetase candid, în rîse-tele întregii asistențe: „Da, asta mai lipsea, să mă duc la ei și să le explic un lucru absurd cînd ei nu știau cum s-o șteargă mai iute”. Nu înțelegea de ce rîde lumea și privea mirat sala. Treaba cu regele căzuse baltă. Iar el aprobase decolarea, potrivit acelui presupus și atît de confuz „răgaz de 48 de ore”, ca și cum ălalți ar mai fi avut nevoie de aprobarea lui!... Înainte de a ridica fanionul, el se uitase la ceasul cronometru. Secundarul albastru alerga repede către cel de al treizeci și doilea minut, după orele șapte, câte trecuseră de fapt de la ora zero, din cele patruzeci și opt de ore convenite. Ora trebuia trecută în registrul de zbor, și el o trecuse după aceea cu mîna lui. Apoi ridicase și fanionul. Fie că fusese o coincidență, fie că nemții și în dezastre sînt disciplinați, ei porniseră exact cu toții la semnalul tatei. Supraîncărcate, dezechilibrate,

avioanele rulasera lung, depășind pista, trecînd puțin cu hurducături și peste izlazul cu mogîldețe de iarbă și mușuroaie de cîrțiță. Două izbutiseră să se dezlipească de pămînt, cu chiu cu vai, toți cei de pe sol avuseseră impresia că în acel moment ele pîrîiseră sub povara lor și, nu se știe cum, cu o supremă rugă, voință ori șansă comună a celor treisprezece, cîți stăteau agățați pe plutele lor aeriene, se înălțaseră. Al treilea, *fochevulful*, mașină mai fină și mai pretențioasă, cel mai rapid aparat, spunea comandorul, pe care îl avusese Germania la terminarea războiului, se dăduse peste cap pe izlaz cu o explozie ce-i zburase tatei boneta de campanie cu o tresă lată și una mai îngustă pe frunte pînă la corpul central al barăcilor, smulgîndu-i din mîină și fanionul pe care, prost, încă îl mai ținea ridicat în mîină ca un impiegat C.F.R. după trecerea formidabilă a unui expres. După treizeci și șase de ore, numărate, și puteai să-l crezi că atîtea fuseseră, la care, adăugîndu-le pe cele șapte gata trecute, de la miezul nopții, ora convenită, ar fi făcut patruzeci și trei, – deci cu cinci ceasuri mai puțin decît se hotărîse să fie pace, aceiași piloți, călcînd înțelegerea, făcuseră praf și pulbere locul de unde plecaseră. Noroc că aparatele românești decolaseră. Iar trupa se afla în marș de la Turda spre Alba-Iulia, pe șoseaua asfaltată șerpuind printre dîmburi înverzite, cu cei mai frumoși și mai aplecați sub roade meri pe care puteai să-i vezi în acel război, despre care se putea spune acum că avea un sens... Mereu apăreau amănunte noi, și asta mai ales după vara lui 1956 – ce se întîmplase în cei șapte ani de absență cu memoria lui era ca o continuă avalanșă de note aruncate cu zeci de asteriscuri la subsolul istoriilor sale. Ce povestea el, mai depindea și de ascultător. Chiril, de pildă, îl făcea să-și aducă aminte de lucruri absolut noi. De exemplu, că piloții, care jucau pocher între corturi, aveau alături un măr tînăr, cu una din crengi proptită într-o coasă veche

ardelenească, - lemnul, doar, cenușiu, crăpat - pe care toți o atingeau cu palma, cînd se așezau la joc sau cînd plecau în misiune - mai ales mînerul, ca un deget gros îndoit, crezînd că le aduce noroc. Mărul sta să se rupă de atîta producție. Fusesse o vară cu mere multe. Tot astfel cum nu cunoșteam nici celălalt amănunt - împărtășit aceluiași Chiril - că în dimineața cînd nemții mitraliaseră barăcile, Lulu, cel mai bun pilot de vînătoare al escadrilei, care rămăsese la sol, avînd aparatul în reparație, trăgea în *meserșmituri*, trîntit cum ședea într-un șanț, cu un pistol Bereta și se jura că aparatul care venise cel mai jos peste ei, în rasmuț, era al lui Schull, nimeni nu venea, „la firul ierbii”, ca el, și că figura asta o făcuse chiar și cu un *junkers* greu de transport, cu care executase o dată și un *semi-looping*. Și că, mitraliați, merii de pe șoseaua în șanțurile căreia se adăpostiseră, se scuturau de mere sub gloanțe, și că merele mari și roșii ale acelui început de toamnă cădeau peste ei găurite. Viața de aerodrom, cu glumele ei de la „punct”, locul în care cerul și pămîntul se înfrăteau prin intermediul piloților, toți băieți minunați, căsătoriți cu Primejdia, într-o veșnică și nebună a lor lună de miere, era singura amintire frumoasă din anii războiului. Totul părea un joc al preciziei și îndrăzelii. Cel mai mult comandorul ținea la Lulu, Ghiță și Cojoc Vasile, care erau și cei mai tineri și care zburau pe I.A.R.-uri 80. „Titirez... Prăpastie... Răsărit...” - îi chema el de jos, după numele lor de luptă, și ei răspundeau scurt în căști, cu întreruperi și pocnituri, cu niște glasuri care nici nu mai erau ale lor. Iar profesorul mai spunea că le spunea lor, băieților din văzduh (atunci își răsturna capul în fotoliul spart): „Aveți nume de cai de curse, îmi place!” Asta-i plăcea și lui Chiril, care, atent, descoperea în aceste cuvinte un rest din amintirea încă vie, poate, legată de pasiunea hipică a „familiei Rizeanu”, a cărei istorie îi era pe deplin cunoscută. Cei trei zburători rîdeau, tot scurt și

cu pocnituri în căști. Era pe vremea cînd I.A.R.-ul 80 — explica profesorul de rezistența materialelor — era cel mai rapid avion de vînătoare din Europa. Întâietate ce ținuse cam vreo patru luni, pînă cînd apăruseră *meserșmiturile* și mai tîrziu *fochevulfurile* 190 dar și acestea fuseseră întrecute mai tîrziu cînd pe cer apăruseră *mustangurile* și *laitningurile* americane, „armășarii” și „fulgerele” care, și ele, la rîndul lor, rămăseseră în urmă, biete căruțe în spațiu, înaintînd ca trase de boi, cînd ieșise aviația cu reacție... Noi țineam cu Lulu, Ghiță și Cojoc Vasile de pe I.A.R.-urile lor 80, azvârlîți în trecut, pe vremea piloților- cavaleri cu mustăți lungi, cînd aviatorii se mai aplecau, peste carlingă, să le facă semne celor de jos. Dacă ei, Lulu, Ghiță și Cojoc Vasile ar mai fi trăit, s-ar fi simțit — cel puțin de asta Chiril și cu mine eram siguri — frați da zbor cu Vuia, Vlaicu și cu toți arhanghelii, în I.A.R.-urile lor 80 care trăsneau de departe a benzină și care cînd luau foc ardeau ca un băț de chibrit, iuțeala dîndu-le-o tocmai risipa forței incandescente a benzinei răspîndite în tot trupul aparatului, astfel încît după un zbor mai lung în acele superbe, țepene și rapide sicrie zburătoare, piloții, dacă le-ai fi luat o probă de sînge, ai fi descoperit că ei înșiși au în artere, nu sînge, ci esență extrasă din băierile pămîntului... Tata era și rămăsese civil. Un profesor de rezistența materialelor la politehnică, înainte de război. Avînd pasiunea aviației, ceruse să facă armata la o flotilă de vînătoare, în corpul tehnic. Războiul îl prinsese bătrîn. Îi dăduseră controalele tehnice și administrative și paza aerodromului. Avea sub comandă niște oameni pașnici, de la țară, rezerviști, în vîrstă ca și el, și care n-aveau nimic comun cu lumea mecanică, tînără și îndrăzneată din jurul lor, după cum nici el n-ar fi avut dacă n-ar fi fost inginer, și n-ar fi studiat cît rezistă materia, dacă n-ar fi știut ce înseamnă un motor și, la fiecare tip de motor, ce anume parte e hărăzită dinainte să cedeze mai repede.

De multe ori făcea instrucție la marginea aerodromului cu rezerviștii lui, care oboseau repede și se așezau des pe jos, în iarbă, și tata îi lăsa să fumeze, să vorbească de ploi și de recolte și de ce se mai întâmplase pe acasă. Atunci aflase alte povești la care el nu fusese martor, pe care le auzise din gura lor, și pe care ei le văzuseră cu ochii lor, după atîția ani de război, mutați de pe un aerodrom pe altul. Tata le păstrase și pe acestea și, tot repetîndu-le, ajunsese să le spună ca și cum și el ar fi participat, sau ar fi fost martor cu ochii. *Junkersul* greu de transport care adusesese peste Marea Neagră un pluton de vînători de munte, scăpați din „iadul de la Perekop”. Cei doi soldați ceva mai vîrstnici decît restul plutonului, care rămăseseră în urmă, năucii în mijlocul aerodromului, echipați cu cîte două arme, lopată, baionetă, genți cu muniții, rucsacuri enorme cu păături făcute sul și căștile prinse deasupra, lîngă gamele, tot ce poate duce cu el un ostaș, astfel încît el să pară o fortăreață vie și inexpugnabilă. Cum au îngenuncheat ei pe pista aerodromului, sărutînd pămîntul țării, nu înainte de a-și fi făcut cîte trei cruci mari peste arme, semne nu grăbite sau repezi cum își făceau în viața civilă... Cruci, spunea comandorul, *reglementare*, cu degetele lor țepene de țărani bine înfipite în tăria frunții, în dreptul buricului și în scobiturile unde brațele se leagă de piept, producînd, la fiecă mișcare rară, un zăngănit de arme ciocnite. Tehnicienii *junkersului* se uitau cu gura căscată, cînd cei doi, cu mare greutate, se lăsaseră în genunchi, apoi și în patru labe, în timp ce buzele lor se lipeau de pămînt, de pămîntul lor, de iarba pîrlită de gaze a pistei de aterizare... Nemții depășiseră faza asta. Ei nu mai erau de mult – dacă fuseseră vreodată – ceea ce se numește „un popor de țărani”. Ridicîndu-se, în sfîrșit, cei doi se urniseră din loc, încet, catîri răbdători, ca pentru traversarea unui drum lung, și era curios – spunea comandorul – că cei doi plecaseră „în monom”, dacă doi

înși pot alcătui o asemenea formație, unul după altul, gîrboviți sub harnașamentul vînătorilor de munte, o armă care a fost de elită totdeauna...

Cavadia insista să afle episodul „palmei din gara Alba-Iulia”. Curiozitatea asta a lui cu mortul alături, definitiv împăcat, oricît de raționalist ar fi un om, le păru tuturor un sacrilegiu, deși nimeni nu zise nimic. I-am făcut semn lui Chiril, care lua asupra-și orice sarcină neprimită de alții, oricît de ingrată, și el povesti... Tot ce relatează el avea aerul unei ficțiuni excentrice.

Depozitele de vin din oraș care fuseseră sparte. Vinul curgînd pe asfaltul străzii principale ca apa după o ploaie torențială de vară. Astfel încît, dacă n-ar fi fost soldații care împușcau butoaiele din beci sau pe cele rostogolite afară, pe trotuar, ai fi crezut – spunea Chiril că spusese tata – că se poate și asta: să plouă cu vin. El mai spunea că văzuse în viața lui oameni vîrsînd vin pe jos înainte de a bea, pentru morți, cum cere obiceiul bătrînesc, care știe să întoarcă mai întîi spre pămînt orice bucurie, dar că acolo, pe bulevardul din Alba-Iulia, după ce orașul căzuse, fusese cu totul altceva, o cîntărire enormă a bucuriei sau victoriei, un dram de vin pentru fiecă vagon cisternă de sînge, încărcat, transportat în rai ori în iad, de îngeri sau de draci, din tot sîngele scurs în ultimul război mondial, deși pivnițele sparte și cantitatea aceea uriașă de vin risipit erau o copilărie; era, și aici, cum ai fi vîrsat un strop doar, ca la parastas... De fapt, frica aceea a lui, care avea să-l paralizeze pe peronul gării, peste o jumătate de oră, după ce străbătuse tot bulevardul, începuse chiar de aici, de pe strada principală a orașului inundată de vin, de pe Corso, promenada provincială, cînd, ca să ajungă mai repede la gară, n-avusese de ales altă cale mai scurtă și mai sigură decît de a intra în șirul de soldați, care, prinși braț la braț, străbăteau bulevardul de-a curmezișul, din trotuar în trotuar, el, tata și cu șiretlicul

lui, fiind strîns cu putere de brațe, din dreapta și din stînga, de doi soldați, care nici măcar nu se uitaseră la el cînd intrase în rînd. Toți cîntau, iar cel din stînga plîngea doar, trăgînd în sus cu automatul, și, cînd trăgea, brațul stîng al comandorului rămînea liber de fierbințeala strînsorii, și acolo se făcea deodată frig, pe cînd, înainta așa, strîns numai din dreapta, până cînd celălalt, care plîngea, își încărcă din mers automatul – ăsta din stînga trăgea cel mai mult, schimbase trei încărcătoare rotunde și negre de cîte șaptezeci de gloanțe, ca turtele de floarea-soarelui, cu petalele însă căzute; pe urmă a început să cînte și el la urechea tatei, unul din cântecele acelea care cer, caută și strigă mereu după un suflet uriaș... Fusesse – spunea comandorul – tot ce poate scoate războiul mai adînc din om. Totul se concentrează atunci în cîteva sentimente doar, care altfel se fărâmițează în viața de zi cu zi. Mici resentimente; mici înduioșări, speranțe meschine; răzbunări pe măsură; răfuieli de furnici bătîndu-se pe un pai; o decadență a inimii... pînă ce totul începe iarăși să vorbească în două, cel mult trei sentimente temeinice, ca apa, aerul, focul și încă ceva, frică ațâțată, bucurie orbită (și încă ce?...) și fiindcă totul se amestecă, totul se face mai patetic, deși mai puțin deslușit, ori tocmai fiindcă-i mai puțin deslușit, devine impunător...

Astfel că, a doua zi, după ce comandorul își petrecuse toată noaptea în gară, ca pe o insulă bătută de talazuri furioase de vin, și nu un vin oarecare, vin greu de Tîrnave, un soldat, văzîndu-l în uniforma lui chipeșă, îi ceruse, rîzînd, să-l salute, alegîndu-l, nu se știe de ce, tocmai pe el. Oamenii, pe front, au uneori reacții ciudate din cauza tensiunii neobișnuite în care se află. Ce avea să urmeze nu se putea explica decît prin însăși absurditatea războiului. Fusesse o comedie; un gag de film mut unde totul se întîmplă repede și dezarticulat. Mai întîi comandorul nu pricepuse ce voia ostașul acela

tînăr cu automatul agăţat de piept şi avînd petrecut de gît un binoclu greu, de marină, cum poartă doar ofiţerii de pe vase. Soldatul făcuse în faţa lui cîţiva paşi de paradă continuînd să rîdă şi ducînd mîna la boneta care dealtminteri era mult dată pe ceafă şi udă, – precis că băuse din ea ceva. Comandorul crezuse că era salutat, în glumă, totuşi salutat, ca de la grad inferior la grad superior, şi asta era puţin zis. Şi el răspunsese serios la salut. Dar nu, ostaşul nu fusese înţeles. El voise doar, prin pantomima pe care tot peronul o urmărise cu respiraţia oprită, să-l facă pe celălalt să priceapă ce dorea, avea acest chef, să-l salute pe el mai întîi bătrînul comandor în uniforma lui albastră ca cerul, culoarea pe care o iubesc întîi şi întîi vulturii. Tata îi arătase gradul de pe mânecă terminat într-un romb auriu, cum ai şterge de pe haină o scamă, un fir de praf. Soldatul îi pusese rîzînd arma în piept. Cineva, glasul unuia dintre bătrînii lui rezervişti parcă strecuraţi pe peron în mulţime, strigase deodată în mijlocul tăcerii, tutuindu-l ca-n viaţa civilă şi uitînd, ca şi celălalt, ce datora ierarhiei: „Salută-l dom’le, odată, că te omoară, o fi rămas aşa de la *vun* bombardament!” Tata pretindea că mult timp după aceea se îndoise că vocea care rostise aceste cuvinte cu accent regăţenesc venise cu adevărat din mulţime, şi nu fusese doar propriul său glas lăuntric exprimînd acelaşi gînd ce-i trecuse fulgerător şi lui prin minte... Schiţase îngheţat ceva ce ar fi putut aduce cu un salut. Dar nu. Ostaşul repetă cu umorul său de om beat cîţiva paşi de paradă apăsăţi şi împleticiţi, în semn că aşa înţelegea el un salut în bună regulă. El trebuia salutat astfel, cu acest pas indicînd maximum de onoare şi lipind bine talpa de caldarîm, ca înaintea unui mare şef de oşti. Era de neacceptat... În acel moment o locomotivă în manevră fluieră tare şi toată lumea, avînd nervii încordaţi, schiţă o primă mişcare de panică. Fără să-şi scoată automatul de la piept, soldatul îl răsuci doar cu ţeava-n sus, şi trase

o rafală în tavanul peronului. Lumea ți pă, fugi, bucăți de tencuială și de moloz cădeau din copertina ciuruită. Una îi picase tatei pe calota chipiului cu vultur și rămăsese acolo; nu-și dădu seama decît cînd făcu mașinal ce-i ceruse celălalt, bătînd prin fața lui un pas de paradă ce i se păru lui însuși că nu produce nici un zgomot, cum ar defila un schelet sculat din mormînt, insensibil la orice onor, fie dat ori primit, iar bucățica de tencuială sau de moloz îi alunecă de pe chipiu rostogolindu-se între un picior ridicat și altul, în timp ce lumea, cîtă mai rămăsese, plus călătorii de la ferestre ai unui tren ce tocmai intra obosit în gară, putură vedea uluiți această scenă unică în istoria regulamentelor și ceremoniilor militare: un comandor de aviație foarte elegant salutînd cu pas rar, marșial, cu mîna la chipiu, cu cealaltă dusă la vipușcă, un pifan amărît, un ostaș de rînd care abia se mai ținea pe picioare, și care se uita la el cu binoclul întors...

„Putea să iasă mai rău” constatare rece după o pauză Cavadia privind spre defunct, a cărui figură străvezie lucea sticloasă printre florile sărace ale lui noiembrie; iar despre aceste cuvinte tardive se putea spune că într-adevăr nu mai aveau nici un rost în situația dată. *N-a fost propriu-zis o palmă* - trăsese ușurat Cavadia concluzia. Dar asta era mai mult chiar și decît își închipuise el. Aici poate că merită să fie adăugată una dintre observațiile profesorului pe care el, Cavadia, n-o știa (dacă nu cumva nu i-o comunicase Chiril, dar nu era de crezut), și anume că cel mai bine în fața existenței se dovedise că rezistă ori oamenii apropiați de natură, care muncesc în rînd cu ea și cu legile ei dure, ori cei înzestrați cu o întinsă cultură, ce reușește să devină un fel de al doilea organism al tău, nu mai puțin aspru în rînduieli și acceptări, și cu o deplină cunoaștere a învățămintelor istoriei. Vai de învinși! spunea comandorul gîndindu-se la întîmplarea lui nefericită de

pe peronul gării Alba-Iulia. În orice experiență personală e de ajuns să cunoști talgerul pe care, în loc de greutate, se îngrămădesc armele aruncate de-a valma de un adversar; de ajuns să cunoști acest drept teribil, ca să întâmpini clipa cu o stoică înțelegere. Totuși, umilința lui fusese prea împovăraătoare chiar și pentru un ins care susținea atât de convins că o cunoaștere adâncă a sufletului omenesc te face să primești senin orice ar fi.

„Cavadia!” – am exclamat punînd deodată în mișcare fotoliul rulant și executînd la iuțea o evoluție în jurul catafalcului pe care profesorul dormea liniștit posedînd în fine ecuația echilibrului perfect. „Cavadia!” am spus, adresîndu-mă lui fiindcă el reprezenta cel mai bine lumea largă de afară, și m-am oprit lîngă soba care spunea că un cămin tihnit valorează cît tot aurul lumii...

De astă dată nu i-am mai făcut semn lui Chiril. Misiunea nu mai era ingrată. Priveghiul, după atîtea evocări penibile, cerea, pentru dispărut, o faptă onorabilă. Toți mă priveau uimiți, cu mișcările diverse pe care surpriza le pune pe fețele omenești: Aurică, Bunthe, Chiril, frumosul nepot de episcop, Nașa Primavera. Bunicul freca podelele în odaia de alături. Din cînd în cînd se auzea șomoilogul trîntit cu plescăituri pe dușumea și scrîșnetul găleții mutate din loc în loc... Niciodată fotoliul mobil nu descriesese o cursă atât de energetică și enervată. Asta, vitejia necunoscută a comandoului semăna cu orgoliul lui ascuns, pe care numai el îl știa și pe care șovăia totdeauna să-l arate, astfel încît te puteai întreba ce folos îi aducea lui acest orgoliu, pentru că orgoliu fără răsplată, fără un cîștig, măcar moral, nu există. Fapta lui de vitejie se situa între decolarea *meserșmiturilor*, – îngăduită de el, conform aceluia răgaz atât de nelămurit, la ceasurile șapte și treizeci și două de minute, și împlinirea dramatică din gara Alba-Iulia. Cele două aparate de vînătoare germane, – dintre care, unul, Lulu se jura că era pilotat

de Schull, în timp ce el trăgea din șanț, mai mult de furie, cu un pistol *Bereta* incapabil să găurească ceva la cinci metri distanță, reveniseră. Artileria antiaeriană sovietică, pitită în livezile de pe dealurile satului Dărăbanț, începuse să tragă în ele cu toate țevicele ei deodată. Comandorul nu mai văzuse o canonadă care să semene, de la un anumit punct al intensității ei, cu un pașnic, uriaș de gratuit parcă și de teribil și de încântător în entuziasmul lui, foc de artificii. Era ca și cum toți pomii livezilor sub care ședeau ascunse piesele artileriei ar fi înflorit brusc, în loc de petale scoțînd mingi de foc, ca în primitivele viziuni ale paradisului producînd flăcări în loc de roade. Peste satul aflat în vale ca pe fundul unui cazan, se întindea un capac fantastic de flăcări. Avioanele venind spre el la mică înălțime se pulverizaseră deodată, venind în contact cu acest capac de foc protector pus deasupra cazanului în clocot care era Dărăbanțul. Se trăgea, spunea profesorul, o observație a lui, ciudată, pe care o reținusem: „cu generozitatea, ura, răfuiala și încă ceva, care era mai mult decît dîrzenia – înverșunarea, neînduplecarea, luate la un loc, ale unui mare popor plătind suferințe imense”. El se dusese personal cu un caporal care știa rusește, în mașina aerodromului, salvată ca prin minune, să vadă puterea aceea colosală de tragere, dar mai ales voința ce o pune în mișcare. Ciocnise cu un maior de antiaeriană, un inginer din Minsk, o gamelă cu vin tare, era tot „Țîrnăvă” în care pluteau coji de boabe de fasole desprinse de pe pereții nespălați ai vasului cazan. Atunci avusese ocazia să vadă că pe lăzile de proiectile și de gloanțe îngrămădite sub prunii și merii livezilor scria cu litere chirilice, pe care el le văzuse doar în textele vechi și pe evanghelii, ceva ce s-ar fi putut traduce liber prin vorbele: Trageți cît puteți, cartușe avem berechet! Întîlnire ce făcuse deodată concret sensul adevărat al războiului?... Tot ce se putea. Comandorul mărturisea

sincer: „În ziua aceea am dat ochi întâia oară cu ei”. Asupra întâmplării ce urmasse chiar în acea noapte, a doua, se puteau face fel de fel de speculații. Fie că profesorului începuse să-i pară rău că dăduse drumul avioanelor, mai ales că ele încălcaseră presupusa convenție, făcînd multe victime, cu toate că el nu putea să cunoască dinainte reacția lor; fie că ceva din spectacolul acelei zile, nemaipomenitul tir de artilerie, discuția amicală cu inginerul din Minsk, cam de aceeași vîrstă cu el, gamela cu vin băută împreună și mirosind a iahnie de fasole, îl puseseră într-o stare nouă de spirit, imposibilă cu o zi înainte... Întors la aerodrom, pe la cinci după-masă, pregăti de marș restul trupei rămase pe loc și care avea în pază utilajele ce mai putuseră să adune dintre sfărîmături. Legăturile cu marele stat-major erau întrerupte, și chiar să nu fi fost, cine s-ar mai fi bizuit pe o mîină de rezerviști bătrîni, majoritatea țărani, cu instrucția aproape uitată și al căror rol, mai mult simbolic, era să stea noaptea de pază în post cu puști Manlicher cu care părinții lor făcuseră întîiul război mondial, și fumînd în pumn, pe furiș, țigări răsucite din hîrtie de ziar? Șoseaua asfaltată se încolăcea suind în acel loc în pantă printre dîmburile podișului transilvan. La orele zero, chiar în acea noapte, se încheia fantomaticul răgaz al celor „patruzeci și opt de ceasuri”, convenție călcată de mult și care nu mai era bună decît să figureze cel mult ca un gest de cavalerism desuet, într-un viitor tratat al istoriei militare, dacă între timp „clauza” nu avea să fie complet dată uitării, prin însuși faptul că nimeni nu se gîndise de la bun început să o ia în serios. Marșul trupei trebuia să înceapă la cinci fix dimineața, un marș, spunea tata, de combatanți boșorogi, cărora nu le era gîndul decît acasă, la porumb, dacă s-a făcut și cît, și la ce mai aveau ei prin ogradă. La șase și ceva, seara, comandorul avusese marea lui intuiție de strateg: imposibil, în noaptea ce se lăsa, să

nu fi apărut pe șosea, urcînd, vreo coloană; era drumul național cel mai important și mai rapid, asigurând legătura cu Turda unde luptele și începuseră, pe Arieș. Toată artileria din Dărăbanț mășăluia într-acolo, astfel încît, practic, compania de rezerviști, jumătate din ea, fiindcă restul plecase în zorii aceleiași zile, era singura... — comandorul zîmbea aici, ironic, zicînd: „Dă-mi voie totuși s-o numesc *„forță de apărare”*. În două ceasuri, rezerviștii, la ordinul lui, săpaseră un șanț în asfaltul șoselei, între două dâmburi mai înalte, exact în punctul unde șoseaua făcea brusc un cot, astfel încît, venind de jos în linie dreaptă, n-aveai ce să vezi înainte, mai ales noaptea, presupunînd că locul ar fi fost luminat de faruri puternice. Era un șanț amărât, cu o baricadă înjghebată din resturile unui stîlp de beton între care fuseseră învălmășite lăzi, colaci de sîrmă ghimpată și un dulap al popotei în care se ținea vesela, – suflul exploziilor îl făcuse să zboare la vreo sută de metri, într-un copac, unde rămăsese agățat cu farfuriile înăuntru, făcute țandări. Totul avea înfățișarea unei șosele aflate în reparație, cînd se retopește asfaltul. Ziua i-ai fi răs în nas cui ar fi pretins că aia era o redută. Douăzeci de puști *Manlicher* reformatate, fără cătare, bune doar pentru făcut pașnice exerciții de mînuire, cînd nu mai știai cu ce să le umpli rezerviștilor timpul, așezate în spatele baricadei și pe cele două coame ale dâmburilor mai înalte în acel loc, erau toată *fortificația*. Bătrînii ostași se înlocuiau unii pe alții, din oră în oră, să se obișnuiască cu dispozitivul, fiindcă nu toți aveau puști. Cei douăzeci care avuseseră ei norocul să ocupe poziția, stînd pe-o rînă și fumînd în pumn, la zece noaptea, cu un număr anumit de ceasuri înainte de încheierea celui răgaz-năluca ce părea acum o idee foarte veche și desuetă a unui război aproape uitat, povesteau cum văzuseră din spate „operația”, pe cînd camioanele germane, venind din jos, se apropiau încet duduind, prudente, trimițînd spre ochii

rezerviștilor, după ultimul cot al șoselei – ultimul în raport cu ei – un fascicol de raze orbitor; chiar și-așa cum erau farurile, camuflate, husele negre lăsau să scape destulă lumină printr-o crăpătură. Domnul comandor Ștefan Sumbasacu, care era, ca și ei, un civil, și care nu le făcuse niciodată nici o mizerie, vârsta contribuind și ea la această apropiere, o luase încet pe șosea la vale în întâmpinarea coloanei – eu mă duc să vorbesc cu ei, îi prevenise, dacă trag, trageți cu toții, fie ce-o fi! Ajungînd cam la vreo șaiszeci de metri de *fortificația* lui, comandorul se opri, înălțînd un braț în fața coloanei de camioane. Ultimele încă nu dăduseră cotul. Se zărea doar lumina farurilor pipăind dîmburile paralele. Rezerviștii spuneau, după aceea, că la acest semn coloana opri. Unii pretindeau că se opri înainte chiar ca domnul comandor Sumbasacu să fi ridicat brațul, astfel că totul părea ca atunci cînd vrei să te ia o mașină pe drum, și ăl din mașină îți ghicește gîndul mai înainte ca tu să-i fi dat de înțeles ce dorești. Rezerviștii îl auziseră pe comandor strigînd cu o voce pe care nu i-o cunoscuseră niciodată... STOP! Însă nimeni, după aceea, din cauza distanței, nu mai deslușise ce mai zisese ori ce discutase el cu cei doi nemți coborîți din cabina primului camion, cu revolvere în mîini, în timp ce mitraliera grea de antiaeriană, așezată pe acoperișul cabinei, se mișca în dreapta și-n stînga, gata să tragă la cel mai mic zgomot suspect. Comandorul spusese următoarele cuvinte, în germana lui ce trebuie să li se fi părut celorlalți destul de curioasă, întrucît ea suna cu precizia academică a tratatelor lor de știință, atît de bine întocmite: Domnilor, am onoarea să mă prezint, sînt comandorul Ștefan Sumbasacu, comandantul secund al aerodromului în zona căruia se întîmplă să vă aflați în acest moment. Avînd în vedere faptul că dumneavoastră ați atacat azi-dimineață la orele 7,32 aerodromul aflat sub comanda mea, mă declar desfăcut de orice

obligație. În consecință, cer să depuneți armele. Garantez pe cuvînt de onoare trecerea dumneavoastră liberă, fără arme, în direcția pe care veți binevoi a o alege. Patru tunuri anticar - (și în acel moment rezerviștii îl văzuseră pe comandantul lor că se întoarce, bătut de lumina zgîrcită, însă străpungătoare, a farurilor camuflate, și că arată undeva spre ei) - apără cotul șoselei. Regimentul meu este decis să lupte pînă la ultimul om. Cred că orice vărsare de sînge, în aceste condiții, ar fi inutilă. *Krieg ist Krieg, meine Herren!* — încheiase cu trufie (imita câteodată scena) și probabil tocmai această maximă de o simetrie de fier, născută din rigoarea propriei lor gîndiri, făcută pentru sisteme în care existența nu aruncă în jur nici o umbră, hotărîse totul, în timp ce ei îl ascultau cu gurile căscate. Noroc că n-aveau tancuri. Nouă camioane înarmate, pline cu alimente, parașute, lăzi de coniac, stofe, ciocolată, cutii de icre, mobile stil, sau lămpi de cristal, sute de lăzi de grenade, conserve și fructe, după cum reieși în urma inventarului gospodărește făcut în aceeași noapte de bătrînii rezerviști, care se pălmuiau țărănește pe față să se convingă că nu visează, se predară. Singura mare victorie din toată viața comandorului fusese, - ceea ce nu intra cîtuși de puțin în firea lui - un *bluff*, o stratagemă. Curajul acestui *bluff* copilăresc dezarmase orice tactică rece sau spirit de prevedere de care inamicul nu dusesese lipsă niciodată. Cei trei colonei capturați și soldații coloanei îngrămădiți peste prăzile lor, văzînd, după aceea, ce poziție avuseseră în față și ce fel de ostași îi luaseră pe ei prizonieri, învățaseră probabil cîte ceva din îndrăzneala nebună de care pot fi în stare niște oameni pașnici făcuți în aparență să asculte...

A doua zi, captura era predată, cu oameni cu tot, unui regiment român de artilerie care înainta pe un drum vicinal spre Turda. În ce-l privește pe comandor, el își

ținuse cuvîntul dat. De ceea ce urmasse, nu mai putea să răspundă. Prizonierii nu mai erau ai lui. Noaptea, în cea de a treia noapte, bătrînii rezerviști strecurîndu-se unul cîte unul prin orașul înecat în vin, către gară, războiul pentru ei sfîrșindu-se, văzuseră a doua zi dimineța cum salutase comandorul lor în pas de defilare un simplu soldat... Era de necrezut. Curajul lui din noaptea trecută, la care ei fuseseră martori, putea să li se pară o nălucire. Dar și curajului lor tocmai acest lucru era bine să-i afle Cavadia, el, care întruchipa lumea largă de-afară, trebuie să i se lase o șansă, oricît de mică, în calculul unei îndrăzneli ce și-l face un ins normal care ține totuși la viață...

La proces profesorul nu pomenise nimic despre fapta lui de arme. Era ca o acțiune a sa, pe cont propriu, și în afara războiului. „*Afacerea mesersmiturilor*”, cum îi zicea Chiril, nu făcuse decît să explice și să întărească prima acuzație a tribunalului militar.

Amănuntele înmormîntării, cînd rămăsesem singur acasă, numai cu Rosemarie, bunicul însoțind și el dricul pînă la cimitir, le primisem în două variante, care, fără să coincidă, se întăreau reciproc. Cavadia insista asupra drumului de întoarcere. Atunci avusese Chiril criza aceea de nervi, văzînd mașina de gunoi. Paletele rotorului din interiorul cilindric al dubei scrîșneau învîrtindu-se, zdrobind ceva cu vacarm, și tocmai atunci Chiril îl auzise strigînd pe gunoierul cu șorț gros de toval și cu bretele de sîrmă: „*Hai, lancule, hai, mai cu picior, că ne-ajunge moartea din urmă!*”, și o luase la fugă, paralel cu mașina, cu gunoierul, în picioare, pe scara mașinii, cel cu hai, lancule, hai, mai cu picior, cu brațul prins pe dinăuntru de portiera fără geam, în celălalt ținînd o țigară care fumega într-un țigaret gros de lemn.

Cavadia îl ajunsese din urmă pe Chiril, nu fiindcă ar fi fost mai iute de picior, ci fiindcă cel urmărit se oprise deodată, dîndu-și seama probabil că fuga lui era o prostie. Pe urmă intraseră într-o farmacie. Cavadia voia să-i ia un calmant lui Chiril.

— Aveți ceva contra violenței? întrebuse el.

Lumea care făcea coadă la aspirine și antinevralgice a întors capul spre ei, surprinsă sau speriată, nu se putea ști precis, era expresia aceea din tramvaie cînd cineva ridică vocea, nemulțumit de cine știe ce. Farmacista a spus în tăcerea aceasta:

— Nu sîntem la aprozar, aici nu...

Cavadia a întrerupt-o:

— Ba da, ba da - și s-a întors spre Chiril, care s-a apropiat încet, cerînd scuze în locul prietenului său, vorbind calm cu farmacista, care s-a potolit.

Cavadia, coborînd vocea, cum se cuvine să vorbești într-o farmacie, a întrebat:

— N-aveți... ceva... care să te facă... bun... blînd?

— Calmant? Farmacista îl privea scîrbită.

— Calmant, calmant...

— Pentru dumneavoastră?

— Nu, - s-a apărât el cu mîinile - pentru...

— Cred că nu v-ar strica nici dumneavoastră - l-a întrerupt ea - păreți într-o stare de agitație...

— Eu nu dau agitația mea pe nimic, a spus Cavadia fără să se enerveze. Pentru dumnealui, a continuat arătînd spre Chiril.

— Dumnealui pare liniștit, a spus farmacista, înclinîndu-se mult într-o parte, după vitrina plină cu medicamente, ca să-l vadă, deoarece Cavadia, stînd față-n față cu ea, îl acoperea pe Chiril.

— Nu-l cunoașteți, vă înșelați, - a spus el, nu știți de ce-i capabil...

— Vă dau bromoval! propusese sîcîită la culme farmacista.

Curios era că ceilalți nu protestau că pierdeau timpul, ci ascultau totul extrem de atenți.

— Bromovalul tîmpește, strîmbase din nas Cavadia.

— Mă rog, vă privește! — făcuse nerăbdătoare femeia din spatele contoarului.

— Bine, atunci, dacă ne privește, un bromoval, avînd în vedere faptul probabil că e mai bine să fii tîmpit.

Chiril aștepta așezat la masa rotundă cu o carafă de apă, sub sticla căreia se afla un carton colorat pe care ședea scrisă o recomandare igienică. În cap simțea un fîlfiit ca la cinema cînd se întrerupe sonorul; pe urmă sonorul s-a reparat și s-a auzit glasul bătrînei din biserica cimitirului de cartier împrejmuît pe trei laturi de blocuri noi, cu un scuar între ele; bătrîna, umblînd printre coșciugele din biserică – fiindcă se prezentaseră trei morți deodată, – spusese, exclamase trecînd prin dreptul celui de-al doilea, tata fiind primul: „Uite un mort cu bască!...” Se apropiase și de comandor – iar Chiril, care, aici, la partea propriu-zisă a înmormîntării, fusese cel mai tare în relatările lui, auzise:

— Mort cu pingele și-n haine de vară n-am pomenit!
— pe urmă apăruseră, cu pălăriile strînse la subsuoară, cei patru vlăjgani, în pulovere, de la o cooperativă de transport din cartier, tocmiți de Aurică, și care, înainte de a ridica de hulube nășălia, își puseseră pălăriile pe cap, în timp ce popa încă mai cînta: „*Unde nu este durere, nici întristare, nici suspin*”; erau două gri și două maro și toți le înfundaseră pe cap pînă la urechi, cu mișcări hotărîte, ca pe niște căciuli, se vedea că le împrumutaseră în vederea ceremoniei. Nu ți-ai fi închipuit că asta se observă: talpa nouă, roșietică, rasă de jur-împrejur de cizmar cu ciobul de geam, cuiele albe de lemn înfipte des ca un rînjet.

— Ce amintiri vom avea noi? îl întrebese Cavadia pe Chiril noaptea, pe *Dristorului*, în noaptea priveghiului, condus de prietenul său pînă la tramvai.

— Când mori, scapi de toate amintirile, răspunse Chiril anapoda.

Nepotul de episcop remarcase, cu logica lui ce nu admitea lipsa nici celei mai mici verigi de legătură:

— Mersi! Atunci n-am să mai știu că am scăpat de toate amintirile...

Era, în ce-l privea, și nu puteai să nu i-o recunoști, un răspuns corect și la locul lui.

După zece ani, prin vara lui 1967, Cavadia, atras de istoria apocrifă, pretindea că intrase în posesia unor date ce l-ar fi putut interesa direct pe comandor. Astfel, de pildă, speculația în jurul aceluia neclar „răgaz” ce ar fi fost stabilit în seara zilei de 22 august, la palat, când generalul Gerstenberg se prezentase în audiență, de față fiind și doi generali români, dintre care unul avea să ajungă imediat prim-ministru... Între acești militari, bătrâni, aparținând altei epoci, „răgazul” putea să pară una din învoielile acelea patetic absurde ale legilor cavaleriești de odinioară. Gerstenberg fusese fățarnic. El căutase doar să câștige timp. A doua zi, chiar, își repezea *Stukasurile* asupra capitalei. După terminarea audienței cerute de generalul german – susținea Cavadia – generalul român, cel care avea să ajungă prim-ministru, ar fi zis, rămânând singur cu camaradul său: „Dar-ar Dumnezeu să facă o prostie!”, – adică Gerstenberg să facă prostia pe care avea s-o facă de fapt a doua zi – ruga neterminată presupunând o lichidare pe loc și fără scrupulele lor formale de șefi militari crescuți în școala de război a secolului trecut. Distanța lungă de capitală la care se afla atunci comandorul, interpretarea unor cuvinte anume lăsate neclare, și a căror valoare puteai să spui că se evaporase pe loc odată cu suflul rostirii, îngăduise ce nu era de îngăduit: decolarea cu bucluc a *meserșmiturilor*... A doua speculație a lui Cavadia, cine

știe cum înjghebată, avea aerul unei legende țesute pe un covor naiv, – o „imagine de Epinal”: regele, îndemnat în anii următori de foștii săi oameni politici refugiați în străinătate să întreprindă ceva, propunere himerică la care el le-ar fi răspuns cam în felul următor, după Cavadia: Domnilor... sau domnii mei, în sfârșit, eu sînt de părere că mai întîi cinstit ar fi să ne prezentăm într-o zi cu toții la frontierele României, să ne ridicăm politicoși pălăriile și să întrebăm cu respect Poporul Român dacă ne mai vrea...

Comandorul, dacă ar mai fi trăit, și l-ar fi auzit pe Cavadia vorbind astfel, după ce totul rămăsese definitiv și pentru totdeauna în urmă, ar fi zis, – el care nu credea, ca om vechi, decît în dinastia politehniciană a lui Lazare Carnot, organizatorul victoriilor din comitetul salvării publice: „Cumsecade băiat – i-ar fi spus el poate lui Cavadia, –, înțelept băiat acest Mihai; nu mi-aș fi închipuit că eu, inginerul Sumbasacu, voi pierde din cauza lui cinci ani buni de lucru din viață. “

Capitolul XI

BUNTHE VACCINA CÎINII SATULUI ÎN VALEA ÎNTINSĂ folosită ca izlaz și de unde, mai jos, ca la capătul unui jgheab uriaș, se zăreau casele țipător colorate ale

lipovenilor, înșirându-se pe malul lacului pustiu.

Chiril sosise la Jurilofca în urmă cu o săptămână, însoțit de Aurică, după o invitație mai veche a fostului căpitan de cavalerie ajuns prin intervențiile domnului Coriolan Indrea și ale Octaviei în această parte izolată a țării unde nervii oamenilor se liniștesc înaintea măreției bătrîne a locului. Era de presupus că aici știrile, evenimentele și înnoirile pătrunzând mai greu, un ins care nu cerea prea mare lucru de la viață putea trăi de capul lui, un cap, și el, care mai mult acceptă decît înfruntă viața. În afara pescuitului, „biblic, domnilor”, anunța Bunthe, – îndeletnicirea de veacuri a oamenilor acelora blonzi, blajini și bărboși, împinși de prigoane pentru erezia lor pînă la gurile Dunării, pe urmă și peste aceste guri, către țărmul Pontului Euxin, unde strămoșii lor pîrjoliseră cîteva civilizații, la al căror mormînt, după un mileniu și jumătate, ei se întorseseră la fel de zdrobiți de jocul aceleiași fatalități, – nu se întîmpla mai nimic...

Cumnatul lui Chiril avea la Jurilofca un coleg, bun prieten, domnul Sextil Manițiu, și i-l recomandase pe Bunthe ca pe un om vrednic pe care soarta îl silise să părăsească meșteșugul armelor, devenind agent veterinar. Era vorba de o detașare pe timp de un an. Bunthe, care lucra la menajeria circului din București, se văita că suferă de astmă. Nu mai suporta nici blana, nici duhoarea fiarelor și mai avea și o eczemă, cine știe cum luată de la sălbăticiunile pe care le îngrijea. Lui îi trebuia iod și aer, „aer sărat”; or, la Jurilofca, aer de acest fel se găsea berechet. Aurică, sufletist din fire, aranjase lucrurile, acționînd mai mult prin Octavia, sora lui Chiril, pe care Indrea o venera, deși tipograful avea să resimtă lipsa prietenului său din prizonierat. Iarna se apropia și ce s-ar fi făcut el fără serile lor lungi din strada Gabroveni, cu discuții atît de interesante, la care participa regulat și chiriașul de sus, strungarul Axente, retras ca un benedictin pasionat de tainele cunoașterii.

Bunthe avusese prevederea, sfătuit tot de Aurică, să nu renunțe la odaia lui din București. Îi trimitea prin poștă chiria lui Axente, care se învoise s-o achite lunar odată cu a lui, la *iale*. Tustrei puteau fi siguri astfel că minunatele lor seri nu suferiseră decît o amînare, avînd în vedere starea sănătății lui Bebe Bunthe. De altfel acesta o ducea splendid la Jurilofca. În scrisoarea adresată lui Aurică și lui Axente (în ordinea „Dragă Aurică și dragă Axente”), ca unor prieteni inseparabili, fostul căpitan de cavalerie îi chema la el ca spre pămîntul făgăduit: „Veniți, dragi prieteni — încheia el – să mîncăm pastramă veritabilă de oaie și să bem vinul sec de Sarica-Niculițel. Am de toate, și chiar pește. Ce-mi lipsește sînteți voi, iacobinii din strada Gabroveni, voi și scînteierea de gheață a nordului îndepărtat” etc., etc. Bunthe scria cum vorbea. Cu ortografia ședea el prost. Descifrînd scrisul dezordonat al misivei pe care Aurică i-o dăduse cu mîndrie să o citească, Chiril descoperise o greșeală nemaîntîlnită și de neînțeles – nici redactorul cu ilustrata lui de la Sighișoara n-ar fi făcut-o – pentru că și o greșeală trebuie să aibă o logică a ei. Cavaleristul scria: „v-oi iacobinii „, ciudățenie repetată și la „v-oi și scînteierea de gheață”, încît se mira cum absolvise Bunthe școala de cavalerie, presupunînd că ortografia avusese și ea acolo, cît de cît, un rol. Dacă eroarea nu se explica cumva prin însăși decăderea, dezorientarea sa treptată, așa cum încep să neglijeze decలాsații regulile igienei și orice preocupare pentru ținuta lor vestimentară. O frază mai pe la începutul acelei scrisori exaltate și care se referea la starea sănătății sale, boala de piele și astma, îi atrăsese însă lui Chiril atenția în chip deosebit. Era acolo o notă dezacordată. Ea suna ca frîntura neinteligibilă a unui comunicat de război anevoie captat din eterul (nepăsător la ostilități, îngăduind din cînd în cînd o transmitere confuză a mesajului:

Sper să nu primesc vestea unui diagnostic favorabil

nimicirii. Caut a bătători toate potecile frumoase pentru a sustrage psihicul de la dezordinea generală și a suda ruptura de comandament survenită...

Axente nu putuse răspunde invitației. El urma cursurile universității serale, deși avea timp și ziua, ca pensionar, dar așa era regulamentul, cu toate că setea de cunoștințe și nivelul său de gândire întreceau pe cele ale unui tânăr student beneficiind de o liniștită și temeinică ascensiune pe treptele tocite ale științei. Nici Aurică nu cunoștea motivul adevărat al „concediului neplătit”, luat pe neașteptate de Chiril. Aici astenia, cuvînt tainic, înăbușit, ca o bucată de pîslă absorbind orice sunet, explica totul. Tipograful se bucurase astfel că nu pleacă singur în Dobrogea și că acolo fiul său de suflet avea să mai prindă ceva forțe pentru zbuciumata viață bucureșteană. Bunthe îi instalase pe cei doi bucureșteni sosiți în vacanța lor neobișnuită la popa Calist. Localnicii spuneau că avuseseră noroc. Vremea era frumoasă, primăvărată. Soarele bătea ca-n aprilie. Asfodelele, care iubesc numai pămîntul bătrîn îmbibat cu cenușă ilustră și de glorie al Dobrogei, încercau din nou să răsară. Calist, păstorul lipovenilor, avea casa cea mai frumoasă și mai confortabilă, plină de cioburi de amfore, de păpuși de lut, de sfărîmături de marmură cu inscripții șterse, sau acoperite de licheni. El era și arheolog amator, umblînd toată ziua după vestigii pe care pămîntul dobrogean le scotea darnic la iveală la cea mai mică zgîrietură. Era, pentru cei doi proaspăt sosiți, și un mediu intelectual prielnic – avusese grijă să adauge fostul cavalerist – avînd în vedere nopțile apăsătoare, bezna de început de lume a locului, pe care doar o convorbire inteligentă și cu miez o poate învinge, presupunînd că renunți la gîndul basamacului local băut pînă la abrutizare. Aurică se ținea toată ziua după popa Calist, scormonind cu el pămîntul și aflînd fel de fel de lucruri în legătură cu credința lipovenilor, printre care și

acela că după calendar ei erau mai tineri decît restul omenirii cu vreo paisprezece zile, sau mai aproape de facerea lumii cu tot atît timp, din cauza hotărîrii lor de a nu se lepăda de vechea socoteală a zilelor, depășită de calculul astronomic. „Dacă o țiineți așa – glumise regățenește Aurică – peste zece mii de ani voi o să fiți în vară cînd noi o să fim în iarnă, n-o să ne mai înțelegem deloc.” Popa Calist spusese serios: „Numai Domnul știe cînd e vară și cînd e iarnă!” Sectă pribeagă... Între un hîrb dezgropat și altul, pe care le strîngea într-un sac făcut dintr-un rest vechi de plasă de pescuit verde și cu ochiuri dese, Calist îl inițiasse în istoria lor. Totul începuse la 1650 cînd patriarhul Nikon, sub țarul Alexei Mihailovici, le schimbase cărțile bisericești după un Sinod, a cărui dată ei o aniversau citind în cor psalmii fugii din Egipt. Fiindcă și ei, împotrivindu-se înnoirilor, încep să fugă, – o rezistență morală înecată în sînge, trecută prin flăcări. Slujbele lor primitive, după ritualul străvechi, se țin după miezul nopții pînă răsare soarele, dumnezeul pîgîn al marilor semînții... „Ce vă costa dacă rămîneați pe loc și intrați și voi în rînd cu ceilalți, care au fost oricum mai numeroși?” îl întrebuse, practic, Aurică. Popa Calist dăduse din cap fluturîndu-și palma prin dreptul feței ca atunci cînd ceva te împiedică să vezi bine, fără să zică nimic, iar tipograful înțelese că la el acesta era probabil cel mai energic semn al negării. Cel mai crunt îi lovește Petru cel Mare. Ereticii ajung, împinși din loc în loc, pînă la brațul de sus al Deltei dunărene, unde se opresc în peretele de stuf bălai ca și bărbile lor. Unde s-o ia ei, la stînga, la dreapta? *Peri-leva, Peri-prava?*... Însăși nehotărîrea asta a lor dă numele primelor două localități ale noii așezări; dar și aici simțind în spate răsuflarea rece a dogmei, se lasă mai jos către țărmul mării, mumă a surghiuniților... Astfel că satul lor de pescari însemna de fapt „mîhnire”, de la *Jurița*, trunchiul de bază al Jurilofcăi, dacă numele nu

venea cumva de la Jurba, o căpetenie, un patriarh bătrîn și înțelept al tribului. Nici „lipoveni” ei nu știau bine de ce se numesc. De la *liubov* – iubire?... De la Lipa, care era teiul, crîngul tînăr de tei unde se refugiaseră în Bucovina imperiului habsburgic și cînd lumea începuse să le zică, arătînd în direcția lor cu bărbia: „Ăia, bărboșii, fugăriții care stau în pădurea de tei”?... Biserica lor, clădită în 1895, puteai să te convingi, mirosea și acum a fîn și tei uscat din care ei făceau multe leacuri. Dar și templul ăsta al lor nu semăna cu nimic din ceea ce ți-ar putea trezi ideea unui loc de reculegere. El aducea mai curînd cu o sală de bal. Aurică și Chiril nu mai văzuseră o astfel de biserică. Decorată cu serpentine, cu lampioane de carton strident vopsite și cu flori de hîrtie creponată, roz, albastre, albe, cu scăunele și perne mici, colorate, ca de alcov, cu broderii de ață pescărească și pînzeturi cum puneau și în casele lor curate, sub icoane cu sfinți mai mult speriați și obosiți – o zestre, ai fi zis, un trusou de fată mare pregătindu-se de măritiș. Bunthe, care n-avea nimic sfînt, spunea, referindu-se la atmosfera aceea intimă și cochetă, pusă parcă numai pe petrecere, că lui, lăcașul, cînd intrase prima dată în el, i se păruse un adevărat local de garnizoană provincială, obsesie de burlac osîndit la singurătate, incapabil să întemeieze și el un cămin statornic și cinstit. În ziua cînd sosise în sat, primul lucru care îi atrăsese atenția fusese biserica aia a lor mare și țipător vopsită ca o sorcovă, aceeași impresie avînd-o și invitații săi, – cupola albastră ca sineala de clătît rufele, pereții galbeni ca lămîia cu brîuri cînd roșii, cînd verzi, un verde de brotăcel, ușile și ferestrele în ocră, culoarea Romei, avînd zugrăviți pe ele crapi albaștri, ca turla de tinichea și cu boturile căscate, cum fac toți peștii cînd duc lipsă de aer. Intrînd în amănuntele ritului, popa Calist îi vorbise lui Aurică despre ceea ce acesta avea să numească, foarte inspirat, „erezia ereticilor”, „sectele desprinse din

sectă”, niște ramuri și mai vechi și mai apropiate de natură decît partea credinței constituită în dogmă, fiindcă și aici începuse să fie una. Astfel erau cei ce prăznuiau „amestecul sîngelui” într-o anume zi, spre întărirea comunității, toți trebuind să devină, prin orbul amestec, surori și frați, abia atunci înfăptuindu-se condițiile pentru venirea împărăției cerești. Tipograful se cutremurase de groază aflînd că împerecherile întâmplătoare, la o anumită fază a lunii, aveau loc în cimitire, printre morminte, morții trebuind să fie și ei martori la această ștergere a oricărui semn de identitate a vieții. Popa Calist, povestind, ridicase la un moment dat mîna în semn de izbăvire: acest obicei păgîn și diavolesc fusese de mult stîrpit! Ceva, un rest al acestor rituri absurde, mai rămăsese. Calist recunoștea. De pildă, „strigarea femeilor”, care îi dăduse palpitații lui Aurică. La slujba împăcării, femei, și numai femeile, ele avînd mai vie în firea lor sucită imaginea stării din care omul s-a ridicat, încep să latre, să miorlăie, să geamă, să țipe, să se zvîrcolească pe jos, fiindcă diavolul e toate lighioanele la un loc prin care omul a trebuit să treacă pentru a ajunge unde a ajuns. „Zdielno!” strigă lumea dîndu-se în lături și privindu-le cum se tăvălesc, - „sînt făcute”, vrăjite, stăpînite de duhul necurat. Și-atunci, dar asta se făcea pe vremuri, înainte de război, preciza Calist, preoții cu cărțile lor și cădelnițele în mîini se apropie cîntînd și trec peste femeia ce urlă, călcînd-o la figurat, apăsînd-o fiecare, ușor, cu talpa, în trecere. O dată, la o strigare, fusese de față chiar episcopul lor, care avea automobil și mulți stupi de albine, iar femeia strigată, de demon și prin demon, se liniștea, trezindu-se ca după o întreagă viață urîță visată... Cel mai mult însă, lui Aurică, mare mîncău, îi plăcuse bucătăria alăturată bisericii, unde se țineau praznicele obștei. Era un șopron larg, încăpător, dat tot cu verde, nu de brotac, un verde sumbru ca sticla, cu

arcade de lemn frumos lucrate și cu o masă lungă terminată în peretele din fund pe care se afla agățată icoana sfintei Paraschiva, hramul bisericii trebuia neapărat să fie tot o muiere. Trei gropi cu ghizduri de piatră, adâncite într-o platformă de ciment, se umpleau cu bușteni aprinși, deasupra cărora fierbeau cazanele pentru praznicul obștei. Din cauza prigoanelor înseși, ce ar fi trebuit să-i risipească în toate unghiurile lumii, ei realizaseră tocmai lucrul spre care năzuiau și pe care persecuția crezuse că-l va nimici: sensul vieții în comun... „Un trecut de spaimă și flăcări nu se uită ușor, și noroc că nu se uită!, fiindcă, scumpi tovarăși, cine-și uită trecutul, îl va retrăi!, asta mi se pare a spus-o germanul Goethe”, – avea să exclame în aceeași zi spre mirarea tuturor, la pocroul lipovenesc, sorbind borșul pescăresc preparat în cele trei cazane, procurorul, sosit pentru anchetarea unei crime ce tulburase întreg satul. Crimă clocind în lumea lor rătăcită și care răbufnise târziu ca un abces adunînd în timp otrava violenței, fricii și tenebrelor unui subconștient înghesuit. O sectă consolidată de persecuție și care scosese deodată la suprafață, din ea, însăși imaginea samavolnicilor vechi îndurate. Procurorul avea să mai spună la praznic și alte lucruri interesante, de pildă despre biserica aceea a lor vopsită în toate culorile și pe care ceilalți o găseau caraghioasă, extravagantă, o construcție de iarmaroc. Ei bine, nu: acești oameni dornici de viață, sătui de dogme, anume își făcuseră lăcașul acela ca o casă de întîlnire laică și pașnică, – un salon, zicea doctorul Manițiu, bun parcă numai pentru baluri și chermize, plin de lampioane de hîrtie, de serpentine și de o mulțime de fleacuri și de găтели muieresti. Singurii care mai aminteau ceva din credința de altădată erau doar sfinții lor, și speriați și obosiți, închiși în icoane grele cu geam ce semănau cu niște racle de argint...

Era un mod curios de a aborda o crimă ca aceea care

aruncase deodată satul spre propria lui ereditate sumbră, blestemată să fugă, să nu-și găsească liniștea rîvnită de firea lor pașnică și apropiată de natură...

În acele zile pline de tensiune, de care Chiril și Aurică încă nu-și dădeau seama, cuprinși de înstrăinarea ce o aduce un loc nemaivăzut și cu obiceiuri atît de deosebite, Calist profita de cel mai mic răgaz ca s-o șteargă de acasă, luîndu-l în peregrinările lui de arheolog amator și pe tipograf, a cărui curiozitate de bucureștean o satisfăcu pe îndelete cu fel de fel de istorisiri ciudate. Chiril, în schimb, se împrietenise cu stră-strănepotul dinspre soră al popii, cu Izot, un copil de cinci ani și jumătate, care dădea răspunsurile la slujbă, cunoscînd pe de rost tot tipicul bisericesc și evanghelia, după ureche. În prima duminică, el îl auzise oficiînd la liturgia lor de noapte. Băiatul mo- țăia rostind frazele sfinte, ca un copil neglijat de părinți, silit să întîrzie cu mult peste ora lui obișnuită de somn, la un chef sau la o nuntă. În pauze, el se juca cu o pasăre mică de lut plină cu apă, un fluier de bîlci pe care îl ducea la buze făcînd să se audă în biserică un bolborosit muzical. Izot îi făcuse rost bucureșteanului de o undiță și pescuiau împreună. Băiatul se atașase din prima zi de Chiril. Nu era un copil pe care trebuia să-l răsfeți, ca pe ceilalți de vîrstă lui. Nici să te joci cu el, cu maimuțarelele oamenilor mari cînd ei vor să fie drăgăstoși cu cei mici și la nivelul lor de înțelegere. Vorbirea lui era surprinzător de matură și de ordonată pentru un băiețel de cinci ani. Atît că în tot ce spunea lipsea subiectul. La început, Chiril stăruia să afle despre ce era vorba în propozițiile acelea ale lui scurte, alcătuite numai din predicate, „S-a dus, dar se întoarce...”... „Cînd vine (iarna) vîjîie (vîntul).. O convorbire cu el era o veșnică șaradă. Chiril, văzînd îndărătnicia lui de a nu lămuri niciodată lucrul sau ființa care făcea acțiunea, de a lăsa subînțeles totul, nu mai întreba nimic, străduindu-se de fiecă dată să descopere

singur înțelesul fiecărei rostiri. Cu o seară în urmă, stînd amîndoi cu undițele în mînă pe malul lacului, Izot spusese privind pluta nemișcată: „Vine din cer și te caută”. Chiril rumega în cap aceste cuvinte misterioase ale băiatului, deprins să nu mai ceară clarificări inutile. Pluta lui Izot începuse să se miște cu putere. O roșioară se agățase; avea, o văzuse, pe cînd băiatul o ținea în sus, neaducînd-o încă la mal, cel puțin o jumătate de kil; o ținuse astfel în lumina roșie a apusului, vreo zece secunde bune. Rîdea de fericire. Solzii argintii ai acestui pește frumos croit străluceau. Gura, mică și rotundă, de femeie gingașă, grăsuță, împlinită, căuta spasmodic aer. Aripioarele purpurii zbîrlite își arătau arzînd adevărata lor culoare în amurg... Chiril nu mai văzuse amurguri ca la Jurilofca. Și nici copil care să se bucure atît de mult că a prins un pește și care să nu se grăbească să-și aducă la mal captura. Lacul mort se umplea de legendele Tiberiadei și de propozițiile lui Izot lipsite de orice subiect.

Abia după ce vraja primelor zile deveni obișnuință, intrară și ei, Chiril și Aurică, în ce se căznea Bunthe să le explice, obsesia satului, morunul...

Lacul era tot ce aveau cetățenii comunei, „oameni ai apei”. După întîiul război mondial, cineva se gîndise să le dea și lor pămînt, ca la toată lumea, dar ei refuzaseră, nu ne trebuie nouă pămînt, noi mîncăm pește, peștele e pîinea noastră, pe care Cristos l-a înmulțit.

Bunthe lucra la iuțeală. Dintr-un moment într-altul trebuia să sosească elicopterul care urma să aterizeze pe izlazul unde el se afla în mijlocul cîinilor. Valea întinsă, cu coaste mîncate, avea culoarea carierelor de piatră abia dezvelite. Calcarul ei roșcat mărea senzația de pustietate încordată a locului. Lacul lucea în soarele începutului de decembrie, vînat-albastru ca tabla de pe casă înainte de a o prinde rugina. Oamenii aduseseră cîinii legați de lanțuri, frînghii sau sfori, care cu ce

nimerise; unii erau biete javre tîrînd lanțuri groase, mai grele decît puteau duce, dar javrele acestea mai ales nu păreau supărate, ele înaintau vesele, mirosind cu obraznicie dulăii tăcuți și care din cînd în cînd își arătau colții fără să scoată vreun sunet. Stăpînii lor așteptau la rînd, foarte interesați. Era prima dată cînd asistau la o vaccinare de cîini, și aceștia căpătaseră deodată o importanță prin simplul fapt că individul chel, cam burtos și crăcănat, care era Bunthe, le vîra în blănilor jerpelite, pline de ciulini, cu smocuri de păr smuls în încăierări, un ac cît o undrea.

Chiril venea dinspre sat cu Izot de mîină. Soarele răs-pîndea radios o lumină pentru care se părea că încă nu fusese pusă la punct și ideea căldurii. De departe, el văzu ceea ce un altul ar fi crezut că e o turmă de oi scoase la păscut. Erau dulăii satului, o haită posibilă, dar care pînă atunci nu avusese ocazia să se adune într-unul și același loc. Izot tîra după el, ținînd în mîna în care nu ținea strînsă o parte din mîna lui Chiril, un fular de lînă rupt, răsucit ca o frînghie, la capătul căruia pășea cu un aer liber, deși era legat, un cățel alb cu pete galbene, o corcitură. Un vînt rece șuiera pe jos, prin iarba roșie și țeapănă. Chiril nu mai pomenise vînt care să te sfichiuie numai la glezne și nici o iarbă atît de aspră și elastică asemeni unui preș de cauciuc. Soarele o făcea să scapere în mii de nuanțe. Mergînd, el își văzu umbra proiectată înainte pe iarba aceea și pentru prima dată se gîndise ca umbra pe care o aruncăm noi pe pămînt ar putea fi de fapt propria noastră contradicție. Aerul mirosea într-adevăr a iod, cum îi trebuia lui Bunthe; un aer dens, hrănitor, alimentul îndrăzelii, cui i-ar fi venit, trăgîndu-l adînc în piept, să îndrăznească. Izot, cu părul lui blond pînă la alb ca al tuturor copiilor din sat, prunci născuți parcă gata moșnegi, spre înșelarea timpului, acesta să se ducă, să-i roadă, să-i învechească pe alții, aiurea, era foarte bucuros că își ducea javra acolo unde

trebuiau să se adune toți cîinii mari, recunoscuți de mult și temuți. Parcă ar fi mers la o comuniune. Fața lui era de o veselie ușoară, senină, așa cum trebuie să fie de fapt o veselie gravă, revărsîndu-se din adînc spre înțelesul ei din afară. Nici veselia aceea, aproape neomenească, Chiril n-o mai văzuse pe chipul vreunui copil. Ar fi fost fericit dacă acel copil ar fi fost copilul lui. Cățelul venea și el în urmă, liber, din ce în ce mai liber, pe măsură ce înaintau prin soarele luminos și prin şuieratul amenințător al ierbii. Nu l-ar fi legat; cîinele s-ar fi ținut după el, oricum, intra și-n biserică oprindu-se lîngă prag, știind că de acolo începea altceva, dar domnul doctor Sextil Manițiu dăduse dispoziție să se prezinte toți cu cîinii legați, că altfel nu-i primește și nu le dă chitanță de vaccinare contra un leu. Era de-a dreptul caraghios: un cățelandru de trei luni abia ținîndu-se în echilibru pe labele lui mici, și cu fularul acela negru de lînă răsucit în jurul gîtului ca o cravată.

Bunthe, văzîndu-l, zîmbi, după ce mai întîi schimbase un salut complice cu oaspetele de la București dîndu-și seama cît de absurdă fusese dispoziția superiorului său.

— Cum îl cheamă? îl întrebă el pe băiat, care nu mergea încă la școală.

— *Pește*, răspunse Izot.

— Ce fel de nume de cîine e ăsta, *Pește*? se miră Bunthe, între o injecție și alta, dar nu mai apucă să afle explicația, începuse să se audă hureitul elicopterului.

Autoritățile, comandantul miliției locale, un activist de la raion, veterinarul-șef și reprezentantul presei regionale își făcuseră apariția pe izlaz într-un *jeep*. Criminologul rămăsese în sat cu ceilalți.

Elicopterul militar, ceva nou pentru localnici, se așeză pe pămînt cu prudență încercîndu-i mai întîi tăria și stîrnind un nor de praf însoțit de un zgomot de tinichele care se mai auzi mult timp după ce motorul se opri: cutiile goale de conserve plimbate de curent și care pînă

atunci zăcuseră nevăzute în buruienile izlazului.

Oamenii cu cîinii legați ședeau aplecați să nu-i ia vijelia și ei continuară să stea astfel, ridiculi și speriați, și după ce elicea în cruce își încetă turația. Din mașina puternică și care era capabilă să iște ea singură un uragan, ieși în sfîrșit, spre decepția generală, un civil, un simplu civil, îmbrăcat ca la oraș. Lucru nemaipomenit, față de ceea ce imaginația presupune sau inventează, cînd e vorba de un personaj înzestrat cu puterea de a decide, pedepsi ori ierta, noul venit coborînd din elicopter ținea pe braț o umbrelă strîns înfășurată. Singurul semn al puterii, oricît scormoniră ochii celor de pe izlaz, se dovedi a fi acest instrument demodat, făcut să te apere de ploaie, inutil avînd în vedere vremea frumoasă. Toți se așteptaseră să vadă apărînd un ins deosebit de impunător, pe măsura zgomotului greoi și dominator al mașinii și a sarcinii sale de procuror de la centru. Spre ei, pe izlazul tresărind de vîntul rece și scund ce bătea prin iarba sărată, venea un bărbat elegant îmbrăcat, cu un mers drept și sigur, și toate amănuntele fizicului său și ale îmbrăcăminții se dezvăluiră treptat în raport cu distanța care se scurta încet. Era ca și cum procurorul ar fi ținut să se facă înțeles ori cunoscut încetul cu încetul, înainte de a da mîna și de a vorbi cu ei, astfel încît, în acest moment al primului contact, ceva din personalitatea lui să se fi arătat fără alte explicații... Aurică pretindea că el ar fi trebuit să-l recunoască imediat după mers, de departe, și să gîndească pe loc: *Coloana vertebrală este un monument al naturii*. Era – Chiril depunea mărturie – o înaintare dreaptă, frumoasă, îngîndurată, dînd impresia că duce o povară invizibilă, reușind sau cel puțin străduindu-se cu succes să stea necurbată. Cînd ajunse în dreptul celor de pe izlaz, la o distanță potrivită care să nu-i oblige glasul la nici un efort, noul sosit rosti pentru toată lumea: „Am onoarea să mă prezint, sînt procurorul

Avram Pandulescu...". Izot, care își ținea cățelul în brațe încă de la aterizarea apocaliptică a elicopterului, spuse tare și cu entuziasm copilăresc: *A venit!* — toți îl auziră, dar nu-i dădură nici o atenție, în afară de Chiril care îl proteja, acoperindu-l cu un braț.

Prezentarea fusese inutilă; cel puțin pentru Aurică, acum că-l avea, pe cel ce venise, în față. Inima lui călită în nordul înghețat bătu mai tare recunoscându-l pe fostul său camarad de captivitate. Îmbătrânise, dar arăta mult mai bine decât în urmă cu doisprezece ani. Și nu erau numai *doișpe*. Tipograful putea să jure că trecuse un secol. Fostul căpitan de cavalerie Bunthe căzuse prizonier în aceeași zi cu Pandulescu, dar nu stătuse niciodată în același loc cu el. Avram Pandulescu, ofițer eminent, genist, împărțise pâinea lagărului cu „sergentul cartograf Ionescu Aurică”. Ce știa despre el Bunthe, știa din poveștile tipografului, însă fostului cavalerist începuse să i se pară de la o vreme că tustrei fuseseră nedespărțiți, pînă în 1945, anul eliberării, și chiar avea impresia că-l cunoscuse personal pe Pandulescu, atît de vii și de amănunțite erau evocările prietenului său. Cînd ei doi nimeriseră în același loc, Pandulescu plecase în altă parte, era ca un făcut, parcă genistul ar fi ținut morțiș să nu dea ochi niciodată cu cavaleristul. Ei urmăriseră uimiți gestul atît de plăcut și de distins cu care Pandulescu își ridicase de pe cap pălăria, ținînd-o sus, cu respect, cît ai număra cam pînă la cinci. Această purtare aleasă intimidă mai mult decât prezența sa de om al autorității. Dovada lui de politețe bine marcată făcu ca toată lumea din jur să pară deodată troglodită. Putea să nu fie decît politețea studiată a funcționarilor superiori de la centru cînd vin în contact cu autoritățile provinciale, deși în ea nu se simțea nimic chinuit, întreaga fizionomie a procurorului trădînd, dimpotrivă, un acord desăvîrșit cu purtările sale. Aurică însă știa din prizonierat teoria lui Pandulescu, și el recunoscuse această

teorie cu emoție și cu mîndrie ca pe o iubită de mult pierdută, o aventură unică, definiția dată de ofițerul genist pe un ger de minus cincizeci de grade, – din cauza gerului n-o uitase și a nopții albe feerice, se aflau în perioada nopților albe: „Coloana vertebrală omenească este cel mai grandios monument al naturii”. Aici Chiril avea să observe frapanta asemănare, ca ținută, dintre procuror și comandorul obsedat de rezistența materiei, a cărei înmormîntare el o mai purta proaspăt întipărită în minte; asemănare ce spori în ceasurile următoare, auzindu-l pe procuror și cum vorbea. El și comandorul erau cam aceeași generație, poate că se și întîlniseră într-o zi, generația puțin fantastică în rigoarea ei universitară și care credea în „valorile umaniste”, vorbele cele mai vagi și mai lejere și la îndemîna oricui, în acel ideal ce pare mereu desuet, smuls și crescînd iarăși, reapărînd în altă epocă, și mai tînăr și cu o insistență incomodă, așa cum un individ dat afară pe ușă îți intră din nou în casă pe fereastră, cu cererea lui — ideal dîrz doar prin candoare, veșnic însoțit de practica îngustă a vieții cu un rînjit sănătos. Aburii răsuflării lui Pandelescu pe temperatura aceea de minus cincizeci prefăcuseră cuvintele lui în mici bile de gheață adăugate reverberațiilor extremului nord. Cercul polar, el însuși, recunoscuse în cel ce vorbea cu țurțuri în barbă, parola, semnul identității omenești. Averele ei cîștigată printr-o șiră a spinării bine antrenată, printr-un mers nici trufaș și nici laș; arta de a umbla firesc și drept în picioare, fără să ai aerul că o faci cu tot dinadînsul, ascunzînd cine știe ce mizerie sau panică lăuntrică. De aceea, Pandelescu mergea mult pe jos, fără să se plîngă, și era de presupus că și înainte și după experiența războiului, el se ridica în două picioare ori de cîte ori i se iva prilejul, chiar și înaintea celui mai neînsemnat ins, numai ca să-și păstreze antrenamentul sau să-i ofere celuiilalt șansa, ideea de a fi om, semnul, parola aceea de recunoaștere

a umanității oriunde s-ar găsi ea. Asta nu prea mergea cu ierarhia militară. Pandelescu însă susținea că el era un rătăcit în câmpul armelor și că vocația sa adevărată fusese dreptul, pe care îl studiasse, așa că acum, măcar, se putea spune că se afla pe drumul potrivit.

Era un bărbat de cincizeci de ani, foarte slab și uscat. Cît își ținuse ridicată pălăria, i se văzuse părul alb, frumos tuns, cu cărare într-o parte, îngrijit pieptănată, ceea ce îi dădea un aer de tinerețe, ca al unui student încărunțit peste noapte. Avea și o mustață mică și albă pe fața palidă, osoasă, cu ochii cenușii, foarte clari și atenți. Trenciul gri, ca perla, pălăria la culoare, pantalonii cenușii, postav englezesc, cămașa albă scrobită, cravata argintie, totul dădea impresia unui fluture gingaș de zi rătăcit în ținutul acela aspru – în orice caz el părea un ins ajuns mult prea repede, cu o viteză prea mare, într-un mediu contrar existenței lui alcătuită din cărți, din legi și din cuvinte trainic legate între ele. Un singur om din sat, ca distincție, ar fi putut să-i facă față, să stea lângă el fără să se rușineze. Popa Calist. Înalt și uscat, roșu în obraji, cu o cămașă de în strînsă de un brîu de lînă verde, cu un ciucure mare atîrnînd pe șoldul stîng, cu părul lung și alb legat la ceafă într-un coc subțire, prins cu un fir de lînă, culoarea brîului, și cu pălăria lui de pai șocolatie. Popa însă lipsea, rămăsese în sat cu criminologul. Aurică și Bunthe se apropiaseră între timp întrebîndu-l pe procuror dacă nu cumva *el este chiar domnul Avram Pandeleescu*, din anii aceia pe care dumnealui nu se poate să-i fi uitat. Neașteptata reîntîlnire

se păruse lui Aurică mai convențională decît sperase el în prima clipă. Procurorul făcuse o excepție, explicînd: „Milităria-i frumoasă, dar m-am lăsat de ea, la cincizeci de ani, dacă nu ești general, părul alb nu-ți șade bine sub chipiu – eu cred că războiul cu delictele omenești va fi mai lung, e în orice caz un conflict mult mai interesant

pentru societate...”

Lumea din jur ascultase cu religiozitate toată explicația aceasta, iar cei doi bucureșteni mai bătrâni care veniseră acolo cu al treilea, mai tânăr, crescură deodată în ochii tuturor.

Cîinii lătrau, ținuți legați de stăpîhii lor, unde-i lăsase Bunthe. Procurorul se interesă de ce fuseseră strînși acolo, doctorul îl lămurise, pe urmă procurorul spuse „foarte frumoși cîini, mie îmi plac cîinii de la țară, ce păcat, ce păcat, odată a trebuit să împușc cu mîna mea unu, turbase”...

Comandantul miliției locale îl invitase pe procuror să ia loc în *jeep*; el răspunsese că preferă să meargă pe jos, să se mai dezmoștească, și porniră cu toții spre sat.

Mergeau discutînd prin iarba dobrogeană, dură și rezistentă, făcută să acopere temple de marmură, urcară un dîmb și pe creastă procurorul se opri încîntat, privind lacul.

— Autoritățile reclamă morunul – vorbea omul de la regiune – care ca orice bun din ape și din subsol trebuie să fie al statului, nemaivorbînd de ce este la vedere, de ce se află la vedere... aici totul e al tuturor și al nimănui...

— Bogății avem în subsol, în apă, în aer – adăugă școlărește reprezentantul presei regionale –, proprietatea de stat le înglobează pe toate...

— Dar pînă unde poate să meargă și ideea asta de proprietate? se întrebă parcă singur, ironic și de la o mare distanță, omul legii, sprijinindu-se în umbrelă și contemplînd lacul care sclipea mort în soare. Spre adîncul lucrurilor, ea devine absurdă, mai spuse, visător.

— Asta e, că trăim prea la suprafață! se auzi o voce care, în atmosfera plină de respect a celor din jur, putea să pară ușuratică și impertinentă, cuvinte ce avură asupra procurorului un efect neprevăzut. El se trezi pe loc din reveria lui, căută în jur glasul, și, cu un fel de fler

profesional, îl descoperi numaidecât. Întinzînd scrutător o mînă șovăitoare, ce părea ea însăși că mai caută, cel vizat făcu un pas înainte, tîrînd în această mișcare și copilul bălai prins cu amîndouă brațele de brațul lui, ca-n fața unei primejdii:

— Chiril Merișor, se recomandă el cu îndrăzneală.

Procurorul îl privi cu ochii puțin aburiți ai celor ce nu văd bine și care nu se decid să poarte ochelari.

— Al dumneavoastră e copilul? se interesă el patern, încercînd să-l mîngîie pe creștet pe Izot, care se feri cu sălbăticia copiilor de la țară, ascunzîndu-se în spatele prietenului său mai mare.

Aurică interveni și explică lucrurile, spunînd că ei se aflau în vacanță și dădu amănunte mai mult decît era nevoie în împrejurarea de față.

— Vacanța în decembrie e ceva original, foarte original și odihnitor - îl întrerupse amabil procurorul - vom discuta, vom avea plăcerea să discutăm, după ce ne vom face datoria. Auziți!... Un sat frumos ca acesta să producă perturbări în sistemul gospodăriilor colective, numai din cauza unui morun!

Reprezentantul presei regionale, tînărul zelos care nota tot timpul ceva într-un carnet cu pătrățele, din acelea pe care se fac de obicei socoteli, declară categoric, în loc să întrebe, cum procedează mai toți ziariștii din lume, fericiți cînd reușesc să pună și ei măcar un băț în roată:

— Morunul este indiscutabil al statului nostru socialist!

— Vom vedea, vom vedea, tergiversa politicos procurorul mereu cu ochii în jur, ca și cum pe el l-ar fi interesat deocamdată doar peisajul.

Și întreg grupul punîndu-se în mișcare spre sat, ancheta începu ca din nimic și din mers. Despre altceva dealtminteri nici nu se mai putea vorbi.

— Eu mi-am dat seama de la prima ochire cum stau

lucrurile - spunea comandantul miliției locale - și că babele, aceleași babe care, cînd a apărut în sat radioficația, au bombardat cu pietre cutiuțele de lemn, și care baraseră drumul - eu mi-am dat seama că popa le trimisese, popa Calist. Erau ca un comandou special al lui. Mi-am dat seama după felul cum se ruga de ele să se ridice de jos, și cum le certa, de plan, l-am văzut cum le făcea cu ochiul... Popa zice, veniți și luați morunul, dar în secret el adună babele din sat și le instruiește ce să facă. Cînd autoritățile trimit camionul să-l care, ele barează drumul, se întind pe jos, pe șosea. Popa se face că le muștră, și asta de față cu oamenii legii, le ceartă că nu-i frumos ce fac și că să se dea la o parte, să lase autoritățile să-și facă datoria. Dar el este înțeleș cu ele, e clar. Se telefonează la minister, intervine miliția călare... Babele nu se lasă. Noi umblăm cu mult tact, n-am mai pomenit așa ceva și, avînd în vedere vîrsta eroinelor, ca să mă exprim așa, nu luăm măsuri violente.

— Foarte bine faceți! exclamă procurorul, înviorat de aerul tare și de măreția priveliștii, foarte bine faceți, repetă jovial, și sărind și punînd frînă cu piciorul, ca un excursionist, începu să coboare dîmbul, spre satul cu case țipător colorate adunat într-un golf al lacului.

Ceialți îl însoțeau cu o voioșie de subalterni. Totul începuse cu bine.

— Și totuși, legea e lege - stăruia comandantul miliției ținîndu-se după el - morunul e al statului, chit că în acest caz, avînd în vedere și crima, lucrurile sînt mai complicate. La colectivizare știți ce-au făcut?...

— Ce? întrebă procurorul cu același aer distrat.

— Au dat cu pietre în megafoane...

— În megafoane? îl privi uluit Pandelescu, întor- cîndu-se.

— În megafoanele instalate pe capota mașinilor cu lămurirea.

— Foarte bine au făcut! aprobă procurorul. Eu găsesc

că e perfect normal, și notează că oamenii de pe aici nu țin la pământ.

Comandantul miliției îl privea cu gura căscată.

— Cu oamenii te lămurești privindu-i ochi în ochi. Cine a avut ideea idioată cu megafoanele? Aici trebuia inteligență, nu mijloace tehnice.

— Așa a venit dispoziție...

— De unde?

— Ordonăți?! lipi călcîiele reprezentantul forței executive locale.

— Nu... nimic, făcu Pandelescu, mă gîndeam cum e posibil ca niște oameni care toată viața au ascultat de ordine și căroră aceste ordine li s-au impus cu sila, să înțeleagă, explicată de o voce lipsită de orice fizionomie omenească, avantajele pămîntului lucrat în comun. Legea, spui dumneata! exclamă el deodată ajungînd la teren plat. Cînd ne convine, o facem din fier, cînd nu, din cocă, putînd lua orice formă... A! bun! făcu reînnođînd un fir lăuntric, scăpat... Noi știm că legea o ia cu mult înaintea oamenilor, sau nu, mai corect, oamenii o iau înaintea legii, societatea, mă rog, relațiile sociale, deci ea, legea, rămîne de fapt în urmă. Orice lege creată la un moment dat. Lucrurile nu stau, evoluează și dacă legea s-ar păstra cu ele într-un raport strîns, legea nu ar mai fi lege, ar fi și ea un fapt de viață, curgător, schimbăcios ca oricare altul, deci – monologa el, dus, pierdut – fără autoritate. Pentru că autoritatea e totdeauna ceva fix, înghețat într-un anume sistem și comportament, de aceea teama asta a oamenilor de tot ce e autoritate, nu-i așa? putem să vorbim deschis, lăsînd la o parte ceea ce ea constrînge sau amenință direct, în libertatea naturală a individului; de aceea și umorul și ironia, mă rog, ca o răzbunare a existenței libere, gîndiți-vă cîte comedii s-au scris cu polițai stupizi etc., etc., eu, personal, fiind de fapt tot un polițai, nu mă supăr... Eu merg mai departe și spun că la noi, de

exemplu, un general mai curînd acceptă o critică decît un locotenent de miliție în exercițiul funcțiunii – mă scuzați, se întoarce el spre comandantul miliției locale, nu-i vorba de dumneavoastră – asta e, nu mai vorbesc de situația cînd acest locotenent se află la o bună distanță de autoritatea centrală, în general mai suplă, mai inteligentă, cu o cunoaștere a oamenilor mai bună, fiindcă un oraș mare obligă totuși la o cunoaștere mai nuanțată... După mine, autoritatea adevărată ține în primul rînd de cunoaștere și de exemplul personal, pe urmă vine și legea ca o emanație, concretă, a conștiinței, cu tot ce are ea în sine, relativ sau interpretabil. Să vă spun un caz... Un nor greu de grauri trecu în zbor razant pe deasupra lor ca o ploaie de alice trasă dintr-un tun. Iarba pe care se opriseră era metalică, bătea în toate culorile, iarbă dobrogeană de sărătură. Chiril o călca, stînd pe loc, între ceilalți, care reacționau față de vorbitor cu o promptitudine mecanică, strîngîndu-se, răsfirîndu-se în jurul lui sau încremenind deodată, cînd el se oprea perorînd – știința procurorului avea proprietățile magnetului. Chiril, apăsînd cu talpa iarba încîlcită, elastică, se gîndea la fuga lui nerezonabilă, dictată de instinct. Alt loc mai bun nu găsise!... Era ca un urmărit care, căutînd un ținut cît mai sălbatic și mai neumblat și mai departe de conflictele omenești, nimerește printr-o bruscă, fantastică accelerare a timpului, chiar în sala propriului său proces, unde toți îl așteptau, și numai el mai lipsea...

Dar Pandelescu își reluase mersul și vorbirea atît de densă și de încărcată de sensuri în raport cu locul acela pustiu, neobișnuit cu raționamentele și cu subtilitățile omenești.

— O dactilografă, o biată fată amărită – continuă el să povestească însoțit de respectul celorlalți, datorat în egală măsură funcției și lucrurilor nemaiauzite pe care le

relata ușor și cu plăcerea celui ce știe că nu și-a plictisit niciodată auditoriul – a vrut să avanseze într-un post de secretară. S-a dus la un ștab mic, care în schimb i-a cerut să se culce cu ea. I-a făcut un copil. Postul era dat alteia mai de mult; fata s-a dus la minister, la alt directorăș, și ăsta i-a făcut și el un copil, așa că femeia făcuse cu Autoritatea doi plozi...

Aici toată lumea rîse sincer. Numai Chiril părea distrat, absorbit.

— Ei, și această femeie – urmă procurorul împins cu elan înainte de acel rîs sincer și voios, ca de un vînt prielnic, stîrnit la timp – era în stare să pornească singură o răscoală și ar fi avut perfectă dreptate. Pentru ea, Autoritatea era ceva laș, abject și abuziv. Să nu uităm, să nu uităm că admirabilul drept roman a fost făurit în plină sclavie, drept ale cărui frumoase sentințe le respectăm și azi ca și cum în subconștientul, în depozitul cel mai bine ascuns al conștiinței noastre încă ar mai dăinui un rest de sclavie. Ceva, ceva din sclavii de odinioară desigur că a rămas în noi, după cum a rămas ceva și din nobili, numai că totul s-a deghizat. Ce înseamnă, azi, în zilele noastre, a fi servil? Condiția juridică a sclavului a fost abolită, desigur; dar consecința ei sufletească a rămas. O lege o poți schimba într-un ceas. Consecințele unei legi aplicate secole întregi sînt infinit mai greu de modificat...

— Eu mă mir cîteodată cîtă dreptate am, vorbi deodată cu multă familiaritate Aurică. Toți îl priviră curioși, ca pe un nou sosit, deși tipograful nu lipsise o clipă din alaiul procurorului. Da, spuse el, asta-i ca o boală, să ai mereu dreptate. Te saturi.

— Cum?! pufni cu o superioritate reținută Pandelescu spre fostul său camarad de captivitate.

— Vreau să zic că un om puternic n-are nevoie de dreptate. De dreptate au nevoie doar oamenii de rînd.

— Asta o spuneau și sofiștii greci, observă Pandelescu.

— Cu atît mai bine, cu atît mai bine! se grăbi Aurică. Un om puternic, neavînd dreptate, dă totuși impresia că o are, și de aceea în general lui nici nu-i pasă dacă are sau nu dreptate. În situația asta, el e mai liber, nu se încurcă și cîștigă timpul pentru a acționa...

— Normal, zice procurorul, dacă admitem faptul că legea este forța. Dar noi... noi... nu-i așa... uite, revoluția noastră!... Revoluția noastră tocmai asupra acestui punct acționează sau trebuie să acționeze: legea care apără interesele celor mulți contra dreptului natural al forței brutale. Comunismul luptă împotriva instinctelor primitive, deci prima lui grijă va fi eliberarea de orice abuz sau constrîngere bazată pe forța oarbă și cinică. În comunism, omul va trăi în sistemul său echitabil de legi asumate în deplinătatea conștiinței, ceea ce va fi ca o a doua natură a sa. În ziare se scrie că noi stăpînim natura, deși „a stăpîni” e încă un gînd feudal... Eu însă cred că în primul rînd omul se cuvine să fie stăpîn – dacă alt termen nu găsim – pe această a doua natură a lui, care sînt legile asumate.

Aici procurorul tăcuse. Ceilalți îl urmau gînditori.

Satul îi primi curat ca de sărbătoare, cu lumea la porți. Procurorul nu mai văzuse case atît de frumos vopsite. În galben, albastru și verde și se oprea des în fața lor minunîndu-se. Criminologul și ceilalți, cu popa Calist în frunte, se aflau în curtea bisericii, unde se pregătea masa de prînz, într-un șopron, unde se țineau de obicei praznicele sau pocroul. Morunul fusese răstignit, bătut în cuie, chiar pe gardul care împrejmua biserica, vopsită și ea de sus și pînă jos în toate culorile. Peștele, care stătuse două zile în soare, se împutîșise și acum zăcea la marginea satului învelit cu o prelată.

Criminologul era un om de vreo patruzeci de ani, gras, blond, cu ochi mici, albaștri și cu un termos prevăzut cu o curea, pe care o ținea în bandulieră, ca pe o armă, și în care avea – Bunthe crezuse că borviz – pe

urmă văzuse că era cafea cu care criminologul trata gentil pe toată lumea.

Procurorul îl cunoștea bine pe criminolog de la București. Văzându-l, acesta se ridică de la masa lungă de scîndură, pusă pe opt țărushi, cu icoana sfintei Paraschiva agățată pe peretele de la răsărit al șopronului, își deschise larg brațele, după ce își împinse spre spate termosul, și-l îmbrățișă ca un urs.

— Întîi mîncăm, să prindem puteri, zise el, foarte bine dispus și încîntat de întîlnire. Avem peste proaspăt, tot ce vrei, nu-i voie, știu, dar nu sîntem noi ștabi? — și începu să rîdă gros cu gîlgîituri ca oamenii cu o fiziologie puternică.

Popa Calist supraveghea serviciul. Femei bătrîne apărură cu blide, oale și sticle.

— La anul să ne chemați la pocrou, să vedem și noi cum e, îi spuse popii criminologul care stătea în capul mesei, neîncăpînd pe banca de pe lături, o scîndură pusă tot pe niște țărushi înfipti în pămînt.

— Chemăm, chemăm, răspunse acesta vesel vorbind stricat românește și cu ochii pe sus, spre ce trebuia să mai vină.

— Dumnealor s-au culcat în drum, cînd a venit camionul să ia morunul, îi șopti peste masă procurorului comandantul miliției, arătînd cu capul spre bătrînele care serveau. Criminologul însă ridicase paharul în care lucea un vin limpede, ruginiu, și se apucară cu toții să mănînce liniștiți, ca și cum s-ar fi aflat într-o simplă excursie. Procurorul și criminologul nu băuseră decît un pahar. Ceilalți, încălziți de vin, se roșiseră la față și începuseră să vorbească mai tare. Bunthe, cel mai des ciocnise cu popa Calist.

— Domnule procuror, strigă el tocmai de la celălalt capăt al mesei, ca un nuntaș, îmi pare rău că nu ne-am cunoscut atunci, nu'ș cum s-a făcut. Eh, ce să-i faci! Dacă vă cunoșteam, sînt sigur că drumul meu... în

viață... în drumul vieții, ai nevoie de o bază... să pui bază, pe cineva, să ai în față un exemplu... să ți se facă rușine de un om, măcar de unu. Eu toată viața n-am avut înaintea nici un exemplu personal... exemplul meu au fost caii, care, se știe, sînt animalele cele mai supuse din lume. Nu nobile, cine zice aici nobil nu cunoaște. Nobil e cînd nu te supui oricui... cînd nu înghiți orișice...

Procurorul asculta cu atenție, cu amîndouă coatele pe masă și cu bărbia sprijinită în palmele suprapuse.

— Dar ce voiam eu să zic de fapt, se opri Bunthe dezorientat...

— Că nobil e cînd nu înghiți orișice, îl ajută prompt Chiril care ședea alături, cu Izot.

Izot rîse, să lăsă jos de pe bancă sub masă și-i dădu ceva să mănînce cățelului său de care nu se despărțise nici un moment.

— Da, reluă fostul cavalerist, adresîndu-se din nou procurorului. Dumneavoastră, care ați văzut atîtea, puteți să ne spuneți de ce e atîta rău pe lume, cînd lumii i-e mai bine, cînd e bine, cînd triumfă, vreau să zic, binele... Uitați, domnul Chiril Merișor... și încercă să-l atingă peste rînd cu brațul pe Chiril, care se roșise deodată, simțind îndreptată asupra lui privirea fină și aburită a procurorului, care probabil înregistra acum și amănuntul că el care spusese mai înainte: „Asta e, că trăim prea la suprafață”, roșise. Domnul Chiril Merișor – nu se lăsă Bunthe, – băiat cult și eminent, susține invers decît Rousseau, că omul se naște rău și că societatea îl educă, îl face bun, cît este posibil, desigur... Personal, eu nu cred. Dați-mi voie să mă îndoiesc...

Chiril deschise gura să adauge ceva. Procurorul însă i-o luă înainte.

— Perfect, perfect, – spuse satisfăcut – astea sînt și ideile noastre. Interesant ce susține băiatul!... Dar eu zic să mai gustăm un pic din aceste bucate atît de alese, și, privind spre bucătăria rustică unde babele se agitau,

recită ca o rugăciune: „Acolo domneau slujnicele, în alchimia legumelor, cărnurilor, fructelor și zgrâciurilor de oase, vrăjitoare misterioase cu lingurile lor enorme de lemn...” ... Sînt versurile unui poet grec modern – explică el – versuri care mie îmi plac pentru concretețea lor, literatura bună te ajută în muncă...

— Foarte frumos! aprobă Chiril foindu-se pe bancă, încurajat de vinul băut, tare și sec, vin de nisip.

Izot, care ațipise cu capul rezemat pe umărul lui, se trezi la această mișcare și murmură vesel:

— Va privi și nu va vorbi... apoi recăzu în somnolența lui copilărească.

— Așa e! strigă Bunthe bine dispus.

— Să trecem la subiect, propuse criminologul, și punînd pe masă termosul, începu să împartă cafele. Să dăm cuvîntul domnului Manițiu – dumnealui cunoaște bine oamenii de pe aici, a trăit între ei, cunoaște cazul. Povestiți.

— Ifrim, ucigașul, – începu viori Sextil Manițiu, și după ușurința cu care atacă subiectul se putea deduce că povestise de nenumărate ori împlinirea – avea un copil de 15 ani. După ce i-a murit nevasta, el s-a însurat cu una mai tînă, care avea 32 de ani, cu zece ani mai tînă, și băiatul i-a spus într-o zi tatei că maică-sa asta vitregă a venit în patul lui și l-a mîngîiat, a vrut să se culce cu el. Bărbatul a omorît femeia. A fost închis, după cum știți. Pe băiat l-a luat unchi-său, fratele lui taică-său, care avea două fete.

— Ce vîrstă? se interesă criminologul.

— Păi... una de optîșpe, ai' laltă... cît să fi avut?... Eu cred că douăș-unu, că era măritată. Mai e ceva?...

— Nu, continuă, îl îndemnă criminologul sorbindu-și vinul.

— Și ăștia ședeau cu toții în aceeași casă, iar Astariuc, băiatul lui Ifrim, dormea într-o odaie cu femeile. Unchiu-său și bărbatul Amfilofiei, cea care avea 21 de ani, erau

plecați la Tulcea. Astariuc spunea că-i e frică să doarmă singur și se rugase de verișoarele lui să-l primească în odaia lor, căci visa urât și se speria. Noaptea, Astariuc a intrat pe furiș în patul celei măritate, ailaltă dormea între ei în mijloc pe un pat pliant de aluminiu lăsat în casa lor de un pescar amator din București care vine toamna la ei să pescuiască; s-a strecurat va să zică în patul Amfilofiei, și asta a țipat; cealaltă, Natalia, așa o cheamă, a sărit și ea și l-a văzut pe ăsta, pe Astariuc, în patul Amfilofiei; Amfilofia țipa cu mâinile în cap, cu ochii scoși din orbite, nu se mai oprea. Ea zicea că mai întâi a crezut că e soră-sa, că uneori dormeau împreună, când bărbații lipseau noaptea și că pe urmă ea a simțit ceva, cum ai băga în pat o capră, chiar așa a spus, – un animal aspru, sau dracu' știe cine, așa că lucrurile au fost luate de la capăt. Când am auzit povestea, că Astariuc, așa și pe dincolo..., când povestea a ajuns în gura babelor care s-au opus autorităților... din cauza morunului..., când una din ele, nu mai mi-aduc aminte care..., Platonida, Axenia, Paisia... că toate au nume de călugărițe, deși astea sînt numele lor bune de botez, – a zis, punînd de la ea, că nora lui Ifrim, Amfilofia adică, ar fi spus că simțise în pat și miros de pucioasă, mie mi-a venit ideea că treaba e mai încurcată decît părea ea, și ce a mai contribuit la asta a fost și faptul ciudat, neobișnuit, pe care mi l-a relatat învățătorul ca pe un caz unic. Astariuc ăsta nu știa să numere sau refuza să numere de la 13 la 17...

— 14, 15, 16... se trezi vorbind tare Izot.

Toată lumea tăcu.

— Ce-a spus... ce-a spus? întrebă criminologul.

— A indicat cifrele care lipseau, tălmăci Chiril.

— Ciudat copil! exclamă procurorul, contemplîndu-l cu multă luare-aminte.

— E văr cu Astariuc, întregi domnul Sextil Manițiu. Tații lor sînt frați! Nimic nu poate ieși mai diferit decît

din doi frați buni, de același sânge... Așa că, la Astariuc, cum spuneam, asta era o țicneală. De ce tocmai de la 13 la 17?

Criminologul ridică mîna, ca și cum ar fi cerut să vorbească. Manițiu se opri. Celălalt, răzgîndindu-se, îi făcu semn să continue.

— Pe mine, știți, mă interesează și psihanaliza, reluă doctorul. Procurorul aprobă tăcut ca și cum ar fi fost vorba de ceva de la sine înțeles. Eu, care aici sînt doctor și de animale, l-aș fi mirosit. În sfîrșit... Astariuc e un debil mintal și infirmii ăștia morali au o dorință sexuală precoce. Nevoia de tandrețe pe care o astîmpără curiozitatea inteligenței, întrebările vîrstei se transformă, se strecoară la ăștia în partea de jos a trupului, e revanșa lor...

Chiril se gîndea: Manițiu vorbește la fel ca Indrea; colegi de cameră la cămin, aceleași idei...

— Ați spus „revanșă”, observase între timp criminologul.

— Da, revanșă, repetă Manițiu, adică răzbunare, mă rog. Lipsa inteligenței este compensată de o hipertrofie a instinctului sexual, sînt clar?

— Bun, s-a înțeles, continuați – criminologul se căuta în buzunare. Toți așteptau să scoată din buzunar un obiect, dar el, după ce se căută așa mult, renunță, ca și cum n-ar fi găsit obiectul acela, și reveni la poziția de mai înainte.

— Deci băiatul nu știa să numere de la treisprezece la șaptesprezece, adică *între* treisprezece și șaptesprezece, reveni cu un spor de precizie domnul Sextil Manițiu.

— Bine, bine, vom vedea, admise criminologul.

— Și încet-încet am dedus că Astariuc ăsta era un pervers, un monstru de perversitate sexuală.

— De ce? La 15 ani un băiat bine dezvoltat are dreptul, întrerupse criminologul.

— Înțeleg, adăugă Manițiu, dar Astariuc ăsta e un

monstru... Complexul Fedrei! Dar, în acest caz, nu femeia matură a ispitit pe băiat, ci invers. Tot ce se poate ca fratele lui, Ichim, care și el e pescar...

— Umblă pe apă și-l ține! anunță tare iarăși Izot care pînă atunci păruse că doarme cu capul rezemat de umărul lui Chiril.

— Ce-i cu băiatul ăsta? întrebă mirat procurorul, nu-nteleg ce vorbește, parc-ar vorbi în dodii...

Chiril vru să explice ocolirea subiectului, dar se abținu. Popa Calist zise de la celălalt capăt al mesei, vorbind în româneasca lui stricată:

— Domnul Isus călcăm apa cu pescari. Cine crede, ține, cine nu, ducem la fund...

— A, va să zică asta era! exclamă satisfăcut criminologul și arătă cu palma spre Manițiu în semn că putea să continue. Medicul, obișnuit cu moravurile locului, lămuri povestea morunului uriaș, care între timp se împutîse. Acest pește, prins de fratele ucigașului și răstignit de poarta bisericii, trebuia să răscumpere crima în ochii Celui de Sus. Așa că ei nu au predat statului morunul, nu fiindcă ar ține la proprietatea individuală, ci ca o răscumpărare, sau jertfă. Un dar mare făcut de ziua de pocrou te achita de un păcat, după credința localnicilor. Cu cît păcatul era mai mare, cu atît trebuia să fie și darul. Într-un fel, după Manițiu, nici nu putea fi vorba de „instinctul detestabil” al proprietății private – ancheta, nesocotind specificul locului, ar fi intrat pe un drum greșit; era vorba, dimpotrivă, tot de o concepție colectivă a proprietății, numai că, intervenind crima aceea oribilă, morunul fusese oferit autorității divine, care și ea cere anumite cote, ca statul...

Procurorul rîse cu poftă. Comesenii îl însoțiră în acest rîs, fiecare în felul lui.

Doctorul Manițiu rămăsese singur în mijlocul voiei bune create de teoria lui. Cînd rîsetele se potoliră treptat, el spuse, dezvinovățindu-se parcă:

— Sînt oameni buni și generoși. Or fi știind ei ceva, dacă stau atîta pe apă. Vă zic, e un neam care se naște, iubește și moare în apă sau lîngă apă, sursa vieții după toate teoriile: 89% apă. Restul sare de bucătărie, nu credeți?

— Bineînțeles, întări reprezentantul presei regionale, viața s-a născut din ocean – umpluse carnetul de note, acum scria pe foi volante.

— Cu alte cuvinte, conchise criminologul, principiul proprietății colective nu a fost călcat în această comună, și ce trebuie noi să facem e să închidem puțin ochii și să înțelegem sau să interpretăm binevoitori rînduielile lor străvechi. Vin mai e? se interesă el privind spre Calist. Acesta se ridică sprinten, făcu un semn spre „comandoul lui de babe”, și altă damigeană sosi, astupată cu un cocean de porumb.

Toată lumea bău, în afară de procuror, care declină orice pahar în plus.

— Domnilor, vorbi iarăși criminologul, după ce băuse vinul cu poftă, ce s-a petrecut în acest sat seamănă cu o tragedie antică. Cu o crimă, aș spune eu, întîi și întîi morală. Știți ce-nseamnă o crimă morală...

— Aici e aici! se agită Bunthe lîngă popa Calist.

— O crimă morală, domnii mei, trecu vorbitorul masiv peste fostul cavalerist, ca un pachebot peste o bărcuță, invizibilă în valuri, pune sub semnul întrebării însăși societatea în mijlocul căreia ea se întîmplă. La o astfel de nelegiuire participăm toți, cu răspunderea noastră, pe cînd, în cazul unei crime pasionale, delictul privește strict persoana făptașului. Biologia e plină de acte de violență. Viața, știm cu toții, e luptă. Dumneavoastră, ca medic, se adresa el lui Manițiu ca principalul său interlocutor, cunoașteți cît de bolnavă este uneori existența, și cît de mult doresc oamenii să fie altfel decît speciile născute din aluatul aceleiași materii vii. Va veni o vreme cînd omenirea îi va trata pe toți făptașii actelor violente ca pe

niște bolnavi. O să-i interneze în clinici; o să le cerceteze celula; poate, cine știe, vor umbla și la mecanismele ei. Nu știu dacă eu sînt sau nu un idealist, dar părerea mea nestrămutată e că mult mai subtil și mai plin de urmări pentru toată specia omenească e, ceea ce aș numi, în lipsă de alt cuvînt, mecanismul conștiinței. Știu că și ea se trage din materie, să nu mă convingeți de un lucru pe care îl știu prea clar. Am spus: *prea clar*, preciză el... Ei bine, marea bătălie a societății noastre, pe care o vrem cît mai luminată, aici se va da, în primul rînd. Zic conștiință, deși termenul pare uzat de atîtea teorii, însă cu toții simțim despre ce-i vorba. Uite, doar să ne privim așa, un pic, unii pe alții, și pricepem numaidecît... și criminologul tăcu într-adevăr cîteva clipe, uitîndu-se pe rînd la toți cei de față, care îi susținură privirea cu o anumită încordare. Să vă spui un caz, reluă el, după ce-și turnă un pahar de borviz care sfîrîi plăcut în liniștea lăsată. O crimă petrecută într-un sat de munte. Blestematul instinct al proprietății și chiverniselii stă la baza celor mai monstruoase crime... Și ce e teribil, în acest gen de crime, e lipsa oricărei tresăriri a conștiinței... În cazul nostru, din satul în care ne aflăm, omorul se bazează totuși pe un dat al conștiinței, pe oroarea străveche de incest, deși la mijloc se pare că a fost o neînțelegere. Dar să vă spui cazul, ales nu întîmplător... Șapte membri ai unei familii, doi bărbați, două femei cu trei copii de diferite vîrste, îl invită la un ospăț pe un bătrîn tată vitreg bogat care nu mai murea, moștenirea lăsîndu-se așteptată peste răbdarea lor. Într-o zi ei zic că vor să-l sărbătorească pe moșneag cu ocazia împlinirii vîrstei de șaptezeci de ani. Îl pun în capul mesei, îl felicită cu toții. Îi dau omului sarmale, cîrnați, ce-au gătit toată ziua nevestele băieților bătrînelui. Îi toarnă țuică, vin și după ce îl îmbată, îi leagă două sârme de încheieturile mîinilor și-l pun la priză, să-l electrocuteze. Sîrmele sar de violența curentului, bătrînul

se zbate, strigăte, zbierăte, și-atunci o femeie, una dintre cele două nurori, începe să țipe: „Aduceți lanțul de la căruță!”, fug în curte, aduc lanțul boilor, leagă victima de gît, leagă de lanț sîrma și-l bagă iar pe bătrîn în priză. Domnilor, atenție! ridică un deget vorbitorul. În evul mediu, cînd se rupea ștreangul, spînzuratul era grațiat!...

Popa Calist își făcu semnul crucii, își lăsă capul în jos și șopti la iuțeală o rugă.

Ceilalți se uitau speriați unii la alții. Procurorul însuși pălise; nu știa pesemne, abia acum aflase...

Criminologul avea aerul unui profesor care a scris pe tablă ecuația și care acum cată spre clasă, să vadă cine se încumetă s-o rezolve. Nimeni nu îndrăzni să scoată o vorbă. Chiril făcea eforturi să nu verse. Izot alunecase iar sub masă și se juca acolo cu corcitura lui...

— Dar hai să coborîm mai jos pe scara conștiinței – îi invită criminologul – și să punem cazul unui îns care e suprimat cu aceeași rece și monstuoasă premeditare, însă verbal... verbal sau în scris. Personal, am asistat la un astfel de spectacol, în care nu curge nici o picătură de sînge – un act de distrugere, unul moral, domnii mei!!!!... sublinie vorbitorul și, punînd mîna pe o sticlă înaltă, își mai turnă un pahar de borviz. El bău cu sorbituri lacome, încrețindu-și fața de pișcăturile gazului, apoi, așezînd pe gura sticlei căpăcelul de metal strâmbat, spuse reprimîndu-și cu greu un rîgîit:

— Sînt momente... asta se observă și în adunările cele mai banale pe chestii de muncă sau de stabilirea răspunderii... sînt momente cînd cel ce ia cuvîntul, atacînd pe un altul, care a luat și el cuvîntul, are, i se vede în suflet, ca la raze, toată aparatura cruzimii și lașității, perfect mascată sub vorbe fățarnice rostite în numele celui mai nobil ideal omenesc. Eu am văzut. Nu bat cîmpii. Eu știu de ce sînt capabili unii. Între noi putem discuta despre o sumedenie de lucruri frumoase și înălțătoare, așa, la un pahar de vin. Dar eu știu! După

orice perdea – și conștiința are și ea una – trebuie să te aștepți totdeauna că se în- tâmplă niște chestii murdare... Așa că eu viu și vă întreb: întrucît o astfel de crimă e mai ușoară decît aceea în care un individ, orbit de patimă, varsă sîngele natural al semenului său?...

Întrebarea pluti deasupra mesei, fără răspuns. Procurorul își scobea delicat unghiile. Și tot Manițiu fusese cel ce avu curajul de a rosti ceva.

— Dacă dumneavoastră, care aveți o mare experiență în materie, vorbiți așa... — făcu el gînditor.

Medicul părea încurcat, contrariat de toată expunerea criminologului. Trebui să treacă puțin timp pînă să regăsească firul rupt al relatărilor sale. Chiril avea să remarce: tot ce fusese senzațional pînă atunci, pălise deodată, după ultima intervenție a criminologului, chiar și demonia lui Astariuc, care acum se pierdea într-o sferă mai largă.

Manițiu ținea să meargă pînă la capăt cu explicațiile lui, dar comesenii îl ascultară acum cu dezinteres...

Popa Calist adăugă și el cum putu că înainte cu o zi, în timpul slujbei, Izot spusese în limba lor veche pe care nu o mai vorbeau decît în zilele de sărbătoare: „... Și păcatul se va plăti cu peștele cel mare de șapte ori mai greu decît făptașul care îl va răstigni în poarta bisericii...” și că pe urmă trecuse la slujba obișnuită pe care o știa pe de rost și pe care putea să ți-o spună de la un capăt la altul, oricînd, și-n somn. Iar popa mai spunea că ce a spus Izot în legătură cu peștele nu figura în textul liturghiei, pe care băiatul o știa pe dinafară, și chiar să fi existat vreun text, el n-ar fi avut de unde să știe sau cum să-l învețe, pentru că nu știe să citească; dar că nimeni nu observase acest lucru, ce spusese el atunci; dascălul care îl asculta, somnoros, fusese surprins de vorbele rostite pe neașteptate și care nu se potriveau cu tipicul slujbei, era – zicea el, cum te-ai obișnui de ani și ani de zile cu un anumit zgomot care îți

asigură noaptea somnul, și deodată te trezești că zgomotul ăla a încetat, ceva în genul ăsta spusese dascălul, dar mult mai simplu.

— Cît avea morunul, ce greutate? se interesă procurorul.

— 430 de kile, răspunse Manițiu.

— 430 împărțit la șapte fac șaiszeci și ceva de kile. Înseamnă că făptașul avea...

— Nu vă luați după cifra șapte, - interveni respectuos comandantul miliției - este o exagerare a lor...

Procurorul se ridică, semn că masa se terminase. El își luă umbrela, își puse pe cap pălăria, pipăindu-și borul moale cu delicatețe. Chiril așa avea să și-l reamintească, făcînd gestul acesta atît de civil. După ce mulțumi pentru cele oferite, înclinîndu-se ușor în direcția popii Calist, omul legii se adresă unui om brunet, solid, cu sprîncene foarte stufoase care, nu se știe de ce, venise la Jurilofca încălțat în cizme de cauciuc.

— Există în acest sat o organizație de bază...? Era cum ai fi întrebat în plin deșert de o fîntînă arteziană.

Ca membru de partid, procurorul ar fi vrut să aibă o întîlnire cu comuniștii din sat.

Era ora două. Fixară ședința la patru. Distinsul oaspete trebuia să se întoarcă la treburile lui importante, pe lumină.

— Puțină mișcare după un prînz atît de bogat, nu strică, spuse el bine dispus, făcînd primii pași în curtea bisericii aceleia gătite ca o sorcovă.

— Tovarășe procuror, îi propuse doctorul Sextil Manițiu, eu zic să mergem să vedem și morunul...

— Morunul? se arătă surprins celălalt. A, da, morunul! își aminti el făcînd cu mîna semnul uitucului cînd își dă seama de un lucru scăpat din memorie... Unde e?...

— Pe malul lacului, într-un camion, răspunse Manițiu, l-am acoperit cu o prelată. Cît a stat răstignit de poarta bisericii, în soare, a intrat în descompunere. Să știți,

pute... Dar e un exemplar unic, nici oamenii cei mai bătrâni din sat nu-și aduc aminte să fi văzut o namilă ca asta. Cît l-au ținut viu, l-au ținut într-un iaz mic, și apa dăduse peste maluri, puteai să-i vezi spinarea.

— Extraordinar! exclamă omul legii. Mergem? se întoarse el spre prietenul său, criminologul. Acesta aprobă, încurcat în cureaua termosului pe care tocmai și-o petrecea pe după gît, în felul în care se poartă o armă în bandulieră.

Aurică și Bunthe se apropiaseră între timp de Pandelescu, punîndu-i și ei întrebările lor mici, încercînd să reîncălzească prietenia rămasă undeva departe, în urmă, prin ghețuri, ca o himeră. Pandelescu era amabil, glumea, îi întrebă de familie, de sănătate, dînd și el răspunsuri, tot mici, și firești, dar tocmai firescul acesta era, cel puțin după Aurică, nefiresc.

Întreg grupul se pusesese în mișcare ieșind în șir și în ordinea ierarhică recunoscută pe poarta strîmtă a bisericii lipovenești, în strada însorită mirosind viguros a sare, iod și pește. Vîntul, același vînt scund și perfid bătînd cu un șuier rece pe la glezne, îi luă în primire, – abia acum își dădeau seama cîtă liniște fusese sub adăpostul șopronului unde prînziseră. „Comandoul” popii Calist, babele viaoie și întreprinzătoare, cu numele lor de călugărițe, ședeau aliniate pe marginea umbrei lăstate de acoperișul înclinat, privind cu o mult rumegată și ostilă bănuială plecarea musafirilor.

Chiril și Izot ieșiră printre ultimii. Cățelul venea în urma lor făcînd giumbușlucuri, mușcîndu-i pe furiș de picioare, cu o cruzime simulată. Fularul de lînă folosit înainte ca lanț înfășură acum gîtul subțire al băiețelului, – capetele lui destrămate cu ciucuri roșii atîrnau pînă la pămînt. El îl ținea strîns de mînă pe Chiril, cu încleștarea decisă a copiilor cînd simt că au găsit într-unul mai mare un apărător de nădejde.

Camionul îi aștepta pe malul lacului tremurător,

încrețit de vînt. Liniștea apei, privită din depărtare, fusese o iluzie.

Manițiu ceru să fie scoasă prelata. Șoferul cherhanalei făcu ce i se ceruse și lăsă în jos apărătorile de lemn ale Molotovului vechi, plin de noroi, astfel încît toți putură vedea morunul întins ca pe o tavă. Și fiindcă îl văzură, în sfîrșit – deși de mirosit, el mirosea încă de mai înainte și de la o bună distanță – toți se apucară cu mîna de nas. Putea îngrozitor; dar, și-așa, arăta frumos. Numai criminologul îl privea fără să-și astupe nările. El, se vede, era obișnuit. Era un pește-trimis, o formă, un șiretlic al apei, un pește-troian. Negru-albăstrui, înverzit la cap sub acțiunea putrefacției, cu aripile dramatic înțepenite, părea o torpilă uriașă eșuată, cufundată într-un somn exploziv, profund și primejdios. Puteai să te convingi cu ochii tăi acum că acest pește, izolat în iazul mic, unde îl ținuseră un timp, ca-ntr-un arest preventiv, făcînd să se reverse peste maluri apa deslocuită de mișcările corpului său imens, croit pentru mari adîncimi și pentru o libertate prea largă, nu era cîtuși de puțin o exagerare a imaginației locului.

— Cum ziceați dumneavoastră... repetă procurorul crispat, cu batista la nas, adresîndu-se doctorului Manițiu... că cine aduce de pocrou un asemenea dar, i se iartă totul?...

Manițiu aprobă, precizînd:

— Vina, după ei, scade în raport cu mărimea jertfei sau darului.

Criminologul spuse:

— Înseamnă că ăla care a muncit pentru iertare s-a ars. A făcut contravenția, băgînd în bucluc și gospodăria, îndemnînd-o ia răzmeriță, pe o chestie de cult de-a lor, a cărat morunul înapoi și-ncolo, și nici de mîncat nu l-au mîncat, or iertarea trece prin burtă, și ei nu l-au mîncat, așa că totul rămîne ca mai înainte. Crima nici măcar din punctul lor de vedere n-a fost

iertată. Numai dacă le-ar da dumnezeul lor circumstanțe atenuante. Altfel, dihania asta nu mai e bună decît s-o tai și s-o arunci la câini. Înveliți-o și hai să mergem, să respirăm aer curat!...

Izot azvârlea cu pietre în lac. Procurorul, însoțit de tot grupul, îl văzu, se apropie și-l întrebă pe Chiril, care urmărea și el traiectoria pietrelor făcînd pliciuri și spume pe creasta vălurelelor ritmice bătînd malul scobit:

— Ce face băiatul, se joacă? Era o întrebare complet gratuită, de om care iubea probabil copiii, libertatea lor în fața naturii.

Chiril răspunse, în glumă:

— Nu se știe. Se joacă sau prevestește...

Auzindu-i, Izot se întoarse spre ei cu o piatră în mînă, înfruntîndu-i cu pumnul în care ținea piatra, dat peste umăr, și spuse vorbind deodată stricat ca popa Calist:

— *Și una și alta sînt la fel.*

Procurorul vru să întrebe ceva, renunță, se uită la ceas, cu mimica unui om grăbit. Pînă la ședința de la ora patru, într-adevăr, nu mai era mult.

... Chiril îl dusesese acasă pe Izot. Aurică și Bunthe se întoarseră și ei la gazda lor, popa Calist, care nu venise încă de la biserică. Cei doi prieteni se avîntară într-una din discuțiile lor interminabile. Și ei, dacă le-ar fi venit ideea, ar fi putut să pună bazele unei secte. Chiril, dînd semne inexplicabile de nervozitate, era gata să le-o spună. Și să le mai spună și ce-i venise lui în cap, pe malul lacului, după ce văzuse morunul: că oamenii legați printr-o experiență nefericită și care se strîng în cete mici ale credinței lor, în mijlocul existenței păcătoase și joviale, sînt sortiți să fie înghițiți de vîrtejul vieții, indiferentă față de încropirile lor izolate și trecătoare. Că toți aceștia, oamenii sectelor, sînt niște caraghioși, dar că ei, în absurditatea lor, par să încerce a descifra, interpreta, sau a pune, bucată cu bucată, la

loc, cioburile unei opere desăvârșite, a cărei formă întreagă și armonioasă s-a pierdut. Ar fi vrut să le spună toate acestea, și că și suferința lor trecută, asupra căreia se aplecau în lungile lor colocvii, era tot un mod de a reface în închipuire o himeră a lumii, perfectă, scînteind pe soclul ei ca un idol de nepătruns. Ar fi vrut; nu zise însă nimic și ieși...

Nu mai știa nici el ce-l împinsese să se ducă într-acolo. Cert este faptul că, văzînd oamenii intrînd în căminul acela al lor de lemn, semănînd cu o baracă de pionieri, al cărei acoperiș era de stuf, o claie de stuf înnegrit, intrase și el. Era ca o veche obișnuință. Un drum pe care subconștientul, urmînd o deprindere, i-l dictă, automat, neavînd nici pe departe intenția, gîndul răutăcios de a-i juca una din festele pe care el ni le joacă uneori, cînd ne obligă să spunem ce nu vrem, sau ce ascundem cu multă grijă... Erau vreo cincisprezece bărbați, nici o femeie. Toți pescari veniți de la lucru. Procurorul și criminologul fuseseră invitați la masa acoperită în grabă cu o pînză roșie – cîteva scânduri late și lungi puse pe două capre. Prezidiul de onoare, pentru ei, era ceva de la sine înțeles. Ei se așezară voioși, cu destinderea pe care le-o aduce sedentarilor munca liberă de teren. Amîndoi contrastau puternic – și prin autoritate și prin întreaga lor înfățișare – cu toți ceilalți. Chiril își găsisese loc la margine, pe o bancă pe care cineva scrisese mai de mult cu briceagul „Petre”. Observase acest amănunt, numele săpat în lemn, fiindcă între el și ceilalți trei sau patru care ședeau pe aceeași bancă rămăsese o oarecare distanță. El recunoscuse ca pe o veche, aproape uitată identitate, forța de a fi între ai săi. Avu acest sentiment ocrotitor în mijlocul neliniștii ce-l cuprinse: sîcîiala ce te apucă atunci cînd, concentrîndu-te asupra unor gînduri și relații ieșite de pe făgașul știut, simți vag că ai uitat un lucru important...

Ședința începu, solemnă, după tipic. La ordinea de zi

era lipsa de atitudine de care cei din sală dăduseră dovadă în toată povestea aceea a lor tulbure și încurcată, după săvârșirea crimei, când satul întreg reclamase, ca pe o ofrandă a lui, ispășitoare, morunul – poveste care ajunsese pînă la București, umflată de comentarii și zvonuri. Problema era ca și rezolvată. Cîteva concluzii însă se cuveneau trase. Și atunci, în mijlocul ședinței, cineva de la prezidiu, nu cel ce conducea ședința, ci șeful brigăzii piscicole, care nu era din sat, un ins venit de undeva din balta Brăilei, întrebă, întrerupînd un moment ședința, dacă tovarășul din București – și întinzînd brațul, arătase spre Chiril – era membru de partid. Chiril se ridică. Nu spuse nimic. leși însoțit de privirile tuturor.

Intrînd în odaia unde Aurică și Bunthe vorbeau cu popa Calist, care se întorsese între timp și îi trata cu votcă, ochii îi scînteiau încă de lacrimile rușinii. El apăru în prag cu scînteierile acelea ale lui în priviri, în loc de salut, dar nimeni nu băgă de seamă, în focul discuției. Erau lacrimi grele, cele mai tulburi, avînd ceva din culoarea plumbului, fiindcă nici lacrimile nu seamănă între ele; una e tristețea, alta suferința ori bucuria și cu totul altceva rușinea...

Bunthe, cherchelit, îi spunea lui Calist:

— ... Voi aveți ochii albaștri ca cerul, sînteți blînzi și îmbătrâniți frumos cu bărbile voastre de sfinți, pentru că vă uitați mereu în apă. Totdeauna ești ce vezi, ce privești adică, ce ai în fața ta, sub ochii tăi! *Ești ce vezi!* — asta-i deviza mea, dacă vreți să știți. Toate animalele (și Bunthe avea aici un cuvînt) pătesc la fel ca oamenii, lucru constatat de știință, și pun pariu că, peste zece sau douăzeci de mii de ani, ăi de la oraș vor fi ca betonul, vor avea culoarea betonului, dacă între timp nu se inventează altceva...

Capitolul XII

IATĂ, CLIPA SOSI, CARE ERA POVESTEA MINUNATULUI Cavadia. Tatăl său, domnul Ioniță Cavadia, fusese între cele două războaie unul din marii podgoreni și negustori de vinuri de pe malul drept al Oltului în întreprinzătoarea Oltenie. El se căsătorise cu Marioara Vintilescu, singura fată din familia unui tâmplar de lângă Tismana, în care se născuseră numai băieți, nouă la număr, risipiți în toată țara, oameni cu carte, dintre care însă, al treilea, Gheorghe, avea să ajungă cel mai sus, făcând studii strălucite de teologie la Atena, apoi în Anglia și în Elveția, de unde se întorsese cu o slăbiciune pentru pragmatismul protestant, cel puțin în lucrurile secundare ce nu atingeau dogma. Acesta era episcopul, unchiul lui Puiu Cavadia. Domnul Ioniță, tatăl, om de viață, iubind chefurile și femeile, murise în împrejurări neclare în iarna lui 1933 în Crucea de piatră, la „Casanova”, cel mai scump bordel public din București. Unii susțineau că în toiul plăcerilor. Alții, pentru bani; suma uriașă câștigată seara la pocher la care îi curățase pe toți nu mai fusese găsită asupra lui. Se mai zicea că patronul casei de toleranță participase și el la joc și că la un careu de ași, al lui, întâlnit cu o chintă regală la valet,

a domnului Ioniță, nemaivînd bani lichizi, aruncase pe masă, spre spaima chibiților, valoarea întregului bordel – „plus bordelul ăsta, strigase, cu dame cu tot!” – și tatăl lui Cavadia, care avea un noroc chior, se pomenise și proprietar de c... Autopsia nu scosese la lumină nimic. Nici o leziune, nici o urmă de otravă. „Stop cardiac” fusese concluzia, dar în legătură cu această întîmplare, lumea, și mai ales ziarele vremii, vorbiră mult timp, întorcînd-o pe toate părțile. Era locul cel mai obscur din biografia lui Puiu Cavadia. Viitorul episcop își văzuse cumnatul o singură dată, într-o vacanță de vară, la cununia soră-si Marioara, înzestrată de toți frații, ultima odraslă a familiei, o fată sensibilă, delicată, mereu cu plînsul în ochi, ca și cum vloga și optimismul neamului lor de bărbați s-ar fi isprăvit la ea, consumate de setea de a ajunge departe a celor nouă băieți. Unchiul lui Cavadia, om rafinat și pătrunzător, avusese din primul moment o nestăpînită repulsie pentru negustorul acela tînăr și chipeș, prost crescut însă și lăudăros, care nu trecuse de școala primară și care făcea caz de averea lui, deși Marioara spunea că e darnic și bun și că are suflet de copil. Ea îi lua totdeauna apărarea. Toți se mirau de această blîndețe, nemaivorbînd de mezalianță, dar, cu timpul, puseră totul pe seama tainelor pe care le ascunde viața conjugală. Adevărul e că nimeni n-ar fi putut s-o iubească pe fata aceea plăpîndă și urîțică, așa cum o iubea Ioniță al ei, cu pasiunea destrăbălării și a întoarcerii pocăite la un cămin curat și plin de virtute, stîrnind remușcări gălăgioase. „Omoară-mă, Marioaro!” țipa negustorul de vinuri după fiecare porcărie, căzînd în genunchi, apoi, re-pezindu-se la sertarul biroului, scotea un *Steyer* de calibru mare, încărcat, chinuindu-se să-l pună în mîna neveste-si, să tragă ea. Ea fugea zbierînd, el o urmărea prin toată casa cu *Steyerul* la tîmplă urlînd una și aceeași frază: „Nu mă lăsa, îngerul, norocul vieții mele, iartă-mă, că de nu, îmi zbor creierii!” Acel revolver

greu și unsuros cu care Ioniță se apăra de tâlhari cînd se ducea la deal era groaza fostei domnișoare Vintilescu. Bărbatul ei, zdravăn, puternic, avea o inimă moale de muiere păcătoasă, sigură de iertare, ca și de atracția ce o exercită. Un suflet speriat, pătruns de milă, împăcăciune creștinească și înțelegere, cum era sufletul mamei lui Cavadia, n-ar fi găsit o mai grea probă de mîntuire. Rămînînd singură, copleșită de rușine, ea voise să-și dea băiatul la seminar, din venerație pentru fratele ei, luminatul episcop, dar și fiindcă spera că, prin influența lui, ar fi putut face o carieră tot atît de spectaculoasă. Exista aici o asemănare între Chiril și prietenul său. Amîndoi intraseră în adolescență fără tată. Amîndoi știau că asupra acestui tată al lor plutea un semn de întrebare, deși în cazul lui Chiril lucrurile erau limpezi, îndoiala venind din partea judecății oficiale, grăbită, în răsturnările timpului, să acuze mai curînd decît să cerceteze cu toată răbdarea. Diferența era că primul fusese crescut de un tipograf aiurit, pe cînd al doilea cunoscuse din pubertate fastul vieții pontificale... Episcopul nu ținuse seamă de dorința surorii sale și își îndrumase nepotul spre o profesiune laică, vremurile o cereau, iar Cavadia, care citise de la doisprezce ani ca pe o carte de povești toată patristica din biblioteca unchiului său, se înscrisese la Litere...

Chiril își aducea vag aminte de el, din perioada facultății. Cavadia făcea parte din alt cerc, căruia îi aparținea și Reta Mușon, grupul băieților și fetelor de familie bună, bine îmbrăcați și hrăniți față de ceilalți care mîncau fulgi de ovăz la cantină și care nu aveau decît un singur costum, cumpărat „pe puncte”, semănînd cu uniforme de internat, sau una și aceeași rochie călcată pînă la îngălbe-nirea urzelii. Nici vorbă nu putea fi de vreo aroganță din partea studenților mai avuți; distanța aceea tăcută o păstrau mai degrabă cei săraci, fie din timiditate, fie din trufașul complex pe care

ți-l dă o stare materială precară. Chiril intrase în partid în 1945. Cavadia, în 1946. Curios era faptul că nici situația aceasta nu-i pusese direct față-n față, astfel încât viitoarea lor prietenie să-și fi găsit în anii studenției un reazem comun, deși în acei ani, cele două mâini îți erau arhisuficiente ca să-i numeri, culcînd deget cu deget în palmă, pe toți comuniștii celulei. Cavadia anunțase evenimentul la unul din prînzurile intime ale arhiereului. El spunea că înainte de a-i aduce la cunoștință unchiului său că se înscrisese la comuniști, avusese starea destul de tîmpită a unuia care ia de nevastă în secret o fată săracă și necunoscută, o mezialianță, ce mai!, și nu știe cum s-o spună, dînd din colț în colț. Dar de spus, spusese, după desert, la cafea. O regulă îl învățase încă de mic că veștile proaste nu se comunică în timpul mesei. Maică-sa, care era de față, în dreapta fratelui ei, loc intrat în tradiție, își dusesse repede mîna la gură să nu țipe. Apoi se închinase, zicînd: „Dumnezeu este sus și vede!” Episcopul își privise sora bigotă, îl privise și pe nepotul său, mai mult decît era necesar, înainte de a spune pe tonul unei binecuvîntări de rutină: „Facă-se voia Domnului!” Puteai să crezi că în pauza acelei priviri scrutătoare, înaltul prelat (iar Galeria, păgînă și nepioasă, de obicei, își lua acest drept fantastic, cu de la sine putere) gîndise: ... și uite cum mersul istoriei făcu dintr-un os teologal un materialist obsedat de lupta contrariilor, de veșnica și amăgitoare labilitate a lucrurilor; dar va ști el să nu uite cealaltă luptă, cu noi înșine? acest băiat, prea studios și care, în altă epocă, ar fi urcat poate treptele ierarhiei ecleziastice, arbitrînd cu diplomație și cu fața senină a dialecticii cerești, în lumea pămînteană hărăzită compromisurilor, cearta confuză dintre înger și draci... „Nepot de episcop” nu era o glumă. Orfan de tată, Cavadia, ca educație și cultură, era opera unchiului său, care jucase un rol politic activ în preajma evenimentelor premergătoare lui 23 August.

Astfel se explica și „imunitatea” de care se bucura îndrăznețul prieten al lui Chiril. Simpatiile bătrînului merseseră totdeauna spre stînga, și între cele două războaie. Mizeriei vieții, asupra căreia biserica, prin ce avea ea mai inteligent, se apleca neputincioasă, trebuia să i se găsească o dezlegare. Fie și împărăția pămîntească, întîi! Vie și pe meleagurile țării românești, nască-se și în ea fiii chinuiți ai abundenței! Cu burta plină, vom cerceta apoi în toată voia și conștiința... Idei numai bune ca să fii ars pe rug. Episcopul accepta vrabia reală aflată la îndemîină, acea răsunătoare *Civitas terrena*, obsesia umanistă, contra păsării ipotetice, pînă la care, deocamdată, nu bătea nici o armă, *Civitas Dei*. El, care iubea viața și plăcerile ei, și care era un bun organizator, administrînd cu pricepere bunurile păstoriei sale, înțelegea necesitatea unui mai bun trai material, întîi pentru ușurarea cugetului întunecat de griji. Nu mai era moral, în societatea modernă, să-i promiți cu o blîndă încăpățănare săracului în primul rînd fericirea vieții de dincolo. Asta ar fi putut să cuprindă și o bună doză de cinism. Despre comuniști, episcopul zicea: „Totul ne apropie, totul ne desparte. E ca-n marile pasiuni, hrănindu-se numai din ură, suspiciune și învinuiri.” Cui să-i faci mai repede pe voie? Lui Cezar sau lui Dumnezeu? Înaltul pontif dădea răspunsul evangheliei; împărțirea plină de înțelepciune și de mlădiere diplomatică. Dar ce-i mai rămânea propriu-zis omului, dacă Domnului el trebuia să-i dea mereu ce era al Domnului, iar Cezarului, seniorului pămîntesc, ce era totdeauna al Cezarului? „Marile pasiuni” se reduceau la această sfâșiere, la această contradictorie distribuire a tributurilor existenței, odată cu ea punîndu-se și bazele conflictului ideologic crescînd din epocă în epocă. Omul era rupt în două, și el trebuia lipit la loc, – rupt ca acel cardinal polonez de lemn, despicat exact la mijloc din cap pînă-n picioare, ca un bou la abator, de suflul unei

bombe germane și pe care Cavadia îl văzuse expus într-un muzeu la Varșovia – operă de artă a hazardului rezumând cu simplitatea artiștilor geniali întrebarea lumii moderne. Dar împărțirea aceasta era prezentă și în relația contradictorie, întemeindu-se de fapt pe o identitate profundă, dintre unchiul ecleziasist și nepotul marxist. Biografiile lor fuseseră hotărâte de perioada istorică dată, însă virtual ele ar fi putut să-și schimbe oricând semnul una cu alta. Născându-se cu cincizeci de ani mai târziu, înaltul prelat ar fi apucat probabil calea activă și neconformistă a revoluției, el care era și un spirit organizator, punând dogma în surdină și lăsând să vorbească mai mult viața voioasă și transigentă; tot astfel cum și nepotul său, practic și plin de simțul istoriei, ar fi putut ajunge, cu același număr de ani în urmă, un vajnic slujitor al Domnului. Cavadia înfățișa varianta inteligibilă a destinului. A unui destin, nu orb, ci ținând cont, în carnetul său de socoteli, de felul cum oamenii înșiși, ajutându-se singuri, cu voința lor, sau neajutându-se, își înrăduresc soarta în rău sau în bine, determinînd-o fără să-și dea seama. Lăsînd strategia universală și hotărârile mari pe seama Celui de sus, unchiul lui Cavadia le încredința larg muritorilor tactica liberă a existenței. El ar mai fi avut un pas, niciodată făcut, și ar fi devenit iezuit, unul trecut și pe la adversari, adepții Reformei. Sîntem înaintea unei sumedenii de căi, îi vorbea el nepotului său despre liberul arbitru în pridvorul episcopiei năpădit de cîrciumărese – ceea ce făcea să bombăne în barbă bătrîna dogmă ortodoxă – căi toate posibile, și din ele alege prin limpezimea cugetului și prin puterea lui de a desluși, sau prin lipsa limpezimii și puterii de discernere, doar una. Astfel încît „destinul pe care toate tragediile dau vina blestemînd cerul, nu este decît ori suma unor decizii lucide și adecvate situațiilor, ori gîndite cu mintea tulbure și nepotrivit împrejurărilor; un șir de stăruințe

bine însoțite, ori de neglijențe, ori pur și simplu de stupidități. Ia aminte la zicerile populare, îi punea el în vedere lui Cavadia: „prost ca noaptea... „prost de dă în gropi”: beznă a minții și dezorientare așadar, jucînd și ea un rol pe drumul sortii, la care se adaugă și necunoașterea terenului pe care Domnul ți-a hărăzit să umbli, atît; cum umbli, nu mai e treaba Sa, aceasta depinde numai de tine... Dumnezeu îi acordă omului toată libertatea. „Dilige et quod vis fac. lubește și fă ce vrei! Sfîntul Augustin este primul „om modern”. El le cerea bogaților să renunțe la o parte din drepturile lor. În folosul celor nevoiași. Propunere naivă, desigur, și utopică, tipică acestui „umanism augustinian”, dar el arăta, spre sfîrșitul mileniului întîi, o cale a echilibrului social, continuată cu alte mijloace peste o mie de ani, către încheierea mileniului doi. În sînul libertății pe care Cel de Sus i-o lasă omului, e posibilă și înțelegerea consecinței „Ești liber, deci răspunzi”, și democrația concepută de patriarhul Augustin, precum și relația dintre conducători și conduși. „Autoritatea, spune el, nu este stăpînire, ci responsabilitate pentru alții”. Sau: „Dumnezeu nu i-a dat omului putere decît asupra fiarelor, nu și asupra celorlalte ființe umane înzestrate cu rațiune. De aici, dreptul de a porunci nu putea avea alt scop decît pe acela de a sluji. (Asta îi intrase lui Cavadia bine în cap.) În loc de apă bătută în piuă, nepotul episcopului găsea în patristică destule idei și principii utile și sănătoase. „Marea primejdie pentru mine – ridică ochii la cer Patriarhul, făcînd aluzie la norii de tămîie în care le plăcea să se învâluie unii episcopi – e să mă gîndesc mai mult la laudele pe care mi le aduceți, decît la felul în care trăiți voi...” Multe din speculațiile lui Cavadia, care îi șocau pe cei din jur, deprinși să vadă o singură latură a lucrurilor, dintr-o lungă obișnuință ori lene de a duce gîndirea ceva mai departe, se datorau colocviilor libere cu extravagantul

său unchi. El avea onestitate cărturărească de a numi sursele ideilor sale, punînd în recunoașterea lor chiar și un pic de mîndrie, plăcerea de a comunica, de a servi doar. De a fi cu bună știință un mijlocitor lipsit de originalitate. Cel mai departe de el se dovedise, în multe cazuri, cunoscute, ideea unui orgoliu agresiv trădînd complexe, lacune sufletești, cel puțin în punctele ușor vizibile. Asta așeza bazele unui alt tip de orgoliu, umil, prin educație și cultură, ceva din ironia supusă a raselor vechi, zicînd „bordei” palatului în care te invită, și care, gata totdeauna mai curînd să slujească, decît să domine, i-au asimilat cu politețe pe cuceritorii brutali, folosindu-se de vorbirea lor muzicală și de gîndirea mai tăioasă decît spadele puternice și temute... Pe atei, pe atei retrograzi și inculți – „bufnițe, cucuvele ce ar flecări despre razele soarelui aflat la amiază cu o ceață de vulturi fixînd astrul zilei cu un ochi senin” (vorbea sfîntul Anselm) – Prea Fericitul îi pune la punct cu un umor ce-l fermeca pe Cavadia. El colporta tot ce auzea la reședință, spunînd pe față ceea ce fusese numai o aluzie bine învăluită, sau învăluind el însuși ce n-ar fi suportat să audă cunoscuții lui în cercurile bucureștene. Moșul a spus... și atunci moșul a întrebat... erau refrene curențe în gura lui Cavadia, care, din același material, știa să croiască haina cea mai convenabilă. „După două mii de ani de creștinism – îi răspunsese odată bătrînul eclesiast unui profesor tînăr de istoria artei venit să evalueze monumentele istorice din regiune și care susținea, fără tact, la prînzul solemn al episcopului, că Arta cu A mare, și desenase în aer cu degetul litera, era veritabilul Dumnezeu al omenirii, plus Rațiunea, firește... — ați observat, îl întrerupse amfitrionul cu toată indulgența, făcînd gesturile mici de potolire pe care le are orice dirijor iritat cînd orchestra cîntă prea tare... ați observat că și arta și rațiunea sînt de gen feminin? O artă, două arte, declina el rar, spre convivi, o rațiune, două rațiuni,

dumneavoastră deci vă închinați la două femei, virtuose, nu zic, Doamne ferește, se apăraseră rîzînd arhiereul... Dar, scumpul meu domn, continuase el abia stăpînindu-și un sughiț, ca și cum între timp și-ar fi înghițit interlocutorul, care era un interlocutor indigest, după... vreau să zic *peste*... sau nu, mai bine, *în urma* a două mii de ani, cum ziceam la început, pe care toată lumea îi numără tot de la nașterea lui Cristos, orice fel de inițiale s-ar pune în loc... dar ce ziceam?... A, da, dați-mi voie să cred că profesiunea de ateu, avînd în vedere acest lung trecut, este grea, foarte grea, ea presupunînd o cunoaștere a întregii istorii *dialectice*, am spus *dialectice* (Cavadia pretindea că își mușca buzele să nu rîdă, fiindcă bătrînul imita un tic de-al lui de a pronunța din două în două fraze, la începutul discuțiilor lor, acest cuvînt, vechi de fapt), precum și a sufletului omenesc anevoie ieșit din barbarie prin mijlocirea unor virtuți morale valabile și azi, bunătatea, modestia, generozitatea, munca onestă, respectul cuvenit aproapelui. Biserica, privită ca administrație, a avut și ea greșelile ei pămîntești, nu-i vorbă, greșeli datorate slăbiciunilor omenești mai curînd decît originii principiilor ei divine. Această profesiune, dacă îmi îngăduiți, grea de tot, vă repet, tocmai prin aceea că ea se vede nevoită să pună în loc, în golul necreat, ceva pe măsura volumului dezlocuit, ca să mă exprim potrivit principiului școlăresc al fizicii, principiu, fie vorba între noi, descoperit, *nu întîmplător*, cum se zice azi cu o expresie foarte la modă, anume de un păgîn, cunoscînd că păgînii făceau mai des baie, nu ca frații noștri monahi de mai tîrziu, jechoși, trăind ca vai de ei în peșteri, în piei de animale, că pînă și Domnul le asculta rugile ținîndu-se cu mîna de nas... Aceasta a fost situația". „Evrika!” exclamase înaltul părinte pe neașteptate, făcînd o pauză, cu barba lungă, rară, zbîrlindu-se ca sub acțiunea unui impuls electric, și avînd în albeața ei venerabilă o

nuață bătînd vag în albastru, de la șamponul franțuzesc – pretindea Cavadia – făcut să dea părului brunet o strălucire intensă de cărbune scos proaspăt din mină la lumina soarelui, și a cărui vitalitate pierind dădea părului alb coliliu această pală reacție de bleu, un bleu noptatic totuși, abia perceptibil, pe care episcopul îl acceptase. „Evrika!” repetase el, pe un ton ceva mai scăzut și însoțind de astă dată formula de o desfacere sacerdotală a brațelor subțiri, osoase sub mînecele veșmîntului său de interior, lăsînd să i se vadă antebrațele pînă la cot, o haină larg croită, de mătase neagră, fină, aproape femeiască, foșnind la cea mai simplă mișcare, spunea Cavadia, ceva în genul unui prinț al bisericii romane amestecat în treburi politice, întinzîndu-și astfel mîinile împăciuitoare, într-un fel de binecuvîntare amuzată, ce aducea mai degrabă cu o tocmeală laică cu enoriașii. Era o tehnică a cazuisticii; un labirint cu șiretenie săpat, o cursă retorică a vorbirii, spre care el își ademenea interlocutorul, rătăcindu-l cu bună știință, aruncîndu-l dintr-o parte într-alta a ecurilor, dintr-un unghi al perioadelor oratorice în alt unghi, și mai strîns sau cotit. Cavadia învățase ceva și de aici. Chiril rezuma reacțiile auditorilor prietenului său, prin cuvintele clasice ale insului dezorientat: „Unde vrea să bată, domnule, ăsta?!”... înaltul arhiereu, după un ocol atît de întortocheat, a ajuns la ținta hipnotizată de unduirile largi ale frazelor, fixe în scopul urmărit: că și un ateist trebuie să se onoreze, avînd grijă cum se poartă, dar ținînd seamă și de calitatea argumentelor sale. Pentru că și Engels susține că ateismul mărginit, agresiv, are un efect contrar, întărind și mai mult credința, lăsînd la o parte faptul că, vrînd să desființezi cu orice preț ceva și făcînd acest lucru cu o patimă oarbă și neconvingătoare, ajungi să afirmi, implicit, ceea ce combați. Ducem în spate douăzeci de secole de creștinism, să nu uităm; de martiraj, inchiziții,

autodafeuri... Asta atîrnă asupra noastră și va mai atîrna. Chiar cînd întreprindem ceva contra acestei tradiții de două ori milenare, actele noastre contestatare se impregnează fără să vrea de propria esență a lucrului combătut.... Și Engels lăsase pe toată lumea cu gura căscată. Nimeni nu știa că referința i-o pusese la îndemîină însuși nepotul său, care asculta fără a clipi – sursa lui marxistă pentru cazuri extreme cînd trebuia să faci față cerințelor timpului. Bătrînul, suferind de ochi, nu mai citise nimic de aproape treizeci de ani, exceptînd registrul de cheltuieli și venituri al administrației sale, un model de ordine și eficacitate, preocupat mai mult de chestiunile practice ale vieții pă- mîntești. „Da, scumpii mei domni”, – încheiase el urmărind cu privirile sosirea desertului, strugurii hamburg, puternici, cu boabele grele, intacte, nescofilcitate, pentru luna aceea de primăvară, era prin aprilie, ciorchinii lor înghețați parcă, în cîte un loc, numai, ușor mucegăiți – dar asta putea să pară bruma visătorului octombrie... Fusesse o mare și generală surpriză. „Da, spusese arhiereul adept al bunurilor și plăcerilor terestre, omul e în stare de toate, chiar să întrețină și amăgirea unui anotimp pierdut, iată, ca acești binecuvîntați struguri din care picură lacrimile Domnului... în stare de orice, vă zic, și de bine, ca și de rău. El, omul, este marele inventator. Dumnezeu nu inventează. El face, și atîta tot; ca un bun dulgher o masă, asemeni tatălui meu, tîmplarul, fie-i țărîna ușoară; fără plan, fără studii; face o masă, fiindcă omul are trebuință de o masă... «Cît e Dumnezeu de mare, n-are nici trei clase primare...» Trei, parcă spune poetul? sau mă înșel eu?... Dar și trei e mult, e o licență, un efect mai mult poetic, trei clase, va să zică și mai neștiutor chiar și decît un analfabet curat, cum se întîmplă... Dumnezeu, zic, *face*. Omului și progresului său nu-i mai rămîne decît să inventeze, pe temeiul substanței create, făcute de mult: Materia! Aici, știu, noi nu mai putem fi

de acord, ne aflăm în conflict. Dar să nu ne dușmănim de moarte pentru asta, nu; ideologia dumneavoastră vorbește de lupi – oamenii, între ei, să nu se poarte ca lupii... Iată ce materie dumnezeiască acești struguri! Icoanele naive îi așază în coasta lui Cristos. Lacrimi de bucurie, de suferință, după cum merge viața... Frumoși struguri, exclamă el contemplându-i un moment și, întinzându-se peste masă, smulse dintr-un ciorchine un bob și îl aruncă tinerește în gura cu măsele puternice încă, la locul lor. Un singur concurent are omul, continuă arhiereul după ce înghiți cu poftă bobul negru, brumat, un singur adversar în înjghebarea iscusită a tot felul de minunății... Nu-i pot rosti numele, legea mă oprește. Ea nu-mi îngăduie să spun cine e, decît pe ocolite, evitînd, pe cît ne stă nouă în putință, să zicem, în acest caz, cu toată gura, este; deși el s-a învățat și cu aceste trucuri, și cînd se aude chemat prin astfel de aluzii... de pseudonime naive, nu întîrzie să se arate îndată, unde nici nu te aștepți, luînd cîteodată propria noastră înfățișare... înaltul prelat își privi cu atenție musafirii. Ați priceput, cred, zise – și nu-i lăsă pînă ce nu-i văzu pe toți dînd din cap, pe rînd, în semn de aprobare. Ce voi eu a spune de aici înainte e că omul îl întrece în istețime și inventivitate, și în blestemății, desigur, fiindcă mai întîi de rău este vorba în cele ce urmează, – chiar și pe cel ce dumneavoastră, clătinînd adineauri din cap, mi-ați dovedit că-l cunoașteți prea bine. E una din micile istorioare monastice din tradiția narativă ortodoxă, foarte omenească și plină de umor, dar și de tîlc. Un fel de pățanii ale lui Nastratin Hogeia, aplicate la viața religioasă. Acum, și acest Nastratin popular, știți cît de inventiv este el însuși, și de năstrușnic!...” Și înainte ca cineva să fi îndrăznit să întindă mîna spre strugurii îngrămădiți în vasele de cristal aburite de frigul adus din beciul adînc al Reședinței, fiind ei înșiși un veritabil material de intuiție al acelei inventivități umane ce le

prelungea viața dincolo de anotimpul hărăzit lor de Atoatefăcătorul, ...episcopul povesti ce-i dăduse prin minte unui călugăr închis în chilia lui pentru post și rugăciune... Distingii oaspeți, dacă vreunul din dumnealor nu știa cumva, ar fi fost poate nimerit să afle că și aici, la mănăstire, ca la orice viață de reclusiune, izolată de viața de afară, există o vizetă. Un ochi adică prin care superiorul se uită când și când, să vadă ce face penitentul. Acesta stă de obicei cu spatele la ușă, așa încât el simte totdeauna ochiul superiorului în ceafă. Și starețul trece de dimineață în inspecție, se uită la fratele din celulă, adâncit în postul cel mare, post greu, de grea meditație și pocăință. Călugărul pare foarte concentrat. Mai trece starețul peste trei-patru ceasuri, se uită, fratele întru Cristos nu s-a clintit nici măcar cu un milimetru. Mai trece și pe seară... Pocăitul parcă ar fi fost bătut în cuie... Foarte mirat și bucuros în același timp de această tărie sufletească, starețul îi cheamă și pe ceilalți frați, să-l vadă pe celălalt, să ia aminte cum se petrece un post, în câtă reculegere și pierdere de sine. Stau ei așa, îi apucă întunericul privindu-l prin vizetă, la lumina candeliei, pînă către miezul nopții... Atunci starețul, temîndu-se să nu i se fi făcut cumva rău fratelui rupt de viața lumească, bate la ușă, zicînd în loc de e voie? cum zic călugării: „Miluiește-ne Doamne pre noi” – formula monastică de politețe – și dacă cel dinăuntru răspunde „Amin!” înseamnă că-i voie, „Intră”... „Ce faci aici?” (starețul). Rușinat, călugărul n-are încotro și mărturisește că el, postind, poftise să mănînce un ou și că de azi-dimineață îl cocea pe furiș la o lumînărică, în sertarul mesei, pe care-l scobise cu un vîrf de cuțit, să pătrundă flacăra, lumînarea ținînd-o cu cealaltă mînă dedesubtul sertarului găurit. „Cel despre care dumneavoastră spuserăți mai adineauri că aveți cunoștință m-a pus!” – se referi episcopul direct la musafiri, evitînd numele, cînd mai simplu ar fi putut să

exclame exact ca acel monah: „Dracu’ m-a pus!” - să mănînc oul interzis. În acea clipă însă, s-a auzit o voce de sus, de pe sobă, unde aerul e totdeauna mai dogoritor: „Minte, părinte stareț, nu-i adevărat! Și eu stau acilea și mă uit de azi-dimineață să văz ce face, una ca asta n-am pomenit” - era, lămuri înaltul prelat cu aceeași perifrază tot *Cel despre care iubiții oaspeți încuviințaseră cu puțin mai înainte a ști despre cine era de fapt vorba*, și care se arăta el însuși uluit de atîta inventivitate... Toată lumea bătuse din palme, încîntată, ceea ce îl făcuse pe înaltul arhieru să se încrunte nemulțumit.

Cavadia asistase la multe confruntări de acest soi, atît în anii liceului terminat cu premiul de onoare - (și urît de toți colegii, fiindcă în disputele școlii el ținea de regulă cu profesorii) - în orașul reședinței arhieresti, cît și mai tîrziu, în studenție, în vacanțe, apoi în concediile lui, cînd de redactor, cînd de funcționar ministerial ocupînd posturi de răspundere. Scurtele sfîrșituri de săptămîină erau o fugă „la moșu”, de unde se întorcea înviorat, plin de povești și de comentarii foarte laice asupra evenimentelor. În capitală n-avea timp sau distanța necesară să reflecteze asupra celor ce se petreceau, prins în vârtejul atîtor întîmplări la care participa îmbîcsit de rutină, și trebuia să pătrundă în cutia de rezonanță a „palatului episcopal” înconjurat de livezi, de prosperile grădini de zarzavat care aprovizionau o mare parte a regiunii ca să-și dea seama prin ce trecuse Bucureștiul cu o săptămîină, două, ori cu o lună înainte... Distanța cîștigată, dar mai ales pacea patriarhală a episcopiei, ajuta evenimentele să se arate într-o lumină nouă, egală și fără cotloane umbrite. Acest mediu îngăduia o perspectivă cuprinzătoare, mai greu de avut în acțiunea propriu-zisă a lucrului făcut... „Efect de perspectivă” ce semăna, recurgînd la experiența armelor, cu acea lărgime, aproape ireală, a cîmpului de luptă, obținută

prin intermediul unei lunete minuțios construite, amplificînd ce este de fapt redus, dusă la ochi de un șef militar cocoțat în vîrfurile unei coline, în timp ce soldații din văi, văiuși și alte elemente ale terenului sau teatrului bătăliei nu observă decît măruntele lor scopuri imediate, cotele izbînzilor mici, care, puse cap la cap într-un ansamblu, creează acel amețitor sentiment al victoriei finale, de care mulți, gîfîind, cu un orizont îngust în față, habar n-au, nemaivorbind de răniți, de eroi morți în șanțuri cu ochii la cer... Calmul reședinței arhieresti, în care nu se schimba nimic, era locul liniștit unde zgomotul existenței se auzea cel mai bine, într-o perioadă de prefaceri vertiginoase. Cavadia regăsea soborul de călugărițe-servante aferîndu-se cu farfurii în mînă, pline de bucatele al căror secret vechi numai ele îl dețineau, cu sticlele de vinuri alese, a căror apariție provoca exclamațiile voioase ale musafirilor, orășeni înghesuiți și cu griji, mereu alții, și numeroși profesori bătrîni ieșiți la pensie; maniaci ai trecutului istoric, comisii de renovări, de cercetări arheologice, trupe de teatru aflate în turneu, actori renumiți, actrițe frumoase, ori numai spirituale, pe care înaltul prelat îi așeza în jurul mesei, după un protocol al său, numai de el știut, cu gesturi cînd autoritare, cînd amicale, sau galante. Nimeni nu se îndoia, luînd loc, că tocmai locul acela i se cuvenea, iar dintre toate, cel din dreapta sa (cînd sora lui, mama lui Cavadia, „coana Marioara”, veșnic serioasă și mîndră, nu era de față) era rezervat de regulă femeii celei mai inteligente, cu condiția să nu fi fost prea urîtă, sau celei mai fermecătoare, bucu-rîndu-se de privilegiul rar de a simți din timp în timp mirosul de cîmp și de levănțică al bărbii prelatului, apropiată în scurte colocvii șoptite ce îmbujorau de plăcere obrazii favoritei... Nimic nu putea clinti acest ritual. Cu atît mai puțin confortul reședinței. Baia îngropată, cu trei trepte, de marmură albă ca omătul de pe Parîng în luna ianuarie. Biblioteca

scumpă cu scări de lemn de tei în spirală, parchetul lucind ca oglinda, pe care se rostogoleau covoare roșii de lână cu ciucuri lungi albaștri (culoarea preferată a vlădicii) lucrate de măicuțe și care absorbeau orice sunet încât asta producea o stranie impresie de vis. Lămpile roz de Murano, cu mici ghirlande de trandafiri împlețiți făcuți parcă din zahăr ars, aruncau și ele, peste toată această atmosferă tihnită, o lumină intimă de confiserie vieneză de lux. Pînă și closetul episcopal nu suferise (nici cea mai mică modificare. Cavadia spunea: o capodoperă bună de o curtezană. Era același, știut din copilăria lui ocrotită: impunător ca un tron găurit, cu ceva din prestanța unui laborator farmaceutic, emanînd mirosul de mentă al dezodorantului cusut ca amuletele în săculețe de mătase și cu colacul îmbrăcat de bătrînele călugărițe într-o cretonă colorată, bleu, cu picățele, ca cele mai primăvăratice rochii de domnișoare, îmbrăcăminte din care femeile acelea devotate aveau o rezervă întreagă, lucrată în nopțile lungi de iarnă, ca întreg trusoul fin și scump al arhiereului. Același era și ritualul duminical, pe care Cavadia ținea de fiecă dată să-l vadă, strecurîndu-se printre credincioși, la sărbătorile mai mari cînd slujea însuși vlădica. O dată, el venise însoțit de Chiril, prima și ultima dată. Unchiu-său nu-l prea plăcuse. „Acest băiat, – spusese prea fericitul părinte, rămînînd o clipă singuri, e un băiat trist. E frumos, dar e trist. Cred că e trist... nu știu de ce... poate fiindcă n-o fi avînd curaj. Curajul simplifică și simplificînd purifică; or el nu e pur, fiind complicat.” Cavadia voise să pomenească ceva despre excluderea lui, dar se abținuse. Și, pe acest cuvînt, „complicat”, Chiril reintrase, ghicind îndată că vorbeau despre el – i-o și spusese la întoarcere lui Cavadia, care negase. Cu prilejul acela îl văzuse Chiril pe episcop oficiînd. Era de Sfînta Mărie mică. Întîi îl văzuse afară, apărînd pe treptele palatului episcopal, cu tiara pe cap bătută în nestemate, scînteind în soarele ostenit al

Începutului de septembrie și binecuvîntînd lumea strînsă în curte, pe două rînduri, printre care el trecu repede, plutind înalt, roz la față, cu barba lui albă și rară în sus, cu graba plină de fervoare a unui mare actor ce știe că a întîrziat să intre în scenă peste limita de răbdare admisă a publicului ce-l răsfață. La sfîrșitul slujbei, el făcuse drumul îndărăt, dinspre altar spre tinda bisericii, cu aceeași grabă deloc solemnă, avînd aerul că uitase acasă ceva important. În trecerea sa repezită, arhiereul împărțise cu mîinile lui fine și încărcate de inele binecuvîntări la fel de iuți și de hotărîte, aruncînd din ochii săi albaștri de faianță germană fulgere reci peste mulțimea îngenuncheată compact, găsind totuși prin ea o potecă aproape imposibilă. Chiril căzuse și el în genunchi odată cu ceilalți. Prietenul său ședea ușor înclinat, într-o poziție de respect civil, singurul din întreg lăcașul care rămăsese în picioare. După ce bătrînul ajunsese în curte, în drumul său grăbit spre pridvorul reședinței de vizavi, îmbrățișat vesel de cîrciumăresele triumfătoare, ca spre o imensă, confortabilă cabină actricească, unde realitatea te ia numaidecît în primire cu gluma, cafelele și cu poveștile ei, ca o codoașă activă și avizată, și unde costumele și toată recuzita, atît de impresionantă cu puțin înainte, reintră pălînd în dulapuri, Cavadia îi șoptise lui Chiril în valul mulțimii: „Noi nu trebuie să îngenunchem, ce *naiba!*, nu-i obligatoriu, că și-așa...” — și nu terminase, și acest și-așa rămăsese între ei întredeschis ca o ușă nițel împinsă, după ce ai apăsător pe clanță, și care ți-ar produce deodată farsa, surpriza, fiorul absolut că dă în abis. Chiril avea aerul că nu auzise. Înghiontit de mulțime la ieșire, îl privea năuc pe Cavadia. Acesta găsi că era cazul să-i șoptească ceva mai explicit: „Nu trebuie să ne umilim noi singuri, vreau să zic, mai mult decît sîntem noi umiliți.” Chiril, îmbrîncit, în pronaos, în locul unde credincioșii se înghesuiau ca oile la strungă, își privea prietenul peste

umăr, uitându-se la el fix, cu ochii măriți, cum se uita când nu înțelegea un lucru, sau când îl înțelegea mult prea bine. Și Cavadia renunțase.

Asta se petrecea în septembrie '55. Peste doisprezece ani, în 1967, episcopul ținuse în același lăcaș voievodal o predică pe care Cavadia, care nu era un exagerat, nu ezita s-o numească „istorică”. O vizită a unor oficialități avusese loc în regiune și, cu acest prilej, în biserica muzeu, bătrînul rostise, după o slujbă scurtă, o cuvîntare foarte ciudată în prezența înalților oaspeți. Era cu mult înainte ca acel lucru să fi redevenit firesc. „Moșul” vorbise de capul lui. Fusesse un moment inspirat. Ce căutau acei bărbați de seamă în străvechiul lăcaș?... Să-și fi adus ei oare aminte, se întreba prelatul, că limba română, care mai miroase încă a seu și a pară de lumînare, fusese silabisită veacuri de veacuri în chilli, păstrîndu-se vie între zidurile afumate, cu figuri șterse privind uimite de dincolo?... Oricum, el își luase inima-n dinți și vorbise... După predica îndrăzneată din 1967, îi spusese imediat, acasă, la reședință, nepotului său, care făcea parte din numerosul alai oficial: „Acum, ori mă pedepsesc, ori mă felicită, din două una, altă cale de ieșire nu este!” Și nu fusese, într-adevăr; înaltul prelat primise cele mai frumoase felicitări din toată cariera sa ecleziastică.

Dar asta era în anul șapte al celui de al șaselea deceniu. Cu paisprezece ani, de astă dată iarăși în urmă, prin vara lui 1953, cu doi ani înainte de vizita pe care Chiril o făcuse în septembrie la reședința unchiului lui Cavadia, episcopul trebuise să facă față acelei faimoase crize, numită de el „criza bucătăreselor”. Această întâmplare îi prilejuise întâlnirea de neuitat cu femeia energică sosită într-o anchetă și căreia tot el îi spusese „Doamna de fier”. Era vorba de o inadmisibilă credință mistică a unui anumit colț din regiunea păstorită de episcop, unde se afla o importantă întreprindere

forestieră, un „blestem” ce frâna avîntul acelei mari unități economice. „Doamna de fier” nu venise să reclame „dezlegarea blestemului”, așa cum cereau pe sub mînă micii șefi locali, al căror nivel politic nu era prea ridicat, – asta ar fi fost o prostie la fel de mare ca bazaconiile obscurantiste ale aceluși ținut încă înapoiat. Ce ținea dînsa, și ce nu putea accepta episcopul, era ștergerea inscripției cu litere latinești, adăugată celei vechi, în chirilice, și care le interzicea femeilor, bucătăreselor șantierului, de fapt, accesul în acea parte a pădurii unde se păstra amintirea unei împliniri zguduitoare. Întîi că aceste femei erau mai toate analfabete, obiecta înaltul arhiereu, ceea ce ar fi făcut inoperantă măsura, legenda transmițîndu-se mai mult oral. Dar admițînd că rezolvarea situației ar fi depins de o simplă suprimare a inscripției săpată în piatră, tot nu s-ar fi aranjat nimic, întrucît o afurisenie aruncată după tot tipicul e ca o lege votată în parlament, numai parlamentul are căderea s-o abroge. Nici îndemnurile adresate în zilele de sărbătoare credincioșilor la slujbă, să nu ia în serios porunca aceea din pădure pe care crescuse mușchiul, îndemnuri pe care „Doamna de fier” îi sugera episcopului să le facă, nu intrau în puterea lui... „Atunci vom scoate pietroiul ăla cu tractorul!”, zîmbise cu un farmec neașteptat femeia aceea scundă, voinică, purtînd părul tăiat bărbătește. „Inutil, răspunsese de sus, binevoitor, de pe treptele pridvorului înaltul prelat, și-apoi... și-apoi, adăugase el întorcîndu-i cu amabilitate zîmbetul, rămîne de văzut cine va îndrăzni să conducă mașina... „Doamna de fier” îl măsurase tăcută cîteva clipe, răstimp în care una din rîndunicile ce-și lipiseră cuiburile lor sfărîmicioase de pereții pridvorului avu timp să aducă puilor ei hrana și să țîșnească îndărăt scoțînd un tril melodios. Femeia aceea atît de severă făcu un lucru neprevăzut. Ea se întoarse și se uită mult în direcția în care dispăruse crainica primăverii. Această

mişcare tinerească sporise curiozitatea bătrânului, despre care Cavadia mai spunea că avusese totdeauna o mărturisită slăbiciune pentru „femeile cu cap”, deşi se înconjura cu plăcere şi de urmaşele Evei care nu erau decît frumoase. „Ar fi fost o stareţă straşnică”, se gîndea el cercetînd-o cu luare-aminte cît stătuse întoarsă, în momentul ei dezarmat, cît privise zborul rîndunicii avîntată în văzduh. „O stareţă ca ea mi-ar fi trebuit mie!”, repeta în sinea sa visător înaltul prelat. Fălcile ei puternice şi totuşi fin desenate arătau că ştie să muşte, să dezmierde ori să sfarme între măselele sănătoase, probabil, orice. Faţa o avea albă şi moale ca aluatul, puhavă în jurul ochilor foarte verzi şi înguşti, de şopîrlă bătrînă care consumă multă cafea, tutun şi idei. Era genul de femei care, cu vîrstă, încep să pună în amor o maternitate autoritară, ambiguă şi focoasă. Părul ei la modă pe vremea charlestonului arăta la fel ca-n portretele de la mitinguri: cărunt ca sarea bolovan din ieslea vitelor şi tuns în mod evident acasă, retezat scurt, fără multă vorbă, cu foarfeca, neprivindu-se poate nici în oglindă... Ea refuzase invitaţia de a vizita reşedinţa episcopului, declinînd şi prînzul la care se făcuse o uşoară aluzie, mîncărurile şi vinurile Prea Fericitului avînd darul de a netezi asperităţile vieţii, chiar dacă ele se refăceau numaidecît după aceea, dar astfel se înfiripa măcar pentru un ceas iluzia unei înţelegeri omeneşti. Această femeie neînduplecată în principiile ei şi care îl refuzase atît de net, păstrînd o politeţe de doamnă de înaltă societate, îl interesase în cel mai înalt grad pe unchiul lui Cavadia, „Păcat, – îşi spunea el spionînd prin geamlîcul salonului său, în care intrai direct din pridvor, bocancii cazoni ai femeii aspre păşind rar şi ferm pe iarba tunsă englezeşte din ograda largă a episcopiei, păcat, ea ar fi fost stareţa care-mi trebuia mie!” Repeta aceste cuvinte obsedante, vorbind singur, măsurînd salonul de la un cap la altul, şi cînd vorbeşti singur

(spunea înaltul prelat), vorbești cu cealaltă jumătate din tine, fiindcă nu te mai înțelegi cu nimeni, așa că discuți în casa trupului tău ca un chiriaș rău platnic cu proprietăreasa, venind ba cu apa, ba cu lumina, și această proprietăreasă artăgoasă era Conștiința. La urma urmei, era și de înțeles: „criza bucătăreselor” era o farsă comică și treaba acelei fabrici nu mergea din cauza unei superstiții... Tocmai atunci intrase în salon, ale cărui uși, fiind calde, stateau toate deschise, maica Eulampia, econoama. Ea zicea că-l întrebase: „Prea Fericite, ce facem, vindem la târg, ori nu, găinușele alea?!” El se speriasse, semn că era dus departe pe cărările gândului (de fapt, glasul ei repezit de soacră îl făcuse să tresară și să spună ce spusese, răstindu-se: „Fugi, Eulampio, cu găinile tale, ai să mă bagi în mormânt!” și scuiase simbolic înspre ea, ca și cum ar fi fost ucigă-l toaca...).

Adevărul era că, în tot timpul vizitei, bătrînul nici nu-l luase în seamă pe însoțitorul „Doamnei de fier”, un tînăr ofițer, gradele noi încă nu le cunoștea, un fel de aghiotant al ei, avea și pistol la centură. Acest ofițer era tot atît de scund ca și șefa pe care o păzea, și stătuse tot timpul cu un pas îndărăt, aproape mascat de corpul bondoc al femeii. Ce-și amintea acum înaltul prelat era doar fața lui grăsuță, nădușită, de blond care transpiră mult, un ofițer mai mult de cancelarie decît combatant, și ochii ce nu se dezlipiseră nici un moment, cînd apuca să-i vadă, de-ai săi. Or, bătrînul își adusese aminte de prezența însoțitorului tocmai din cauza acestor ochi extrem de atenți și de profesionali. Ochi blînzi ce se fac că nu văd nimic, dar care înregistrează totul și nu repetă nimic. Cînd ofițerul avea să-și bea cafeaua, la desert, peste trei zile, în salonul reședinței, ceașca mare de porțelan japonez cu un cap de gheșe astupîndu-i cîteva secunde gura și nasul, în timp ce sorbea din ea, ascultînd atent, încordat, lăsase deodată să vorbească numai ochii: o pușcă licărind în soare. „Ochii Revoluției!”

exclamase în sinea lui unchiul lui Cavadia. Altfel, erau ochii albaștri și cumsecade ai unui moldovean vorbăreț, ceva mai închiși la culoare decît ai săi. Tensiunea acelei priviri lipsindu-i, după prima lor întîlnire, pe cînd se plimba prin salon în sus și în jos, meditînd la „criza” aceea de vodevil, pufnind din cînd în cînd într-un rîs bătrînesc cu scuturări de cap amuzate, urmărit, de după perdeaua grea de pluș a ușii duble ce dădea în sufragerie, de Eulampia izgonită, tipul, militarul acela, ce grad va fi avut el, se dovedi a fi „cineva” de vreme ce acum, în absența lui, și-l reamintea, ca pe un sunet continuu, a cărui sursă încetează brusc. Asta îi dădea o senzație de ușurare; dar tocmai ușurarea aceasta dovedea că blajinul ofițer *există*.

După trei zile, terminîndu-și misiunea, el revenise singur la reședință, primind bucuros invitația reînnoită de a lua acolo prînzul, și netezindu-și calota chipiului cu mîneca, încercînd să înlătore găinațul proaspăt al unei rîndunici din multiplele cuiburi agățate de pereții și tavanul pridvorului înșorit, se recomandase cu veselie și dezinvoltură: „Dați-mi voie să mă prezint, sînt locotenentul-major Ionel Roadevin.” Asta, firește, stîrni pe loc comentariile pe care le prilejuia totdeauna acest nume rar și atît de simpatic. Încă nu devenise cumnatul lui Georgeoiu. Abia peste un an, în 1954, avea s-o ia de nevastă pe sora lui, Viorica, profesoara de fizică. Episcopul pricepuse: chestiunea în litigiu, blestemul și inscripția cereau tact, poate că și oarecari compromisuri, or „Doamna de fier”, intransigența în persoană, nu era făcută pentru acțiuni diplomatice, de aceea ofițerul acesta, inteligent și deschis, după toate aparențele, se prezentase singur, luînd pe cont propriu problema. Discuția începuse lesne, presărată de voioase acceptări și propoziții generoase, - „Așa e lumea”... „Înțelegem, cum să nu, problemele de conștiință sînt totdeauna mai dificile”... „Dumneavoastră sînteți o mare personalitate,

vă rog să mă iertați, mă simt mîndru că ați avut bunătatea de a mă invita...” „Noi știm mai mult decît se presupune (la acest „noi” prelatul ciuli urechea) și știm să apreciem și o judecată potrivnică atunci cînd ea aparține unui caracter ferm și cinstit, pe care împrejurările istorice... în orice caz asta e de preferat vorbelor mari și găunoase ale unei lichele... ooo, desigur, cunoaștem, intransigenți în viața publică, lichele în cea particulară...”... „Noi credem (iarăși noi!) că parabola fiului risipitor e o parabolă cu un profund conținut social, să mă iertați, nu vreau să fac comparații mecanice, dar ce vreau eu să zic e că un om care s-a rătăcit ușuratic pe drumul vieții și care a acumulat o experiență de viață în urmă, are mai puține șanse de a mai greși în viitor, avînd în vedere că el «s-a ars» o dată... (episcopului nu-i plăcu această expresie vulgară, și tuși, locotenentul se opri, sesizînd, își ceru iarăși scuze și continuă), deci totul trebuie privit cu o nuanțată înțelegere a sufletului omenesc atît de... atît de... complex” – găsi el în cele din urmă... încet, încet, se apropiară, datorită excelentei dispoziții a ofițerului, intelectualității sale plăcute și cursivității în vorbire, de lucrul acela pentru care venise. El se referi mai întîi la personalitatea doamnei pe care avusese onoarea de a o însoți; la funcția ei politică, precum și la caracterul ei, „de bronz” spusese surîzînd încurcat locotenentul, surîzînd mai mult din cauza facilității expresiei și ignorînd că interlocutorul său spunea „de fier”, și ce bătaie de cap avusese ca deputată a regiunii. În primul rînd, vă rog să vă imaginați situația următoare – și povesti un caz petrecut cu un an în urmă, despre care înaltul prelat avea cunoștință, dar se prefăcu că nu știe... Cum, într-un sat mai dinspre șes, o gospodărie de stat avusese nevoie de un grajd mai întins, și alt loc nu se găsisese, avînd în vedere faptul că sediul acelei unități agricole se afla chiar lîngă cimitir, decît, – vă închipuiți ce problemă! — terenul cimitirului,

sărise, alarmat el însuși de pe scaunul său, locotenentul. Oamenii, bineînțeles, s-au opus, și aveau dreptate. În ținuturile acestea odihneau oasele stră-stră-și-așa mai departe bunilor lor. Doamna însă, pe care am avut onoarea de a o însoți și atunci, a spus nu se poate, odată și odată acest cimitir tot va fi dislocat, crucile de altfel erau șterse, păcănite, mort cu mort nu se mai știa. Le-a promis bani, despăgubiri, a spus că le face în schimb și o școală nouă, și un spital sătesc, și s-a ținut de cuvânt, școala și spitalul se află în plină construcție. Hai să zic că făceau acolo o grădină publică, un parc, ce știu eu... Dar un grajd! Să facă pe locul cimitirului lor un grajd pentru cai și vite... Asta îi revolta pe țărani, și să creadă prea sfînția voastră, nu că vreau să vă câștig, dar oamenii, „elementul uman” avea și aici dreptate. Ce te faci însă cu istoria?... Istoria trece peste noi drept înainte! aproape că strigă el, întinzînd fără să vrea un braț ca la comanda unui asalt. Noi putem s-o înțelegem, cu rațiunea noastră, perora din ce în ce mai încălzit, dar ea nu ne înțelege și nici nu ne va înțelege vreodată pe noi, vreau să spun carnea simțitoare și sentimentele noastre omenești.

Înaltul prelat tușise din nou, și cînd locotenentul îl privi, crezînd că iar îi scăpase ceva nelalocul său, îl văzu făcînd asupra lui în grabă semnul crucii, apoi omul bisericii bătuse oriental din palme, mai cerînd vin. Povestea deveni la un moment dat penibilă... Oase, fălci, femure, tibii și resturi de hîrci din mormintele anonime începuseră să iasă la iveală, spălate de ploi, răscolite de copitele vitelor. O mulgătoare (frunțașă! notați, precizase locotenentul) aruncase cît colo șiștarul cu laptele proaspăt muls, văzînd un cîine cu o jumătate de hîrcă de copil în bot... Alții, cică ar fi văzut o femeie în alb cu un prunc în brațe colindînd noaptea satul. Alții, în sfîrșit, se jurau că la arie, în toiul treierîșului, apăruse altă femeie, aceasta în negru, ziua-n amiaza mare, și că

se luaseră după ea cu furcile, dar că năluca pierise după niște clăi... Vedeți ce probleme au ieșit din simpla nesocotire a unui loc *tabu*, zic *tabu*, nefiind mistic, mă exprim sincer... — e vorba de golul imens al ignoranței...

Episcopul clătina din cap, înțelegător. Știa prea bine. Intervenise personal. Pe căile cele mai ocolite, dar și cele mai directe. Niciodată nu poți aprecia urmările unui fapt, simplu în aparență. Nu-i dezvălui însă nimic acestui locotenent atît de liber în spusele sale. Îl credea cînd afirmase că își permisesese o dată să-i atragă atenția doamnei pe care o însoțea asupra obiceiurilor și datinilor de mult înrădăcinate în pămîntul acelei regiuni care făcea eforturi să iasă la lumină. „Nu trebuie să șocăm *prea mult* imaginația oamenilor” – fusese o frază aleasă, bine gîndită, vrednică de reținut. Ca și cealaltă: „Acești bieți oameni care vin de atît de departe și au pătimit atâtea trebuie să-i ascuți mai cu indulgență...” Pe nesimțite, înaltul prelat avu impresia că ofițerul tînăr din fața lui, care bea moldovenește vinul, fără fasoane, începuse s-o cam foarfece pe doamna „pe care avusese cîntea de a o însoți”, o ironie vagă, coarnele abia perceptibile ale curajului insuflat de *otonelul* chihlimbării. Dar asta putea fi foarte bine și o provocare, și se abținu de la orice fel de comentarii în legătură cu deputata regiunii, vorbind grijuliu despre datoria pe care orice om e liber s-o înțeleagă în felul său. Și potrivit concepțiilor sale de viață... Pe urmă, locotenentul, nelăsînd vinul să se încălzească în pahar, relatase pe larg ce pățiseră ei, el și „Doamna de fier”, cît fuseseră plecați pe teren, în ultimele trei zile, după prima „luare de contact”, expresie care zgîrie iarăși urechea arhiereului.

— Cu cei de sus, de frații călugări vorbesc, – începu el intrînd în adevăratul subiect, și avînd grijă ca limbajul său să nu-l șocheze pe interlocutor – care stau acolo în mănăstirea lor retrasă, din respectivul perimetru

forestier unde se află și fabrica de cherestea, atât doamna deputată cît și eu ne-am arătat cît se poate de atenți și de prevenitori. Trecutu-i trecut. N-ai ce-i face. Nu poate fi reinventat. Deși... dacă-mi dați voie..., un om de spirit a zis o dată o vorbă foarte reușită, pe care posteritatea sînt sigur că nu o va pricepe, și anume că cel mai greu de inventat, de prevăzut... ohh... ahhh... mă iertați (se înecase, tușea, înghițea greu) e, spusese, după ce-și dăduse singur un pumn în piept – tocmai trecutul!

— De ce? întrebă cu falsă candoare amfitrionul.

— Dacă nu înțelegeți, mi-e greu să vă explic, răspunse anevoie locotenentul încordîndu-se cu lacrimi în ochi, silindu-se să regăsească o respirație normală. Să ne gîndim... să ne gîndim puțin, propuse el, la acest viitor ra-di-os. La oamenii care vor trăi liberi și cu de toate, „fiecăruia după nevoi” și acceptînd și necesitatea, nu numai înțelegînd-o, că noi de pildă, că noi românii, cînd e vorba să pricepem ceva, nu ne întrece nimeni. Dar să zicem că eu aduc pe unul, cu forța din acest viitor ra-di-os, cum spun, – și întinzînd mult brațul peste masa încărcată de bucate, se făcu într-adevăr că înșfacă ceva sau pe cineva, de la mare distanță, aducîndu-l spre sine. Facem o minune! se adresă el vesel episcopului. Facem minunea respectivă și-l punem pe individul adus în acest mod să stea cu noi aici la masă, dacă permiteți...

— Cum să nu! aprobă pe loc episcopul, de astă dată cu toată sinceritatea.

— Și-i spunem ce și cum, – făcu musafirul un gest elocvent cu palma – îi aducem la cunoștință tot cursul evenimentelor...

— Aducem, încuviință comic amfitrionul, de fapt temîndu-se de calea pe care ar fi putut să intre discuția.

— Ei, ce credeți dumneavoastră, ce impresie o să-i facem noi?...

Arhiereul înălță din umeri și rămase cîteva clipe astfel,

nedecis.

— Evident, foarte proastă, îl scoase repede din încurcătură locotenentul. În raport cu modul cum trăiește el în viitorul lui ra-di-os, din care noi îl scoaserăm cîteva momente cu sila, dar, în mod experimental, nu? — foarte proastă, repet!...

Episcopul asculta cu răsuflarea oprită. Omul acela grăsuț, care nădușea teribil, observă și zise încîntat:

— Atenția dumneavoastră mă bucură. Vă răpesc timpul, știu, dar n-o să vă pară rău. Trebuie să vă spun că eu pun capul jos dacă respectivul individ va pleca dumirit în viitorul lui ra-di-os. Vedeți, rimează... parcă aș face versuri, se opri el o clipă ascultînd ecoul consonanței întâmplătoare... Dar unde voiam eu să ajung?... A, da. Eu voiam să ajung mai întîi la faptul... (repetiție ajutătoare, tipică omului care a băut peste măsura lui și care se străduie să rămînă clar) la faptul că *acolo* unde altădată... adică la noi, azi... exista un sens tragic, pe baza căruia noi am trăit și am suferit și, mă rog, toate celelalte, nu mai e, s-a dus, – sensul tragic, adică – și locotenentul suflă din palma întinsă un fulg imaginar. S-a dus, repetă el, gata! Viața-i dulce uitare. Asta-nseamnă că ăia, posteritatea adică, a trecut de mult mai departe, habar n-avînd pe ce calcă. Ne-a uitat. Nu mai contăm. Chinul nostru de azi, pe baza căruia ei se vor ridica, nu-l mai pricep! Așa că ei au tot dreptul să zică, presupunînd că ăsta care stă lîngă noi acum, – și se făcu a căuta în jur personajul adus la fața locului – și pe care îl adusei încoa din viitorul lui nemaipomenit, va pricepe ceva, ceea ce-i exclus, cum ziceam, dar să admitem că pricepe și le transmite după aceea și celorlalți, fiindcă la un moment dat, după ce îl in-te-ro-găm, îi dăm drumul, nu-i așa? rîse la el. Ce vor spune tovarășii săi de *atunci* despre noi? Vor spune: „Domnule, ăia, adică noi, erau curat nebuni.”

(Cavadia, care nu era de față, dar căruia unchiul său

avea să-i facă o relatare amănunțită asupra acestei întâlniri extraordinare, transmitea: ideile năstrușnicului locotenent Roadevin semănau aici izbitor cu ale lui Chiril Merișor...)

— De pildă, - continuase el, în cursul aceluiași prînz intim luat între patru ochi cu episcopul, din cînd în cînd întrerupți de măicuțele apărînd și dispărînd ca niște umbre, - de pildă eu... Licențiat în drept și filozofie *summa cum laude* la Iași... în dulce tîrgul Iașilor... am intrat în ministerul de interne. Un filozof-polițist, cum ar veni, o contradicție în carne și oase. Poliția a fost totdeauna un organ de represiune. Marxism-leninismul ne învață că ea e aparatul care trebuie primul distrus, într-o revoluție, fiindcă acest aparat ajută la perpetuarea, vechiului. Și noi, care trebuie să apărăm, din contră, noul... Vă dați seama ce situație? în ce situație se află un bun și fidel pe drept cuvînt apărător al cuceririlor revoluționare?... Dar am făcut-o liber și nesilit de nimeni. Îmi place misterul ascuns al naturii umane! Îmi plac situațiile în care această natură arată tot ce poate ea!!... Și cel mai bine, această natură umană, dacă-mi permiteți, se cunoaște din punctul de vedere ori de observație politico- socială în care mă aflu eu, de bunăvoie, repet, și nesilit de nimeni. Întîi, că originea mea de clasă, care e baza, cer scuze, e dintre cele mai sănătoase. Aș zice, zdravăn și de invidiat, de sănătoasă. Cine poate produce, cu autobiografia în mînă, un asemenea titlu de noblețe?... Dar eu nu abuzez. Sînt modest. Nu scot ochii la nimeni. Las să se înțeleagă faptul că sînt la fel ca toată lumea. Deși... deși aș avea cîteva polițe de plătit, în contul atîtor umiliri... mă rog!... Și cum spuneam... am vrut și vreau să cunosc lumea, misterul naturii omenești. Și am început s-o cunosc, nu mă pot plînge. Iată, acesta sînt! strigă deodată și ridicîndu-se cu oarecare dificultate în picioare, gata să răstoarne o glastră cu trandafiri galbeni, se prezentă a

doua oară în cel mai abstract și mai general mod cu putință: „Om sînt și consider că nimic din ceea ce este omenesc nu mi-e străin!”... Apoi se așează greoi jos și își mai turnă un pahar de vin, uitînd să-i toarne și convivului, al cărui pahar de altfel era aproape plin...

Ce era neobișnuit la acest om era temperamentul său foarte viu, în contrast cu înfățișarea ștearsă, banală, de blond bonom, și cu moliciunea de care dăduse dovadă tot timpul cît fusese în compania „Doamnei de fier”. Înaltul prelat se ferea să-l întrerupă, să facă vreun comentariu, încurajîndu-și interlocutorul mai mult cu mimica feței, recurgînd la dese clătinări din cap sau, în cel mai bun caz, schițînd gesturi evazive cu mîinile sale atît de expresive. Cînd era gata să tragă concluzia că omul din fața lui, în ciuda lucrurilor interesante pe care le spunea bătea totuși cîmpii, într-o frenetică digresiune, descărcîndu-și probabil, cît putea, sufletul, locotenentul, după paharul băut destul de urît, în pripă, ca la birt, atacă frontal subiectul, spulberînd într-o clipită acea primă impresie de palavragiu și scoțînd la iveală resursele unei lucidități intacte:

— ... Cum spuneam de frații călugări - reluă el, măsîndu-și tîmplele cu amîndouă mîinile deodată - „înalta doamnă, cum ați binevoit dumneavoastră s-o numiți, a vrut să viziteze mănăstirea lor atît de frumoasă și de retrasă, să vadă - și dădu repede din coate - ce-i cu indivizii ăia, scuzați, atemporalii, cocoțați în vîrfurile muntelui și cu interdicția lor centenară de a nu trece pe acolo nici o femeie, dar absolut nici una, dincolo de piatra, am văzut-o, personal, scrisă cu chirilice, care nici nu se mai pot citi, am constatat, acoperite cum sînt de licheni și de mușchi, și cu „traducerea”, mă rog, dacă se poate spune așa, făcută în mult iubitele noastre de azi litere latine. Ulterior, am stat de vorbă cu acei călugări; nu prima zi; în prima zi a fost o aventură întregă, voi abuza de răbdarea dumneavoastră și vă voi povesti

imediat; discuția am avut-o în cea de a doua zi, adică nu mai departe decît alaltăieri, a treia zi fiind ieri, da, chiar ieri. Colosal! Parcă ar fi trecut o lună, se minună singur locotenentul, adăugînd observația sa de psiholog: evenimentele umflă totdeauna timpul. M-am dus seara, singur... Singur, știți, e mai bine. Toaca bătea de vecernie. Seara e mai favorabilă înțelegerii din cauză că oamenii sînt mai obosiți și dispuși, de plictiseală, să te asculte mai în voie. Pot să afirm, fără să mă laud, că m-am și împrietenit puțin cu frații călugări, înțelegîndu-le punctul lor de vedere. Trecutu-i trecut, cum spuneam mai-nainte. M-am înțeles, zic, fără să le dau însă și impresia că-i aprob. Sînt comunist. Eu am concepția mea despre viață, cea mai înaintată, se spune, și eu cred cu tărie că așa este, dar mai cred că și noi, fiind înaintați, trebuie să facem în așa fel încît să-i tratăm pe ceilalți, nu cu superioritate, ci cu însăși înălțimea, modestă, zic – ceea ce nu înseamnă și prefăcută – a concepției, a punctului nostru de vedere... Știți ce?... Am băut cu ei și un pahar de vin. Ruginiu. Vinul apropie, adîncind diferențele, de unde o curioasă senzație de armonie. Foarte curios. Sigur, unii se pot certa, ajungînd și la bătaie, din cauza diferențelor create, dar de aici ies și convorbiri foarte, foarte profunde... Nu vă voi surprinde deloc zicînd că deocamdată nu s-a rezolvat nimic în privința interdicției. Dar însuși faptul că am ajuns să discutăm, nu? Ce spuneți? Tot e un progres. Un meteorit de platină, ceva ca bolidul tungus, să fi picat din cer în locul pietroiului pe care e gravat blestemul, și n-ar fi mai scump și mai venerat. Am aflat cu această ocazie și povestea. Un roman de dragoste. He-he, se-ntîmplă și în cele mai nobile case... Acel episcop de pe timpuri... nu? ... care s-a îndrăgostit de o stareță.. Vă rog, dacă în varianta auzită de la frații călugări s-a strecurat cumva vreo inexactitate, să mă corectați...

Arhiereul aprobă visător torcîndu-și vîrfurile bărbii.

— Un alt episcop îi denunță pe cei doi îndrăgostiți. De aici iese un scandal mare pe care gazetele de pe vremuri, neorientate și de capul lor, cum erau, îl amplifică, în setea lor de senzație. După douăzeci de ani... *vingt ans après...* cei doi îndrăgostiți păcătoși, izgoniți, blamați de toată lumea, ajunși la vîrsta rece a senectuții, se duc, mîină în mîină, pe o iarnă grea cu viscol, suie așa prin nămeți, sus, în vîrfurile muntelui, să-i ceară iertare episcopului neîndurător, de mult retras într-o aspră singurătate. Blestemul, între timp, și fusese săpat în piatră, versiunea chirilică.

Locotenentul, atent, se opri, crezînd că amfitrionul avea o obiecție, dar el își schimbase numai poziția, sucindu-se pe scaun cu o grimasă (Cavadia spunea că bătrînul suferea rău de hemoroizi).

— Fiindcă versiunea latină, adăugă oaspetele după ce gazda sa îl liniști cu un semn, îndemnîndu-l să continue, avea să fie săpată ceva mai jos, și mult mai tîrziu... Și acel episcop sever ce aruncase anatema – așa mi s-a spus – a murit cu degetul pe butonul soneriei, imobilizat de boala lui, fără a mai avea forța să apese și să apară cineva să-i dea medicamentul, nitroglicerina cred, chiar în momentul în care îndrăgostiții aceia doi, bătrîni și pocăiți și persecutați de el, urcau prin troienele iernii să-i ceară iertare... Ciudată revanșă a iubirii! constată locotenentul și mai bău un pahar în felul său, pe nerăsuflăte... Primul care a murit, „singur și fără lumînare”, cum ziceau frații călugări, a fost *cel ce a interzis*, autorul blestemului, adică. Romantic! Foarte romantic!... Just? Își repezi el înainte peste masă fața înădușită pe care nu și-o ștergea niciodată.

— Just, repetă mecanic înaltul prelat, gata să caște de indigestie, și frecîndu-și repede cu mîna buzele, spre a masca impolitețea.

Fusese un prînz greu. Supă de ciuperci, icre roșii, păstrăvi, pulpă de berbec cu cimbru și hrean, brînză de

munte, mere de vară, compot de ananas, spuma de fragi a călugărițelor, cafeaua-filtru englezească, pregătită la vedere, la un alambic complicat și strălucitor, cu ceremonialul indicat de amfitrion printr-o discretă ridicare de deget, ceea ce însemna „Protos”, plus vinurile defilînd în raport cu treptele și gradațiile meniului.

— Asta a fost a doua zi, preciză iarăși musafirul, sărind derutant de la una la alta, cu felul său de a relata, atît de întortocheat. În această privință, expunerea lui semăna, pînă la un punct, cu însuși felul de a vorbi al înaltului prelat, care era mai mult o tehnică... Locotenentul învățase pe de rost și rugăciunea de dezlegare a blestemului, textul care, rostit la fața locului, ar fi rezolvat încurcata problemă a bucătăreselor, îngăduind prin aceasta și marii întreprinderi forestiere să-și îndeplinească planul, și-așa încărcat...

„ «Cela ce dezlegi pe cei legați - recită el cu multă ușurință - și ridici pe cei căzuți, nădejdea celor deznădăjduiți, odihna celor osteniți, slobozește pe robii tăi, rupe legătura jurămîntului și blestemului...» Splendid! exclamă locotenentul, după ce termină, sincer entuziasmat. *Arhiratikonul e o comoară a limbii...*”

Arhiereul își privea cu încîntare musafirul. Chipul lui alb și roz se înseninase. Picăturile albastre ale ochilor sclipeau sub sprâncenele grele. Portretul unui *viveur* pozînd între iepurii, fazanii, cocoșii de munte, vînați într-o epocă îndepărtată, plină de intrigi galante, pasiuni și de bucuriile naturii.

Oaspetele său redeveni ceea ce era. Un raportor al realității. Un om căutînd mai curînd miezul decît forma lucrurilor, chiar dacă aceste lucruri pot fi exprimate uneori într-o limbă atît de pură ca a textului sfânt ce-i prilejuise o adevărată desfătare estetică.

— În prima zi însă... hm! făcu el la amintirea acelei

zile, plină probabil de evenimente cu totul ieșite din comun... în prima zi, individul ipotetic de la începutul discuției noastre, somat să se prezinte din viitorul lui radi-os (iar sărise în urmă, în același mod derutant), somat spre a depune ca martor, ar fi avut în mână proba cea mai concludentă a susținerii mele că ce s-a petrecut în acea zi imemorială – adică alaltăieri – a fost, dacă nu o nebunie, în cel mai bun caz, un vis, un vis urât al omenirii, fiindcă și omenirea, la scara ei, poate să viseze urât; pe urmă se scoală, se freacă la ochi și zice: ce vis, domnule! se făcea că... — *să numim asta vis!* propuse locotenentul Roadevin... în primul rînd, doamna pe care am avut cîntea de a o însoți (formula devenise, clar, o ironie) a luat interdicția de a nu călca picior de femeie în pădurea respectivă drept o ofensă personală. Dînsa, care este o femeie atît de cultivată și cu idei largi, și cu umor, s-a simțit jignită. Notați, s-a simțit jignită. De ce? întreb. Și tot el răspunse: Fiindcă e trufașă!... Dar eu merg și mai departe și spun că nu faptul că întreprinderea forestieră, proaspăt deschisă, ducea lipsă de bucătărese și de femei pentru alte munci – lipsă care, psihologic vorbind, se răsfîrgea și asupra muncii bărbaților – nu acest fapt conta; conta și el, desigur, fiindcă de asta am venit împreună aici; însă, pe parcurs, am simțit că dînsa, care nu suportă nici o piedică și nici o contradicere, s-a angajat *personal*, repet, *personal*, în această confruntare. Cum, dînsa, care a văzut de atîtea ori moartea cu ochii, care e o personalitate politică, și este o personalitate politică, să fie oprită de a păși într-un ținut interzis? Cine-și permite să-i interzică?...

— Și majestatea sa regina Maria... suflă înaltul prelat. Ofițerul nu înțelese.

— Și majestatea sa regina Maria s-a purtat la fel, ajungînd în dreptul acelei pietre, cu ocazia unei excursii.

— Daaa? se miră oaspetele. Și dumneaei?

Episcopul încuviință.

— Era într-o excursie, mergea călare, și o doamnă de onoare din suită, prevenită, i-a spus: Majestate, de aici încolo, femeilor le este interzis să calce, și i-a arătat inscripția. Majestatea sa s-a apropiat călare de piatră, a citit, calul juca sub ea nervos, și ea a râs, majestatea sa rîdea fermecător, a dat pintenii calului, ca la vînătoare, n-a făcut nici treizeci de metri și calul și-a scrîntit glezna.

— Formidabil! exclamă uluit locotenentul.

— Au mai fost și-alte cazuri...

— Știu, cunosc. Frații călugări au avut bunătatea să-mi povestească.

— Acum sînt și coincidențe, încercă înaltul prelat să se apropie cît de cît de concepțiile raționale ale musafirului său. Majestatea sa a plecat cu trac la galop, o fi tras de hăț cînd nu trebuia...

— Se poate, se poate, aprobă febril interlocutorul. Psihologii numesc asta „angajarea psihicului într-o singură direcție obsesivă”, în termeni populari: *de ce ți-e frică, nu scapi!* — și rîse singur de concizia, nu lipsită de umor, pe care poporul o punea în tălmăcirea unei formule atît de savante... Da, da, a fost o ambiție – repetă el, parcă distrat... Dar ce interesant!... Va să zică și regina Maria!, și strînse din buze admirativ.

— O altă femeie, mai de mult, s-a deghizat în bărbat și a trecut, ca să zic astfel, linia de demarcație...

— Și? întrebă lacom ofițerul.

— A înnebunit.

— Poftim! făcu el dezolat.

— Numai că eu cred că acea persoană era mai întîi nebună fiindcă s-a deghizat, remarcă amfitrionul. Efectul a fost de fapt cauza. Oamenii iau ușor una drept alta.

— Nu, nu, totul e mai complicat decît ne închipuim noi, schiță locotenentul mișcarea inversă de înaintare simetrică în inexplicabil, față de efortul înaltului prelat

de a se arăta mai rațional decît era poate de fapt. Mă tem, mă tem tare de un lucru...

Tăcerea arhiereului putea fi luată drept o întrebare.

— Mă tem să nu i se întîmple doamnei ceva. Cît timp durează?...

— Ce anume?

— Asta, efectul... Efectul blestemului. Se întîmplă imediat, sau?... întrebarea avea hazul ei.

Înaltul prelat acceptă jocul și răspunse serios:

— Nu se știe. Poate să fie a doua zi, peste o lună, un an; e posibil ca asta să te ajungă și mai încolo, spre bătrînețe...

— Vedeți, vedeți, spuse ofițerul, ca și cum el s-ar fi gîndit la același lucru... Tot timpul am fost prudent, prudent și atent... Dar, mai știi?... Fiindcă dînsa nu numai că a trecut demarcația, *cum foarte* bine ați spus, dar a mers cot la cot cu mine chiar pînă aproape de zidurile mănăstirii, provocînd cu tot dinadinsul interdicția, și să vedeți ce a ieșit...

Asta prelatul n-o știa. Știrile, din om în om, și de la ureche la ureche încă nu-i sosiseră. Își ascuți auzul, fără ca fața lui să trădeze vreun interes special.

— Doamna - vorbea locotenentul - foarte enervată de atîtea dări înapoi și de ridicările din umeri ale localnicilor - ăștia de pe aici, spunea dumneaei, sînt toți troglodiți, put a țuică și usturoi și citesc numai Visul Maicii Domnului, trebuie despăducheați, anchetați, scuturați și trimiși urgent la alfabetizare. Troglodiți?... Perfect. Dar de ce atîta dispreț, și de unde? întreb. Mie, acest ton nu mi-a plăcut. Dar să trecem mai departe. Doamna a hotărât să mergem personal, să-i convingem pe „atemporalii ăia din vîrfurile muntelui” măcar să șteargă versiunea latină a interdicției, ideea dînsii fixă - în afară de ambiția personală propriu-zisă - că asta ar contribui la rezolvarea cazului, deși părerea mea era, și este, că tot mai bună ar fi o slujbă de dezlegare, cu mic cu mare,

la fața locului, închidem ochii și gata, aici logica trebuie să facă tactic un mic pas înapoi, important e să obținem ce vrem.

— Bucătărese! exclamă fără să vrea arhiereul.

— Nu numai; dar și bucătărese, nici ele nu sînt de disprețuit. *Noi* dorim ca toată lumea să circule liberă în regiunea respectivă, să n-avem probleme în producție. Dumneavoastră ați spus „criza bucătăreselor”? Dumneavoastră ați spus! Sînt la curent. Iată încă o expresie foarte bine găsită!... Așadar, să se șteargă inscripția latină... Fiindcă, dacă nu mă-nșel eu, cam prin 1910, nu?, frații călugări, prevăzători, au adăugat versiunea respectivă în noua scriere, și cred că știu și de ce: nu cumva să se instituie o veșnică circumstanță atenuantă produsă de însăși evoluția limbii. Cu alte cuvinte, doamna încearcă să dea îndărăt istoria cu o sută de ani, numai și numai pentru ca angajarea bucătăreselor să fie posibilă, iar munca fabricii să decurgă normal și, peste toate acestea, să fie satisfăcut și orgoliul ei de femeie liberă de orice fel de prejudecăți și progresistă. Numai că, așa cum și dumneavoastră ați binevoit să observați la prima *luare de contact* (înalțul prelat nu schița nici cea mai mică mișcare), femeile din partea locului fiind analfabete, problema inscripției, dacă să fie ștearsă ori nu, nu mai avea nici un sens. Nemaipunînd la socoteală faptul că o legendă, chiar și într-un ținut cu o conștiință mai dezvoltată și cu un grad de cultură ceva mai mare, rămîne o legendă... Or, tot cum ați spus dumneavoastră, potrivit ziselor celor din partea locului, blestemul călugărilor ar fi acționat în cîteva cazuri... O femeie care a trecut dincolo ar fi născut un copil cu patru urechi și cu trei ochi; alta ar fi fost trăsănită; o elevă a murit strivită în cabina unui camion care căra bușteni și care s-a răsturnat la o cotitură. Tot ce se întîmpla se punea pe seama pietrei, ajunsă o adevărată obsesie. Și cum spuneam mai

Înainte, se știe ce efect au interdicțiile asupra oamenilor care, și-așa, nu sînt prea liberi în cugetul lor. Lumea nu mai are în acest caz reacții normale. Intellectul blocat de o singură imagine se concentrează în jurul ei, e ca un... ca un vîrtej al existenței, poftim, care nu vrea să mai curgă. Totul se-nvîrte în jurul poruncii sau ordinului de a nu face cutare lucru. Tentația fructului oprit. Situația clasică. Și interdicția asta intră și intră în subconștient și, cînd scoate capul, are un cap de ispită. O ispită și teribilă și atrăgătoare. Viața se direcționează pe drumul cunoașterii oprite, se or-ga-ni-zea-ză în sensul acesta obscur. Sînt seri... sînt seri cînd ascuți pomul, mărul diabolic al cunoașterii totale foșnind în noi atît de tulburător!... Mecanismul sufletesc este reglat în așa fel, de la început, încît el poate merge oricînd în sens contrar, și merge cu plăcere în acest sens contrar. Oricît te-ai împotrivi, ești dus pas cu pas într-acolo, deși pe planul conștiinței limpezi zici nu, dar însăși împotrivirea asta nu este ea oare un indiciu al prezenței contracurentului?... al tentației camuflate vreau să zic, înaintînd ca o divizie de infanterie cu crengi în mîini, pe cap, de-a lungul unei păduri, vrînd să fie tocmai pădurea asta prin care merge, să înșele inamicul?... Am pornit, am suit două ceasuri, și, cînd am văzut zidurile, călugării au dat drumul la cîini. N-am pomenit mănăstire păzită de cîini. Dar ce cîini! Fiare sălbatice. Am scos pistolul. Eram în pantă. M-am lipit de un fag gros, cu doamna alături. Aveți grijă, i-am spus – și am tras. Am numărat paisprezece, cu pui cu tot, cățele, dulăi; pe doi i-am culcat, iar ăilalți, exact ca lupii, au început să rupă cu colții din ei. Și în timp ce eu trăgeam rar, foc cu foc, în haita trimisă de frații călugări, trăgînd mai mult în aer, mi-era milă totuși, nu știu cum să vă spun, puteam să-i ucid pe toți, sînt un bun ochitor, mai ales că atenția bestiiilor se abătuse asupra celor două animale doborîte... și, în timp ce trăgeam, zic, am simțit că

sîntem priviți, spionați, al șaselea simț pot să spun că îl am, și el este bine exersat, vă rog să mă credeți, spionați pe ferăstruicile chiliilor, prin crăpăturile porților de stejar. A doua zi, cînd m-am dus singur la ei, senzația aceasta a mea avea să fie adevărită de mărturisirile lor – se uitau la noi și își făceau cruce. Eu, adică, și cu doamna ne mișcăm în fața lor ca pe o scenă, jucînd un spectacol, pentru „colectivul de călugări”, care ne priveau extrem de curioși și căroră, în treacăt fie spus, le-ar fi fost perfect egal dacă ne-ar fi sfîșiat cîinii – cer iertare. Dar asta – zic – e o altă față a problemei. Spectacolul acela nemaîntîlnit era: o femeie în vîrstă înfruntînd, cu mult în interiorul interdicției, paisprezece cîini și-un blestem! Paisprezece cîini ținuti în lanț, înrăiți, care mîncău numai resturi de mămăligă și buruieni de post. Ce foame, vă închipuiți, trebuie să fi fost pe ei, din moment ce, înghițind în câteva minute leșurile celor două animale împușcate, au tăbărit iar pe noi!... Veneau, se rostogoleau la vale printre copaci, veneau urlînd cu o înverșunare conștientă parcă, de cerberi, de păzitori ai blestemului, alergau în jos, direct, să ne rupă, fără nici o tactică, fiindcă pînă și lupii ezită, nu?, dau ocol, mai pîndesc, alegînd momentul... Cîinii mănăstirii, nu, atacau bezmetici ca un regiment îmbătat cu rom – atît le mai lipsea să zbiere: uraaa!... Și totuși, ce-am povestit eu pînă acum nu-i nimic în comparație cu ce aveam să văd în clipa următoare, cînd restul haitei retrăgîndu-se, în sfîrșit, învinsă, m-am întors să văd ce face doamna. Fuma calmă. Cînd își aprinsese țigara, nu știu, fiindcă trăgea dintr-un fel de chiștoc, pîrlindu-și degetele, ca o cătană, în pauză, la instrucție. Eu știu cît ține o țigară; făcînd socoteala, am dedus că și-o aprinsese cam pe cînd cîinii vii încă mai rupeau din cîinii morți, cu puțin înainte deci de a doua repriză a atacului. De aici am făcut a doua deducție. O femeie normală țipă, se lipește de bărbatul de alături, care-o fi el, s-o

apere, știu eu... așa-i legea naturii... Cel mai rău, după mine, e să nu vrei să fii ce ești cu adevărat și irevocabil. Dumneavoastră ce credeți?...

Arhiereul își aținti ochii săi albaștri și reci de poterie germană, în ochii întrebători ai musafirului, care își pierduseră insistența lor neliniștitoare.

Curios; această privire o avea acum episcopul. Era arma lui absolută. O lungă experiență de viață îi dovedise că sub presiunea ei crescândă, – pe care el o lăsa rar să se exercite pe figurile oamenilor, și doar în momentele când aprecierea, plină de consecințe, a unui caracter, mai avea nevoie de o ultimă verificare – nimic nu mai putea masca posibilul dezacord, ascuns, dintre intenții și cuvinte. Locotenentul Roadevin făcu față cu destul succes acestei probe. El era, la sfârșitul prânzului, una din fețele sincerității; una, ce-i drept, grăsuță și nădușită... Ce credea bătrînul? Asta era mai greu de spus.

Și unchiul, tatăl spiritual al lui Cavadia, oftă; din tot ce-i veni în minte în acea clipă, alese fraza cea mai enigmatică prin generalitatea ei, despre căile necunoscute oamenilor, pe care oamenii merg nedumeriți uneori, sperînd încă măcar că cineva de deasupra știe încotro merg.

Capitolul XIII

CHIRIL S-A ÎNTORS DE LA JURILOFCA ÎN BUCUREȘTI PE data de 14 decembrie 1957. Aurică ar fi vrut să mai rămînă cîteva zile, vremea era superbă, Bunthe le făcea viața frumoasă, dar nu fusese cu puțință. Domnul Merișor nu mai avea răbdare, ținea să se întoarcă neapărat în capitală. Zilele se scurtau, apropiindu-se de solstițiul de iarnă, în ciuda aerului lor primăvăratec. Seara căzînd, și căzînd repede, toată lumea se punea pe băut. Erau nopți grele de beție, beznă absolută, nu se mai înțelegea om cu om.

În ultimele zile, cît mai stătuseră, după pocroul lipovenesc, Chiril nu mai vorbea cu nimeni, toată ziua era plecat la pescuit cu Izot. Cînd nu pescuiau, se plimbau pe izlaz, însoțiți de aceeași corcitură și unde bătea același vînt șfichiuitor la firul ierbii. Jos era răcoare, sus călătorea o boare călduță, mediteraneană parcă. Izot descoperise substantivele, ori poate că hotărîse numai să le folosească. Striga fiecare lucru, pe urmă aștepta, ca și cum acel lucru ar fi trebuit să apară, el sau doar ecoul lui. Niciodată nu puteai ști ce zăcea în capul acestui băiețel, cu totul ciudat. Convorbirea lor era o neîntreruptă ghicitoare, cerînd spațiu, răbdare. Aceasta din urmă însă lipsindu-i din ce în ce mai mult lui Chiril, în ultimele zile, chiar și plimbările, voioase, începuseră să-l sîcîie. Cu o zi înaintea plecării, îi făcuse un zmeu micului său prieten, îl înălțaseră pe izlaz, trimițînd telegrame, petece de hîrtie ce urcau împinse de curent din loc în loc pe sfoara pescărească întinsă strună și care zbîrnîia. La prima coborâre, Izot distrusese zmeul țîpînd. Chiril nu mai pricepea nimic. Se uita la el îngrozit. Tot astfel stricase și ceasul solar pe care i-l făcuse cu vreo săptămînă înainte, pe malul lacului, în timpul lungilor ore de pescuit, un ceas de toată frumusețea, cu pietre alese, fiecare de altă culoare, după felul orei – douăsprezece era o așchie din minereul verzui ce căptușea din loc în loc malul scund și scobit al lacului, găsită pe nisipul plajei mărunț ca zahărul tos; ora unu, un fulg de pescăruș – apoi trestia înaltă înfiptă în mijlocul cadranului, a cărei umbră subțire se alungea foarte mult înainte de apusul soarelui. De unde venea, uneori, această sălbatică poftă de distrugere la un înger de copil bălai ca Izot? Barbaria lui în acele momente avea ceva sumbru și misterios, o răzbunare oarbă, inconștientă, moștenită și transmisă în contul atîtor urgii... Despărțirea fusese înduioșătoare. Toată lumea asistase la efuziunile plecării, la îmbrățișările disperate ale

copilului. Chiril nu izbutea să găsească o pauză, clipa prielnică desprinderii, sufocat de acel băiețel a cărui iubire semăna cu o ură dezlănțuită și care-l strângea de gât, țipînd, alungîndu-i pe cei din jur ce voiau să intervină, zbătîndu-se ori de cîte ori cineva încerca să-l dezlipească. Șoferul camionului care transporta peștele gospodăriei direct la Medgidia apăsa de zor pe claxonul strident, cei doi bucureșteni trebuiau să se hotărască, altfel nu mai aveau nici o ocazie, dacă voiau să prindă trenul de seară. Chiril găsi în sfîrșit clipa desprinderii, fugi, pe același izlaz pe care cu atîtea zile în urmă aterizase elicopterul, și urcă în spatele camionului, printre lăzile mari de pește acoperite cu rogojini sub care se vedeau bolovanii de gheață, gheața de anul trecut tăiată cu topoarele din lacul care sclipea acum tăcut, gînditor, în soarele înclinat. Aurică se suise între timp în cabină, anevoie, cu trei crape împachetați, legați strîns cu sfoară, daruri dobrogene; cel mai mare, domnului Coriolan Indrea, din partea doctorului Sextil Manițiu, colegul său vechi de cămin; ceilalți doi trimiși de Bunthe, unul prea buneii Nașe Primavera, ca o răscumpărare pentru serile și nopțile pe care bărbatul ei le pierduse cu el (nu fără folos) în odăița lui din strada Gabroveni, cu el și cu „iacobinul” Axente, – al doilea fiind destinat acestuia din urmă. În cabina camionului mai urcase și o lipoveancă tînăra care se ducea la spitalul din Medgidia. Cînd „Molotovul” rablagit, gata să iasă la pensie, o luă din loc ambalîndu-și motorul cu pocnituri asurzitoare, scuipe pe țeava eșapamentului un fum vînat și gros, Chiril strigă, agitînd o mîna dintre lăzile și roind de apă:

„Izot, fii cuminte! Îți scriu! La vară mă-ntorc!...”

Copilul începu să alerge. Cățelul, fidela corcitură, îl urma cu buna lui dispoziție pe care nimic nu putea să i-o alunge.

Bunthe urla ceva, gonind și el caraghios, crăcănat, ca orice cavalerist coborît din șa, dar nu se auzi ce. Vorbele

se pierdură în norul de praf gălbui, loessul bătrîn al Dobrogei, stîrnit de viteza mașinii în după-amiaza primăvărată...

Cu un personal de noapte, Chiril și blajinul, dar petrecărețul său tată adoptiv ajunseră în zori după concediul lor aventuros într-un București posomorît, iernatic, acoperit în jurul gării de zăpada moale, cafenie, ca halvaua turcească care se prepară în tigăi la periferie.

Atingînd peronul, Chiril reluă contact cu obsesia de care fugise: jurnalul pierdut.

Se îndreaptă prin zloată spre tramvaiul 26 asaltat de călători la ora aceea matinală:

Omenirea cea mare și simplă... — bombănea de unul singur trecînd prin mulțime Chiril, mahmur, divagînd de nesomn, cu peștele în stînga, cu valijoara în dreapta, alături de Aurică abrutizat de alcoolul băut cu Bunthe în ajunul plecării...

Călătorește pe punțile navelor

în trenuri la clasa a treia

Omenirea cea mare și simplă pleacă la lucru

la cinci dimineața

se căsătorește la douăzeci de ani

moare la patruzeci.

Omenirea cea mare și simplă... — litania turcului Nazim, cîntărețul Revoluției. „Iubești poporul?”, îl auzi absurd ca prin somn pe Ariel, Chiril, amețit, izbindu-se de călătorii grăbiți. De astă dată, întrebarea, o luă în serios; prin ceața din creier, își răspunse: Axente este poporul... Aurică. Bunthe, neapărat, și el e poporul. Nașa Primavera... Cavadia... Georgeoiu... Merfu, sigur, Merfu este și el poporul; și Tase Gheorghită; și toți oamenii aceia de la sate care se uită la tine bănuitori și te întreabă de unde vii cînd îi saluți, important pentru ei fiind totdeauna de unde vine un om, care trebuie să aibă

și el neapărat o vatră a lui; dar și pasagerii tramvaiului două'sase, tramvaiul lui; și ai autobuzelor din preajma uzinelor și cei din trenuri; și Luisa, bineînțeles că și Luisa, cu sufletul ei de acuzatoare și de martiră. Și buni și răi, și mai puțin buni și mai puțin răi, toți laolaltă, – *toată Echipa cu care, vrem nu vrem, trecem prin lume...* lubea, îi iubea el pe toți aceștia?... Ce putea să spună el, încercînd să dea la o parte frazele umanitariste care nu costă nimic, fiind bune și pentru victime și pentru sclerați, era mai mult o senzație... starea lui, accentuată în momentele de oboseală, cînd lupta unuia contra celuilalt pare să se estompeze..., dar senzația, senzația vie că face parte dintr-un tot; că e un însoțitor al tuturor celorlalți și că toți din jurul lui sînt, vor fi, și nu vor mai fi, într-o zi, pe pămînt, – dar și fiind, și nemaifiind, ei vor fi de fapt legați, pe veci, legați laolaltă în cronică complicată a unei istorii încă nescrise, imposibil de scris, sau de fixat, ea fiind însăși trecerea aceea sfîșietor de unică și de irepetabilă, în care nu atît moartea apropie, înrudindu-i pe toți, cît – și tocmai acest lucru oamenii îl uitau – cît împlinirea, șansa, fericită ori nu, de a călători împreună o singură dată și pentru totdeauna, o anumită bucată de drum, unic și el, sub o anumită conjunctură a stelelor, de nerepetat și ea... De cînd Cavadia spusese: *Generația este patria în timp*, Chiril nu mai găsea altă definiție a acestei solidarități...

Acest tramvai 26 era într-adevăr în acel timp cel mai popular mijloc de comunicație din capitala României. El era hamalul rupt de șale al clasei care muncește, un vehicul plin de glume și de voie bună precum și de observații filozofice de primă mîna, principalul erou al „Echipei trecătoare prin lume”, partea ei cea mai numeroasă și mai puțin cunoscută. Chiril se gîndise mai de mult. Tramcarul ăsta viteaz merita o laudă. Dacă ar fi fost poet!... Atunci n-ar fi ezitat să scrie o epopee lată și cinstită al cărei titlu ar fi putut să sune în felul următor:

„ELOGIUL TRAMVAIULUI DOUĂZECI ȘI ȘASE ȘI AL BUNILOR SĂI CĂLĂTORI CE PRODUC DE TOATE ȘI CARE MERG HOTĂRÎȚI ÎNAINTE ORICE AR FI, A LOR FIIND VIAȚA ȘI LOR DÎNDU-LE EA, MAI DEVREME ORI MAI TÎRZIU, VEȘNIC DREPTATE”.

Peștii strîns legați și înfășurați în hîrtie, duși în brațe ca niște prunci, nu întîrziară să atragă atenția pasagerilor. Chiril îl ținea pe-al cumnatului său, domnul Indrea. Aurică, pe-al Nașei Primavera și pe-al lui Axente. Lîngă Chiril ședea, cu mîna agățată de colacul de lemn de deasupra, o muncitoare între două vîrste cu un basc umezit de ninsoare. Un bărbat care stătea alături, pe scaun, voi să-i cedeze locul. Ea îl împinse energic de umăr, silindu-l să se reazeze și zicînd autoritară: „Stai naibii jos, că ești obosit, nu mai face pe galantu’!...” Femeia adulmecă aerul și se adresa celui care o poftise să-i ia locul și pe care se părea că atunci îl vedea prima dată: „Aici miroase a pește!... îți spun, repetă ca un ordin, că miroase a pește!!!...” Nările ei mari de gospodină puternică și simțitoare se mișcau în semn de recunoaștere. Chiril le văzu, prin înghesuială. Întreg vagonul află curînd, și toți se interesară curioși de proveniența crapilor. Cei doi dădură explicații amănunțite. Lumea îi asculta cu nemărginita admirație ce pune pe figura omenească acel aer, și copilăresc, și buimac, în fața isprăvilor de necrezut ale unor aventurieri întorși de pe tărâmurii nemaipomenite.

Tramvaiul străbătu greoi orașul troienit, prin ninsoarea ce se întetea bătînd cu înverșunare în geamuri și acoperindu-le treptat cu acea pace înăbușită, plină de speranțe și neliniște, așteptarea tainică, plăcută, naivă, pe care o aducea apropierea sărbătorilor iernii.

Octavia era acasă. Coriolan al ei plecase la facultate, la cursuri. Ea îl primi cu toată bucuria de care era

capabil sufletul ei simplu și bun. Darul, cu adevărat exotic, al domnului Manițiu, transformă bucuria ei într-un delir de gospodină hârșită cu lipsurile. Faptul că viitorul său cumnat se mutase în absența lui în casa lor părintească îl indispușe pe Chiril. Când mai văzu și patul nefăcut, din odaia lui, unde perechea dormise, camera aceea fiind mai călduroasă, și pijamaua străină, bărbătească, se supără de-a binelea, dar nu zise nimic. E o însușire bine știută a bărbaților răsfățați de femei să fie intransigenți cu alții și în primul rînd cu femeile lor, geloși pînă și pe surori, tocmai pentru că ei cunosc nestatornicia din propria lor experiență.

Octavia îi pregăti baia, alergă la bucătărie să-i pregătească un ceai, să-i fiarbă un ou, vorbind fără încetare, spunîndu-i ce se mai întîmplase între timp. „M-a căutat cineva?” o întrerupsese el, străin, în timp ce ea făcea ordine în dormitor, scuturînd, bătînd, netezind, – nu, nu-l căutase nimeni, nici poștă nu prea venise, ba da, ba da, era cît pe-aci să uite, sosise ceva, un fel de carte poștală-tip, bătută la mașină, și completată cu un creion chimic, nu înțeleșese nimic decît că era o invitație să se prezinte, scria acolo unde, cine știe, probabil ceva în legătură cu buletinul populației, deși „Indruț”, cum îi spunea cîteodată, pretindea că nu putea fi vorba de așa ceva, întrucît în astfel de cazuri se menționează. Căutînd de zor invitația pe care nu mai știa unde o pusese, Octavia repetă fidel ce spusese Coriolan, reproducînd cuvintele acestuia cu accentul lui ardelenesc cu tot, plus vocalele, ceva mai adînci parcă, mai grave: „în vederea schimbării buletinului populației, al cărui termen a expirat”. În cele din urmă, găsi cartea poștală-tip, puțin scămoșată și impersonală, ca acelea pe care recruții le trimit, de la adrese exprimate printr-un număr, și unde ei scriu: „Dragii mei, aflați că sînt bine sănătos”, etc., etc... Chiril o citi, o reciti; în afara chemării propriu-zise nu mai desluși nimic. Nu scria nici

măcar „în caz de neprezentare”. Ar fi trebuit să se prezinte pe data de nouă decembrie, și acum era în paisprezece. Se bărbieri, gînditor, iritat, și aici, că Indrea ocupase aproape întreg suportul de sticlă de deasupra chiuvetei cu ustensilele lui, plus briciul, folosea, anacronic, briciul cu o curea de piele mitocănească, de ascuțit, prinsă de un cui de rama ușii. Pe urmă se lăsă în voia unei băi lungi și fierbinți. În baia aceasta Octavia plînsese odată cu hohote. Cu mulți ani în urmă, pe cînd Chiril era în clasa opta de liceu, secția umanistă, serile, cînd rămîneau singuri în casa pustie, el îi citea din cărțile lui, de istorie mai ales, obligînd-o să-l asculte; era de fapt mai mult plăcerea lui de a se auzi pe sine însuși. Octavia, care nu avea nici o tragere de inimă pentru învățătură, primea acest rol, și asculta croșetînd, mai căscînd din cînd în cînd, făcînd asupra textelor clasice cele mai concrete observații, legate de viața din jurul lor. „Așa și domnul Guiță – spunea de pildă – un hoț și-un mincinos!” – Guiță era un fost plutonier, bețiv, care locuia peste trei case. Fusesse un sadism din partea lui, o inconștientă cruzime de învățăcel umanist zelos, de a-i citi ce pățise Octavia lui Tacit. Coincidența de nume îl împinsese... *Și această copilă* – îi citise el rar, gesticulînd și plim- bîndu-se de colo-colo prin salonul de zi dominat de pendula monumentală a doctorului Merișor și de funcționarii feudali intratabili, din „Plata Dijmei” – *înconjurată de soldați și de centurioni era la vîrstă de douăzeci de ani separată de viață și prin presimțirea nenorocirilor sale, fără a se putea bucura totuși de repaosul morții. Puține zile după aceea, ea primi ordin să moară... A fost legată și i s-au tăiat vinele... Sîngele întîrziind să curgă, din cauza fricii, a fost înăbușită în aburii unei băi fierbinți. Și pentru ca să fie și mai mare cruzimea, capul îl aduseră la Roma unde îl înfățișară Poppeeii... Amintesc anume acest fapt, pentru ca toți cei ce vor ceti istoria acestor vremi în*

cartea mea, sau în alte cărți...

Soră-sa îl privea înmărmurită. Andrelele și ghemul de lână îi căzuseră în poală. Se dusesse ca o somnambulă la baie. Vărsase, pe tăcute. Nu trecuse nici o jumătate de oră și hohote disperate de plîns răsunară pe culoarul ce ducea la baie. Repezindu-se și deschizînd ușa băii „de teama unui accident”, Chiril o văzuse, prima și ultima dată, goală, la vîrstă ei de douăzeci de ani împliniți, trupul ei auster de virgină refractat în apă, scuturîndu-se deznădăjduit în cada plină. Din plîns, țipase „Boule și nesimțitule!”, pudoarea dînd în furie. Aruncînd pe ea halatul, fugise șiroind de apă pînă în odaia ei, trîntindu-se pe pat și bocînd. Chiril încerca s-o îmbuneze; ea îl alunga cu ochii scăpărînd de mînie. Atunci îl podidise și pe el plînsul. Ea îl privea cum plînge și încet-încet suspinele ei scăzură și se împăcaseră, împărțind totul în două, înfrățiți în părăsirea lor de orfani. Pe vremea aceea, greul casei îl ducea Nașa Primavera, pe care nici n-o simțeau. „Dar n-a fost adevărat, nu-i așa? — sughița încă de plîns printre mîngîieri, Octavia, – asta se-ntîmplă numai în romane... zi că n-a fost așa!” Chiril se învoise. Ieșind din baie, ras proaspăt și curat, el își căută prin casă sora, o găsi la bucătărie turnînd ceaiul și o îmbrățișă, necăjind-o, bine dispus. Ea se miră: „Eiii... da’ de cînd te-ai făcut așa de drăgăstos?... Ori de cînd umbli cu aia. Ce crezi, că n-am aflat?”... Va să zică știe și Octavia. Chiar! Trebuia să-i dea un telefon. Mai ales că-i făcuse figura plecînd singur. Luă micul dejun, se îmbracă bine de iarnă, își umplu buzunarul de fise și ieși să telefoneze, să-și anunțe întoarcerea. Afară ninge din ce în ce mai des, și acum, pieziș, crivățul căuta unghiul lui cel mai bun de bătaie. (Galeria era gata ninsă, se lucra înăuntru.) Era cazul să fi venit Chiril și să fi strigat încă din poartă: „Țapule! Unde ești, țapule? Eu sînt. Iată-mă, am venit!...” Rar dai mai întîi pe la cel mai bun amic, să-l vezi, după o mai mare absență. E ca și cum l-ai avea în

buzunar. Interesele urgente te cheamă spre viața de-afară. Astfel încît, în dimineața aceea, Chiril nu se întoarse din drum, pentru obișnuita vizită, ci porni drept înainte pe Dristorului, spre telefonul public din colț. Era o corvoadă. Domnul Indrea însă abia în vara anului următor avea să reușească să instaleze un post telefonic în casa bătrînă a doctorului Merișor. Prin curțile albe și desfrunzite se auzeau țipete de păsări tăiate. Chiril asistă în trecere, în dreptul unei porți la decapitarea unui rățoi mare, al cărui cap „albastru-electric” rămase culcat pe butucul de jertfă, în timp ce corpul zbătîndu-se pompa prin gîtlej jeturi scurte de sînge de un roșu pătimaș. Zgomotele se făceau mai mici și înăbușite sub fulgii de zăpadă, dar asta dădea vieții cartierului un ton mai intim, mai casnic, nefiresc de clar. Vrăbii se scăldau în ninsoare, ciugulind cu lăcomie fulgii; era prima generație de vrăbii născute în vară, nu cunoșteau, și ele începeau iarna cu această candidă confuzie. Un cîine vagabond, înalt și alb, cu o pată neagră în piept, ca o vestă, trecu cu capul sus, privind țintă înainte, pe trotuarul celălalt, ghearele lui scrîșnind cînd și cînd pe pojghița de gheață întărită. Toate păreau că-și fac semne, și printre ele trecea, aplecat în ninsoare, Chiril. Trebuia să telefoneze, în ordine: lui Georgeoiu, lui Brummer, Luisei acasă, dacă nu cumva era la editură, și lui Cavadia; pe acesta nu-l prevenise la plecare – de altfel nici pe Brummer – și ceva îl îndemna tot mai stăruitor să se sfătuiască totuși cu el în privința acelei laconice invitații, ce nu te lăsa să ghicești nimic. Era aproape decis să-i spună de astă dată totul lui Cavadia, Georgeoiu, – secretara lui bătrînă și acră răspunsese – fusese chemat la o ședință „sus”, spusese răstit, asta chiar atît de bine nu putea fi pentru Georgeoiu. Brummer era la anticariat și răspunse în culmea bucuriei după ce află cine era la celălalt capăt al firului. Erau reproșuri vesele: „Unde te-ai ascuns, domnule? Unde ai dispărut?”

Sau: „Să nu te mai văd” sau „*Vides ut alta stet nive candidus*” – aluzie la iarna care cădea:. Sau: „Indiferența și ingratitudea sînt tinere și robuste, n-au nici treizeci de ani!” Sentințe personale de-ale lui cînd nu erau citate din autori celebri, iată ce-nseamnă să vorbești din interiorul unei dughene doldora de cărți rare! Pe urmă, sub febrilitatea bătrînului ce părea că bate cîmpii mai tare ca niciodată, Chiril desluși adevăratul mesaj, ce putea fi o neliniște, o neliniște probabil din cauza lui, dar pentru asta trebuia să ai un fler special, un cablu de comunicare paralelă mai bine scufundat decît cel mai profund cablu suboceanic. Tot ce spusese el limpede fusese exclamația încîntată: „Avem vești foarte interesante!”, dar Brummer, de obicei, ori uita aceste vești, cînd te întâlneai după aceea cu el, ori ce spunea cunoștea toată lumea, exagerînd din plăcerea de a supralicita conversația. Rămase stabilit să se întâlnească a doua zi, la anticariat, după-amiază. Luisa nu era acasă. Răspunsese, răcită, răgușită, coana moașă, care-l răsfață la telefon cu acea tandrețe a soacrelor posibile care știu că se vor înțelege numai cu ginerii. Fata ei era la serviciu. Chiril nu mai sună la editură, să nu fie recunoscut, avînd de gînd să mai chiulească măcar o zi, dacă nu două, deși concediul era într-adevăr neplătît. Îi telefonă lui Cavadia care răspunse prompt, ca și cum ar fi așteptat să fie chemat anume de el. Dobrogea?... Jurilofca?... — făcea. Păi tocmai acolo și-a plasat acțiunea unei piese spartane marele Take Bunghez! Chiril habar n-avea. Caractere tari, comenta nepotul episcopului – Chiril putea să jure că acesta se scărpină repede la tîmplă, ceea ce la el însemna o ironie greu stăpînită – moravuri exemplare, ordine și disciplină, toată lumea se înghesuie seara să citească la bibliotecă... Cît stătuse acolo?... Ce făcuse?... Cel mai bine ar fi fost să se vadă, în ziua aceea era imposibil, nici a doua zi, dar a treia, sigur, să treacă pe la el, să-i

povestească, și dacă, într-adevăr, Take Bunghez o brodisese cu drama lui corneliană, unde datoria bate de la distanță orișice pasiune...

Chiril se pomeni că nu prea mai avea ce face. Se gîndi să-i facă o vizită chiar în dimineța aceea lui Brummer, dar renunță și se duse la cinematograful din cartier, rula „Cazacii din Cuban”. Pe la prînz se întoarse acasă, luă masa singur, fiindcă Octavia îl aștepta pe Coriolan care ajungea în Dristorului pe la patru. La cinci, Octavia trebuia să plece la spital. Astfel încît Chiril, după ce îi vorbi pe larg cumnatului său despre doctorul Sextil Manițiu și despre primirea călduroasă ce li se făcuse, nu mai găsi nimic de adăugat și, rămînînd numai ei singuri, pretextă o întîlnire în oraș și plecă iarăși. Ajuns în stradă, oprit în vîrtejul ninsorii întetite, lăsă evidența amînată să-i pună un braț greu pe umăr: invitația aceea nu putea fi o invitație oarecare!... Și dori să dea ochi o dată, să-l vadă-n ochi cît mai repede pe următor. Faptul că pînă atunci fugise n-ar fi constituit dovada unei conștiințe încărcate? Astfel de lucruri nu trebuie ocolite; orice ocol, chiar privit ca o înclinare firească a unui animal mai slab, victimă prin vocație, de a goni în zig-zag, n-ar fi făcut decît să întărească motivările unei acuzații subrede, sau pur și simplu încă neîntemeiată legal. Era cazul să treacă pe la Galerie. Și trecu. Se făcuse cinci și jumătate. Nașa Primavera venise cu treburi. Era albă, grasă, roșie la față, ca totdeauna legată la cap cu un batic de lînă tot alb, și cînd Chiril intră direct, fără să bată la ușă, tropotind doar din picioare pe galerie în dreptul ușii pázite de cele două termometre, plus barometrul, arătînd fiecare în felul lui temperaturi și presiuni din ce în ce mai joase, cu perechea de crini gravați pe geamul de cristal de deasupra, ea plesni din palme bucuroasă ca o fată la vederea unui iubit, deși avea patruzeci de ani împliniți, cu zece mai puțin decît Aurică. Tipograful răcise în în tren, avea puțină febră și

nu se mai sculase din pat. Nașa Primavera fugi la bucătărie să pună de cafea. Bunicul, sănătos tun, înaintînd voinicește spre decada a șasea a secolului, recitea în odaia lui „Voevodul codrilor”, romanul în mii de fascicule pe care-l păstra într-o ladă mare din pod, și din care, zilnic, punînd scara, dădea jos treaptă cu treaptă cîte un număr, ca „proaspăt tipărit”. Alteori, el citea teancuri de ziare îngălbenite în care își făcuseră cuib o groază de păianjeni mici ce fugeau în toate părțile cînd întorcea paginile, ca și cum înseși literele ar fi luat-o la goană, și cu o iuțeală de necrezut. Într-una din zile, după veșnica dulceață de vișine a dimineții, anunțase: „Lindbergh a trecut oceanul”... Era o decădere. Se duseseră falnicele prelegeri matinale ale comandorului! Din tot ce-mi predase, reținusem doar această situație, într-adevăr curioasă: din două slăbiciuni poate să reiasă o forță. Nu mai știam exact formula: vulgarizam, dar înțelesul cam acesta era... Chiril povestea cu o însuflețire suspectă aventurile de la Jurilofca. Nașa Primavera adusese cafelele și ascultase un timp, atît cît era cuviincios s-o facă. Dacă Bunului simț, ajungînd la B, Academia s-ar fi gîndit să-i dea altă definiție, cum începuseră să se schimbe mai toate, această femeie cu pielea ca laptele, și roșie în obraji, devotată, plină de tact, cu suflet candid, pasionat de ce era mai drept și mai simplu în viață, ar fi fost o bună sugestie pentru o nouă și temeinică reășezare a noțiunii. Într-un fel, ea, scoțînd cu energie la liman pe urmașii familiei Merișor, preluase acum sarcinile de supraviețuire a ce mai rămăsese din neamul lui Sumbasacu. Ea stătu ce stătu pe marginea scaunului, gata să plece, și peste puțin timp se ridică și plecă la Aurică al ei. În ușa se mai opri un moment aducîndu-și aminte cu voioșie: „Ce ne facem cu crapul lui Axente?!” Pînă a doua zi, putea să se strice, sau să nu mai fie destul de proaspăt, deși îi scosese mațele și-l presăraseră cu sare. Chiril se oferî să-l ducă el

chiar în seara aceea. Nașa Primavera ieși italienește din scenă, trimițând din prag cu amîndouă brațele bezele grăbite. Și problema fu pusă. O copie în două exemplare a caietului pierdut, bătute la „Remingtonul” profesorului, vara trecută, în ceasurile pașnice și însorite ale Galeriei, exista, or aceste exemplare Chiril ținea neapărat să le distrugă. Presupunând că jurnalul era citit acum cu toată atenția (s-ar fi putut ca el să fi fost pur și simplu rupt de cel ce-l găsisese, sau să se fi făcut din filele lui cornete de semințe, ipoteza cea mai fericită, de aceea puțin probabilă), faptul că „documentul” nu fusese multiplicat ar fi redus simțitor riscurile, deși rămînea de dovedit că nu mai citise nimeni caietul scris de mîină. O singură lectură în plus, indiferent a cui, făcea să intre în funcțiune articolul referitor la agitația ostilă și dușmănoasă. Cu toate că ideile acelea, așternute negru pe alb, și zăvorîte numai în conștiința celui ce le încredințase hîrtiei, i-ar fi ajuns și-așa unui răuvoitor să le socotească subversive, dăunătoare societății. Făgăduiala de a căuta și de a distruge chiar în acea noapte copiile care, punînd în față răul, presupunînd că s-ar fi ajuns pînă acolo, ar fi micșorat șansele apărării lui Chiril, fusese făcută. Chiril dădea semne de oboseală. Dacă dormise în tren un ceas... Stătuse la geam privind Bărăganul nepăsător și tăcut, casele ghemuite în somnul lor țărănesc, pe urmă de pe la Ciulnița începuse să ningă, și asta îl trezise de tot, bucuria, surescitarea zăpezii... Altceva mai bun de făcut n-avea decît să aștepte, invitația aceea nu prevestea nimic bun, chestia cu buletinul nu mergea, al lui, controlase, expira în 1959. Taurul trebuia apucat de coarne. Dar care era acest taur, și dîncotro venea el? Pe urmă, iar îmi venise în minte ce zicea Lionardo în studiul asupra arcului, despre care vorbea profesorul, că din două slăbiciuni, teoretic, poate să rezulte o forță. Aceste două principale slăbiciuni ale lui Chiril, printre multe altele, ar fi putut fi:

femeile și inconstanța, ori divagația (ceea ce e de fapt unul și același lucru), neputința de a merge pe un drum al tău, consecvent și statornic, pînă la capăt. Ce forță ar fi ieșit din două trîmbe de fum inconsistente și unduitoare? Însăși arderea, poate, iubirea rătăcitoare, concentrîndu-se, în sfîrșit, dezgustată de atîtea salturi dezordonate, într-o singură direcție. Era un punct de vedere nemișcat, lesne de avut, cînd nu te solicită nici un drum ce se bifurcă la tot pasul. Chiril se ridică nervos, murmură un salut vag, se duse alături la tipograf care tușea rău, luă crapul și plecă la Axente; să făcuse noapte de-a binelea.

Axente era acasă. Chiril privise din stradă balconul de fier forjat „*belle-epoque*”. Balconul „istoric”, spuneau Aurică și Bunthe, de pe care fuseseră aruncate vorbele celebre: „Putorilor...” – și-așa-mai-departe, la care ei se refereau des și care erau deviza, inscripția blazonului lor, nici lei, nici vulturi sau vreo altă pasăre răpitoare: o pereche de ochelari de nucă, cu ulube de sîrmă, făcută din două coji curățate de miez și înțepate în mijloc cu acul. Geamul ușii ce dădea în balcon strălucea de tăria becului puternic de două sute de wați; Axente se răzbuna, toată copilăria lui se chiorîse la lămpi de gaz și la lumînări în comuna Pîrliții din deal sau așa ceva, de prin cîmpia sud-dunăreană. În afară de aceasta, el lucra acasă strungărie de precizie, repara mașini de tocat, înlocuia piulițe, dregea ceasuri deșteptătoare, jucării cîteodată, fără să ia un ban, primind, la unele insistențe mai mari, mici cadouri din partea vecinilor, cîte o bucată de plăcintă, o sticlă de vin (pentru Aurică și Bunthe), cu cîteva luni în urmă i se oferise o pereche de porumbei de casă, să facă ciulama, el le dăduse drumul, dar porumbeii reveniseră filfiind, pe balcon. Axente îi hrănise un timp, aruncîndu-le firimituri, îi lăsase să intre pe ușă, să zboare prin casă, să se așeze pe unde voiau ei, și astfel se obișnuiseră cu el, – el zicea: reflexul condiționat

al lui Pavlov se-ntinde peste tot, pe uscat, pe apă și-n aer, mai ales în aer, păsările avînd plăcerea să cadă și să se apropie curioase de obiceiurile noastre. Axente mai făcea și croitorie, pentru el, cîrpea, cosea, învățase să croiască și pantaloni. Munca manuală o împlotea cu cititul – avea un vraf de cărți lîngă perete, acoperit cu o cergă albă de Maramureș, cu care iarna se învelea, în nopțile mai geroase. Chiril bătu la ușă. I se deschise numaidecît: Axente – înalt, aplecat, ca un cocostîrc, care ar avea un cap tenace de berbec. În gură îi atîrna o ață, cosea ceva. Crapul fu o adevărată surpriză. Bunthe, Bunthe... Ce mai făcea dracul de Bunthe, cum o ducea? Chiria lui era plătită la zi, putea oricînd să se întoarcă în odăița de jos. Vorbind, fostul strungar alesese unul din cele trei scaune desperecheate pe care le avea, luînd de pe el un crac de pantalon însăilat, și ștergîndu-l bine de praf, înainte de a-l pofti pe musafir să ia loc. Chiril se simțea stînjinit. Nu mai trecuse pe acolo de mult, și de obicei venea însoțindu-i pe cei doi prieteni ai săi mai mari, din plăcerea de a fi martor la înflăcărările lor dispute. Axente scoase țuică, vin, măslime, șuncă de Praga, cinci ouă fierte, biscuiți, îngrămădindu-le pe toate pe masa de lîngă ușa ce dădea spre balcon, împingînd celelalte lucruri cu cotul. Chiril protestă. Nu putea să înghită nimic. Bău ceva țuică. „S-o bem fiartă mai bine?” propusese gazda, nu mai știa ce să facă, să fie totul cum trebuie și „băiatul lui Aurică” (unul care știa ce-i risipa) să se simtă excelent. Pe urmă, după ce Chiril mai spuse cîte ceva despre viața fostului său cavalerist la Jurilofca, nu mai fu în stare să adauge nimic. Tăceau amîndoi. Într-una din pauzele acestea, musafirul auzi sub pat un uguit și rîcîituri fine pe podea, – aceia, se gîndise el, nu puteau fi decît „porumbeii călători care alegeau cu ghearele meiul cumpărat de Axente de la tîrgul de păsări. Bunthe îi povestise mai de mult lui Aurică, și acesta la rîndul său lui Chiril, că deasupra odăiței lui din

Gabroveni, cu vreo cîteva luni înainte de a pleca temporar la Jurilofca, auzea nopțile un rîcîit stăruitor, cu opriri, ca și cum cineva ar fi tras cu urechea și care îl enerva și-i dădea insomnii; era, preciza fostul cavalerist, care avea un auz extraordinar, ceva asemănător acțiunii lente a unui pușcăriaș săpînd un tunel în doze de lucru infimezimale, încît dacă ai fi calculat șansele de terminare a presupusului tunel, deținutului i-ar fi trebuit să foreze cel puțin două secole spre a evada, dar el săpa, neavînd ce face... Pe urmă, într-o dimineață, enervat, epuizat de insomnii, intrase tare în Axente: „Cine dracu’ rîcîie, domnule, noaptea podeaua în camera dumatăle?!” El spuse simplu: „Probabil porumbeii”. Atunci îi văzuse Bunthe prima oară. „Sînt călători? se interesase venindu-i inima la loc, – măcar acum știa! „Călători!” aprobase Axente. „Și porumbeii ăștia călători au călătorit vreodată?” întrebare cu toată franchețea cavaleristului. La amintirea acestei întrebări, Chiril avu un surîs distrat, continuînd să tragă cu urechea. Axente sesiză atenția oaspetelui său și zise sfios: „Sînt porumbeii”. Lăsîndu-se numaidecît într-un genunchi, se uită sub pat și-i chemă cu un fluierat special. Păsările apărură îndată cu ochii lor rotunzi și ficși, în claritatea absolută a becului de 200 de wați. „Poți să te joci cu ei, dacă vrei, îl îndemnă, sînt așa de drăguți și de înțelegători!” Chiril se aplecă și luă unul în mîină, alb cu albastru, care i se sui pe braț, i se agăță pe piept, fîlfîind moale, dezechilibrat, instalîndu-se apoi, mai sigur, pe umăr, ca-n pozele clasice făcute la San Marco, unde lumea are timp berechet să și-l piardă cu porumbeii. Abia atunci văzu el sfoara subțire. Piciorul drept al păsării era legat de o sforicică, acum întinsă la maximum, ca și al celuilalt, care circula pe jos, pas cu pas, legănîndu-se. Axente îi explică: din cînd în cînd le dădea drumul afară, de pe balcon, să mai ia aer și să facă puțină mișcare, dar cu vremea asta urîță și

friguroasă, se temea să nu pățească ceva, ce știau ei, așa că-i lăsa să dea din aripi câteva minute bune, pe urmă îi trăgea binișor la loc, în casă, la căldurică, „las' să stea mai bine aici, să ciugulească, e mai sigur!” Văzînd surîsul de pe chipul musafirului său, gazda voi să facă o demonstrație, îndreptîndu-se spre ușa balconului, s-o deschidă, dar Chiril protestă politicos. Dealtfel era și momentul să plece, mai avea de aranjat niște treburi. Axente îl obligă să mai rămînă; vorbiră despre Aurică, s-ar fi dus să-l vadă, dacă nu se simțea bine, poate chiar a doua zi; pe urmă spuse: stai să te întreb ceva ce de mult mă frămîntă și, rezemîndu-se cu putere de scaun, care pîrîi, întrebă cu o sfidare autodidactă:

— la să-mi spui tu mie care sînt cele două imperii cele mai mari din istoria trecută, prezentă și viitoare a omenirii?...

Era întrebarea-ghicitoare a Sfinxului, ocolit de toți pîndind la poarta cetății și care se gudură că i-a încăput pe mîna, în fine, un trecător.

— Și din istoria viitoare?... Nu pricep, răspunse Chiril.

— Și viitoare, și viitoare, bineînțeles, aprobă Axente. Trebuie să știi, sînt două din noțiunile de bază marxiste: Imperiul Necesității și Imperiul Libertății, adăugă numaidecît, cuvinte pe care le rosti rar, apăsător, ca la școală, la lecția de istorie, ca și cum ar fi fost vorba într-adevăr de două împărății reale, cu oști, victorii, înfrîngerii, măriri, decăderi...

Chiril zîmbi, cu porumbelul în brațe.

Dar Axente avea o obiecție... De aceea și puse întrebarea.

— Imperiul Necesității, merge, făcu el semnul care arată că totul e în bună regulă. Noi toți știm ce este necesitatea, trăim în ea, și vom mai trăi mult timp. Necesității, merge să-i zici că e un imperiu, care-nseamnă cuceriri, constrîngerii, lacrimi, sînge, suferințe... Pe cînd libertatea... și fostul strungar schiță în aer cu

brațul o vultură foarte largă... Libertatea nu poate fi un imperiu, așa zic eu, de-aia te-am întrebat. Ea *nu cucerește*, ci *se cucerește*, e *cucerită*. Cine cucerește, nu-i liber! Cum de ne-a scăpat pînă acum nouă lucrul ăsta? exclamă el în culmea uimirii. Poți să mă lămurești? De ce vorbim noi, și în cazul libertății, tot de imperiu?

— Da, e drept ce spui, recunosc Chiril, e o contradicție. *Era libertății* parcă sună mai bine...

— Sigur! Întări gazda. *Era libertății*... Dar ia zi acum, să văd dacă mai știi: care este contradicția fundamentală? Chiril lăsa să-i scape porumbelul, care intră tiptil după celălalt tovarăș al lui, sub pat.

— Fundamentală? făcu el, încruntîndu-se de oboseală.

— Fundamentală! Contradicția în care ne aflăm noi azi, - ai uitat?... Viitoru-i luminos, dar calea e spinoasă și întortocheată - încercă să-l ajute Axente.

„Cel mai sincer comunist pe care-l cunosc eu este A. — nota cu inițială numele celui din fața sa, Chiril, în caietul pierdut. El e în stare, ca un brav și pur ostaș al lui Cromwell, să meargă ras în cap și desculț pe rugul de flăcări cel mai înalt...”

În loc să răspundă, el se gîndea la efectul posibil al acestei fraze... Și ceva mai încolo:

„Ce cere A. la urma urmei? Curaj, simplitate, modestie, virtuțile tipic revoluționare. Șefii să nu-și uite originea de clasă și să nu se ascundă după fraze. Muncitorii și țărani să ia din cînd în cînd la refec cadrele moleșite de rutină... Obiectele de lux, fetișurile existenței egoiste, arta sofisticată, sau grosolană, care crede că oamenii sînt idioți, vorbăria fără conținut, - perdea separatoare între unii și alții (el se exprimă mult mai dur!)... Un adevărat comunist, cînd e vorba de luat o hotărîre importantă, care angajează linia partidului, trebuie să-și spună deschis părerea, fără teama de a fi destituit, exclus, pus la stîlpul infamiei ori, eventual, lichidat...”

Amintirea acestor însemnări îl înfricoșă. Axente aștepta răspunsul. Când îi văzu ochii, deodată holbați, rătăciți, se ridică alarmat. I se făcuse cumva rău? Să-i aducă apă? Și îi aduse numaidecît un pahar plin care mirosea a pastă de dinți, de la chiuvea din cameră.

— Nu, nu, mi-a trecut, bîigui Chiril. A fost o slăbiciune de moment, - și puse totul pe seama istovitoareii călătorii de noapte.

— Du-te... du-te și te odihnește, îl sfătui „iacobinul”, punîndu-i cu grijă pe umăr mîna lui grea cu unghiile smulse parcă și crescute la loc numai pe jumătate. Chiril ridică ochii și se uită în ochii adînci, negri, arzători, ai acestui om singuratic și mîndru, care îl intimida totdeauna, simțîndu-l apropiat și în același timp atît de departe de el. Prietenul lui Bunthe și Aurică întîrzie astfel cu brațul întins, respingîndu-l pe cel din fața lui, ținîndu-l la distanță ca să-l cerceteze în voie, avînd în profunzimea mută a privirii lui îndărătnice de berbec o înfruntare semeață, nu se știe de ce. El îl mai bătu de două ori pe umăr pe musafirul său în semn de despărțire și de înțelegere, și Chiril ieși...

Era trecut de nouă. Afară ninge înverșunat. Coti spre Lipsani, dădu în piața Sfîntu-Gheorghe, cu tramvaiele lunecînd luminate prin zăpadă. Era, geografic vorbind, punctul zero; locul convențional al kilometrului zero. Chiril stătu nemișcat în ninsoare privind piața animată. Trecu dincolo, se opri în dreptul statuii lui Brîncoveanu. Privi capul voievodului, la locul lui, pe umeri. Cineva se apropie și întrebă cît e ceasul. Pe urmă trecură doi inși cu șepci cu clape și care vorbeau tare, gesticulînd. Unul zicea imitînd o convorbire telefonică: „Alo, am zis eu, crescătoria de ciori? Ce faci, dom'le, la mine să nu umbli cu jumătăți de măsuri!... P'ormă a apărut Simion încărcat. Bravo, Simioane, i-am spus, cari ca o albină. Asta a fost tot.” Lui Chiril i se păru cunoscută vocea și se luă după ei. Cel care imitase convorbirea telefonică

era figurantul năsos în izmene, individul care-l pocnise noaptea pe cheiul Dîmboviței, după ce se despărțise de Brummer. Se întoarse lîngă statuie, ca și cum ar fi avut o întîlnire. Fulgii de zăpadă se roteau înnebuniți ca fluturii de noapte sub lam- pioanele înalte, apoi cădeau în contrastul beznei de jos. Nu era frig. Era o temperatură plăcută. Un alt ins îl întrebă dacă tramvaiul 5 mai circulă, nu mai venea, să nu se fi înzăpezit. Chiril plecă apăsător de o presimțire de lîngă Brîncoveanu și intră în curtea bisericii din spatele lui. Urcă treptele, se opri în tinda largă, cu arcade înalte. Porțile vechi de stejar ferecate purtau un lacăt mare pe care Chiril îl inspectă cu minuția unui spărgător. Nu văzuse biserică mai pustie. Probabil din pricina circulației intense din piață. Coborînd treptele, se gîndi să-i telefoneze Luisei, care era acasă și ea răspunse vijelios, cu un potop de imputări și de infidelități presupuse. Îl chema la ea, să vină imediat. Maică-sa, luînd receptorul, se asocie, răsfățîndu-se bătrînește, rugîndu-l să treacă îndată pe la ele – dar cum de lipsise el atîta fără să le trimită nici o veste?... Chiril cedă și o luă resemnat spre fosta Piață a Senatului. Ușa de la etajul nouă era larg deschisă ca de revelion, apartamentul strălucea cu toate luminile aprinse. Fu primit ca un prinț pribeag și rătăcit în iarna de basm de afară. Îl serviră cu tot ce putea fi mai scump și mai fin, și în loc de ceai, care fierbea în samovarul pîntecos de alamă, desfunderă una după alta două sticle de șampanie franțuzească pe care coana moașă le păstra de mult în lăzile ei de refugiu, ai fi zis de la Războiul Crimeii. Se piliră și cîntară împreună încet *o, brad frumos*. Era cald, bine, totul sclipea înbietor și, cel mai mult, rîsul umed provocator al Luisei cu gîlgîitul acela grav, atrăgător, de contraltă și cu dinții ei magnifici, „spălați cu rouă sau cu praf de pușcă”. La unsprezece, Chiril vru să plece, dar bătrîna spusese rîzînd și pocnind din degete ca o dansatoare: „Dormi la noi!” Luisa

dispăruse alături, după glasvand, și îl chema. Chiril se duse supus. Coana moașă și începuse să aranjeze paravanul ei japonez cu acele păsări migratoare exotice atingînd grăbite din zbor suprafața liniștită a iazului și în spatele căruia se afla „patul ei de cîine”. Luisa era goală, într-un furou negru cu dantele, pe care-l scoase cu energie peste cap, eliberînd coapsele mătăsoase, tari și albe, pîntecul puțin țuguiat, sînii care vibrară elastic sub trecerea lenjeriei intime, revenind la loc în poziția știută, mari, puternici, izvor de iubire și ură, cu sfîrcurile țepene și mult îndepărtate, ca două ființe ce se ignoră deliberat. Coana moașă era departe de a fi ațipit măcar. Luisa trase glasvandul, care hîrîi lung pe bilele lui. Chiril ședea în picioare, neschițînd nici un gest. Ea se apucă să-l descalțe mai întîi, apoi îl dezbracă într-o ordine a ei, înfrigurată și complet anapoda, smulgînd, aruncînd totul prin aer. Cămașa nimerise pe dulap, cravata pe noptieră, haina pe pat, pantalonii pe masa stil *Empire*. Ea se ridică în mijlocul acestei dezordini exalînd o boare fierbinte, parfumată și șopti strîngînd din dinți: „Te omor!... Te omorrr, să știi! M-ai înșelat, bestie!... Bestia mea! Ticălosul meu adorat!... Ah, tu, nemernicule!” și-i trase două palme cu iuțeala fulgerului. Chiril gemu, mai mult de violența atacului. Bătrîna strigă: „Ce-i?... Ce s-a-ntîmplat?...” Luisa deschise ușa de alături și-l împinse în baie pe întuneric.

Pe la două, Chiril plecă. În antreu, „Avestița, fata Satanei”, plînse mult, liniștită, cu lacrimi fierbinți pe umărul lui, reproșul devenind căință; suspine, sughițuri întretăiate, insuportabile ca sunet, acea dereglare a respirației și înmuiere patetică a expresiei feței... Ea îi ură drum bun, parcă ar fi plecat cine știe unde. Prin nămeți, pe jos, el ajunsese pe la trei acasă, dormi întins toată ziua pînă seara, ratînd întîlnirea cu Brummer, își continuă somnul intrînd, cu o pauză la cină, direct în noaptea următoare, iar a doua zi se trezi odihnit, mai

limpede ca oricînd, și pe la prînz, pe un ger de crăpau pietrele, se duse la Cavadia, după cum se înțeleseseră. Ninsoarea se opri. Plafonul de nori se ridicase. Un capac de plumb. Nepotul de episcop era astfel înfățișat în jurnal, cu inițiala Y: „Mic, blond, aer de reverie sătulă și ironică în prima zi cînd l-am cunoscut. O mască. De fapt, băiat bun, cel mai deștept din cîți cunosc. Spune chestii care îi lasă pe cei din jur, tipi rudimentari, cu gura căscată, cum e asta: Talentul e o infirmitate. O lipsă acută ce se cere neapărat împlinită... Accese de violență abil reprimare. Un Bachus adolescent cu două căi: ori sfînt, ori cinic, bînd deocamdată doar lapte (miere, iaurt, fructe, regim sever, pentru întreținerea formei fizice și intelectuale). Ambiție convertită într-o modestie, agasantă uneori. Senzația că n-are în corp nici un fel de toxine. Ochi de poterie germană, Meissen, Consignația (ochii arhiereului, n.n.). Pășește totdeauna înainte cînd deschide ori i se deschide o ușă, chiar și atunci cînd îl invită să treacă el întîi, din politețe, persoane în vîrstă. I-am spus. Foarte șocat. De atunci, intră ultimul, alt exces. Cred că în etapa prin care trecem noi, mai mult decît de pasiune este nevoie de calcul rece, mlađiere a gîndirii. Înfrîngerea principiului pentru întărirea principiului! Hm... Y are din belșug din toate acestea, chiar prea mult. «Spațiul excedentar» va fi problema vieții lui. Problemă, fiindcă asta va cere cine știe ce compensații... Va ajunge însă departe și îi urez...”

În fotocopiile oferite Galeriei în vara lui 1965 de cumnatul lui Georgeoiu, a cărui înălțare în grad nu a forțat niciodată treptele obișnuite ale unei avansări de rutină, în marginea îngustă a unei file din caietul-manuscris, se putea desluși, pe luciul clișeului, o adnotație palidă în dreptul acestui portret, făcută cu un creion foarte ascuțit, numărul unu probabil, care nu lasă dîre prea apăsate, - două cuvinte, fără nici un comentariu: *Cavadia Pavel???*, cu trei semne de

Întrebare, ceea ce putea indica adîncă surpriză a celui ce le însemnase...

Acea zi de iarnă în care Chiril, după un somn greu, se trezi odihnit, uitînd numărătoarea zilelor, se întîmplă să fie o zi de sîmbătă premergătoare sărbătorilor Crăciunului. Cavadia era singur, în apartamentul lui modern de pe Batiștei, bătea un articol la mașină. Dăduse drumul unguroaicei care-i făcea gospodăria, de cînd divorțase, pentru că el fusese însurat, o făcuse și p-asta, sfătuit de unchiu-său și din dorința de a îndeplini cerințele unui bun membru de partid, cu o viață sănătoasă, morală. Căsătoria durase atît de puțin, încît cei ce-l vedeau ceva mai rar, nici nu știau că avusese nevastă, în afară de faptul că scurtimea vieții conjugale nu reușise să-i dea acel aer de om cu familie, contrar în toate privințele înfățișării sau modului de a fi potrivite unui celibatar. Nevastă-sa, o femeie plină de temperament, tînără balerină în ansamblul operei (și pe care unchiu-său o plăcea, fusese nuntă mare, cununie religioasă, cu dispensă tăcută, slujind personal însuși Prea Fericitul), fugise cu un medic foarte chipeș, băiatul unui savant cu renume, o figură a Bucu- reștiului. Asta fusese o lovitură grea pentru mîndria, ambiția și prestigiul lui Cavadia.

Luară masa împreună ca doi celibatari. Chiril povesti tot ce văzuse și auzise el la Jurilofca. Apartamentul prietenului său, compus din trei încăperi și o terasă mare pe care vara creșteau o mulțime de flori, cîrciumărese mai ales, răsădite din straturile ce creșteau cu o forță nemaipomenită în grădina episcopală, era cît se poate de elegant și mobilat după un număr din „Domus”. Cavadia colecționa și artă abstractă, tablourile celor mai tineri și mai îndrăzneți pictori, ale căror opere nu erau expuse în sălile oficiale. El pretindea că pentru aceste pînze, unde nimic nu semăna cu ce se putea vedea cu ochiul liber în realitate, avea să fie invidiat în 1975. În

„dormitor” avea cea mai frumoasă piesă, pe care, cînd Chiril o văzuse întîia oară, prietenul său trebuise să i-o explice cu de-amănuntul... Era o pată roșie, pe altă pată albă, ca o explozie, degradată, concentric, în nuanțele cele mai glaciale ale curcubeului, iar, ceva mai jos, niște urme ce se distingeau greu în pasta picturii și pe care Cavadia se văzu nevoit să le arate cu degetul. „Fazan mîncat iarna de vulpe! – penele, ce a rămas” spusese el, dar asta era anecdota, pentru profani. Nu însă o anecdotă era și păianjenul „Spațiului excedentar”, cum spunea Cavadia referindu-se autoironic la dormitorul conjugal părăsit. Era într-adevăr un păianjen rămas acolo, în odaia de culcare, într-un colț al plafonului, sus, de pe vremea cînd „Ica” îi mai era încă fidelă. Cavadia îi pusese în vedere unguroaicei să facă peste tot curat, numai acolo nu, ca-n „Marile speranțe”. Era nu un romantism, Chiril primise explicația; era o vrajă a lui, o magie bine calculată (nepotul de episcop accepta senin și cu aprobări voioase această prefăcută țicneală). Păianjenul lucra pentru el. Zi de zi îi cerceta pînza, să vadă cît a mai avansat, și le arăta și prietenilor opera insectei, ca pe o veritabilă operă de artă. Îi găsise lucrătorului și un nume, îi zicea Ulise, inversînd situația, punîndu-l pe aheu să aștepte și pe Penelopa să rătăcească. Un păianjen laborios, infailibil în planul de execuție a Pînzei; o „pînză-capcană”, o „pînză aducătoare”. Cavadia știa măcar atît: ce forțe ale naturii intră în joc, cînd e vorba de peregrinările unei femei pasionate, ale cărei drumuri duc totdeauna spășite, înapoi... „Un impotent, – spuneau dușmanii lui Cavadia, și el avea mulți inamici – un tip care își caută revanșa în artă și în intrigi”. Chiril era printre puținii care îi luau apărarea, purtîndu-se cu loialitate. Nu era Cavadia personajul cel mai strălucit al „Echipei trecătoare prin lume?”... Tot atît de puțini cunoșteau cît de duios era în stare el să fie uneori și ce lacrimi apăreau în ochii lui

ironici și malițioși... Confesiunea lui Cavadia: Ea (Ica, în ziua despărțirii) stînd cu bărbia rezemată de grilajul ce împrejmuiește intrarea spre lacuri. Brațele întinse de-a lungul grilajului, poziție incomodă. Fiindcă acest gard, nu știu dacă ai observat (Chiril aproba), are un fel de sulite ascuțite din loc în loc. Ea ședea, cum ți-am spus, cu bărbia sprijinită între două sulite, acolo unde gardul își permite să aibă un arc, o floare de fier, ceva în genul ăsta, o formă dulce. De atunci, n-o mai văzuse. Fusesse cinstită. Spusese pe față totul, deși asta agrava, mai mult decît să ușureze. Și ea, femeia aceasta, care-l făcuse să sufere, prima dată, așa îi rămăsese în minte, în poziția aceea pe care numai corpul ei bine antrenat, de balerină, putea s-o suporte, cu genunchii ghemuiți pe soclul de beton al grilajului, cu gîtul întins acolo, între sulite, ca la un supliciu. Era foarte curios de ce Cavadia își aducea aminte tocmai de acest detaliu. Știi, îi spusese el lui Chiril, cum trebuie să fie un sfîrșit, un final în dragoste, fiindcă și de asta depinde cum ți se arată mai tîrziu, după trecerea timpului, această dragoste, - scena ultimă aruncă înapoi un efect care decide asupra întregii idile, cîtă a fost... o fotografie la minut luată în trecere de un amator, pac obiectivul, și gata, îngheți, nu... nu în eternitate, pentru că nu cred în ea, ci în memoria celui alt, ceea ce e mai mult, cred eu, decît orișice eternitate. Acum, să vezi ce a spus ea... (Chiril se concentrează cît mai mult cu putință, trecînd rapid în revistă „sfîrșiturile” lui, toate victorioase și catastrofale, prin detașarea sa, pentru cealaltă parte.) Ceva foarte frumos, o observație într-adevăr de balerină: cu ce seamăna coloana de apă din mijlocul lacului, fîntîna arteziană, trîmba înaltă și zgomotoasă trimisă tocmai sus, în timp ce ea o privea, cum spusese mai înainte Cavadia, cu grumazul ei subțire rezemat între două sulite. Punctul în care coloana aceea de apă, nemaiputînd să urce în văzduh, cădea, dar nu imediat, și nu fără ezitări, nu fără

să compună în această cădere fel de fel de forme rapide ca niște „efecte ale renunțării” (foarte, foarte frumos!!!), scăzînd, mai încercînd să se ridice jerbe-jerbe, pierdute, crengi, mai spusese, aglomerînd mult comparația, ale unui copac de apă, pe cînd la bază presiunea șuvoiului își continua formidabila ascensiune alcătuiind în continuare, și în ciuda căderii fatale, acel corp tînăr și spumos al fîn- tînii... Ce lucruri mai adînc de întipărit în mintea cuiva se pot spune la o despărțire?... Chiril se declarase de acord, în ziua de mult trecută a confesiunii. O astfel de despărțire, spusese el atunci, nu putea fi dată uitării cu ușurință... Dar Cavadia avu, acum după prînz, în decembrie '57, o idee genială: să meargă pe zăpada aceea, bogată ca-n copilărie, la Mogoșoaia! Ar fi fost un sfîrșit de săptămînă grozav, deși pentru Chiril nu s-ar fi zis că se termina ceva (acolo era și cel mai nimerit loc să-și deschidă inima și să spună totul). A doua bombă Cavadia o trînti numaidecît. „Ghici ce zi e azi?” întrebuse. Ce zi să fie, se gîndea Chiril, - sîmbătă, ziua corvezilor încheiate, era oare vreo zi specială? „E ziua Praxiteii!” vesti voios nepotul de episcop, care avea un calendar de buzunar cu toate onomasticile și zilele de naștere ale cunoscuților mai apropiați, subliniate. Fu propusă pe loc o vizită scurtă, în drum spre „Mogo”, cu flori, bomboane și urări de viață lungă. Chiril își aduse aminte de întîlnirea pe care i-o dăduse Brummer, și îi telefonă, să se scuze, dar bătrînul nu era acasă. N-ar fi fost exclus, protocolar cum îl știa, să dea de el la Praxiteea, deși era prea devreme, se apropia ora patru, vizitele anticarului le făcea de regulă seara, după opt. leșiră în gerul sec de afară, trecură pe la o florărie cumpărînd o sută unu fire de anemone - tradiția știută - și carnale și abstracte, floarea Praxiteii, care în materie de pictură românească nu jura decît pe Luchian. În drum spre *Nestor*, „statul major al bătrînilor barzi de limbă germană lucrînd cu șvarțul alături pe colțuri de mese” și

unde se găseau cele mai fine bomboane de șocolată, intrară și la magazinul *Armonia*, să-i cumpere un disc Praxiteii, tot Cavadia avusese ideea. Înăuntru era puțină lume care asculta în picioare, absorbită, cu căști de radio-telegrafiști la urechi. Chiril nu intrase niciodată în acest magazin. Cel mult dacă se uitase în treacăt pe Victoriei la vitrina lui de afară, la viorile, saxofoanele, trompetele expuse pe care nimeni nu părea să le cumpere, dar care dădeau acestui loc o senzație de gratuitate atrăgătoare. O fată înaltă, brunetă, în halat albastru, cu ochi mari lungiți spre tîmple, pe chipul tras, uscat, visător, de prințesă bizantină trăgînd după ea un balaur legat, ca-n icoanele vechi, se oferî fără nici un zîmbet să-i servească, însă cu o distincție feminină în mișcări, puțin distrată, care-l făcu atent pe Chiril. El o privi stăruitor, în timp ce Cavadia, fără să-și mai consulte prietenul, știind cît de afon era, ceru „Simfonia în stil clasic” de Prokofiev. Fata îi servi cu aceeași încetineală îngîndurată, care nu era lene, ci un continuu regret, unul nereușind să iasă din reverie, sau din cine știe ce amintiri ale ei și, spre surpriza lui Cavadia, Chiril ceru destul de stîngaci să audă la cască discul. Vînzătoarea îl privi, surîse, ceea ce, pe fața ei, putea fi un eveniment, și cu această ocazie Chiril îi văzu dinții foarte albi, perfect plantați ca la cîntărețele care cîntă în prim-plan, șiragul strălucitor și umed pînă în adîncul roz al gurii. Ea sustrase placa din plic cu gesturi lente dar precise, cum desfăța Octavia pernele acasă, răsuci discul ca pe un lucru încins pe o plită, ținîndu-l de margini între degetele lungi, trandafirii, cu unghii îngrijite, nedate cu oja, asta lui Chiril îi plăcu, îl lăsă să cadă pe platoul picupului drept în axul lui, fără vreo altă mișcare în plus, încît discul păru deodată atras de un magnet invizibil, de însuși vîrtejul, abisul lacom de armonie al muzicii. Fata îi întinse căștile uitîndu-se în altă parte. Chiril le apucă și rămase cu ele în mîna, privind-o. Cavadia spuse: „Pune-

le!", cu tonul subînțeles: hai, pune-le odată și să mergem, mă calci pe nervi; fata se aplecă peste contoar, crezînd că acel client stîngaci nu mai văzuse căști și nu știa ce face cu ele, i le puse pe cap, potrivit cu grijă receptoarele la urechi, atentă numai la ele, acoperindu-le cu palmele pe cînd Chiril se lăsa, docil, cu capul înainte, ca un bărbat nepriceput căruia o femeie îi aranjează nodul cravatei. El ascultă un timp, fără să audă nimic decît clocotul sîngelui pulsînd în urechi, valul amețitor al altei muzici, o fanfară sunînd, suflînd înăbușit, din instrumente fierbinți de lînă. Ce vedea, putea să fie o legendă: fata care ar fi tras grațios de funie un balaur; fiindcă avea urechile astupate de căști, ascultînd doar muzica lăuntrică a sîngelui său, i se păru într-adevăr că o vede de la o mare distanță. Ea îl privea serioasă. El o privea, făcîndu-se că ascultă, în ochii ei limpezi și duși în altă lume plină de o nobilă castitate, și asta, privirea lui fixă, avea toate șansele să pară privirea unuia care s-ar uita, absorbit de ceva interior, fără să vadă propriu-zis nimic. Cavadia nu mai exista. El își privea prietenul cu toată curiozitatea. Nu-l știa meloman, în afara marșurilor lui, care erau o glumă... Chiril restitui căștile, și mîinile lui reci, o clipă, atinseră mîinile reci ale fetei. Plecară, și pe trotuarul curățat de zăpadă, adîncit ca o tranșee albă, nepotul de episcop observă ironic: „Te lipiși ca marca de scrisoare! N-am pomenit. Trăsnet, nu alta. Cred că e ofticoasă, n-are țîțe, n-are șolduri, numai ofticoasele au aerul ăsta straniu de stafii focoase...” Chiril nici măcar nu protestă. Vulgaritatea premeditată a lui Cavadia ar fi putut avea o explicație. Mergeau cu capul în jos patinînd ușor pe omătul întărit de ger. O luară în sus pe Calea Victoriei, apoi la dreapta, pe una din străzile ce duc pe lîngă muzeul arheologic. Se opriră privind sarcofagele ninse, stratul imaculat depus pe rămășițele antichității expuse în aer liber. Urme vechi de vrăbii se vedeau imprimate pe căciulile de zăpadă

Înghețată ce îmbrăcau pietrele – erau singurul semn de viață. Chiril îi dădu de înțeles lui Cavadia că se găsea în dificultate, și acesta, uitîndu-se în jur, nu găsi alt loc să-i indice decît garajul din curtea muzeului, a cărui ușă era larg deschisă. Fiind sîmbătă după-masă, toată lumea părea plecată. Chiril intră în curte, pătrunse în garajul deschis vraște unde mirosea tare a ulei ars. Înăuntru nu se afla decît carcasa unui Ford bătrîn, 1930, pus pe butuci. Era un loc sordid, dezolant, un mic univers mecanic dezafectat; cînd el răzbi în reverberația zăpezii de-afară, mai reținînd ceva din lumina soarelui dus, zări mai clar decît înainte grafia pietrelor cufundate în somnul arheologiei care era iarna însăși, una definitivă, puritatea caligrafiată de urmele ghearelor mici pe vestigii... „Cavadia, cred că sînt în pom”, spusese el deschizînd și închizînd la loc porțița de fier a muzeului. „Cum adică?” exclamase nepotul episcopului, tropăind mărunț din picioare, de ger, și purtînd în brațe anemonele Praxiteei, plicul pătrat cu „Simfonia în stil clasic” și pachetul de la Nestor, frumos șnuruit. Chiril făcuse un semn; îi va vorbi el mai tîrziu.

Praxiteea nu se aștepta la o asemenea vizită. După cele prin care trecuse („Idiotul de Rorică, închipuie-ți, a format un guvern!” îi șoptise consternată lui Brummer către sfîrșitul lui noiembrie), atenția celor doi prieteni ai casei, purtîndu-se contrar celor ce în asemenea situații dau bir cu fugiții, depășea cu mult normele gingășiei unor tineri binecrescuți. Amîndoi îi cîntară cu voci false la mulți ani. Ea îi ascultă țeapănă, slăbită, cu brațele întinse în jos și ferm împreunate, cu ochii înotînd în lacrimi de o fericire scurtă, scînteietoare, care mai mult te face să-ți muști buzele. Era ca în portretul din holul de trecere împărțit cu ceilalți chiriași printr-un culoar alcătuit din două șiruri de dulapuri de toate mărimile, „Coridorul Danzig”, cum îi zicea ea. Atît doar că în tabloul acela din tinerețe, brațele dispăreau sub petele

stridente ale unor mănuși verzi de crocodil lungi pînă la cot, iar privirea, pe fața tratată deodată cubist, în contrast cu restul portretului – aprecia Cavadia – în felul unui poliedru, răsfrîngînd derutant lumina în toate părțile, avea fixitatea fascinantă a unei coleoptere. Nu discuta nimic despre cele petrecute. „Vizuina” părea spartă, părăsită. Trecînd spre odaia ei, înainte, ea șopti melodios și cu farmec, invitîndu-și musafirii: „Rasti rusti”, formula lui Gengis-han, forța e lege, arătînd din mers, cu un gest foarte expresiv de femeie de salon din secolul rațiunii și luminilor, borcanele imense de pe dulapuri. Acest simplu gest înnobilă murăturile. Castraveții și gogoșarii încremeniți în oțet părăură un moment obiecte de artă. Intrară în vizuina propriu-zisă, o cameră spațioasă, cu tavanul afumat, cu ferestre duble, înalte, acoperite de draperii de atlas roz, înnegrite, plină de mobile desperecheate, o harababură de talcioc. Diminețile, cînd părinții celor patru familii cazate în apartamentul întins al Praxiteii – un milițian, doi muncitori de la uzina „Vulcan” și un zugrav – plecau la lucru, ea strîngea aici copiii mai mari, între trei și cinci ani, șase la număr, și le cînta la pian, singura mobilă neacoperită de praf, arii de grădiniță, vorbind cu ei franțuzește. Femeile veneau la ea cu pomană, plîngîndu-se de lipsuri, iar „Prax” trebuia să ducă cu ele o „fantastică muncă de lămurire”, spunea Brummer, explicîndu-le că așa au fost totdeauna revoluțiile și aducîndu-le aminte realizările noii orînduiri care făcea totul, în condiții vitrege, pentru bunăstarea și fericirea acelor copii care deocamdată n-aveau alt loc de joacă decît „Coridorul Danzig”, cînd vremea era urîță, dar care cu timpul aveau să crească mari, sănătoși și frumoși, în blocuri mari și civilizate. Nevestele se arătau mai puțin înțelegătoare, în schimb se înțelegeau de minune cu „proprietăreasa”, care le dădea rețete de prăjituri, care mai gusta de ici, de colo din mîncărurile preparate,

indicînd ce mai trebuia pus în strachină, mai luînd de pe lampa de gaz cîte o oală gata să dea în foc, ori supraveghind baia vreunui prunc în baia comună. Cu Stănica, soția milițianului, se înțelegea cel mai bine. Ea o rugase pe Prax să-i fie nașă și Prax o însoțise pînă la o bisericuță din Dămăroaia să boteze pe ascuns o fetiță, fără știrea bărbatului, fetiță care primise chiar numele acela grecesc și atît de rar, Praxiteea, și, ca dar, un inel de platină vechi și scump cu un bob de ametist, cît bobul de fasole țucără „o avere”, zicea fericită Stănica. Anemonele își găsiră repede locul într-o glastră mare de jad. Bomboanele de la *Nestor*, așezate, desfăcute pe o comodă șchioapă, luminară fața Praxiteei ca la vederea unei comori. Ea stătea cu mîinile strînse sub bărbie adresîndu-le celor doi priviri, cînd fermecate, cînd muștrătoare de risipa făcută. Pe urmă sări literalmente în sus cu un țipăt, se îndreptă în fugă spre un colț al încăperii, o firidă, în care scotoci, dînd la o parte o mulțime de lucruri și scoțînd picupul adus din Italia de fiul fostului ei iubit din tinerețe, puse „Simfonia în stil clasic”. Rămăseseră cu paltoanele pe ei. Praxiteea îi obligase, să nu răcească – stăteau cufundați în fotoliile adînci cu huse de in țărănesc care fuseseră albe odată. Era frig, seara tîrziu se dădea drumul mai tare la calorifer. Prokofiev, da, răsuna sfîșietor de senin în această tranziție istorică. Încăperea se umplu de alegețea clasică, și gravă și candidă și plină de umor, de o energică și grațioasă bucurie a spiritului, făcută nu din sentimente false, ori trecătoare, ci dintr-o justă și divină armonie a numerelor, redescoperind esența mîndră și rațională a existenței, sfidînd lacrimile ușoare, lacrimile de regret, pe cele morale, sau imorale, de furie, cruzime, ambiții, orgolii rănite, aducîndu-i lumii aminte de focul solar și pur și bine calculat din care e plămădită, de planul exact și generos în toate, sub aparenta dezordine a vieții, și de armonia universului... Praxiteea repetă,

ascultînd muzica, ce mai spusese cu un an sau doi în urmă, în altă iarnă, în aceeași încăpere cu zăpada căzînd dreaptă de-a lungul ferestrelor înalte. Ședea pe același fotoliu și amintindu-și de copilăria ei îndepărtată care era un joc de fulgi și de sunete pierdute, spusese: „Așa ninge la Moscova în 1905...” Chiril auzea ce n-auzise în magazin. Fata slăbuță, înaltă, cu ochi mari, plini de o veche, liniștită castitate, îi răsări în minte, aplecîndu-se și astupîndu-i urechile. El vru s-o rețină; forță imaginea să revină, cum ai derula repede o peliculă, dar ea se topi în vibrația muzicii. Cavadia recapitula cu fața destinsă de cadența clasică a simfoniei: Laura (prietena Praxiteei) probabil că dă regulat informații, ca fostă agentă de siguranță din mediul „lumii bune” și care încearcă să se mențină la suprafață. Nemaivînd ce, inventează chestia cu afacerea de spionaj. Rorică e și el gelos pe primul iubit al soției sale, al cărui băiat a venit tam-nesam s-o vadă, aducîndu-i daruri, și, din nimic, Rorică îl denunță, fie înțeles cu Laura, fie pe cont propriu, ca pe un agent al imperialismului, totodată ca să se pună bine cu autoritățile, care însă pe de altă parte sînt la curent cu acel ridicul „guvern format”. Rorică e arestat preventiv pentru aur, afacere banală, la adăpostul căreia se cercetează ce e cu individul sosit din Italia și care a produs atîta senzație în „Vizuină”. Brummer spusese o dată: Praxiteea?... Ea este o femeie făcută spre a fi trădată, — „une femme faite pour etre trahie”. Ea trăia candidă în mijlocul unui viespar de intrigi, sigură pe rațiunea ei, orbită de această rațiune superioară, excesiv de ordonată, nesesizînd legăturile secundare ale fenomenelor, făcute în pripă, pe ascuns, cu noduri lunecoase și murdare. Era de presupus că tocmai această însușire, dobîndită printr-o educație riguroasă, o salvase, această calitate a rațiunii ei semețe de a vedea din viață numai partea relațiilor strict logice și acceptabile, măcar, dacă nu onorabile, - o rațiune a

lucrurilor, insuficientă, desigur, plasa cu ochiuri prea largi, lăsînd să scape prin ele puzderia motivelor josnice ce determină încă, pe furiș, asemeni unui imperceptibil cîmp de forțe meschine și contradictorii, faptele oamenilor. Revoluția, moral vorbind, e începutul altei nobleți prin încrederea ei în principii, iar adevărații aristocrați, sărăciți, desprinși de cinismul înfloritor al existenței, o recunosc și o salută de pe punte cu una din convențiile copilărești ale navei lor găurite care se duce la fund, istoria-i martoră. Eliberarea grabnică a Praxiteei, după arestarea preventivă, în care Rorică îi tîrîse pe toți, dăduse naștere la tot felul de interpretări. Brummer o tachina spre sfîrșitul anului: „Lumea te crede Matahari, îi spunea el, culmea ar fi să ne ai în poșetă pe toți!” Mult mai tîrziu, cînd totul pare firesc totdeauna să fi fost cum a fost și nu altfel, reieșise că anticarul, care, sub aparența lui glumeață de om de cafenea, avea relații nebănuite de mari, pusese un umăr greu la lămurirea cazului ei. Amorezul, odinioară respins, preschimbase de mult, și înțelept, rîca în prietenie fidelă...

Tinerii prieteni veniți în trecere ronțăiră de formă cîțiva biscuiți, refuzînd pe motive diferite bomboanele de la *Nestor* și gustară în cinstea aniversării cîte un pahar de molan de cîmpie, negru, tare, acru, vîscos, motorină, sînge de iepure în plină viteză, căruia băutori cunoscuți, avizați și umblați, nu șovăiau să-i spună *Molan-rouge*. Stănica, nevasta milițianului, mititica de ea, i-l dăduse chiar în dimineața aceea, fără să știe că e ziua ei, fusese la țară. La plecare, Prax îi decoră în joacă, dar ceremonios, cu cîte o anemonă fragilă; Cavadia avea butonieră pe reverul paltonului muștar din păr de cămilă; Chiril, pe mantaua de cadet închisă pîn' la gît, nu, lui îi prinsese floarea cu un bold; apoi îi sărută pe fiecare pe frunte, punînd în acest sărut al ei matern, mai lung, mai apăsător decît de obicei, o întîrziere tandră și gînditoare, și pe un ger strașnic, la căderea nopții

senine, cei doi ajunseră la Mogoșoaia în jurul orei șapte, morți de frig. Cavadia, arhicunoscut, depuse în mănua de lână cu un singur deget a albanezului de la poartă un bacșiș de nabab, și pătrunseră printre castanii bătrâni acoperiți de chiciură pe „Aleea mărturisirilor” înzăpezită, sticlă, scîrțîind sub pași ca niciodată. Pe-aici se spuneau copilării, anecdote, lucruri fermecătoare, după tensiunea orelor chinuite de scris din odăi. Străbătură aleea în marș forțat, tăcuți intrară pe sub portalul monumental de cărămidă, ca doi soli ursuzi veniți de la Stambul să ceară un cap; un păun singuratic țipă răgușit decolînd cu mare tapaj de pe pajiștea troienită a incintei spre salcîmul din stînga, unde se ascunse cu un pîrîit de crengi uscate și asta era cum ai fi intrat deodată în alt timp și în altă lume. Una prinzînd mai mult ecoul evenimentelor, decît sursa vibrației lor reale. Cu franțuzeasca lui pașoptistă, nepotul episcopului îi spusese mai de mult acestui loc de seamă al muncilor literare: *Maison de l'oubli*, casa, palatul uitării, ca sanatoriile unor distinși bolnavi de maladii subtile cu denumiri abia-ncăpînd într-o frază, și care promitea pacienților o lungă, sinuoasă convalescență. Nu se lăsa la intrare nici o speranță; din contră, sediul speranței de-aici începea, și-al gloriei răbdătoare. *Incognito, re...* Chestiunea nefiind cercetată, cel ce s-ar apuca să înfățișeze istoria intimă a epocii, ocolind, de pildă, acest loc cu o mare densitate pe metru pătrat de talent, inteligență, farmec, umor, forță de a zice, și ură, invidie, și intrigă și orgoliu nebun, ar pune posteritatea în situația de a deduce mai mult, din frînturi de legende cu înțelesuri rătăcite pe drum, rostul fantasticului atelier de fosfor și salpetru, făcînd înaintea petei albe, neexplorate, fel de fel de supoziții, îngăduind închipuirii să speculeze, fără frîu, fără repere, în lipsa unor date concrete: *Aici poate că erau lei, cine știe...* Ferestrele frumos zăbrelite cu motive florentine străluceau de

lumină în gerul nopții. Bătaia puternică a becului de la intrare scotea în relief coloanele groase de cărămidă italiană, stâlpii edificiului brîncovenesc, sobe înalte, mute, reci, unde nimănui nu-i trecuse încă prin minte să facă focul, purtînd la nord cîte o pată albă – chiar pata albă legendară — de la zăpada viscolită, ca și fotoliile și mesele de răchită uitate pe terasă de la începutul verii. Nepotul episcopului, cu simțul său ordonat și gospodăresc, observă delăsarea și își propuse să-l ia la rost pe intendentul cu mutră de șobolan. El hîțînă de probă un fotoliu, care se dovedî putred, șubrezit, – poftim! îi arătă lui Chiril, vraște, nepăsare, fie ce-o fi, p. mă-sii... Erau fotoliile celor mai frumoase colocvii ale serilor de vară. Cavadia suferea de starea jalnică în care se aflau. El scrisese pe chestia asta un articol foarte inspirat despre orele petrecute în comodele capcane de răchită ale acelor fotolii ilustre, în care luau loc scriitori, artiști plastici. Prietenia dintre prozatori și pictori, care ar fi tipică artei vizuale românești. Remarca lui că în următoarele două-trei decenii se va constata probabil cu mirare absența oricărei mari prietenii la români între romancieri și muzicieni, prietenie care ar fi putut da o dimensiune nouă prozei românești, ca putere de construcție, știință a armoniei și echilibrului, degroșare de anecdotică și de mîrlăanii pitorești, dar ce să-i faci, o întorcea din condei Cavadia, tineri cum sîntem în cunoaștere, și latini pe deasupra, plini de tirania vederii, de elanul de a lua act imediat de mediul înconjurător, de a înainta în el pînă la granița vizibilului, de unde începe „invizibilul”, teritoriul sacru și părăginit al culturilor vechi... deși, admitea el, tot e mai bine că noi mai avem încă ce vedea și că ne stăpînește dorința proaspătă de a privi și numi lucrurile simple ale existenței de la care alții s-au îndepărtat blazați. Marea artă va renaște în Est! lăsa el să se înțeleagă printre rînduri, bizuindu-se pe o experiență sufletească unică în lume. Stăvilarele claselor

fiind distruse, apa acoperise în scurt timp întinderi vaste, nu adînci, dar pentru toți, „o cunoaștere ce-ți vine deocamdată pînă la gleznă, fiind în schimb accesibilă tuturor”. Totuși, dacă voiai să cucerești „invizibilul”, sursa marilor culturi, – încheia pozitiv, citînd dintr-un autor străin – n-aveai decît să înaintezi pas cu pas, și mai mult, în vizibil, ca broasca țestoasă pe urma lui Achile... Nimeni nu știa să aterizeze la timp și pe orice vreme, cu ochii închiși, ca acest minunat prieten al lui Chiril, după acrobațiile aeriene de o rară cutezanță. Succesul articolului dedicat serilor Mogoșoaiei nu stătea însă în aceste considerații critice abstracte. Frumoasă acolo era evocarea unui bătrîn, prieten al lui din generația care mai spunea încă „monșer”, un foarte mare pictor boem, o haimana bătrînă și genială cu accent din „Midi”, pensionar de marcă al „palatului vrăjit”, vagabond în viață, rege în artă. Într-o noapte de vară, după culcarea păunilor în salcîmi, stînd tocmai pe unul din fotoliile acelea de răchită, rebegite acum, uitate în viscol și ger, pictorul explicase întregii companii cum e noaptea, *noaptea fizică* și care (noapte) nici nu exista de fapt, fiind o neputință a noastră de a percepe „restul de lumină”, vibrația esențială a luminii. „Priviți înainte! ordonase el, disecînd întunericul presupus cu ochii lui de știucă bătrînă, paznică peste infravizibil. Încordați-vă bine ochii! Noaptea e o prejudecată. Siliți-vă să vedeți mai bine... acolo!... acolo!...” arătase, și toți se uitaseră spre gardul înalt cu Minerva cocoțată sus, deasupra porții, urîță ca un monument de la Bellu, de unde începe livada de cireși. Era și verde... și violet, mult violet, galben și roșu, mai ales, portocaliu... Un vîrtej feeric de culori. Noaptea... așa-zisa noapte, era cea mai minunată poveste, ea nici nu exista de fapt în accepția folosită în literatură, fiind însăși neputința noastră de a percepe jarul existenței mocnind în umbră, „viața întunericului opulent” ce dă atîta trăire personajelor în tablourile

celebre. „Priviți acolo! strigase el ca la o șarjă spre asistența amuțită în fotoliile de răchită; uitați-vă ca mine, așa, făcuse, proptindu-se cu mâinile de brațele ușoare ale fotoliilor, provocînd întunericul cu bărbia lui energică întinsă înainte. Încordați-vă cît puteți vederea! Repetați după mine: *noaptea e o amăgire a mea de care eu vreau să mă lepăd!* Sau cu Rembrandt: *întunericul este materia primă a luminii...* Și-acum, priviți, priviți... acolo!... acolo!...” arătase cu brațul scortșos al hainei de pescuit, scoțînd un foșnet aspru, și toți se uitară spre gardul de cărămidă cu Minerva păzind cu lancea și scutul în mînă poarta livezii de cireși. Căzuseră toți sub puterea lui de sugestie?... Toți văzură scînteii, un vârtej de nuanțe, ignorat, ca într-o experiență chimică de laborator cu storiile trase. Era și verdele cîmpiei și aurul din pupilele tigrilor, și violetul mării înverșunate, ce continuă discret și după ce noi spunem „întuneric beznă”, și roșul sîngelui și portocaliul lămpii de carbid arzînd cu intensitate și albastrul primordial al oceanului, feerie de culori pe care toți se jurară că o văzuseră. Nimic nu-i alb, nimic nu-i negru, romancierilor! spusese Cyrano, Monșorul, pedagogul invizibilului cu accentul său gascon. Nici noaptea, noapte, nici ziua zi, nici răii, răi, nici bunii, buni. Întrebați fiarele... *les fauves*, pictorii cei mai sacri, numai ei cunosc misterul, cruda, teribila, feerica poveste a nopții...

Fusese o noapte în minus, toți devenind bogați cu o zi în plus. Ajungînd la Cassis, prin 1965, în sudul Franței, unde marele artist, dus între timp dintre cei vii, își petrecuse tinerețea făcînd foame, plătit cu o pungă de fasole și doi cîrnați, de băcani convinși că iepurele în artă sare de regulă din Provența, pentru pictura lui cinstită de la a cărei rigoare nu se abătuse nici cu un milimetru („Am devenit cubist!” îi telegrafia de la Paris un confrate), Cavadia își adusese aminte de bătrînul său prieten, și, de pe terasa cafenelei „La Caterina”,

aruncase în rada portului mic, în clipocitul ambarcațiilor ușoare, izbindu-se ritmic de chei, o jerbă de flori. Chiril nu-l cunoscuse pe „Cyrano” decît din auzite. Era o lipsă mare în „Echipa” lui, un martor de vază, absent, deținînd amănunte revelatoare... El nu cunoștea bine nici Mogoșoaia. Trecuse pe-acolo de cîteva ori numai cu treburi de editură, în căutarea cîte unui autor. Totuși, în jurnal, Chiril avea o pagină și jumătate închinată uneia din aceste vizite profesionale, și care trebuie să-i fi făcut o deosebită impresie, ținînd seama de calitatea stilului. Printre fotocopiile pe care maiorul Ion Roadevin le adusese în vara lui 1965, oferindu-le ca un fotograf amator *Galeriei* – și întrebarea persistă un timp: de ce tocmai ei? — se afla și aceea pe care erau reproduse notele așternute cu prilejul unei zile de vară petrecute la palatul brîncovenesc. Înainte de a deschide poarta de fier forjat cu motive florentine, ca și ale ferestrelor lăsînd generos să se strecoare lumina printre zăbrelele înflorate în noaptea de afară, nopți cel puțin după simțul comun, care vede atît cît trebuie, – iată însemnarea:

Doamna în mov, seara miros de pîne proaspătă,
scria Chiril ... (pe marginea fotocopiei un semn de întrebare și remarca: „pare un cod”).

Soarele apune dincolo de Rățărie. Lacul neclintit, smîrc, plin de ierburi, cioturi de trestii, bucăți de pămînt rupte din mal, coceni rămași din iarna trecută. Broaștele își vor face loc, și vor cînta pe el, la nopți, sub luna plină care le umflă gușile. Doamna în mov, seara, miros de pîne proaspătă (alt semn de întrebare)

...

Lăstunii intră cu mare viteză dinspre cerul înserat pe sub arcadele unde își au cuiburile. Lăstunii foarte activi, cu o promptitudine în execuțiile lor practice, care, ea singură, merită un studiu, ore întregi de contemplație. Nici nu știu cum de frînează ei atît de brusc, intrînd pe

sub arcadele de Renaștere cu atîta iuțeală. Cum comprimă, înghit deodată sensul mișcării lor de săgeată, oprindu-se chiar în clipa în care crezi că se vor zdrobi de perele. Cuiburile – igluuri mici de lut – o perfecțiune! Două cîte două – perechi idilice, asta-i! — capetele ies din cuiburi, din acea a lor, inimaginabil de spus, intimitate, ca și cum ei, lăstunii, ar avea insomnie și ne-ar asculta pe noi, cei de jos, ce mai zicem, ce mai vorbim...

Și noi vorbim, adică D. monologhează (alt semn la acest D.) despre Ignățiu de Loyola. Broaște, pești sărind cu plescăituri grele în lacul mort, privighetori, păuni, o exaltare a vieții, parfumul florilor. Ignățiu e spiritul care se opune acestei vitalități, acestei risipe amețitoare de sunete și miresme, care sînt ale verii în plin lucru. Slăbiciunile oamenilor țin de natură, de starea lor naturală. Deci, spre a izbîndi, în spirit, natura se cuvine dominată mai întîi, cu moliciunile, șovăielile, micile ei lașități, cu întregul ei arsenal de „lasă-mă să te las”. Ignățiu de Loyola, remarcă D., îi ataca pe viitorii săi adepți în slăbiciunile lor (cui îi plăcea desfrîul, îl împingea spre desfrîu, cui îi plăceau arginții, spre arginți ș.a.m.d. – cui pe cui se scoate) îndoctrinîndu-i astfel (aici două semne de exclamare), pentru ca apoi, după ce se înrolaseră în Ordin, să le explice mecanismul psihologic mizer, al recrutării, făcîndu-i să le fie rușine de simplitatea lui, ceea ce nu putea avea alt efect decît să le întărească și mai mult credința, să-i determine de astă dată, să o ia în serios. Lui D., căruia îi plac numai ideile clare, îi repugnă Natura, deci și romantismul tulbure. Ea i se pare o sursă a dezordinii sentimentale. Lespezile italiene de sub noi pe care stăm sau umblăm încoace și încolo, împinși pe loc de resortul cîte unui argument, au o liniște geometrică, o proporție justă. Fiecare cu alt desen, repetîndu-se nu haotic, ci într-o ordine anumită. Ele par niște raționamente, și, privindu-le, descoperi –

(asta o spune din nou D.) – *descoperi identitatea dintre intelect și artă. Copacii sînt barbari! exclamă el. Colacii cresc de capul lor, nu mă interesează! Vorbe, multe vorbe frumoase, prea pline de logică. Un cuib construit chiar la baza tijeii care prinde lampa cu glob de tavan, încins de căldura electrică, se dezlipește și cade pe marginea mesei pe care se află o ceașcă cu un rest de cafea. D. se sperie. Catastrofa aceasta în miniatură i se pare o replică a Hazardului, a Naturii ironizate adineauri, un semnal, o punere în gardă... Natura, adică, nu glumește. Natura, disprețuită, face din cînd în cînd astfel de salturi în vid, agresive, iar cuibul dezlipit, căzînd, fusese unul! Instinctul merge sigur pînă la un anumit punct – încerc să explic. Pe urmă, tocmai fiindcă el funcționează cu o prea mare siguranță, neglijîndu-se cine știe ce amănunt (aici, sursa căldurii electrice, mult prea apropiată, loc ales cu atîta imprudență!), se produce catastrofa, care, notează!, îi zic lui D., este un act de libertate față de planul automat al instinctului. D. mă privește uimit. Vrei să spui — silabisește el – că Natura trebuie să colaboreze cu rațiunea? Că una fără alta își devin inamice? Întocmai!, aprob mirat de simplitatea răspunsului. Alt cuib, din partea cealaltă, nevăzută, a globului electric, se prăbușește peste masa noastră de răchită, de astă dată direct între noi, ca o mînușă provocatoare. Lăstunii zboară dintre sfărîmături țipînd, salvîndu-se, căzînd odată cu ploaia de lut, ferindu-se de ploaia măruntă de lut a fărîmăturilor, de acest cataclism liliputan, în care se prefăcuse intimitatea lor de neînchipuit.*

Maiorul Roadevin observase, cu acel prilej: „Mie, drept să spun, acest *cataclism liliputan* mi-a plăcut cel mai mult. Așa se întîmplă și în mica realitate... Dar «doamna în mov», cine era această doamnă însoțită de casnicul miros al pîinii proaspete?...”

Cavadia trase spre el cu oarecare efort poarta masivă de metal cu motive florentine și intră primul în holul pavat cu plăci de marmură ca o tablă de șah. Butoiul cu ficus expus la vedere întărea impresia aceea de clinică model sau de casă de nașteri exemplară. Frunzele grase ale ficusului erau jupuite, înțepate cu ace, una avea înfiptă în forma ei de limbă de bou ancora unei linguri de pescuit, un *Dolinger* de nichel strălucitor terminat într-un triunghi roșu de celuloid, nebunia bibanilor, o floare exotică, ai fi zis. La vestiar, dezbrăcându-se, Chiril observă că anemonele Praxiteii pe care le purtaseră la piept se chirciseră de ger, căpătînd aspectul unor jumări. Toată lumea îl primi pe Cavadia cu urale. Aici era ca la inundații. Adversitățile dispăreau, făcînd loc unui spirit tonic de breaslă – iepuri, vulpi, lupi și miei coexistînd pașnic alături pe bucăți de pămînt ruptă și dusă la vale de puhoai. Sosiseră la țanc. Take Bunghez, care avea în seara aceea premieră, dădea o masă mare. Era așteptat, fetele puneau mesele cap la cap în salonul cu covoare și fotolii de pluș roșu. Glastre de trandafiri de la seră, albi, numai albi! ceruse Bunghez, erau înșirate pe jos, așteptînd momentul decorării, care se apropia. Cavadia oferi „un rînd” pentru încălzire, fiecare ce vrea, și se bău și se ciocni de-a valma. Erau mai toți, și Sergiu Zecheru, și Căldăruș, și Spuderca, inamicul lui Chiril, care îi întinse acestuia mîna, prietenos, apucîndu-l de braț și punîndu-i întrebări din cîmpul literelor, cu un fel de a strînge brațul asemănător cu al agenților forței publice, cu degetele înfipite pîn’la os, aplecîndu-se și băgîndu-se în el, comunicînd la ureche lucruri pe care oricare altul le-ar fi spus cu glas tare. Cavadia bea „Martel” cu Zecheru, – unul din rarele momente cînd făcea concesii, și-atunci mergea drept la coniacul franțuzesc, ca și cum ar fi fost o specie de lapte, ceva mai sofisticată, îi pusese și lui Chiril în vedere să bea

numai „Martel”, plătea el, important era să nu amestece, începea o noapte grea, trebuiau să rămână cu mintea cât mai limpede, și-i strecurase o sticlă de buzunar, turtită, de rezervă, cumpărată de la bar, dacă s-o termina „din alea, știi tu, pe care bătrînul Hemingway le ține în buzunarul de la spate”. Chiril vîrî sticla în buzunarul portmoneului, și asta îi dădu deodată senzația că poartă asupra lui o armă, în pragul unei răfuieli. Doamne frumoase, gătite, parfumate cu parfumuri care nu se găseau în comerțul interior, coborîră de sus vesele, ca de revelion. Chiril trase pe nări, cunoscător, miresmele plăcute, reflexele fidele și condiționate ale atîtor ceasuri de desfătări. Doi poeți cunoscuți apărură în salon discutînd amical. Chiril știa că se dușmăneau de moarte. Rămase dezamăgit ca în fața a doi atleți alergători care se decid să treacă braț la braț, înfrățiți, linia de sosire, trăgînd chiulul publicului, împărțit între unul și altul, și care a răgușit încurajîndu-i cu pasiune. Cavadia avea perfectă dreptate: era într-adevăr „Casa uitării.” „Cyrano”, pus pe chef, vorbea franțuzește în salonul de zi cu paznicul de noapte, singurul care îl mai asculta în astfel de momente, cinstit cu băutură, și care rîdea la frazele graseiate ale gasconului, strigînd din cînd în cînd în semn de înțelegere „(*égalité, fransé, iu iu!*)”, – amîndoi făcuseră războiul de la Mărășești. Cavadia se dusesese să-i prezinte omagiile. Bătrînul țipă din senin: „*A bas les aristos!* Nu vorbesc, dom'le! Nu discut! *Vive le petit peuple!*” și începuse să cînte „*Ah, ça ira, ça ira, ça ira...*” marșul pârlîților fără izmene.

Cîntînd, se ridicase în picioare, bătînd măsura cu mîna stîngă al cărei deget mic era legat cu o batistă ordinară, cadrilată. Nodul grosolan, făcut cu exagerare, colțurile batistei care filfiau în tact, ca scufia unui arlechin, dădură marșului sanchilot un patos grotesc... Cu un an și ceva în urmă (Cavadia cunoștea povestea)

luînd masa la restaurantul Casei, Cyrano scosese deodată un urlet care îi înghețase pe toți. „M-a mușcat!” striga – „m-a mușcat!!” – arătînd acuzator scrumiera ieftină și urîță de pe masă, a cărei margine se termina într-un fel de cap de vulpe întinsă la pîndă. De atunci, la petreceri, își bandaja degetul, în amintirea întîmplării. Rana aceasta a lui abstractă, de om care iubea numai frumosul, doar intimii Mogoșoaiei o cunoșteau... Alți invitați apăreau în salonul de onoare. Chiril recunoscuse actori mari pe care nu-i văzuse decît pe scenă. Era și idolul său, faimos prin vijelia vocii sale bubuitoare spunînd *Scrisoarea a treia...* „care vine, vine, vine, calcă totul în picioare...” Actrițe superbe, fermecător de simple și de familiare cu toți și care discutau cu soțiile scriitorilor rețete de bucătărie. Cînd auzi că una din ele, pe care o văzuse în Julieta, mîncea zece sarmale reci la cinci dimineața și că făcea cea mai bună mămăligă, Chiril avu vertijul ce-l capeți cînd ți se deschide sub picioare o trapă și cazi deodată în mijlocul realității, despre care aveai o cu totul altă părere. Dar surpriza numărul unu fusese apariția unui iluzionist cunoscut, pe care el îl știa de la circ și care în glumă și la iuțeală, umblînd din grup în grup, făcu să dispară ceasuri, broșe, stilouri, restituite pe rînd cu eleganță, surîsuri și cu țipete, și speriate și încîntate, din partea păgubașilor. Nu trecu mult și afară se auzi scrîșnetul produs pe prundișul înghețat al peronului de pneurile *Zimului* greu, ministerial, care îl aducea pe Take Bunghez. Dramaturgul nu știa ce-l așteaptă. Se hotărîse o încoronare în cinstea premierei, o dramă istorică, avînd și aluzii moderne, cît fusese posibil. La un semnal, doi confrăți mergînd în genunchii ascunși sub șalvari largi și făcînd pe piticii ca-n teatrul elisabetan, după care murea Bunghez, trebuiau să apară ca niște heralzi cu o pancartă de hîrtie pictată cu fel de fel de blazoane și himere, anunțînd rar, solemn: *Încoronarea lui Take*

Bunghez, exact ca-ntr-o dramă de pe timpuri. Ar fi urmat așezarea prapriu-zisă pe cap a coroanei, piticii urcându-se fiecare pe o scară dublă, crăcănată, de-o parte și alta și ținând chivăra croită din carton și dată cu bronz. Bunghez mai mult ca sigur că și-ar fi pus-o singur pe creștet, nemaexistînd nimeni deasupra, în aplauzele tuturor. Normal ar „fi fost să se țină și discursuri. Totul era pregătit. Cina începu într-o veselie de carnaval. Și totul decurse potrivit regiei stabilite. Piticii sosiră cu pancarta, se aduse și scara dublă, heralzii urcară scoțînd limba și făcînd spre public grimase, cu coroana în mîină, pe care se băteau, gata-gata s-o sfîșie. Bunghez aștepta în picioare, nemișcat, cu ochii lui verzi-gălbui jucînd ca o flăcăruie pe o comoară nebună, și, fie că fusese prevenit, fie că intuise pe loc totul, cu instinctul său de om de teatru, nu contrarie cu nimic ceremonia. Zvîrlind de pe scară cu amîndouă mîinile deodată piticii, el își așază într-adevăr singur coroana pe cap, rînjind teribil, ca orice tiran, spre supușii săi morți de groază, apoi cu o blîndețe nemaipomenită și plină de efect, zise: „Luați, mîncăți, și mai ales beți, aceasta este drama mea!” Cavadia bătu din palme primul. Bunghez rămăsese în picioare cu paharul întins. Atît avusese de spus. Atunci se văzu că, de încordare, brațul în care ținea paharul, plin-ochi, îi tremura; cîteva picături se prelinseră pe dinafară pînă la piciorul cupei. Lumea crezu că mai urma ceva. Dramaturgul, frînînd brusc, toți avură mișcarea călătorilor dintr-un vehicul oprit pe neașteptate, proiectați brutal în gol în virtutea inerției. Un autor de schițe din viața sătească, șiret, productiv și puhav, își regăsi primul echilibrul. Venerîndu-l pe sărbătorit, căruia îi zicea „Nășicule”, ca un frate rămas la țară pe altul mai mare ajuns departe la oraș, el se apropie cu paharul în mîină și îl pupă îndesat pe obraz pe dramaturg. Îmbrățișîndu-se ca la nuntă cu paharele în mîini, ei își vărsară reciproc pe spinare cîteva stropi de

vin. Bunghez cultiva cu bună știință autorii mediocri din alt strat social, spre a străluci el și mai tare, prin contrast. Dar asta o mai făcea poate și din tactica, necesară, a apropierei de clasă, așa cum un moșier tânăr și modern, cu idei avansate, pune mîna pe coarneau plugului, arînd din cînd în cînd cot la cot cu zilierii... Victoraș Căldăruș, aghiotantul sărbătoritului, sări îndată, gelos, și Take trebui să se aplece, și se aplecă mai mult chiar decît trebuia, tinînd cu o mîna coroana de carton să nu-i cadă de pe cap și primind cu haz sărutul acelui pitic serafic și decorativ, un înger buclat cu buze mici, roșii, dar care nu crescuse destul. Alții și alții prezentară în chipuri diferite felicitările și omagiile cuvenite. În acest timp se striga: „Trăiască Bunghez!” sau: „Bunghez, ești mare!”, după gradele de amicitie. Cavadia se asocia și el din toată inima acestui cor zgomotos, făcîndu-i din cînd în cînd semn lui Chiril să mai toarne din sticla de coniac de contrabandă pitită jos, între ei, lîngă stîngia mesei. Era un ospăț aproape esoteric, cu reguli, convenții, un ritual ce-i scăpa lui Chiril, și la care el nimerise din întîmplare. Tot ce înțelegea din euforia colegială la care asista, ocolit de îmbrățișări și săruturi, stînd acolo la masă „ca o pupăză”, era ce-i spusese o dată Georgeoiu, directorul: „Aștia, cum se despart, se bîrfesc, la minut, se foarfecă unul pe altul ca femeile; dar se foarfecă frumos, cu farmec, n-am ce zice, asta-i și unește de fapt: talentul, harul lor minunat. Fără ei, viața n-ar mai fi viață, totul e nu cumva vreunul s-o ia prea înainte...” Era una din nostimadele lui Georgeoiu. Chiril avea o însemnare mai veche de care, prin contrast, ar fi putut să-și aducă aminte în acele momente. Culmea! Nici maiorul Ion (Ionel: *tempi passati*, nu mai mergea cu gradul) Roadevin, în vara lui '65, n-o scosese în evidență, el care se delectase cu atîtea pasaje „juste și percutante”, caracterizarea sa, răsfoind maldărul de fotocopii ca

pozele unui bătrîn album de familie. Ciudățenia acestei însemnări stătea în faptul că era încadrată de alte două note mai scurte, care trimiteau spre ea o lumină piezișă. Așa ieșise. Afară doar dacă nu ne gîndim că subconștientul își ia el cîteodată pe cont propriu sarcina de a face unele legături cu de la sine putere, fără știrea noastră, dar asupra noastră. Prima observație, în susul paginii (datele nu mai contau) se referea la o apariție care stîrnise mare vîlvă în oraș:... *Cred că a sosit un cîrc străin, ceva în genul ăsta. Altfel nu-mi explic. Cîrduri de pitici îmbrăcați corect, eleganță ostentativă, tocuri foarte înalte, pantaloni la dungă strînși pe glezne, pălării cu pene reduse la scară, circulă pe străzi. Perechi conjugale printre ei, în miniatură. Intră în magazine triumfători, fac cumpărături enorme de la raionul copii. Lumea se ține scai după ei. Aerul lor prosper, înfipt, orgolios...* A doua, urmînd imediat, fără vreo legătură sau tranziție, purta mențiunea didactică „Explicarea lui Iuda”. *El se apropie de învățătorul său și îl sărută, nu atît, sau nu numai pentru că vrea să-l indice: Mecanismul acestui gest trebuie să fie mai complicat, ținînd cont de întreaga experiență psihologică a omenirii, pe al cărei obraz nu de puține ori a fost depus sărutul trădător. Iuda e un sentimental repede cîștigat de partea cauzelor mici, aducătoare de confort, de profituri. Totuși, el își dă seama de mîrșăvia lui, lipindu-și buzele de obrazul celuilalt, întîrziind puțin în acest gest cu o tresărire a conștiinței, care știe fascinația călăului față de victimă, cerîndu-i iertare acesteia și iubind-o cu o ură mascată. Sărutul nu indică doar pe cel ce va fi prins, el e poate și o ultimă încercare de absolvire - asta a fost, nu se putea altfel. Multă moliciune a inimii (gata oricînd să se schimbe în adorație sau calcul, după împrejurări) în acest sărut, deviat și el de la rostul său sincer. Iuda e cel mai agil, mai duios, afectuos și sentimental dintre toți apostolii.*

Învățătorul lui știe acest lucru. El acceptă sărutul, și resemnat, dar și mirat: 30 de arginți?... Numai atât?... În tablourile celebre cu Cina, Iuda e arătat cu naivitate, smolit la față, crispat, antipatic. Nu. El e atrăgător, plin de farmec, simpatic, descurcăreț, întreprinzător, agitat, versatil...

A treia, intitulată „O viziune a celulei vii la microscop”:

Luptă pe viață și pe moarte, Ring de box. Imperialism infinitezimal înspăimântător. Niște momii mari, protoplasmatică, care își fac loc cu o brutalitate duioasă, dar sfîșiiind în trecere totul. Momii mai mici, regroupîndu-se timid. Pe urmă vine o momie și mai mare care o face bucăți cu aceeași lene duioasă pe prima și așa mai departe. N-am dormit toată noaptea. Legea internă a celulei imită galaxiile? Atunci cum rămîne cu „Cercul înstelat de deasupra și conștiința din noi”?!... În fața acestei neconținute agresiuni ce pare o condiție a supraviețuirii și care ne-a creat... Tatăl nostru devorator carele ești în natură...

În toiul petrecerii avură loc cîteva minuni bine regizate. Astfel, din brațul tronului de lemn pe care ședea Bunghez țîșni un jet de vin ca-n pivnița lui Faust de la *Auerbach Keller*. Pe urmă se descoperise mașul prevăzut cu o pompă de cauciuc de frizerie, care împrôșca în părți lichidul, stropindu-i pe adoratorii mai puțin însemnați. Un păun bolnav, căruia i se dăduse lovitură de grație cu o armă cu aer comprimat, fu adus fript pe tavă, cu penele înfipite în trupul bine rumenit. Portarul albanez care-i întâmpinase pe Cavadia și pe Chiril și pe care-l cunoștea toată lumea, un om blînd și respectuos, apăru în pragul salonului și dădu corect bună seara în trei limbi de circulație universală. Un mare povestitor, plin de farmec și de superstiții, care scria și basme pentru copii, în care credea cu toată convingerea, văzuse o fantomă la W.C. și, cu glasul

pierit, cu ochii căscați, se bâlbâi mult timp îngrozit pînă să anunțe evenimentul, care stîrni o explozie de rîs. Nu era de glumit. Altul se jură că, nu cu mult înainte, zărise afară, pe una din ferestrele ce dădeau în parc și spre cavoul celor doi frați înmormîntați alături, un ins cu fața fosforescentă și cu dinți de cal, care zgreptăna în geam, făcîndu-i semne să vină la el, dar că tăcuse, să nu sperie doamnele. Toată lumea recunoscuse laborioasa activitate drăcească a iluzionistului, care, într-adevăr, nu se mai vedea printre convivi. „Cine are curaj să vină acum cu mine la cavou?” provocă Zecheru, care se amețise, întreg salonul. Cavadia îi șoptise, ridicîndu-se, lui Chiril : „Hai afară, la aer, mă-năbuș”. Zecheru crezînd că se ivise un client, strigase ca la o licitație: „Merge Cavadia! Adjudecat! Facem o slujbă pentru împăcarea sufletelor. Mergem, părințele?” îl luă el de umăr, cu o mimică și afectuoasă și protectoare. Bunghez, din capul mesei, îi eliberă zicînd ca un Cezar birocrat: „Plecați, aflați, raportați!” însoțind fiecare predicat cu o mișcare a mîinii lui frumoase, în vreme ce Spuderca, la celălalt capăt al mesei, cînta zbierînd, atîrnat de gîtul lui Căldăruș, care era regățean: „Pe Murăș și peeee Tîîîrnaaaaaavăăăă...” Zecheru, care avea cameră sus, dădu fuga să se îmbrace. Chiril și Cavadia își luară paltoanele de la vestiar. Romancierul, revenind în haina lui de piele îmblănită, le arătă sticla de coniac neîncepută și o lanternă mică de buzunar, pentru expediția lor. Tustrei ieșiră prin ușa din dos, pe lîngă bucătărie ca să scurteze drumul, „Cyrano” continua să bea cu paznicul de interior, într-o cămăruță, alături, vorbind cu el pe franțuzește și ascultat cu mare respect. Temperatura coborîse mult sub zero. Noaptea era și mai senină. O sferă de cleștar perfect lucrată. Și iarăși se dovedi că gerul îl iubesc cel mai tare stelele, care pîlpîiau pătimaș, gata să se rupă, să cadă asupra lumii cuprinse de somnul iernii, - lacrimi titanice, incandescente,

desprinse de pe atotștiutoarea lor boltă cerească. Luminînd calea, Zecheru destupă sticla, oferind bătură. Cavadia se întoarse spre Chiril, care înțelese, vîrî mîna în buzunarul de la spate scoțînd flaconul de „Martel”, care îi dăduse la început senzația aceea că poartă o armă – începuseră cu „Martel”, o țineau pe „Marcel”. Băură în tăcere, învăluiți de căldura alcoolului și de aburii respirațiilor, ca la o vînaătoare de nopțe. „Fantomеle sînt propriile noastre proiecții, fiecare cu fantoma lui... vreau să zic cu fantoma pe care o merită”, explică Zecheru între înghițituri, ca și cum vreunul din ei ar fi crezut într-adevăr în apariții supranaturale. „Uite, noi trei, de exemplu – și se uită la Chiril, înglobîndu-l și pe el în numărătoare, – noi trei putem fi niște fantome foarte reușite... Eu n-am alte pretenții, eu țin să apar cît mai des în visele femeilor... ha-ha-ha,... sucub, incub, chestii medievale... știți că una, ieri, mi-a șoptit *te-am visat?* Și știți ce dulce, ce... nu dureros de dulce... Eminescu n-a sesizat... dulce de tenebros! aș zice eu, mai curînd, așa sună mai veridic, e să auzi din gura unei femei: *te visez, derbedeule!*” Ajunseseră la cavou. Stelele luminau bine. Totuși, Zecheru urcă treptele exterioare spre platforma de sus brăzdînd locul cu fasciculele precise ale lanternei electrice. Cavadia îl urmă. Chiril, de jos, se gîndea la unul și altul: doi inamici pe viață, imposibil de împăcat. Zecheru se aplecă cu lanterna în mînă și rîcîi una din cele două plăci funerare, așezate una lîngă alta, ale celor doi frați aviatori doborîți în război, încercînd să înlătore crusta de gheață depusă. Cavadia făcu un semn și Chiril urcă. Cu mînușa lui neagră și jupuită, Sergiu Zecheru reușise să dea la iveală ce voise, – textul. El silabisi gîfîind de efort și plimbînd puțin cîte puțin lanterna dintr-o parte într-alta în ritmul lecturii: *Cine va căuta să-și scape viața, o va pierde, și cine o va pierde, o va cîștiga... Luca 17 III...* Chiril se uită spre puzderia fantastică a stelelor și se înfioră. Ce căutau ele acolo?...

ce căuta el aici?... Zecheru spuse brutal: „Eu, o tâmpenie ca asta n-am mai auzit! Filozofie de sclavi, de ratați și de eșuați. Auzi, cică cine o pierde, o va câștiga! He-he-he! Hi-hi-hi! Mare șmecher, Luca ăsta!... Hai, părințele, îl bătu el drăgăstos pe spinare pe Cavadia, care încă mai stătea aplecat, hai să ținem slujba!” și ducînd sticla la gură, bău, apoi în grabă vărsă coniac peste aviatori scuturînd peste ei sticla de cîteva ori. Cavadia coborî primul trepte. Dînd ocol cavoului, împinse porțița de fier care ședea întredeschisă, blocată de buruieni uscate și intră fără nici un cuvînt înăuntru, însoțit de ceilalți doi. El își încrucișă mîinile și începu imediat: *Si iniquitates, de profundis clamavi ad te Domine. Domine, exaudi vocem meam... Si iniquitates observaveris Domine...*

Zecheru îl întrerupse – latineasca lui Cavadia îl punea în inferioritate: „Domnule, spuse el iritat, sîntem ortodocși, ce naiba! Ținem o slujbă ortodoxă, ori nu?...” Cavadia se opri cu mîinile încrucișate, cu capul în jos. Era ciudată, la el, docilitatea nemaipomenită de care dădea dovadă acum, în fața lui Zecheru. El se gîndi puțin, își dresе glasul și reîncepu cu zel, popește, pe sărite: *Dumnezeul duhurilor și a tot trupul carele ai călcat moartea și pe diavolul ai surpat, odihnește sufletul răposatului robului tău... Că el te va izbăvi din cursa vînătorilor și de cuvîntul turburător. Cu spatele său îți va purta umbră și sub aripile lui vei nădăjdui... Preste aspidă și vasilisc vei încăleca, și vei călca preste leu și balaur. Acum toată mărirea cea vicleană a deșertăciunii se desface; fiindcă lutul s-a înnegrit, vasul s-a stricat... Căci ce este viața noastră? Floare și fum și rouă de dimineață cu adevărat...* „Foarte frumos, domnule! exclamă Zecheru. E o poezie minunată. De unde-ai scos-o? Eu mă duc la înmormîntări, dar așa ceva n-am auzit. «Floare, fum și rouă de dimineață!» Excelent! Superb! Păi poetuții noștri ar trebui să mai răsfoiască și ei din cînd în cînd evanghelia, așa, de frumusețea limbii...

Formidabil, auzi: *Că el te va izbăvi din cursa vânătorilor și de cuvîntul turburător!*” repetă întorcîndu-se puțin într-o parte, deschindu-se la pantaloni, și, înainte de a termina fraza, începu să urineze pe peretele cavoului.

— Porcule, urlă Cavadia, ieși afară!

Zecheru rîdea cu nerușinare.

— Sîntem între bărbați, e voie... sau?... la să te văd, episcopățele, ai și tu ce trebuie să aibă un bărbat?... Ai ori nu? Spune!... — îl somă batjocoritor.

Cavadia respira repede în întunericul cavoului luminat numai de energia palidă a fețelor și gesticulațiilor, cum luminează pămîntul în nopțile fără lună, stelele, gratuit, fără a avea cîtuși de puțin acest rol.

— Zecherule, își regăsi în fine Cavadia glasul lui ferm, tu ești cea mai mare lepră din cîte am cunoscut eu, și eu am cunoscut destule. Știi ce ești tu?... Și aici zise vorba mare a episcopului: o bășină-n iarbă!

Romancierul îl apucă de gulerul paltonului.

— Bișbircă! scriși ni el din dinți, ți-ai cam luat nasul la purtare, cum îți permiți? Episcopățele, îl scutură cu violență, criticuțele, impotentule, știi ce vorbește lumea despre tine?...

Cavadia, care era cu mult mai scund, îl cîrpi de jos, de pe loc, cu o violență neașteptată, dezechilibrîndu-și adversarul care se lipi amețit cîteva secunde de peretele lateral al lăcașului de veci. Amîndoi gîfiau cu putere, încercînd să se vadă. Chiril se gîndi o clipă, speră că visa, și aștepta să se trezească. Atunci îl auzi pe Zecheru răcnind și spărgînd în același timp cu toată forța sticla de coniac, de perete. Coniacul îi stropise pe tustrei; prin ploaia lui scurtă, romancierul năvăli cu ciotul de sticlă în mînă, tăios, și care sclipi în lumina slabă și îndepărtată a unui felinar, era singurul lucru care putea să prindă și să arunce un reflex pe tăietura proaspătă a sticlei. Era ca o bătaie de cîrciumă, cu fețe desfigurate de arma improvizată, mai îngrozitoare decît

lama cinstită a unui cuțit. Chiril îl salvase pe Cavadia. Dezarmarea fusese lașă, însă era singura posibilă. Sărind dintr-o parte, îi imobilizase brațele lui Zecheru, strângându-l cu toată disperarea, în timp ce țipa la Cavadia să fugă, și el fugi într-o clipă, zbierând „Rîndașule!”, „Asasinule!”, pe aleea cu stejari bătrîni. Din strîngerea deznădăjduită și hotărîtă a lui Chiril, Zecheru se trezi. Ciotul sticlei căzu din mîini, spărgîndu-se a doua oară de lespezi în mii de țandări. „Îl omor! gema Zecheru. De ce nu m-ai lăsat, păduche? De ce?... Să-i scoți afară mațele lui estetice... De ce te băgași, ai? Ce te bagi tu? Cine ești tu? Țucălarul lui Cavadia? lezuitul ăla? Nenorocitul ăla care nu-i în stare să..., și care se răzbună pe noi?... Mi-a spus una... cică el are... stai că mor de rîs... cică are... ar avea... în sfîrșit... nu se știe, o virguliță... un semn de tipar, un asterisc, și ăla neclar, șters, abia se vede... Eu merg mai departe și zic: o e-ra-tă!” Zecheru rîdea bătîndu-se cu pumnii în piept de un triumf al lui plin de cuvinte confuze, de ultragii îmbătătoare, exultînd de victorie. Din acest rîs agresiv, el începu deodată să icnească, și elimină gîlgiind cu un horcăit de om ce se îneacă mizeria organică, ultragiul, jignirea, veninul... Chiril îl lăsa pradă acestei lupte fără adversar. Fugi pe aleea de stejari la capătul căreia licărea în ger felinarul. În jur nu se afla nimeni. Cavadia intrase parcă în pămînt. Geamurile palatului ardeau. Un transatlantic, nemișcat, blocat de aisberguri. Încoronarea lui Take Bunghez trecuse probabil de apogeu. Păunii cocoțați în salcîmul bătrîn și chel dormeau în lumina zodiacală, stăpîni trufași peste nimic. La fiecare pas, Chiril se oprea înșelat de scîrțîitul zăpezii. Pe urmă îl văzu pe Zecheru apărînd la capătul aleii, ieșind din parcul încotoșmănat de omăt, și abia mai mergînd. Pe unde trecea el, fie că pășea pe prundișul înghețat, fie pe mușchiul moale al marginii de pădure, dezvelit de viscol, mersul nu i se auzea. Chiril îl însoți cu

privirea pînă ce umbra celuiilalt se prelinse pe sub arcadele pline de cuiburi friabile, părăsite. Poarta grea de metal cu motive florentine se deschise și pe ea ieși cineva care ar fi putut fi Cavadia. Zecheru trecu pe lîngă el fără să-l vadă. Nici celălalt nu dădu vreun semn de recunoaștere, astfel că, de la distanță, lui Chiril i se păru că cei doi nici nu se percepuseră unul pe altul, ca doi roboți cu sisteme de semnalizare complet diferite.

Apropiindu-se, nepotul episcopului arăta mai masiv parcă. La vestiar luase la împlinire haina de blană a cuiva, iar pe cap își pusese o căciulă țuguiață; tot ce se poate ca Zecheru tocmai din pricina asta să nu-l fi recunoscut. Cavadia avea chef să meargă pe lac. Poarta de la intrare fusese trîntită cu un zăngănit răsunător. Paznicul dinăuntru ieșise alarmat pe terasă. Era tot cel care, la începutul serii, ascultîndu-l pe „Cyrano” care îi vorbea despre războiul de la Mărășești, striga entuziasmat: *égalité, fransé, iu, iu...*

În drum spre lac, Chiril tăcea jenat. Incidentul acela penibil stricase toată atmosfera. Cavadia ghici și spuse, pășind pe debarcaderul care se făcuse una cu platoșa groasă a gheții:

— Nu te mai gîndi la dobitocul ăla! Nu merită. Specia lui Zecheru! Mîrlani!... Parveniți! Știi care e deviza lor?... și bătu furios cu piciorul în lacul înghețat: *Fără milă și fără recunoștință!*

Cavadia se descărca de o ură neagră, căreia îi dădea în sfîrșit drumul fără nici o reținere. Chiril găsi că exagera, dar se feri să i-o spună, cum tăcea și cînd prietenul său reacționa invers, arătîndu-se indiferent înaintea unor fapte și împrejurări cu mult mai urîte. El ascultă pînă la capăt pomelnicul de înjurături, pe pontonul îmbrățișat de ghețuri. A, da, eu înțeleg răul, pufnea Cavadia înfofolit în blana de împrumut, – iar Chiril abia acum observă că ea se încheia de-a-ndoaselea și că era o „nutria” de damă, luată la

nimereală de la vestiarul plin pînă la refuz, însă nu zise nimic, era ca la un carnaval unde totul se amestecă și se încurcă în tensiunea petrecerii... dar și răul ăsta, cum să-ți spun... vorbea nepotul arhiereului nedîndu-și seama că era un mascat, fără voie,... răul, dacă n-ai încotro și trebuie făcut, trebuie făcut și el cu stil, nu așa, să profanezi cavourile... crezi... crezi... — se sufoca literalmente - ... crezi că un tip ca Zecheru mai poate să stea de vorbă cu un om simplu, pe stradă, așa, de la om la om?... El, care s-a născut în mizerie, și care ar trebui să fie generos, să aibă un pic de înțelegere! Aiurea!... Onoruri, numai onoruri! Pînă unde dracu'?... Asta vine de la onoare, parcă?... Urît mai face onoarea cînd o declini!

...

Chiril amuțise. Furia scotea flăcări din Cavadia. Uite, își aduse el aminte, Zecheru „propășește”. Mîine-poimîine îl vezi șef, și să vezi tu ce-o să facă el cînd o să ajungă șef, ehei! — și pe tine te-au exclus, fiind în sinea ta un un om sincer și cinstit! Cum vine asta! A devenit aproape o regulă: lichelele avansează! Chiril se simți prost, ca atunci cînd cineva, dintr-un motiv sau altul, te idealizează, creînd o imagine în care nu te recunoști. Cavadia se simțea singur, din ce în ce mai singur, și avea nevoie de un aliat. Un aliat docil, aparent însă docil și aparent blînd, cum era Chiril, forțat să fie prefăcut, înțelegînd totdeauna mai mult decît lăsa să se vadă, mai mult și decît ar fi putut accepta un prieten, presupunînd că el ar fi fost cu adevărat sincer și ar fi spus totul fără menajamente. Contractul era neclar și oneros, avînd multe puncte superficial definite. Un om care se strecoară abil, cunos- cînd la perfecție jocul, va avea mereu o superioritate, o sîcîitoare condescendență față de altul a cărui vocație e să-și îngrămădească singur în conștiință obstacole... „Cine își va pierde viața, o va cîștiga!”. Suna, oricum, frumos. Putea fi o mîngîiere. Chiril își făcu vînt și își dădu drumul pe gheața lucioasă

În care bătea lumina interzisă a stelelor. Cavadia îl urmă călcînd cu prudență pe suprafața șlefuită de ger. Era un frig polar. Înaintașul se opri, scoase din buzunar „arma”, flaconul de „Martel” aproape plin, – băură unul după altul. Gheața trosni crăpîndu-se melodios pe linii invizibile, cu un cloncănit înfundat. Cavadia se sperie. Chiril se aplecă cercetînd masa întunecată de sub picioarele lor, plină de pete străvezii în luminiscenta slabă a cerului, și își asigură prietenul:

— Nu, nu te teme, e trainică, nu cedează! Ca să-l convingă tropăi pe loc ușor, de probă. Gheața răspunse imediat cu un clinchet scurt, repetat, repercutîndu-se cu o armonie abstractă în toate părțile, pe mari suprafețe și în direcții derutante.

Cavadia stătea nemișcat; nu îndrăznea să facă un pas. Chiril se agită, sări, tropăi din nou, alergă roată în jur, încercînd gheața, ascultînd-o atent. Pîrîiturile răsunătoare și lungi de la început se transformară cu încetul într-un geamăt surd, adînc, somnoros, care încetă și el, ca sunetul unui animal greu, trezit cîteva momente și care adoarme la loc.

Cavadia își recăpătase curajul. Sticla de „Martel” se goli repede. Se plimbau pe gheață ca pe bulevard. Cînd să dea cotul, ajungînd în dreptul șandramalei de scînduri care vara adăpostea motorul pompei de udat grădinile de legume de pe malul celălalt, Chiril îi mărturisi dintr-o dată toată tărașenia cu jurnalul pierdut. Brummer, pe cheiul Dîmboviței, atunci, noaptea, cînd îi spusese, îl făcuse „tîmpit” fără multă vorbă și din prima clipă. Cavadia nu reacționase în nici un fel. Parcă s-ar fi așteptat la una ca asta.

— Și ce-ai scris tu acolo? întrebă calm. Și-l mai întrebă pe rînd: la ce oră pierduse caietul, cine mai era de față, cum arăta, dacă se iscălise, dacă scrisese cu creion sau cu cerneală, amănunte care-l nedumereau pe Chiril ; dacă toată „chestia asta” avea vreo dedicație, dacă

Însemnările erau datate, dacă purtau vreun titlu... Când auzi: „Echipa cu care trecem prin lume”, Cavadia ieși din calmul lui:

— Cum „Echipa cu care trecem prin lume”? făcu alarmat. Ce vrei să spui? Comitetul Central?...

— Nu, rîse Chiril - toți, toată lumea care trăiește acum, ce cunosc eu, mă rog, prostiile mele, lumea într-un cuvînt, începînd cu tramvaiul 26, să zicem.

— Atunci se schimbă socoteala. Ai scris și despre mine?

Chiril negă, laș.

— Domnule, luă un ton în glumă distant Cavadia, după oarecare timp de gîndire, cred că ai făcut o prostie. S-ar putea să fi făcut chiar o mare prostie. Nu vreau să te speriu, dar chestiunea trebuie privită drept în față. Depinde ce păreri ai avut tu acolo... Ai criticat regimul? Te referi la persoane sus-puse? Chiril negă iarăși, dar mai mult ca să se autoliniștească. Era gata să regrete mărturisirea. Obiectivată, ea scăpa de sub controlul conștiinței care se străduia să aștearnă peste realitate un abur amăgitor. Lucrurile, spuse, căpătară deodată alte proporții, probabil cele adevărate. Asta se văzuse, înainte, pe chipul speriat al lui Brummer; asta se vedea acum pe fața albă, netedă, extrem de atentă a lui Cavadia, răsărind din blana femeiască de castor și de sub căciula mițoasă, barbară, de împrumut, contrastînd cu înfățișarea lui delicată. Și fiindcă tot se dăduse jos din tren în plin mers și încă se mai rostogolea pe cîmpul gol plin de buruieni, scaieți, mărăcini sub impulsul vitezei, Chiril lansă în spațiul acesta necunoscut și „Motto”-ul, ce scria pe prima filă a caietului, cu o caligrafie îngroșată, visătoare și care putea da o idee, un înțeles, ceva, o dimensiune, cît de cît, spuselor pe care nu mai avea cum să le retragă: *Un exclu pensif pour la patrie* - bătrînul Hugo -, un prigonit, un paria meditînd la soarta patriei lui; un ins forțat să-și ia adio, să plece în surghiun,

trezindu-se deodată cu avantajul, copleșitorul avantaj de a-și contempla de pe insula izgonirii propria-i țară, ca niciodată, imaginea ei întregă, ținând cont de distanță și abia întrevăzută prin ceața mării învăluind locul iubit în fantasme și în legende. Chiril aruncase în joc Riga legendelor seculare, pe vigurosul moșneag al Comunei!

...

Cavadia primise în mâini un blid foarte fierbinte. Cu îndemânarea și experiența lui, el reuși să-l țină fără să se frigă. El putea fi, răsfoind în ordine alfabetică almanahul divinităților – succesul lui Brummer – *Xipe*, tânărul zeu veșnic reînnoit al primăverii și pietrelor prețioase, vărul aztec al lui Bachus, ieșind învingător din toate probele și încercările, mereu tras de ureche de ursuzul *Tezcatlipoca*, stăpînul tenebrelor, dar cîștigîndu-l de fiecare dată cu un vesel, diplomatic al lui cîntec de mierlă. *Xipe*, ginerele cloștii imense *Cihuacoatl*, clocind ouăle bolții cerești scînteind peste gheață, arbitrînd cu același instinct diplomatic sigur conflictul dintre cele de sus și cele de jos, mijlocind între ele o înțelegere subredă, schimbătoare...

Cavadia stăruia, ceru amănunte în plus, ca să-și facă o idee și mai clară. Era, la urma urmelor, un „jurnal politic?”... Chiril exprima cumva punctul de vedere al unuia care judecă *politic* realitatea, sau *moral*? Chiril nu înțelegea această despărțire: primul termen i se părea că decurge neapărat din al doilea, și invers.

Naivitate! Candoare! Necunoaștere crasă a trecutului istoric!... Cum, el a făcut confuzia asta? Judecase în absolut ceea ce este relativ prin natura lucrurilor...? Bine, dar tu ești, repet, un naiv, dacă îți închipui că între una și alta trebuie să fie din capul locului un acord ideal, acolo unde nu poate fi vorba decît de un paralelism care cere timp, ca să se apropie, cu lungi și atente ajustări, de un punct convenabil. Am spus convenabil! Dar asta, în raport cu anevoiosul drum parcurs pînă la el, poate fi

și este o victorie. O, e ușor, e foarte ușor să faci pe apostolul sincerității, loialității și liniei drepte de conduită!... Întîi că un om care răspunde de soarta tuturor trebuie să se ridice deasupra sentimentelor curente, – ce dracu, vrei să-ți dau exemple?! se irită brusc Cavadia, avînd grijă să nu facă o mișcare greșită pe gheață. Un sentiment necontrolat poate să compromită un scop revoluționar, care ne interesează în fond pe toți. Strategia e pură și sfîntă. Tactica, slujitoarea ei, poate păcătui, conced. Așa a fost. De cînd lumea. *Rectus ordo!* Credința, mai întîi, în scopul final, pe urmă rațiunea, cîrcotașă, paralizată de scrupule, neavînd clară imaginea ansamblului... Cred că ai observat că pînă acum nici n-am pomenit de autorul *Principelui* pe care proștii înflăcărați l-au pus de mult la stîlpul infamiei. Un om politic riscă s-o facă lată, să calce în străchini, susținînd cu un ceas mai devreme – ceas care poate fi fatal, bagă bine de seamă! — ceea ce nu-i posibil de zis, ori de făcut, ori de explicat, mă rog, decît după trecerea aceluia ceas.

(După congresul al nouălea al partidului, cînd noaptea confesiunii pe lacul înghețat intrase de mult în mica istorie a „Palatului uitării”, împresurat de atîtea povești nescrise, iar lacul, în ritmul anotimpurilor, se umplea de lișițe și de nuferi sau rămînea iarăși pustiu, Cavadia se referea la o scenă la care el asistase în 1945: Lucrețiu Pătrășcanu vorbindu-le studenților la „Casa studentască”, lăsîndu-se întrerupt de ei, fără să se supere, șovăind, rîzînd și dînd dreptate pe loc – în acele vremi tulburi – cînd observația se dovedea dreaptă; un pic, acest om, zicea prietenul lui Chiril, rămăsese între ei, între cei de cealaltă parte – partea care pune întrebări – răspunsurile lui neavînd o siguranță impresionantă, parcă nițel încurcate, parcă jenate de un adevăr absolut, imposibil totuși de formulat. Dar mai ales graba lui tinerească, aerul

familiar, mesajul lui prematur, lipsa frapantă de calcul în căutarea drumului viabil de afirmare și de izbândă... Apoi, mai zicea Cavadia, un om politic trebuie să țină și la un anumit ritual al puterii, începînd cu felul de a se purta între oameni. Lui Lenin, urmașul său îi reproșa că venea la ședințe înaintea celorlalți, specificînd că pentru un conducător de mase, un aer mai retras și o anumită întîrziere a apariției sale mult dorite ar fi adăugat un mister, trebuincios prestigiului. Erau mici amănunte pline de urmări grele și care se dădeau pe față în epoca aceea însetată de dezvăluiri.)

Chiril asculta fără să-l întrerupă, la nivelul anului 1957. Toate acestea, propriu-zis, nu-l priveau. Cavadia mergea mult mai departe (sau mult mai încoace, în altă privință) decît mersese de fapt prietenul său. Semăna oarecum cu un avocat uituc care a încurcat procesele și care pledează pentru un client achitat cu o zi în urmă, sau căruia încă nu i-a venit rîndul.

— Tu crezi în cuvinte, ai, așa, pentru cuvinte, un fel de naivitate, crezi în conținutul lor, îl certa Cavadia, încovoiat de ger. Cum zicea Kant?... „Naivitatea este o purtare... *ein Betragen* - tu parcă spuneai odată...

— Prin care nu bagi de seamă că vei fi judecat de alții”, completă Chiril, obiectiv, ca și cum ar fi fost vorba de altcineva, și făcîndu-și vînt, se lăsă să alunece cîțiva metri pe gheață.

— Exact! exclamă Cavadia, care rămăsese în urmă. Confunzi realitatea cu un anumit sistem al tău de cuvinte, înălțătoare, nu zic. Dar... care înălțime?!... *Echipa cu care trecem prin lume*, spui... hm! făcu ajungîndu-l din urmă. Îmi închipui cam ce-ai scris tu acolo. Sper... sper pentru tine, să nu se întîmple nimic, să-l fi găsit un om milos, ori măcar indiferent. Ești nebun! Cred că ai înnebunit - fiindcă, de înnebunit, înnebunești, dă-mi voie să ți-o spun, și cînd nu mai poți să vezi fața reală a lucrurilor. Nu pretind să fii un

luptător; nici nu ești; dar cel puțin să înțelegi necesitatea. Tu știi ce este ea, necesitatea?

Chiril scutură flaconul de „Martel” în lumina săracă a stelelor. Văzînd că e gol, se aplecă și-l depuse grijuliu pe gheață în picioare, ca pe o statueta de preț.

Cînd se ridică, auzi definiția succintă și clară:

— Un amestec de forță și răceală!

Exact ce-i lipsea lui, exceptînd mica ipocrizie...

— Chiril - avertiză Cavadia - trebuie să te hotărăști. Pînă nu e prea tîrziu, și cred că nu e, niciodată nu e - prea tîrziu, vreau să spun, - o cale de a ieși din orice încurcătură există totdeauna pentru un om inteligent care înțelege lucrurile. Libertatea este necesitatea înțeleasă...

„Dar asta nu înseamnă totdeauna că ea e și acceptată; să nu uităm, Marx a spus, nu eu!” se pomeni Chiril cu vorbele „dialecticianului din popor”, Axente, fostul strungar de mecanică fină. Ele se adăugară prompt, de la sine, primei părți a enunțului, ca-n jocurile de intuiție pentru copii, cînd mai lipsește doar un singur element al figurii recompuse, după ce le-ai căutat răbdător și le-ai pus la locul lor, încet-încet, pe toate. Curios: această remarcă ar fi stat mai bine în gura unui intelectual atît de subtil, cum era Cavadia, care își implora prietenul:

— Vreau să te ajut... Ai încredere în mine... Trebuie să alegi! Un om inteligent n-are încotro. Trebuie să fii rău; succesul, legea succesului e răul, ca să reușești trebuie să fii detestat.

— Nu suport să fiu detestat, spusese Chiril.

— Asta ține de amorul tău propriu, e o slăbiciune, nu o virtute, gîndește-te bine, - bunătatea te pierde, ai du ales între una și alta. Un om care pierde e un om care iese din joc...

— Posibil, admise Chiril, dar nu m-aș împăca cu gîndul că un om mă urăște fiindcă i-am făcut cu tot

dinadinsul un rău, și-așa sînt un tip infect și sufăr destul pentru răul pe care-l fac fără voie.

— Chiril, insistă Cavadia apropiindu-și mult fata zbîrcită de ger, ascunsă în gulerul blănii, trebuie să alegi – și asta ca bătrînul Goethe, între necunoaștere și cunoaștere. În paradis, te asigur, intră toți tîmpiții: plictiseală, nimeni nu gîndește, de talent nu mai vorbesc, de asta se ocupă corpul administrativ al grădinii, regulamente, lecții de catehism, admiteri, înscrieri la ordinar, apeluri din cînd în cînd, rugi sau imnuri de slavă la ore precise, cam atît. Asta-i viață, te întreb? Tu vrei s-ajungi în provincia asta nenorocită a universului?

— N-aș zice că am ales paradisul, îi atrase atenția Chiril.

— Pe cînd infernul – nu-l luă în seamă Cavadia – dispute, viață, viață, *guleai*, vorba lui Ivan Turbincă, contraziceri, talent cu carul, piedici, tumbe, salturi mortale, cuțite înfipite în spate, bătaii fără nici un regulament, pahare cu vitriol cînd ți-e sete în loc de sirop, joc în dublă partidă, monumental, captivant, trișerii magistrale, un as de cupă măsluit în loc de inimă, foarte vizibil, și ușor de înlocuit și în care poți trage oricînd, pe orice timp și de la orișice distanță. A cunoaște înseamnă a fi rău, ți-am mai spus. Dar nu ca Zecheru, care e un biet diletant. Tu știi ce este un „Thug”?... Asta vreau eu să fii: un „Thug”! Zi după mine: *Thug*. Încearcă să vezi cum îți merge... *T...* un *haș* hîrîitor, din piept... u... și un gî cît mai gutural. Repetă: *Thug!*

— *Thug!* pronunță Chiril, ascultător.

— Mai tare și mai cu convingere!

— *Thug!* încercă el a doua oară. Cuvîntul nu avea absolut nici o rezonanță deosebită. Se putea confunda cu orice zgomot casnic sau din natură.

Trecuseră de șandramaua motorului de pe malul

celălalt, care vara uda legumele gospodăriei colective. Departe, în dreptul unui mic golf mascat de peretele compact al trestiiilor uscate, înțelenite, și de sălcii bătrîne, gheața întunecată începea să prindă viață, ardea probabil un foc: Chiril se opri și arată locul. Cavadia vedea prost, și el trebui să-i dirijeze privirea. Era, eu siguranță, un braconier; pescuia la copcă, potrivit obiceiului, cu găleata de motorină alături amestecată cu tărîțe, bibanii silurici adora lumina, iar omul se mai și încălzea...

Se îndreptară spre partea aceea îndepărtată a lacului, în timp ce Cavadia explica ce era de fapt un „Thug” respectabil, din secta indiană sacră a sugrumătorilor binecuvînați. Cum, la începutul lumii, după hinduși, existau două puteri, una creatoare, alta distrugătoare, natural, ca-n toate cosmogoniile primitive, amîndouă născute din una și aceeași ființă supremă. Într-o zi, puterea creatoare constată că, tot fabricînd forme, a luat-o cu mult înaintea celei nimicitoare – poftim, exclamă Cavadia, o problemă foarte modernă! și atunci, ca să se refacă echilibrul, factorul pozitiv o pune pe consoarta lui, pe Bhowanee, căreia i se mai zice și Kali, să se ocupe puțin de treaba asta. Ea face un om de lut, un Golem, după cum vezi obsesia e răspîndită pe toată planeta, numai că aici se lucrează cu alt scop, și-i dă viață, strînge un grup fanatic de haidamaci, îi așază în bănci și le predă lecția, le dă pe mîna creația ei și îi învață cum s-o distrugă, cum și cînd să se apropie de ea, unde să atace, îi antrenează bine, le dă și note, cu premianți, ca la un examen în bună regulă, oferindu-le o meserie sfîntă și venerată, care se va numi chiar așa: „arta thugismului”. Ești atent?... Chiril privea fermecat focul. Era ce bănuise, un braconier. Cizmele de cauciuc bătute de flăcări aveau reflexele sătule ale smoalei topite deasupra gheții aurii în jurul lor, centrul răspîndind lumina unei nașteri divine. Și Kali le dădea „thugi- lor”

drumul în lume după ce toate aceste exerciții erau făcute, zicându-le: „Mergeți, creșteți și distrugeți!”, ca un corectiv adus în sfârșit nesocotitului „înmulțiți-vă”, înzestrându-i, spunea Cavadia, cu o iscusință și cu o viclenie ce nu se pot compara cu ce poate să-i treacă prin cap unui om normal, oricât de inventiv ar fi el. În schimb Kali le dădea voie „thugilor” să-și despoaie victimele de bunuri, drepturi sau titluri. Foarte importante erau categoriile sectei, fiecare avându-și rolul ei. De pildă, „Sotha”. Cei ce făceau parte din tagma aceasta ademeneau călătorii în locuri singuratice spre a fi sugrumați mai lesne și fără riscuri prea mari. Cei din categoria „Lugha”, groparii, săpau dinainte gropile – în care nu cădeau niciodată ei înșiși! preciza Cavadia – pentru ca totul să se facă repede, în deplină ordine și nelăsându-se nici o urmă. Pe urmă mai erau băgătorii de seamă, cei din tagma numită „Shumshea”, ajutoarele călăilor propriu-zisi, care țineau tira, abătînd atenția victimei în momentul în care executorul se pregătea să-i arunce de gît lațul. Tînărul „Thug”, novicele, cel ce ardea de nerăbdare să pătrundă în această castă sacră, trebuia mai întîi să treacă printr-un ceremonial foarte riguros, înainte de a primi investitura. El trebuia să postească zece zile la rînd, privit fix de ai săi, concentrîndu-se, așezat pe un giulgiu alb ca neaua și bînd numai lapte. Eu sînt un „Thug”, de exemplu, zise firesc Cavadia. Numai că eu nu sugrum. Asta s-o facă Zecheru. Eu tai cu ascuțișul unei idei, care îmi vine. Nici nu se vede, *et puis c'est propre*. Sper că ai dedus, dacă n-ai observat pînă acum, că eu sînt un „Thug”. Am călcat legea, vorbind, Kali însă mă va ierta fiindcă ea știe că am făcut-o din amicitie și fiindcă vreau să îți propun și ție să fii un „Thug”. Zi după mine: „O, Kali, o, Bhowanee, Mumă a Lumii”. Chiril tăcea. „Protectoarea și patroana ordinului nostru”. Hai, îl îndemnă Cavadia, curaj!... și, fiindcă prietenul său continua să tacă, termină de unul

singur, ridicându-și spre cerul înstelat brațele, cât îl lăsa blana greoaie de împrumut:

„Dacă expediția noastră este pe placul tău, ajută-ne!”...

Cavadia delira în blana de damă care se încheia invers. Martelul băut își făcea efectul. O euforie livrescă. El se dezmetici însă, trezit parcă de înseși grozăviile debitate și zise împăciuitor, ca după încheierea unei demonstrații: Aici vorbește un scelerat, am glumit, sper că ți-ai dat seama – clasică scuza când ia cuvântul Tartuffe. Ce discutaseră trebuia să rămână între ei. Avantajul lui Cavadia, și el menționează acest lucru, în treacăt, era că nimeni nu i-ar fi dat crezare lui Chiril, presupunând că s-ar fi comis vreo indiscreție. Asta, *faptul că nu ar fi fost crezut*, îi reaminti condiția lui de paria survenită după excludere. La fel îl tratase și Georgeoiu, care de fapt îi voia binele, atunci, la editură, când avuseseră discuția aceea înainte de plecarea la Jurilofca.

Apropiindu-se de focul ce ardea pe gheață, cei doi prieteni văzură fața pescarului luminată de flăcările mocnind în găleată. Era un țigan tânăr, răbdător. Cavadia îl cunoștea. Pescuia și vara, pe un cauciuc uzat de tractor, vânzând pește cu ghiotura pescarilor amatori cărora nu le cădea mai nimic.

Chiril se aplecă asupra copcii care lucea străvezie, inegal ruptă, cu taina dezvelită a apei dedesubt. Țiganul ținea în ea un fir drept, tropăind mărunț pe loc și fredonând o sîrbă a lui veselă, scuturînd din cînd în cînd firul cu plumb, să provoace lumea de jos, sau ca să nu înghețe. La copcă se putea vedea că gheața era groasă. Trecuse de zece centimetri. Doi bibani cu aripi zbîrlite de monștri uitați de evoluția speciilor, țepeni ca scoși de la frigorifer, zăceau între cizmele de cauciuc ale țiganului.

Firul se agită cu putere. Țiganul strigă „hait”, mai mult de spectacol, și trase.

O știucă lunguiață ieși lunecînd repede pe gaura

copcii la lumina găleții cu motorină, iar Cavadia țiță, nu se știe dacă de frică sau de plăcere.

Capitolul XIV

SĂRBĂTORILE DE IARNĂ SE APROPIAU. TIMPUL, SPRE acel sfârșit de an copleșit de zăpezi grele, păru deodată că se grăbește, și Chiril împreună cu el. De cîteva ori, reluînd zi de zi lucrul la editură, ieși dinadins în calea Norei Vasilescu, pe care de obicei o evita ca pe o *Ananke* – Ananghia, despletită, cu sacoșa ei enormă unde încăpea totul și de unde nu se revărsa nimic, nimic din mitologicul sac generos sau corn al bogățiilor rîvnite de oameni. Într-o zi, pe culoar, ea îl bătu în treacăt peste obraz cu palma ei aspră ce mirosea a ceapă, într-o mîngîiere și tandră și plină de un reproș matern: „Ah! Cine-mi ești, cine-mi ești, craiule, știi tot, știi tot!” – astfel încît în ziua aceea Chiril se arătă foarte bine dispus, fiindcă un rău mai mic, în lipsa altuia mai mare, bănuie, poate lua provizoriu chipul fericirii însăși. O căuta pe tovarășa Vasilescu, se făcea văzut de ea, să vadă în ochii ei măcar vreunul din semnalele trimise de obiectul ce gravita misterios în jurul lui în ultima vreme:

nesiguranța, vina, autosuspectarea născută din absența blîndeții, remușcarea, cine știe, ori poate luciditatea, împovărătoare, simțul critic prea ascuțit, în care te tai singur, arma nefericită a candorii; cîte puțin din toate acestea, la care s-ar fi putut adăuga și ce zicea Brummer: imaginația, micul infern personal al imaginației fiecăruia, croit pe măsura fiecăruia. Dar și despre Brummer se putea spune, tot atît de bine, că și cu el se grăbea timpul. Marile prietenii, întemeiate mai mult pe rigoarea ideilor decît pe afecte, apropie destinele, corectîndu-le parcă, obligîndu-le să intre pe unul și același făgaș. Bătrînul căzuse rău bolnav. Sfaturile, povețele lui părintești, verva lui păstrată și după boala fulgerătoare ce-l ținutise pe patul de spital – doctorii vorbeau de o formă de cancer galopantă, iar anticarul știa, aflate acest lucru teribil, răzvrătirea celulelor atît de barbară, de haotică și de incompatibilă cu gîndirea sa ordonată și limpede – se refereau acum la un ținut inaccesibil ce nu ne privește decît atunci cînd îi trecem pragul, fie și cu un pas numai, și căruia îi dăm un credit neputincios, fiind atît de abstract...

Chiril îl vizitase pe Brummer la spital într-una din zilele senine, însorite, ale acelei ierni bucolice coborînd parcă din textele clasice ale anticăriei lui, fortul lui fabulos cucerit la senectute, o oază, de fapt, în plin deșert, bîntuită de mirajul lecturilor... Fusesse ultima vizită. Despre cea de a doua, făcută în primele zile următoare anului nou, se putea susține că avusese un rol pur simbolic, bătrînul nemaifiind conștient, pradă vertiginoaselor dezordini ale celulelor făcîndu-și de cap cu o totală lipsă de logică, în cîteva zile el își și dădu obștescul sfîrșit, petrecut prin nămeții lui ianuarie de cîțiva clienți și cunoscuți – printre care și de Bunghez, ceea ce fusese o veritabilă surpriză –, Praxiteea lipsea. Abia pe urmă Chiril avea să afle că fusese din nou reținută pentru cercetări. Cu două zile înainte, cazul lui

Rorică se complicase. Chiril suferise după moartea lui Brummer ca după un al doilea tată. Hary fusese de fapt unul, spiritual, tatăl ales cu toată claritatea, care, după bătrînul anticar, era sau trebuie să fie însușirea de bază a omenirii. El nu-și pierduse nici umorul, iar Chiril învățase, sau cel puțin aflase cu acest prilej, că moartea poate fi luată și în glumă; un fel de victorie, revanșă mică, totuși victorie, oricît de mărunță, totuși revanșă, împotriva dispariției fizice. „Ei, ce crezi tu, băiete, că mă așteaptă pe mine dincolo, vorbea el stins și atît de slăbit încît puteai să juri că așa arăta el la nouă-zece ani, cu darul morții de a derula îndărăt cu o repeziciune de necrezut vîrstele, ca o revizie finală a întregului înaintea pornirii. Tu crezi că acolo-i repaus? – zîmbea, cu fața întinerită și de efectul morfinei – așa crezi tu că acolo-i repaus? pace? vreme senină? – tehnica lui Socrate-iudeu adresîndu-și singur întrebări ironice, care erau de fapt răspunsuri gata date...

— Ei nu, șoptea el cu capul întors copilărește pe pernă, să-l vadă mai bine pe Chiril așezat la o oarecare distanță pe un scaun fără spetează în rezerva luminată de soarele orbitor al iernii bogate de afară. Ei, nu, repetă el, aproape vesel, te înșeli. Munca, marea agitație abia de aici înainte înșepe, și cuvîntul îl rosti fără să vrea, comic, moldovenește... Nu... făcu semn cu mîna descărnată scoasă o clipă din așternut, să nu crezi... moartea *nu poate* să fie senină... ceva senin, nu... nu... îmi pare rău că nu pot să-ți dau un comunicat *după*, mă înțelegi... adică eu să-ți transmit ție... uite, dragă Chiril, cum stau lucrurile... cum e... adică... Dacă mă visezi cumva... pe mine... să știi că... dar n-are rost. Ar fi bine să mă visezi din cînd în cînd măcar tu... să stăm de vorbă în vis... te asigur că nu te voi plictisi... voi fi... succint... am să-ți spun mai mult glume, cum e dincolo..., trebuie să fie interesant... activitate mare... intrigi... și muncă, muncă, muncă... muncile lui

Hercule... ce zic eu Hercule... nu se compară... descompunerea vreau să zic, lucrul... în sine... munca la care ești supus în continuare... Nu, nu, surîsul morților e doar... o mască... așa... de politețe... un surîs de politețe... să nu știți voi care rămîneți ce teribil e acolo... unde voi vă puneți atîtea speranțe... și paradisul... ho-ho-ho”, Brummer rîdea atît de stins, că rîsul său păru, i se păru lui Chiril chițcăitul unui șoricel rătăcit sub pat. Măcar atîta lucru trebuia să știe Chiril de la un bătrîn ca Brummer, care văzuse și știa atîtea... măcar acest testament putea să-i lase: totul în viață, ca și în moarte, se bazează pe cădere, pe principiul căderii, cazi cînd te naști, cazi cînd mori, și cînd te gîndești sau iubești „cazi din cauza gravitației universale, asta de cînd lui Newton i-a căzut mărul în cap...” Cazi și cu spațiul și cu timpul, iar Chiril să nu se teamă; cu moartea, tocmai din cauza acestor căderi neîncetate, te obișnuiești treptat, cu vîrsta, totul e atît de bine aranjat... Organismul secretă el singur și împrăștie cu timpul resemnarea ca pe un leac necesar, un vaccin contra spaimei de moarte; te resemnezi cu vremea, și te îngrozește cît ești tînăr și ai forța de a minți și de a te minți, ți se pare ceva extrem de natural, dispariția fizică, trecerea; pînă și psihologia se modifică îmbătrînind, și ce nu accepți azi nici cu gîndul, accepți mîine în modul cel mai natural, ca și cum pe nesimțite ai fi devenit altul, dar știi?... complet altul!... Cît ești tînăr, mereu ți-e frică să nu se închidă după tine o poartă, să nu mai fii cumva ne-liber, să nu mai ai viața în față, ca și cum ea trebuie să fie mereu în față și nu noi... Știi ce zice Freud ăsta, care analizează întreg rahatul omenirii, mă scuzi... care ghicește-n rahat... — și scoțîndu-și iarăși din așternut ce se mai putea spune că era încă un braț, îi făcu semn lui Chiril să se apropie; obosise, vorbea din ce în ce mai greu. Chiril trăsese încet mai aproape scaunul bătut în spate de soarele

larg primit de ferestrele generoase. Freud ăsta, – Chiril trebuia să știe – care avea în multe privințe dreptate, greșea într-o chestiune capitală, cel puțin asta era părerea lui Brummer. El pretinde că omenirea trăiește obsedată de „complexul de închidere a porții”, și anticarul silabisi cu grijă cuvântul ca pe marca unei abracadabrante mașini de ficțiune: TORSCHLUSSKOMPLEX... Toți oamenii nerezonabili la bătrînețe se grăbesc să trăiască din plin ca niște elevi învoiți de la internat și care știu că la o anumită oră poarta internatului se va închide. De unde – spusese Brummer – ieșea o precipitare absolut comică și complet lipsită de demnitate... *Dignitas!* — slăbiciunea iui. Nu se închidea nici o poartă! Brummer depunea mărturie pe patul de moarte. Din contră, se deschidea în modul cel mai naiv cu putință, ca-n toate credințele populare. *Poarta se deschidea;* nebunii doar, și toți neîmpăcații o vedeau închizându-se, și mai teribil decât acțiunea inversă, iluzorie, era însuși faptul că ea realmente se dădea la o parte, speriiind, dacă sufletul tău nu era pregătit, mai mult prin ceea ce lăsa ea să se vadă decât prin ce te amăgeai că ascunde... Brummer încheie în limba copilăriei lui sîrguincioase, germana umanistă a Europei cu balade cavalierești: *Der Tod ist der schwerste Schwerpunkt*, moartea e cel mai greu sau mai grav punct-grav al existenței noastre, închizînd fără a ști, ori știind prea bine, paranteza discuției lor ciudate de pe malul drept al Dîmboviței; apoi ațipise, șoptind ca-n vis, ca din altă lume: „Dragă băiete... să mă scuzi... îți cer scuze că mor...” Infirmiera apăruse. Chiril își amintea că de fapt acestea fuseseră ultimele vorbe ale anticarului, pe care el le auzise cu urechile lui, zece zile înainte ca Hary să-și fi închis pentru totdeauna ochii de iepure veșnic înroșiți de nisipul deșertului străbătut, și totuși atît de glumeți...

Georgeoiu îl liniștise și el pe Chiril întâlnindu-l într-una din zilele când el o pîndea pe Nora Vasilescu să deducă ceva de pe fața ei. Pe un ton conspirativ, se referise la lucrul pe care îl știau numai ei doi, din toată editura: „Văzuși? A trecut! A fost o falsă alarmă, o referință cum se cer atîtea, vezi-ți de treabă...”

Era un Crăciun frumos. Galeria se troienise pe jumătate de o zăpadă fină, viscolită. Focul ardea cu putere în sobă. Un cămin călduros iarna face, cum spunea soba de faianță, cît tot aurul lumii. Am cântat „O, ce veste minunată” în fața bradului împodobit de Nașa Primavera, și atunci Chiril își adusese aminte de Izot și-i trimisese o telegramă la Jurilofca, o urare neobișnuită pentru un copil de cinci ani și pe care Chiril o concepea cu toată seriozitatea: „Noroc! Fericire! Drum frumos în viață! Al tău prieten, Chiril. La revedere, la vară!”. Era de presupus efectul acestei telegramă, citită cu glas tare la Jurilofca și în româneasca lui plină de haz de popa Calist, șeful întrepid al „comandoului de babe”. A doua zi, Chiril trimisese pe aceeași adresă o trusă de pescuit completă, ace, ancore, linguri, fir de nailon și tot ce-i mai trebuia unui pescar bine înarmat. Graba timpului adusă de sărbători îl împingea să facă daruri în dreapta și-n stînga din economiile lui de salariat modest. Nașei Primavera îi cumpără o vază mică de flori japoneză de la Consignația „Octaviei, un colier dublu de sticlă de Boemia, lui Aurică, o cravată de mătase bleu cu picățele albe. Lui Axente, venit în vizită la Aurică în preajma pomului de iarnă, o ediție nouă a lui „Robinson Crusoe”, ceea ce era o aluzie și delicată și glumeață. Dar Galeriei? Nu se putea spune că volumele vechi cumpărate în „Pasaj” legate într-o pînză înflorată cu mănunchiuri heraldice de crini ale *Memoriilor* lui Saint-Simon, nu erau și ele un dar simbolic, mai ales că ce avusese comandorul în biblioteca lui era incomplet și cu

enervante goluri în istoria aceea picantă ca un roman și tot atît de palpitantă ca fasciculele din lada din pod a bunicului cu „Voevodul codrilor” și colecția sa de ziare din preajma primului război mondial. Chiril nu-l uitase nici pe imemorialul maior de roșiori și nici pe Rosemarie. Lui îi făcuse cadou o tabacheră de lemn; pisicii, un șoarece mic de bîlci, de catifea gri cu două mărgelile roșii drept ochi. Luisa, în febra cumpărăturilor, reieși că primise o dantelă fină de Bruxelles pentru bluzele ei de mătase cu jabou, nu se știe de unde o procurase Chiril. Coana moașă, o pereche de papuci de casă, moi, de piele, buni pentru bătăturile ei seculare. În schimb, el primise o stofă de palton „englezească”, asta îl copleșise, și o arăta tuturor, aiurit, tot ce purtase el pînă atunci fusese „pe puncte”, în ce privește calitatea, chiar și după ce perioada propriu-zisă a metrajelor cumpărate pe cartelă trecuse. Cu două-trei zile înaintea anului nou, trecînd pe „Victoriei”, el intră în magazinul *Armonia*, a doua oară în viața lui, după discul cumpărat de Cavadia de ziua Praxiteei pe la mijlocul lui decembrie. Ora închiderii se apropia, în magazin era puțină lume. Chiril privea rafturile colorate cu produsele artei în care el era complet afon. Această stîngăcie de intrus nu scăpă fetei, aceleiași fete melancolice, slăbuță, înaltă, uscată, cu aerul ei de gravitate visătoare, cu dinți puternici, mărindu-i melancolia prin contrast, și trăgînd parcă după ea un balaur în lesă, unul nevăzut, sau doar presupus, ca domnițele bizantine. Ea căută în raft fără să întrebe și cu aceleași mișcări sigure, precise, avînd ceva din precizia somnambulică, ce nu trebuie trezită, și totuși nu lipsită de un răsfăț interior, îngîndurat, numai de ea știut și de cine ar fi avut ochi buni să vadă, să deslușească mesajul unei feminități evidente mai mult prin ce căuta să reprime. Placa pică din mîinile ei cu degetele descărnate și unghii de femeie castă, fidelă, direct pe axul picupului, la fel ca rîndul trecut, atrasă ca de un

magnet. Chiril mai mult deduse, decît recunoscuse primele acorduri ale „Simfoniei în stil clasic” a rusului Prokofiev. El înțelese libertatea aceasta a fetei față de toți și față de ei înșiși, precum și momentul ales, în magazinul golit, și care oricum se afla pe închidere. Ascultînd cu capul în jos, Chiril măsură rafinamentul acestei fete tinere, strania ei frumusețe și distincție, cum numai periferia bucureșteană o dă uneori, continuitatea unui anume farmec feminin trecînd peste toate convulsiile istoriei și care o făcea pe această vînzătoare simplă de magazin să semene, în spirit, cu tot ce reprezenta, ca epocă, Praxiteea. Ascultă astfel pînă la capăt. Toată lumea plecase. Rămăseseră numai ei singuri și responsabilul, un bătrîn chel privindu-i rezemat de contoarul casieritei care își făcea absorbită socotelile. Chiril cumpără placa, făcînd o propunere care nu-i ședea în fire: „Vă aștept, vă însoțesc”, îi spuse pe un ton sigur vînzătoarei, fără a-i cere îngăduința, sau a presupune măcar că ea ar fi putut să se supere, și o însoți, schimbînd două tramvaie, pînă în Dămăroaia, în partea diametral opusă *Dristorului*. În tramvai tăcuseră tot timpul, nici numele nu și-l știa, dar era ca și cum asta nu ar fi avut absolut nici o importanță. În piața Chibrit se dădură jos. Erau zile frumoase de iarnă, zile greoaie de omăt, generos răsplătite de soare. Chiril văzu o librărie deschisă, și la fel de tăcuți, ca o pereche ce de mult nu mai are ce-și spune, intrară înăuntru. Chiril ceru „cea mai mare păpușă”, pe care o aveau, și indică una de pe raftul cel mai de sus, librarul trebui să recurgă la scară. Lumea se strînse în jurul acelei perechi care făcea o cumpărătură atît de extravagantă - „așa e cînd n-ai copii”, spuse o bătrînă prost îmbrăcată, și ea avea perfectă dreptate. Chiril refuză cutia de carton urîtă și, cu păpușa în brațe, însoțit de comentariile înveselite ale celor din jur, ieși împreună cu fata care-l însoțea și care nu avea încă un nume, dar căreia cel mai bine i-ar fi stat să tragă după

ea de o funie subțire de mătase un monstru imaginar, ca-n icoanele vechi ale Orientului. Se urcară în cel de-al doilea tramvai care lunecă pe sub podul Constanței spre mahalaua aceea cu nume de femeie dată dracului, a Dămăroaiei, de mult intrată în ironiile celor din centru. Lumea tramvaiului șase, singurul rival posibil al lui două'sase și ca lungime a cursei și ca observații filozofice, îi felicită cu bună dispoziția populară de sărbători pentru păpușa aceea purtată în brațe, la vedere, ca un copil într-adevăr, și cu urări zgomotoase de nuntă și de botez. Ea râdea cu lacrimi și la un moment dat, de râs, se apucă cu amîndouă brațele de brațul lui Chiril, de cel în care nu ținea păpușa, șoptindu-i, rugîndu-l să se dea jos, murea de râs; și-apoi cîțiva, gata abțiguiți de țuica fiartă sau de cinzeci's de drojdie băute pe Calea Griviței, începură să facă glume fără perdea. Coborîră în colțul celălalt al parcului din dreptul cvartalului „înfrățirea dintre popoare”. Parcul îi primi orbindu-i cu reflexele zăpezii imaculate, așternută din belșug în poenile lui pustii. Era cald, plăcut, pe aleile bătătorite nu se vedea nimeni. Trîmbe de fum drepte, înalte, ieșeau pe coșurile căsuțelor din preajmă, nevăzute, dar ele erau acolo, sobele ardeau înăuntrul lor, în pacea acelor căminuri mici, liniștite, de viață mărginașă, patriarhală în care mare lucru nu se întîmpla... Chiril își scoase paltonul; ea ținu în acest timp în brațe păpușa care, răsturnată, produse un sunet, un scîncet mecanic, mișcîndu-și în cap ochii nefiresc de rotunzi. De ajuns pentru ca fata, căreia doar numele îi mai lipsea, să strîngă trupul de celuloid la piept cu frenezia un pic brutală, în joacă, totdeauna, a instinctului matern. Ea privea acel mic idol de serie cu adorația ochilor ei mari, negri și gravi strălucind de roua emoției și a căror bucurie nu reușea să se reverse pe fața palidă, suptă, luminînd doar interiorul orbitelor; o feminitate calmă și puternică prin reținere, madona și

pruncul, una din miliardele de ipostaze... Chiril întinse paltonul pe prima bancă înzăpezită de care dădură și se așezară la soare ca-n toiul verii.

— Mă numesc Chiril Merișor - se recomandă el în sfârșit, cu brațele încrucișate la piept, cu ochii aproape închiși de reverberația zăpezii - am douăzeci și nouă de ani și pînă acum am fost de multe ori un om rău... Caut un drum și nu-l găsesc. Vrei să încercăm să-l găsim împreună?

Păpușa ședea între ei, independentă, pe bancă, în rochița de vară. Brațele de celuloid se nimeriseră să stea întinse înaintea, paralel, simulînd gestul unei întîmpinări naive și drăgălașe.

— Eu sînt Lucreția, răspunse ea în același fel, privind în aceeași direcție povara scînteietoare a iernii. Lucreția, adăugă, de la *Armonia*... — și rîse pentru prima dată cu glasul liber al unui clopoțel anunțînd recreația.

Dar el... el era un om trist și ciudat. De ce?... și mîngîiase părul artificial al păpușii, zbîrlindu-l.

Un nor acoperi încet soarele. Atunci își dădură seama că în lipsa soarelui vremea era foarte reoe și se ridicară. Pe bancă zăpada se tasase căpătînd forma aceluia popas atît de scurt. Ea luă păpușa, o scutură de zăpadă, îi netezi fusta, părul răvășit și i-o întinse lui. El o primi, o studie un moment și i-o restitui, i-o dăruî spontan, fără nici un cuvînt, împreună cu „Simfonia în stil clasic”. Totul, probabil cu farmecul dezarmat de care numai femeile, știind ce e durabil în speța umană, știu să se lase cucerite.

Această fugitivă după-amiază de iarnă ocupă un loc important în biografia lui Chiril. Ea ar fi putut însemna o nouă perioadă a existenței lui. O nouă încercare de redobîndire a unei seninătăți pe care o îngăduie numai iubirea castă.

În noaptea ce urmă, el avu unul din visele care rezumă uneori viața noastră, anticipînd evenimentele pe

baza acelu „orologiu intern”, timpul fiecăruia din noi, de neconfundat cu altul, ca amprente vocii sau mîinii. *Galeria* studiasse puțin problema. Visul, „marele exutor” al existenței, caracteristic animalelor cu sînge cald. Ideea tulburătoare că el nu apare la reptile – și nu fără motiv! Reptilele nu visează spre a nu-și complica existența. Visul ca emanație a experienței afective, redus la formula de perpetuum mobile al vieții: *curajul ieșind din frică, și frica din însuși curajul cunoașterii!...* Visul receptînd, deghezînd în somn această dinamică neliniște a existenței cu sînge cald, anume în somnul ce cuprinde a treia parte a vieții, ceva mai puțin decît oceanele în raport cu uscatul, efemer. „Locus coeruleus”, responsabilul visului, supranumit „Gardianul personalității”, dă mult de gîndit asupra mult discutatului nostru liber-arbitru. Apoi această cheie a materiei vii aruncată în profunzimea noastră, cu denumirea ei de tratat de magie medievală (atît de învecinată poeziei), și care ar declanșa visul... *Nucleus reticularis pontis caudalis*. Secretul visului ar fi în zori, cînd el se îngîmă cu realitatea, ca ziua cu noaptea, cînd dimineața se confundă paradoxal cu seara. Moment de visări prodigioase! O accelerare fantastică a visului înainte ca ochii să se deschidă la realitate, ca și cum în pragul retrezirii, visul s-ar intensifica anume, vrînd să ia locul realității, să concureze cu ea și renunțînd apoi, ca și cum, iarăși, visul și-ar da el însuși seama că totul e prea devreme și că jocurile anticipate nu sînt totuși făcute...

Chiril visă în acea noapte că plecase cu o cursă aeriană care se prăbușise. Pilotul era o femeie care, în loc de manșă, ținea în mînă un trapez la care făcea exerciții. El se cunoaște cu toți pasagerii. Vede sfărîmiturile aparatului arzînd. Deci este clar că a murit cu toți ceilalți și cu femeia-pilot, lucrînd la trapez ca o acrobată. A doua zi de dimineață, la ora șapte, el se

îndreptă din nou spre aeroport și acolo îi vede pe toți pasagerii aceia cunoscuți, recunoaște și aparatul și femeia-pilot circulând prin hol în costumul ei de acrobată cu solzi scilipitori, și refuză, refuză să mai urce în avion, despre care știe sigur că se va prăbuși. El trișează murdar, în cel mai murdar mod, ne-urcându-se în aparat și fără să le atragă celorlalți în vreun fel atenția că merg spre moarte. Dar chiar să fi vrut, ei ar fi înțeleș? Și fiindcă n-ar fi putut înțelege, nici nu le spune, – amăgire ușoară, el știe că asta *poate* să fie o motivare lejeră a lașității. Avionul a rulat pe teren, a luat înălțimea convenită unui zbor fără riscuri, și el, Chiril privind-l își spune: am trișat, și probabil că de aici înainte eu nu voi trăi, pentru că trișez, și, trăi, nu poți, trișînd, – și fac asta pentru că vreau să scap de ceva și *mă fac* că am scăpat, subconștientul meu îmi oferă această falsă soluție de salvare. Își spune toate acestea și pleacă, iar afară vede un convoi mortuar cu fanfară în frunte, una din înmormîntările sindicaliste cu fanfara întreprinderii, și, culmea! pe catafalcul carului funebru stă întins tocmai el cu fruntea sfărîmată, cineva din spectatori spune: e șoferul întreprinderii, săracu', a avut un accident de circulație, îl duc la groapă, muzicanții fanfarei sînt îmbrăcați cu toții în salopete noi, nepurtate, Chiril îi recunoaște, ei sînt membrii comisiei; toți suflă în alămuri, iar în fruntea lor pășește, curios, Tase, șeful secției de traduceri, cu un clarinet ascuns într-o pungă de nailon, să nu înghită probabil praful stîrnit de convoi. În urma alaiului vine șchiopătînd furios un moșnegel îmbrăcat într-un frac verde cu gambetă pe cap, tot încercînd să vîre niște cărți de joc în buzunarul unei salopete nou-nouțe și zbierînd isteric: „Nu-ncape!... Ah! Nu-ncapeeee!! Eu mor dacă pe mine nu mă citește tot pppppppppporuuuuul!!!!” Ariel în persoană. Chiril îi face semn să tacă, ce naiba, în față are un mort.

Pe la mijlocul lui ianuarie, cînd anul 1958 intra sever în drepturile lui, după veselia sărbătorilor încheiate, într-o dimineață, Nora Vasilescu îl chemă pe Chiril la cadre și îi înmînă o invitație sosită pe adresa editurii. În aceeași după-amiază, el se prezentă la adresa indicată, cu nerăbdarea și punctualitatea potrivite acelor convocări. El sosi în fața clădirii solide, împrejmuită de copaci bătrîni, de pe o stradă lungă și liniștită ca un bulevard de provincie, chiar cu vreo zece minute înaintea orei fixate. Se mai plimbă puțin, – orice sosire, fie și cu un minut mai devreme, face o proastă impresie, or regula aceasta se cuvenea păstrată, indiferent de împrejurări. O mare curiozitate îl stăpînea; în sfîrșit, neliniștea lui avea să înfrunte însăși sursa care o provoca, și el nu se mai îndoia că, mergînd de-a lungul acelei străzi lungi și liniștite ca un bulevard provincial, mergea emoționat spre descoperirea acelei surse necunoscute... Pentru un om, vinovat ori nu, important e să știe, să afle, să dea o dată ochi cu acel ceva ce-i inspiră teamă, îngrijorare, nesiguranță. Un sentiment tonic și amețitor de eliberare, premurgător unei expediții în locuri necercetate încă, și în care în curînd va pătrunde raza dreaptă, imposibil de frînt, a cunoașterii omenești. Exact la ora 17, el sună la poarta înaltă de fier și, după puțin timp, i se deschise. Aspectul interior al clădirii era ca al unui sanatoriu bine îngrijit unde liniștea contează mai întîi, politețea tăcută și o mare înțelegere pentru natura umană expusă atîtor lovituri. În încăperea în care fu introdus fără nici o vorbă, Chiril rămase singur aproape zece minute, timp berechet ca s-o studieze în cele mai mici amănunte. Mobilă de cancelarie strict necesară, o masă de brad în mijloc, pe care se afla un teanc de coli albe, un toc și o călimară școlărească; patru scaune, două în colțuri, două față-n față, la masă, cu partea unde te așezi vîrîtă

sub ea, spetezele lipindu-se de marginii; scrumiere mari, un dulăpior cu un reșou deasupra și câteva câni și cești desperecheate, de cafea sau ceai, un aparat de radio „Pioner”, o hartă automobilistică prinsă în trei pioane; una căzuse probabil, acolo colțul hărții atârna, iar Chiril observă că filfiia din cauza aerului cald poate, întrucît dedesubt se afla caloriferul, scund, lung, ocupînd aproape jumătate din întinderea peretelui. Era foarte cald. Un aer uscat de calorifer. Parchetul, neacoperit de nimic, scîrțîia. În câteva locuri, plimbîndu-se, Chiril simți sub talpă porțiuni întregi hî- țînîndu-se; într-un loc, două din plăcile de lemn, umflate, se înălțaseră, cabrîndu-se cap în cap. El încercă să le aplaneze, apăsîndu-le cu vîrfurile pantofului; în acel moment ușa se deschise și intrară doi inși. Și unul și altul aveau înfățișarea unor funcționari de vîrstă mijlocie, hîrșiiți de muncile de birou. După fețele lor pămîntii, trase, încercănate, făceau impresia că nu văzuseră de săptămîni de zile lumina sănătoasă și optimistă a soarelui. Amîndoi erau îmbrăcați aproape la fel, cu aceea uzură a costumelor, tipică vieții sedentare. Hainele, descheiate de atîta căldură, lăsau să se vadă curelele pantalonilor, jupuite, avînd găuri în plus, făcute probabil cu un cui, fiindcă nu semănau cu celelalte. Și cureaua lui arăta la fel. Luisa îl certase odată pe chestia asta, de mult ar fi trebuit să-și cumpere una nouă. Ceea ce, în cazul celor doi însemna fie că centurile lor de piele fuseseră prea mari, de la bun început, în raport cu circumferința pîntecului lor, fie că ei slăbiseră între timp de atîta muncă; văzînd însă figurile lor prematur îmbătrînite, puteai să crezi că ipoteza a doua era cea valabilă. Această întîlnire se desfășură în limitele unei politeți de cancelarie. Pragul neliniștii fusese trecut, mai ales după remarca celui ce părea ceva mai în vîrstă și care fuma cu țigara înfiptă într-un țigaret de lemn de vișin, pe care-l ținea, cînd nu-l ducea la gură, cu amîndouă mîinile deodată, fumul

ieșind parcă din degetele împreunate – remarcă făcută din capul locului: invitatul să n-aibă nici o teamă, dacă ar fi fost vorba de altceva, ar fi fost desigur chemat în alt loc. Chiril simți pe șira spinării un fel de furnică umblînd aferată cu cea mai mare viteză. Ce părere are el despre ideologia clasei muncitoare? Să ocupe loc la masă și să scrie, adăugînd punct cu punct și motivele care-l determinaseră să intre în partid, precum și cele ale excluderii, întrucît, din referințele luate, reieșea și această situație, ce trebuia explicată. Chiril se apucă să scrie, și nu-i fu greu; cu atîtea autobiografii întocmite, penița aluneca ușor, înțelegătoare. Cîtva timp, cei doi îl lăsară singur să conceapă ce avea el de trecut pe hîrtie, apoi reveniră, așteptînd în tăcere să termine. Cerneala din tocul rezervor se isprăvi tocmai atunci. Înmuind stiloul direct în călimara aproape secată, în clipa, dar chiar în clipa în care el trebuia să pună concluzia, pauza neprevăzută, trecerea de la o cerneală la alta, schimbă cursul știut al acelei declarații de fidelitate, și Chiril termină într-un mod neașteptat și pentru el: „Ideologia marxist-leninistă, – și cît timp așternu febril rîndurile ce urmează, nu mai simți prezența celor doi și nici nu-și mai dădu fizic seama că ei se aflau acolo, la acel capăt al neliniștii lui – cea mai înaintată din lume și care își propune să elibereze omul de servituțile sale, mai are de luptat cu dezlănțuirea instinctelor, care nu se supun ușor ideilor ei clare, bine intenționate. Astfel încît, din cauza condițiilor materiale precare, mediul propice al acestor instincte ce zac în noi, precum și din cauza lipsei de educație, știință, cultură, și a unei conștiințe morale, nepregătită, decurgînd din toate acestea, în jurul celei mai avansate ideologii din istoria omenirii se poate produce o aglomerare imprevizibilă de porniri josnice, și moștenite și aparținîndu-ne strict nouă, așa cum și în raza de soare înspre noi îndreptată plutesc atîtea impurități. Marele rău nu ar fi atît ele, aceste

impurități, cât faptul de a nu le recunoaște și de a ne crede curați și într-un deplin și real acord cu principiile noastre, cu mult înainte ca acest lucru spre care năzuim să fie posibil. A nu ne da seama de contradicțiile inerente dintre practică și principii în procesul de perfecționare a societății înseamnă a submina baza ideologiei noastre și a deveni fără voința noastră propriii noștri dușmani, cu timpul.” Autobiografia înghițise un număr de coli mai mare ca niciodată. Când isprăvi, cei doi se ridicară simultan ca și cum ar fi fost legați unul de altul. Cel cu țigaretul de lemn de vișin luă hîrțile, le bătu la capete, aranjîndu-le cu o vizibilă manie a ordinii. Chiril se ridicase în picioare. Celălalt, care nu fuma și care părea ceva mai tînăr, îi făcu semn să se așeze. Mai avea de făcut o scurtă dare de seamă asupra întîlnirilor la care fusese de față în casa domnului Rorică Viteșteanu, sau – și cel de al doilea funcționar rosti fără pic de umor denumirea: „Vizuina cu hoți”. Chiril nu avea ce să spună. Obiectă că întîlnirile acelea nu depășeau cadrul unor vizite banale. Chiar și-așa, trebuia să treacă pe hîrtie vizitele făcute în ultimele șase luni. Cine venise acolo... ce spusese... Chiril refuză. Nu merita. Nu era la mijloc nimic care să justifice o astfel de dare de seamă. Cei doi nu insistară. Încă un ceas și ceva vorbiră despre literatură, despre criminalistică, tema unor mari romane clasice, despre judecători și detectivi celebri, despre nuvelele lui Edgar Allan Poe, uimindu-i pe cei doi cu observațiile, cu cunoștințele sale într-o materie în care cei doi păreau că descoperă o lume necunoscută, deși aceasta făcea parte din profesia lor. „Aveți un dar deosebit de a sesiza situațiile și de a pune în lumină unele aspecte ale realității”, îl complimentă la urmă cel cu țigaretul de vișin. Amîndoi dădeau semne de nerăbdare. Era trecut de opt, Chiril îi ținuse peste program. Într-un fel se putea spune chiar că el rămăsese ultimul. Exact ca o gazdă ce nu îndură să se

despartă de niște musafiri binevoitori, dar care stau ca pe ghimpi. A doua zi, la aceeași oră, se prezentă iarăși, potrivit dorinței exprimate de cei doi la plecare. Lucrurile decurseră în același fel. Pe Chiril îl miră faptul că trebui să mai scrie încă o dată tot ce scrisese cu o zi înainte. Probabil însă că așa era obiceiul. Se supuse, repetînd frază cu frază totul. Această întîlnire fu cu mult mai scurtă și în ea nu mai încăpu nimic din conversația aceea uimitoare ce-i făcuse pe cei doi să întîrzie peste program, răpindu-le timpul pe care seara de obicei după o zi grea de lucru fiecăruia îl consacră familiei sale. A treia zi, la aceeași oră, Chiril se pomeni întîmpinat în aceeași încăpere de altcineva, un bărbat de vreo patruzeci de ani, cu figură de intelectual. Un moment avu impresia că-l mai văzuse. Sub braț, el ținea un caiet gros; *caietul...* Era un om înalt, blond, un blond încărunțit, buclat, cu ochi albaștri, liniștiți, inteligenți, și care păreau că nu clilesc niciodată. Aceasta îl făcea să semene cu un șoim treaz, neadormit, în pupilele căruia te vezi reflectat. Chiril înțelese că soarta lui depindea de acest om.

Luară loc la aceeași masă. Noul interlocutor puse mai întîi ibricul să fiarbă pe reșoul de pe dulăpior. Intre cafea și ceai, la invitația făcută, Chiril preferă ce intra în obișnuința gazdei, ceaiul tare, negru, fără zahăr, doar cu puțină lămîie, dar lămîie nu avea, și se scuză pentru această lipsă. El îl scruta atent pe Chiril, ascultîndu-l, și ce spunea și ce discutau ei împreună aproape că nu conta pe lîngă prilejul pe care îl avea acum celălalt de a cerceta în voie fizionomia oaspetelui său. Defectul lui Chiril de a sta, cînd nu vorbea, cu gura puțin căscată, măsura impresia de derută, de surpriză continuă. Aici era punctul lui slab, în această mirare a lui, unde lucra și o teamă nelămurită. Interlocutorul puneă întrebări peste întrebări. Chiril se simțea întrecut în puțința de a răspunde corect și precis, dar mai ales schimbarea

direcției acestor întrebări îl zăpăcea... Era o știință ca oricare alta, bazată pe reguli și legi. Numai că ea era făcută pentru a explora conștiințele. De exemplu, învăluirea întrebării esențiale în zeci de alte întrebări lăturalnice, inutile, sau utile în măsura în care ele reușeau să acopere intenția adevărată, când întrebarea-cheie cădea aproape în treacăt, ca un lucru cu totul secundar, vocea scăzând parcă indiferentă, nedînd nici o însemnătate conținutului real al cuvintelor. Chiril simțea, începuse de pe acum să simtă ce-l interesa pe interlocutorul său. Dacă se întîlnise cu ziaristul italian, fiul iubitului din tinerețe al Praxiteei... Dacă nu-i vorbise, nu-i împărtășise observațiile lui din caietul acela, sau dacă nu cumva nu-i dăduse chiar o copie, pe care tipul s-o scoată din țară, cine știe în ce scopuri. Asta, fără ca interlocutorul să fi spus ceva, concret, mai mult prin aluzii concentrice, ca cercurile cele mai îndepărtate în raport cu piatra căzută undeva departe în mijlocul apei. În acest timp, interlocutorul aprindea țigări, bea ceaiul servit de celălalt, care între timp dispăruse, sau frîngea scobitorile de pe masă în particule aproape cu neputință de rupt mai departe, dar pe care el se căznea în timpul conversației să le fracționeze în continuare cu vîrfurile degetelor sale lungi, subțiri, îngălbenite de nicotină, ceea ce la un moment dat, din cauza micimii așchiilor, devenea imposibil. Pe colțul mesei, se afla o pată veche de sos, pe care cineva presărase sare. Scrumiera se umpluse de mucuri. Era una din împrejurările în care Chiril înțelegea patima fumatului și când îi părea rău că nu avea și el acest nărav. O țigară aprinsă la timp era un ritual și asta stimula probabil gîndirea, umplînd și golurile ei cu mișcări tacticoase. Nu mai văzuse însă fumător stingîndu-și țigara cum o stinge cel din fața lui. De obicei, asupra acestui act de stingere, mai mult decît la aprindere, se concentrează mai ales atenția celui alt, care nu e fumător. Chiril se surprinsese deseori

contemplînd acest gest, și atenția aceasta a lui, el o observase și la alți nefumători ca el. Unii, de exemplu, sting țigara turtindu-i mukul în scrumieră cu o insistență ce nu se poate să nu-ți pîrlească puțin degetele. Interlocutorul însă proceda altfel. El apropia jăratecul final de marginea tăioasă a scrumierei ieftine de sticlă, retezînd, decapitînd încet mukul, cu grijă, cu mișcări fine, repetate, pisînd și scrumul, absorbit de operația aceasta extrem de aplicată și de meticuloasă, încît ce mai rămînea la urmă era doar filtrul galben, rece, cu o scobitură neagră înăuntru, locul din care jarul căzuse. Era un lucru foarte gîngăș acest stîns, această meditativă stingere a țigării. Dar felul cum stîngea interlocutorul țigara nu se potrivea deloc cu modul cum rupea el scobitorile, deși și aici intra o oarecare delicatețe. Chiril făcea toate aceste considerații în timpul dialogului, cu însușirea aceea a lui de a susține o discuție „în dublă partidă”, gîndind asupra a ceea ce gîndea celălalt sau el însuși, simultan cu vorbirea. El bănuise de pildă că adevărata fire a celui din fața sa se ascundea de fapt în felul cum se înverșuna el asupra resturilor de scobitori. Libertatea aceasta a lui de gîndire în timpul interogatoriului, fiindcă, oricît s-ar fi mascat acest lucru, era un interogatoriu în regulă, îl uimea, acum, întîia oară. Știa, auzise, citise – „nimic nu-i poate răpi omului libertatea lui de gîndire” –, dar asta fusese pînă atunci o frază aproape teatrală, care nu-l privea, căreia îi dădea credit, dar care nu-l privea anume pe el, și iată, acum, constata ce însemna acest lucru și teribil și minunat. *Sălbatic este cel ce fuge!* Cine spusese asta? Ale cui erau aceste cuvinte, care îi răsă- riseră în minte pe cînd răspundea metodic acelor întrebări metodice și care începuseră parcă să nu se mai refere la el, el fiind de fapt un altul, unul pe care nimeni nu l-ar fi putut sili să se miște în spațiu și în timp altfel decît îi comanda o neașteptată forță lăuntrică. Dar, mai ales, el, păcătosul,

care se părasea atît de ușor pe sine, cum spunea Cavadia, și care era și laș, și moale, și gata de compromis, de unde găsisse el deodată tăria asta de a-și brava soarta, și de ce? pentru ce?; și, iarăși, unde zăcuse pînă atunci puterea aceasta de a fi credincios, și chiar orgoliul, orgoliul de a rămîne în picioare salutînd cu apa pînă la gură drapelul imaginar al corăbiei care de mult nu se mai afla pe linia normală de plutire?... *Sălbatic este cel ce fuge!* Și el, care pînă atunci fugise; chiar și fuga lui la Jurilofca nu fusese altceva decît o capcană. Bine, dar asta o spusese Lionardo! Singuraticul, omul renașterii și mecanismului desăvîrșit al gîndirii umane. Lionardo pe care comandorul, pălmuit, profesorul de rezistența materialelor, îl cita pe *Galeria* umbroasă, lacomă de pasiuni și de povești încurcate: *din două slăbiciuni poate să rezulte o forță...* Interlocutorul îl privea cu ceașca de ceai ciobită, dusă la gură. Chiril vorbea, nouă zecimi cufundat în sinea lui, lăsîndu-i realității doar una, o singură zecime de existență, în timp ce celălalt îl privea altfel acum, deoarece și gura și nasul, care pot întregi expresia unei priviri, erau ascunse de peretele alb al ceștii de ceai mult răsturnate peste figură, ca pentru a sorbi ce rămăsese, ultimele picături. Privirea aceasta redusă numai la globurile ochilor atenți, foarte atenți, căutînd să vadă ceea ce, fizic, este imposibil de văzut, și pe care ceașca o despărți de ceea ce poate fi omenesc pe o față umană, fie și cînd ea nu-ți acordă nici o încredere, sau are pe ea zugrăvite dușmănia, cruzimea, mînia, disprețul, îl neliniști pe Chiril. Debitul său verbal spori; era de presupus că celălalt știa acum că își atinsese scopul. Tocmai această febrilitate ar fi putut constitui dovada că în conștiința celui observat avea loc o alarmă, bine motivată, dovada că aici ceva nu era în ordine. „Azi nu mă privești în ochi, băiete, nu-mi place, ceva în capul tău, sînt sigur că urzești tu!”... Cel mai greu de luptat era să lupți cu această suspiciune ce

părea adusă de vînturi înalte asemeni unui praf înălțat de pe gigantice întinderi nelocuite ale planetei. Și ceea ce trebuia să se producă se produse. Neavînd nimic de ascuns, Chiril părea că ascunde totul. O agitație lăuntrică, rea și stupidă, pusese stăpînire pe el. Această panică putea să fie o probă a culpabilității. Ceva, în fine... dovada unei crime comise măcar în gînd... Fapt curios! Această agitație, neliniște, panică, nesiguranță, ieșind din ce spunea Brummer, bietul Brummer, din propria noastră imaginație, din conștiința tulbure a unui păcat ancestral, sfîrșiră prin a-l îndîrji pe Chiril. Cine îi cunoștea firea s-ar fi mirat. Dar nimeni nu se cunoaște pe sine destul decît atunci, poate, cînd e prea tîrziu, și poate tocmai fiindcă totul a devenit „prea tîrziu”. Aici comandorul ar fi zis: Ce pare trainic la prima vedere, cedează cînd nici nu te aștepți; ce pare fragil, rezistă, prin însumarea, absorbirea agresiunii celui alt element, ceva ca-n luptele japoneze, în care forța adversarului e deviată, întoarsă, folosită împotriva lui însuși la momentul oportun.

Acest „moment” de risipire a panicii și neliniștii fusese, în mod ciudat, chiar *motto*-ul caietului, trecut pe prima filă, cu o continuare mai jos și pe care interlocutorul îl citi, așa cum fusese scris, în limba franceză. Chiril nu era mulțumit de nici una din traduceri încercate. Toate sunau greoi, cerînd mai multe cuvinte, pentru un lucru atît de simplu și de concis: „*Un exclu pensif pour la patrie*”, iar dedesubt un Vși Hugo. Era ca și cum însuși bătrînul comunard i-ar fi făcut un semn de liniștire din celălalt secol, al său, strîngîndu-și buzele în mijlocul bărbii hirsute.

Un exclu pensif pour la patrie... repetă absorbit interlocutorul, pipăind cu grijă cuvintele, rostindu-le cu ușurință, nazalizînd, cu o vădită slăbiciune pentru limba lui Molière. Un surghiunit - traduse el - gîndindu-se, meditînd la patria lui...

Chiril avu din nou dovada imposibilității unei traduceri scurte, concise, a *motto*-ului său. Îndeosebi acest „pensif”, ce suna parcă și melancolic și înăbușit; vibrația unui fulg ușor deplasînd o cîtime infinitezimală de aer, și care nu era gerunziul greoi „gîndindu-se”... Interlocutorul își dăduse el însuși seama, și adăugase „meditînd”, dar meditația aici era prea mult, ori prea puțin, în orice caz nu conținea acea mică nuanță a îndoielii, pe care celălalt o sesizase, fiindcă acum, tot încercînd să ajungă la sensul adevărat, încerca o altă variantă:

— Un surghiunit care stă pe gînduri, preocupat de soarta patriei sale...

Chiril se strîmbă fără să vrea. Erau aici enorm de multe cuvinte, deși înțelesul, ce-i drept, se făcea ceva mai limpede. Și-apoi „surghiunit” nu putea avea sensul pe care îi avea acel „exclu” care se potrivea, care mergea, în mod fericit și în limba română.

O, dacă totul s-ar fi mărginit la această dificultate filologică!...

— Dar cine stă pe gînduri înseamnă că se îndoiește, ridică din caiet privirea interlocutorul, plimbînd-o insistent pe fața lui Chiril.

— Asta a spus-o Hugo - se dezvinovăți el - după distrugerea Comunei și exilul în insula...

— Știu, știu, îl întrerupse celălalt, însă dumneata îți însușești vorbele lui Victor Hugo și le aplici la realitatea curentă. Aluzia dumitale este clară!... Sau nu? Ai ceva de zis?... Spune!

Mica dezbatere filologică de mai înainte fusese cîntarea unui cintezoî zglobiu, legănîndu-se pe ramura cea mai de sus a unui copac și făcîndu-se auzită pe neașteptate chiar în minutul declanșării unui atac, din multele și absurdele războaie omenești.

— Bun! făcu interlocutorul mulțumit de tăcerea celui alt - să mergem mai departe, să vedem ce scrie

aici mai jos, și se concentrează asupra caietului, aprinzând încă o țigară cu filtru. El trase fumul în piept, îl eliberă cu plăcere, și citi cu aceeași ușurință:

— „... „*Donc ils...*” Așadar ei...

— Comunarzii împușcați, explică la iuțea Chiril, subiectul nereieșind din text.

— Se înțelege și-așa, cunoaștem și noi istoria, își înalță privirea din caiet interlocutorul, luând în glumă un aer ofensat.

— *Donc ils ne tiennent pas à la vie: elle est faite de façon qu'il leur est égal de s'en aller...* Deci, sau așadar, ei. Comunarzii puși la stîlpul execuției, nu încă împușcați, preciză el, cum ai spus adineauri, puși la stîlp, fiindcă dacă ar fi morți, n-ar mai gândi... așadar ei nu țin la viață: ea este astfel făcută, încît le e egal dacă se duc, pe lumea ailaltă, desigur, mă rog, dacă părăsesc viața, corect?!...

Era cît se poate de corect și Chiril aprobă ușor. Ceaiul clocotea pe reșou.

— Deci, spuse aruncînd o privire spre ibric interlocutorul, cei care luptă pentru progresul omenirii, preferă, după dumneata, lumea ailaltă. Chiril se gîndi fulgerător la Reta Mușon din America ei, și la naivitatea cu care spusese, cu ani în urmă: „Progresul este lumea de dincolo”. Nu era același lucru, dar semăna.

— Hugo n-a spus asta, protestă el politicos, cu gîndul departe în urmă.

— Întîi și întîi că pe noi nu ne interesează acum Hugo, care a avut meritul lui la vremea lui – admise interlocutorul. Pe noi ne interesează, ca și în primul citat, faptul că dumneata ți-ai însușit, în acest caiet dubios, cuvintele lui Hugo, încercînd să le aplici la realitatea de azi. Este?...

— Ar fi o lipsă totală de bun-simț din partea mea să-mi însușesc vorbele lui Victor Hugo... Ar fi o prezumție... O lipsă de respect... nemaivorbind de faptul că sînt două

epoci complet diferite, și prin urmare... — Chiril se înfunda într-o retorică fără speranță.

— Dar ți le-ai însușit, e clar, spuse cel din fața lui sprijinindu-și pumnul pe masă și răsucindu-l în loc de câteva ori, un tic pe care Chiril avea să-l mai vadă repetându-se în timpul discuției. Nu sînt tîmpit, nu? făcu el fixîndu-l cu un zâmbet. Sîntem amîndoi oameni inteligenți, nu putem să ne păcălim unul pe altul, cel puțin în chestiile astea evidente. Crezi că eu n-am îndoieli? Că n-am și eu îndoieli? Te înșeli. Am. Un intelectual are îndoieli, asta e meseria lui. Cunoști definiția aia... stai puțin... cum era?... și ducând mîna la frunte, caută un timp... A! da, își aduse aminte cu vioiciune: „numesc intelectual o funcție fără întrebuintare”, definiția burgheză a intelectualului rupt de mase, bineînțeles. Cunoști definiția asta, foarte spirituală, ce-i drept?...

Nu, Chiril n-o cunoștea, dar remarcă faptul că avea înainte un interlocutor avizat, care se ridică, se duse la reșou, apa scăzuse probabil în ibric, fiindcă mai turnă în el apă de la chiuveta de alături și îl puse iarăși pe foc.

— Așa că un intelectual, reluă interlocutorul revenind la loc, se mai îndoiește și el din cînd în cînd, reminiscențele culturii burgheze nu dispar ușor, dar nea Costică care trage la șaibă n-are timp de așa ceva, de îndoieli adică, și noi cu toți Costicii aceștia trebuie să facem treabă, să facem o societate nouă, optimistă și robustă, și iată căt vine domnul Chiril Merișor cu un caiet, cu acest caiet, plin de îndoieli și de observații ostile, - și interlocutorul i-l arată, ridicîndu-l, îi arată coperta de caiet de școală, și Chiril observă că această copertă era și mai roasă decît fusese înainte și că, în general, jurnalul său suferise acea degradare fizică ce o provoacă trecerea prin mai multe mîini și o lectură asiduă.

— *Dubito ergo cogito, cogito ergo sum!...* — agită

interlocutorul caietul voluminos, reușind să-l țină de un colț. Știm, știm și noi ce zicea marele Descartes. De ce n-ai ales un motto progresist, un motto care să exprime încrederea în om?... Din Gorki, să zicem, „Omul, ce măreț sună!” Sau, de ce nu?, „Omul e cel mai măreț capital”... Sau din Marx? Vezi?... De ce ai ales tocmai cuvintele lui Victor Hugo referitoare la înfrângerea Comunei, cu tot pesimismul care decurge de aici?...

Chiril tăcea. Trebuia să dea un răspuns, dar tăcea, speriat.

— Vrei să spun eu de ce?... Interlocutorul îl privea stăruitor. Apa din ibric dădea iar în clocot, un sunet casnic de bucătărie.

— Ei, îl încurajă cel din fața lui, poți să spui, obiectiv, de ce?... — și fiindcă cel întrebat părea că încremenise de tot, spuse el însuși de ce: Fiindcă de fapt, în sufletul dumitale, dumneata ești un reacționar!

Chiril se pomenise săltat de pe scaun de o forță nevăzută. El se ridicase, și înainte chiar de a-i fi lui însuși clare cele două cuvinte ce-i veniră pe buze, ca și cum ele ar fi fost comandate de niște centri nervoși ai ființei, cu mult mai vechi decât creierul propriu-zis, astfel încât totul semăna mai mult cu una din interjecțiile pe care organismul omenesc le scoate în momentele sale de atac sau de apărare, decisive pentru întreaga existență, tipă:

— Nu permit!... Nu permit!... Nu permit!... Rămăsese în picioare, tremurînd ca de un delir, palid de moarte, cu respirația tăiată. Frica, se știe, este resortul vertiginos al curajului nebunesc.

Interlocutorul îl privea de jos, uluit. Totuși, omul din fața lui se bucura de un regim special. Nu i-o spusese încă; purtarea lui însă, această furie ce părea a unui ins ce știa să se stăpînească pînă la un punct, unde totul sărea în aer, ca o mașinărie prevăzută cu un sistem de autodistrugere, îndreptățea se pare recomandările

primite, deși în astfel de cazuri se proceda mult mai expeditiv. El îi făcu semn lui Chiril să se așeze, se sculă de pe scaun, se duse iar la ibric, turnă apa clocotită peste strecurătoare, împărțind-o în două căni mari de astă dată, mai mari decât ceașca băută mai înainte, și așa, cu ele în mâini, fără farfurioare, le aduse și le așeză direct pe masa de lemn care avea pe ea întipărite o mulțime de rotocoale paralele de la alte căni de ceai, așezate, ca și cele aduse, față în față. Interlocutorul făcu toate acest mișcări fără să scoată o vorbă, ca o gazdă prevenitoare.

— S-o luăm ușor, spuse el punând cănila pe masă, să nu ne enervăm, dumneata ești prea... emotiv; nu pari, dar ești - și rîse, privindu-l în ochi cercetător. Nici reacționar nu ești, poftim! fac și concesia asta; am glumit, am vrut să văd cum... reacționezi; nu, cu dumneata lucrurile sînt mai complicate. Nu-ți ascund nici faptul că sînt la curent cu împrejurările în care ai fost exclus din partid în 1950. Cred că și atunci ai avut o reacție de felul celei de adineaori... — și rîse din nou, scuturînd din cap, aducîndu-și aminte, *nu permit, nu permit, nu permit* - îmi închipui, îmi închipui ce-a fost. Bun, acum închipuie-ți că în locul meu ar fi fost altul, care nu se încurcă în chestii abstracte, îți spun asta nu ca să mă laud că eu aș fi mai deștept, dar ca să-ți solicit puțină bunăvoință să lămurim cazul dumatăle. Nu intrăm acum în amănunte, de ce ai scris dumneata caietul ăsta, cine l-a mai citit, sau dacă te-ai gîndit vreodată să-l încredințezi cuiva, cumva; întîi și întîi, eu, cel puțin, vreau să mă ocup de poziția dumatăle ideologică foarte... foarte încurcată, după cum reiese din *asta* - și puse palma peste caiet. De ce... de ce ai scris dumneata caietul ăsta? Ce-ți veni?... Te rog să bei ceaiul, îl invită, mie îmi place să-l beau fierbinte, și, luînd cana, bău țuguindu-și mult buzele, să nu se ardă. Te rog să-mi spui și mie, sînt foarte curios să știu, ce te-a îndemnat pe

dumneata să treci pe hîrtie toate aceste..., reflecții, să le zicem, și, punînd iarăși mîna pe caiet, îl răsfoi ca pe o carte, și atunci se văzură colțurile paginilor răsucite, înnegrite, răsfoite și răsfoite de atîtea mîini.

Chiril nu știi ce să răspundă. Aceeași întrebare i-o pusese, fiecare în felul lui, și Brummer și Cavadia. Putea să admită că făcuse o prostie, din moment ce toți spuneau același lucru. „Un periscop!” îi spusese anticarului, recurgînd la o metaforă vană, iar imaginea aceasta, acum chiar așa i se și păru, lipsită de orice legătură cu realitatea adevărată – sistemul lui optic de unghiuri refăcînd tot ce nu se vedea din adîncuri... Pe cînd realitatea, aceasta era, care se afla în fața lui: masa cu rotocoalele cănilor de ceai imprimate pe lemnul tocit parcă de interogatorii, spre care el mersese pas cu pas, împins de o inexplicabilă dorință de a ajunge pînă la acest impas. Cavadia, desigur, explica: „o dorință obscură de autodistrugere” – dar pe cine anume din el încerca el să distrugă? În sfîrșit, se putea spune că ajunsese acolo unde nu mai încăpeau nici un fel de speculații, cel mult curiozitatea interlocutorului, care voia să știe de ce făcuse el ce făcuse. Măcar aici, între unul și altul, între cel ce voia să afle și cel ce trebuia să spună, exista o apropiere legată de rostul acelor însemnări – întrebare pe care Chiril și-o punea el însuși acum, contemplînd caietul mort de pe masă, și umflat parcă, zbîrlit, sub penajul rigid, înfățișarea lui plină de patosul cinegetic al unei sălbăticiuni vîinate.

Interlocutorul era amabil. El luă totul de la capăt, cu aceeași metodică stăruință:

— Așadar patria... viitorul patriei, îl pune pe Victor Hugo, în speță pe dumneata, pe gînduri..., te îndoiești deci de viitorul nostru...

Chiril dăduse din mîină, ca la auzul unei enormități, – trăgînd de acest fir, interlocutorul deșirase totul. În loc să răspundă, el întrebă:

— Cunoașteți scrisoarea adresată de Hugo ziaristului comunard Miroteau, condamnat de altfel și el la moarte, ulterior, asemeni celor trei femei din popor pentru care Hugo intervenise?...

— Nu văd legătura, spuse interlocutorul mai sorbind o gură de ceai și punînd cana cu grijă la loc.

— „Cer viața pentru aceste trei biete femei, Svetens, Marchais și Papavoine, recunoscînd cu mintea mea proastă că este un fapt dovedit că ele au purtat eșarfe roșii și că Papavoine este un nume oribil...”

— Așa scrie Hugo? se minună interlocutorul - a intervenit el pentru trei femei? Și avocatul?...

— Miroteau?

— El!...

— V-am spus - și Chiril mimă acțiunea ghilotinei, trecîndu-și o palmă peste gît.

Interlocutorul rîse mai mult de gestul spontan al celui din fața sa.

— Vrei să spui că Hugo a fost întîi și întîi un om de inimă, bun și democrat, înțeleg, - recunosc el - și că prin urmare îndoielile lui aveau în vedere binele poporului. De acord. În privința asta totu-i în regulă. Nu pe Hugo îl bănuim noi. Nu de el e vorba, repet - dar la noi puterea aparține de un deceniu și ceva poporului, și faptul că dumneata te referi la cuvintele lui *tocmai acum*, dă de gîndit, și a da de gîndit e puțin zis... De altfel, intenția pe care ai avut-o dumneata alegîndu-ți această... cum să-i spun eu... deviză, un exclus pus pe gînduri, gîndindu-se, îndoindu-se, de fapt, de viitorul patriei lui, e clară și prin contextul altor două fraze, între care dumneata ai șovăit, neștiind probabil care e cea mai potrivită, și pe care le-ai șters, dar nu atît încît să nu se vadă totuși, și în locul cărora ai pus motto-ul pe care l-ai pus. Îmi dai voie?... și deschizînd caietul citi pe prima pagină, ceva mai jos și cu oarecare dificultate, rîndurile șterse: „Nimic nu mutilează mai mult omul

decît răbdarea și supunerea oarbă în fața condițiilor exterioare”. Maxim Gorki! făcu interlocutorul cu reproș strîngînd din buze. Tocmai el, care spunea „Omul, ce mîndru sună acest cuvînt!”. Una la mînă, zise el, și, după o pauză, în care descifră concentrat conținutul frazei a doua, citi rar: „Nu fiindcă lucrurile sînt dificile nu îndrăznim noi, ci fiindcă noi nu îndrăznim, ele sînt dificile...” Bine, exclamă el, ca și cum abia acum, în prezența lui Chiril, sesizase adevăratul înțeles al frazei, dar asta nici nu e așa de rău... „Fiindcă noi nu îndrăznim, - repetă - lucrurile sînt dificile”... Corect! Corect!! Seneca, zici? Va să zică și pe vremea lor... a strămoșilor noștri, romanii... Țsta și-a tăiat parcă vinele? ... Hm! făcu interlocutorul de-a dreptul amuzat, cu ochii pierduți în caiet... Acum, depinde și de îndrăzneală, ce fel de îndrăzneală, în folosul cui... — reluă după oarecare gîndire. Fiindcă a îndrăzni așa, în vînt, nu?!... ce crezi? și își aținti din nou privirile asupra stăpînului acelor însemnări care îi dădeau atît de furcă. — Bun, să lăsăm asta, să discutăm concret. În definitiv ce este patria asta de care tot vorbirăm? Dă-mi, așa, o definiție, să ne lămurim; poate că nu vorbim despre unul și același lucru. Spune-mi, ce-i după dumneata patria? Tot ce-ți cer eu e să te gîndești bine înainte de a răspunde, ca să fim clari, mă înțelegi? clari...

Chiril se gîndi într-adevăr multe secunde. Ceaiul lui aproape se răcise, și nici interlocutorul nu-și mai adusese aminte să-l îndemne să-l bea, încurcat în chichițele dialogului lor.

— Patria?... făcu Chiril, la fel ca un școlar nesigur, încercînd să mai tragă de timp, la tablă - lîngă tabla nemiloasă... Patria, spuse el scurt, sîntem noi - și-l privi pe interlocutor drept în față cu un efort de atenție. Acesta se aștepta la o formulare mai lungă, probabil, fiindcă aici el avu reacția tipică celui care, sigur că mai are de coborît o treaptă, face un pas greșit în gol,

dezechilibrându-se.

— Cum? se miră el. Noi?... Care noi? Noi doi? și se arată pe sine, pe sine și pe Chiril, cu una și aceeași mișcare a mâinii.

Chiril mai întâi aprobă mutește, din cap, apoi adăugă cu toată degajarea:

— Poate să înceapă și cu noi doi, eventual, dacă îngăduiți, nu atât cu persoana noastră fizică, deși și ea contează, dar cu ce discutăm în acest moment la această masă, și rostind „masă”, el se uită efectiv la masa aceea care îi separa, ca un martor necuvîntător.

Interlocutorul nu părea mulțumit. Chiril își dădu seama și aduse lămuririle necesare:

— Patria, desigur, spuse el, e teritoriul fizic și spiritual al unei comunități de oameni, al unui popor, conștiința de sine, bazată pe o limbă comună, pe o tradiție și istorie comună a acestui popor, care, în momentele lui importante, de fericire sau de nefericire, reacționează ca o singură ființă; în rest, această ființă poate să nu-și dea seama că alcătuiește un întreg organic, așa cum nici noi, ca indivizi, nu ne dăm totdeauna seama că existăm cu adevărat... se poate vorbi de o somnolență a acestei ființe, ca și despre somnolența unui individ, care nu-și dă seama, aș zice chiar nu are motive de a ști că trăiește, o ducem așa, ca s-o ducem... pînă cînd... pînă cînd ni se întîmplă ceva extraordinar, și atunci și ființa aceea, poporul, bineînțeles, ca și individul presupus, are deodată convingerea că există la un loc și într-un anumit timp al său, imposibil de confundat. Războaiele și revoluțiile sînt de obicei momentele acestei cîștigări a conștiinței de sine, care, în fine, dau un conținut concret acelei patrii...

— Și patria aceasta sînt *chiar toți*?... Interlocutorul întrebase moale, dar ochii lui albaștri se făcuseră cenușii ca oțelul.

Chiril nu pricepuse. Celălalt reveni, vrînd să știe dacă

În ea încăpeau așa, cu toții, laolaltă, și exploatații și exploatatorii...

Un timp, cel întrebat rămase mut, cu umerii strânși, ezitând.

— Chiar toți?... îi băgăm în același sac pe toți?... Răspunsul se găsea în întrebare. Chiril însă îl căută alături, și spre surprinderea celui alt spuse:

— Bineînțeles că toți. N-avem încotro. Ce se distruge e clasa exploatatoare, exploatarea în sine, ca sistem, nu oamenii, cel puțin în principiu...

— Va să zică patria e, cum spui dumneata, toată *Echipa*, nu?... *Echipa* cu care trecem prin lume, cam așa ar fi înțelesul. Sau greșesc?... Și oamenii ăștia, care sînt dușmanii clasei muncitoare, exploatatorii, moșierii, burghezii, și care au și ei rolul lor în echipă, sau care l-au avut, mă rog, trebuie să cruțați, după cît înțeleg eu?

— În ce sens?

— Păi în care altul?... zîmbi interlocutorul, și ridicîndu-se de pe scaun, începu să măsoare încăperea, în sus și în jos, făcînd să scîrțîie parchetul uscat, neîngrijit.

— Legea... suflă Chiril ... noi trebuie să respectăm legea. Nu mai spun că o victorie dobîndită prin forță numai, și nu și prin superioritatea inteligenței și prin vibrația unui anumit suflet mai larg, nu rezistă de obicei mult... Noi vrem să realizăm o civilizație durabilă.

— Care „noi”? zîmbi interlocutorul. Noi doi cumva? Sau *patria* așa cum o înțelegi dumneata?... Dar încă nu mi-ai dat definiția completă. Să revenim: ce e, la urma urmei, *patria asta*?... nu, nu subiectiv vorbind, obiectiv, științific...

Chiril reflectă. Amortîse stînd pe scaun.

— Permiteți să mă ridic? spuse brusc și fără să vrea își aminti absurd de țiganul lui Andreev întrebîndu-l vesel pe judecător în instanță: „Permiteți să fluier?” ca să arate cum își chema el ceata lui de țîlhari.

— Vai de mine, poftim, poftim, făcu interlocutorul!

deschizându-și binevoitor brațele, apoi, ducându-și amîndouă mîinile la ochi, stătu astfel cu ei acoperiți, apăsîndu-și ușor pleoapele cu vîrfurile degetelor.

Chiril se plimbă, ferindu-se de zona în care parchetul uzat scîrțîia mai tare, și cînd ajunse din nou în dreptul mesei, vorbi pe tonul cel mai degajat, cu altă voce, mai sigură, ceea ce îl făcu pe celălalt să tresară ușor, – puțină mișcare la momentul potrivit îi aduce probabil aminte oricărui ins la ananghie că el face parte totuși din acea rasă de ființe libere în cuget, stăpîne pe această minunată însușire, fie și interioară numai:

— Patria... patria, repetă, stînd în picioare, sprijinit de speteaza scaunului. Aria geografică, nu?... Durata istorică... O limbă comună... Comunitatea de obiceiuri... Un anumit cadru social și politic... Toate acestea le cunoaștem cu toții. De obicei, cînd spunem „patrie”, ne gîndim la viața și la persoana noastră întîi, sau a cunoscuților noștri. Mii de ani de exercitare a instinctului proprietății ne fac încă să zicem „a noastră”, *patria noastră*, cînd de fapt noi aparținem patriei, care continuă și după dispariția noastră; sîntem ai patriei, care rămîne, orice ar fi, și care ne însumează pe toți. Ca marxiști, noi și spunem că această viziune a întregului contează, ... comunitatea muncitoare ce face istoria, civilizația după un stil, după un specific al ei, deși... deși... dacă-mi dați voie...

— Cum să nu, cum să nu, se apără cel de pe scaun, și apucînd pachetul de țigări, rămase cu el în mînă, atent.

— Deși, voiam să zic, o primejdie există în această viziune a ansamblului, și anume aceea de a uita la un moment dat că el e totuși alcătuit dintr-un anumit număr de oameni, care nu sînt numai o sumă aritmetică...

— Bineînțeles, bineînțeles, admise interlocutorul. Ei, și?...

— Or, riscul e ca omul să fie privit ca ceva abstract, dacă nu sesizăm legătura dialectică dintre individ și

grupul în care el trăiește. Așa încît o eroare posibilă stă ascunsă poate în ignorarea teoretică a faptului că omul e ceva foarte concret și... da, complex, cu toate că și asta e o vorbă tot atît de abstractă. Eu, de exemplu, n-am să vă uit pe dumneavoastră și n-am să vă mai confund cu altul, din motive pe care mi-e greu acum să le spun, nefiindu-mi clare încă, dar față de dumneavoastră, așa cum sînteți, nimeni în trecut n-a mai fost și nu va mai fi nici în viitor. Vă dați seama ce-nseamnă să fii unic în univers, care, după cum știți, are destule resurse...

Interlocutorul zîmbea enigmatic. El dădu drumul aerului pe care îl ținuse în piept peste limita normală a unei respirații, lăsă capul în jos, găsi chibritul, făcu să lunece din pachet o țigară, și-o aprinse cu oarecare întîrziere, apoi, slobozind fumul cu un ochi închis, parodie cu aerul unuia ce se descurcă în mai multe limbi:

— *E che dice la patria?*...

— Depinde cui i se adresează, răspunse Chiril.

— Bun, zise el, neluînd în seamă răspunsul. Omul, va să zică... Dar nu spunem noi oare că omul e cel mai prețios capital? Și-atunci?

— Vedeți?! exclamă Chiril, și se așeză pe scaun.

Interlocutorul nu înțelese.

— Ați spus: *capital*, și Chiril își dădu instantaneu seama că îl imitase fără să vrea pe Axente, cu chichițele lui...

— Cel mai prețios capital! preciză celălalt, ridicînd mîna ca și cum ar fi spus „Prezent!”

— Nu contează. Capitalu-i capital, chiar și luat ca metaforă...

— Continuă, continuă...

— Nu luptăm noi împotriva capitalului? întrebă pieziș Chiril, și cine ar fi dat peste ei în acea clipă, martor al acelei clipe numai, repezi și trecătoare, ar fi putut avea foarte bine iluzia că el, Chiril, punea întrebările și,

invers, celălalt trebuia să răspundă.

— Tot nu pricep, răspunse efectiv celălalt, dînd din umeri și, intoxicat de atît tutun, stinse țigara, cum avea obiceiul, decapitîndu-i cu gingășie mucul de marginea tăioasă a scrumierei și pisînd scrumul cu multă sîrguință.

— O ideologie ca a noastră... dacă-mi dați voie, - se aventură Chiril, dînd ascultare orbește curajului cățarat pe umăr ca un corb bătrîn ursuz, preocupat doar de mesajul său învățat pe de rost și din care el însuși mare lucru nu înțelegea, făcînd însă conștiincios acest oficiu de asistent,... — dacă există, există numai fiindcă este opusă capitalului, pe care noi îl combatem ca pe cauza principală a răului în lume. Vrem să înlocuim cu altceva capitalul, și noi zicem: *Omul e un capital*, căzînd în aceeași groapă.

— *Nu zicem noi*, îi atrase apăsător atenția interlocutorul.

— Indiferent cine ar zice...

— Nu-i chiar așa de indiferent, să băgăm bine de seamă!

Chiril își aduse aminte deodată și tăcu. Restul îl rumegă în cap cu inerția unui alergător la zece mii care nu poate să se oprească înainte de a mai face măcar un sfert de tur de stadion: mentalități vechi stăruind în limbaj, ca acest „capital”, din care se scoate ceva, avantajul, profitul, devenind acum o calitate pur poetică, o metaforă retorică, încă o etichetă aplicată acestui om, care nu mai știe nici el sigur ce e; afară doar dacă expresia nu se folosea cumva în glumă, ca o revanșă asupra capitalului însuși, omul urmînd a-l înlocui, dar omul nu poate fi înlocuit de nimic, fiind totdeauna ceva egal numai cu sine însuși și, mai ales, ceva greu de socotit...

Interlocutorul schimbă vorba:

— Dar ia să vedem, ia să vedem noi acum ce scriem noi aici, - spuse el, copilărindu-se într-un mod ce nu-l

prindea. E al dumatăle? Întrebă și-i arată caietul. Nu există nici un dubiu, nu-i așa? Acest jurnal *vă aparține*. Era întâia oară când folosea recele, distantul plural al politeții.

Chiril încuviință cu un nod în gât... Important, ar fi zis dînd din mîini Hary Brummer, continuîndu-și dizertațiile pe una din aleile lumii de dincolo, referindu-se la acel al său „păcat original devenit politică de stat”, teroarea ghilotinei reînțețind flacăra muștrării de cuget creștine, – important, ar fi zis el plin de vervă, e să te simți vinovat, chiar și cînd n-ai vreun motiv, restul decurge de la sine. Acea simplă încuviințare a lui Chiril dădu caietului de școală ceva din tic-tacul alarmant al unei mașinării infernale pusă în mișcare. Lucrul acela care îl frămînta și la care se gîndise tot timpul din urmă se afla, numit, recunoscut, înaintea lui: o parte ruptă din el, o meditație asupra existenței, luînd corp, independentă de propria sa existență, cum se nasc organismele grăbite ale naturii, direct, prin diviziune, smulgîndu-se unul din altul, fără nici o gestație, progenituri gata înarmate, a căror primă grijă e să-și devore mai întîi, în numele devenirii, părinții. În cea mai mică fracțiune de secundă, printr-una din acele bizare asocieri ale minții biciuite de primejdie, așa cum delirul setei ne face să vedem izvoare țîșnind din stînci, iar foamea, cuptoare de pîini proaspete, Chiril se văzu în parcul orbitor de reverberația zăpezii cu naiva lui păpușă de celuloid în brațe.

— Poftim, citește, îi întinse interlocutorul caietul umflat, înfioat de lecturi laborioase, deschis cam pe la mijloc și care avea tendința să se închidă singur. Citește, îl încurajă el, văzînd că celălalt ezita, – citește puțin... asta... aici... pasajul ăsta, îi arată cu degetul, să vezi și dumneata cum sună, – sau i-ai mai citit cuiva?...

Chiril negă, și nu mințea. El luă caietul în mîini contemplîndu-l, încă nehotărît să facă ce i se ceruse cu amabilitatea în spatele căreia nu se mai află de obicei

nici o alternativă.

— Hai, citește, îl îndemnă blînd interlocutorul. Citește, și pe urmă discutăm, concret, pe viu, cu exemplul în față. Nu te sfii. Curaj, dă-i drumul... uite, de aici... de aici... și îi arată încă o dată pasajul.

Chiril își luă inima în dinți și începu să citească...

Greșeală capitală! Cortina! Cortina! Aprindeți proiectoarele, să se vadă toată lumea la față! — strigă în acest moment al narației, peste șapte ani, ca un regizor foarte exigent, enervat de jocul actorilor, maiorul Roadevin, explicînd sălii revenită la realitate, și Galeriei desigur, ce era fals în interpretare. O singură scăpare avea eroul, atît de naiv... Vocea. Nimeni nu-i cunoștea vocea, nu-l auzise împărtășind cu glas tare acele gînduri, păreri, presupuneri, încredințate unui viitor receptiv. El citi, și vocea, imprimată, ar fi putut, în lipsa oricărei dovezi, să fi răsunit de exemplu între pereții acelei ridicule, la urma urmei, „Vizuini cu hoți”, măturată de vigurosul val al istoriei...

— „Cel mai sincer comunist pe care-l cunosc eu este A. El e în stare ca un brav și pur ostaș al lui Cromwell să meargă ras în cap și desculț pe rugul de flăcări cel mai înalt...”

Chiril se opri, simțind că i se face rău, la fel ca-n seara din decembrie cînd îi dusesese lui Axente crapul de la Jurilofca... El ceru, și i se dădu, un pahar cu apă.

Interlocutorul îi făcu semn să continue.

Chiril citi mai departe cu voce nesigură:

„Ce cere A. la urma urmei?... Curaj, simplitate, modestie, virtuțile tipic revoluționare. Șefii să nu-și uite originea de clasă și să nu se ascundă după fraze. Muncitorii și țărani să ia din cînd în cînd la refec cadrele moleșite de rutină... Obiectele de lux, fetișurile existenței egoiste, arta sofisticată, sau cealaltă, grosolană, care crede că oamenii sînt idioți, vorbăria fără conținut, - perdea separatoare între unii și alții... Un

adevărat comunist, cînd e vorba de luat o hotărîre importantă, care angajează linia partidului, trebuie să-și spună deschis părerea, fără teama de a fi destituit, exclus, pus la stîlpul infamiei ori, eventual, lichidat...”

— Cine este acest A.?

Chiril părea că nu înțelesese întrebarea.

Interlocutorul repetă ce voia să afle.

Chiril tăcea, încremenit, cu caietul în mîini.

— Nimeni, bîigui el în cele din urmă, recăpătîndu-și vocea. O ficțiune... un personaj imaginar., de altfel, este prima literă din alfabet... A, pur și simplu A...

— Inițialele astea ar fi bine să le traducem în clar, să risipim de la bun început orice mister – îi atrase atenția cu o surîzătoare bunăvoință omul din partea cealaltă a mesei. De exemplu... de exemplu – ezită el răsfoind concentrat caietul – avem aici un nume trecut în clar, singurul, se pare... da, singurul din tot jurnalul și care se bucură de această favoare. E o notă inspirată, – și netezind apăsător cu palma caietul deschis la pagina aleasă, i-l dădu să citească.

Chiril văzu imediat sus, în stînga pagini: Gr. *Merfu*, — caligrafiat, subliniat cu o linie dreaptă ca un titlu. Claritatea acestui nume, printre inițialele folosite în rest îl miră acum și pe el. N-o făcuse dinadins. Așa se nimerise. Deși... nu s-ar fi putut spune că era o simplă nimerire. Probabil, Merfu însuși, *ideea de Merfu*, felul cum rămăsese el tăcut, jos, pe scaun, în vacarmul întregii săli vociferând ridicată în picioare, nu suporta nici un ascunziș, nici una din semiumbrele în care alții, simți, ori presupui numai, că cer și trebuie să-i învăluie... Totuși, ce scrisese el, fără gînd rău, despre alții, în caietul său intim, împins doar de dorința de a înțelege și de a se înțelege pe sine, în mijlocul celorlalți, într-un moment cînd istoria solicita la maximum acest examen, îl apăsă deodată, cu toată povara răspunderii ce singur și-o luase.

Chiril citi, abătut:

— „Azi am fost dat afară din partid. N-am simțit nimic. Anestezia lucrează încă... Dar voi simți mâine, poimâine, mai târziu, cine știe. E un fel de durere care, simt, își ia un elan al ei; parcă s-ar da îndărăt câțiva pași, ca să capete intensitatea cuvenită. De fapt, sala m-a exclus, ceea ce pare și mai rău... Nu pot să-l uit pe Merfu...”

— Grigore Merfu? — îl auzi el întrebând, ca de la celălalt capăt al lumii, pe interlocutor.

— Tovarășul Grigore Merfu, directorul... insistă el, și rosti numele unei importante întreprinderi din capitală.

Nu era, de fapt, o întrebare; fusese o simplă subliniere, - Chiril încuviință, știa, aflase...

— Îl cunosc personal pe tovarășul Grigore Merfu, e un om extraordinar, mai spuse celălalt, în pauza ivită. Păcat că nu pot să-i transmit ce-ai scris dumneata, în clar, aici, despre dînsul, - cred că i-ar face multă plăcere. Dar, continuați...

— „... Merfu, în atmosfera încinsă a sălii, mă întrebă dacă susțin mai departe ce-am spus despre R.M.”

— Reta Mușon, preciză celălalt în grabă.

Chiril îl privi o clipă, apoi relua lectura:

— „Dacă retractez ce-am spus? Asta nu pot s-o fac, și așa fi bucuros dacă așa afla vreodată că nici lui Merfu, în sinea sa, nu i-ar fi plăcut dacă așa fi retras ceva zis doar cu puțin timp înainte. Acest Spuderca!... Dacă așa fi retractat repede, așa fi fost un fel de Spuderca!!...”

— Două semne de exclamare! făcu interlocutorul ca un ecou.

Chiril înălță ochii, surprins. Gura lui puțin căscată spori impresia de dezorientare.

— Ați pus aici două semne de exclamare, - îl liniști celălalt, - probă că erați foarte indignat...

Chiril se uită în caiet. Chiar așa era! Omul din fața lui avea o memorie fenomenală.

— „Merfu, deci, mi-a oferit, generos, o șansă. Acea

de a da înapoi. O şansă, tristă, desigur, dar şansă totuși. M-am uitat în ochii lui. Ce curios, eu care sînt un laș în fond, m-am uitat în ochii lui Merfu ca un om înarmat cu un caracter puternic. Merfu pot să spun că m-a silit să-l privesc cum l-am privit și cum, poate, pînă atunci, nu mai privisem pe nimeni în viață. Pumnii săi de fost mecanic de locomotivă ședeau paralel pe masă, independenți de el, și acești pumni ai lui, solid sprijiniți, depărtați unul de altul, ar fi putut vorbi cam în acest fel: «Măi băiete, măi, ce-i cu tine? de ce te înfunzi tu singur?!

— Foarte frumos, poftim! exclamă sincer interlocutorul foindu-se pe scaun.

— „Zece secunde de tăcere - continuă Chiril fără să se oprească, asemeni unui autor vanitos căruia nu-i prea place să fie întrerupt - zece secunde grele, în care ne uităm așa unul la altul în tăcerea deplină a sălii. Apoi cade și întrebarea aceea lung rumegată a lui Merfu: *Ce este comunismul*. Tac întîi, fiindcă orice definiție, de la sine, limitează subiectul, și fiindcă acele zece secunde interminabile ale noastre m-au făcut să uit cuvintele... Merfu încearcă să mă ajute. E clar că el a încercat să mă ajute, - și acesta e cel de al doilea moment al lui de bunăvoință, după șansa cealaltă, oferită și refuzată. Merfu dă definiția pe care o știe el. Eu spun, și aici, într-adevăr, pot să spun că m-am trezit în sfîrșit, regăsind cuvintele... Desigur, desigur, aprob ce-a spus Merfu, dar el, comunismul adică, mai este, și nu se știe dacă nu întîi și întîi, omul scăpat de orice fel de servituți, chiar și de obsesia chinuitoare a propriei sale libertăți...

— Asta e! îl întrerupsese brusc interlocutorul. Vedeți? - adăugă el muștrător, - asta e: „chiar și de obsesia chinuitoare a propriei sale libertăți.” Ce vrea să zică asta? Reiese că noi am vrea să scăpăm de libertate, parcă așa ar veni...

— De obsesia libertății! preciză Chiril, febril, ca și cum și-ar fi continuat lectura. Adică să avem această

libertate, cucerită, realizată în folosul întregului popor, și nu doar conștiința lipsei ei, care a chinuit secole masele muncitoare.

— Mă rog, admise interlocutorul, se poate interpreta în fel și chip. Formularea nu este dintre cele mai limpezi. Dar masele... această clasă muncitoare la care vă referiți... — citiți, citiți, scrieți și despre asta ceva mai jos...

Chiril citi, antrenat:

— „La A. (era cît p-aci să zică Axente), ca bun și fidel reprezentant al clasei muncitoare, - din cîți inși am putut eu să cunosc, direct - îl adaug acum pe Merfu. Poate că îl idealizez. Poate că îi atribui mai mult decît are el de fapt. Un om însă, pe care îl prețuiești, trebuie să-l idealizezi puțin pe linia propriului său caracter, chiar dacă acest caracter, din cauze obiective, nu a putut să ajungă la deplina sa înflorire. Un singur ins... doi inși nu pot fi, desigur, clasa muncitoare, după cum, cred eu, nu au fost nici cei nouă membri ai comisiei, luați la un loc...”

— Dar verificarea a fost ea necesară?

Asta nu scria în caiet. Chiril răspunse obiectiv cu vorbele lui din 1958:

— Da, în principiu, ea a fost necesară. Nu pot să neg, acest lucru. Verificarea din '50 a fost, în intenția ei, un lucru necesar, o operație al cărei scop era întărirea avangărzii clasei muncitoare, înainte de a păși spre socializarea țării. Era de presupus că se vor face unele nedreptăți, care s-au și făcut de fapt, nu mă refer la mine, puteți să mă credeți... Dar, cum să vă spun eu...

— Bine, înțeleg! Mai departe. Mai aveți acolo o frază... Merfu...

— „... Dar cînd un singur ins, pe care ai apucat să-l cunoști într-o împrejurare sau alta, are calitățile cele mai bune, tipice clasei muncitoare, poți să spui că el o reprezintă, într-adevăr, în întregimea ei. Atunci se poate

afirma că el întruchipează această clasă mai bine decât zece, o sută, o mie, sau zece mii de inși, a căror conștiință nu s-a eliberat încă de tot ceea ce vrem noi să ne eliberăm...”

— Bun, făcu interlocutorul, cu ochii în jos. Ați marcat un punct, mai zise și se gîndi un moment. Să trecem acum la ceva mai... epic. Luînd caietul din mîinile lui Chiril, îl răsfoi iarăși, apoi i-l restitui, indicînd locul cu grijă - „chestia asta cu domnul V. - să reintrăm în mister!” - glumi.

Chiril recunoscuse imediat pasajul în care era vorba de un fost coleg de liceu, o figură... El parcurse repede cu ochii pagina plină de ștersături, apoi citi, docil:

— „V. este arestat în 1948 fiindcă a spus nu știu ce la o coadă. Hainele și tot ce este de prisos într-o detenție severă sînt trimise acasă prin colet poștal. Maică-sa crede că a murit, deși n-a primit nici o înștiințare. Îi face parastas, familia în doliu. La zece ani de la absolvirea liceului colegii păstrează pentru el un moment de reculegere. Maică-sa vrea să afle totuși cum a murit, în ce loc se află mormîntul. Trimite cerere la minister. Hîrtia circulă plină de apostile, ajunge în fine la comandantul închisorii, care îl cheamă pe V. Îi spune că i-a venit o petiție; întreabă din partea cui ar fi putut să-i vină. E căsătorit, are și o fetiță, șade de trei ani în închisoare, și răspunde: SIGURĂ E DOAR MAMA! Comandantul îl ține la distanță, să nu vadă scrisul. V. distinge însă caligrafia de semi-analfabetă a maică-si (femeie săracă, lucrează cu acu’, zice el). „Nu se poate”, spune comandantul, care vede în acțiunea mamei ceva prea inteligent (ea bombardase literalmente ministerul cu colile ei de hîrtie scrise în stilul ei de neștiutoare de carte), nu se poate să fie cererea unei femei simple, logica, îndrăzneala expunerii. Este invitat să ia loc și i se pune în față o carte poștală. I se dictează cuvînt cu cuvînt. „Dragă mamă...” V. Se execută. Scrie

sus în centrul c.p. Pe urmă, se răzgândește și adaugă puțin mai jos: „și scumpa mea soție și fetiță”. Urmează o comedioară: „Aflați că sînt sănătos” dictează celălalt. „Nu sînt sănătos” spune V. ridicîndu-se cu respect de pe scaun. „Cum nu ești sănătos?” spune comandantul. „Nu sînt!” dă din umeri V. „Picioarele, reumatismul, inima...” „Bine” – se învoiește comandantul. Scribe „Aflați că sînt sănătos, dar am reumatism la picioare și nu prea stau bine cu inima”. „E o contradicție!” sare din nou de pe scaun V. „Auzi ce-a zis el, contradicție!” pufnește celălalt. „Scribe cum îți spus, nici o silabă mai mult.” V. scrie. Cere puloverul, izmene lungi, bocanci. E trimis înapoi în celulă. Peste trei zile comandantul îl cheamă din nou, îl pune să repete ce-a scris pe o altă c.p. – probabil că între timp se consultase să vadă dacă e permis să i se trimită efectele cerute – și prima scrisoare fusese doar o ciornă de probă. Sosește pachetul. Este chemat, – „na-ți efectele!” „Nu le primesc” spune V. – și asta, avea să explice el după ce ieșise, pentru că îi era frică de ceilalți în mijlocul cărora se afla, să nu creadă ei că... Deci nu refuză pachetul din solidaritate, îl refuză de frică. Ofițerii superiori din minister comentează cazul, și, între ei, o laudă pe mama lui V. – peste principiile politico-ideologice, – și care în simplitatea ei găsisese soluția cea mai bună pentru salvarea fiului său. Regimul se îmbunătățește. Încep să le sosească pachete și celorlalți deținuți, datorită lui V., și, abia cînd toți ceilalți apar mai îmbrăcați, acceptă și V. pachetul trimis de maică-sa care declanșase această operație. O mamă aproape analfabetă, care „lucra cu acu’ ”.

La întîlnirea următoare cu foștii săi colegi de liceu, V., apariția lui, după ce cu doi ani înainte fusese păstrat în memoria lui minutul de reculegere, face senzație. El întinde urechea spre fiecare, ducîndu-și mîna pîlnie la ureche într-un mod caraghios, – ceea ce îi face pe foștii săi colegi să strige, crezînd că e surd. Nu mai vede atît

de bine, nici în liceu nu vedea, purta ochelari cu multe dioptrii, în schimb aude formidabil. Simț dezvoltat de regimul de reclusiune, când imaginea era înlocuită de sunet. Întinde urechea spre fiecare coleg, - vorbește ceva, spune el, zi ceva să te aud, să-mi dau seama cine ești. Un inventar minuțios și extrem de nuanțat al vocilor. Acolo își amintise de toate vocile colegilor săi. Trăiește în continuare cu auzul. Pândind orice sunet. Când stă în aceeași odaie cu alții care lucrează, - el *ascultă*. Atenția lui se materializează, se transmite în jur. O stare de alarmă pe care ceilalți încep s-o simtă la un moment dat ca pe un zgomot...”

— V.? făcu interlocutorul, înălțînd cercetător capul. Ce era totuși dezagreabil în figura lui de bărbat frumos era tîmpla rasă prea sus, dezvelind osul și lăsînd să se vadă pulsația craniului. El nu insistă asupra inițialei. Toate acestea trebuiau trecute metodic pe hîrtie, la urmă. Cerîndu-i iarăși caietul cu același gest al mîinii, caută altă pagină. Răsfoi mult pînă s-o găsească. Țigara aprinsă căzuse din scrumieră și ardea singură pe masă, pîrlind lemnul. Chiril nu îndrăzni s-o pună la loc. În sfîrșit, găsisese ce căuta. Trecerea asta a caietului de la unul la altul putea să semene cu lectura pasionată și puțin zăpăcită a doi inși supralicitînd ce le-a plăcut mai mult dintr-o carte.

Chiril se execută prompt de astă dată:

— „S. în dispută cu N. care exclamă în pauza unei ședințe: «Marx!... Marx!... Marx! m-ai înnebunit cu Marx ăsta. Să-l văd eu pe Marx al tău asudînd la plug ca taică-meu, opintindu-se în coarnele plugului din zori pînă la apusul soarelui, - să-l văd!» S., care e un om ponderat de obicei, sare și el: «Să-l văd eu pe taică-tău citind zece mii de volume, să-l văd!» N. are o reacție total imprevizibilă, de unde reiese că e un mare talent. «Domnule, exclamă el înveselit, ai dreptate, ești formidabil. Ehehehe, zece mii de volume!!!...» “

Chiril ridică ochii. Interlocutorul zâmbea.

— Mai departe, îi ceru el.

— „Zgîrie puțin pielea unui scriitor român și vei da de cîmp și de obsesia muncilor agricole... O parte a sălii unde reîncepe ședința se reflectă în cele două oglinzi paralele foarte înalte, stil „Restaurație”. S., care a participat la atîtea adunări, abia acum, după înfruntarea cu N., vede contrastul dintre edificiul acela de mare burghezie românească, parvenită, orice s-ar zice, și cei din sală. S. are, în acest moment, „un vertij al istoriei.” Și asta numai fiindcă s-a ciocnit adineauri cu N. Sala asta „de epocă frumoasă” i se pare o superbă, uriașă cochilie marină părăsită, la care natura a lucrat milioane și milioane de ani și în care, prin forța implacabilă a evoluției, ar fi intrat cu depline drepturi dobîndite un animal încă tînăr și neexperimentat, încă lipsit de învelișul protector, de suprastructura unui adăpost al lui. Perdelele cad majestuoase; lambriurile, clanțele, broaștele, mînerile ușilor, tapiseria, toate acele accesorii de lux ce par gratuite și pe care nimeni nu le va mai produce vreodată... S. urmărește ședința fără să-și mai poată lua ochii de la ședința din oglinzi în care toți par a călători undeva îmbrăcați pentru cine știe ce destinație, atenți, cu fizionomiile ușor modificate, plutind într-un element magic. El spune că fascinantă în virtualitatea sălii repetate e însăși dedublarea simbolică în care S. (onestul S.) vede dedublarea caracterelor, uimitoarea refracție psihologică produsă de „medii” aberante ca: ambiția, ura, lăcomia, parvenitismul... Clar vorbind: ideea cea mai pură se refractă „moral” (imitînd legile lumii fizice), străbătînd aceste medii pasionale și căpătînd direcții imprevizibile, efecte înșelătoare. Individul, și tot ce susține el, *nu există* acolo unde pare să fie, după cum nuiaua cufundată pe jumătate în apă execută, prin refracția trecerii bruște dintr-un mediu în altul, o mișcare falsă, iar dacă vrei să întinzi mîna, să te

convingi dacă sub apă ea continuă să existe, ea există aparent în *alt loc*, decît acolo unde este de fapt și în mod real, în raport cu ochiul păcălit. Pe urmă, spune S., vine inteligența cu riscurile ei și stabilește adevărul exact. Numai că pînă se lămuresc lucrurile, cîte grozăvii, cîte jertfe pentru un biet unghi de refracție confundat cu direcția justă!...”

Chiril tuși. I se uscase gîtlejul. Bău din pahar restul de apă.

— Ceva mai jos, mai e ceva, își aduse aminte gînditor interlocutorul, care avea, se vede, o memorie prodigioasă. „Fanatisme...” – îl ajută el.

Chiril citi silitor, după ce își dresе glasul:

— „Fanatisme se aplică trecutului și viitorului. Prezentul este practic și rațional, din cauza necesităților imediate, – nu are încotro... S’a sfârșit.”

Acest *S’a sfârșit*, scris în ortografia veche, nu avea nici o legătură cu ce citise mai înainte. Era o notă așternută în grabă și nedezvoltată, sunîndu-i și lui acum în urechi ca un oracol în încăperea goală și pentru care celălalt arătase un deosebit interes. Oboseala, poate, epuizarea nervoasă și însuși faptul că însemnarea era făcută în vechea ortografie... atît de desuetă, „s’a sfârșit”, cu apostrof și acel â din a gata intrat în legendă îl amețiră o clipă dîndu-i senzația că totul se referea la o cu totul altă persoană, complet străină de el.

Interlocutorul mai avea o ultimă dorință: „Povestea căpitanului Elizar”. El cunoștea cazul, îl studiasе, și interpretarea dată în caiet era complet inedită...

Chiril răsfoi singur caietul, găsi ce trebuia, se ridică în picioare, avea cîrcei, făcu în jur vreo cîțiva pași, reveni la loc, se așeză și citi povestea căpitanului Elizar...

«V.H. a ieșit din detenția lui. Nu-l cunosc. Ce știu, știu de la P.C., care nici el nu-l cunoaște personal; a auzit de la F.L. (pe care iarăși nu-l cunosc). Căpitanul activ de artilerie Elizar, ardelean din Țara Bîrsei, este închis după

război, în '48, nu se știe precis de ce - ceva în legătură cu niște relații ce trebuia să le dea despre niște foști camarazi de arme...

Orgoliul acestui căpitan de artilerie provenit dintr-un neam de mocani, conștiința lui că făcuse parte dintr-o armată regulată, cu tradiții de onoare, în rîndurile căreia el fusese într-o zi înălțat în mod solemn la gradul de căpitan, care presupune oarecare știință, artileria cerînd calcul, luciditate, armă grea pentru care el avea un veritabil cult, - pînă și inamicul, „prizonierul inamic” (îi explicase el lui O.) voia neapărat, cînd ajungea îndărăt în spatele frontului, escortat, să vadă tunurile, unde sînt tunurile românești care băteau cu atîta precizie, obuz cu obuz, „întrucît, preciza tot Elizar, șnapanii de la partea sedentară și toți învîrțiții erau zgîrciți cu muniția, și nu ne da mîna să greșim. Fapt e că ofițerul anchetator începuse să-l vadă pe Elizar cu alți ochi; nu era admirație, propriu-zis, nici simpatie, nici compasiune măcar; era cîte puțin din toate acestea, fără ca acest puțin să poată fi recunoscut în mod clar, ca un sentiment bine definit, cum se întîmplă în viața normală. Era un interes mai vechi și mai înrădăcinat, o relație pe care nici legea morală din noi n-o recunoaște pe față. Milă, ar fi ceva cu totul superficial, în sensul strict de a așterne un strat ușor, inteligibil și nobil, peste un fond biologic needucat, rebel moralei general admise. Prietenie, începutul unei prietenii, ar fi fost de asemeni ceva exclus, avînd în vedere situația, cadrul politic și convingerile respectivilor, opuși diametral unul altuia, deși din astfel de diferențe pot ieși uneori amicitii. Totuși, în acest caz, nu putea fi vorba numai de o diferență, ci de cu totul altceva, de principiul lui Luther, „da, Luther, cine nu-i cu noi este împotriva noastră”, deci îți este inamic, și încă unul care, printr-un mijloc sau altul, trebuie lichidat. Fapt e că, de la un timp, ofițerul, care voia să obțină de la Elizar numele unor

camarazi de-ai săi – asta se pare că era toată afacerea, cel puțin după relatările filierei V.H. - F.L. - P.C. — și despre care artileristul avea cele mai bune păreri, necrezându-i capabili de vreo crimă, în orice caz de o faptă mîrșavă (iar ofițerul nu-i spunea, nu vrea să-i explice despre ce era concret vorba, nu încercase niciodată să producă în vreun fel dovada vinovăției lor posibile) se izbea de argumentul lui tenace că el nu poate să pîrască niște oameni de care e profund convins că sînt cinstiți, decît dacă i s-ar fi adus o probă, evidentă, o dovadă materială, nu o mărturie mincinoasă, nesprijinită pe un fapt real, cunoscut de el – asta, presupunînd că el, Elizar, ar fi știut, cunoscut, cu adevărat, cîte ceva din împrejurările și amănuntele ce îl interesau atît de mult pe cel din fața sa în legătură cu presupusa primejdie pentru societate, pe care o reprezentau foștii lui camarazi de arme. „Nu știu dată tu mă înțelegi”, – spunea Elizar, fiindcă de la o vreme începuseră să se tutuiască, ceea ce din partea anchetatorului era normal, asta intra în litera regulamentului, nu însă și din partea cealaltă, și, fapt demn de reținut, comentat ulterior de artilerist, omul care îi punea întrebările admisesese acest lucru, sau poate nici nu-și dăduse seama, nici nu sesizase cînd avusese loc trecerea aceea ce-i pusese pe amîndoi în relația aceea atît de greu de definit. „Nu știu dacă tu mă înțelegi, se căznea artileristul să explice, dar dacă vom pîrî ușor, oricînd și oricum, numai de frică, sau spre a ne asigura existența materială; dacă răul nu-l vom combate pe baza acelor îndemnuri sfinte ale conștiinței noastre – care, te rog, notează, ne-ar putea obliga să ne arătăm întîi și întîi pe noi înșine, și singuri, cu degetul, ca pe niște ticăloși și nemernici ce trebuie pedepsiți – acuzațiile pornite din sentimente josnice, oricum contrare idealului unei societăți mai bune în numele căreia mă țineți aici închis, ne-ar degrada pe toți. Și nu-i

vorba de gradul *tău* de locotenent sau de gradul meu vechi de căpitan, sper că m-ai înțeles...»

— Mulțumesc, suficient, ajunge! spuse sec interlocutorul și, sculându-se de pe scaun, începu să se plimbe preocupat. — Dumneavoastră sînteți ori un mare zăpăcit, ori un om periculos, spuse el încet, după ce medită un timp, mergînd atît de încet, încît în locul în care se opri cu mîinile la spate, parchetul dislocat scoase un trosnet puternic de buturugă arzînd în sobă. Cuvinte rostite și cu un fel de regret parcă, de constatare mîhnită, cel puțin așa i se păru lui Chiril, care din cauza aceasta nici nu mai protestă, părăsit de forța aceea ce-l ridicase de pe scaun nu cu mult înainte, făcîndu-l să țipe „Nu permit, nu permit, nu permit...”

— Puteți să-mi spuneți... vru să mai întrebe ceva, uitîndu-se în jos, legănîndu-se ritmic pe vîrfurile tălpilor, dar se răzgîndi; nu mai întrebă nimic, se apropie de masă, luă caietul, se îndreptă spre ușă, și cînd să iasă, Chiril, rămas în picioare, îl opri:

— Tovarășe...

Interlocutorul, ajuns în cadrul ușii, se întoarse cu fața spre el.

— Nu sîntem tovarăși, spuse pe același ton meditativ, distrat parcă. *Domnule...* dacă aveți ceva de zis...

— Domnule, spuse Chiril, șovăind.

— Ei? făcu celălalt, așteptînd răbdător.

— Domnule, repetă Chiril. Sînt un om slab... vreau să vă spun că eu știu că sînt un om slab. Nu știu ce se va întîmpla cu mine... Dar țin să vă declar...

— Nu se va întîmpla nimic, îl întrerupse celălalt liniștit, la noapte vei dormi acasă, în patul duminical, ca toți cetățenii. Mai treci mîine și mai vorbim, dacă o să fie nevoie și poimîine, și răspoimîine, avem toată răbdarea. Te previn însă: nici mîine, nici poimîine, nici eventual răspoimîine, dacă nu înțelegi să ne ajuți, nu voi mai avea plăcerea să stau eu de vorbă cu dumneata... Cred că ai

băgat de seamă că nu te-am întrebat nimic în legătură cu banda de reacționari a lui Rorică Viteșteanu, nici cu ziaristul italian care a cules informații, pe care dumneata l-ai cunoscut, ai stat de vorbă cu el,... pe urmă și *asta*, și-i arată caietul de sub braț, înțelegi dumneata cum vine de se leagă... Anticipez, dacă ții să știi: va trebui să pui pe hîrtie – lăsînd la o parte inițialele alea, care sînt un fleac – tot ce s-a uneltit la... și strînse disprețuitor din buze, la vizuina aia de bandiți... Tot! Pricepi? Pe puncte, zile și ore. Absolut totul!

— N-a fost nimic...

— Ba da, Viteșteanu a mărturisit. A spus că erai și dumneata de față. Și că ai citit... le-ai citit din *asta*, și luînd în mînă caietul, îl agită deasupra capului.

— N-am citit! strigă Chiril. Acea vehemență, acea putere de mai înainte, nedepinzînd propriu-zis de el, urcînd din partea trupului omenesc ce pare a nu mai fi legată de creier, de ce știm noi, sau am învățat, de toată experiența noastră conștientă, și care probabil este rezerva noastră de voință, de viață, de tărie ascunsă, nebănuită, zăcînd neștiută în noi, pînă în clipele noastre supreme, reapăru.

— E un fals... știți foarte bine că e un fals, – tremura de furie, lăsîndu-se să cadă din ce în ce mai adînc în prăpastia fierbinte, confuză, a acestei furii ce-l uluise pe interlocutor. Nu știu nimic – zbiera – n-am nici o legătură... Eu?... Eu le-am citit?... Eu am... Păi Viteșteanu poate să spună orice... orice... Vă bazați pe mărturia lui, care e o zdreanță... o căzătură. Nu știu ce-a făcut el, treaba lui. Dar eu... dar pe mine... pe mine, care... — și se prăbuși.

Puțin timp după aceea, Chiril Merișor a fost implicat în procesul lui Rorică Viteșteanu. Caietul lui, dacă n-ar fi fost pierdut, urma, după mărturiile multora din vizitatorii

„Vizuinii cu hoți”, să fie scos din țară de ziaristul italian cu ocazia uneia din călătoriile lui de rutină, și publicat în Italia. Singură Praxiteea negase cu tărie acest lucru. Habar n-avea de caietul incriminat. Brummer?... Dacă Brummer ar mai fi trăit, ar fi putut el să mai facă ceva? ... Aurică, Octavia și bărbatul ei asistaseră la procesul public. Bunthe fusese și el, reîntors pentru o lună de la Jurilofca, și Axente, care, exceptînd-o pe Octavia, părea cel mai tulburat. Se remarcă absența lui Cavadia, care avea oroare de orice fel de încurcături. Marea surpriză a lui Aurică fusese prezența la proces a procurorului Avram Pandeleescu. Era poate o coincidență, dar el, după cum spunea Aurică, tăcuse doar și privise tot timpul: ce spusese și Izot cu vreo două luni în urmă.

Dar care era oare acea perturbație magnetică în stare să facă, dintr-un teoretician al coloanei vertebrale drept ținută, și evidențiată ca un monument greu clădit de-a lungul istoriei, de întreg neamul omenesc, un Pilat din Pont, ca și pe alții de altfel în epoca dată?... Pandeleescu însă avea totuși un merit. El spusese în ziua aceea la Jurilofca: cine își uită trecutul, îl va rețrăi. Din tot ce vorbise el atunci, frumos și cu simțire, aceste cuvinte înțelepte ale bătrînului Goethe, Galeria le reținuse cu grijă. Nu numai rîzînd ne despărțim de trecut; dar și explicîndu-l cu gravitatea de care sîntem capabili. Or asta înseamnă să-l ții minte cît e posibil. O lege și a inteligenței, nu a moralei numai, e să nu repeți greșeala de care singur și cu bună credință, și la timp, mai ales la timp, ți-ai dat tu însuși seama, punînd în față binele.

Epilog

PÎNĂ LA STAȚIA TERMINUS A TRAMVAIULUI, PESTE maidanul întins plin de grămezile de gunoi ale orașului și de săpăturile cărămidăriilor, nu mai era nimic, decât povestea, pe care într-un anumit fel Aurică putea să spună că o ducea în brațe: bocceaia urâtă, învelită în hîrtie de saci de ciment, cu sfoara înădătită din mai multe bucăți legate în cruce, cu mesajul înăuntru, între haine, un pachet de *Naționale* gol, pe care scria un singur cuvînt: *Indestructibil*. Era, și spre ea mergea acum, ideea oamenilor de totdeauna de a se strînge laolaltă într-un loc înghesuit, anume ales, unde legile, uneori, crezînd că apără, lovesc cel mai bine. La asta însă, cum începe orașul, el avea să se gîndească mai tîrziu, ajungînd la răscrucea celor două șosele, în dreptul unei pompe de benzină, unde un motociclist cu mustață neagră, țepoasă, cu dantura completă de aur și cu cizme *birger* își făcea plinul.

Acest lucru, orașul, se vedea clar acum, prima dată, în timp ce el înainta cu bocceaia, mutînd-o de pe un umăr pe altul, cînd n-o ținea sub unul din brațe, ceea ce făcea să-și întindă mult cotul în stînga sau dreapta, sau în amîndouă brațele deodată, ca și cum ar fi fost vorba de o povară căreia nu-i găsise centrul de greutate. Și totuși, pe maidanul acela pustiu, foarte bine ar fi putut să

pască bizoni, din care se fac fluieri, arme, arcuri, juguri, corturi și bărci. Bivolii aceia de preerie, din care mai târziu s-au făcut și bocanci, când vânătorii s-au schimbat, fiindcă și ei, vânătorii, văd în vânatul ce-l urmăresc altceva, cu timpul, când timpul se schimbă și apare altă utilitate.

Oricum, aceștia din urmă nu mai chiuiau, călărind, cu un braț înălțat deasupra capului și nici în victima desprinsă de turmă nu mai vedeau forma dorinței lor imediate și îndreptățite totuși pentru supraviețuire, – jug sau armă sau cort sub care este atât de plăcut să auzi ploaia...

Tipograful nu se dusesse acasă, și nici nu trecuse mai întâi pe la Octavia, după cum s-ar fi convenit, – i-ar fi venit greu să se ducă la ea direct, cu boccea. El se îndreptă spre strada Gabroveni, unde îl aștepta Bunthe care dorea și trebuia să plece în Dobrogea, la serviciul lui. Aurică sună, cavaleristul deschise, îi luă boccea din mână și o așează pe patul scurt de campanie. Bunthe făcu apoi ce trebuia făcut: scoase o sticlă de băutură, basamac, pe etichetă era imprimat un spic de grâu, galben, zbîrlit. Băură în tăcere. Totdeauna fuseseră împreună în clipele mari ale vieților lor, așa se nimerise. Asta-i făcea să se caute, asta îi și lega de fapt: scânteierea de gheață a nordului îndepărtat. Puteai să crezi că ei, într-un fel, erau doi bancheri de anvergură care își începuseră cariera ca văcsuitori de ghete, stăpânind același colț de stradă și care, din când în când, la adânci bătrâneți, între două mari lovituri de bursă, se întâlnesc, pe furiș, își pun șorțurile de piele în față, își scot de sub pat cutiile cu oglinzi și bățind cu peria în banc, se invită, făcându-și unul altuia pantofii. „Am adus hainele băiatului”, spuse Aurică dînd trist din cap, repetînd bătrînește ceea ce și așa era mai mult decît evident. Totuși, Bunthe se ridică, se apropie de pat, desfăcu hîrtia sacului, puse mîna, pipăi puloverul

cărămiziu, cămașa albă, puțin îngălbenită de mucezeala beciului, izmenele lungi, pentru iarnă. Bunthe văzu și biletul, pachetul de *Naționale* netezit, cu urme de clei. Îl luă, îl citi. „Ce-i asta, *Indestructibil*”? se interesă mirat. „Așa a scris el”, explică tipograful de la masă, fără să se întoarcă. „A fost ultimul lui cuvânt?” „Ultimul” zise Aurică, bînd. „Cum vine asta, nu pricep...” „Asta e, așa a scris el – se enervă tipograful, ceva care nu poate fi distrus, adică, ce dracu’, nu mai știi românește?!”... „Și crezi că nu înnebunise înainte să...” „Chiril ???” făcu muștrător Aurică, și de astă dată se întoarse de la masă, privindu-l pe fostul cavalerist. „Nu zic, dar sînt unii care țin cît țin, se scuză Bunthe și p-ormă într-o zi, cînd nici nu te aștepți... asta vreau să spun eu. Dar cu izmenele alea...” – șopti Bunthe cutremurîndu-se. Aurică explodă: „Păi și ție dacă îți vine într-o zi să te spînzuri, te mai uiți naibii cu ce te spînzuri, ai? te mai uiți? te spînzuri cu ce-ți pică la îndemînă, ai fi vrut să ceară la direcția aia un ștreang, nu? dați-mi vă rog cu respect o funie, o frînghie ceva că vreau să mă spînzur?...” Bunthe tăcu, Tipograful se ridicase furios în picioare și-l privea cu ochii rătăciți. În tăcerea aceasta deschise ușa Axente, fără să-i prevină, intrînd direct, ca la el acasă. „Chiril s-a spînzurat”, îl anunță Bunthe. „Spînzurat?... Cum așa... singur, cu mîna lui?” și fostul strungar se dădu cîtiva pași îndărăt, îngrozit, Bunthe se duse la pat, desfăcu iar bocceaua, luă pachetul gol de *Naționale* și i-l întinse lui Axente – „Citește ce-a scris el înainte de..., poftim, citește” – și fostul strungar citi, reciti, mai citi încă o dată, se uită la ei, și murmură cuvîntul cu o stupefacție totală: „De ce? îngăimă el... de ce?...” „De scîrbă, zise încet Aurică, de scîrbă, sufletul lui nobil și cinstit n-a suportat...”

Băură toată noaptea. Chiar și Axente, care era oprit de medic, și care bea de obicei doar sucuri și borviz. În zori ieșiră tustrei afară și o luară în jos pe Lipscani.

Aurică și Bunthe își puseseră faimoșii lor ochelari de nucă, în amintirea scînteietoarelor zile ale lacuției. Știam cum se vede prin ei, tipograful îi arătase, și prin ei se uitase într-o zi și Chiril. Era ca și cum nu tu ai fi purtat acei ochelari improvizați, ci toată existența s-ar fi uitat la tine ca printr-o mască a ei.

Era o dimineață călduță de sfîrșit de februarie, cu ceață, se simțea ceva din ce ar fi putut fi o primăvară.

— Vezi ceva, Aurică? întrebă Bunthe, uitîndu-sa în jur cu ochelarii aceia pe vîrfurile nasului, ținîndu-i să nu cadă.

— Nimic! făcea tipograful clătîndu-se, căutînd un reazem în Axente care mergea între ei, amețit, dar ținîndu-se drept.

— Lipsește... ah!... lipsește lumina... — zbieră Bunthe - dumnezeiasca lumină a extremului nord înghețat...

— Dă-mi și mie să văd, se rugă Axente ca un copil, dă-mi-i...

— Nu, strigă Bunthe, lui să nu-i dai, să vadă cu ochii lui...

— Las' că-i fac și lui o pereche, o nucă... așa... o spargi în două, miezul l-arunci, nu-l mănînci, asta-i regula... îți fac, Axente, tată, îți fac, și lăsîndu-se pe umărul lui, începu să plîngă cu sughițuri.

Doi trecători îi văzură; unul spuse:

— la te uită la ăștia, parc-au scăpat de la balamuc...

Bunthe luă ofensa pe cont propriu și se hotărî să ridice el de jos mînușa. Înălțînd capul și întorcîndu-se după ei, să-i prindă bine în bătaia paralelă a găurilor fine de ac practicate în cojile nucii ce-i acopereau ochii, el le ținu acest discurs:

— Nu, cetățeni!... Greșiți!... Eroare!... Noi sîntem... sau am fost... sau vom fi! dracu'știe... caraula de noapte a luminăției sale Alexandru Moruzi Vodă, care a spus... fiți atenți! ce-a spus el: «... De aceea, *Noi* poruncim că de azi încolo caraula de noapte să înceteze a mai striga: *Te văd, te văd*, și mai bine pe tiptil a vedea, fără a se da

de gol că vede și nu vede pe nimeni!»... Noi sîntem prin urmare... sau am fost... sau vom fi... sau vom dormi, cine știe, avînd în vedere și faptul că... sîntem... foarte oboșiți... Somn ușor, cetățeni!

Dăduseră în piața Sfîntu Gheorghe...

Peste șapte ani, într-o noapte călduță de martie a anului 1965, cei doi vechi prieteni treceau prin aceeași piață, complet trezi, Bunthe, restabilit de mult în București, cu sănătatea șubrezită, se cumințise. Istoria făcea în acel timp o lungă mișcare de expirație, înainte de a trage aer proaspăt în plămîinii ei uriași. Era una noaptea. O noapte senină cu lună. Aurică, petrecut de fostul cavalerist, aștepta, în dreptul statuii lui Brîncoveanu, autobuzul H în drum spre casă. Piața era goală. Tramvaiul cinci cîrmise cu zgomot în dreptul kilometrului zero sădit la picioarele Voievodului decapitat și o luase zdrăngănind îndărăt pe linia lui. În liniștea pieței, un clinchet vesel se auzi, ritmic, ușor, un sunet al Spaniei, ca de castaniete, și care creștea... În piață, dinspre *Banca Chrisoveloni* apăruse un ins mergînd singur și țațoș pe mijlocul străzii. Această izolare a lui și mai ales linia dreaptă pe care mergea, de capul lui, neînsoțit de nimeni, profilat în perspectiva lungă a bulevardului, pustiu și el, părea că umple întreg spațiul. Era un bărbat, un militar, atît cît îngădui să se vadă de departe lumina lunii, și el călca rar și drept, în cadență, un mers egal, măsurat, înfipt, clinchetul acela treaz, vioi, crescînd pe măsură ce avansa spre interiorul pieții, îl scoteau fără îndoială pîntenii. „Hai s-o vedem și pe-asta, ce-i cu ăsta – propuse Aurică, autobuzul tot nu venea – beat nu pare, nici nebun, baluri mascate nu se mai țin, și văd că e în uniformă, trebuie să fie ceva serios”.

Ofițerul înainta în același ritm, nepărăsind linia care tăia în două strada, înaintînd ca la paradă. În mîna dreaptă ținea ceva, la care se uita din cînd în cînd,

întorcînd capul. Ai fi zis că în urmă cu un sfert de oră avusese loc o mare paradă nocturnă care se terminase, și asta nu știa, nu aflase, se rătăcise și mergea înainte așa, trăgînd cu ochiul să țină alinierea...

Ofițerul pătrundea acum în aceeași cadență în spațiul cel mai larg al pieței bătută puternic de lună, de unde se socotesc toți kilometrii țării, începînd cu acel kilometru fantomă, kilometrul zero, iar pintenii treceau peste el zornăind în razele lunii.

Pe trotuarul celălalt se mai opriseră cîtiva trecători întîrziați, privind militarul ce pășea singur prin mijlocul străzii, fără a se grăbi cîtuși de puțin, întinzînd picior după picior, ca un compas bine reglat, profund concentrat în deplasarea lui studiată, ca și cum el ar fi descoperit prima dată acest lucru, mersul, asta ar fi fost invenția lui, și acum o proba, profitînd de ora pustie a nopții.

Tipograful făcu cîtiva pași înainte atras de vedenia care trecea prin dreptul lor. Bunthe se luă după prietenul său care se apropiase de ofițer, însoțindu-l paralel, cum fac copiii cînd văd o defilare, și asta i se păruse o neghiobie, oricum, o lipsă de discreție stupidă, orice-ar fi fost. Voia să-l strige, să-l facă să se întoarcă, să nu iasă un bucluc, cine știe, și-atunci îl auzise pe Aurică strigînd: „Don’ Pandelescu... don’ locotenent Pandelescu... tovarășu’ căpitan, mă iertați, tovarășuuuu...”

Ofițerul schiță o mișcare a capului de om agasat, tulburat din lucrul său, fără a-și schimba deloc pasul, mergînd la fel de precis, și dînd impresia – Bunthe văzuse perfect scena – că nimeni și nimic de pe lume nu l-ar fi putut abate de la ce-și pusese el în gînd să facă. Tipograful se ținea scai de el... „Sînt sergentul-cartograf Aurică, nu vă mai aduceți aminte?... ne-am văzut și atunci, la Jurilofca și la proces... știți care... don’căpitan... tovarășu’căpitan... sînt eu, Aurică, am

împărțit pâinea neagră și amară... ziceați că să mai apucăm noi o dată o seară în București..., uite că o apucăm... tovarășuu... am băut apă din gamela aia care putea a gaz... nu’ș cine turnase cu ea gaz în lampă, nu țineți minte?... tovarășuu... stați puțin... tovarășuuuu!...”

Bunthe se apropiase și văzuse. Nu era Pandelescu. „Lasă-l, îi spuse el tipografului, nu-i Pandelescu. M-ai omorât cu Pandelescu ăsta al tău. Peste tot îl vezi pe Pandelescu. Pandelescu e om bătrîn acum, și-uite la ăsta, e mai tînăr” – și arătă spre ofițerul ce se îndepărta imperturbabil, ridicînd brațul și aducîndu-l la ochi în lumina lunii, din minut în minut, ca și cum ar fi avut o întîlnire importantă și voia să știe, nerăbdător, cît este ceasul. Aurică se opri se în loc. Ar fi jurat, după mers, că era el, Avram Pandelescu. Parcă numai Pandelescu al lui mergea așa, îl cicălea Bunthe, mai erau și alții.

Cavadia nu scăpase ocazia. A doua zi, ca delegat al presei, el fusese de față la funeraliile marelui bărbat politic decedat, al cărui ultim drum, singuraticul ofițer văzut de Aurică și Bunthe cu o noapte în urmă în piața Sfîntu Gheorghe, îl măsurase cu cronometrul în mînă, secundă cu secundă, pas cu pas, defunctul s-ajungă la locul său de veci exact cînd trebuia. Cavadia avusese cînstea de a fi prezent și la ceremonia de doliu de la Palatul Republicii, cînd un grup de mașini opriseră în trombă și cineva țipase spre fotografiile care se și repeziseră să eternizeze momentul: „Nu stricați pelicula, facem repetiție!” Stătuse nemișcat lîngă sabia trasă din teacă a unui ofițer superior, o sabie de Toledo fină de pe vremea lui Carol al II-lea, pe care se vedea scris un nume scrijelit cu un cui pe lama înflorată, o iscălitură de om naiv care nu a învățat prea bine să scrie și să citească.

Cortegiul funebru străbătuse cu o încetineală de melc traseul lung, calculat, la vale, în jos, pe lîngă Turnul Bărăției, balcanic și fanariot. Camionul nou, în rodaj,

trăgînd afetul pe care se afla sicriul de bronz cu rămășițele pămîntești ale defunctului, fumul negru fîlfîind, ieșind repede și tăcut pe țeava de eșapament, învăluind ușor remorca ilustră, mirosul de benzină arsă al alaiului, toate acestea fuseseră ceva nou. Nu mai era nici zmirnă și nici tămîie. Era un nor de gaze; ofranda industrializării.

Bunicul nu lipsise nici el din mulțimea imensă a privitorilor înghesuiți pe trotuare. El povestea ceva confuz despre marile înmormîntări de altădată... Suverani, miniștri, premieri de stat duși la groapă de soldați călări, săltînd în șa, cu căști de aur pe cap și panașe, o desfășurare de balet, un număr fastuos de revistă montată cu fantezie, ca și cum și moartea ar fi fost separeul unui mare varieteu unde se destupă sticle de șampanie din care țâșnesc jerbe de țărînă. Pe cînd cortegiul acesta înainta posomorît și perfect în mecanicitatea sa severă...

În vara aceluiași an, Galeria primi cîteva vizite. Întîi pe aceea, știută, a maiorului Ion Roadevin, cumnatul lui Georgeoiu. Nu se știe dacă din inițiativă proprie, sau trimis de acesta din urmă. El adusese și fotocopiile jurnalului lui Chiril, fără să explice gestul, încredințîndu-le Galeriei ca pe o tîrzie și inutilă, de fapt, repunere în drepturi. Culmea e, a spus acest om simpatic, modest în aparență, grasuț, maturizat, ale cărui tîmple de blond ușor încărunțit se potriveau cu gradul, dobîndit la timpul său, nici prea devreme, nici prea tîrziu, și care transpira, într-adevăr mereu, așa cum îl știa și episcopul, – culmea e, a zis răsfoind fotocopiile ca pe niște poze de familie format mare, că ele pot fi și publicate. Era foarte cald. Piepții cămașii lui de vară se umeziseră. O cămașă maro, „culoarea castanei căzută pe asfalt” ar fi zis Chiril. „Istoria, a spus musafirul, ce vreți, istoria!” el, care nu

trăgea niciodată în mistreții solitari. Avea pe fața lui cam bucălată expresia unui om sincer afectat de rolul ingrat, dar curajos, îmi imaginam, al demersului său, „Păcat! oftă el cu o ușurință ce trebuia probabil să-i ascundă emoția, – păcat, n-ar fi trebuit să facă ce-a făcut, eh!” – și își întinsese pe jumătate brațele în umbra Galeriei ciuruită de raze, cît permiteau frunzele. El era convins că răbdarea e una din marile virtuți ale omului. Că ea este o formă, o componentă a luptei. Să știi să rabzi, de foame și sete, ca marii exploratori în deserturi sau ghețuri. Să rabzi și să lupti și să învingi, chiar și răpus, de orice, în afară de tine însuși, dacă nu în numele neamului omenesc, măcar al unei ființe iubite, al unui prieten... Nu era de ajuns să știi pentru ce trăiești; trebuia să știi, pentru aceasta, să și lupti cu propria ta slăbiciune, dacă nu cu adversitățile obiective. „Vina e împărțită, spusese bunul cumnat al lui Georgeoiu. Cunosc sentimentele, știu, de morți nimic decît bine, e uriașul, teribilul, incomparabilul lor avantaj. Dar, lăsînd tristețea de-o parte: e sinuciderea o soluție? Știu, sîntem în afara experienței, dar să facem un efort de înțelegere, totuși. Să ne închipuim, după exploratori, că și marii descoperitori, indiferent ce-au descoperit ei, sau martirii, indiferent în ce-au crezut ei, și-ar fi pus capăt zilelor într-un moment de restriște ce li s-ar fi părut imposibil de depășit, asta cu un ceas înainte ca ei să fi comunicat omenirii extraordinara cucerire a minții lor. Soarta ia cîteodată înfățișarea neprevăzută a unui caterpillar. În fața căruia nu mai ai ce face, chiar și luptînd, dar înainte de a te face una cu pămîntul acea dihanie de netezit drumul, mai zici, scrîșnind, cu un ultim efort: acest caterpillar e un caterpillar idiot, se va găsi cineva să-l oprească la timp din mersul lui necontrolat.

Cred că m-am gîndit, fără însă să și spun: nu toți sînt descoperitori, nu toți sînt martiri. Asta m-a făcut să-mi reamintesc de fraza franțuzului pe care Cavadia o rostea

glumeț în crizele de conversație: „Și el muri din cauza vieții care a refuzat să meargă mai departe.”

Era prima dată, și asta în prezența unui om pe care abia acum îl vedeam în carne și oase, că aceste cuvinte redeveneau ce erau ele de fapt, o întorsătură de condei, plină de efect, însă nu și de adevăr. Viața nu refuză nimic. Șansele pe care ea le oferă sînt practic nesfîrșite, nelimitate. Depinde însă de om. De ideea pe care el și-o face despre sine, oricare ar fi împrejurările. Era invers, așadar: omul numai, dîndu-se dinainte bătut, refuză ceva, el și nu viața, a cărei sălbatică, triumfătoare trăsătură e de a merge totdeauna mai departe. Maiorul mai vorbi cu acest prilej și de o statistică a sinucigașilor care și-au ratat gestul și de procentul zdrobitor al celor ce regretă de obicei tentativa de autodistrugere (deși pe pachetul de *Naționale*, cel din urmă mesaj semnală: *Indestructibil*, dar acest amănunt oaspetele fie că nu-l știa, fie că-l trecuse cu vederea). Puteai să zici despre un sinucigaș care a dat greș: un re-născut la modul cel mai concret, cu un chef de viață întetit de ideea asta absurdă, inacceptabilă, că *totul ar fi putut continua fără el*, și că în acest tot, strălucitor ca niciodată, care e viața de zi cu zi, acum el mai avea ceva de spus sau de făcut... Presupunînd că el, Chiril, ar fi dat greș, sau, și mai bine, s-ar fi răzgîndit în ultima secundă... Cumnatul lui Georgeoiu lăsase aici o pauză lungă, copleșit de propria lui ipoteză. „A fost un caz nefericit, unul tipic de pierderea lucidității, așa a fost probabil să fie, încheie el, a lipsit undeva o verigă a viitorului sau logicii, fiindcă acest băiat credea în viitor și în logică, lucru cu atît mai ciudat; o verigă extrem de fină, sau picătura, exact picătura necesară de energie pentru ca gîndirea să bată, întreagă și neumbrită pînă la ultimele consecințe salvatoare... nu-mi dau seama *ce*, și mai ales *de ce*, dar ceva e sigur că a lipsit.” Maiorul spunea esențialul, care, se știe, fiindcă se referă la toți și nu, concret, la fiecare

individ în parte, pare aspru, un numitor comun sever în imparțialitatea lui. „Regretabil și trist pentru noi – mai spusese musafirul – că un asemenea băiat capabil n-a rezistat unei încercări. A fost un om de caracter, pînă ce nu a intervenit acea fisură fatală... Cine e A.?... Nici azi nu se știe. Dovadă de tărie, totuși, pînă la ruperea neașteptată a acelei verigi tainice... Nu, așa ceva nu va mai fi posibil”, spusese la plecare, apăsător de ideile pe care moartea acestui om le provoca, le stîrnea, le gonea ca vîntul tulpinile uscate peste cîmpia nemărginită; nu precizase ce nu trebuia să mai fie posibil, lăsîndu-mi libertatea grea de a alege ce se cuvenea, – o dramă, poate, un caz ca acesta, și în afara salutului și înclinării lui sub bolta viței urzind desenul ei complicat de lumini și umbre, acestea au fost ultimele cuvinte rostite...

În urma acestei vizite, reieșise că în afacerea în care intrase la apă Chiril, Spuderca, – cine și-ar fi închipuit – jucase un rol principal. După cîte aflate maiorul Roadevin, Chiril dezvăluise treptat inițialele însemnărilor sale, cu excepția uneia singure, a lui A., fiindcă întrebarea stăruise mult timp: *Cine era A.*, ale cărui păreri fuseseră considerate deosebit de grave. Gestul lui funest s-ar fi putut explica poate și prin răspunderea față de consecințele acelor dezvăluiri. Era ce-i lipsea Galeriei; această lungă și tristă, și plină de umor, uneori, convorbire avută cu aducătorul benevol al fotocopiilor...

A doua vizită, la fel de neașteptată, a fost a Luisei Gronțan, remăritată, femeie ajunsă la vîrstă rezonabilă, cînd pasiunile te lasă și începi să vezi lumea cu alți ochi. Venise cu un buchet de flori, și mărturisise: maică-sa, coana moașă, care era credincioasă, o trimisese, ea văzuse în calendarul ei ortodox, *9 iulie, ziua sfinților mucenici Pangrație, Chiril, Prov și Andrei*. Eram chiar în *nouă iulie*. Numai că se făcuse o confuzie: adevărata onomastică a lui Chiril era la *nouă iunie*, ziua cînd se și

născuse, de fapt, a sfântului Chiril al Alexandriei și a sfințelor maici Tecla, Marta și Maria... Dar asta nu mai conta. Era perioada împăcărilor și pomenirii morților din șapte în șapte ani.

Cavadia tocmai se întorsese din Italia, unde îi apăruse o carte de artă. El venise direct de la Roma, la volanul unei mașini de sport, roșie, decapotabilă, cu două locuri, achiziționată din drepturile lui de autor și a cărei apariție în mahalaua *Dristorului* stîrnise mare vîlvă. La Trieste, înainte de a trece granița în Iugoslavia, se oprise în dreptul unei dughene cu mărunțișuri turistice, cumpărînd mici cadouri cu ultimii bani, printre care un breloc de chei și o cutiuță muzicală ce reușea să imite o piesă scurtă de Mozart, daruri destinate Galeriei. Fusesse o întoarcere euforică. Prima dată conducea, la drum lung, un automobil. Părăsind dugheana, ținută de doi bătrîni și care se afla la nici o sută de metri de frontieră, el își luase rămas bun, strigînd nebunește din prag: „Arrivederci signori, cominciamo la vita nostra bravissima!” Cîțva timp, după ce pornise, îi văzu prin oglinda retrovizoare pe stăpînii dughenei ieșiți afară să-l petreacă și care clătinau din cap, uimiți.

Puteai să zici despre Cavadia: un Fortinbras într-un *Alfa Romeo* străbătînd triumfal fundalul scenei înainte de căderea cortinei.

Era o vară secetoasă, seacă, fierbinte. Termometrele Galeriei indicau temperaturi incredibile. Pe *Dristorului* apăruseră paparudele. Într-o zi, pe la prînz, la poartă bătu o fetișcană desculță, despuiată, cu brîul de frunze păgîn și rîsetul sfidător al roabelor stăpîne. Nașa Primavera, care ținea la obiceiurile locului, îi strigă să intre și azvîrli peste ea o găleată de apă. I-am făcut semn să-mi aducă furtunul și să-l înșurubeze la robinetul cișmelei. Fiica Indiei țipa improșcată, tropăind pe loc un dans al ei vechi, iute, vesel. Frunzele viței sălbatice tresăriră... Copilăria însă era departe. Nașa Primavera

aplauda cu însuflețirea ei știută...

Apoi, ca un făcut, în câteva zile se porniră niște averse grozave. Rațele domestice își ridicau întăritate în ploaie aripile țepene, nefăcute să le poarte pe sus și măcăind cu violența lor grotescă.

Pe urmă, praful, murdăria se duseră.

Totul redeveni curat. Totul lucea iarăși, ca după potop, când lumea trage dedesubt o linie și începe o viață nouă.

Cuvîntul editorului

PRIMELE SĂPTĂMÎNI ALE ANULUI 1976 AVEAU să fie marcate de un eveniment literar ale cărui dimensiuni nu le bănuiau nici cei care citiseră manuscrisul cărții și avuseseră certitudinea întâlnirii cu o operă de excepție: romanul Galeria cu viță sălbatică de Constantin Țoiu. Anunțat de autor cu discreția care îl caracterizează, așteptat în editură de mai mulți ani, romanul a reprezentat pentru toți cei ce l-au citit evidența întâlnirii cu opera ieșită din comun, cu opera care reprezintă nu un moment într-o carieră literară, ci un eveniment în evoluția unei literaturi. Entuziasmul nostru de atunci, ne întrebam nu o dată, va fi oare validat de critică și de public? O întrebare justificată și de poziția singulară a autorului cărții în lumea literară și de discordanțele care survin, mai ales în cazul operelor ce ies din comun, între critică și gustul public.

Am avut încrederea întâlnirii cu o carte mare, cu o carte menită nu numai să se înscrie la capitolul succese, ci care avea să propună o perspectivă nouă asupra prozei române contemporane. La început, simpatia publicului a operat parcă instinctiv, bănuind doar virtualitățile unei cărți din ceea ce se știa despre autorul ei. Atunci, în seara „lansării”, am spus că Galeria cu viță sălbatică nu va fi doar una din primele cărți apărute în anul 1976, ci prima carte a anului și, în acea atmosferă de spontană simpatie față de un autor al cărui nume era cunoscut, dar a cărui carte fundamentală atunci pornea spre cititor, am simțit că entuziasmul nostru, al primilor

lectori, avea să fie validat.

Mai repede decît credeam, poate chiar cu un pas înaintea criticii, care de data aceasta a fost unanimă, în sensul profund pozitiv al cuvîntului, publicul și-a însușit o carte în care simțea că se întîlnesc filoanele prozei românești dintre cele două războaie mondiale și o noutate esențială. Era o continuitate nu de ordinul subordonării, ci al saltului pe care o literatură trebuia să-l facă față de înaintași precum Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu și G. Călinescu, în sensul afirmării unui nou destin al intelectualului, al realizării unei imagini sociale prin interferența unor drumuri individuale, ce se uneau într-o imagine a unei perioade istorice care a dus la atîtea radicale transformări ale ideii de om. Intelectualitatea romanului nu ținea nici de mediul, nici de profesiunea eroului, ci de acea perspectivă asupra unor oameni care se confruntă cu revoluția, cu tot ce are înălțător, și cu erorile ei. Noutatea venea nu numai din ceea ce obișnuit numim curaj, ci din adîncul unei meditații asupra omului, din gravitatea cu care istoria era privită, din sensurile morale ale cărții, care avea să se înscrie nu numai, ca un moment în evoluția prozei române, ci și ca unul din acele repere ale unei literaturi.

Și mai departe... Mai departe sau mai bine zis dincolo de seara în care Galeria cu viță sălbatică și-a luat drumul către cititori, dumneavoastră știți ce s-a întîmplat. Critica și publicul, într-un consens rar întîlnit, au transformat un succes într-o permanență, un moment într-un eveniment, o carte într-o operă de referință.

Iată ce a făcut ca „Biblioteca de proză română contemporană” să înceapă cu această carte. Rîndurile noastre nu au vrut să justifice opțiunea editorială, deoarece Galeria cu viță sălbatică s-a impus ca una din realitățile obiective ale literaturii române, ci să amintească, doar, circumstanțele apariției acestui roman

fundamental în evoluția prozei noastre, despre care câteva extrase din interviurile autorului vor vorbi acum în mod elocvent.

VALERIU RÂPEANU

1978

„Fac parte din generația care avea douăzeci de ani la 23 August 1944... Romanul de conștiință al epocii îl va da tocmai această generație, și nu alta”...

Luceafărul, iunie 1970

Raportați un roman scris acum un sfert de secol la cele de azi care se epuizează într-o săptămână, și veți măsura imensa distanță morală și estetică străbătută, deși între unele și altele n-au trecut decît 25 de ani, adică vîrsta unui tînăr care abia începe să înțeleagă...

Cum am ajuns să scriu acest roman? Mult timp l-am visat, la propriu. Adică dormeam, visam că l-am scris și cînd. Mă trezeam, mă simțeam ca orice ins care dorește ceva irealizabil și de care subconștientul său se milostivește făcîndu-l să trăiască acel lucru măcar în somn. Acest roman, pe care l-am rumegat zece ani, scriindu-l de fapt în trei, este rodul unei duble răbdări: al răbdării mele cu mine și al aceleia pe care timpul social o are cu noi toți.

Într-un fel, evoluția romanului românesc din ultimii ani seamănă cu situația unui menaj tînăr. Mai întîi acest menaj își cumpără euforic în noua casă lucrurile care încîntă ochiul, – perdele frumoase, obiecte de preț și tot ce poate crea o ambianță veselă, optimistă, plăcută, deși ușoară. Pe urmă în acest menaj plin de entuziasmul tinereții, apar problemele mari – copiii să zicem, o viziune a existenței mai gravă, mai plină de răspundere... Mobilurile vieții se schimbă neîncetat. Se fac mai grave, exact ca ale literaturii. La multe fraze,

Înainte de a pune punct, mă gîndeam: dar dacă acum mor și fraza asta va fi ultima?... Fără să vreau, îndeplineam dezideratul exprimat de nu mai știu care scriitor clasic, – scrie astfel încît ultimul cuvînt așternut pe hîrtie să ți se pară că e ultimul pe care îl exprimi în scurta ta existență! Totodată, aveam ambiția să fiu înțeleș și de cititorii anului 2073, să spunem. M-am gîndit scriind la acei cititori minunați. Dacă cititorii anului 2073 mă vor citi fără dicționar și mai ales fără să rîdă, asta ar fi o mare victorie. Și nu atît a mea, cît a limbii, literaturii și epocii noastre...

(România liberă, august 1976)

Înainte de a scrie o carte, mă gîndesc cu spaimă că ea ar putea să fie o carte proastă sau convențională. Asta îmi dă un fel de tristețe anticipată că eu aș putea să fiu autorul unui astfel de rebut literar. Curios, acest lucru mă mobilizează. Precauțiile se înmulțesc. Frica de a scrie prost mă obligă să mă suspectez continuu că aș putea să pățesc o asemenea rușine. Tot supraveghindu-mă, ajung într-un fel de stare care nu se poate numi chiar inspirație (aceasta există, dar e așa de rară, fiind de fapt suma unui efort îndelung și foarte bine organizat) – mai curînd o stare de veghe, ca pe front, cînd orice clipă de neatenție poate să-ți fie fatală. Ascult multă muzică. Construcția propriu-zisă merge cu armonia subconștientă a muzicii care face să se nască pe nesimțite o anumită rigoare...

Literatura poate să determine schimbări. Lucrul însă devine perceptibil numai pe mari perioade de timp, în care se pot consuma fizic multe generații. Cine crede că o carte are o influență imediată, se înșală. Ea poate avea efecte mari asupra cîte unui ins. Au fost desigur multe îndocrinări, multe revelații, multe mutații de caracter produse de lectura unei cărți. Au fost chiar și generații

care au trăit sub semnul unei anumite cărți. Se pot cita destule. Dar acea determinare pe scară întinsă în existența unui popor sau a unei națiuni, literatura o realizează pe mari curgeri de timp și mai ales când din creația diversă a unor cărți, sprijinindu-se între ele, ia ființă acel fond de aur, a cărui forță a modelat toate generațiile, încât ele nu pot fi imaginate (chiar și limba pe care o vorbesc), nu pot fi imaginate în lipsa acelor cărți fundamentale. Încercați să scoateți din literatura iugoslavă pe marii poeți ai primei jumătăți de secol sau pe marii prozatori, terminînd cu Andrić... Sau, noi românii – lipsiți de Eminescu, Caragiale, Arghezi, Sadoveanu, Blaga... Fără ei nu am mai vorbi cum vorbim azi, nu am mai putea scrie cum scriem azi și nu am mai crede în valorile în care continuăm să credem azi... Această determinare are ceva din creșterea și dezvoltarea unui organism. Insesizabilă în timp, ea decide asupra timpului însuși și asupra acelor care se află, care trăiesc și speră și realizează ceva și mor în interiorul acestui timp, transformat încet și de literatură printre ceilalți factori activi de formare ai unei națiuni...

(Cotidianul *Delo*, Zagreb, septembrie 1977)

N-aș putea să aleg ceva anume spectaculos din experiența mea, o întâmplare pe care să o pot numi fundamentală. Am trecut prin multe. Cunosc foamea. Cunosc războiul. Cunosc fața omului când minte. Cunosc aceeași față spunînd adevărul. Cunosc sentimentele de bază ale caracterului omenesc, – iubirea, ura și tot ce se situează între ele. Cunosc ravagiile ambiției, nesprijinită de valoare, acționînd din sălbatica sete de putere și de dominație asupra membrilor cîte unui grup social. Am studiat, vai, prostia, comportamentul ei în societate. Am studiat ipocrizia înfășurată în principii. Știu ce înseamnă

bucuria de a fi simplu și de a descoperi că ești alături de niște oameni de treabă. Știu cum arată figura unui om onest, care a fost nedreptățit, cunosc aerul său de imensă stupefacție, uluire, – cum arată fața umană când i se întâmplă, secunda când i se întâmplă un accident năprasnic. Am văzut oameni doborâți mișelește, oameni reabilitați, renăscuți parcă, oameni care s-au prăbușit sub propria lor neputință de a învinge o piedică interioară sau exterioară... Văzînd și cunoscînd toate acestea, precum și o sumedenie de alte întâmplări, pe care un romancier de obicei le reține, ca pe o avere a sa de preț, incalculabilă, de investit în singura bancă posibilă și cu sens a vieții sale, – literatura – am tras și eu cîteva concluzii... Mărturisesc doar una: răul, în om și în societate, e o chestiune de organizare șubredă a inteligenței, – oricît de briant ar fi de pildă un cinic. Pînă la urmă, cunoașterea solidă, dar mai ales simțul moral din om, înving – asta se întâmpla cîteodată mai greu, dar se întâmplă categoric... Scriitorii buni sînt solidari cu bunul simț și cu acest marș îndărătnic al oamenilor de rînd spre mai bine. Aceasta, pentru că marea istorie lor le aparține, acestor „oameni de rînd”, – marea istorie alcătuită din fapte de muncă și din jertfe trecute de obicei de istorici cu vederea, așa cum nu sesizăm nici cantitatea de săruri, necesare vieții, dintr-un banal pahar cu apă băut. Lor le aparține istoria, pentru că această istorie a lor, insesizabilă, este țesută nu din pasiuni devoratoare, nu din jocul brutal al forțelor oarbe... Aceasta este, dacă se poate numi astfel, experiența fundamentală a vieții mele de pînă acum...

(Convorbiri literare, octombrie 1976)

— „Galeria” mea s-a născut observînd epoca. S-a scris mai puțin despre faptul că eroina principală a romanului

meu este „Echipa trecătoare prin lume”. Memoria este o altă eroină...

(*Orizont*, decembrie 1976)

„Păcatul original devenit politică de stat”

Critica s-a învîrtit în jurul acestei formulări fără s-o comenteze, din timiditate poate. Prin ea înțeleg orice fel de dogmatism absolut care se folosește de spaima ancestrală și primitivă din om (vecină cu ceea ce fanatismul religiei a întreținut cu bună știință în conștiința umană) pentru a o domina și subjugă, un fel de extaz (profitabil) născut din frică. Interesant este faptul că marii politicieni dogmatici ai omenirii au fost și nițel teologi. Generațiile tinere nu prea înțeleg aceste cuvinte. Formularea mea a devenit, cu timpul, aproape esoterică, și esoteric devine totdeauna, în orice doctrină, ceea ce se înstrăinează de firescul uman. Sînt cuvinte pe care ar fi putut să le scrie mulți scriitori români de talent.

Valoric, de poziția cărții mele răspunde, firește, critica. Verdictul final însă îl dă publicul care este timpul înșirat pe generații. Eu nu pot să zic nimic, și dați-mi voie să mă abțin. Ce pot să fac eu, cel mult, e să mă situez printre confrăți, printre prozatori. Încep prin a spune că, fără ei, nici nu aș fi existat, iar cartea mea ar fi fost mai rău scrisă sau poate că n-ar fi fost scrisă deloc. Scriu *contra* lor, scriind de fapt pentru ei și pentru evoluția prozei noastre. Primii care înțeleg acest lucru sînt înșiși ei, confrății mei, de la care cîștig tocmai diferen- țiindu-mă de ei, tot astfel cum și ei – sînt sigur – se diferențiază, scrîșnind frumos și salutar, de felul meu de a privi lucrurile. Fără D. R. Popescu și fără lumea fascinantă a ciclului său epic, m-aș simți – scriind – mai sărac. Fără farmecul și arta de a spune a lui Fănuș

Neagu, m-aş plictisi în singurătate. Fără Buzura, literatura mea, ca problematică ar fi mai superficială. Eugen Barbu pictează somptuos epoca *Princepelui*, puţini scriitori cunosc ca el limba română. Bănulescu, stăpînul Dicomesiei, îmi retrezeşte fiorul cîmpiei, dacă mi se întîmplă să-l uit. La Bălăiţă, mă încîntă savoarea scrisului. Marin Preda e Marin Preda. Ca oameni, noi putem să ne detestăm cordial, uneori, se-ntîmplă; dar cînd rămînem singuri, la masa de scris, valoarea celuiilalt sună ca o alarmă, şi lupta, necesară, începe...

(*Luceafărul*, septembrie 1977)

Argument

CE POATE SĂ SPUNĂ UN AUTOR DESPRE O CARTE care s-a desprins de mult de el şi care circulă şi se recomandă singură?... Un dialog pe această cale cu opiniile criticii nu ar sta bine nici unui scriitor cît de cît serios. Un cuvînt explicativ care să încerce să zică ce nu a reuşit cartea ar fi şi penibil şi inutil...

Prilejul oferit de editură de a împărtăşi totuşi cîte ceva cititorilor în cadrul acestei colecţii speciale, am înţeles că nu trebuia pierdut. Vîlva produsă de publicarea romanului meu, la timpul dat, ca şi întrebările puse în jurul lui ar fi încă un argument în sprijinul notelor de faţă.

Au fost voci care la apariția „Galeriei” au exclamat „incredibil!”, referindu-se probabil la atacarea directă a unor lucruri ce de multă vreme erau considerate tabuuri. Nu găsesc însă că acesta este un merit important. Nu cred că în literatură curajul nud de a numi ce pare mai greu de numit ajunge spre a deveni și artist. Rămîne *cum* spui. Și cei mediocri susțin adevărul, dar el nu aparține celor mediocri.

S-a mai zis că această carte se citește greu; că abia la o a doua lectură se fac înțelese multe lucruri care la prima citire scăpaseră. S-a exprimat în legătură cu densitatea textului și ipoteza unei duble țesături, factură stilistică pe care amabilii și pătrunzătorii mei cititori o puneau mai curînd pe seama densității epocii, – fiindcă stilul nu-i numai omul, el e și epoca...

Chibzuind ce-aș putea să adaug la sfîrșitul acestei reeditări și refuzînd dinainte ideea de a scrie azi, cu starea mea de acum, ca autor, un articol despre propriami carte, mi-am dat seama că cel mai nimerit ar fi să recurg la unele însemnări anterioare apariției romanului (cu o excepție!). Sînt note spontane, cîteva eșantioane, probe, așa cum au fost ele schițate în febra acumulărilor, lucrînd la o variantă sau alta. Sînt însemnări de lucru ce nu vor să complinească ceva, de mult constituit. Ele nu lămuresc nimic și nici nu luminează ficțiunea care rămîne o realitate arsă, – căci nu-i oare ea (ficțiunea) cenușa întîmplărilor noastre?...

Ce urmează sînt doar goluri, absențe, surplusul comprimat prin constrîngerile compoziției. Schele, scări ajutătoare în măsura în care tehnica preaplinului dezgroșat, treptat redus spre rigoarea formei căutate, le-a socotit utile.

A reduce ceva pînă la ireductibil, condensarea în sine a energiei: singurul început posibil de viață sau artă...

Dar ce refuzăm și chiar și ce uităm rămîne în noi, orice am face, condiționîndu-ne din umbra experiențelor

depășite.

Textele următoare nu au o cronologie lineară și nu sînt așezate după vreun criteriu riguros. Ele se mărginesc doar să sugereze prin salturile lor, poate derutante, cîte ceva din munca întortocheată a acestui roman. Cititorul va judeca.

Mențiunile în ani precumpănesc, întrucît astfel au fost ele notate de la bun început.

Datele în luni și zile apar foarte rar, după un criteriu pe care nici autorul, oricît de îndatorat, n-ar putea azi să și-l explice.

Note răzlețe

Octombrie 1970. Romanul ca mărturisire... Conștiința autorului, – confesoare... Eroii în diverse grade – subordonați ideii de confruntare cu... (?) ceva care-i întrece, în orice caz, la care ei se pot referi ca față de un punct fix... Romanul... Ceva finit dar care sugerează infinitul... Ideea că proza este o finitudine în care se cuprinde o infinitudine (întîmplări, stări)... Conștiința, urechea imensă, ceva care receptează, care te face să-i spui, să-i mărturisești... Răul provoacă nevoia de a te confesa... Motor al mișcării. El are mai multă substanță, e mai colorat, mai captivant. Tendința oricui de a se descărca de rău. Foarte important: *confesionalele* (catedrala San Marco-Veneția). Cabine de lemn (nuc?) împărțite în două gherete separate de un perete subțire cu o sită în mijloc cam la înălțimea unui om care stă

așezat. O sită ca o răsuflătoare de beci. Perdeaua grea care se trage peste cele două ușițe batante ale cabinei duble ca-n localurile din filmele Far West. Vibrațiile vocii trec prin sită spre urechea celui alt care ascultă, înregistrează. Nu voi afla cum. Tentat să intru, să văd. Ceva mă oprește. Respectul... Fața vorbitorului rămîne ascunsă. Cel ce se mărturisește, - anonim în principiu. Dar ei se văd la intrare. Capete plecate. Ceva își spun, la vedere. Șoapte. Secret profesional. Nici șoaptele dinăuntru din cele două carcere alăturate nu se aud. Asta se face în șoaptă. Nimeni n-ar face indiscreția să tragă cu urechea... decît prin cine știe ce tub port-voce ingenios vreun inchizitor de pe vremuri, supraveghetor al conștiințelor. Întîmplări, păcate, crime, remușcări trec prin sita puțin ovală din peretele despărțitor. Cel ce primește confesiunea ascultă trîntit pe o rîină în colțul lui - nu-ncape, gras - îi văd vîrfurile pantofului negru ieșind din sutană pe sub perdeaua trasă neglijent... Canoane, pedepse, probabil... Misterul dialogului ascuns. *French, English...* Cabine după naționalități, turiști sînt destui, plăcuțele de email albe cu litere negre aplicate de pe cabine indică în ce limbă poate avea loc dialogul... *French, English, Deutsch, spaniolă...*

Iar tentat să intru, să simulez... Nu poți experimenta orice. De ex. moartea. Nici datele unei mărturisiri, - adică nu poți să le falsifici, să te joci cu ele. Se poate, bineînțeles, dar nu aici în față cu absolutul care este existența ta irepetabilă... cît ai sau cît ți-a rămas (din absolut). Sufletul care vrea să se descarce și care încarcă la rîndul lui sufletul celui care primește declarațiile... Tehnica (laică) a eliberării de răspunderi... Se transferă asupra altuia. Mijlocitor (Isac). Pînă unde poate să meargă cineva cu evacuarea conștiinței? Baroc... Cabine baroce... precis că de nuc... nucul e cel mai greu ca rezonanță. Puțini care se mărturisesc. Dau tîrcoale. Sînt singurul care are aerul că așteaptă la rînd...

dacă m-aș decide... Cum ai aștepta impacientat la o cabină de telefon ocupată, – așa ar fi arătat cabinele de telefon de la începutul secolului trecut, grele, monumentale, dacă s-ar fi inventat... Patrafirul ordotox. Cu totul altfel... La vedere și în genunchi.

Septembrie 1969. Toți se mărturisesc înaintea Galeriei prin perdeaua viței sălbatice, vara, este ca un confesional, – patrafirul la noi se pune pe cap, ascuns e cel ce vorbește despre sine. Patrafirul, semnul separației de cotidian și al discreției absolute. La catolici, invers, mascat de perdea este cel ce primește (ca Isac) – el întinde urechea spre celălalt. Isac îi spovedește, civil, pe toți. Numai pe el nimeni, – poate doar cititorul, el e marele lui confesor...

Se revizuieste nota din septembrie 1969. *Octombrie 1970:* Mai interesant la San Marco. Trebuia să ajung la Veneția ca să aflu... Acolo s-a instituționalizat... citadinizat... de mult actul mărturisirii. Deosebire de cultură. Două culturi față în față. Logica și Natura. Aristotel (apusul), Platon (orientul, mai uman). Metoda iezuită a recunoașterii greșelilor, cu aristotelismul ei strict rațional, fără simțul naturii, și fizice și omenești, cu chichițele, cazuistica logică mai mult decât de conștiință... *reservatio mentalis... restrictio mentalis...* Din contră, abisul conștiinței la Dostoievski – opusă occidentului – nimic nu se poate aranja logic, nici o tocmeală posibilă. Conștiința administrativă la iezuiți... se substituie conștiinței naturale pure din interese lumești, politice, de prozelitism... De fapt, la ortodocși, adevăratul dialog e cu propria ta conștiință, în tăcere. Patrafirul e doar un ceremonial. Stai sub el încovoiat, nu vezi decât întunericul... nădragii... cum am văzut eu în copilărie de Paști galoșii lucioși ai popii... Păcate mici,

omenești, ai jurat strîmb, ai mîncat carne în zi de post etc. etc., o sută, o mie de mătănii și gata, restul te privește, cînd ajungi acasă... Romanul e și el o instituție (antinaturală?) cu legi formale. Merge mai bine cu ce-am văzut la San Marco. Formal. Apropiat de ideea veche a Galeriei confesoare despărțită de lume de grilajul crengilor de viță sălbatică... vite vergine... vitis hederacea... confruntată la San Marco cu impunătoarele cabine receptoare de păcate. Aici, unde se simte totuși bizanti- nismul... orientul... atenție mozaicul roman cu scene teribile de gladiatori în luptă cu fiare, pe care calcă turiștii cu ochii pe sus... Dar Galeria! Cum trebuie ea să fie... Aerul ei patriarhal liniștit, mereu în așteptare... Parmalîcul, dușumeaua frecate des cu leșie de italianca Primavera. Chiril absorbit de cazul lui scui-pă pe jos semințe de băragan, așa s-a învățat (la *Cursul scurt?*) a se vedea... la meciurile de fotbal... coji risipite pe jos ca-ntr-o sală de cinema de cartier... Atenție amănuntul să nu fie apăsător pitoresc, cum e pe la noi obiceiul... Isac, infirmul, *Le grand Bouc*, Goya, Natura, Țapul în sine imobilizat - sexualitate refuzată întoarsă în gîndire, de unde acuitatea... Ce nu te satisface îți dă mereu această acuitate a inteligenței, destul ca să înțelegeți progresul omenesc. El întinde urechea printre crengi, ascultă ce spun ceilalți care se mișcă, vin și-i spun totul... Duhovnic sau țap... (Va zice Chiril, - alternativa) Cișmeaua... Furtunul de stropit... Galeria din copilărie, cu paralyticul de 16 ani, șeful nemișcat al cetei noastre, foarte deștept, ca unii infirmi, rînjet de animal și tiran pe deasupra. Infirmitatea avînd un avantaj... I se iartă multe în compensație... compasiunea... Mila permite, naște tirania. Ei se lasă tiranizați de... (Isac) pentru că el nu se mișcă și e cum e. Își poate permite orice. Cum trimitea jetul de urină în sus peste marginea galeriei. Performanță nerușinată... rînjind spre noi care ne uităm la arcul tulpure al lichidului ca de bou

descriind... Ideea că un astfel de ins bătut de soartă își poate permite orice. Avantaj! Ceilalți acceptă... înțeleg. Într-o vară, el spune: „Mă (și-mi zice pe nume), ia să-mi duci tu mie cartea asta poștală la cutie. Și stă și scrie pe marginea galeriei printre frunze c.p. Alerg, o duc la cutie. N-am curiozitatea să văd cui trimite el c.p. Eram un sol... un crainic executînd ordinul. Legătură cu San Marco. Se conectează. Aproape patruzeci de ani.

Amintire-pilot.

1967. Personajul nemișcat condensează sau precipită timpul. Episoade amestecate, trecutul devine prezent, prezentul trecut. De unde densitatea... ca la stelele pitice unde timpul „se solidifică”.

1967. *Ordinatorul și memoria*. „Computerul oferea prea multe informații”... Avea memoria supraîncărcată. El nu are facultatea omenească de a uita prea plinul – păstrînd totul în creier, se încurcă (un articol de specialitate)... Condiția lui Isac, care, nemișcîndu-se, neevoluînd, fizic, cu toate arderile ce te fac să uiți... și care... Isac (ca Ordinatorul inuman) păstrează totul în memorie. Asta e de fapt osînda lui. El nu poate să uite fiindcă a înmagazinat în cap esențe de întîmplări și nu experiențe directe, un soi de literatură brută. Neparticipînd niciodată direct la întîmplări, el devine prizonierul acestui surogat de realitate care este întîmplarea povestită. Nu uiți ușor decît ce ai trăit efectiv. Acesta ar fi mecanismul. Din contră, teoriile... Tocmai fiindcă nu intră în acest soi de mecanism mîntuitor... Tot ce îți povestesc ție „martorii oculari” este, prin forța narației subiective, un fel de literatură gata să se înjghebe, o a doua realitate trecută prin rețeaua irepetabilă a unei memorii individuale... sau conștiință... Romanul făcut pe ideea asta... El *povestind* acel fel de literatură brută... o

anti existență... Fiindcă realitatea întreagă fiind vârtej... mișcare continuă... n-o putem prinde niciodată (grecii). Înaintăm luminînd în jur exact cît cuprinde ca arie conul de lumină al inteligenței noastre. Acest contact este singurul adevărat. Ce auzi și ce ți se povestește, școala, educația, filmele, cărțile, conversațiile, sporovăiala... sînt acest soi involuntar de infra-literatură. Trăim prin povești, atît timp cît nu ne decidem să trecem de-a dreptul la faptă. Repovestim niște povești.

■
1968. Destinul viața moartea eroului nelămurite, lăsate să plutească în vag, în planul doi sau trei... Impresie de legendă. Împrejurările, întîmplările destinului său s-ar fi petrecut cine știe cînd, - ceva ca incașii, un timp a cărui obiectivitate nu mai este posibilă. Cum mai poate fi obiectivă o legendă, ea care a ieșit din timp și din spațiu? Numai timpul și spațiul, sau ceea ce ne închipuim noi că sînt, mai cer această condiție imposibilă, sau greu de realizat - obiectivitatea.

■
1968. Isac un fel de povestitor care nu participă la ce povestește, dar care cunoaște rațiunea poveștilor și are și el povestea lui, dar asta este filtrată prin inteligență. Obsesia neavînd un teren divers de manifestare, un cîmp social larg (dată fiind boala sa) nu e vizibilă. În orice caz punctele ei de impact au loc în conștiință, fără urmări în relațiile cu indivizii din jur.

■
1958.... Se sufoca, ochii îi ieșiseră din orbite.

Sala tăcea înghețată. Din prezidiu se ridică T. fără a cuceri vreo înălțime. Mic cum era, în picioare nu părea mai înalt decît fusese stînd jos. El zise... (sens: *acela* nu-și dă seama ce spune...).

Acela reacționează violent, crezînd că se apără.

— Nu, nu cred că-ți dai seama, reia T. blînd, încercînd

să tempereze violența celuilalt, s-o înfășoare într-o blajinătate dezarmantă, ca animalele care simulează nemișcarea. Era tactica lui, înainte de a deveni el însuși violent, după ce adversarul, surprins de tonul neașteptat de calm, s-ar fi demobilizat singur, chiar în momentul cel mai primejdios al atacului cu atîta viclenie pregătit...

1968. Furia contestației care afirmă sau întărește faptul contestat. Axente: El constată presiunea credinței intrată de mult în tradiție. Obişnuințele create – tradiția – sînt greu de uitat. Revoluția nu le poate șterge imediat... El îl invocă pe Engels care îi critică pe cei care combat pe Dumnezeu într-un spirit fanatic și partizan. Asta întărește și mai mult existența divină, o implică, prin furia contestației. Axente crede că dispariția religiei în felul în care e practică azi cel puțin va fi un proces foarte lung, de înlocuire... în orice caz nu prin existența unor inși care nu duc o viață morală riguroasă...

Aprilie 1972. Chiril : planul realității curgătoare, active. Isac: planul istoric al realităților mai mult deduse, comentate. Intercalarea acțiunilor. Poate fi folosită ideea: capitoale cu soț, unul, capitoale fără soț, celălalt, dacă asta nu devine ceva formal... artificial, atenție!

Chiril despre Isac (alter ego?)... Legătura, substituirea simbolică, fără a se preciza, – copilul înecat în gîrla din bărgan, lipsa de șansă a acestuia transferată mai tîrziu și în mod subconștient asupra lui Chiril ... Găzarul lung de bărgan care barează trecerea lui I. ca o linie neagră subliniind lașitatea lui, împărțindu-i viața în două... Numărătoarea... Pariul... Cine stă mai mult la fundul apei. Copilul înecat duce numărătoarea pînă dincolo de limita asfixiei, la fel ca și Chiril cîndva în viitor care în felul său acceptă și el o numărătoare tragică stînd sub

valul evenimentelor mai mult decît poate să reziste... Isac va începe să vorbească despre C. ca despre o legendă... un Icar mic, invizibil, cu o experiență a sa „lipsită de bun-simț” (în raport cu rutina) căzînd abia luat în seamă în planul cel mai îndepărtat al existenței sociale...

Naratorul să se confunde cînd cu Chiril cînd cu Isac... I. deține secretul lui C. Din cînd în cînd ia asupra-și povestirea. De ex. trecerea de la persoana a III-a la a I-a de la un anumit moment... necesar... dar astfel încît schimbarea să pară necesară... Isac ia pe cont propriu povestea de la un punct fiindcă lui i s-au confesat aproape toți - (are și el acest avantaj). De ex.: observațiile pe care C. le face asupra altora să treacă de la registrul pers. III la registrul pers. I care este Isac. Ca la orgă.

5 mai 1972. Dacă iese, *aceasta* ar trebui să fie revanșa onestității, - cu prețul știut. Una din zilele în care C. se prezintă în fața Galeriei. O vreme violentă încărcată de fulgere și de electricitate. Încă nu plouă. Frunzele fișîie zăpăcite de vînt - vara, iulie... Scăpărările acelei zile, reflexele ei de ură și de energie, tensiunea din aer... plăcută, stimulatoare pînă nu apare C. El intră iritat cu o tensiune insuportabilă în ochi. Ceva rătăcit. Cît lipsise, se frecase de existență ca de o fiară, și acum venea cu mirosul acestei fiare pe el... se frecase de blana electrizată a fiarei luptîndu-se cu ea fără șansă... ceva din blana ei aspră zbîrlită i se vede în priviri. Furtuna care se pregătește ca un adaos fizic.

Iulie 1971. Prea real față de ceilalți care se prefac că trăiesc - (față de rutina lor).

1968.Axente. Sînt oameni care aruncă asupra ta o

lumină clară. Te vezi deodată cum ești. O descoperire a propriului tău caracter. Perspicacitatea lor se îndreaptă asupra-ți... Capeți în ochii tăi proporția ta adevărată... Axente avea acest dar (pentru unii) de a te face să te vezi altfel decît te credeai (impresia lui Chiril).

1971. *Axente în vizită* (adus de C.) la bătrînii foști... (*le repaire des voyous*). Cum se poartă cu el. Interesul lor agitat ca față de un specimen nemaivăzut. Vor să-l cîştige... simpatie... Foarte serioși ei îl roagă să le explice cum va fi în comunism. Le vorbește ca unor copii orfani... Toți îl ascultă cu o imensă uimire prefăcută și cu politețea dezarmantă a clasei. Va fi multă cultură și toată lumea va citi pe rupe... romane, enciclopedii, poezii, tratate de astronomie... vor discuta în for ca în antichitatea luminoasă... Noaptea totul va fi luminat de proiectoare... spectacole în aer liber... se vor citi poezii... un revelion neîntrerupt... (păstrat în rezervă, dacă încarcă, renunță!)...
■

1971... Și mai ales, dacă apuci să termini, termină în forță!

■
1971. În toată cartea: un infrasunet care coboară din ce în ce mai jos... abia perceput... preparînd drama...

■
1969. Trei fire ale narației pe care Isac le ține strîns în mîină. (Trei măști?...)

■
1969. Amestec între naratorul obiectiv și cel imaginar... Mișcare de imersiune și de ieșire la suprafață... Cum înoată la Vama-veche delfinii... (Ca și impresia că ei cos ape).

1969. Tot ce povestește el este discontinuu din cauza lipsei de mișcare. „Ahile, imobil, făcînd pași mari” (încremenit în spațiu, cu pașii întinși larg, în raport cu Broasca vicleană divizînd durata...)... E cum ai trăi demontînd mereu ceva cu încăpățînare, care ceva e făcut să fie un întreg și să aibă înțeles numai ca întreg, - în care (întreg) stă și secretul... (existenței)...

1958. *Despre mincinoși...* Cine minte mai bine și mai ușor, cine minte fără a fi repede descoperit? Cei ce mint mereu? Cei ce mint mai rar?... K. spune că cei ce mint mai rar, pentru că *au un loc viran* unde pot s-o întoarcă mai ușor, pe cînd ceilalți sînt înghesuiți în propriile lor minciuni. Apoi: cei ce mint mai rar, neavînd conștiința încărcată, o fac mai firesc. De studiat.

1973. *Herb. Mrc.* Contradicție între caracterul social al forțelor de producție și organizarea practic.... Ideea că producția societății moderne e îndreptată spre destrucție... Eros sublimat. Transformat în ură. Sau: orice revoluție trebuie să înceapă cu educarea conștiinței (Marx: întîi baza materială!) Sau: societatea de consum încurajează libidoul... Chiril, cît poate, *refuză*... Slab, - nu poate merge pînă la cap... Nu rezistă tentației erotice... Femeile = societatea de consum!) Nu poate fi ascet. „Marele refuz”: omul unidimensional al societății ind. moderne a pierdut puterea de negație... posibilitatea „marelui refuz” (pe care se întemeiază orice nouă eră...)... „Este vorba, prin urmare, de a demasca falsa conștiință unidimensională ce vede în tehnica manipulată un de inevitabil al productivității, ușurarea poverii vieții. Clasa muncitoare, tinerii, artiștii se vor lăsa ei oare integrați în această societate?”...

Un personaj: - Și dacă modelul economiei capitaliste care, ascuțind pericolul, face viața mai plăcută și mai ușoară, e chiar modelul biologic al speciei? Vreau să spun chiar un exemplu de viață mutat în organizarea ei socială?... Fiindcă tot ne referim mereu la viață...

Chiril : - Omul e antinatură. Omul caută o Himeră... Ideal... Spiritul nu se complace în confortul imediat... el se opune... vezi marii inițiați... Și fără ei, nu?.... Unde am fi ajuns?... (prea discursiv, - atenție).

Personajul: - Înțeleg... Și eu aș putea să combat societatea de consum. Am fost acolo. Am văzut. Habar n-au ce-i așteaptă. Răceala lor. Interesele meschine la tot pasul. Imposibilitatea de a fi gratuit în ceva... Mormanele de obiecte. Totuși, știi de ce nu-i combat?... Aș fi neonest. Întîi să ne apropiem de ei ca grad de civilizație materială, și p-ormă. Nu pot să combat sincer, ceea ce un întreg popor își dorește (la noi) - să consume și el, săracul, mai mult.

— Ai dreptate, zise Chiril, ai dreptate, uite, eu la asta nu m-am gîndit... Chestia cu vulpea și cu strugurii acri... Dar avantajul nostru nu este neglijabil. Noi știm totdeauna ce urmează.

■
1873. Termină în forță (f. imp.) nu gîfîind...

■
1968. *Colonelul* (eventual Bunicul) - *Strada Gloriei nr. 1...* (1954)... Pîinile, aranjate, pe sferturi, pe jumătate... Ultimul la rînd era Colonelul... Ce fusese de mirare era faptul că ceilalți nici nu-l băgaseră în seamă cînd sosise, afară doar dacă el nu venise tiptil și se așezase la coadă cu toată discreția posibilă în așa fel încît cei dinaintea lui să n-aibă cum să-l observe... — fiindcă altfel!... Dar nu!... Martorul (milițianul sectorist) susținea că el îl văzuse personal mai întîi săpînd în grădina de alături, - *săpa normal!* — așa spusese - apoi Colonelul a ieșit pe porțiță

zdrăngăbind din pîteni, a traversat în acel loc strada Gloriei, impunător, spre chioșcul de pîine în uniformă sa de gală de strigoi de pe vremea lui Ferdinand I: pantaloni cu vipușcă roșie, veston kaki bine strîns în talie, decorații, eghileți, cizme strălucitoare în ciuda vechimii evidente,... cu pîteni de argint însă, bine frecați, care sunau, așa că ăilalți n-aveau cum să nu-l audă apropiindu-se de coadă... sau lași, fricoși, speriați cum erau, se făcuseră că nu-l văd, întrucît atîtea se întîmplau sau puteau să se întîmple. Doar milițianul de serviciu, văzîndu-l la coadă, s-a apropiat și – fapt memorabil – salutîndu-l el mai întîi a întrebat: *Dumneata?! (atît)*. Colonelul s-a prezentat răs-picat și mai ales foarte tinerește față de cei 80 și ceva de ani... și abia atunci *coada* îl ia în seamă, ca și cum simpla intervenție a milițianului ar fi avut darul să-l reintroducă pe Colonel în realitate... (în realitatea lor)...

Dus la miliție cu alai... toți cu pîini, sferturi, jumătăți. Căpitanul de miliție... stinge țigara în scrumieră... o turtește și turtind încrunțat mukul, – ghicește adevărul.... Sau inferiorul care se aplecase la urechea lui la un moment dat îi dăduse explicația)... că acest Strigoi de paradă n-are cartelă de îmbrăcăminte... că uniformă a devenit între timp unicul său costum, că a mai fost văzut astfel, serile – numai serile – și probabil că ceva se întîmplase dacă s-a aventurat în plină zi... Degeaba se laudă el că s-a îmbrăcat azi așa fiindcă sărbătorește nu știu ce atac victorios de la Mărășești în viile lui Negroponte...

1968. Centrul de pîine... Pîinea este adusă într-o căruță trasă de un cal costeliv. În căruță, ca un cosciug foarte încăpător, o ladă paralelipipedică vopsită în verde, căptușită cu tablă zincată. Cînd a fost dat la o parte capacul, aburi de pîine caldă au ieșit în aerul rece.

Căruța o conduce un bătrîn mic, slab, cu față de asiatic, lîngă el o fetiță de 5—6 ani foarte serioasă, cu ochelari mari, zbanghie...

„Surîsul mască”... Un surîs care întîrzie mai mult pe față unui ins decît motivul lăuntric sincer ce ar fi în stare să-l producă...

1959. La Ploiești, la mahala, în timp ce merge cu.... (?) – femeia albă, leneșă cu păr negru lung despletit pe umeri apărînd căscînd somnoroasă dimineața, vara, în tindă, între mușcatele roșii... leșise în capotul ei înflorat dintr-una din odăile casei mici, joase, întunecoase, cu geamuri ca de bordei, acoperiș de carton și un cocoș de tinichea rupt, pe acoperiș – apariție care îl va urmări mult timp.

1970... Suplinea (compensa) lipsa de caracter prin puternice strîngerii de mînă.

1958. Cinema Volga. Intrau la cinema diminețile. El trîntea scaunul rabatabil care pocnea în sala pustie. Spunea așezîndu-se: *Plongeurs dans la solitude*.

1971. *Praxiteea lui Cavadia*:

— Privilegiile, dragul meu,... ah! ele se plătesc scump totdeauna. Ține bine minte acest lucru!

1958. Cu ochii măriți de groază ca de plăcere...

Frica mărește lucrurile. Speranța le îndulcește conturul.

1969. Aurică Tipograful (opus lui Bunthe, crai bătrîn) – Fidelitatea față de nevasta ta cu care vei îmbătrâni devine cu timpul, cu vîrstă, o fidelitate față de tine însuși și față de ceva care nu se va mai întoarce...

1969. Urletul unei gale de box noaptea rostogolindu-se peste oraș (stadionul Republicii)...

1970. Privire de jaură despre care nu știi dacă se gudură sau e gata să te muște...

1956. *Doi intelectuali de modă veche.* Vorbind, el își învîrte (explicînd) pumnii din încheieturi, rotocoale prin aer, sfîrșitul frazei îl punctează desfăcîndu-și pumnii și arun- cîndu-și spre interlocutor degetele. Gesturi de epocă. Debitul gîndirii și vorbelor, curgător – vorbesc articulat de mult... de secole...

De schițat caracterul unui intelectual aristocrat, care făcînd închisoare și trimis, după, la Paris, chemat de rude „preferă să rămînă în țară. Orgoliul clasei. Ține să arate că cei mai atașați de pămîntul acesta sînt totuși ei, foștii... Mîndrie. Un caracter pozitiv, exemplar. Pus față în față cu un comunist deștept de origine muncitorească. Se înțeleg (suspectîndu-se) dar se înțeleg.

1970. Atenție – în legătură cu cei doi gemeni monoziagoți:
— Diferențele mici nasc conflictele mari...
(dialectica acumulărilor invizibile).

1970. *Sincopa muzicală* – aplicată în narație – un fapt tare care se repercutează asupra unui fapt slab

întărindu-l. Dându-i viață, un înțeles pe care, singur, nu l-ar avea.

1970... Cu fața acoperită de o umilință plină de ură...

1976. *Rigor mortis*... (la fascinația pe care o produc morții pe catafalc).

1972. Somnul ca operă de artă (?)... sau „singura afacere privată” – Hitler... (a se vedea).

1972. *Initium*... începutul oricărei înțelepciuni... Timor Domine...

1972. Organizarea durerii prin ritualuri spre a o face mai suportabilă... parastase... pomeni.

1967. Demnitatea, consolarea înfrînților (Hm!)

1972. Cu glasul întinerit brusc de durere.

1972. O fetiță de familie bună (Zambila) hrănită de mică numai cu porumbei pasați (făcuți terci).

1966. *Senilitatea*. O bătrînețe aglomerată de lucruri, insensibilitatea progresivă, întoarcerea la o stare primară în care nu mai rămîne nici o urmă de educație.

1966. Nimic nu durează mai puțin decît ceea ce continuă...

1966. Cu rînjetul său dulce, enigmatic, dus parcă pe gînduri...

1966. Progresul nostru adevărat ar fi să rămînem pe loc (un conservator).

1967. Țigănci florărese la colțuri vorbind în noiembrie despre iarnă: „Las' că vine ea acuș, zăpada” (spre clienții care ezită să cumpere flori).

1967. *Convorbire* în Piața Sf. Gheorghe (kilometrul 0):

— Ar trebui să schimbăm treaba, nu merge...

— Cine?

— Cum cine?...

— Cine să schimbe, noi?

— A, nu, cum noi, ăia!...

— Și ce dracu să pună în loc?

— Asta e, că n-ai ce pune. Tot așa-i mai bine.

— Dar tu spuneai că nu merge...

— Spuneam, ei și ce?!...

— Păi dacă nu merge,... nu-i mai bine să schimbăm?

— A, nu, ce naiba să pui în loc?... Lasă, tot așa...

(dispar).

1972. Demnitatea, consolarea înfrîntîilor (idem).

1968. Demistificarea... Deziluzia curajoasă... A primi să fii deziluzionat... A privi fățiș existența, singura care nu se iluzionează. A pune în paranteză sistemul de fraze liniștitor. Față-n față cu acel lucru direct... viața... Ceva tonic de trist și de înălțător totuși. Singura sursă a nobleții...

1968. „Secolul XX, secolul sîrmei ghimpate!” (Karin)

(?). Și oamenii mediocri susțin adevărul, dar adevărul nu aparține oamenilor mediocri...

1968. Jaguar mîncat de șacali.

1969. Voroneț. Covorul Timpului de pe peretele de vest pe care arhanghelii îl strîng înainte de judecata de apoi cînd începe domnia Atemporalului. Ideea că timpul este dus în spinare de generații... ceva ca o bandă rulantă... și care continuă și după ce susținătorii (ca niște bile de rulmenți) cad... Timpul fiind preluat mai departe în cîrcă de alții (legendă Maya...) O va susține Comandorul!

1969. Nu-i place noaptea fiindcă rămîne treaz, are insomnii și are impresia că el trebuie să răspundă pentru toți. Veghează.

1969. O văicăreală agresivă (la caracterele mici).

1969. Păgînatatea. Seara... luna răsare, broaștele încep să cînte pe lac ca la comandă, în timp ce

termocentrala de cartier răsuflă zgomotos descărcându-și la unșpe fix presiunea. Senzație confuză că redevenim păgîni, după stratul destul de subțire al creștinismului, ce înseamnă 2 000 de ani?... Ceva ca o erecție fără obiect, un prea plin al energiei acumulată prin lipsa de contact real cu Natura și care se vrea în fine cheltuită. Marele Pan a murit?... Nu, el se trezește... (Broaștele și *Termocentrala, ca senzație subiectivă*).

■

1971. *Un copil luminos* (Dobrogea). Clipea rar și atunci cu repeziciunea unei păsări (șoim). Pleoapele coborau cu un declic fulgerător, lăsînd după aceea ochiul și mai curat, (ca spălat).

■

1971. Senzația de eliberare cînd oamenii se întorc de la o înmormîntare, sau cînd petrec pe cineva care a stat mult timp în vizită: o veselie ușoară și-o bună dispoziție care te reconfortează după o lungă fățarnicie, crispare...

(Morții care fug de cei vii cu o viteză de necrezut.)

■

1971.... Ceva mai încolo, spre 50 de ani, nu-ți mai vine să stai de vorbă cu orice fel de oameni, spuse A.

I. aprobă cu însuflețire aceste cuvinte, care aveau să rămînă între ei mult timp ca un prim început de complicitate...

■

1971. „Realitatea nu iartă nici cea mai mică eroare teoretică” (de reținut).

Un glumeț: Dar nici teoria, - ajunsă la putere, - păcatele, slăbiciunile realității...

1967.Tragedia lui M. că nu mai e șef. Funcția, postul care începe să se substituie omului în sine. Reacțiile ridicole ale lui M. – imensa lui tristețe că nu mai e „vice”. Puterea administrativă compensând goluri de inteligență sau caracter. Se sacrifică tot ce formează personalitatea unui om. Gravă corupere a firii omenești... Consecințele...

1967.Acuitatea intuiției la infirmi. Văd totul mărit, – sesizează legăturile obscene și obscure...

1967.— E un adevărat viciu al celor slabi să ia partea celor puternici (să țină cu ei).

1958. Societatea alarmându-se ca un organism...

Societățile structurate în ansamblul lor de legi nu permit instinctiv afirmarea adevărului nou fiindcă adevărul nou le-ar pune în primejdie. Din cauza aceasta, adevărul nou este amânat, transferat în viitor, din etapă în etapă, ca ceva ori periculos, ori rușinos (exact cum un individ nu îndrăznește să-și dea pe față fondul de instincte și se complică, minte, devine tot mai ipocrit ca să facă față...).

1972.O țigancă tânără stînd singură lîngă taraba ei cu flori cu o reverie îndurerată (batic negru pe cap, îi murise cineva)... Cu o reverie îndurerată... Avea să moară peste o săptămînă.

1972.Trei bujori de un roșu întunecat care se scutură într-o cameră cu un fîșîit greu, căzînd pe podea, cu o patimă țigănească... Frunzele ascuțite, grase, păgîne...

Sunetul bujorilor desfoliindu-se în luna mai într-o cameră confortabilă, cu storurile lăsate...

C. Tresare în pat:

— Ce-i? Parcă umblă cineva...

— Nu, nu, - bujorii...

1970. *Procurorul*. Cu aerul lui prăfuit, cărunt, ca scos- dintr-un insectar...

1956. *Teatrul Atelier la București*. Stilul vorbirii. Isabela are o fericire agresivă (și fericirea este agresivă) și o candoare plină de cruzime. Robert și Barbara pleacă. Această Isabelă, reprezentînd binele, meschin și calculat, triumfă.

Dezgust și tristețe.

Am mers pînă la rampă și am aplaudat cu insistență actorii francezi pentru dicția lor precisă și vocile, stilul expunerii lor mai ales care (asta a devenit curată obsesie în ultimul timp) la noi nu se mai simte... (din cauza istoriei vitrege, admit!) deși avem atîta simț estetic...

6 febr. 1958. În momentele de oboseală și de uzură nervoasă... Timpul care funcționează regulat de la naștere la moarte... gîndul că funcționează tot timpul, fără pauze, fără o încetare măcar pentru două-trei luni... Ideea că nu putem să ne suspendăm temporar, după voința noastră, cum ai opri o pendulă care bate prea tare în apartament și care te enervează, nu te lasă să dormi, cînd ești surescitat (în viața de afară, ar fi de asemeni motive) și că, dimpotrivă, trebuie să suporti pînă la capăt, pînă la sfîrșitul cantității de nisip prescrise, introdusă dinainte în clepsidră, sau dacă e vorba de un

ceas mecanic, și mai bine, o fi mai sugestiv, pînă la desfășurarea completă a resortului... Astfel devii mereu străin de tine, față de ceea ce devii întruna, fără să ți se fi cerut părerea.

Ai somnul! iată o suspendare, șoptește demonul interior.

Somnul e făcut pentru o și mai puternică prezență a timpului, a doua zi, răspund moale și plictisit...

6 ianuarie 1957. Bobotează. Singurătatea - o baie de oțel brusc răcit, din care ies efecte destul de grotești. Întepenești ca o idee despre lume ce nu mai are valoare...

Iarnă, lipsuri, cozi. O foarte plăcută stare de asediu, pretinde C. Mizeria exaltă, totuși. Ca incendiile, inundațiile, obscenitățile, orgiile... Limita vieții, la care ajungi în mizerie produce un reviriment, ea vitalizează individul. Starea asta de lipsuri în care fiecare lucru își regăsește valoarea uitată și în care instinctul acumulării se alarmează (furia achizitivă), dă bici existenței (și preț) gîndindu-te că ai putea foarte ușor s-o pierzi. Totul seamănă și cu exaltarea adusă de schimbările bruște ale unei revoluții.

Aici C., cu memoria lui de cașalot înghițind absolut totul, citează pe din afară cuvintele „acestui reacționar cu păr verde” care e Baudelaire:

„În orice schimbare există ceva infam și plăcut în același timp, ceva ce ține de infidelitate și de agitația unei mutări: aceasta e *destul* (C. Face aici o pauză și mă privește în ochi) ca să explice *Revoluția Franceză*”. (Punct de vedere tipic pentru C.)

1958. La seminarul de partid. Intervenția activistului bătrîn volubil, fost soc. dem.; păr alb, foarte înalt, slab,

nas lung, cartilaginos, cîrmit într-o parte și care prindea lumina becului puternic făcîndu-l să lucească în acel punct avansat al figurii, mult distanțat de restul... Dinți de cal. Gingii roșii, vizibile. Vorbind ține țigaretul înaintea cu amîndouă mîinile, țigara arzînd singură în pauzele mari cînd n-o duce închizînd de deliciu ochii spre buze. Impresie de activist „demodat”... Dialectică impecabilă intrată în rutină, dar care dă senzația că nu mai corespunde de mult cu viața și că se exercită în gol, ca un aparat lăsat în priză, după ce fusese util un timp. Cînd termină prelegerea, iese cu salturi neașteptat de vioaie față de statura sa înaltă și față de vîrstă sa mai ales, - iese surîzînd mulțumit, face plecăciuni, - un *prestidigitator*. (La excluderea din partid eventual.)

■

Iunie 1958. Visul cu focul. Pe un munte. Aruncam apă și totul la atingerea apei începea să ardă, să ia foc. Aveam și pe haine flăcări. Totul crepita. Copacul putred în care se azvîrle George Vraca. El cade. Se prăbușește. O avalanșă de lemn putred. Mă atinge și pe mine dar scap. Mii de oameni asfixiați de lemnul putred rostogolit, de această lavă, avalanșă vegetală.

■

La mahala, miros puternic de tei și de latrine înfundate după ploii abundente... Mergem pe stradă cu acest miros grețos în nări, dulce și fetid, - e mirosul existenței, spune B. O baltă mică de apă în adîncitura unei lespezi a trotuarului, apa în scobitura aceasta e foarte curată, spălată, lespedea are dedesubt tonuri trandafirii; apa lucind în acest căuș de piatră lîngă cei doi care vorbesc. Puritatea viziunii în raport cu mirosul, cu olfacția... (Puritate sălbatică).

■

1961. „Continuă, continuă”, îl îndeamnă din fotoliu privindu-l cu intensitatea extatică a unui conspirator din secolul trecut, când marile idei nu cunoscuseră încă impactul realității. V. s-a ridicat, probabil din respect, și cu un zîmbet anticipator, a citit:

... Cei mai mulți se slujesc de experiența altora. Deși folositoare, mărturisesc însă că aceste însemnări sînt prea puțin plăcute. Descrierea popoarelor, felurimea războaielor, morțile strălucite ale generalilor încătușează și reînnoiesc atenția cititorilor. Eu însă trebuie să înșir acele prietenii mincinoase, învinuiri după învinuiri, pieirea oamenilor nevinovați și aceleași pricini ale pierzaniilor încît ți se face lehamite de toate acestea, fiind mereu aceleași și aceleași. Apoi scriitorii vechi își făceau puțini dușmani. Nimănui nu-i mai pasă dacă un istoric laudă, de pildă, mai mult armata cartagineză decît pe cea romană. Urmașii multora din cei ce au fost pedepsiți sau înfierăți sub domnia lui Tiberiu, trăiesc încă; și chiar de li s-au stins familiile, se găsesc mulți care din asemănarea moravurilor să-și ia asupra lor critica faptelor rele ale altora. Chiar și gloria și virtutea trezesc dușmani, ca și cura aceste însușiri, când sînt prea apropiate de noi în timp, ar condamna faptele prezente care nu sînt pe măsura lor. Mă întorc însă acum la povestirea mea... (Tacit).

■

1973. Autopedepsirea din cauza lipsei de iertare și de înțelegere a celor din jur. Ideea că atunci când nu există înțelegere și iertare o posibilă vină naște autopedepsirea în conștiință, nevoia de a te pedepsi singur, nefiind absolvit de ceilalți. C. va cunoaște acest resort al autopedepsirii și chiar și L. pînă la un punct. Lipsa iertării provoacă masochismul ca pedeapsă continuă aplicată asupra ta însuși...

■
1973.F. imp. Termină în forță, prefă-te că abia începi...

■
1973. Confesiune, spovedanie a lui Chiril față de Isac. Ideea că cel ce se spovedește ajunge să-l urască pe cel care primește confesiunea. După ce se eliberează. Scopul spovedaniei acesta fiind, igiena morală a individului. Spoveditul resimte ura. Secretul nu-i mai aparține...

■
14 octombrie 1977, Barcelona. Catedrala Santa Lucia. (Li- mosnas Santo Cristo de Lepanto). Ce ar fi trebuit să aflu la Veneția, cu șapte ani în urmă, aflu, târziu, și fără nici un folos în orașul de unde a pornit Columb. De fapt, *aflu* nu-i bine spus, - fiind vorba de un simplu cuvânt. Un cuvânt există sau nu; îl întâlnești sau nu. Nu-i o idee pe care s-o poți deduce (din altă idee). Un cuvânt este ca o ființă; o cunoști sau n-o cunoști... Și iată că la Barcelona, la Santa Lucia, pe o cabină de aceeași formă ca la San Marco (pe care însă numai scrie, internațional... ca la o uriașă centrală telefonică... *French, English... Deutsch...*) într-una din capelele întunecoase în care ard pîlpîind repede sute de luminări de spermanțet..., în timp ce o femeie bătrînă se ridică de pe bancă cu zgomot și își aruncă dramatic brațele spre Madona pictată naiv... văd în dreapta mea, căutînd pe față reacțiile celorlalți... scris deasupra unei cabine pe același tip de placă de email ca la Veneția... un singur cuvânt pentru toate limbile pămîntului, destul spre a fi înțeles de toți: *Penitenciaro...* loc de spus greșelile, de făcut penitențele... Exact ce mi-ar fi trebuit mie (cuvîntul) în urmă cu șapte ani, și care sosește după atîta timp, consumat ca o ștafetă întârziată, anunțînd un eveniment care de mult a intrat în istorie... Fonetizez visător, îndulcind: *Penitensiario*. Mă

joc puțin cu acest... Inventar... Poem umanist... istoria unui penitent. Ar fi fost un bun titlu.

■
Iunie 1958. Despre sofști și acuzatorii din for. Platon. Gorgias...

Retorica... la ce servește, dacă nu a te acuza mai întâi tu pe tine însuși înaintea altuia, a acuza apoi pe cei apropiați și pe amicii tăi... trebuie să fii primul care depui mărturie contra ta însuși și contra prietenilor tăi...

■
1958. Pan ca zeu al cuvântului... Platon (Cratylus)

Pan, fiul lui Hermes – spune Socrate – are o dublă natură... Numele său vine de la ceea ce limbajul încearcă să exprime... când vrea să indice orice lucru... *pan*; natura sa dublă se explică prin aceea că discursul poate fi veridic sau mincinos... Partea adevărată a discursului, șlefuită și divină (*polie*), locuiește cu zeii; partea mincinoasă, zbîrlită, analoagă cu natura țăpului, locuiește jos, printre oameni... Poveștile... ca și minciunile aici își află locul, în viața tragică... *tragikón*... (experiența, practica).

■
1972. Millikan, fizician modern (La Chiril, găsirea unui sprijin moral):

Mișcarea fără suport care își creează singură un suport. „Și ea îl creează în astfel de condiții de singurătate... și în lipsa oricărui lucru... încît ai putea zice că asști la crearea materiei plecînd de la însăși puterea ei de radiație...” (*rayonnement*) (conștiința activă).

■
Duminică, 5 ian. 1969. Start la roman, primele două pagini...

Referințe critice

... Față de oportunismul celui care cade mereu, și cu orice preț, în picioare, Chiril joacă aici rolul celui care apără valorile individului, ale acelui om „în totalitatea lui concretă”, de care vorbește Marx, și pe care o revoluție ce-și propune ca scop fundamental eliberarea socială deplină nu are dreptul de a-l ignora. În caietul lui, Chiril revine de câteva ori la ideea că omul, individul, nu este o piesă oarecare pe tabla de șah a unei istorii oarbe, că istoria însăși există doar prin om și pentru om.

În acest punct esențial al confruntării dintre Galerie și Chiril se separă oportunismul triumfător, chiar dacă provizoriu, de umanismul real, fie el și tragic. Cavadia pare a ieși, cu filosofia lui detestabilă, învingător, în timp ce Chiril, anchetat pentru ce scrisese în caiet și care se sinucide, pare a ieși înfrânt. În realitate ideea romanului

lui Constantin Țoiu este aceea că exemplul lui Chiril îi confirmă în cele din urmă noțiunea de umanism. Chiril moare pentru o idee pe care se fondează în definitiv singura revoluție autentică posibilă. Pe pachetul de țigări ce rămîne împreună cu puținele lucruri ale lui Chiril, tînărul scrisese: indestructibil. Omul poate muri, dar nu poate fi învins. Sfîrșitul lui Chiril este doar o abdicare fizică: incomparabil mai demnă decît abdicarea morală a lui Cavadia însuși.

Romanul e plin pînă la saturație de evenimentele istoriei în care eroul principal a trăit și a murit. Construcția e sinuoasă, cu episoade secundare numeroase, explicabile, cel puțin pînă la un punct, de poziția de expectativă obligată a lui Chiril. Narratorul, din unghiul căruia sînt relatate evenimentele, este de obicei Chiril ; alteori, Isac. Galeria reprezintă depozitul de întîmplări sau, cum spune metaforic Constantin Țoiu, „mașina de cusut” care coase cap la cap petecele de istorie concretă.

Nicolae Manolescu, *România literară* nr. 8/1976.

Chiril Merișor e un retractil, dar și un intransigent, din speța personajelor lui Camil Petrescu, a lui George Demetru Ladima din *Patul lui Procust* sau Gelu Ruscanu din *Jocul ielelor*. Ca și acesta din urmă, Merișor are halucinații, e bîntuit de himere, i se pare că întîlnește în drumul său un general care apare, dispare și apare din nou cînd certitudinea realității lui era pe punctul de a se spulbera. Altă viziune seamănă cu confuziile dintre vis și realitate din prozele lui Ion Vinea. [...]

Galeria cu viță sălbatică, altfel spus galeria umană din romanul lui Constantin Țoiu, este bogată, deși uneori numai schițată, prea puțin desfășurată epic. [...]

Reversul lui Chiril Merișor e Puiu Cavadia, nepot de episcop, căsătorit cîteva luni cu o balerină care l-a părăsit pentru un doctor, oportunistul cinic și laș, fugind de situațiile încurcate și căzînd totdeauna în picioare, cel ce consideră pe prietenul său retras pe o poziție „contemplator umanistă”, cînd adevăratul neangajat e el, la fel cu Isac, infirmul din fotoliul pe roțile, punct de recepție în galerie cu viță sălbatică unde se strîng și se discută evenimentele și atitudinile. [...]

Galeria cu viță sălbatică așează pe Constantin Țoiu în rîndul primilor romancieri români de astăzi.
Alexandru Piru, *Ramuri*, 15 martie 1976.

C. Țoiu urmează lecția realismului contemporan, înțelegînd că rolul prozatorului e de a afla în planul creației justificări, explicații, cauze și resorturi ale timpului, – agentul modelator al existențelor. E vorba de un efort de cunoaștere. E un „vreau să știu”, rostit în numele contemporanilor prezenți și ei la dezbattere și la rederularea faptelor, oameni adesea implicați în răsturnările provocate de revoluție: martori, făptași sau victime (uneori). Ipostazele sînt, în fond, ale marii literaturi, ale tragediei (eroarea și neînțelegerea legilor inexorabile ale istoriei; evaluarea greșită a dialecticii evenimentelor și a raporturilor statuate între oamenii aceleiași comunități). [...]

Romanul unui moralist este această carte scrisă cu un remarcabil simț al proporțiilor, al echilibrului, al demonstrației și ordonării elementelor. Spirite reflexive, – în special Chiril Merișor, destin împins la moarte, necapitulînd în fața in justiției – personaje trăiesc starea meditației, a aforismului și a concluziilor, diagnosticînd, încercînd să explice reacții, imprevizibile modificări de atitudini, psihologii ieșite din seria unor

mecanisme cunoscute și controlabile. Alături de Chiril Merișor, Cavadia („psiholog rece și nemilos”; „... căutînd peste tot traume”) colaborează la „cercetarea” cazurilor de conștiință, a ființelor intrate în grave crize morale, derutate sau dereglate de circumstanțe în sine dramatice. Moralistul judecă, sancționează, dar mai cu seamă aspiră la condiția unui observator ce dorește să explice neapărat cum au fost posibile anume fenomene, ce abateri le-au generat. Ar fi de observat, prin urmare, că romanul preferă examenul lucid, propriu moralistului, apelează la contemplarea fenomenului cu o patimă a adevărului și a înțelegerii conceptelor istoriei. Putere, libertate, necesitate și acord al conștiințelor, natura reală a fenomenelor (esență și aparență) și, în contextul acestor categorii, istoria unui destin: omul și conștiința lui. [...] Ispita meditației (Axente) și confruntărilor, elaborarea unei structuri narative (asociere de roman clasic și de povestire cu amplificări și cu note de muzică a straturilor narative), ordonate pe principiul cronicii patetice a istoricului, fac din *Galeria cu viță sălbatică* o carte esențială pentru proza românească de azi.

Ion Vlad, *Tribuna*, nr. 13/1976.

■

Poate tocmai aici să stea marea forță a romanului, calitatea lui de modelator al conștiințelor, în acel patos al adevărului și justiției pe care îl conține și pe care îl și exprimă printr-o reverberație de lirism, mai greu de identificat cu mijloacele analizei critice, poate, dar copleșitor în procesul aceluși subtil transfer de conținuturi pe care îl presupune orice lectură. În acest sens, fără teama de a greși, putem spune despre romanul lui Constantin Țoiu că poartă cu sine și răspîndește o mai mare cantitate de tensiune lirică decît multe din

volumele de versuri care ne trec prin mână...

În al doilea rînd, am putea găsi la originea acelui adevărat șoc emoțional pe care cartea ni-l procură perfectă și niciodată dezlegată acoperire între fabulă și semnificație: cum s-a observat, *Galeria cu viță sălbatică* este ceea ce se numește o cronică de epocă; peste ani, i se va putea spune roman istoric. Cantitatea de materie concretă, eveniment, tipologie, atmosferă, este impresionantă și de cea mai bună calitate, tocmai în sensul valorii de document. Dar nu mai puțin afirmată rămîne structura ei de parabolă, în sensul succesiunii sau mai bine zis al ordonării arhitectonice a simbolurilor. Iar dacă aspectul figurat al cărții ne solicită și ne fascinează, cîștigîndu-ne, pînă la urmă, la un adevărat joc intelectual, o competiție pentru descoperirea altor și altor lanțuri metaforice sau simbolice, nu rămîne mai prejos și nici lipsită de consecințe în plan axiologic realitatea perfecte altoiri a simbolului pe suportul evenimentului concret.

Mircea Tomuș, *Transilvania*, nr. 4/1976.

Romanul cîștigă mult în echilibru datorită ritmului ceremonios în care curg frazele, ca și datorită nuanțarilor subtile care păstrează evenimentul epic în marginea poeziei. Fără îndoială, existau cîteva capcane în calea prozatorului – începînd cu vocația lirică adesea înfrînată, continuînd cu tentația irezistibilă a meditației eseistice și sfîrșind cu seducția tehnicii de construcție – care ar fi putut foarte ușor înclina romanul înspre schematism sau verbozitate; modul, însă, în care Constantin Țoiu a reușit să mențină în cumpănă aceste cîteva elemente greu de disciplinat – întrucît fiecare în parte reprezintă o fascinație unică – îl dovedește pe acesta ca un prozator de o mare complexitate și

stăpînind cu siguranță dimensiunile proiectului.

Al. Cistelecan, *Familia*, nr. 7/1976.

Roman-eseu, *Galeria cu viță sălbatică* se înscrie printre cele mai interesante și lucide meditații asupra istoriei postbelice înțeleasă nu ca succesiune de evenimente ci ca un proces de nuanțare a modelului social, ca o istorie apocrifă a oamenilor și nu a instituțiilor lor, spre o tot mai netă distincție dintre bunuri și oameni. Conflictul subteran al cărții este acela dintre două viziuni asupra căilor și mijloacelor, între voluntarism și umanism, între „prezumția de inocență” și „prezumția de vinovăție”, ca să folosim termenii propuși de Brummer, cu care naratorul se simte la nivel intelectual. (...)

Romanul e scris în buna tradiție a prozei românești intelectuale pe linia Camil Petrescu, fără să ocolească pateticul, dovedind inteligență constructivă și o excepțională luciditate analitică atingînd virtuozitatea sofistilor, nu rece totuși ci participativă, implicată. Lectura incitantă, se încheie cu părerea de rău că într-un spațiu dat nu se poate scrie, descrie, analiza toată substanța ideologică, estetică, etică, poetică a acestei frumoase pledoarii pentru umanismul veritabil, concentrată într-un roman de reală autenticitate epică.

Dan Culcer, *Vatra*, 20 august 1976.

Din toate romanele-dezbatere pe tema restituirii drepturilor, *Galeria cu viță sălbatică* dispune, hotărît, de perspectivele cele mai largi; mai precis, dialogul, monologul indirect, stilul elevat al comentariului fac din acest roman una din cărțile reprezentative ale momentului.

Constantin Ciopraga, *România literară*, 19 mai 1977.

■

Marea varietate a naturii umane, cu care facem cunoștință, dăruiește culoare cărții lui Constantin Țoiu, străină de orice simplificare maniheistă. Spunînd aceasta, se cuvine subliniat încă un lucru: autorul are ochi de pictor format și combină savant culorile, realizînd cîteva tablouri memorabile. Așa e chiar „galeria cu viță sălbatică” înecată în verdeața ei întunecată, misterioasă, care ascunde o viață foșgăitoare între pereții albi, văruiți. Greu se uită nunta țigănească, pictată în roșu aprins, „animal”, cum ar zice Bacovia, și negru sclipitor de cărbune.

La fel rămîne fixată în memorie imaginea pieței traversate imperturbabil de generalul „statmajorist”, sub rafalele vijeliei care smulge rogojinile menite să acopere un spectacol fără pereche: o statuie dărîmată cu pickhamerele. [...]

Galeria cu viță sălbatică e un roman în care talentul și respectul adevărului și-au dat mîna, lucrînd cinstit împreună, pînă la capăt.

Ov. S. Crohmălniceanu, *Flacăra*, 16 iunie 1977.

■

Noutatea, farmecul (extraordinarul său farmec) romanul lui Constantin Țoiu le datorează mai presus de toate perspectivei lui narrative, o perspectivă care nu se confundă cu aceea a protagonistului (adică a lui Chiril Merișor) ci – de fapt – este o perspectivă a „Galeriei”, o perspectivă într-un anumit sens colectivă, întrucît „Galeriei” îi aparțin deopotrivă Chiril Merișor, dar și Hary Brummer ori Puiu Cavadia, ca să nu mai vorbim de Isac Sumbasacu (punctul fix, centrul imobil al Galeriei). Fiecare dintre aceștia reprezintă, într-un fel sau altul, un

martor calificat al vremurilor, al epocii, al istoriei pe care o străbat, dar toate aceste mărturii se subordonează totuși Galeriei, ca instanță colectivă. [...] Avem de-a face cu martori calificați, cu martori, adică, ce au harul nu atât de a dobîndi informație, ci mai curînd pe acela de a o transforma, de a o fixa într-un „text”. Galeria are să ne apară, pe această latură, ca un spațiu în care viața și experiența epocii sînt chemate să se convertească în povestire și în anecdotă, în sentință sau în aforism, sînt chemate așadar să îmbrace o formă verbală, mai precis: o formă verbală invariabilă, aceea de text.

Liviu Petrescu, *România literară*, 15 aprilie 1979.

Galeria, ca loc de întîlnire al povestitorilor, descinde din tradiția aceluia Han al Ancuței și a fierăriei lui locan: spațiu al povestirii la Sadoveanu, al interpretării faptelor la Marin Preda, Galeria lui Constantin Țoiu se constituie ca punct de întîlnire al narațiunii faptelor cu interpretarea lor. Punctul de vedere al Galeriei lui Constantin Țoiu se constituie ca punct de întîlnire al narațiunii faptelor cu interpretarea lor. Punctul de vedere al Galeriei, suprema instanță a judecării evenimentelor, produce ceea ce un personaj numește *efect de perspectivă*; situată în afara spațiului evenimential, în care îl trimite pe Chiril, reprezentantul generației. Galeria reprezintă, în discurs, confesionalul personajului și vocea comentariului obiectiv. Galeria generațiilor se organizează, funcțional, pe dimensiunile timpului uman: ea este *memoria* trecutului, *instanța* prezentului și *martorul* viitorului.

Ioan Holban, *Convorbiri literare*, nr. 8/1979.

LECTOR BOGDAN BĂDULESCU
TEHNOREDATOR GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1984 BUN DE TIPAR 23.03.1984
COLI TIPAR 29
TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 40 121 LA
COMBINATUL POLIGRAFIC CASA SCÎNTEII
BUCUREȘTI
REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

BIBLIOTECA DE PROZĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

Au apărut :

ȘTEFAN BĂNULESCU

Iarna bărbaților

DINU SĂRARU

Niște țărani

FĂNUȘ NEAGU

În văpaia lunii

ALEXANDRU IVASIUC

Cunoaștere de noapte

NICOLAE VELEA

Întâlnire tîrzie

IORDAN CHIMET

Închide ochii și vei vedea orașul

BUJOR NEDELCOVICI

Somnul vameșului (vol. 1, 2, 3)

ION BRAD

Ultimul drum

Editura Eminescu

Lei 21,50